OVIDIU VUIA

ITINERARE LIRICE

Editura "FĂT-FRUMOS"
București, 1997

OVIDIU VUIA

ITINERARE LIRICE

Editura "FĂT-FRUMOS"
Bucureşti, 1997

Scanned with OKEN Scanner

Redactor: GHEORGHE SĂRAC

I.S.B.N.: 973-552-002-8

Scanned with OKEN Scanner

Cuprins

În loc de prefață 8
Cuvânt înainte 9

I. Un altar numit Mihai Eminescu

Archaeusul în gândirea eminesciană 14
Eminescu și Archaeusul lui van Helmont 25
Melancolie de Mihai Eminescu 28
Eminesciană 37
Luceafărul de Mihai Eminescu 42
C. Noica: Sentimentul românesc al Ființei 51
G. Călinescu despre Kant și Mihai Eminescu 59
Sigmund Freud despre sanatoriul de la Ober Doebling 66
Răspuns dlor Nicolae Marcu și Florin Mihăilescu 74

II. Damnațiunea lui Faust

Damnațiunea lui Faust 79
Despărțire de Goethe 139
Goethe și spiritualitatea românească 149

III. Trăiri literare

Impresii sadoveniene 159
Ionel Teodoreanu, *Jucării pentru Lili* 163
Ștefana Velisar Teodoreanu: *Mănăstirea Neamț* 168
Peisagiile lui Mihail Sadoveanu 174
Teatrul lui Nicolae Iorga 177

Scanned with OKEN Scanner

Vocația mitică a romanelor lui Liviu Rebreanu 186
Martiriul poetului Vasile Voiculescu 198
Povestea Maicii Domnului de Ion Pillat 203
Laudă lui Vasile Pârvan, poetul - Parentalia - 211
Despre poezia lui Nichifor Crainic 220
Poezia lui Aron Cotruș 235
Radu Gyr: *Stigmate. Poezii*, Ed. Marineasa, Timișoara 1993 . 251
Pe urmele de lumină ale poetului Al. Gregorian 265
Vasile Posteucă sau drumul interior către porțile Absolutului . 279
Colocviile singurătății 285
Pavel Bellu și spiritul bănățean 291

IV. După dorurile Inimii

Biserica dintre cele patru văi ale Argeșului 303
Biserică din lemn din Maramureș, clădită în 1364 308
Elogiul satului românesc 312
Muntele Athos 320
Acasă la Prodromos 326
Despre împăratul nostru, Traian 332
În fața unui portret 335
Dascăli clujeni 341
La Sibiu și Rășinari 345
Cu tata Tiberiu pe malul Mureșului 352
Despre originea cuvântului Ardeal 358
Demolarea marilor valori ale culturii românești 364
Argumentul Dracula 368

V. Itinerare lirice

Andrea, pictor florentin 372
Bunul episcop Inochentie 444
Nunta din Cana Galileii 493

Scanned with OKEN Scanner

Ana Meşterului Manole 520
Cât de mult te-am iubit 543
Prietenul de altădată 552
Acolo, unde sălciile plâng 557
Pomul de Crăciun al lui Vlad 562
Preoteasa 566
Crugul sfărâmat - Meditaţii oarbe - 568
Crinii albaştri ai Florenţei 572

VI. Periplu elen

Drumul clasic al poeţilor, Ion Pillat şi Vasile Voiculescu 581
Patmos 588
Palatul din Knossos pe Creta.
Frescele din Santorin şi arta cicladică 595
Troia 614
Itaca 633
Ionia 641
Samotrace 658

Notă finală 670

Scanned with OKEN Scanner

În loc de prefață

Fiului meu, Ovidiu, îi las moștenire: râvna pentru cunoașterea Realității, iubirea Adevărului, prețuirea Omului; este tot ce m-a stimulat în viață.

Cunoaștere. Iubire. Adevăr.

Arad, 3 septembrie 1966

Tiberiu Vuia

Slujindu-le

Oricât au fost obstacolele grele
Prin viață am căutat oamenii buni,
Să nu trădez principiile mele
Avute și-nvățate din străbuni.

M-au năpădit însă atâtea rele
Arzându-mă-nroșitele cununi
Încât ideile, sfinte, rebele
Nu și-au aflat visatele minuni.

În gol pustiu, azi moarte, eu învins
Nimica nu regret, tot mai prefer
S-am drumul unui oarecare ins
Rănit, pe sub cătușele din fer
Dar sufletul de jos a-i fi desprins,
Cu ochii ridicați, mereu spre cer.

Scanned with OKEN Scanner

Cuvânt înainte

În cartea de față "Itinerarii lirice" de dl. Ovidiu Vuia ne confruntăm cu experiența de viață a unui român pe care anumite condiții istorice, bine cunoscute, l-au despărțit de țara sa, forțându-l să-și ducă zilele, decenii întregi, pe meleaguri străine, în exil.

În primul rând, acolo s-a văzut transpus într-un mediu total străin crezurilor sale, în Germania, noua sa patrie, cât și în întregul Apus de astăzi fiind încetățenită domnia banului și respectul doar pentru cei ajunși în posesia "voinței la putere" nietzscheniană.

Așa cum o prezintă în filozofia sa cel mai valoros gânditor al secolului XX, Martin Heidegger, în civilizația occidentală de astăzi, a technicii având un caracter planetar absolutist, cultura, inclusiv poezia, ca esență a sacrului, a încetat de mult să mai existe. De altfel, Goethe, în mod profetic, în "Faust" II, omorându-l pe Euphorion / Byron, anunță dispariția poeziei întâmplată în zilele noastre.

Așadar, într-o atare lume, autorul și-a căutat salvarea în marile realizări ale trecutului apusean, întărind din instinct mesajul, de pildă, al filozofului Petrini din "Cel mai iubit dintre pământeni" de Marin Preda în legătură cu întoarcerea la cultul marilor valori. M. Heidegger, între acestea, așează în mod primordial antichitatea elenă, la noi cultivată de V. Pârvan, G. Murnu, iar în poezie de V. Voiculescu și I. Pillat.

În acest sens, autorului, urmând chemarea nemuritoarelor frumuseți, i-a plăcut să se considere un pelegrin transilvănean, cum l-a numit N. Iorga pe I. Codru Drăgușanu.

Astfel, pe calea respectivă, a trăit un fenomen cu totul deosebit și anume: cu cât adâncea mai mult valorile artei și poeziei apusene, din trecut, zise clasice, cu atât își simțea în suflet mai puternic reînviind rădăcinile ce-l țineau legat de pământul său natal, vatra strămoșească nefiind pentru el o simplă metaforă. E bine să știm că despre realitatea acestor "rădăcini" interioare vorbesc scriitorii francezi M. Barrès și G. de Maupassant, ultimul departe de a fi,

Scanned with OKEN Scanner

ceea ce este astăzi atât de hulit, un naționalist.

Cu cât cunoștea mai profund cultura apuseană din trecut, cu atât descoperea mai clar permanențele spiritului creator românesc. De pildă, dacă alături de de Renașterea italiană și cea flamandă a orânduit arta bisericilor Moldovei de Sus, este din cauză că a reușit să umple cuprinsul spațiului mioritic descris de Lucian Blaga în toate determinările sale. Pentru a diferenția spiritualitatea românească, lumina și cântecul meleagurilor mioritice de cea germană, ar fi destul să se compare Biserica și spațiul ei din satul Bogata de pe Mureș, având fresce de Ioanid, cu cetatea Sighișoarei, aflată la numai câțiva kilometri de ea. Prima se prezintă ca o fidelă expresie a sofianismului ortodox formulat de L. Blaga și N. Crainic, pe când a doua e întruparea goticului expresionist, scos din natură și îndreptat faustic spre înălțimile cerului pentru a-și delimita eroic propria împărăție.

Nu înseamnă că autorul vrea să proclame superioritatea unei culturi asupra celeilalte, ci doar să arate că, deși au locuit în același cadru geografic cele două neamuri s-au dezvoltat spiritual deosebit după specificitatea colectivă a fiecăruia, totuși au realizat o convieţuire sinceră, autentică, izvorâtă din interiorul lor ce nu poate fi contrafăcut. Se demonstrează un adevăr cunoscut, azi uitat, că universalitatea și apropierea dintre popoare nu se poate face decât cunoscându-te ca neam pe tine însuți, doar așa înveți să apreciezi și chiar să iubești un alt popor.

Istoria ne stă la dispoziție cu exemple nenumărate. Desigur, dl. Ovidiu Vuia nu propagă o etnie plină de trufie, ci subliniază încrederea pe care trebuie s-o avem în puterile proprii, noi românii, într-o epocă în care, să imiți Apusul, cum recomanda E. Lovinescu prin sincronismul său, e tot una cu a te îndrepta iremediabil spre sfârșitul culturii tale. În acest context, trebuie arătat că ar fi greșit să se confunde puterea politică a unei țări cu cea spirituală; flamanzii și olandezii au o țară mică, dar cultural au dat naștere unui continent gigant!

Cultura românească, după al doilea război mondial, a cunoscut o ruptură catastrofică, astfel că îi stă la dispoziție drumul autohton

Scanned with OKEN Scanner

lăsat moștenire de marii înaintași. Prin el, ea ar putea eventual sluji de model "mândrului" Apus.

Să nu uităm, însuși Goethe în volumul de poezii "Divanul persan" ("West-Oestlicher Divan") a recunoscut superioritatea poeziei lui Hafiz, deci a Răsăritului asupra Apusului. Mai aproape de noi, M. Eliade, pe urmele lui Nae Ionescu, s-a străduit să demonstreze egalitatea tuturor religiilor și prin ea să impuie Apusului să renunțe la sentimentul său nejustificat de superioritate, cultural recunoscând în egală măsură valorile altora, se înțelege ale Răsăritului în primul rând.

Mai departe, în cartea de față, ni se descrie în mod mișcător o adâncă și rece singurătate, mult mai pustietoare, decât a condiției de exilat propriu zisă de care a suferit poetul roman Ovidiu, la Tomis. De fapt această singurătate aparține omului modern, apusean, prevestită de marii filozofi germani. Se știe că în sistemul lor speculativ, înălțat perfect ca un templu elen, s-au lovit la un moment dat de caracterul de monadă închisă a eului uman.

Fichte, Schelling și mai târziu Husserl au încercat, nu să-l permeabilizeze, lucru imposibil de conceput încă de la Leibniz, ci să-l facă mai accesibil comunicării intersubiective. Iată principalul izvor al sufletului faustic apusean de astăzi, ajuns într-un grav conflict cu sine însuși.

Autorul l-a trăit pe deplin și era gata să se considere un învins - urmând soarta poporului său -, aducându-și aminte că în întreaga literatură română predomină, ca eroi, atare învinși. Așa e interpretat, după el, discutabil, baciul Mioriței, urmat de Dan al lui Vlahuță, de Radu Comșa din "Întunecare" de Cezar Petrescu, de eroii lui Camil petrescu, de Ion al lui Rebreanu, până la filozoful Petrini, eroul romanului lui Marin Preda.

Dar nu poate fi învins un popor care a știut prin iubire să se deschidă către Miorița, Biblie, cântecul doinei, poezia lui Eminescu, muzica lui Enescu ori pictura lui Luchian.

Michelangelo ar fi dorit ca după moarte, dacă ar fi fost posibil, să se întrupeze în turnul armonios al mânăstirii San Marco din Florența, ori un astfel de corespondent pentru sufletul românesc

Scanned with OKEN Scanner

legat în nemoarte, ar fi turnul svelt al bisericilor sale dintr-un lemn.

Definitoriu pentru veșnicia neamului nostru, aspectul trebuie adus pe primul plan, ori cartea dlui Vuia realizează acest deziderat, binevenit mai ales azi când poporul român se află la răspântia tuturor vânturilor neprielnice ale istorie.

În concluzie, această lucrare se constituie într-o premieră absolută în literatura românească. Pe baza unei deosebite erudiții, a unei cunoașteri profunde a culturii apusene ca și a tezaurului spiritual național, autorul așează pe aceeași treaptă cultura poporului român cu marile culturi universale, îndeosebi cu cea apuseană, dovedind științific și filozofic puterile creatoare ale acestui popor multimilenar.

Editorul

Scanned with OKEN Scanner

I.

UN ALTAR NUMIT MIHAI EMINESCU

Scanned with OKEN Scanner

Archaeusul în gândirea eminesciană

În analiza subiectului de față, doresc să adopt un alt punct de vedere decât cel de până acum al exegeților eminescieni, când aceștia din urmă au arătat, cu mult exces de zel, influența indiană, a filozofilor Kant și Schopenhauer, printre alții, asupra gândirii marelui nostru poet.

Adică este cert că în perioada vieneză și berlineză Eminescu a stat sub influența gândirii apusene, ca student în filozofie nici nu se putea altfel. Tot așa de drept este că în respectiva perioadă se afla și sub influența lecturilor magice și oculte, relevate, cred, destul de minuțios, uneori mult prea minuțios, de către D. Murărașu, iar eu nu doresc deloc să susțin că nu are dreptate. Mai mult, sigur fără aceste izvoare nu se poate înțelege o bună parte din povestirile sale fantastice, în primul rând *Sărmanul Dionis*.

Dar pe de altă parte - și aceasta e valabil și pentru atât de discutatul său schopenhaurism - cunoașterea ideilor prin lectură, deci care nu-i aparțineau, nu au dus la o simplă reproducere mecanică, din contră, trecându-le prin creierul său adică prin proprie conștiință, Eminescu va ajunge să exprime prin ele gândirea și adevărurile sale. Astfel îndrăznesc să susțin, că și fără ele, ar fi ajuns la același sistem, lecturile și influențele l-au ajutat să și-l descopere mai devreme. Iată ideea chiar a lui Eminescu: "Iar eu din parte-mi gândesc așa: Orice-a gândit un om singur, fără s-o fi citit sau s-o fi auzit de la alții, cuprinde o sămânță de adevăr. De-aceea cărțile vechi, pe cari oamenii nu le scriau numai iac-așa, numai să le scrie, ci pentru că gândise ceva ce le apăsa inima și voiau s-o spuie și altora, cărțile vechi eu unul le citesc și le găsesc între lucruri abstruse unele seminte de lumină, pe care apoi le țin minte".

Scanned with OKEN Scanner

Este prin urmare de acceptat că Eminescu în gândirea sa își exprimă eul gânditor, și cu el, nu mai e nevoie să insist, și al poporului din care s-a ridicat și a trăit, adică exprimă fidel spiritualitatea românească și nu una străină.

Pentru a demonstra respectiva realitate obiectivă, voi analiza Archaeusul eminescian, arătând surprinzătoarea apropiere între ideile sale și cele ale filozofului Nae Ionescu din *Metafizica și Istoria logicii*, pe care le-am arătat a fi pur românești, la fel și relația mai mult decât înrudită cu Dimensiunea românească a existenței, lucrare de M. Vulcănescu, una din cele mai fundamentale descrieri ale spiritului nostru românesc.

La C. Noica nu mă refer, deși el s-a ocupat filozofic de Archaesul eminescian în Sentimentul românesc al Ființei și în cartea despre "Eminescu, omul deplin al culturii românești" și asta din două motive bine întemeiate. Filozoful s-a referit la mai multe manuscrise eminesciene, vorbește de arhei și caută să-i încadreze în modelul său de gândire. În al doilea rând analiza lui pleacă dinafară înăuntru când problema ar cere tocmai inversul, să pornești dinăuntru înafară, fără nici o prejudecată, să te lași condus exclusiv de text, lucru evitat sistematic de C. Noica. Totuși nu contest deloc valabilitatea descrierilor sale, numai că nu servesc conținutul tratării noastre. Personal mă refer la manuscrisele 2225 și 2269 publicate împreună sub titlul "Archaeus și metamorfozele formelor" în cartea *Aur, mărire și amor* în ed. Scrisul românesc, Craiova, 1992.

De la început trebuie să accentuez că paginile de față, cel puțin în parte, ale lui Eminescu pot fi considerate ca o introducere la povestea regelui Tlà, deci întreg sistemul de gândire caută să explice una din tainele naturii și omului, în acest caz migrațiunea sufletului, de care și pomenește când consideră moartea ca un vis al migrațiunii noastre. Subliniez, nu tratează adaptarea metempsichozei indiene, care prevede șapte întrupări, pentru a se ajunge la purificarea sufletului și câștigarea păcii eterne, a Nirvanei, corespondent asiatic al unui purgatoriu necatolic, cum se vede. La Eminescu nu-i vorba de migrațiuni limitate și, ca la Rebreanu, în *Adam și Eva*, întrupările nu se fac decât în oameni, niciodată în animale.

Scanned with OKEN Scanner

Deci în concepția lui Eminescu, de la început s-o reținem, este vorba de o migrare a sufletelor, bazată pe un sistem metafizic propriu și acum ne interesează, nu întrucât ar fi tributar el unor idei străine, ci exclusiv esența lui prin care aparține autohtonismului eminescian, totuna de-acuma cu spiritualitatea românească.

În *Sărmanul Dionis* eroul are posibilitatea magic-ocultă de-a se întoarce în trecut și toată operația se întrerupe atunci când Dionis exclamă gândul lui Fichte: "Dumnezeu sunt eu!".

De data aceasta punctul de plecare metafizic are cu totul alte rădăcini, ori în continuare, chiar asupra acestora, vom insista.

Relatarea începe cu imaginea cursului naturii a cărui schemă corespunde unui cerc de forme "prin care materia trece ca prin puncte de tranziție". Ființele ar fi umbre pe suprafața unui râu, trecător și el, le dă însă consistență printr-un pelerinagiu din ființă în ființă, ar reprezenta pe un Ahasverus al formelor însăși. Numai prin ele ființele devin forme mai mici de tranziție, părți constitutive ale unui tot, astfel că "esența ființelor este forma, esența vieții trecerea, mișcarea materiei prin ea".

Întrebarea următoare este, după ce principiu se construiesc formele, care e sensul lor teleologic în mișcarea și secrețiunile materiei. Pentru a explica acest aspect, Eminescu demonstrează că oricât de multe ar fi, numărul formelor ar fi mărginit, toate combinațiile lor posibile pot fi determinate. În faza temporală, trecătoare, trăită de noi, formele se moștenesc și se perfecționează așadar o reproducere analoagă a totului și a părții nu e realizabilă decât dacă formele parcurg iar toate etapele de formațiune precedente. Dar fiindcă există certitudinea calculului a priori - cum am văzut - al modurilor de formațiune într-un număr limitat, oricât ar fi de mare, se ajunge la postulatul "Că tot ce este posibil va fi".

Considerând viața pământului de la naștere la pieirea lui, apariția unor noi formațiuni nu face decât să repete aceleași procese, nu li s-ar putea contesta identitatea, în afară de cazul că ne-am referi la identitatea masei materiei.

Prin fixarea limitei formelor trebuie să observăm că Ashaverul ei are o componentă, aceeași pentru totdeauna, neschimbată, pe lângă

Scanned with OKEN Scanner

alta care se reprezintă în lumea materiei adică în lumea sensibilă. Lumea curgătoare a lui Heraclit, cum puțin se știe se raportează înafara curgerii date și la o parte din ea întotdeauna identică ei însăși, eleată propriuzis, iar Eminescu după cum vedem confirmă acest gând.

Drept urmare, forma fiind esența ființei, prin ea omul rămâne individual pentru totdeauna determinat, moartea cum am mai spus-o, se arată a fi numai un vis al migrațiunii noastre. Cine a existat, există și va exista întotdeauna, numai a nu fi fost niciodată corespunde neexistenței. Ființa deci va exista mai departe, nu ca faptă ci ca posibilitate a eternității, aceasta, într-un domeniu pentru care timpul nu mai are nici un înțeles, devine existența însăși. Timpul lui Brahma, fie un an sau chiar un milion, nu-i decât un moment fără valoare, căci el nu există; la fel eternitatea formei nu cunoaște nici "mai devreme" nici "mai târziu", aceste noțiuni îi apar fără înțeles. Dar pe de altă parte, mișcarea metafizică de sub suprafața lumii, nu e decât lupta pentru "mai târziu" sau "mai devreme" a miilor de forme, virtualiter întotdeauna prezente și-ntotdeauna gata de-a apărea în masa materiei.

Am ajuns cu încheierea primului manuscris la jumătatea drumului nostru, prilej de-a comenta gândul, de tot clar, al lui Eminescu.

Nu e greu să se constate că Ashaverul formelor, esența ființei are caracterul conceptului din logică. Eminescu îi dă o realitate veșnică diferențiind-o de realitatea sensibilă, trecătoare, și fără identate propriu-zis, schimbătoare de la un moment la altul spre deosebirea proceselor de formă, analoage între ele, deci în principiu, veșnic, aceleași.

Este interesant să subliniez faptul că în *Metafizica* sa, Nae Ionescu adoptă o identică atitudine realistă - în problema ziselor universale - subliniază evidența obiectivă a esențelor existențiale, pe care le apropie conceptului - esențe logice - și conferă acestor structuri formale rolul de a alcătui și organiza lucrurile lumii sensibile. Dându-le ca Eminescu, substanță, poetul vorbește de forme ca esențe ale Ființei, prin natura lor fiind neschimbătoare, constante se opun trecerii lumii sensibile. Astfel și poetul și filozoful susțin

Scanned with OKEN Scanner

veşnicia şi realitatea esenţelor fără ca ea să fie una materială ci de altă natură spirituală.

Desigur teoria realistă a esenţelor nu aparţine nici lui Eminescu nici lui Nae Ionescu dar în ce ne interesează, important este că amândoi, independenţi unul de altul - sigur Nae Ionescu nu a cunoscut Archaeusul eminescian - au construit un sistem metafizic bazat pe realitatea dintre subiect şi obiect, prin intermediul acestei dualităţi eul nu este suficient sie însuşi, se deschide în afară, absolutului ionescian, şi, anticipez, spiritului universului la Eminescu.

Nu-i de neglijat că Eminescu dezvoltă sistemul său metafizic sprijinit pe realismul esenţelor existenţiale - formele -, ca şi a conceptelor logice, în plin nominalism şi pozitivism apusean, pe când Nae Ionescu, mai târziu, repune metafizica în drepturile ei după concepţia sa realist-transcendentă şi asta când în Apus, după Kant până la Heidegger se filozofa transcendental conform postulatului nietzschenian al lui "Dumnezeu e mort".

Vorbind despre dogma încarnaţiei, N. Ionescu ajunge la concluzia că noi, în forma esenţei de om, am trăit înainte de naştere, astfel că vom continua să existăm şi după moarte, când însă vom corespunde unor intenţii ale divinităţii. Eminescu le-a numit posibilităţi, dar, altfel, sistemele metafizice ale celor doi gânditori, pur şi simplu, se suprapun.

Aş mai adăuga la asta rolul pe care-l dă filozoful trăirii mistice, de-a surprinde dinăuntrul esenţei, planul de formare al unor evenimente, chiar înainte de a se manifesta în timp şi spaţiu, când, spunea Eminescu, ele se află virtual, şi ca forme, veşnice, gata să apară din veşnicie în timpul şi spaţiul acelui "mai devreme" şi "mai târziu" al materiei.

De altfel eternitatea şi pentru Eminescu şi pentru Nae Ionescu reprezintă lumea esenţelor fiinţei umane, spre deosebire de lumea sensibilă trecătoare, desfăşurată în timp şi spaţiu.

Tot atât de impresionantă este totala regăsire a gândirii eminesciene privind Archaeusul în dimensiunea românească a existenţei, descrisă de M. Vulcănescu, sigur nici el nu a putut cunoaşte manuscrisul marelui nostru poet.

Scanned with OKEN Scanner

După M. Vulcănescu în existența românului se întrepătrund continuu două lumi, cea de-aici și cea de dincolo, între ele nu se află hotare despărțitoare ci doar vamă de trecere. Întocmai ca în metafizica lui Eminescu, lumea de dincolo este veșnică față de curgerea lumii pământești, dându-i ultimei, continuu, forme de posibilități proprii. Prin acest fenomen ontologic se explică de ce românul pune pe primul plan, nu fapta faustică, ci judecarea formelor de realizare a posibilităților, făptuirea dusă la capăt nu mai îi este atât de importantă. Lumea de dincolo, din gândirea românului se identifică total cu existența veșnică, exact ca în sistemul metafizic eminescian, și ea se rezolvă nu în faptă ci în posibilități, ca forme esențiale ale ființei, întocmai cum am văzut că vorbește și Eminescu despre posibilitatea care deși nu-i faptă, este existența însăși.

Tot M. Vulcănescu, urmat de C. Noica, arată că pentru existența românului nu e important acel esse, a fi aici într-un anumit loc și anumit spațiu ci dacă a existat odată înseamnă că este pentru totdeauna, exact cum scrie și Eminescu!!! Din această cauză, nu tăgăduiește niciodată ființa ci atributele ei, prima există și înainte și după el, românul, ca Eminescu, este esențialist (substanțialist)* și nu existențialist. Acest aspect fundamental ar trebui să fie reținut de adepții heideggerismului eminescian, când el de fapt se prezintă ca o tăgadă a respectivei filozofii. Conform concepției lui Eminescu - și așa îl găsim și în dimensiunea românească a existenței lui M. Vulcănescu - pe lângă este și nu este, predicativ și afirmativ sau negativ fără altă modalitate, trebuie introdusă în definția ființei pe a fi fost odată, ca în al neființei pe a nu fi fost niciodată, astfel că nu fapta, nu cugetul (Descartes: Cogito ergo sum) definește existența ci esența ei veșnică, determinată de formele identice între ele, exceptând materia lumii sensibile, veșnic în curgere și schimbare.

---

* Conform definiției lui Nae Ionescu din Metafizica sa: "Substanța este pur și simplu o constanță. Considerăm substanța unui lucru ceea ce este neschimbător în acel lucru, ceea ce posedă atribute, ceea ce poate să ia diferite forme, fără să se consume, fără să se schimbe, fără să crească sau să dispară într-un anumit fel. Vasăzică substanța unui lucru este elementul constant din acel lucru, care nu stă sub categoria spațiului și a timpului".

Scanned with OKEN Scanner

Prin urmare putem susține că în gândirea lui Eminescu și cea rămânească descrisă de M. Vulcănescu, nu există pentru ființă neant, de unde existența nu poate fi concepută ca un fel de fenomen transcendental determinat de teama față de neant, odată ce neantul nu există nu va exista nici teama, frica de moarte. (Vezi *Miorița* și *Mai am un singur dor* de Eminescu).

Încă o dată se poate vedea că filozofia existențialistă apuseană a lui Heidegger și epigonii săi, nu are nimica în comun cu gândirea lui Eminescu și asta fiindcă ea ține, cred că am demonstrat-o, de spiritualitatea răsăritean-românească, mistică numită de Nae Ionescu. Termenul mistic nu are nimica "obscurantist", ascuns în el, de fapt exprimă conștiința divină din omul ce-l caută pe Dumnezeu, explică omul și lumea sa din jur ca două realități, una a esențelor, veșnică și neschimbătoare, cealaltă sensibilă, trecătoare. La român, după studiile lui Vulcănescu, ele se întrepătrund ca un dat hotărâtor pentru înțelegerea spiritului său cât și al poetului național, Eminescu, formula că el reprezintă întruparea cea mai înaltă a geniului românesc își capătă, și de data asta, deplina confirmare.

Continuăm expunerea eminesciană cu manuscrisul următor 2269.

Plecând de la aspectele banale ale realității, autorul dorește să o înceapă de la az și buch, astfel că își pune întrebarea capitală care-i adevărul. Dacă lumea nu-i decât reprezentarea creierului nostru, atunci de ce în creierul unui filozof problemele majore conțin mai mult adevăr decât mișcările sigure, instinctive ale unui gânsac ori ale unui câine.

În atare momente de descurajare îl întâlnește în crâșma cu nume semnificativ "Corabia lui Noe", pe bătrânul înțelept cu mantaua lungă în spate și pălărie cu boruri largi. La un pahar de vin de maghiarat (nu e Măgheratul din podgoriile Aradului?) și după o scurtă beție de rigoare a sufletului, în care îl declară ca pe unul ce-a șters ciubotele lui Beethoven, urmează un dialog prin care moșneagul vrea să-i arate că Archaeusul e singura realitate pe lume, toate celelalte sunt fleacuri, Archaeusul e tot. După expunerea pur

Scanned with OKEN Scanner

filozofică urmează tratarea literară făcută cu scopul de-a lămuri conținutul noțiunii pe înțelesul tuturor deci și al nefilozofilor.

Întreaga argumentație a bătrânului vine să arate că lumea ca reprezentare a minții omului este înșelătoare, prin ea nu-i în stare să afle adevărul căutat. Se desfășoară pe această cale de fapt critica nominalismului, a idealismului subiectiv, a kantianismului, a pozitivismului cum o face și Nae Ionescu în *Metafizica* lui. Dacă spațiul, timpul, cauzalitatea sunt simple reprezentări subiective atunci visului îi revine dreptul cunoașterii realității și nu întâmplărilor din lumea sensibilă, așa că se pot eticheta toate cunoștințele omului cu hamletianul "vorbe, vorbe, vorbe". Se pun în lumină poveștile, adică producțiile poeziei și ale visului după cum urmează: "S-ascultăm poveștile, căci ele cel puțin ne fac să trăim și-n viața altor oameni, să ne amestecăm visurile și gândurile noastre cu ale lor. În ele trăiește Archaeus... Poate că povestea este partea cea mai frumoasă a vieții omenești. Cu povești ne leagă lumea, cu povești ne adoarme. Ne trezim și murim cu ele... Auzit-ai tu vreodată povestea regelui Tlà?"

Să reținem că prin acest pasaj se atribuie un rol poeziei în cunoașterea esențelor după ieșirea în afara eului, prin depășirea sa metafizică iar după model ionescian. De altfel filozoful român conferea poeziei însușirea de-a reda experiențele trăirilor mistice, foarte greu de descris în limbajul comun din această cauză recurge la metafora și simbolurile poeziei.

Prin urmare după Eminescu, în toată curgerea fără rost a lumii, singurul Archaeusul poate să aibă un înțeles; prin veșnicia sa eleată, neschimbătoare explică dorința omului, cu toate schimbările lumii sensibile, de-a rămâne el însuși, îi oferă memoria identității. Poetul nostru folosește termenul definit logic și filozofic, atunci când identic înseamnă că obiectul este același cu el însuși și nu cu altceva din afara lui. Această perspectivă cantitativă întrebuințează matematica și fizica, dar formele cum am văzut sunt identice, analoage cu ele însele în eternitatea lor și nu în timpul și spațiul lumii sensibile când ele apar, ieșind din lumea lor, ca obiecte.

Archaeusul se arată a fi etern și tot ce este de față în acest

Scanned with OKEN Scanner

moment va fi pentru totdeauna, conform numărului limitat al formelor de care am discutat. Nu ce au fost sau vor fi, întotdeauna în lumea sensibilității, simple stări de lucruri și de-a pururi trăiește numai ceea ce este. Aici nu se exprimă un punct de vedere existențialist odată ce timpul pe care Heidegger îl leagă de existență (Sein u. Zeit) ne împiedică să ajungem la eternul eminescian al Ființei: "Ei, ai priceput ce-i Archaeusul?" "- Ba nu. Mai puțin decât oricând". "- Nici nu-i ușor de priceput - pentru că-i etern. Și etern este tot ce este întotdeauna de față... în acest moment. Nu ce au fost, căci au fost stări de lucruri, nu ce va fi, căci vor fi iarăși stări de lucruri. Ce este... Numai dacă vremea ar sta locului am putea vedea lămurit ce-i etern. Numai într-un punct în care s-ar naște un muratoriu între moarte și viață, căci lumea nu-i decât o vecinică plătire către viață, o vecinică încasare din partea morții. Și această împrejurare este mama timpului. Fără de aceasta, suma celor ce există într-adevăr s-ar putè privi peste tot, am ști ce este netimporal".

Deci încă o dată este susținută esența veșnică a Ființei ca formă, aceasta trăiește întotdeauna ca posibilitate când ca faptă apare în lumea sensibilă, a materiei. Iată din ce motive poetul este îndreptățit să postuleze că "ființa în om e nemuritoare!"

Ashaverus alcătuiește deci legătura dintre forma veșnică (esența metafizică având evidență obiectivă apropiată dar nu identică conceptului la Nae Ionescu) și lumea sensibilă, pe când Archaeusul reprezintă spiritul Universului, ajuns să fie cunoscut prin gândul care se ridică până la el: "În fiecare om se-ncearcă spiritul Universului, se opintește din nou, răsare ca o nouă rază din aceeași apă, oarecum un nou salt spre ceruri. Dar rămâne-n drum, drept că în mod foarte deosebit, ici ca rege, colo ca cerșetor... Oamenii sunt probleme ce și le pune spiritul universului, viețile lor - încercări de deslegare. Chinul îndelungat, vecinica goană, după ceva necunoscut, nu seamănă cu aviditatea de a afla răspunsul unei întrebări curioase?"

Se poate constata, fără drept de tăgadă, că și în gândirea lui Eminescu, întocmai ca într-a lui Nae Ionescu, numai după ce ajunge să iasă din lumea sensibilă, aflat în cea a esențelor veșnice

Scanned with OKEN Scanner

ca realităţi spirituale, omul poate să aibă gândul Spiritului Universului sau al Absolutului. Religia îl numeşte Dumnezeu, iar P. Ţuţea răspunzând la întrebarea Archaeusului eminescian, adaogă pe bună dreptate, confirmându-i totodată propria experienţă de cunoaştere: "Marele adevăr, singurul adevăr este Dumnezeu".

Dar obiectul lucrării mele nu este să justific rolul religiei ci doar să arăt că Logica lui Dumnezeu, cum o numeşte C. Noica, se află şi în gândirea lui Eminescu şi în cea a lui Nae Ionescu, atunci când amândoi sunt creatorii unui sistem metafizic incontestabil aproape identic, terminat prin descoperirea Fiinţei supreme din afara eului uman.

Cât priveşte existenţa românească după M. Vulcănescu, ea se identifică cu sistemul metafizic al celor doi. Românul consideră şi el Fiinţa nemuritoare, ca aparţinând lumii de dincolo, în cea de aici, se desfăşoară numai stări de lucruri, termen întrebuinţat de Vulcănescu exact ca în textul eminescian. Înţelesul celor două lumi, tot în concepţia românului, nu depinde de om ci de o făptură divină, aflată deasupra lui. De-aici tendinţa românului de-a prinde posibilităţile de dincolo, care să-l ducă la împlinirea rânduielii, îi impune forma ritualului, deci gândul o ia înaintea faptei faustice.

De fapt cum o aflăm în *Istoria logicii* a lui Nae Ionescu întreaga gândire umană se poate împărţi în două lumi: una teocentrică şi cealaltă antropocentrică, epoca despărţitoare, între ele, fiind Renaşterea. Adică prima substanţialist-reală, recunoaşte în afara eului său existenţa unei Fiinţe supreme cu care urmăreşte să se puie în echilibru armonic, pe când într-a doua omul nominalist-relaţionist nu acceptă nimica ce să-i depăşească propriul eu, prin el vrea să stăpânească, cu fapta lui dincolo de bine şi rău, universul şi pe toţi cei din jur, în relaţia hegeliană dintre stăpân şi sclav.

Lumea românească, aşa cum o demonstrează experienţele spirituale ale lui Eminescu, Nae Ionescu şi M. Vulcănescu, ţine, în ce are mai originar şi valoros, de lumea teocentrică.

La întâlnirea spiritului român cu cel apusean antropocentric trebuie să se ţie seama de deosebirile de-a vedea lumea şi de a-şi împlini Fiinţa, dintre cele două, atât de diferite.

Scanned with OKEN Scanner

Teoria sincronismului lovinescian adică a imitării pur și simplu a Apusului, este absurdă și în bună parte a dus la conflictul dintre fond și formă din cultura românească contemporană, când după o lungă dictatură, intelectualii români nu sunt în stare să-și găsească identitatea pierdută, o continuă pe cea însușită sub cnutul teroarei.

Din acest punct de vedere, exemplară este întâlnirea lui Goethe cu Orientul, magul de la Weimer o realizează de la egal la egal, uneori recunoaște chiar superioritatea Răsăritului față de Apus. Mircea Eliade, în acest sens, pledează pentru un nou humanism al Apusului, prin care acesta să accepte pe cei ce nu sunt ca el, chiar să învețe de la aceștia dacă e cazul.

Necesitatea dictată de libertatea fiecărui popor îi întărește menirea de-a fi creator dar pentru ca acest deziderat să se împlinească, va trebui să plece de la marile și unicele sale valori.

Dintre acestea, Luceafărul nostru Mihai Eminescu, alături de Nae Ionescu și M. Vulcănescu - așa cum am arătat în lucrarea de față - ne-au lăsat o moștenire de care nu numai că nu ar fi cazul să ne fie rușine dar ni se cere să o ducem la bună desăvârșire, dacă nu cumva vrem să ne negăm propria identitate, pe care ne-o arată autorii mai sus citați, ori asta ar fi egal, tot atât, cu moartea noastră ca neam și popor, pe acest pământ!

Scanned with OKEN Scanner

Eminescu și Archaeusul lui van Helmont

G. Călinescu citat de C. Noica, pe drept, arată că noțiunea de Archaeus a putut-o lua poetul nostru de la Paracelsus și van Helmont, a căror lectură i-a stat la dispoziție în timpul studenției sale de la Viena.

Totuși deosebirea între cei doi este fundamentală. Pentru Paracelsus, Archaeusul era un principiu activ al corpului uman, reglând pe cale chimică diferitele procese vitale din organism. Să nu se uite, Theophilus Bombastus von Hohenheim, zis și Auroleus Paracelsus, a practicat pe lângă magie, alchimie, filozofie, în principal medicina. Filozofic, reprezentarea sa despre lume pornea de la panteismul misticismului german, în cadrul acestuia de la maestrul Eckhart se accepta că omul, natura și Dumnezeu posedă o substanță comună. Prin ridicarea la Dumnezeu, omul confundându-se cu El, va avea puteri egale întru a domina natura și a o schimba după voia lui, practicându-se știința-științelor magia, filozofia devenind una ocultă. Dacă ținem seama că fără acest panteism nu se poate înțelege filozofia idealistă a lui Schelling ori Hegel și că demonia sprijinită de magie l-a dus pe Faust să se despartă de Dumnezeu, avem în activitatea lui Paracelsus evidențiate, însușirile celei mai proprii spiritualități faustice, germane.

Johannes Baptist van Helmont, născut la Bruxelles în 1577, va sta, în primul rând sub influența formatoare a misticilor Johann Tauler și Thomas a Kempis, dar originea lui flamandă îi va asigura o filozofie diferită de a lui Paracelsus, cu toate influențele acestuia ca medic asupra lui. Astfel, pentru van Helmont rațiunea cu izvoarele sale în sensibilitate, naște gândirea discursivă, plină de erori și iluzii. La fel ca și Cusanus consideră intelectul, parte a

Scanned with OKEN Scanner

spiritului, de origine divină, nemuritoare - independent de corpul material - ca singur în stare să asigure cunoașterea adevărată. Și anume o realizează prin intuițiile pasive, ele ajung să vadă lumina de sus și prin grația divină asigură cunoașterile valabile. Așadar pentru a ajunge la Dumnezeu, omul trebuie să închidă toate ferestrele și ușile simțurilor și să urmeze pilda lui Isus, fiul lui Dumnezeu.

Se poate constata că prin concepția sa despre suflet se apropie de Descartes și prin superioritatea intuiției asupra cunoașterii prin rațiune, un vrednic precursor al filozofiei lui Bergson. De altfel, întreaga sa viziune despre lume și Dumnezeu ne amintește spiritul artei flamande zisă primitivă, pătrunsă și ea de o profundă evlavie. Încă se vede că ocolește panteismul german, mărturisind dualitatea între om și Dumnezeu, întâlnirea dintre ei nu duce la câștigarea puterii și forței faustice, se limitează doar la actul contemplației. Își definește nu numai catolicismul dar ne face să înțelegem pe ce izvoare spirituale se dezvoltă începuturile comune dintre arta flamandă și cea franceză. Îi deosebește înclinarea flamandului spre metafizic, absentă la francez, Balzac în "Căutarea absolutului" prin eroul său flamand. Balthazar Claes o descrie în mod magistral, de altfel și Helmont a practicat magia și alchimia, în cele din urmă ajungându-se la barocul specific flamand opus clasicismului auster francez, cartezian.

Van Helmont va rămâne cunoscut mai ales prin Archaeusul său, discutat în mod special în lucrarea "Archaeusul faber". După concepția panteist-neoplatonică a lui Paracelsus, microcosmosul uman cuprinde prin triada corp-suflet-spirit, toate elementele universului, ultimul corespundea rațiunii divine, deci divinității însăși. În vederile lui Helmont Archaeusul era un principiu vital, inițiator al calităților și schimbărilor din lucruri, pe drept comparat cu elanul vital bergsonian. Este pus în legătură cu sufletul lumii, o emanație spontană, plină de un avânt continuu. Relația respectivă e deosebit de importantă căci prin ea Helmont scoate magia de sub acțiunea însușirii puterii divine și o așează între proprietățile pur umane, pământești, evită iar demonismul panteist, demonic, german.

Scanned with OKEN Scanner

Deoarece psihicul omului este din aceeași substanță imaterială ca și Archaeusul, se poate ușor pune în legătură cu el, influențând astfel lucrurile de la distanță fără să fie cu trupul său prezent. Pe această cale, așa cum doctorul Mesmer Franz (1754-1815) prin magnetismul uman descris, va deveni un precursor al hipnozei, van Helmont sesizează fenomenele de telepatie, subiect și al unei nuvele de același Balzac, atras el însuși de probleme de teosofie swedenborghiană.

Cât privește pe Archaeusul lui Eminescu, el a preluat noțiunea de la van Helmont dar o tratează după o viziune total diferită, originală. După el, Archaeusul corespunde Spiritului Universului și fiindcă e veșnic, acest spirit nu poate fi decât Dumnezeu, așa cum îl prevăd și ceilalți doi. Activitatea Archaeusului ca Spirit al Universului se bazează la Eminescu pe o desfășurare prealabilă între forma veșnică (Ahasverus) și materia trecătoare, sensibilă, deci pe o dualitate dominată spiritual, nu mai poate avea legătură nici cu schopenhaurismul ateu nici cu simpla migrație a sufletului.

Mai mult, Spiritul Universului se încearcă în fiecare om, viețile lor sunt probleme puse de El, de unde asaltul mereu reînnoit către ceruri, cât chinul îndelungat și goana veșnică după necunoscut. Așadar, nu e vorba de o transformare oarbă ci de una condusă de un Spirit tutelar, unic, de unde Archaeusul eminescian nu corespunde unui simplu principiu vital ci rezultă din influența unei lumi de dincolo asupra celei omenești, a doua se arată a fi în totală dependență de prima, întocmai cum e definită dimensiunea românească a existenței, de către M. Vulcănescu.

În concluzie, în descrierea aceluiași motiv, Archaeusul, fiecare dintre cei trei autori îi dă o interpretare dictată de propria-i spiritualitate, specifică, de matrice creatoare colectivă, în ultimă instanță hotărâtoare pentru gândirea lor. Încă o dată se demonstrează că așa cum Paracelsus ține de gândirea germană și Helmont de cea flamandă, Eminescu reprezintă întruparea vie a spiritualității românești, prin el, ea primește caracterul "Archaeus"-ului adică îi asigură eternitatea.

Scanned with OKEN Scanner

Melancolie de Mihai Eminescu

În poezia *Melancolie*, publicată în Septembrie 1876, poetul vrea să exprime, după cum arată și titlul, o adâncă stare de melancolie. În acest sens va realiza un tabloul în maniera lui David Gaspar Friedrich, numai sentiment dar întrebuințează în loc de culori cuvintele, acestea de-altfel îi dau posibilitatea să recurgă nu numai la imagini pur vizuale dar și la impresii acustice. Cum vom constata corespondențele verbale unesc, exact ca în poezia lui Baudelaire, logosul cel adevărat cu sunetul lui particular, forma în sine și nuanța ei senzitivă căzută sub simțuri, sinteza respectivă definește la urma urmelor, marea artă a poeziei lui Eminescu.

Poemul este introdus cu gavota acelui "părea" de unde de la început vom ști, mai precis vom percepe că totul n-are o anumită realitate exterioară, de fapt personajul și lucrurile sale ne apar transfigurate sub acțiunea de fum vrăjit al unui sentiment, el însuși devorant, al negurilor, iar ca-n tablourile aceluiași Friedrich:

Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă
Prin care trece albă regina nopții moartă.
O, dormi, o, dormi în pace, printre făclii o mie
Și în mormânt albastru și-n pânze argintie,
În mausoleu-ți mândru, al cerurilor arc,
Tu adorat și dulce al nopților monarch!

Contemplarea începe, așadar, prin ridicarea privirilor spre luna de pe cer, unde ea trece ca o regină moartă. Intrarea în veșnicia neființei este subliniată de referenul "O, dormi, o, dormi în pace", amintindu-ne totodată de refrenul de imn gregorian din poezia *O,*

Scanned with OKEN Scanner

Mamă. Ca în poezia *Unde?* a lui Heine, stelele s-au transformat în făclii, albastrul cerului în mormânt, în timp ce căile astrelor sunt pânze argintii. Natura întreagă, și al cerului arc, alcătuiesc un mausoleu, celălalt vers "Tu adorat și dulce al nopților monarch!" ne arată că e vorba de cea mai iubită prezență a vieții sale, și dacă și ea este moartă, înseamnă că nimica n-a mai scăpat pustiului.

Ar mai fi să reținem că poetul și cu această ocazie se definește a fi drept un lunatec: îndrăgostit cu adevăratelea de astrul nopții, a dorit să-și intituleze un volum de poezii *Raze de lună*, căci în natură sub razele ei și-a petrecut triumfurile asupra morții, ieșirea din reprezentarea voinței oarbe schopenhauriene. La Eminescu, spirit eleat, orice schimbare înseamnă moartea, nirvana lipsită de conținut.

Versurile urmează un sens ascendent, terminat cu o invocare ce ar provoca scoaterea din letargie, asemenea unui pâlpâit ivit pe o spuză, pe care focul este gata să se stingă. La acest fond, analizându-i forma, de-la început remarcăm prezența în lexicul eminescian al cuvântului nouri, așa este sigur și în sonetul "Trecut-au ani ca nouri lungi pe șesuri", mereu redat greșit, cu "Trecut-au anii, ca nori lungi pe șesuri", aceasta din urmă nu corespunde formei interioare eminesciene, ce vrea să sugereze regretul, tot așa de prelungit în sufletul cititorului ca acel "nouri lungi pe șesuri", devenit scurt prin "anii", sborul tăiat al lui Icar, nu corespunde intenției poetului nostru. Iar "Trecut-au anii ca nouri lungi pe șesuri" strică măsura perfect armonioasă a endecasilabului petrarchian adoptat de Eminescu. De altfel, în *Melancolie*, nouri prin diftongul <u>ou</u> se pune în acord armonic, aproape cerut de-o vrăjită simetrie din poartă și moartă, vocale grave ce intonează parcă un marș funebru, ale cărui note sunt salvate de la căderea totală prin prezența intermediarei a din albastru, de pildă. Totuși perspectiva gravă a lui <u>o</u> din *O, dormi în pace*, se deschide prin alternarea lui "mie" și "argintie" nu numai prin șirul celor o mie de făclii, dar și printr-o adevărată înălțare pe portativ datorită vocalelor deschise din <u>ie</u>. În ultimele două versuri abundă vocalele grave, dar adăugarea cuvintelor accentuate "arc" și "monarch" împrumută discursului liric o deosebită solemnitate, așa cum numai alămurile când bat în cor, o au!

Scanned with OKEN Scanner

Sensul ascendent al fabulației este îmbrăcat într-o armonică derulare a formei. Nici urmă de jale, tristețea se sublimează într-un act al venerației, el învinge ca Iacob îngerul, declanșează un licăr de lumină vag, dar oricum este lumină, așa cum împrăștie luna trecând printre nouri chiar și prin ceremonia însoțitoare a unei regine moarte.

Mai departe ochii poetului se coboară urmând tot contemplativ întinderea scăldată de razele de lună:

Bogată în întinderi stă lumea-n promoroacă,
Ce sate și câmpie c-un luciu văl încarcă;
Văzduhul scânteiează și ca unse cu var
Lucesc zidiri, ruine pe câmpul solidar

Dacă în primele versuri, sentimental, ne aflăm într-un decor neutru ca simțire, într-al patrulea stih ne apar luminate zidiri în ruine pe un câmp solitar, motivul meditațiilor lui Volney și al altor preromantici, în mijlocul cărora se desfășoară același semn al morții, dar de data aceasta mult mai pământesc și mai dureros:

Și țintirimul singur cu strâmbe cruci veghează,
O cucuvaie sură pe una se așează,
Clopotnița trosnește, în stâlpi izbește toacă,
Și străveziul demon prin aer când să treacă,
Atinge-ncet arama cu zimții-aripei sale
De-auzi din ea un vaier, un aiurit de jale.

Ruinele din tabloul lui Eminescu nu sunt ca cele clasicizante ale lui Pouslin sau Claude Lorraine, de care se apropie pastelurile lui Coșbuc și nici atât monumentalitatea rece ale ruinelor lui Robert Hubert, cât iar ca la pictorul Friedrich sunt motive, mai bine spus, leitmotive ale aceluiași sentiment depresiv, melancolic; am părăsit realul și ne aflăm în plină conștiință imaginativă a poetului. Între ruine domină cimitirul cu o cucuvaie așezată pe o cruce, în toate cele următoare senzațiile sunt auditive, clopotnița troznește, toaca

Scanned with OKEN Scanner

bate în stâlpi, pe când un demon străveziu atinge cu zimții aripei sale arama clopotului încât auzi un vaer "un aiurit de jale". La acest fond narativ se remarcă aceeași cădere gravă, există o pendulare de la sunetele grave la cele deschise, de parcă ar acționa în ele un seismograf pus deodată să oscileze, datorită nu sbuciumului scoarței pământești, ci terenul mișcat este chiar sufletul poetului nostru. Aș mai sublinia că "în stâlpi izbește toacă" e corect așa o cere rima și nu cum se scrie astăzi "toaca" și pun un mare semn de întrebare asupra cuvântului "aiurit" de jale, lipsit de vreun înțeles anume. Consider că e vorba de "auit de jale" mult mai plin de rezonanțe, onomatopeea imită acel "au" al durerii și Eminescu l-ar fi introdus, reînviind un cuvânt popular cu suculență vetustă. Iar se evidențiază în versul "De-auzi din ea un vaer, un auit de jale" alternanța contrapunctică dintre vocalele deschise și cele închise, unite într-un tremolo de profundă vibrație, ca de un Stradivarius al inimii. Cuvântul l-am găsit și la N. Crainic în contextul: "Rămâneam ceasuri întregi citindu-l pe câte-un buștean căzut în auitul continuu al arborilor (*Zile albe, zile negre*, Ed. Gândirea, București, 1990, p. 69).

Urmează un vers rupt pe jumătate așa cum și trăirea poetului este, atunci când descoperă printre ruini, o biserică aflată și ea, bineînțeles, în aceeași stare. Dar să redau întregul pasaj:

Biserică-n ruină
Stă cuvioasă, tristă, pustie și bătrână
Și prin ferestre sparte, prin uși țiuie vântul -
Se pare că vrăjește și că-i auzi cuvântul -
Năuntru ei pe stâlpii-i, pareți, iconostas,
Abia conture triste și umbre au rămas;
Drept preot toarce-un greier un gând fin și obscur
Drept dascăl toacă cariul sub învechitul mur.
.....

Contrastul imaginilor eminesciene ne duce de-a dreptul la clar-obscurul rembrandtian, odată ce după vederea bisericii-n ruină și după enumerarea unor adjective toate cu un grad de dezmembrare, alătură pe "cuvioasă" descrescendo-ului tristă, pustie și bătrână dar

Scanned with OKEN Scanner

prin prelungirea tonurilor din "vântul" oglindit invers în "cuvântul", - rime așa de proprii marelui poet - ne obligă la un popas și astfel nu putem rezista tentației de a nu asculta incantația vrăjită a vântului care țiuie prin ferestrele sparte. Impresiile auditive se amestecă iar cu cele vizuale tot pentru a caracteriza acea atmosferă a descompunerii, când pe stâlpi, pereți și iconostas nu au mai rămas decât contururi triste și umbre iar în loc de preot toarce greierul, un gând fin și obscur iar ca dascăl cariul toacă sub învechitul mur.

Trebuie să recunoaștem că am ajuns la un apogeu din care orice mișcare mai departe ar zdruncina edificiul până acuma ridicat cu o măiestrie unică. Punctele ce urmează denotă o tăcere grăitoare și înseamnă mai mult, decât orice alte cuvinte.

După cum vom vedea schimbăm registrele, dacă până acuma ne plimbam într-un decor oricum aflat în afara noastră, din tăcerea respectivă, asemănătoare cu a lui Dante când l-a văzut pe Dumnezeu, poetul se întoarce direct, de altfel era și până acuma acolo, asupra propriului său eu, numai că lirismul său leapădă în continuare masca, aparent epică, purtată.

Iată primele versuri care fac trecerea ca o adevărată punte spirituală:

Credința zugrăvește icoanele-n biserici -
Și-n sufletu-mi pusese poveștile-i feerici.
Dar de-ale vieții valuri, de al furtunii pas
Abia conture triste și umbre au rămas.

Aceste versuri prin care aflăm că din poveștile feerice zugrăvite în sufletul său, sub valurile vieții abia dacă au rămas conture triste și umbre așa ca icoanele-n biserici, poetul referindu-se la tabloul ruinat dinainte comparat cu starea sufletului său, dă explicații, motivând melancolia căruia i-a căzut pradă; deci înlătură orice supoziție psiho-patologică, nu avem înaintea noastră un bolnav depresiv ci un om care suferă că și-a pierdut credința ce îi puseseră în suflet poveștile feerice, respectiva pierdere îl umple de-o nemărginită tristețe. Se poate accepta că poetul gustă ca pe dulcele

Scanned with OKEN Scanner

"dor de moarte" această stare de melancolie dar numai pentru a o purifica în sfântul act al artei, o ridică din trăire, oricât de dizolvantă, în eternitatea poeziei, proprietate absentă pacientului depresiv, uneori obsedat, în mod steril. Din contră, Eminescu purcede la o disecție lucidă a ei, creiază atmosfera și intră în profunzimea de fântână a spiritului său, așa cum numai demiurgul de pe mari înălțimi, o poate realiza; și în cele mai lirice momente își păstrează obiectivitatea făcând pe "ipocriții" săi lectori să uite complet de ei înșiși.

Observăm că Eminescu vorbește de "poveștile-i feerici" neacordând cele două cuvinte, dar nu e prima oară că procedează astfel. Pentru cei care, după G. Călinescu, ar da aici ca exemplu felul cum se simțea poetul nostru robul rimelor chiar tiranizat de ele, din această cauză a întrebuințat așa zise rime scielte, le-aș răspunde că se înșală. În lupta sa cu forma, iar o luptă a lui Iacob cu îngerul, Eminescu și-a găsit un limbaj al lui propriu, el uneori ni se oferă ca o taină sau un mare mister, dreptate are Vl. Streinu că Eminescu ar fi un poet dificil. Este cazul să respectăm litera eminesciană, așa cum a cerut-o și poetul celor de la "Convorbiri literare", ceea ce nu înseamnă că va fi necesar să respectăm și greșelile de tipar strecurate în textul poetului și credem încă o dată că acel "aiurit" înlocuiește propriuzis pe "auit" căci numai așa l-a putut scrie marele nostru poet.

Întorcându-ne la horebul său interior, Eminescu ne dă și dezlegarea sentimentală a întregului tablou descris până acuma:

În van mai ascult lumea-mi în obositul creier,
Căci răgușit tomnatec vrăjește trist un greier;
Pe inima-mi pustie zadarnic mâna-mi țiu,
Ea bate ca și cariul încet într-un sicriu,
Și când gândesc la viața-mi, îmi pare că ea cură
Încet repovestită de o străină gură,
Ca și când n-ar fi viața-mi, ca și când n-aș fi fost.
Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost
De-mi țin la el urechea și râd de câte-ascult
Ca de dureri străine?... Parc-am murit de mult.

Scanned with OKEN Scanner

Încercarea de a-și căuta lumea în obositul creier e zadarnică, singurul care se mai aude în el este greierul din biserica-n ruină, el mai vrăjește trist, răgușit și tomnatec, acel gând fin și obscur, doar el și niciunul altul. Biserica în ruină nu-i altcineva decât el însuși iar icoanele șterse lumea credinței sale de altădată. Și cariul din zid este inima lui care bate încet, ca-ntr-un sicriu. Exegeza autoscopică atinge profunzimi de totului nebănuite, calcă peste beznele și tainele abisului din om, astfel că ajuns pe astfel de limburi nu ne miră că deodată-i pare că viața lui cură "încet repovestită de-o străină gură". Poetul exprimă aici o tragică înstrăinare de propriul său destin, stare atât de discutată în filozofia lui Hegel, dar în aceeași măsură a lui Schopenhauer sau Kirkegaard. Dar în loc de angoasă peste toate se așterne jalea, oarecum pasivă, mioritică, a melancoliei, un altul îi spune viața pe de rost și auzindu-le râde de câte-ascultă ca de dureri străine și poate auzite pentru prima oară. De remarcat că prin rimele cură/gură-fost-rost - dar și celelalte, poetul nostru dă versului o vrajă incantatorie de rară frumusețe, prin recitarea lui interioară se presimt ecourile acelui greier tomnatec și răgușit cât mai ales gândul său împânzind obositul creier, sau bătăile cariului într-un sicriu, ale unei inimi pustiite, astfel că litania primește o muzicalitate rituală, impusă de-a fi repetată la infinit ca un perpetuum mobile al sufletului, bocet fără sfârșit.

Desprinderea, ataraxia, trecerea din acest mediu halucinant într-un alt limb îl duce la încheiere prin acel "Parc-am murit de mult". Nu e deloc moartea care-i cântată aici cât melancolia însăși, copleșitoare, până la nimicire.

În cele din urmă echilibrul dacă există este unul negativ, pe scara unui minus de sentiment anulat prin puterea lui, de unde iar înmulțirea vocalelor grave, ultimele răsună chiar pe portativul lui "Parc-am murit de mult". Ne întoarcem la acel "Părea" de la început, închizându-ne într-un cerc sau oval al infinitului, care de fapt este al existenței visului față de inexistența realului, opunerea devenirii întru devenire, devenirii întru Ființă, după concepția lui Noica.

Poezia *Melancolie*, prin unitatea sa perfectă între fondul și

Scanned with OKEN Scanner

forma ei, ne redă una din stările cele mai caracteristice ale poetului, tristețea fără margini, melancolia, poate mai constantă și specifică decât pesimismul atât de studiat și socotit drept o influență schopenhauriană, și aceasta foarte discutabilă. Hotărât, melancolia pentru Eminescu înseamnă nu o poză romantică ci un mod de-a fi și exista în elementul său, cum de pildă Baudelaire își socotea răul, caracteristic, și la fel de disolvant.

Dacă l-am compara cu Bacovia vom fi obligați să conchidem că Eminescu interpune, cum am mai subliniat-o, între lumea reală și cea visată și simțită, actul creator, transformarea trăirii trecătoare, prin transfigurarea în frumos și Absolut, în statuie a eternității. Pe când Bacovia își pune prin poezia sa, nervii și sufletul direct în contact cu materia carbonizată din jur, de unde forma poeziei sale de multe ori crudă, monosilabică, abia exprimată. De altfel legătura intimă dintre forma bacoviană și cea eminesciană am arătat-o într-o altă lucrare.

În ce privește metrul întrebuințat în poezia *Melancolie*, el este iambul alexandrin românesc zis de 13 și 14 silabe, cu cezură constantă după a șaptea silabă după care următoarea măsură începe tot neaccentuată, ca și cea dinaintea ei. Formula prozodică a mai fost întrebuințată și înaintea lui Eminescu - mă ocup cu acest aspect într-altă parte - amprenta proprie apare însă evidentă, de unde se poate deduce că forma realizată prin aranjarea cuvintelor, vocalelor și a celorlalte sunete se arată a fi moartă dacă nu e însuflețită de focul simțirii, deci dacă nu i se imprimă ceea ce se cheamă tiparul spiritului creator.

Poetul nostru a reușit să îmbrace sentimentul melancoliei, poezia cu același titlu o demonstrează, într-o formă proprie, prin desăvârșirea sa, lirismul românesc atinge culmi nebănuite. Doar în acest mod se face o legătură stabilă și mai durabilă decât bronzul între jalea, tristețea și dorul cântecelor doinei populare, muzica lui Enescu, picturile lui Luchian și poezia lui Eminescu.

Unitatea dintre formă și fond prezentată de poezia *Melancolie*, este clasică și romantică, dar în primul rând etern umană și totuși prin esența ei rămâne unică, magnifică și inimitabilă ca Dumnezeul

Scanned with OKEN Scanner

lui Kant, un postulat al Binelui suveran asociat cu Frumusețea absolută. De unde cu tot subiectivismul ei primește o solemnitate cum numai monumentele perene o mai au. Transfigurarea cuvântului-Logos din poezia lui Eminescu ține de arta marilor creatori, el ca Hyperion se află peste ceilalți muritori, trecut în lumea ideilor pure cu alte legi și altă ordine, cei vechi numeau acest Elizeu rezervat doar eroilor cu lira, Parnasul.

15 iunie 1990

Iată mă văd confirmat de filozoful C. Noica (*Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești*, Ed. Eminescu, 1975, p. 43). Cunoscutul gânditor, consultând manuscrisul eminescian, notat cu 2260 de peste 320 file, la fila următoare celei a 96-a găsește notat: "Trecut-au ani ca nouri lungi pe șesuri".

Cuvântul "nouri" de altfel, cum îl întrebuințează Eminescu și l-au mai însușit, probabil nu sunt singurii, Mihail Sadoveanu și Ionel Teodoreanu.

Încă o dată se poate constata unde duce intervenția unor editori inconștienți, asta indiferent cum se cheamă ei.

Sunt de părerea că trebuie să respectăm întocmai litera eminesciană, numai așa ne exprimăm venerația față de tezaurul poeziei sale: prin a-l socoti un altar pe care nu avem dreptul să-l întunecăm, cu măruntele noastre pete!!!

Scanned with OKEN Scanner

Eminesciană

Poezia *Floare albastră* publicată de Eminescu în "Convorbiri literare", VII, 1 Aprilie 1873, face parte din ciclul dedicat iubitei de la Ipotești, Elena-Marta, al cărei sfârșit l-ar fi cântat în *Mortua est*. Vladimir Streinu consideră că această poezie marchează începutul creației marelui poet, de la ea, ca de la o piatră de hotar își ia zborul demiurgul formelor eterne.

Fiindcă imaginea acestui chip l-a urmărit pe poet de-a lungul întregii sale vieți, cred, are dreptate Bogdan-Duică atunci când o compară cu Beatrice a lui Dante, prototip ideal rămas încă neidentificat fizic, madonă și veneră, mai mult înger și vis decât ființă umană. Așa că, atunci când o va cunoaște pe Veronica Micle, însușirile dintre cele două femei se vor amesteca, iar femeia reală va suferi, la fel și iubirea dintre ei, că nu se vor putea ridica la nivelul modelului ideal, absolut.

Perpessicius arată că respectiva poezie în singurul ei manuscris, 2259, 204-205, se prezintă păstrată incomplet, în paginile lipite arbitrar nu se găsesc decât primele cinci strofe. De fapt mss-ul cuprinde șase strofe, dar pe a treia a scos-o încă poetul, din textul publicat.

Iată din ce cauză s-au declanșat discuțiile asupra strofei a șasea a poeziei publicate în "Convorbiri literare", astfel:

Acolo-n ochiu de pădure
Lângă bolta cea senină
Și sub trestia cea lină
Vom ședea în foi de mure.

Scanned with OKEN Scanner

Aceasta este forma adoptată de Maiorescu, Scurtu, Dragomirescu, îndreptată de Bogdan-Duică, în "Lângă trestia cea lină/ Şi sub bolta cea senină/". La fel traduce şi Ortiz: "Soto la volta serena del cielo/ E il leggero tetti dei rami/" şi nu altfel se află citată şi de Ibrăileanu. Călinescu referitor la aceste versuri scrie "firesc ar fi: «Lângă trestia cea lină/ Şi sub bolta cea senină»". Astfel că Perpessicius conchide: "De bună seamă că trebuie să ne raliem rectificării lui Bogdan Duică".

Parcă pentru "a lămuri" definitiv problema, în ediţia din 1984 prefaţată de Zoe Dumitrescu-Buşulenga versul al doilea sună: "Lângă balta cea senină" (???).

După părerea noastră "Convorbirile literare", cunoscută prin greşelile sale de tipar, de data aceasta respectă versiunea poetului, mai puţin aş zice în primul vers "Acolo-n ochiu de pădure", pentru măsura lui troheică l-aş vedea: "Colo-n ochiu(l) de pădure", şi o să vedem în continuare de ce.

Este deci corectă forma din "Convorbiri literare", fiindcă Eminescu descrie aici, acest ochi de pădure, ca pe o baltă sau tău, totuna, în care el cu iubita aflaţi pe mal, aşezaţi în foi de mure, se văd în apă: pe oglinda respectivă sigur cerul se află lângă ei, iar trestia de pe mal, deasupra lor, prin urmare se arată a fi cât se poate de reale, versurile:

Lângă bolta cea senină
Şi sub trestia cea lină

Trestia lină corespunde luminii line prezentă în *Răsai asupra mea*, deci obiectul are proprietăţile luminii şi este ceva ce nu mişcă în apa lină, fiindcă acolo este văzut.

Şi ca să se constate că nu vorbesc gratuit, descrierea corespunde unei amintiri precise a poetului din copilărie, voi cita următorul pasaj din *Copii eram noi amândoi*:

Adesea la scăldat mergeam
În ochiul de pădure

Scanned with OKEN Scanner

La balta mare ajungeam
Și l-al ei mijloc înotam
La insula cea verde.

Deci în această evocare din copilărie în ochiul de pădure se află o baltă, care însă datorită limbajului metaforic atât de caracteristic, subliniat și de Lucian Blaga, se sublimează, așa că în *Floare albastră* ochiul de pădure devine balta însăși, tăul unde se răsfrânge lângă el și iubita sa, bolta senină și deasupra lor, se vede trestia lină, adică nemișcătoare ca apa ce-i poartă imaginea.

Ne miră că acest citit magic în ape din poezia eminesciană le-a scăpat exegeților marelui nostru poet și au adus fel de fel de rectificări străine de spiritul poeziei.

Încă odată redăm versurile după părerea noastră corecte ale strofei a șasea din poezia *Floare albastră*:

Colo-n ochiul de pădure,
Lângă bolta cea senină
Și sub trestia cea lină
Vom ședea în foi de mure.

În legătură cu motivul floarei albastre se face în general legătura cu romantismul german și bineînțeles apare și *Blaue Blume* a lui Novalis. În cele anterioare am arătat că raportarea nu se poate face, deoarece la poetul german floarea albastră simbolizează iubirea celestă, idealul ei curat, pe când la Eminescu fata încearcă să-l readucă din acele sfere pe tărâmul dragostei profane, să-i zicem, cu toate că prin cadrul oferit de natură nu duce lipsă de o anume sfințenie a pământului ca în Cezara, de pildă, unde iubirea este o asceză albă în doi.

Și în afară de toată această motivație, cred că floarea albastră în poezia dată vizează ochii albaștri ai celei ce-și desface "de-aur părul". Cosânzeana plecând și știm pentru totdeauna, îi lasă poetului amintirea ochilor ei de floare albastră. Tot în *Copii eram noi amândoi*, își amintește el de fratele mort în străinătate (adică la

Scanned with OKEN Scanner

Bucureşti de tifos, în spitalul doctorului Davila) şi îl urmăresc ochii săi albaştri:

Ah! v-aţi dus visuri, v-aţi dus!
Mort e al meu frate.
Nimeni ochii-i n-a închis
În străinătate -
Poate-s deschişi şi-n groapă!
Dar ades într-al meu vis
Ochii mari albaştri
Luminează-un surâs
Din doi vineţi aştri
Sufletu-mi trezeşte.

Ochii albaştri ai iubitei îl chemau la ea:

- Iar te-ai cufundat în stele
Şi în nori şi-n ceruri nalte?
De nu m-ai uita încalte,
Sufletul vieţii mele.

Ei nu puteau fi decât cel mai frumos dar al naturii, oferindu-i locul unde iubirea profană şi divină se contopesc. Ori în această ambianţă nimic nu putea fi mai plin de vrajă şi farmec decât simbolizarea lor printr-o floare albastră. Încă odată o subliniez, motivul *Floarei albastre* este pur eminescian, se naşte din dragostea lui pentru natură, poate fi găsit şi în poezia populară aşa că orice apropiere cu aceeaşi floare albastră, *Blaue Blume*, a lui Novalis, se bazează pe o simplă concidenţă de nume.

Şi mai există o discuţie privind versul ultim din poezia *Floare albastră*, vers misterios numit de Perpessicius:

Şi te-ai dus dulce minune,
Şi-a murit iubirea noastră -
Floare-albastră! floare-albastră!...
Totuşi este trist în lume!

Scanned with OKEN Scanner

De data aceasta cred că M. Dragomirescu are dreptate, e vorba de o greșeală de tipar a "Convorbirilor literare". Pentru mine corect ar fi: **Totul** este trist în lume!

Numai, cum scrie Perpessicius, eventuala descoperire a manuscrisului întreg al poeziei *Floare albastră*, ar putea lămuri și această "enigmă" eminesciană.

Scanned with OKEN Scanner

Luceafărul de Mihai Eminescu

Memoriei profesorului D. Popovici

Poemul, de bună seamă, constituie cel mai înalt vârf atins vreodată de poezia românească.

Asupra acestui punct de vedere există, ca înaintea unei simfonii de Beethoven sau statui michelangelești, deplin acord, începând de la eminescologii exegeți savanți, până la cel mai umil lector al poeziilor lui Eminescu.

Iată însă că G. Călinescu, vânător de originalitate și cunoscut prin spiritul său de contradicție, se arată a fi de altă părere, astfel că scrie: "Principial dar, *Luceafărul* e un poem inegal, cu strofe pline și strofe seci, unele tăcând, altele cântând, în acord cu flautele unei orgi". Și ca să nu lase loc la nici un dubiu conchide gongoric și anume Luceafărul ar fi după domnia-sa "o țevărie prea complicată pentru ca seva să comunice peste tot cu aceeași putere".

Pe direcție la fel de deviată, ne pare rău că trebuie să.l pomenim în acest context, Liviu Rusu socotește că *Luceafărul* e pur și simplu o satiră schopenhaueriană.

Nu e greu de constatat că cei doi oameni de litere menținându-se la simpla narațiune de baladă a *Luceafărului*, cu izvor în basmul cules de germanul Kunisch*, nu se distanțează deloc de nivelul anecdotei, popularizată de Brătescu-Voinești, privitor la geneza poemului, poate cu mențiunea că aceasta este mai sinceră și mai puțin pretențioasă în comentariile ei.

---

* Este vorba de Richard Kunisch, autorul unui memorial de călătorie, *Bukarest und Stambul, Skizzen aus Ungarn, Rumänien und der Türkei*, 1861, în care sunt cuprinse și două basme "auzite" în Muntenia: *Das Mädchen im goldenen Garten*, și *Die Jungfrau ohne Körper*.

Scanned with OKEN Scanner

Ori după cum bine se știe, fiindcă "genialul critic" G. Călinescu, așa se pare, a făcut școală printre eminescologii români, tuturor le-aș aminti că maestrului lor le-a răspuns la timpul său, D. Popovici. Astfel distinsul profesor clujean, în cartea sa *Poezia lui Mihail Eminescu*, apărută în Editura Tineretului București, 1969, în cadrul titanismului poeziei eminesciene, deși în treacăt, face o memorabilă prezentare *Luceafărului*.

În mod semnificativ, deși nu acesta îi este obiectivul, de la început, D. Popovici arată că pentru a pătrunde în misterul poemului eminescian este necesar să se întreprindă o analiză formală a poemei. Astfel execută respectiva analiză însoțită de studiul cezurii, în primele versuri: "A fost odată ca-n povești/ A fost ca niciodată/".

Tehnica poetului scrie D. Popovici "izolează deci narațiunea într-un timp îndepărtat, în acel timp când lumea gândea în basme și vorbea în poezii".

În fabula dată, tot el găsește că pătrund miresme biblice, acea repetiție a verbului "a fost" aduce aerul simetriilor biblice, pe când primul personaj înaintează într-o adevărată cadență liturgică. Și mai departe, pentru înțelegerea Cătălinei se referă la una din variantele Luceafărului posedând o puternică atmosferă creștină:

A fost odată ca-n povești
A fost ca niciodată
Din rude mari împărătești
Fecioară preacurată.

Și era una la părinți
Și una-n toate cele
Cum e Maria între sfinți
Și luna între stele.

Să recunoaștem că perspectiva deschisă de D. Popovici este mult superioară celei a criticilor mai sus citați, care uită că fondul fără forma lui, poate fi gând măiestrit, simțire dogorâtoare, dar nu poezie și încă genială.

D. Popovici nu se dă în lături să demonstreze că Titu Maiorescu,

Scanned with OKEN Scanner

desigur pe planuri mult mai rafinate, eliminând cele trei strofe - în total sunt patru - din discursul Demiurgului nu a înțeles până la capăt mesajul eminescian, criticul s-a menținut strict la definiția poemului dată chiar de Eminescu privind geniul: "Mi s-a părut că soarta Luceafărului din poveste seamănă mult cu soarta geniului pe pământ, și i-am dat acest înțeles alegoric".

Dar iată versurile discutate*:

Vrei să dau glas acelei guri,
Ca dup-a ei cântare
Să se ia munții cu păduri
Și insulele-n mare?

Vrei poate-n faptă să arăți
Dreptate și tărie?
Ți-aș da pământul în bucăți
Să-l faci împărăție,

Îți dau catarg lângă catarg,
Oștiri spre a străbate
Pământu-n lung și marea-n larg,
Dar moartea nu se poate...

Cu dreptate remarcă D. Popovici că Titu Maiorescu elimină pasajele cele mai semnificative privind dualitatea *Luceafărului* eminescian: "Am afirmat mai înainte că trăsătura cea mai proprie geniului este spiritul contemplativ, în timp ce trăsătura cea mai proprie titanului este acțiunea. Și atunci când Dumnezeu propune lui Hyperion să-i dea puterea să stabilească, cu armele, dreptatea și tăria pe fața pământului, el nu se adresează geniului contemplativ,

---

* A patra strofă din discursul Demiurgului, aflată într-alt context, scoasă la fel în ediția *Poeziilor* lui Eminescu, îngrijită de Titu Maiorescu tipărită la Socec și apărută în Decembrie 1883, este:

Ei numai doar durează-n vânt
Deșerte idealuri -
Când valuri află un mormânt
Răsar în urmă valuri.

Scanned with OKEN Scanner

ci titanului activ".

Maiorescu aşadar în viziunea sa proprie olimpiană îşi vedea tulburat spiritul contemplativ de prezenţa celui titanic cu aplicaţii spre acţiune, de unde a tăiat necruţător în text, lezând grav, de astă dată, concepţia dualistă, bine o subliniază D. Popovici, a poetului nostru. Murărașu intervine în favoarea criticului, fiind de părere că "probabil" însuşi Eminescu ar fi scos strofele respective din fabula *Luceafărului*, dar având în vedere că poemul a fost publicat în aprilie 1883, în forma lui completă, tot aşa în "Convorbiri literare" după trei luni - poetul s-a îmbolnăvit în iulie -, iar volumul editat de Maiorescu fără cele trei strofe în decembrie 1883, lucrul ne apare ca imposibil. Acţiunea de corector ilicit primeşte oprobiul până şi al lui Perpessicius, cunoscător bun nu numai al manuscriselor eminesciene, dar şi al unei critici numite de bunăvoinţă, prin simpatie, dar de data asta actul depăşeşte chiar şi îngăduinţa acesteia.

D. Popovici ajunge la concluzia că în *Luceafărul* ne întâmpină conflictul dintre uman şi divin, în acest context filosofia schopenhaueriană apare de acum evident depăşită: "Postularea umanului, cu atributul repetiţiei infinite pe care i-l conferă Schopenhauer, nu este compatibilă însă cu natura divină a lui (a omului - n.n.). Şi nici cu posibilităţile sale de cunoaştere, care îl vor duce în cele din urmă la mântuire".

În această viziune "Weltanschaung" eminesciană - nu vedem de ce nu am putea-o numi filosofie - ne rămâne să vedem în continuare cât este ea o expresie a spiritualităţii române, pe care desigur Eminescu o reprezintă la un nivel cu adevărat titanic şi genial.

Cătălina, fiinţă aşezată între cele două firi, umană şi divină, îl roagă pe Luceafăr să coboare la ea conform celui mai autentic sofianism ortodox, după L. Blaga caracteristic autohtonismului poporului român:

Cobori în jos, luceafăr blând
Alunecând pe-o rază
Pătrunde-n casă şi în gând
Şi viaţa-mi luminează.

Scanned with OKEN Scanner

Acest "cobori în jos" nu-i deloc un pleonasm, el subliniază dorința femeii de a-l avea lângă ea. Astrul coboară pe cer în fiecare noapte, dar de data asta va trebui să vină în jos schimbându-și itinerariul, să iasă din veșnicii, pentru a fi muritor ca ea. De altfel această întrupare concretă din lumină și din abaterea drumului de fiecare noapte, reiese cu totul clar din al doilea vers când coborârea în jos din elementul lui se va face alunecând pe o rază deci ieșit din propria-i ființă trece în lumea văzutului lumesc.

La Tudor Arghezi, cel mai autohton poet ortodox român, asistăm la aceeași coborâre în jos a divinității:

E o tăcere de-nceput de leat.
Tu nu-ți întorci privirile-napoi.
Căci Dumnezeu, pășind apropiat,
Îi vezi lăsată umbra printre boi.

(Belșug)

Este atitudinea țăranului român, exprimată iar de Tudor Arghezi, în *Psalmul* său, împotriva brutalității căreia, prea directe, se revolta filosoful nuanțelor din graiul Sinelui, C. Noica: "Vreau să te pipăi și să urlu: Este".

Prin urmare *Luceafărul* trebuie să se întrupeze, fiindcă divinul nu poate fi altfel perceput:

Străin la vorbă și la port
Lucești fără de viață
Căci eu sunt vie, tu ești mort,
Și ochiul tău mă-ngheață.

În ultimă analiză Cătălina reprezintă, să întrebuințăm acuma noțiunile lui Noica, în primul rând rostirea românească, trăiește întru ființă, adică în ea dar în același timp se deschide în afară, către divinitate.

S-a susținut de teologi fără Dumnezeu că Eminescu ar fi fost ateu. Nimic mai fals. Căci în drumul Luceafărului, al lui Hyperion

Scanned with OKEN Scanner

până la Dumnezeu-Demiurgul, străbatem "spații urieșești" aflate în lumea de dincolo, așa cum numai un suflet stăpânit de chemarea metafizicului și Eminescu a fost unul, și le-a putut imagina:

Un cer de stele dedesubt
Deasupra-i cer de stele -
Părea un fulger ne-ntrerupt
Rătăcitor prin ele.
...
Nu e nimic și totuși e
O sete care-l soarbe,
E un adânc asemene
Uitării celei oarbe.

Nu-i oare aceeași sacră retrăire din *Miorița*, stelele făclii prezente într-o altă nuntă cu infinitul tainic, același ritual de religioasă desmărginire, cadențele liturgice remarcate de D. Popovici? De bună seamă, în atare ținuturi cerești numai lui Dante i-a mai fost scris să umble când se apropia și el de bunul Dumnezeu.

Luceafărul dorește să-și piardă nimbul nemuririi în schimbul unei ore de iubire:

Din chaos Doamne, - am apărut
Și m-aș întoarce-n chaos...
Și din repaos m-am născut,
Mi-e sete de repaos.

Pentru Demiurg acest haos este lumea condusă de voința oarbă schopenhaueriană, supusă unor legi tot oarbe. Dar oare nu aceeași filosofie au avut-o vechii Daci, mult înaintea filosofului german?

Părând pe veci a răsări
Din urmă moartea-l paște,
Căci toți se nasc spre a muri
Și mor spre a se naște.

Scanned with OKEN Scanner

Iar tu, Hyperion, rămâi
Oriunde ai apune...
Cere-mi cuvântul meu dintâiu -
Să-ţi dau înţelepciune?*

Spre deosebire de cei supuşi marei treceri, Hyperion aparţine eternităţii, ar putea avea cuvântul întâiu, înţelepciunea divină, Logosul, deci să fie egalul lui Dumnezeu dar nu şi moartea.

Cele trei strofe, din totalul de patru, eliminate de Maiorescu, desigur vin să zguduie ţinuta eleată a drumului de până acuma. Deci adresându-se lui Hyperion, plictisit de veşnicia lui, Demiurgul îi propune atunci misiunea titanului constând din faptă şi acţiune, de proporţii cosmice. Neapărat propunerea Demiurgului se-abate de la calea lui dreaptă, de fapt corespunde hegelianului "List der Vernunft", aici e vorba bineînţeles, de viclenia raţiunii divine. Fiindcă fapta ce i-o propunea Demiurgul este prea bine cunoscută, ea aparţine lui Faust, acesta pentru realizarea ei are nevoie de intervenţia lui Mefisto, acel ultim vers "Eternul feminin ne trage în sus" exprimă histrionismul protestant al lui Goethe străin de catolicismul dantesc cât şi relaţia sofianică dintre Cătălina şi Sburătorul ei, Hyperion. Punerea faustianismului acum sub stigmatul câtorva remarci alegorice şi ironice - Demiurgul se grăbeşte să treacă peste ele, arătându-i lui Hyperion pentru cine vrea să-şi piardă nemurirea - ne-arată incompatibilitatea acţiunii lui Eminescu-Hyperion cu respectivul faustianism, aşa cum filosoful Nae Ionescu îi va releva rădăcinile sale istorice şi spirituale, străine de ortodoxismul românesc, iar C. Noica, elevul său, va scrie o respectabilă *Despărţirea de Goethe*, fără să-l citeze pe maestrul său, bineînţeles. Dar chiar şi declaratul faustianism al lui Lucian Blaga se conturează a fi unul de suprafaţă, autenticul poet se va realiza atunci când va zice, total despărţit de Goethe din Faust, că "fiu al faptei nu sunt".

---

* În Ediţia Maiorescu apărută la Socec în decembrie 1883 figurează în loc, versurile:

Tu eşti din forma cea dintâi
Eşti vecinică minune.

Scanned with OKEN Scanner

Conflictul va lua deznodământul ştiut: Cătălina fiinţa umană uită dorul de luceferi în braţele lui Cătălin, supoziţia lui Papacostea că astfel se rezolvă despărţirea dintre amorul divin şi cel pământesc, între Urania cerească şi cea pandemos este justă, numai că noi socotim, de acord cu D. Popovici, proporţiile sunt mult mai largi, privesc relaţia dintre divin şi uman.

Să ne înţelegem. Nu vreau să fac aici apologie teologală, deaceea divinul şi umanul eminescian din *Luceafărul* poate fi denumit, Dumnezeul creştin şi omul, lucrul în sine şi fenomenul din concepţia lui Kant sau în sensul gândirii lui Hegel, Spirit Absolut şi Spirit subiectiv.

Din această cauză tocmai, nu-l vom mai urma pe D. Popovici şi nu vom mai considera sfârşitul Luceafărului ca o tăgadă schopenhaueriană:

- Ce-ţi pasă ţie, chip de lut,
Dac-oi fi eu sau altul?

Trăind în cercul vostru strâmt
Norocul vă petrece;
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor şi rece.

Din contră, Hyperion se afirmă, atunci când zice că va dura nemuritor şi rece în lumea lui aflată peste timp şi spaţiu, acolo unde nu-i hotar, "nici ochi spre a cunoaşte" şi-n zadar încearcă vremea să se nască din goluri.

Împotriva lui Heidegger cu timpul lui existenţialist indiferent faţă de Dumnezeu, Eminescu-Hyperion nu tăgăduieşte, regăsindu-se în lumea eternă a Demiurgului, prin urmare D. Popovici pe drept vorbeşte de "o eternitate a inexistenţei" la Eminescu, fără să facă aici filosofia nimicului, al "nichts"-ului heideggerian.

Această trăire a divinului ca-ntr-un empireu al ideilor platonice, dacă-l îndepărtează pe Eminescu de Heidegger, îl face de bună seamă contemporanul lui Nae Ionescu.

Scanned with OKEN Scanner

Prin forma sa, conţinătoare de simetrii biblice şi cadenţe liturgice, după D. Popovici, Mihai Eminescu, marele nostru poet, atinge desăvârşirea sferelor cereşti, cântarea lui Hyperion nu mai e una pământească ci aparţine de raiul frumuseţilor eterne, veşnic aceleaşi.

Prin sinteza formei mulată pe fondul ei profund, Eminescu în Luceafărul dă expresie sublimă lirismului idealist atât de propriu spiritualităţii poporului român, matricei sale creatoare mioritice, de la basm şi uman, la poemul divin şi eternitate.

noiembrie 1990

Scanned with OKEN Scanner

C. Noica: Sentimentul românesc al Ființei

Încă de la vârsta de 25 de ani, prin eseul "Mathesis", C. Noica ni se prezintă ca un filozof cu deosebită personalitate, și pe respectivul drum, așa vitregă cum i-a fost viața, a rămas până la capăt. Se poate afirma că astăzi filozofia românească nu mai poate fi concepută fără opera sa, ar fi mult mai săracă dacă nu ar avea-o.

În lucrarea de față, autorul își propune să stabilească sentimentul românesc al ființei, așa cum îl au sufletul german sau american pe al lor. Căutând gândul ființei din limba populară și veche, exprimată în creațiile spiritului ca basme, cronici istorice, cărți religioase, vrea să ajungă de la contextul semantic al cuvintelor, prin explorarea geniului și inventivității limbii noastre, ale cărei origini sunt pastorale și rustice, la adevărata rostire filozofică românească.

Fără să intru în detalii, privitor la modalitățile românești ale ființei, autorul este de părere că în afara lui "este" al verbului a fi, pentru determinarea ființei, caracteristic majorității popoarelor apusene, în limba noastră situația ființei cunoaște o definire mult mai largă și bogată. Astfel determinarea preființei până la realizarea ei se face prin mai multe forme, "este" la români nu cuprinde toată ființa. "N-a fost să fie" exprimă ființa neîmplinită, "era să fie" ființa suspendată, "va fi fiind" ființa eventuală, "ar fi să fie" pe cea posibilă, "este să fie" ființa intrării în ființă și "a fost să fie" ființa săvârșită, consumată, împlinită.

Subliniem rolul dat gândirii înalte pentru devenirea în ființă, prin ea făpturile de-o clipă sunt în stare să se realizeze, să aibe parte de ființă. Totodată neantul este considerat un dezastru al filozofiei, referința la Heidegger se arată mai mult decât clară.

Dar în ce ne interesează, C. Noica stabilește un model al ființei

Scanned with OKEN Scanner

prin care se ajunge la raţiunea fiinţei de-a se realiza. Astfel relevă existenţa a trei termeni: individualul, determinaţiile lui libere şi conversiunea către general. Prin respectiva răsturnare se împlineşte săvârşirea fiinţei, pe om cu toate întruchipările sale îl duce "numai" la realizarea făpturii istorice. Dintre prepoziţii devenirea în fiinţă o dă "întru" atât de propriu românesc, prin ea gândul se află în fiinţă dar în acelaşi timp se redeschide spre altceva, nu obligator existent.

În continuare, C. Noica îşi aplică modelul ontologic *Luceafărului* eminescian şi basmului *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără moarte*. Asupra acestui aspect doresc să mă opresc mai mult, deoarece implicând domeniul literaturii trebuie văzut dacă punctul de vedere poate fi acceptat ca atare sau nu, ori rămâne unul de utilitate pur filozofică.

Astfel în concepţia lui C. Noica, Hyperion, geniul eminescian, este reprezentat alegoric de o natură generală "ca orice astru pentru greci". În ultimă analiză poetul descrie nefericirea generalului de a nu prinde fiinţă, aievea. Deci pe de-o parte natura generalului (Luceafărul) cu determinaţiile sale pe de cealaltă parte natura individuală cu determinaţiile proprii total diferite, din această cauză nu se pot întâlni ca două linii paralele, modelul fiinţei nu poate avea loc.

Călătoria către demiurg a Luceafărului îi aminteşte de aceea a lui Faust în lumea mumelor şi relevă superioritatea descrierii eminesciene. Comparaţia ne apare mai mult decât forţată odată ce Faust, coboară la mume, în pustietate dar cerându-le imaginea Elenei - întruchiparea frumuseţii clasice, ideale - pe când Eminescu vrea existenţa omului cu haosul şi repaosul ei, iar drumul său se desfăşoară pe urmele ascensiunii danteşti, pe care o şi egalează.

Dar de-acuma filozoful purcede la un rechizitoriu total nejustificat, probabil încurajat şi de părerile modelului său G. Călinescu, adică îl acuză pe poet că a dus la îngroparea generalului, faţă de lumea celor trecătoare, când rolul generalului este împlinirea în cele trecătoare chiar dacă el rămâne etern.

Din această cauză, numai fiindcă Luceafărul doreşte să devină altceva, se aseamănă lui Faust, astfel că-i şi asimilează sub denu-

Scanned with OKEN Scanner

mirea de Luceafărul - Faust. Mai departe găsește lecția ce i-o dă Părintele ca extraordinară, acesta nu-i recomandă să rămână nemuritor și rece, din contră vrea să-l scoată din letargia eternității. Dar Hyperion e un Cătălin al Cerului fiindcă nu-i acceptă ofertele, s-ar face și "licurici" - aici dizertația filozofului depășește bunul simț, s-o recunoaștem oricât îl admirăm - numai să primească o clipă de fericire și ora de iubire.

În contrast reprezentanta individualului este lăudată la maximum. Cătălina, o Gretchen eminesciană, este o natură liberă "dintr-o dată deasupra eroului", ea greșește, dar aspiră mai departe" și toate acestea fiindcă din brațele lui Cătălin își amintește de el, îi permite filozofului să continue tot pe un portativ fals, trădând mesajul poemului: "Și așteaptă în continuare, cu tot ce este individual (ca o madame Bovary turnând la plozi bărbatului ei - n.n.), să se ivească mirele, fie și nemuritor - dar nu rece".

Iată deci cum filozoful Noica își folosește modelul ontologic pentru a pune în el poemul eminescian și-asemenea unui pat al lui Procrust să-i dea forma dorită, chiar dacă va trebui nu numai să-i taie picioarele dar să-l transforme pe Luceafăr, într-un simplu licurici. Dându-și seama de această realitate, autorul însuși pune la îndoială acceptarea explicării sale în exegeza literară a Luceafărului, dar, adaugă, recunoaște deschis că ea i-a satisfăcut modelul ontic, deci al ființei.

Fără să contest acest lucru și să caut să critic pe filozof, vreau să arăt doar că de fapt, cu voia sau fără, C. Noica în pretractarea sa a refuzat să înțeleagă sufletul marelui poet, de primordială importanță atunci când ți-ai propus să vorbești de el.

Caracterul sistemului său de gândire are în centrul său, omul, deci devenirea întru devenire cât devenirea întru ființă, și mai ales relația unui general, exprimat prin entități abstracte ori arhei, întotdeauna își are originea în realitatea individualității. Cu alte cuvinte între generalul "săvârșit" al Luceafărului întru ființă ca făptură istorică și individualul Cătălinei al devenirii în devenire, sunt determinații atât de diferite încât nici în acest context nu se pot întâlni. Poetul dându-și seama de asta, îl determină pe Hyperion să ceară

Scanned with OKEN Scanner

renunţarea la Nemurire, fiindcă doar pierzându-şi această determinaţie fundamentală, poate să se piardă în devenirea devenirii oarbe.

Dar tema Luceafărului nu se rezumă la relaţiile dintre două fiinţe umane, ci generalul Luceafărului aparţine unei fiinţe divine, tocmai ceea ce - *divinul* - C. Noica a scos din modelul său ontic, afirmând că vremea societăţilor religioase a trecut, aşadat se cere să facă o ontologie pur umană. Dar asta nu e chiar aşa, când în Metafizica sa Nae Ionescu arată că omul, ca purtător al existenţei şi al fiinţei, ontologic, îl caută pe Dumnezeu chiar dacă acesta nu există. Să ne reamintim că la 25 de ani, în lucrarea sa *Mathesis*, C. Noica îl demonstrează pe Dumnezeu cu ajutorul cifrei unu şi că el specifică faptul că i se impune, într-o epocă în care religia şi mitul sunt alungate, să facă o atare ontologie, fără ele. Dar susţinând că deschiderea fiinţei poate avea loc şi spre ceva neexistent, lasă o portiţă de acces spre metafizică, oricât o neagă în aparenţă.

Oricum subiectul Luceafărului nu poate fi explicat printr-un simplu raport dintre zisul general şi individualitate, odată ce în viziunea lui Eminescu Luceafărul are o existenţă eternă, divină, amnezia respectivă constituie sursa tuturor celorlalte rătăciri ale filozofului.

Hyperionul eminescian ca spirit nemuritor este supus şi altor legi decât omul. Astfel, răspunde chemării Cătălinei, sub înfăţişarea unui voevod tânăr, dar deosebirea dintre ei este constatată de fată, ea îi spune că nu-l va putea iubi, ea e vie, pe când el mort, şi ochiul său o îngheaţă. Prin urmare nu poate să-i fie mireasă nici să-l urmeze în lumea lui, situaţie lipsită de orice echivoc, neluată în considerare de autorul nostru.

Noua determinaţie, să vorbim în lexicul lui Noica, este pusă de Cătălina, care-i cere pentru a-l iubi să coboare pe pământ, să fie muritor ca ea.

Călătoria Luceafărului este spre nimburile eterne ale cerului, ca ale lui Dante în paradis, descrise potrivit, pe când a lui Faust la mume, cu falusul cheie în mână primit de la Mefisto, coboară spre pustiul subpământean, aşadar paralela între cele două aventuri făcută de Noica ni se pare mai mult decât discutabilă. De altfel faţă

Scanned with OKEN Scanner

de Dante, magul de la Weimar a avut o atitudine provocatoare, parodică, absentă la marele poet român.

În ce privește lecția Părintelui dată lui Hyperion nu ni se pare deloc extraordinară. C. Noica se referă tocmai la cele trei strofe scoase de Titu Maiorescu din poem. Așa cum observă D. Popovici, Demiurgul evocă aici ispitele titanului care nu intrau în concepția sa asupra caracterului contemplativ, olimpian al geniului.

Dar reanalizând cele trei strofe se poate constata încă o dată că Părintele caută să abată atenția Luceafărului: în primele două îl ridică prin Logos și Poezie, mai lângă el, pe când prin faptă și oferta de-a deveni împărat sau conducător de nave îi propune aventura faustică, a pactului cu diavolul, străină lui Eminescu, ca și spiritului ființei românești. Sună foarte recuzabil remarca filozofului când zice că intrând în acțiune în postura conducătorului de oști, aflat în slujba păcii (nu reiese din text) ar fi reușit s-o ridice la el pe Cătălina-individualitatea, ceea ce constituie de-acuma o totală deviere de la tema propriu-zisă a poemului eminescian.

Luceafărul nu poate fi alăturat de Faust tocmai fiindcă în versurile respective el refuză definitiv tentațiile stării de titan. Acest personaj întrupează pe veșnicul revoltat contra divinității în timp ce Hyperion se supune ei, dorința sa de eliberare se face pe calea bunei înțelegeri cu divinitatea, lucru ce cred nu mai trebuie pus în discuție.

Dar să-și imagineze orișicine scena cu efectul de operă bufă în care Luceafărul comandant de nave, victorios, într-un happy-end cinematografic, cucerește mâna fetei de împărat, împlinind-o, trecător, prin eternitatea sa.

Mă miră că un cunoscător atât de bun, ca filozoful Noica, al lui Faust, nu și-a dat seama în ce cursă cade, dar și-a întins-o el însuși, numai pentru a sluji rigid, un model ontologic lipsit de partea sa cea mai importantă, divinul.

Luceafărul lui Eminescu nu e un Cătălin al cerului, ci împlinește sublimul cel mai înalt posibil când vrea să renunțe la nemurire pentru o oră de iubire, fiindu-i sete ca de ea, de repaos și intrare în haos, adică vrea să redevie om. Iată singurul tâlc posibil al poemului pe

Scanned with OKEN Scanner

care filozoful nu l-a putut pătrunde. Și se explică de ce: în descoperirea ființei românești oricât vorbește de sentiment recurge numai la gând și rațiune (după definiția lui Hegel), devenirea întru ființă împrumută calea pur rațională, iubirea, în concepția lui Noica "de nivelul licuriciului" exprimă devenirea în devenirea oarbă, înstrăinează omul de condiția sa.

Ca urmare, sistemul ontic ne apare rece aparținând cu adevărat unui ascet al gândului, pe când Eminescu dacă zice că rămâne nemuritor și rece, ultima însușire atinge tragicul celui lipsit de dragoste.

Referindu-ne cu adevărat la sentimentul ființei românești, putem susține că Luceafărul reprezintă pe Meșterul Manole, ajuns nemuritor prin opera în care a jertfit-o pe soția sa, Ana. În noua lui stare de înălțat la cer (Ad. Maniu) tânjește după ora de iubire, pierdută, pentru totdeauna. Nu este trăit cel mai uman sentiment, blestemul geniului pe pământ, după viziunea asupra vieții sale a lui Mihai Eminescu? De ce să-l schimbăm violent și pe nedrept după proprii-ile reprezentări filozofice?

De altfel C. Noica vorbește iar greșit de vicisitudinile generalului-geniu, când după Eminescu, sufletul arde în focul suferințelor și al chinului, ceea ce să recunoaștem e cu totul altceva.

În același context se înscrie și comentariul la basmul *Tinereții fără bătrânețe, viață fără moarte* pe care filozoful îl vede, de data asta ca pe un model desăvârșit al ființei. Copilul de împărat se naște numai după ce tatăl său îi priomite Tinerețea fără bătrânețe și viața fără moarte, și fiindcă după naștere nu i-o poate da, feciorul pleacă s-o caute. C. Noica susține că își caută ființa dar atunci lucrul ar fi valabil și pentru Faust, același imperativ, însă, l-a despărțit de ființă, l-a propulsat în plină devenire întru devenire.

În sfârșit tânărul găsește locul unde trăiesc trei fete, dintre acestea pe una luând-o de nevastă, îi oferă în schimb nemoartea căutată. De ce prinde ființa prin rațiunea devenirii întru ființă, nu prea înțelegem, dar să trecem peste acest amănunt.

Noua legătură, așadar decurge în mod fericit, până ce eroul nostru la vânătoare urmărește un iepure și pe urmele sale ajunge în

Scanned with OKEN Scanner

Valea Plângerii. Acolo reprimindu-și memoria, își amintește de locurile natale și de părinți și fiindcă vrea să îi mai vadă o dată, nu se mai întoarce în grădina Edenului său. Tot rătăcind, până la urmă găsește castelul părinților și a vetrei sale din copilărie, dar totul în ruine, odată ce trecuseră sute de ani de la plecarea sa, chiar și eroul între timp îmbătrânește și nu peste mult într-un scrin descoperă moartea. Aceasta înainte de a-l lua, îl pălmuiește, semnificativ pentru filozof.

Conform modelului său ontologic, C. Noica îl condamnă pe fiul de împărat că a renunțat la uitarea sa și s-a întors, robit amintirilor în Valea Plângerii, adică din devenirea întru ființă săvârșită în devenirea în devenire. Luceafărul față de eroul basmului ar fi imaginea lui răsfrântă în oglindă numai că nu se înțelege de ce pe unul îl acuză c-a ieșit din nemurirea sa, dar își păstrează aceeași părere, pentru celălalt care a rămas în ea, doar nu se poate spune că geniul eminescian nu a posedat o ființă săvârșită, ar fi avut nevoie de Cătălina pentru a o prinde cum zise C. Noica. Și să recunoaștem că pentru a o câștiga a făcut mult mai multe decât feciorul de împărat, care a căutat-o pur și simplu.

Așadar eroul basmului popular reușește ceea ce Luceafărului nu i-a fost permis, anume să se reîntoarcă din nemurire în viața lui de om, gând de-acum - chiar și neacceptat de filozof - propriu sentimentului românesc, al ființei.

Ceea ce l-a dus înapoi la locurile sale pământești este dorul, căruia C. Noica îi contestă dreptul de a reprezenta concepția de viață și ființa unui popor dar cum se vede iar nu are dreptate. Din același motiv crede el, că s-a insistat prea mult și unilateral asupra Mioriței, întru explicarea sufletului românesc.

Ideea respectivă decurge iar din limitele ce i le pune sistemul său de gândire asupra ființei umane. Pentru păstorul mioritic moartea înseamnă o contopire cu elementele cosmosului, executată sub forma unui ritual de nuntă, deci se referă la generalul ființei. Ori în concepția lui Noica moartea este un simplu accident pe care-l trăiește fiecare în felul său, deci aparține individualității. Neființă, pentru filozof nu înseamnă moartea, cum o vede și Eminescu în

Scanned with OKEN Scanner

poezia sa ci simpla cădere din ființă, aceasta constituie neființa, așadar ne confruntăm tot cu un aspect al vieții în devenirea ei.

Dorul feciorului de împărat, cât și al Luceafărului, pentru acea oră de iubire, constituie elementul de bază a ființării atât în poemul eminescian cât și în basmul popular, modelul ontic al filozofului Noica se cere îmbogățit în structura sa, sfera rațiunii nu poate cuprinde toată devenirea ființei.

Nu pot să nu amintesc în acest context poezia lui M. Eminescu, Mușat și ursitorile, în care copilul primește de la iele la rugămintea mamei, darul tinereții fără bătrânețe, viața fără moarte, dar aceasta totodată înseamnă blestemul, marele blestem al ființei, "durerea vieții eterne".

Iată exprimat fără nici un ascunziș, gândul poetului Eminescu și-atunci când dorim să-i explicăm poezia, se cere să plecăm de la el și nu să căutăm să-i impunem pe al nostru cum evident procedează C. Noica. Pentru ultimul devenirea întru ființă, săvârșirea constituie unica fericire spirituală a omului, restul nu poate însemna decât simple vicisitudini, foarte frumos nu-i vorbă, dar nu are nici o legătură cu poetul Eminescu și experiența sa de existență. De aici nepotrivirea dintre modelul ontic al lui C. Noica și tiparul poemului eminescian, cei doi, nu-i greu de observat merg unul lângă altul, aproape nu au nici o contingență.

De altfel ca feciorul de împărat din basmul popular procedase Ulise al lui Homer; și el a renunțat la nemoarte și fericirea veșnică din țara feacilor a Nausicăi, în schimbul reîntoarcerii la Itaca, pământul său natal unde-l așteptau Penelope soția, Telemach fiul și Laerte, tatăl său.

Încă o dovadă că modelul ontologic al lui C. Noica nu are dimensiuni etern umane, din această cauză nici nu a putut înțelege "soarta fără noroc" a Luceafărului, Mihai Eminescu.

Scanned with OKEN Scanner

G. Călinescu despre Kant și Mihai Eminescu

În *Viața lui Eminescu*, ed. Eminescu, 1969 de G. Călinescu, autorul ajungând să comenteze Sărmanul Dionis (pag. 220) afirmă că "migrațiunea sufletului eroului de-a lungul epocilor istorice era o aplicare, cum pretinde poetul, a kantienei teorii a subiectivității noțiunilor de timp și spațiu". Deși referința nu poate fi chiar exactă, am socotit că e important acuma să mă ocup de felul cum caracterizează istoricul literar, G. Călinescu respectivele noțiuni fundamentale kantiene întrebuințate de Eminescu în povestirea sa fantastică și cum caută să-l combată și să ne demonstreze că actul e imposibil de realizat în lumina filozofiei kantiene, domeniu în care se grăbește să se arate un profund cunoscător. Dar iată rândurile lui Călinescu obiectul de analiză al dizertației mele, să nu mai lase nici un dubiu că nu urmăresc decât cunoașterea simplului adevăr: "Este drept că, filozoficește vorbind, Eminescu făcea o eroare gravă. Apriorismul formelor sensibilității nu pune universul în dependență de conștiința individului, ci numai explică valoarea obiectivă a percepției".

Să-mi fie iertat, prin această frază G. Călinescu se recomandă ca total străin de filozofia kantiană, probabil a citit-o în diferite rezumate proaste, ori nici atâta.

Las faptul că apriorismul formelor sensibilității de fapt sunt intuiții ale sensibilității aspect important în gândirea lui Kant odată ce intelectul și rațiunea după același filozof nu au intuiții. Dar Kant demonstrează tocmai că universul adică legile lui sunt puse în directă legătură cu conștiința individului în sensul că produsul intuițiilor apriorice și transcendentale - adică aflate în conștiința omului în afara experienței - servește intelectului - categorii - și rațiunii

Scanned with OKEN Scanner

- idei regulative - să organizeze lumea sensibilă deci să creeze legile naturii, inclusiv ale universului, prin timp și spațiu el se face dependent de conștiința individului.

Pe de altă parte legile lumii sensibile nu sunt total subiective fiindcă formele apriorice sunt goale fără respectivul material sensibil, deci sunt presupuse în lumea sensibilă ca fenomene, singurele accesibile rațiunii noastre, lucrul în sine numenul deși stă în raport cu fenomenele, nu poate fi niciodată cunoscut.

Prin urmare, Eminescu are dreptate, Kant susține subiectivitatea formelor apriorice ale intuiției sensibilității, timpul și spațiul, el consideră lumea ca o reprezentare a conștiinței umane din această cauză e un idealist.

Dar în continuare ocupându-ne de partea a doua a frazei criticului, idealismul Kantian nu e subiectiv ci va ajunge să determine obiectivitatea fenomenelor și a legilor lor din lumea sensibilă. Dar nu e vorba cum scrie G. Călinescu de obiectivitatea percepției, un act subiectiv diferit de la individ la individ, nu ea constituie preocuparea filozofului, se înțelege. Ci el introduce termenul de apercepție transcendentală, aceasta privește și are loc în conștiința numită de el, generală, a individului, prin ea legile de organizare ale rațiunii pure (intuiții ale sensibilității - timpul și spațiul - intelectul - categoriile și rațiuniea - ideile) *primesc o acceptare universală, sunt deci obiective.*

Să recunoaștem că asta înseamnă cu totul altceva față de cele postulate de critic. De fapt Kant a urmărit să arate limitele atât a raționalismului cât și a empirismului și pe această cale a reușit să realizeze o sinteză genială, numită de el copernicană în domeniul gândirii filozofice.

Așadar cunoașterea noastră e subiectivă - ca și intuițiile sensibilității - timpul în concepția lui Eminescu este exact kantian, privește lumea fenomenelor, a aparențelor dar se bucură de obiectivitatea legilor recunoscute de toți oamenii adică fiecare posedă același simț intern al spațiului și timpului, fiindcă el ne interesează în mod principal. Prin obiectivitatea legilor fenomenelor Kant asigură valabilitatea științelor, limitate doar la cunoașterea

Scanned with OKEN Scanner

fenomenelor, niciodată a lucrului în sine. Pe această cale amintesc că marxismul nu are dreptate când îl face pe Kant agnostic, din contră el consideră că ştiinţa are un domeniu inepuizabil de cercetare, întotdeauna nou, astfel că fundamentează progresul continuu al ei.

Deşi rândurile lui Călinescu sunt mai mult decât edificatoare în ce priveşte calificarea sa în filozofia kantiană, totuşi merită să vedem în continuare, cu câtă nonşalanţă îşi dă cu părerea nedepăşind, regret să o scriu, nivelul de amator, condus de un penibil simţ comun fără legătură cu subiectul pe care-l tratează.

Iată deci următorul paragraf: "Epoca lui Alexandru cel Mare (sic) nu putea fi creată printr-o operaţie magică a lui Dionis, pentru că acea epocă nu e un simplu efect al imaginaţiei temporale a individului ci *un lucru în sine* devenit percepţie după Kant cu ajutorul formelor apriorice".

De data aceasta Călinescu depăşeşte orice măsură, e antikantian penibil, face o filozofie proprie ducând în ispită pe marele filozof batjocorindu-l fără a clipi din ochi. Şi anume, atunci când declară că un fenomen cum este sigur epoca lui Alexandru cel Mare ar corespunde lucrului în sine şi încă asigurat de formele apriorice adică spaţiul, timpul, categoriile şi ideile noastre ne pun direct în legătură cu lumea în sine a numenului. O mai mare absurditate greu se poate imagina şi încă făcută sub protecţia noţiunilor kantiene.

Se vede, judecata falsă a criticului izvorăşte din faptul că nu cunoaşte sâmburele original al gândirii filozofului german, şi anume că formele apriorice nu dau decât apercepţia fenomenelor, niciodată a lucrului în sine.

Oricât ar fi greu de înţeles, aceasta e gândirea lui Kant, pe care când te ocupi de ea, trebuie să o şi respecţi întocmai şi să nu o interpretezi impresionist aşa cum procedezi cu atâtea fenomene literare analizate conform celui mai reprobabil subiectivism, să nu-i spun altfel.

Kant, mă repet, consideră lumea fenomenelor ca o aparenţă, reprezentare a conştiinţei individului bucurându-se în lumea sensibilă de obiectivitate, formele de cunoaştere a raţiunii pure sunt apriorice, transcendentale se bucură de idealitate.

Scanned with OKEN Scanner

Iată mai departe finalul discutatului pasaj călinescian: "Și nici măcar ordinea de timp sus-pomenită nu o putea schimba Dionis, pentru că odată înfățișată într-o anume ordine temporală pentru un individ, epoca lui Alexandru cel Bun devine în chip necesar același lucru hotărât și ireversibil, adică obiectiv pentru toată lumea".

Confuzia încurcă așa de mult ițele încât e foarte greu să fie desfăcute.

Eroarea istoricului literar de data asta reiese din faptul că pur și simplu confundă apriorismul kantian, expresie a rațiunii pure cu fenomenul provenit din organizarea lumii sensibile, anume epoca istoriei lui Alexandru cel Bun. Dar înainte de toate nu știe că timpul, prin apriorismul său asigură succesiunea și simultaneitatea fenomenelor, așadar prin el omul are percepția prezentului, trecutului și viitorului. Prin respectivul dat se face posibilă știința istoriei deci epoca lui Alexandru cel Bun ca fenomen ce este, are o singură obiectivitate apriorică și anume existența sa în timpul trecutului. Restul aparține omului de știință să-l stabilească, istoricului, el va preciza exact data calendaristică, ordinea evenimentelor, din această cauză istoria în fundamentul ei obiectiv, cel mai puțin contestat, poate fi definită ca o știință a fenomenelor trecute. Iar pentru a fi știință, istoria se bazează pe documente, ele îl ajută să reconstituie "obiectiv" datele, fără să fie automat - cum zice Călinescu din proprie concepție, probabil, asupra istoriei literare - valabile pentru toată lumea ci doar pentru cei ce le studiază, trecându-se din domeniul pur teoretic al cunoașterii, la cel practic al științei fenomenelor, căreia Kant, am arătat-o, îi asigură valabilitatea.

În ce privește necesitatea din cadrul unui determinism strict cauzal, preconizat de Kant fenomenelor matematice, nu se poate aplica istoriei cum postulează mai mult decât fals Călinescu. Trecerea ei gândită, prin categoriile intelectului, până acuma nu se arată nici necesară, nici prevăzută cu un scop oarecare, legile cauzalității și ale finalismului sunt obiecte ale filozofiei istorice, încă puțin recunoscute, și asta fiindcă istoria ca știință a succesiunii fenomenelor nu poate fi acceptată ca o știință exactă cum e matematica ori geometria.

Scanned with OKEN Scanner

Toată speculația rătăcită a lui Călinescu izvorăște iar se vede din necunoașterea de către el, al celui mai elementar aspect din filozofia kantiană, deosebirea dintre cognoscibilitatea fenomenelor și incognoscibilitatea numenului - lucrul în sine -, doar așa poate confunda o epocă istorică, fenomen clar al lumii sensibile cu un lucru în sine, dând loc unei parodii inferioare prin calitatea ei, să figureze chiar și în textul unei alte beții de cuvinte.

Dacă ar fi cunoscut teoria lui Kant asupra timpului, i-ar fi fost lui Călinescu ușor să arate eventualul fals din teza lui Eminescu, afirmând că poetul are dreptate asupra subiectivității noțiunilor kantiene de timp și spațiu, dar pe de altă parte după filozoful german timpul este ireversibil, nu mai poate fi retrăit niciodată chiar dacă evenimentele s-ar repeta, oamenii ar fi aceeași, nu însă timpul. Asta e ușor de înțeles atunci când știi că, de fapt, timpul e o simplă trăire a curgerii și a devenirii percepută subiectiv, așadar o atare iluzie nu se mai poate repeta fiindcă nu are existență în sine, ca fenomenele, prin lumea lor în sine.

Curioasă cel puțin e concluzia criticului: "Imaginația lui Eminescu era posibilă numai în sistemele platonico-kabalistice de tip umanist reluate de Fichte și Schopenhauer".

Privitor la *Sărmanul Dionis* nimica nu e adevărat. Fichte e combătut cum vom vedea, iar Schopenhauer figurează în măsura în care e urmașul lui Kant în ce privește reprezentarea subiectivă a lumii, în rest nu e prezent deloc.

Dar e locul să o spun, în paralela pe care am provocat-o se constată, nu Eminescu e victima unei grave erori ci comentatorul său și corectându-l, aș zice, a nenumărate erori.

Marele nostru poet nu numai că l-a citit pe Kant dar a și tradus din *Critica rațiunii pure* făurind un model de limbaj filozofic într-o vreme în care la noi, încă, nu era consolidat. Am avut ocazia în exil să citesc tălmăcirea eminesciană în *Opere complete* publicate de A.C. Cuza în 1914, lucrare valoroasă despre ea în țară nimeni nu vorbește, confundându-se iar politicul cu spiritualul.

Eminescu a avut dreptate și e sigur că nu a fost satisfăcut de sistemul închis kantian, dependent doar de lumea căzută sub simțuri,

Scanned with OKEN Scanner

în ce privește posibilitățile de cunoaștere a omului, din această cauză a căutat să-l depășească printr-o gândire nouă și îmi pare rău că acest lucru n-a fost observat de către I. Petrovici, eminent filozof și cunoscător al filozofiei lui Kant, astfel că a etichetat așa zisul antikantianism eminescian un simplu joc al imaginației.

Desigur nu mă pot mărgini la acest aspect, odată ce se știe că teoria lui Kant asupra timpului aprioric a fost de mulți contestată sau revăzută din alt punct de vedere, cum s-a întâmplat cu Bergson și cele două forme de timp ori cu Nietzsche privind teoria veșnicei reîntoarceri.

Dar problema timpului se pune și altfel. Dacă lucrul în sine n-are timp, dar fenomenele se *află* și după Kant în strânsă legătură cu lucrul în sine, atunci înseamnă că dincolo de lumea sensibilității toate lucrurile se pot găsi neschimbate exact cum susținea Eminescu. Mai mult, în Archeus vine în acest sens cu o completare importantă socotind că are ființă veșnică tot ce odată a trecut prin este, el va fi cum a și fost pe când neființă are ceea ce n-a existat niciodată.

Iată de ce Eminescu a simțit în *Sărmanul Dionis* nevoia să iasă din timpul kantian legat doar de lumea sensibilă. A arătat pe această cale o înclinare metafizică deosebită și n-o rezolvă deloc după cum susține Călinescu, kabalistic-fichtean ci întrebuințează formulele unui teosof ca înțeleptul Ruben, prin ele rupe bariera dintre timpul kantian empiric și intră în durata veșniciei.

Misterul noului timp îi este explicat tot de bătrân: veșnicia omului e făcută din bucăți, diferă de a lui Dumnezeu mereu una în sine, cuprinzând întreaga omenire din toate timpurile.

Prin respectiva viziune poetul e teist - deloc kabalist - caută să ajungă la Dumnezeu, ieșind din condiția sa umană aprioric-fenomenală pentru a pătrunde în cea a lucrului în sine (numenală). Acțiunea lui e total de acord cu trecerea "vămii" pusă între cele două lumi din concepția românului asupra existenței lui, una veșnică și posibilă, cealaltă trecătoare și aparentă (M. Vulcănescu). Mai mult, Eminescu e antifichtean, întreaga aventură a lui Dionis "de dincolo" se întrerupe îndată ce Dan rostește că el "e

Scanned with OKEN Scanner

Dumnezeu" - gândul filozofului german - fără să ajungă să pronunțe întreg numele divinității. Ca încă o dovadă a raportului dintre conștiința poetului și Demiurgul cerului, așa cum e înscris, în adâncul fără vreme, al spiritualității românești.

Încă mai subliniez că însuși Kant în epoca de dinaintea redactării *Criticii rațiunii pure*, conferea ideilor posibilitatea de-a se deschide spre lumea de dincolo spre transcendent și Dumnezeu. Numai ulterior a închis orice perspectivă de a trece peste lumea sensibilității, rațiunii pure, păstrând un atare privilegiu rațiunii practice, libertății voinței, singura, scăpată din strâmtoarea necesității e în stare să descopere legea morală din conștiința individului și prin ea să ajungă la Dumnezeu, unde în lipsa cauzalității domnește finalitatea și scopul suprem de a se realiza orânduirea legii morale.

Înainte de toate Eminescu a căutat să treacă peste limitele impuse, în calea sa, de teoria timpului kantian. Recent, unii fizicieni bazați pe calculele lor complicate, ajung la concluzia că dacă omul într-o mașină ar putea să întreacă viteza luminii, atunci ar fi în stare să trăiască în trecut ori viitor, deci exact cum și-a imaginat și poetul nostru, devenind o realitate prin trecerea din lumea fenomenelor transcendentale în cea transcendentă, divină.

Scanned with OKEN Scanner

Sigmund Freud despre sanatoriul de la Ober-Doebling

Între scrisorile publicate ale lui Sigmund Freud, cunoscutul psihanalist, se află una adresată la 8 iunie 1885 logodnicei sale Martha Bernays, trimisă din serviciul psihiatric de la Ober-Doebling unde se afla pentru un scurt stagiu.

Deoarece în același sanatoriu a fost internat marele nostru Mihai Eminescu, între 3 noiembrie 1883 și 3 februarie 1884, deci înainte cu ceva mai mult de un an (15 luni), rândurile lui Freud vor trebui să ne atragă atenția având în vedere că biografii de până acuma dau date foarte puține despre zilele petrecute de poet în spitalul vienez, se descriu cu predilecție relatările vizitatorilor, așadar, oricum, așezate exterior faptelor.

Dar să ne oprim asupra scrisorii în cauză.

Sigmund Freud arată exact locul unde se ridica sanatoriul, la capătul lui Hirschenstrasse ce se continua spre Grinzing, mai precis pe Hirschengasse 71. Spitalul, după relatarea extrem de concisă a lui Freud, era așezat într-un parc pe o mică înălțime și se arată a fi compus "dintr-o «casă» mare cu două etaje, dintr-una mai mică, pe lângă o construcție nouă, în față fiind încă așa-zisa casă de sănătate pentru cazurile «învechite»".

Trezit în mijlocul unei comunități interesante, autorul nostru îi prezintă în primul rând pe medicii legați de pacientul Mihai Eminescu: Leidesdorf și Obersteiner. Pe cel dintâi îl menționează anonim, drept profesorul N.N. și asta fiindcă după cum vom constata nu-i va fi deloc simpatic. Este vorba de un domn bătrân, evreu botezat, cu fizionomia și mersul rigid din cauza poate a unei gute sau a unei boli de nervi. Poartă titlul de profesor extraordinar în psihiatrie, medic primar de ospiciu, și a fost maestrul lui Meynert, dar

Scanned with OKEN Scanner

elevul l-a întrecut în toate poziţiile ştiinţifice, rămânându-i în urmă doar în ce priveşte clientela, adaugă maliţios Freud. "Nu e un om de mare talent dar e un tip foarte abil, vechi practician cu un caracter mai mult decât dubios, predominant egoist, extrem de inconstant şi cu toţi cei 65 de ani şi ceva, este înclinat spre orice fel de plăceri". Are sanatoriul împreună cu un anumit doctor Obersteiner, frate vitreg al ministrului Haymerle. Şi fiindcă N.N. (Leidesdorf) avea o fiică pe când Obersteiner un băiat, cei doi s-au căsătorit, astfel că tânărul profesor Obersteiner, ginerele lui N.N. a devenit adevăratul director al sanatoriului. Acesta din urmă are prieteni pe celebrităţile Breuer, Fleischl, Exner şi alţii din acelaşi cerc select; elev de-al lui Bruecke este un bun cunoscut de-al lui Freud, de mai multe ori i-a împrumutat cărţi de care s-a servit în publicaţiile lui. Tânărul Obersteiner e mic, slab, foarte cinstit şi conştiincios. În ştiinţă se arată a fi un muncitor tenace fără să fi realizat ceva deosebit, *ca medic e nesigur şi modest.* Nevastă-sa înaltă, palidă, seamănă cu tatăl ei, conduce institutul din punct de vedere economic şi cam se amestecă în toate. Au împreună doi copii, unul e pe jumătate paralizat în urma unei boli a creierului.

La masă, continuă Freud, l-a cunoscut pe doctorul K, aflat în casă de 12 ani şi pe lângă el personalul se mai compune dintr-un inspector, o doamnă Toni în bucătărie şi alta Maria însoţitoare pentru doamne, numeroşi gardieni şi cameriere, acestea foarte graţioase probabil alese după gustul bătrânului profesor (Leidesdorf).

În sanatoriu pot staţiona 60 de persoane, bolnavi mintali de toate gradele, de la tulburări uşoare de care profanul nu-şi dă seama, până la maxima întunecare psihică. "*Tratamentul medical desigur e minim şi priveşte tulburările secundare fie interne fie chirurgicale, astfel că totul se reduce la a supraveghea, a îngriji, a da de mâncare şi a-i lăsa după placul lor*".

Bucătăria, natural, este în casă, dintre bolnavi, cei ce puteau, luau masa de amiază împreună cu direcţiunea, alcătuită din medic şi inspector. Se înţelege, observă Freud, că toţi pacienţii sunt bogaţi: conţi, contese, baroni şi alţii de acelaşi rang. Piesele de rezistenţă o

Scanned with OKEN Scanner

constituiesc două alteţe serenisime, principele S. şi principele M. Acesta din urmă e fiul Mariei Luisa, fosta nevastă a lui Napoleon, şi ca împăratul austriac, e nepot de-al împăratului Francisc. Greu se poate imagina impresia pe care o lasă toţi aceşti conţi şi contese, chiar dacă nu total demenţiaţi dar prezentând un amestec între excentricitate şi nebunie.

Trecând peste părţile prea personale în care Freud îşi laudă capacităţile de excelent diagnostician, să ne oprim la programul zilnic al clinicii. Freud subliniază insistent că se mănâncă foarte bine, la 11 şi jumătate se lua un dejun bogat "alla forchetta", la ora trei prânzul iar seara, cina.

Lucrul începea cu vizita de dimineaţă de la 8 jumătate la zece, apoi Obersteiner pleca în oraş şi nu se întorcea până între orele 2 şi 4 când urma o nouă vizită. În răstimpul dintre cele două vizite, îi rămânea lui Freud să facă pe medicul, adică să dea cu sonda de mâncare unei bolnave, să împartă informaţii vizitatorilor sau eventual comisiilor oficiale.

În general, conclude Freud, dacă nu eşti director sau bucătăreasă, e mult prea puţin de făcut, aici s-ar putea trăi foarte idilic cu nevastă şi copii, de nu ar interveni elementul stimulent al luptei pentru existenţă.

Timpul liber, scrie Freud, şi-l petrece în biblioteca nu prea bogată a spitalului, de acolo avea o vedere pitorească înspre colinele Vienei. Tânărul medic (Freud avea pe-atunci 29 de ani) vrea să se dedice studiului creierului şi o întreabă pe tânăra lui mireasă "dacă i-ar place o asemenea existenţă în care nu ar trebui să se îngrijească nici măcar de bucătărie".

În cele trei săptămâni petrecute în sanatoriul de la Ober-Doebling, în afară de odihnă şi mâncare bună, Freud se mai ocupă cu istoricul unui bolnav, adună bibliografie pentru o publicaţie, la care se mai adaugă şi alte cercetări anatomice, printre altele reia studiul preparatelor făcute în lunile precedente. (Se ştie că psihanalistul Freud a avut o pregătire de anatomist al creierului).

În oraş iese miercurea şi vinerea, însoţit de un coleg american, sosit şi el între timp la Ober-Doebling, de altfel, scrie el logodnicei,

Scanned with OKEN Scanner

nu prea are ce face în Viena.

Analizând epistola lui Freud scrisă din și despre sanatoriul Ober-Doebling la relativ scurt interval după internarea lui Eminescu în respectiva instituție, putem trage câteva concluzii cât se poate de interesante.

În primul rând cum deosebit de clar arată medicul și omul de știință Sigismund Freud, în sanatoriul de psihiatrie din Ober-Doebling, tratamentul era minim și privea tulburările secundare interne și chirurgicale, astfel că totul se reducea la supraveghere, îngrijire, a da de mâncare și a-i lăsa apoi pe pacienți după placul lor.

Nu există nici o altă mărturie că Eminescu s-ar fi bucurat de un tratament special, în afara unei izolări și abstinențe de la toate, cum zice într-un loc și Slavici, fapt foarte important pentru aprecierea diagnosticului real al bolii sale. Este clar de-acuma ca lumina zilei că Eminescu după aproximativ șase luni de criză psihică, fără vreo terapie specială a prezentat o remisiune spectaculară a bolii așa că medicii lui curanți, în cele dintâi Obersteiner, cât și persoanele din jurul său, au putut constata o vindecare aproape totală.

Din scrisorile poetului se mai poate deduce că Eminescu în totală luciditate și cu o precisă memorie a lucrurilor avea conștiința bolii lui despre care tulburat, recunoaște, că nu-și mai amintește și se arată neliniștit în ce privește viitorul nesigur. Simptomele sunt caracteristice psihozei depresive, melancoliei, cum și-a intitulat una din capodoperele sale, psihoză fără substrat patologic decelabil în evoluția căreia bolnavul prezentând tulburări afective are celelalte capacități ale intelectului păstrate, lipsesc modificările organice sau semnele demențiale cum nu e cazul la un paralitic general, acesta din urmă n-are conștiința bolii drept urmare confabulează (înlocuiește datele reale uitate cu producții inventate) și ce-i mai important și în cea mai rațională construcție a minții sale la o examinare mai atentă se descoperă nucleul demențial, absurd. În practica psihiatrului dacă se ia anamneza în același timp la doi bolnavi, unul maniaco-depresiv (cum a fost Eminescu) și altul paralitic general și li se pune întrebarea: "Știi unde te afli?", fiecare va răspunde în modul său caracteristic. Depresivul "Mult timp n-am

Scanned with OKEN Scanner

ştiut dar acuma ştiu că sunt în Clinica din Cluj", totul afirmat cu o deosebită îngrijorare în legătură cu boala sa psihică. Pe când paraliticul general, foarte sigur de el, râde de dezorientarea celuilalt şi afirmă: "Cum să nu ştiu. Mă găsesc în Timişoara!". Fiindcă scena se petrecea în clinica de psihiatrie din Cluj, se poate deduce că ultimul nu posedă conştiinţa bolii şi îşi înlocuieşte tulburările de memorie, inventând, adică medical, confabulează.

Mai mult, paraliticul general în faza incipientă a bolii poate să-şi mascheze demenţa, dar până la un punct când produsul gândirii sale patologice devine manifest. Îmi amintesc din practica mea următorul caz: se prezintă la Bistriţa, cred, un individ recomandându-se ca trimisul cultural al C.C-ului din Bucureşti cu misiunea să organizeze un festival artistic în localitate. Nimeni bineînţeles nu a avut curajul să-l legitimeze, aşa că au început repetiţiile fără ca cineva să-şi fi dat seama că e ceva în neregulă până în seara premierii când responsabilul, vizibil, debitează nişte aberaţii nemaipomenite. Atunci în sfârşit se pune mâna pe telefon, lucrurile se lămuresc şi "responsabilului cultural" de ieri, trimis la Clinica psihiatrică din Cluj i se constată o tipică paralizie generală.

Sau după ce un paralitic general îşi taie penisul şi e salvat cu multă greutate, întrebat, răspunde, logic dar tot pe atâta de absurd: "Am tăiat-o că toate necazurile de la ea mi se trag!!!"

Întorcându-ne la Eminescu, tabloul afecţiunii sale este atât de grăitor clinic, încât pentru orice cunoscător al bolilor psihice, diagnosticul de psihoză maniaco-depresivă, apare ca sigur, fără nici o dificultate. Personal, arătând rătăcirile inacceptabile ale lui G. Călinescu, partizanul unui sifilis cerebral, paralizie generală progresivă la Eminescu, nu am făcut decât să readuc în actualitate diagnosticul adevărat al medicilor curanţi ai poetului nostru, şi anume de psihoză maniaco-depresivă, până ce doctorul Iszak nu a început să-l trateze cu mercur presupunând nişte gome sifilitice atât la picioare cât şi pe creier (???). Urmarea a fost că poetul nostru a făcut o intoxicaţie mercurială după care prin slăbirea inimii (miocardită toxică, mercurială) a murit într-o sincopă cardiacă.

E drept că nu avem diagnosticul lui Obersteiner (arhiva clinicii

Scanned with OKEN Scanner

de la Ober-Doeblind a fost distrusă în timpul primului război mondial) dar îl descoperim într-o scrisoare a lui Titu Maiorescu adresată în Octombrie 1883 surorii sale Emilia Humpel în care susține că "bolile mintale sunt specialitatea studiilor mele", afirmație, ce oricât ne-ar mira astăzi, dă criticului dreptate. Pe vremea lui și încă aproape de zilele noastre, psihologii de școală germană, la care a învățat Maiorescu de altfel, se ocupau de studiul bolilor psihice nu rar din ei, fără pregătire medicală generală, se recrutau psihiatrii de seamă. În lumina acestor date cu totul altfel vor apărea rândurile criticului în continuare: "El (Eminescu) a trecut de la mania delirantă în aceea de demență" și ce scria trebuie luat și ca diagnosticul unui specialist ca dr. Șuțu și nu avem nici un motiv să credem că medicii vienezi ar fi fost de altă părere. Titu Maiorescu greșește însă când consideră cazul lui Eminescu trecut în demență, noțiune sub care se înțelegea pe vremea lui, cronicizarea bolii psihice, diagnostic infirmat de revenirea spectaculară a poetului. Poate că din acest pasaj vom fi nevoiți să înțelegem atitudinea criticului față de Eminescu, bolnav, refuzând să-i înapoieze lada cu manuscrise, îl considera, și nu avea dreptate, un caz pierdut.

Și așa ne punem a doua întrebare: Cu ce rost a fost trimis poetul la Viena și am greși dacă i-am imputa acest lucru lui Maiorescu odată ce în aceeași scrisoare mai amintește: "Așadar eu știu că Eminescu a fost îngrijit bine de doctorul Șuțu și noi știm că ducerea sa la Viena este cu totul de prisos".

Prin urmare T. Maiorescu, inițiatorul trimiterii lui Eminescu la Ober-Doebling, o făcea contra voinței sale științifice, acționează la presiunea opiniei publice care pretindea, de aceeași părere era chiar sora lui, Emilia, ca poetul să fie trimis și tratat în străinătate.

Aici ne confruntăm cu credința românului inventator de etnii și protocronisme europene, încă și astăzi, o exprimă fără echivoc un erou eminescian din Geniu pustiu, după cum urmează: "Oamenii noștri sunt de-un cosmopolitism sec, amar, sceptic, ba și mai mult, cu frumosul obiceiu de-a iubi orice-i străin, de-a urî tot ce-i românesc".

După cum îi descrie Sigmund Freud - fiind toți trei evrei nu

Scanned with OKEN Scanner

avem de ce să-i punem la îndoială părerile - Leidesdorf ca bătrân practician cu clientelă iar Obersteiner ca medic nesigur și modest, nu avem nici un motiv obiectiv să-i așezăm pe "distinșii" profesori vienezi deasupra cunoștințelor în psihiatrie ale lui Șuțu ori Maiorescu.

În schimb putem susține că Eminescu, prietenul și admiratorul țărănismelor lui Ion Creangă, nu a avut ce căuta în mediul sofisticat al conților și prinților demenți, excentrici de la Ober-Doebling, descris atât de plastic de Sigmund Freud.

Poate din această cauză Eminescu nu ne-a lăsat nici o amintire despre trecerea sa prin sanatoriul din Viena, iar când a fost vorba să mai fie consultat în străinătate, nu s-a mai cerut să fie revăzut de medicii săi de la Viena, ci a fost trimis în Germania.

Dar mai constatăm că între felul descris de Freud că se trăiește și se mănâncă în acest spital și impresiile lui Eminescu, există un contrast izbitor. Iată rândurile lui Eminescu, revenit complet din boală, adresate prietenului său Chibici: "Eu aș vrea să scap cât se poate de curând și să mă întorc în țară, să mă satur de mămăliga strămoșească, căci aici, de când mă aflu, n-am avut niciodată fericirea de-a mânca la sațiu. Foamea și demoralizarea, iată cele două stări continue în care petrece, nenorocitul tău amic".

Să se fi schimbat așa de mult regimul de viață într-un an și câteva luni interval între internarea lui Eminescu și sejurul lui Freud la Ober-Doebling? Eu cred că nu. Mai degrabă se poate admite că dejunul copios de la orele unsprezece și jumătate cu prânzul la ora trei, era privilegiul doar a unei părți aristocratice, din cei 60 de bolnavi internați. Din contra, ceilalți, se "bucurau" de-un tratament mai sever, conform alocației ce figura pe lista doamnei Obersteiner și a dlui inspector.

Nu doresc să aduc nimănui nici o vină postumă, dar diferența de clasă în Viena imperială se arată așa de mare încât, cu toată demența lor excentrică cu greu se poate închipui că fiul Mariei Luiza, verișorul împăratului Austriei s-ar fi așezat la masă cu Eminescu, chiar dacă era cel mai mare poet al Românilor.

De altfel Eminescu mai tot timpul a stat sub regim de recluziune,

Scanned with OKEN Scanner

în secția închisă a sanatoriului, iar când Leidesdorf îl invită la masă, el refuză pe motiv că nu are haine potrivite și majoritatea biografilor săi îi dau dreptate, după ieșirea din spital, Chibici se va îngriji de garderoba cam sărăcăcioasă a prietenului său.

Dacă Leidesdorf l-a invitat la masa amintită de Freud, eu m-aș îndoi, și nu există nici un document să mă contrazică. Poate că acea masă luată în familia lui Obersteiner să fi fost urmarea refuzului de-a veni la prânzul, prinților și conților, prezidat de Leidesdorf?

Nu se știe nimica precis, în afară de faptul revelat de epistola lui Freud că acolo unde medicii, personalul și câțiva prinți se bucurau de-un regim alimentar mai mult decât bogat, Eminescu suferea de foame și ducea dorul mămăligii strămoșești.

În concluzie, din toate punctele de vedere internarea lui Eminescu la Viena, n-a avut absolut nici un rost. Eventual poate fi socotită ca o altă umilire a poetului. Oare a câta în viața lui nenorocită?

Am insistat asupra scrisorii lui Freud deoarece aduce un document foarte prețios asupra spitalului psihiatric de la Ober-Doebling, condus de Leidesdorf și Obersteiner (ginerele său), neluată în seamă de biografii poetului, cel puțin n-am văzut-o citată.

Scanned with OKEN Scanner

Răspuns domnilor Nicolae Marcu și Florin Mihăilescu
privitor la cartea mea
"Misterul morții lui Eminescu. Eminesciene",
București, Editura Paco, 1996

Primind înregistrate pe bandă de magnetofon, din partea dlui Gh. Sărac, discuțiile duse pe marginea cărții mele "Misterul morții lui Eminescu. Eminesciene" cu ocazia prezentării ei în cadrul festivității de la Ministerul de Interne, pe ziua de 17 iunie, la 107 ani de la moartea marelui poet, conform elementarului drept la replică, doresc să răspund la doi dintre vorbitori. Menționez și pe această cale, în lucrarea mea arăt contrar opiniilor lui G. Călinescu și G. Marinescu, dar total de acord cu mulți medici sau contemporani ai poetului, că marele nostru bard național n-a avut sifilis cerebral de tipul paraliziei generale progresive (PGP), cum susțin primii autori, ci o psihoză endogenă maniaco-depresivă, lipsită de substrat organic. În consecință, poetul nostru n-a suferit între 1883-1889 de o "mare întunecime", documentele îl arată în perioadele dintre crize, lucid cu menținerea capacităților sale intelectuale, inclusiv cele creatoare. Cauza morții prin sincopă cardiacă se datorează, susțin eu întemeiat științific, tratamentului intempestiv cu mercur, aplicat în primă cură, în anul 1887 la Botoșani, urmată de a doua, terminală în sanatoriul Șuțu (1889).

În lumina acestor date, aș răspunde dlui Nicolae Marcu, profesor de istoria medicinii din București și dlui Florin Mihăilescu, după cum urmează:

1. Eminescu a fost internat în 1886, la Mănăstirea Neamțului, nu din Botoșani cum afirmă, regretabil, dl. prof. Marcu, ci de la Iași unde funcționa, de altfel, ca subdirector la

Biblioteca din Iași. Atunci îl examinează un medic legist și asistentul său, nu pentru a-i pune diagnosticul de sifilis, ci pentru a redacta o expertiză medico-legală privind alcoolismul poetului, necesară internării sale dorită de oficialitățile urbei. De subliniat că diagnosticul de alcoolism era fals, deoarece marele poet, sensibil la ingerarea de alcool și în cantități acceptabile, reacționa prin stări de excitație mult mai ușor decât prietenii săi, organizatorii unor atare agape.

De la Mănăstirea Neamțului, externat în aprilie 1887, se stabilește la Botoșani lângă soră-sa, Harieta. Acum îl examinează medicul dermatolog Iszak (Isac după Călinescu și Murărașu), acesta recomandându-i pentru ulcerațiile de la picior, masive fricțiuni cu mercur, în speranța că ele îi vor tămădui și gomele de pe creier, socotite de el, tot de origine sifilitică. Eroare regretabilă, deoarece mercurul nu putea avea decât un efect toxic și Eminescu a prezentat după respectiva terapie fenomene clinice nete de intoxicație renală și polinevritice (Nica). Fiindcă starea poetului nu s-a ameliorat, a plecat la Iași, unde i s-a făcut un consult medical și trimis la cură balneară la Hale. Întors în septembrie 1887 de-acolo, se simte însănătoșit și cu poftă de muncă. Peste câteva luni, Veronica Micle, "Bălăuca", îl duce la București, încă un semn de spectaculară ameliorare a bolii, cum nu survine în sifilisul cerebral dar e o regulă în psihozele de tip depresiv.

2. Dl. prof. N. Marcu, evident, prezintă cât se poate de superficial problema terapiei sifilisului cu mercur. Adevărul este că acest medicament din cauza puternicei sale toxicități, nu a putut fi aplicat decât în faza I-a (a șancrului de inoculare) și a II-a a sifilisului, nu însă și în faza III-a, a localizării pe un organ, inclusiv în creier, formând cel de al IV-lea stadiu al bolii. Până la începutul secolului al XX-lea când s-a descoperit *spirocheta pallida* și s-a introdus tratamentul cu derivate de arsen, sifilisul terțiar și cel quarternar, nu erau tratabile. Chiar și atunci pentru ca medicamentul să ajungă în creier, unde se afla încuibărită spirocheta, în terapia neosalvarsanului, ca să fie eficace, se adăuga piretoterapia.

Scanned with OKEN Scanner

Prin urmare tratamentul mercurial aplicat întâi de dr. Iszac apoi continuat de dr. Şuţu, a fost inutil, nu putea decât să intoxice, cum s-a întâmplat, pe Luceafărul poeziei româneşti, Mihai Eminescu.

În lucrarea mea arăt un lucru extrem de important, trecut cu vederea de interlocutorii mei şi anume că în tratatele de medicină contemporane, încă din 1850, se insista asupra unor complicaţii survenite în cursul terapiei cu mercur. Şi anume, se ştia precis că după o cură susţinută cu mercur, într-o a doua cură, indiferent de lungimea intervalului, pacientul poate prezenta agravarea simptomelor de intoxicaţie chiar administrată în doze mici şi nu rar intervine moartea prin sincopă consecutivă miocarditei mercuriale. Este exact tabloul clinic prezentat de M. Eminescu: în martie 1889 după relatările lui Vlahuţă, starea lui era aproape normală, ca situaţia să se agraveze brusc în spital, unde i se aplicau injecţii cu mercur, şi moare brusc, după descrierile unanime, printr-o sincopă cardiacă (dr. Vineş).

3. Dl. prof. Marcu minimalizează existenţa sifilisului, eventual, la poet şi uită că această boală nu exista la modul general, conceptual, ci numai în stadiile ei bine determinate. În ce priveşte demonstrarea la Eminescu a inexistenţei unui PGP şi că tabloul său psihic aparţine unei psihoze endogene depresive, este de-o deosebită importanţă. Căci în acest caz, asemeni lui Hoelderlin, nu şi-a pierdut capacităţile sale intelectuale, în primul rând, pe cele creatoare. Traducerea piesei "Lais" în 1888, articolele sale de ziar, poezii ca "De ce nu-mi vii", "Kamadeva", "La Steaua" şi altele, susţin mărturiile lui Al. Vlahuţă şi N. Petraşcu şi demonstrează luciditatea intelectuală a poetului nostru. În acest sens pledează şi studiile unor exegeţi mai recenţi ca P. Creţia, Al. Oprea şi A. Bhose.

4. Iată deci marea importanţă a cunoaşterii exacte a bolii lui Eminescu. Le revine sarcina, în primul rând literaţilor - mă adresez aici îndeosebi dlui Mihăilescu - să-l scoată pe unicul Eminescu de sub stigmatul "marei întunecimi" şi asta fiindcă şi între 1883-1889 a fost capabil, cum o demonstrează documentele, de creaţie intelectuală.

Scanned with OKEN Scanner

Părerile celor doi domni, privind scrierea poeziilor, din timpul bolii, din memorie nu are nici un suport ştiinţific şi a susţine pe mai departe că tot ce-a scris Eminescu în timpul bolii nu mai are importanţă, e un punct de vedere cel puţin învechit, perimat, dacă nu de rea credinţă.

5. Trebuie să se ţie seama de noile contribuţii aduse în problema relaţiei dintre nebunie şi creaţia artistică. În acest domeniu filozofi ca Heidegger, dar mai ales Jaspers, sunt adevăraţi scoliaşti ai poeziei lui Hoelderlin, mult timp contestată din cauza bolii sale psihice, cum de altfel se continuă şi azi în cultura noastră, în legătură cu omul şi opera lui Mihai Eminescu. Nu sunt de neglijat nici observaţiile psihiatrului german Prinzhorn la care se adaugă observaţiile artiştilor plastici Dubuffet şi îndeosebi Dali, marele pictor spaniol a cărui metodă critic-paranoică a fost preluată, ştiinţific de disciplina psihiatriei.

6. Nu pot să închei fără să atrag atenţia dlui Marcu asupra unei alte scăpări regretabile, când afirmă că G. Marinescu în Iunie 1889, la data morţii lui Eminescu, ar fi fost doar în anul trei de medicină??? Ori la 26 de ani - cât avea în acel an - era medic, aştepta să plece cu o bursă la Paris, bine cunoscut în calitate de colaborator al lui V. Babeş, specializat mai ales în problemele de patologie a sistemului nervos central. Cu toată celebritatea lui, nimeni nu-i va şterge vina ştiinţifică şi morală că, având în mână creierul lui Eminescu - o recunoaşte într-o scrisoare publică de altfel - în loc să-l examineze l-a aruncat pur şi simplu la coş, pe motiv că ar fi în stare de putrefacţie. Ori şi în aceste condiţii ar fi putut pune diagnosticul de PGP, boală pe care tot el o susţine în 1913, cu totul nefundamentat, să nu zic neştiinţific.

***

Mulţumesc şi pe această cale dlui G. Sărac pentru sprijinul acordat publicării cărţii şi în ţară. Consider că numai printr-o deschidere faţă de tot ce-ar rezulta din observaţii obiective şi ştiinţifice, vom putea ajunge la cunoaşterea, din ce în ce mai profundă şi adevărată, a marelui nostru poet naţional, Mihai Eminescu.

Scanned with OKEN Scanner

II.
DAMNAȚIUNEA LUI FAUST

Scanned with OKEN Scanner

Damnațiunea lui Faust

Esteticienii, pe drept, descoperă în *Faust* pe marele poet și artist, Goethe și îi orânduiesc opera lângă cele ale lui Dante, Shakespeare, Cervantes deci neapărat ca o realizare unică în Panteonul literaturii germane și universale.

Numai că în continuare vroind să dea același preț mesajului său social, politic și etic, exegeții lui *Faust* ajung în conflict cu cei ce analizează lucrarea nu din punct de vedere literar cu rang de capodoperă ci ca act de cultură, adică privind concepția de viață individuală, istorică, cosmică exprimată în ea.

Desigur Goethe și-a pus în operă tot geniul aparținând făuritorului de balade, iubitorului de basme populare și eresuri mitologice, măiestriei creatorului de tragedii antice, clasicului dublat de romanticul înzestrat, nu în cele din urmă, cu înțelepciunea lui Hafis, din divanul persan al Unei și o mie de nopți.

Sinteza bazată pe o imaginație creatoare cum numai Dante în *Divina Comedie* a mai avut-o, dă artei formale o perspectivă unică astfel că *Faust* își găsește cu greu un al doilea egal al său. Dar de aici până a-l preaslăvi total pe Goethe, întemeiați pe maxime și citate din el, totdeauna pline de sens, este o distanță enormă, nu ne însușim eroarea iubitorilor frumosului pur.

Oricum, nu știu cât a fost în intenția lui Goethe, prin opera sa poetică a reușit să contureze un tip ce-a depășit mult epoca sa, este prezent până în zilele noastre, tipul faustic cum îl opune Spengler celui apolinic adică grec, mediteranian.

Un fenomen asemănător i s-a întâmplat și lui Don Quichote al lui Cervantes. Scriitorul spaniol a inventat un roman particular de aventuri cavalerești, erupt să-i zicem din subconștientul colectiv,

Scanned with OKEN Scanner

din care s-a ivit noțiunea arhetipală de donchișotism.

În continuare dorim să insistăm asupra respectivului tip faustian pe care l-am vrea scos nu din puzderiile de exegeze goethiene, ci din studiul direct al lui *Faust*, singurul fructuos de altfel.

Problema nu este nouă, chiar, la noi, Nae Ionescu s-a ridicat contra spiritului european faustic iar recent elevul său C. Noica scrie "Despărțire de Goethe".

Multe discuții s-au purtat asupra raportului dintre cele două părți ale lui Faust, incontestabil diferite ca mod de tratare.

În *Faust* I, ni se înfățișează existența unui om desăvârșit, erou al legendei medievale, reîntinerit de Mefisto diavolul, cu care încheie un contract, mânat în primul rând de pasiunea sa de-a cunoaște. Mediul desfășurării acțiunii este sută la sută german, de la cârciuma lui Auerbach la Gretchen și noaptea walpurgică a ursitoarelor din munții Harzului. Iubirea căzută în păcat a lui Faust cu Margareta se va termina prin mântuirea femeii după tipicul cel mai protestant.

În partea a II-a, dreptate are Jung, nu mai avem de-a face cu o întâmplare, ci cu mai multe înglobate într-o viziune desfășurată cel puțin pe două planuri bine definite: prima e a societății, devenită de acum una absolută, valabilă pentru o întreagă epocă, chiar din această cauză autorul recurge frecvent la simbolurile emblemelor, însemnele heraldice înlocuiesc pe cavalerul-individ iar în paralelă al doilea plan aparține mai mult visului în care imaginile apar la început suprapuse până la a da impresia incertului, atât de caracteristic artei suprarealiste sau a celei baroce încărcată până a nu-i mai desluși formele. În orice caz *Faust* II, ca și *Divina Comedie* devine o lucrare grea, asemenea unei cărți de astrologie, nu va putea fi înțeleasă fără adnotările și explicațiile de rigoare, scrise pe margini sub iscălitura scoliastului.

Desigur Faust și Mefisto, personajele principale, aduc cu ele aceleași gânduri și crezuri. Doctor Faustus iubește natura și vede în știință o continuare a magiei, Faust corespunde cum îi spune Manto unui cercetător al imposibilului. Pe această cale esența și fundamentul începutului din *Geneza* biblică "La început a fost logosul"

Scanned with OKEN Scanner

este înlocuit cu "La început a fost fapta". "Am Anfang war die Tat" și acest principiu este aplicat consecvent din partea întâia până în partea doua, fără nici o abatere, reprezintă dogma spiritului faustic asupra căreia vom mai avea ocazie să ne oprim.

Zborul prea des al eroilor din *Faust*, ne determină să vedem în Goethe pe un precursor al aviației, ni-l putem foarte ușor reprezenta pe dl. consilier "Oberrat" Goethe instalat într-un Jumbo Jet, mergând să participe la un congres cu tema "Crearea vieții în eprubetă", reușită lui prin Homunculus cu sute de ani înaintea avortonilor științei ginecologice contemporane. Printre înaintașii lui Goethe se înscrie Aristofan când se cunoaște că în Pacea îl pune pe Trigeu să zboare spre Olimp, pe un scarabeu.

Pentru a fixa caracterul tipului faustic doar el ne interesează, am să pornesc de la noaptea walpurgică clasică din *Faust* II, pasagiu ce marchează despărțirea celor două sectoare până acuma aproape suprapuse: al social-istoricului și al visului artistic.

După ce Faust a implorat mumele adâncurilor, originile lucrurilor, să-i mijlocească o întâlnire cu frumoasa Elena își pierde conștiința și prin noaptea walpurgiei clasice se pregătește marea lor unire.

Noaptea clasică walpurgică are loc pe câmpul de la Farsala în Tesalia, unde anual s-ar repeta lupta dintre Cezar și Pompei. Deși total nesemnificativă pentru trecutul Greciei antice, Goethe se lasă atras de vrăjitoarea tesaliană Erichto, amintită atât de Lucan în opera *Pharsalia*, cât și de Dante în *Divina Comedie* (*Infernul* IX, 22). Vrăjitoarele tesaliene, celebre în mitologia elenă, ne vor aminti cu siguranță de cele din noaptea walpurgică din *Faust* I, cu sediul pe Brocken, atmosferă magică stăpânită printr-un burlesc caracteristic popular:

Vrăjitoare în cor:

Spre Brocken suie vrăjitoare,
Pălite miriști, holde-n floare,
Se-adună-acolo, sus pe țâță;
Jupânul Urian le-ațâță.

Scanned with OKEN Scanner

Grăbindu-se, cu glezna-n scârțuri,
Put țapii, hârcile trag pârțuri.
(*Faust* I. Noaptea walpurgică,
trad. Șt. Aug. Doinaș)

Replica este tipic aristofanică.

De reținut că Faust și Mefisto vor exprima pe față tot timpul apartenența lor de spațiul nordic german. Homunculus, omul din eprubetă, Mefisto și Faust sosesc ca zburători pe sus, iar ca personajele lui Aristofan propulsate de mașinăriile scenelor eline, cel din urmă salută Grecia țara tuturor ciudățeniilor:

Printr-o minune-n țara grecească am ajuns.
Simții numaidecât pământul, visul meu.
Și adormit, un spirit proaspăt m-a pătruns.
Astfel aicia stau, prin suflet un Anteu.
Ăst labirint de flăcări, dacă-l iscodesc,
Cele mai rare ciudățenii laolaltă le găsesc.
(Noapte walpurgică clasică. *Faust* II,
trad. Lucian Blaga)

Să urmărim mergând pe Peneus în sus, ce fel de legiuni mitice adună, vrăjitoarea tesalică.

În primul rând grifonii, ființe fabuloase cu corp de leu și clonț de vultur, apoi Sfincșii monștrii cu cap de fată, corp de leu și aripi, unul din ei legat de mitul lui Oedip. Sirenele sunt ființe mitologice având cap de pasăre și trup de femeie, de ele aflăm în Odiseea că prin cântecele lor ademenitoare îi atrăgeau pe navigatori la pieire. Furnicile uriașe sunt citate de Herodot că ar exista în India. Arismapii ar fi un popor amintit atât în *Istoriile* lui Herodot (III 116) cât și de Pausanias, oameni cu un sigur ochi puși mereu pe jaf și furturi. Goethe îi arată prădând furnicile uriașe de aurul lor.

Se constată predilecția lui Goethe pentru monstruos și fantastic, nu altfel de cum o descoperim la Mathias Grünewald în tentațiile sfântului Anton sau în farsele picturale ale lui Peter Breugel

Scanned with OKEN Scanner

bătrânul sau mai accentuat la Hyeronimus Bosch, înrudiri în cadrul expresionismului. De fapt dreptate are Blaga, bun cunoscător al spiritului german, el reprezintă însușiri generale de matrice creatoare, cum pentru român apare spațiul mioritic.

Ne confruntăm cu ființe ale instinctelor primare, duhurile pământului preolimpice.

În tabloul *pe Peneios în jos*, Peneu el însuși un zeu al râului, ca Scamandrul în *Iliada* lui Homer, apar Nimfele zeități ale apelor și în sfârșit Chiron, centaur antic, prin înțelepciunea sa a ajuns învățătorul lui Hercules, Esculap, Ahile, Ulise și Diomede. Este fiul lui Cronos și al Philyrei, pe ultima, Geea, geloasă, a transformat-o în cal, de unde din împreunarea lor a ieșit centaurul. Se observă o altă divinitate chtonică, preolimpică deci. Centaurul dascăl îl va aminti pe cel mai lăudat fiu al Geei, Heracles (nu al lui Zeus și Alcmene!!) iar când aude despre dorința lui Faust să o vadă pe Elena îl trimite la Manto fiica lui Esculap, Sibila. Când ea este informată de ce plan nebunesc e stăpânită mintea eroului nostru, exclamă celebrele cuvinte: "Cei care caută imposibilul îmi plac". Coboară cu Faust în infern, drum nedescris de Goethe poate din respect pentru marii săi antecesori ca Homer, Virgiliu, Dante. Astfel, Goethe dă dovadă de bun simț, evitând ridicolul știe să se oprească la timp, mare calitate a geniului.

În *pe Peneu în sus*, lângă Sirene se înfățișează Seismosul, de fapt Poseidon, cutremurătorul numit de Homer. El reprezintă forța vulcanică a formării pământului, discursul său pledează în acest sens. Mai vin Pigmeii, trib de oameni mici din nordul Africii, amintiți de Homer în *Iliada* III, 6, dactilii sunt oameni mici, de mărimea unui deget, trăiau pe muntele Ida și erau meșteri în prelucrarea metalelor. Goethe amintește lupta dintre cocori și Pigmei la izvoarele Nilului, păsările au fost atacate de pitici ca să li se ia penele. La Goethe, războiul se declanșează între bâtlani și pitici, cocorii intervin mai pe urmă și se numesc cocorii lui Ibicos, fiindcă ei descoperă involuntar pe ucigașii poetului Ibicos. Schiller în balada sa se referă la ei ca la un simbol al răzbunării contra crimei.

Goethe urmărește de fapt să producă o învălmășeală de per-

Scanned with OKEN Scanner

sonaje și fără rostul lor ni-i apropie de viziunea absurdă a suprarealiștilor de mai târziu. De altfel, Mefisto este primul pus în încurcătură de atâta paradă spiritistă, de-aceea îl apucă dorul după ordinea Nordului părăsit:

În Nord struneam vrăjitorime multă,
Aici străine duhuri nu m-ascultă.
Brocken rămâne un ținut comod.
Știi unde ești, n-alergi ca un nerod.

Diavolul face fără să vrea apologia statului prusac de mâine. Se vede că Goethe îl avea în sânge.

Ca să îngroașe efectul, le reactivează și pe uitatele Lamii, genii feminine care-i ispiteau pe efebi, ca să le sugă sângele. Legenda susține că Lamia a fost o regină a Libiei, transformată de Hera din gelozie în spectru după ce i-a ucis copiii. Din acest motiv răpea copiii nenăscuți din pântecele mamelor, în demonologie figurează ca un vampir nocturn, o specie de succubus.

Empusa este și ea un vampir feminin cu picior de măgar, apare noaptea îngrozind oamenii plecați pe drum. Goethe îi pune și un cap de măgar influențat de piesa lui Shakespeare Visul unei nopți de vară, deci are predilecția obiectului colaj, împrumută mai ales când e vorba de marele brit, de a cărui umbră se simte copleșit.

Despre absurdul amintit mai sus vorbește și Mefisto cu toată sinceritatea, deci, cred că greșesc exegeții când caută să răstălmăcească prezența fiecărui personaj, intenția autorului a fost în primul rând să nu le dea nici o interpretare ci pur și simplu să impresioneze prin acuta lor înfățișare, iar asemănându-l cu pictorii flamanzi, în primul rând olandezul Hieronimus Bosch:

Cuminte, văd că nu știu să mă port;
Absurd este aici, absurd în Nord,
Stafii sunt și pe-aici ca-n țara ceții,
Vulgar norodul și neghiobi poeții.

(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Scanned with OKEN Scanner

Cuminte nu mă prea făcui.
Absurd e sudul ca și nordul.
Strigoi scrântiți aici și-acolo,
Dezgustători poeții și norodul.
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Oreas nimfa, reprezentând stânca arhaică, formată înaintea lui Seismos, ne introduce în istoria lui Pompei, a "pinilor străbuni" zice Mefisto, deci însenineazǎ tabloul și face loc apariției lui Homunculus, omul din eprubetă, solul naturii anunță apariția celor doi filozofi, cugetători ai ei, Anaxagoras și Thales din Milet. Încă de la capitolul genezei le-am presimțit prezența, unul este gânditorul epocii lui Pericles, i-a și fost prieten, celălalt filozof ionic din secolul al cincilea reprezenta neptunismul, după el primul element al nașterii vieții este apa.

Fără să intrăm în amănunte remarcăm că discuția lor nu cuprinde un dialog filozofic, dreptate are Nae Ionescu, Goethe nu știe să filozofeze ci doar să compună poezie.

În acest mediu are loc transformarea lui Mefisto în Phorkias, luând masca Phorkiadelor, surorile Gorgonei - omorâte de Pallas Atena - fiicele haosului, zeități preolimpice. Cu un singur ochi și un singur dinte reprezintă tipul urâțeniei, opus Elenei. Așadar foarte semnificativ Mefisto în acest moment, nu mai sombolizează răul ci urâtul.

Prin ultimul tablou, Golf stâncos la marea Egee, în sfârșit, Goethe acceptă să poarte acțiunea în peisagiul specific elen.

Acțiunea se petrece în jurul dispariției Homunculului luat în primire de Proteu bazat pe principiul că pentru a trăi cu adevărat este necesar să ai experiența evoluției umane, crescut încet din treaptă în treaptă, idee ce-o va dezvolta și în legătură cu îngerii nou-născuți în finalul piesei.

Proteu meditează asupra spiritului creator biologic până la om când face reflexii sofocliene asupra soartei omului:

Ca duh străbate, umedul departe!
Poți fi de-odată-n orice parte,

Scanned with OKEN Scanner

Și după voie să petreci;
Dar nu râvni mai naltă treaptă;
Căci om, dacă te faci, te-așteaptă
Numai pieirea, și pe veci.
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Spiritual mă însoțește-n largul umed,
Unde trăiești în lung și-n lat
În voie, și mai mult prin calde decât reci.
Nu năzui spre-un ordin, însă, mai înalt,
Căci dacă om ai devenit vreodat
Cu tine s-a sfârșit pe veci.
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Răspunsul lui Thales aduce înseninarea olimpiană atât de caracteristică titanului de la Weimar:

Depinde! Cred că nu e rău
Să fii un vrednic om în timpul tău.
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Ca noi figuri pe lângă Nereu sunt Telchinii din Rodos, călări pe hipocampi și balauri de mare, ar fi primii autori ai statuilor de bronz zeiești deosebite de reprezentările clasice antice. Hipocampii sunt ființe fabuloase cu cap de cal și trup de delfin.

Prin remarca lui Proteus se pune în inferioritate sculptura, arta în general, față de întruparea vie cum este Homunculul:

Sub soarele cu raze sfinte
Un lucru mort o glumă-i doar,
Ei plăzmuiesc, se topesc și scurmă,
Și tot ce toarnă-n bronz la urmă
Socot c-ar fi un lucru rar.
Dar pentru ce s-au îngâmfat?
Statui de zei tronau cumplite -

Scanned with OKEN Scanner

Cutremurul le-a dărâmat;
Şi-acuma iarăşi sunt topite!
Din omeneasca voinicie
Rămâne numai silnicie.
Vieţii, valul doar i-ajută;
Proteu-Delfin te duce, plută,
Pe veşnicele ape.

(*Faust* II, trad. Şt. Aug. Doinaş)

Şi lângă Telchinii din Rodos ca fiinţe misterioase e cazul să nu uităm pe Cabirii din Samotrake fii lui Hefaistos şi ai Cabiriei, fiica lui Proteu, după Herodot de origine pelasgică, erau binevoitori faţă de corăbierii porniţi pe mare, ulterior au fost confundaţi cu Dioscurii.

Ca un alt eveniment este apariţia Galateei însoţită şi păzită de Psili şi Marsi, popoare misterioase îmblânzitoare de şerpi şi pricepute în leacuri vegetale, cel dintâi locuia în Libia, celălalt în sudul Italiei, la Goethe păzesc templul cipriot al Galateei.

Reprezentanta Erosului, atracţia universală, nu este Afrodita ci Galateea suită în carul-scoică a Venerei cum a pictat-o Rafael în Farnesina din Roma. Cea albă ca laptele fiica lui Nereus şi a nimfei Doris, a rămas în locul Afroditei după ce aceasta a părăsit Ciprul unde s-a născut, de-aceea este numită şi Kipris. În cortegiul ei se află atât Doridele călare pe delfini cât şi Echo intonând corul sferelor, primele se laudă cu tinereţea cea veşnică.

Homunculus îşi va sparge fiola de carul ei dispărând ca flăcări pe valurile mării, este absorbit de vraja Erosului peren.

Finalul aduce slavă apei şi scânteii adică focului aprins în fiinţa Erosului care pe toate le-ncepe:

Slavă gingaşelor vânturi!
Peşterii cu taine vii!
Lăudate fiţi în cânturi,
Toate patru, voi stihii!

(*Faust* II, trad. Şt. Aug. Doinaş)

Scanned with OKEN Scanner

Slavă adierilor eterne,
Slavă tainicei caverne!
Fiți sărbătorite, voi prezente,
Câteși patru elemente!

(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

La urmă evocarea celor patru elemente corespunde sintezei empedocliene, exprimată în ritmurile troheului, filozof din sudicul Agrigento preaslăvit și de Hoelderlin care i-a dedicat o dramă, sfântului dispărut în craterul vulcanului.

În actul al treilea petrecut la Sparta pe Eurotas, Mefisto-Phorkias o aduce pe Elena idealul frumuseții antice, lui Faust, transformat într-un cavaler al Mistrei medievale păzită de Linkeu cel cu vederea ageră, un fel de simbol al imaginației vizuale goethiene.

Iată cum este vechea Mistră descrisă de Phorkias-Mefisto:

Au stat de mulți ani în părăsire văile
Ce dincolo de Sparta suie către nord,
În spate-având munții Taygetos, unde-n jos
Eurotas cade, pentru ca prin papură
Curgând s-adape, să hrănească albe lebede.
Pe-un plai ascuns, acolo sus s-a așezat
O prea vitează seminție, pătrunzând
Din nopți cimerice, cetate și-a clădit,
Căzând mereu ținuturi, țară, oameni.

(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Mulți ani au stat în părăsire-acele văi
Ce dincolo de Sparta duc spre nord în sus,
Pe sub Tayget, pe unde, sprinten părăiaș,
Eurotas curge, ca apoi, lățit prin stuf,
În valea noastră să alinte lebede.
Acolo-n văi s-a așezat un harnic neam,
Prea liniștit, din cimeriene nopți venit,
Inaccesibilă cetate și-a'nălțat,
Răpind din jur pământ și oameni, după plac.

(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Scanned with OKEN Scanner

So viele Jahre stand verlassen das Talgebirg',
Das hinter Sparta nordwaerts in die Hoehe steigt,
Taygetos im Ruecken, wo als munter Bach
Herab Eurotas rollt und dann, durch unser Tal
An Rohren breit hinfliessend, eure Schwaene naehrt.
Dort hinten still im Gebirgtal hat ein kuehn Geschlecht
Sie angesiedelt, dringend aus cimmerischer Nacht,
Und unersteiglich feste Burg sich aufgetuermt,
Von da sie Land und Leute placken, wie's behagt.
(*Faust* II, J. W. Goethe)

Redau în paralelă cele două texte pentru a se putea compara între ele și cu originalul. Blaga reușește să fie mai aproape de spiritul poetic al lui Goethe dacă Doinaș se trudește să-i respecte ritmica de-obicei mai lungă în traducerea blagiană.

În versurile de mai sus se observă că Doinaș este victima unei evidente erori, situează cetatea medievală în văi se înțelege jos când Gebirgtal justifică versul lui Blaga să traducă cu plai ascuns acolo sus, corespunde fidel înțelesului goethian. Se poate presupune că Goethe a văzut Mistra pe o litografie contemporană de unde așezarea sa în spațiu urmează planul desenului și nu pe cel oferit de cetatea Mistrei în realitate. Oricum textul lui Blaga respectă și descrierea goethiană și pe cea a Mistrei cu cetatea ei de pe plaiul de sub Tayget.

Întâlnirea dintre Faust și Elena este de o poezia rară, introdusă prin Linkeus, bine văzătorul, păzitorul cetății, aducătorul de daruri, în limbajul său femeia descoperă rima și o definește de parcă ar fi Hafiz, persanul, poet. Comentatorii savanți susțin că astfel o pune în contact Goethe pe Elena cu poezia europeană rimată, nu neapărat romantică:

Minuni nenumărate văd și-aud,
Uimire simt, și-aș vrea să-ntreb de multe.
Doresc să știu, de ce vorbirea-acestui
Bărbat suna ciudat, ciudat și dulce.

Scanned with OKEN Scanner

Un ton se potrivea mereu cu altul,
Și când o vorbă se-aduna'n ureche
Venea a doua, mângâind pereche.
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Minuni atâtea văd și-ascult, mă uit.
Mirări mă iau și multe-aș întreba.
Dar să mă înveți de ce cuvântul spus
De omu-acesta într-atâta de ciudat
Și prietenos suna? Se potrivea un ton
Cu altul: vorba prinsă în auz
Urmată-a fost mângâitor de alta.
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Legătura lui Faust cu Elena se dezvoltă după criterii specific goethiene, act vital, existențialist, una din luminile timpului curgător:

Faust: N-arunci napoi, nainte vreo privire;
Prezentul doar -
Elena: ne este fericire.
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Faust: Și nu mai căutăm alt timp, alt loc.
Clipa de față-i -
Elena: fericire și noroc.
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

(Șt. Augustin Doinaș traduce mai fidel, Blaga mai sugestiv tălmăcește glasul inimii goethiene).

Faust cântă Grecia și Arcadia într-o puritate cum numai sufletul orfic al Dianei este.

Astfel Peloponesul:

El rând pe rând, zăgaz la valuri,
Păzi-vor ale tale frunți,

Scanned with OKEN Scanner

Peloponezule, legat cu dealuri
De-al Europei ultim lanț de munți!
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

La-ntrecere ei apăra-vor
Peloponezul înadins,
Ce-n ape ca un ram de munte
Al Europei s-a întins.
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Sparta, iarăși Sparta, cetatea lui Menelau și a Elenei, inima țării lui Pelops, locul ei de naștere, sora Dioscurilor fiica Ledei și a lui Zeus.

Solar ținutul, între toate,
Ce-atâtea ginți a fericit,
Reginei mele închinat e,
Ca plai din fragezi ani privit,

Când pe sub trestii în vibrații
Șoptind pe Eurotas, ea,
Ieșită din găoace, frații
Și'nalta-i Mumă și-i orbea.
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Această țară, ce atâtea
Noroade-a fericit pe rând,
Să fie a reginei mele,
Ce se trezi aci pe când

În zvonul papurii din apă,
Ea din găoace a ieșit,
Și cu lumina ei vederea
Măreței mume a orbit.
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Scanned with OKEN Scanner

Doinaş este mai fidel textului, tocmai fiindcă a lăsat amintit pe Dioscuri (fraţii), Blaga e nevoit să amintească într-o notă, cititorului, că este vorba de mama lor, Leda.

Interesant că şi Doinaş păstrează cuvântul *mumă* de unde se poate presupune că a avut mereu textul blagian în faţa lui ca o provocare la un duel al spiritului. Eu consider că nu a reuşit să-l întreacă nici să-l egaleze dar ca să nu fiu învinuit de subiectivism m-am hotărât să redau ambele texte pentru comparaţie).

Nu poate lipsi mult cântata şi de zei binecuvântata Arcadie:

Izvoare sar, pâraie curg senine,
Păşuni, ponoare, râpe înverzesc,
Pe culmile a sute de coline
Lânoase turme vezi cum se lăţesc.
(*Faust* II, trad. Şt. Aug. Doinaş)

Izvoare sar şi râuri cad, unite,
Prăpăstii şi pripoare înverzesc,
În plaiul larg pe sute de colnice,
Valuri de lână, turme se ivesc.
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Apoi sub cerul lui Pan şi al Nimfelor, crează tablouri pastorale ca în cele mai strălucite idile ale sicilianului Teocrit:

Sunt codri vechi! Cu mari tulpini rigide
Stejarii ţes din crengi spre cer un tui;
Arţarul tânăr, plin de dulci fluide,
Se'nalţă pur, zvârlind povara lui.

Matern, din cerc de umbră calm se'mbie
Pentru copii şi miei un lapte blând;
Aproape-i poama, pâinea-i pe câmpie,
Şi vezi din scorburi mierea picurând.

Scanned with OKEN Scanner

Aici ereditară-i tihna,
Obrajii râd prietenoşi,
Nemuritoare gustă toţi odihna:
Trăiesc în pace sănătoşi.

(*Faust* II, trad. Şt. Aug. Doinaş)

Sunt codri vechi! Stejarul, în puternicie,
Poartă în fiecare ram câte un veac.
Arţarul, sarcina de seve
Şi-o urcă'n foi, prin braţele ce se desfac.

Matern, în umbra plină, izvorăşte
Lapte domol pentru copii şi miei.
Şi poama nu-i departe, şi nici pâinea'n şesuri,
Şi mierea picură din scorbura de tei.

Ereditar e-aici belşugul.
Senin obrazul, rostul roditor.
Şi fiecare-i mulţumit de sănătate,
Şi'n felul său: nemuritor.

(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

(Semnalăm că în aceste pasagii Lucian Blaga îşi întrece marele model. Devine deodată cântăreţul sacrului său spaţiu mioritic).

Dar în concepţia poetului nostru, natura are şi alte sensuri mult mai adânci, ţine locul lui Dumnezeu, panteismul goethean se aseamănă cu cel al lui Baruch Spinoza:

Astfel crescând copiii umplu zarea
Părinţilor, şi-ajung ca ei.
Noi stăm uimiţi; şi iată întrebarea:
Sunt oare oameni, ori sunt zei?

Apollo-şi întrupă'n păstor statura,
Şi cel mai mândru fu ca el;
Unde domneşte'n cerc curat Natura,
Stau toate lumile-inel.

(*Faust* II, trad. Şt. Aug. Doinaş)

Scanned with OKEN Scanner

În zi durată pruncul se dezvoltă,
Ca tată să devină pe pământ.
Miraţi ne punem întrebarea:
Sunt zei? Sau numai oameni sânt?

Chip de cioban avu Apollo,
Că unul mai frumos îi semăna.
Unde natura stăpânește'n puritate
Lume cu lume s'ar îmbrățișa.
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Interesant că amândoi traducătorii români îndulcesc expresiile lui Goethe chiar dacă Blaga este ceva mai apropiat de el, amândoi trădează spiritul adevărat al poetului german, aderența lui fiind pe cât de crudă pe atât de sinceră. În tată, admiră puterea și nu iubirea, acest lucru nu reiese din nici una din cele două traduceri cât privește relația naturii cu lumile universului, Doinaș introduce artificial cuvântul inel, iar Blaga vorbește de o îmbrățișare a lor subînțelegându-se noțiunea posibilei iubiri cosmice. Goethe admiratorul instinctualului și al forței după Leibnitz îl întrebuințează pe *ergreifen* mai mult cu semnificația de a se apuca, în sensul de atracție, este presupusă și dialectica lor respingere, mai ales aceasta din urmă îl fascinează pe titanul de la Weimar. Este foarte dureros, și greu de acceptat, să-l privești în oglindă pe adevăratul Goethe, autorii români evită redarea lui reală, îi împrumută din lirismul lor propriu. Că la Blaga există puncte comune cu Goethe nu mai încape nici o îndoială dar ele sunt de suprafață nu de matrice creatoare, asupra lor o să mai revenim. În excepționala lui traducere, Lucian Blaga se confundă atât de manifest cu Goethe încât inerent îi dă tipare proprii. Iată critica cea mai gravă ce i se poate aduce tălmăcirii sale: i-a împrumutat un lirism de cele mai multe ori absent la Goethe dar caracteristic spiritului său românesc, deci nu ne confruntăm cu realul și adevăratul Goethe. Astfel se justifică a doua, destul de recenta traducere a lui Șt. Doinaș, numai că va trebui să se demonstreze dacă el a reușit să evite greșelile marelui său

Scanned with OKEN Scanner

înaintaş, ceea ce noi ne îndoim că a făcut-o. În multe pasagii Faust al lui Goethe sună prea a Rilke sau mai ales Ştefan George, dar cu toate acestea nu i se pot nega marile reuşite.

Totuşi consider că Faust îşi mai aşteaptă traducătorul pentru a-l reda integral pe Goethe, chiar dacă va fi şocant pentru cei ce au crezut în falşii lui predicatori, aceştia au contribuit la prefiguraţia unui Goethe cum el nu s-a vroit niciodată. Aici trebuie s-o spunem oricât nu am fi de acord cu el, până la urmă Goethe a fost sincer cu el însuşi după exemplul lui Rousseau din Confesiuni. De ce oare noi să punem o mască pe obrazul său postum?

În cadrul Greciei antice cântate, ca pe o insulă a lui Euthanasius, Faust şi Elena îşi vor găsi împlinirea paradisiacă, întruparea visului făcut Om:

Înguste curţi nu te reţină!
Plai al eternei tinereţi,
Arcadia cu Sparta e vecină,
Tărâm al nostru, plin de voluptăţi.

Vrăjită, unor clare zvonuri
Sortită eşti, pe fericitul plai!
În dulci frunzişuri se preschimbă tronuri:
Arcadic fie-al nostru rai!

(*Faust* II, trad. Şt. Augustin Doinaş)

În jurul veşnicei juneţi a tale
Cetatea nu-şi închidă poarta.
Ne mai aşteaptă-n dăinuire
Arcadia pe lângă Sparta.

Să locuieşti în fericire.
Aşa îţi bate-acum sorocul.
Se schimbă-n chioşc bolta şi tronul.
Arcadic fie-ne norocul!

(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Scanned with OKEN Scanner

(Să se observe cât este de greu să tălmăcești fidel textul goethian. În acest caz amândoi autorii români au reușit versuri de toată frumusețea, demonstrând parcă involuntar cât de apropiată este poezia de spiritul limbii române mai mult decât de cea germană, piatră de granit în care Goethe a reușit să ciopleasca, în sfârșit, temple. Totuși și unul și altul se depărtează de litera autorului de la Weimar, Blaga prin dăinuire exprimă veșnicia dar fără epitetul inclus al voluptății (wonnevoll = deliciu) prezent la Doinaș, pe când acesta depășește înțelesul mai departe al norocului (Glück) adăugându-l pe cel de rai absent în logosul goethian).

Viziunea lui Goethe nu este deloc creștină ci plină de voluptățile grădinii deliciilor lui Epicur cu multe ecouri din hedonismul lui Aristipp din Cirene.

Din împreunarea lui Faust, reprezentantul evului mediu cavaleresc german, cu Elena, arhetipul Frumuseții clasice, se naște Euphorion, anunțat de Phorkias ca unic rod al Pământului zeificat în persoana bătrânei Geea:

Pe când tata-l sfătuiește: în pământ se-ascunde forța
Ce te-aruncă-n sus; c-un deget numai, dac-atingi pământul
Ca Anteu, fiul țărânii, brusc te simți învigorat.
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Iară tatăl îl vestește: În pământ zace puterea
Ce te-nalță; de atingi pământul doar c-un deget,
Și cu talpa, ca Anteu, feciorul humei, te-ntărești.
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Este prevăzut darul copilului de a sluji pe altarul lui Apolo și al Muzelor, undeva în Parnas lângă izvorul Hipokrene apărut acolo unde și-a înfipt Pegas copita, pe când se pregătea să se înalțe cu Bellerophon la cer:

De pe brațe-i plouă ciucuri, fluturau panglici pe pieptu-i
Lira-n mână e de aur, ca un Phoebus doar de-o șchioapă

Scanned with OKEN Scanner

Vine curajos pe buza stâncii; noi privim ca stane.
Iar părinții de-ncântare fericiți, în brațe cad.
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Ciucuri lui îi cad pe brațe, flutură panglici pe piept,
Ține-n mână liră de-aur, ca un Phoebus mititel,
Și o ia încet pe margini mai în față. Ne mirăm.
Fericiți părinții în extaz își cad în brațe.
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Apoteoza poetului formează unul din apogeul cântului faustian, se aud în el freamătul violinelor wagneriene din preludiul lui Tristan și Isolda. Descindem pe un prag al cerului:

Sunt găteli de aur, sau e flacără de duh puternic?
Și-are ceva în purtare, încă de copil vestindu-l
Pe magistrul, viitor al frumuseții și căruia
Dulci cântări îi curg prin membre veșnic; astfel auzi-l-veți
Și-astfel voi, ca pe-o minune, uluite-l veți vedea.
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

E podoabă aurie? Sau e flacără de duh?
Astfel el în neastâmpăr mișcă încă de copil,
Anunțând pe viitorul mândru maistru-al frumuseții,
Căruia prin mădulare-i curg eterne melodii.
Astfel îl veți auzi, admirând și voi minunea!
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

(Ajuns pe astfel de înălțimi pure, cu adevăratelea mioritice, Lucian Blaga îl atinge dacă nu-l chiar întrece pe marele său înaintaș. Am impresia că de la traducerea Iliadei de G. Murnu literatura noastră nu s-a bucurat de o astfel de tălmăcire precum o realizează în multe din pasagiile sale, Lucian Blaga, recreind în graiul neamului său pe *Faust* de Goethe).

Dintre toți zeii foarte semnificativ Corul face aluzie la Hermes

Scanned with OKEN Scanner

patronul tâlharilor și șarlatanilor dar și demonul artei iscusite. Încă o dată se poate deduce predilecția autorului, deși are grijă să menționeze că tot ce se întâmplă pe vremea întâlnirii lui Faust cu Elena constituie doar biete ecouri față de timpurile strămoșești. Astfel Goethe neoclasicul își recunoaște admirația față de Elada "zeiescul-eroicul tezaur al vechilor legende", îi conferă un loc de onoare în Panteonul culturii omenești.

Euphorion se definește în curând ca un serv al idealului atras de înălțimi unde îi sălășluiește divina soartă:

Lăsați-mă-n salturi
Pasul să-mi mântui!
Pe sus, prin înalturi
Liber să bântui,
Puternică poftă
M-a prins, m-a răpit.
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Să salt, lăsați-mă!
Să sar, lăsați-mă!
Un dor m-a cuprins
S-ajung în văzduhuri,
Un foc m-a încins.
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

(Blaga exprimă totul în cele cinci versuri, Doinaș ca să corespundă sextuorului goethian adaugă și denaturează înțelesul, prin cuvintele liber și mă mântui).

Totul are tâlcul la început al unui joc de copil, încercare de-a prinde soarele, gigantul, într-un ciob de sticlă sau oglindă hofmanescă. Are cuvântul expresionistul, nu rar prezent, pe lungul nostru parcurs:

Eu nu mai îndur
Să stau în țărână;

Scanned with OKEN Scanner

Nu mă mai țineți
De haine, de mână,
De micii cârlionți!
Sunt totuși ai mei!
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Nu vreau mai mult
Pe tărâm să rămân.
Nu vreau să ascult.
Lăsați-mi mâinile sprintene.
Lăsați-mi buclele,
Lăsați-mi veșmintele!
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Euphorion arată un dezvoltat simț al proprietății, semn al egocentrismului, eu delimitat cu ziduri de lumea înconjurătoare, omul faptei și al acțiunii, stăpânitorul, de aceea chemării corului, plaiului său drag cu struguri și smochine în pârg, preferă cu totul altceva:

Voi pace visați peste tot?
Viseze-atunci, cei care pot!
Lozinca mea e: Război!
Triumf! răsune apoi.
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Voi pace visați peste toate?
Viseze cine mai poate.
Război e al nostru cuvânt.
Izbândă eu vreau pe pământ!
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Corul ne reamintește că omul de acțiune este poet, de fapt în Euphorion, după foarte mulți Goethe a vrut să-l întrupeze pe Byron, mort la Missolonghi, în slujba eliberării Greciei de sub tirania turcească. Este prototipul luptătorului romantic, născut după con-

Scanned with OKEN Scanner

cepția faustiană din unirea medievalismului gotic cu antichitatea greacă, de unde eroarea celor ce vor cu orice preț să opuie romantismul clasicismului, pe când ele sunt expresii sufletești condiționându-se reciproc. Cel puțin în ce privește romantismul german și după Goethe și cel englez, reprezentat de Byron, are aceleași surse clasice, Elada pământul miturilor naște și celelalte legende.

Din aceste sărbători panelenice se aude imnul cântat al corului dedicat poeziei, ca o parte din Absolutul hegelian, act de revelație cerească, pogorârea duhului în suflet ca într-un pocal aurit al eucharistiei:

Nalță-te, Poezie
Sacră, sus în tărie!
Tot mai departe mereu
Arzi tu, luceafăr sublim!
Totuși sunetul tău
Veșnic ne-ajunge din hău,
Dulce îl auzim.

(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Sfânta poezie
'Nalță-se în tărie,
Departe, departe,
Frumoasă stea
Tot mai departe.
Nimic de ea
Nu ne desparte.

(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

(Blaga dă o traducere cu totul liberă ca și când ar uita modelul din față începe să tălmăcească în limba lui cântecul ce i-l șoptește suav și încet pe graiul ei, inima).

Euphorion când se avântă în văzduh acceptă jertfa supremă, drumul căzut al lui Icar, eroul mitic fiul lui Dedalus, apropiat cu aripile sale de ceară prea mult de soare. Capul său poartă o aureolă de raze

Scanned with OKEN Scanner

pe când în urma sa lasă o dâră de lumină ca sfinții din Biblie sau martirii ei. În aceste pasagii prin poezie Goethe devine de o religiozitate sinceră și adâncă:

Moartea-i acum
Singurul drum:
Azi toți aud porunca ei.
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Iară moartea
E o lege.
Orișicine o-nțelege.
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

(Blaga de astădată este mult mai apropiat de înțelesul goethian decât urmașul său, ea privește nu numai pe "acum", căci are perspectiva eternității, a mereului repetat, se referă mai degrabă la contrariul, niciodată).

Sfârșitul lui Euphorion este descris sacral, am putea spune christic: Un tânăr frumos se prăbușește la picioarele părinților; cel mort pare o figură cunoscută. (Aici referința la Byron nu lasă nici o îndoială. Și în continuare, trupescul dispare numaidecât, aureola se ridică la ceruri, asemenea unei comete, veșmântul și lira rămân pe loc. Trad. Lucian Blaga.)

Ca și Iisus din Sfintele Scripturi, Euphorion, Poetul cunoaște urcarea la ceruri, transfigurarea marilor spirite, Assuntà.

El va fi plâns de corul jelitoarelor, jalea lor prinde proporțiile tragediei antice, ofrandă pentru sufletul celui pierdut atât de tânăr "înflorind peste genuni". Așa-l cinstește Goethe pe Byron, considerăm într-un gest mult mai cald și profund decât aiurea, masca histrionului cade, versurile sale sunt scrise pe fața Universului ca pe o stelă funerară. Se jertfește în numele poeziei, de unul din cei mai aleși preoți ai săi.

Chemată de fiul ei, Elena îl părăsește pe Faust, se retrage la Persepone, dintre credincioasele ei o însoțește Panthalis conducă-

Scanned with OKEN Scanner

toarea corului. Celelalte femei rămân să-și trăiască mai departe viața, astfel că actul se încheie cu altă proslăvire adusă naturii și sărbătoririi ei. Este cinstit Dyonisos, faunii, faunesele, silen bătrânul, declanșarea orgiei bahice cu tulburarea simțurilor. De-acum înțelegem marea admirație a lui Goethe pentru *Menadele* lui Euripide, dramă în care mama Agaue la îndemnul zeului, în rașul ei sacru îl ucide pe fiul ei Penteus, străin ca Orfeu de misterele bachice:

Căci Dyonisos de-odată din misterii s-a vădit;
Cu picior de capră fauni vin, săltând cu faunese,
Și-ntre ei strident răcnește urecheatul lui Silen.
Nu-i cruțare! Crapă totul despicatele copite,
Simțurile-s tulburate, vâjâie-n urechi cumplit.
Bâjbâie cei beți spre cupe, capu-i greu și burta-i plină;
Unii umblă mai cu grijă, dar sporesc doar hărmălaia:
Spre-a turna must nou, degrabă se golesc burdufuri vechi.
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Căci deodată Dyonisos din mistere se ivește,
Cu picioarele de capră fauni vin și faunițe,
Printre ei țipând sughite urecheatul lui Silenus.
Nu-i cruțat nimic! Copitele crăpate zdrobesc totul,
Simțurile fac vârtej și groaznic țiuie urechea.
Beatul se ia după cupă, greu e capul plină burta...
Grijă are câte unul, el poreşte doar tumultul:
Mustul nou să mi-l cuprindă, se golește vechi burduful.
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

După această chermeză cu adevărat rubensiană, apare Phorkias pe proscenium ia o înfățișare uriașă după care își leapădă coturnul, masca și vălul ca s-apară sub chipul lui Mefisto, deci cel autentic. Astfel se încheie una din cele mai extraordinare nunți, cum a fost aceea dintre Faust germanicul și Elena, întruparea frumuseții antice.

Scanned with OKEN Scanner

Foarte pe scurt prezentate consider că totuși se poate deduce, noaptea walpurgică antică și actul al treilea din *Faust* II, oferă pagini cum numai rar se mai găsesc în literatura universală. Împreună cu Euphorion-Byron, Goethe atinge înălțimi nebănuite, scări spre absolutul artistic.

Totodată din aceste pasagii putem cu ușurință descoperi nobilele calități ale operei goethiene.

În primul rând ansamblul corespunde unui cortegiu încărcat și lansat pe panoplia unei imaginații baroce având asemănare cu muzica lui Haendel, Gluck de pildă sau picturile urmașilor lui Tiepolo, Fragonard sau Boucher.

Aranjate după capriciile fanteziei poetului, ea va oferi nenumărate simboluri pentru exegeții grăbiți să le orânduiască în sertarele rațiunii, intenție ocolită de Goethe, credem. El s-a vrut - și în respectivele pagini a reușit - să fie mai mult decât o entelehie nemuritoare, izvor de energie pentru alți creatori întrebuințând limbajul magic al poeziei.

Din acest baroc se naște necondiționat și avântul romantic, prezent în activitatea lui încă din tinerețe pe vremea vestitului "Sturm und Drang".

Între toate un loc deosebit îl deține însă neoclasicismul, al cărui ctitor a fost de altfel Goethe alături de Winckelmann, servit în toată puritatea lui prin Ifigenia în Tauris, terminat după cum am văzut în timpul călătoriei sale italiene pe când Tischbein îi făcea portretul printre ruinele romane amintite în elegiile sale.

În *Faust* II rădăcinile clasice sunt mult mai evidente, chiar le-am descris dar nu-s singure ci filtrate și prin înțelepciunea Divanului persan, prin care Goethe socotea că va putea să câștige secretul tinereții veșnice până la urmă s-a mulțumit cu înțelepciunea bătrânului oriental din versurile lui Hafiz.

Faust se unește cu Elena, dau naștere împreună lui Euphorion, dar acesta nu va imita antichitatea ci se va duce pe drumul său propriu, are de împlinit un alt ideal contemporan cu societatea sa, mai mult războinic decât estetic, nu altfel se prezenta romantismul militant din care, mai mult ca Goethe, făcea parte prietenul său de

Scanned with OKEN Scanner

la Weimar, Schiller.

Cu totul semnificativă este calea urmată până la unirea mai sus amintită. Bine se constată că din miturile vechei Elade autorul nostru nu se referă decât la cele preolimpice aparţinând lui Uranus dar îndeosebi lui Cronos şi Geea, împărăţii aflate înaintea ordinei instalată de Zeus. Lucrul acesta este cu atâta persistenţă urmărit încât nu poate fi decât cu greu trecut cu vederea. Aşadar Goethe neliniştit ca orice nordic, şi Faust reprezintă neapărat un astfel de tip, caută originile, mumele, Haosul, forţele întunericului de unde crede el că s-au născut euritmia şi perfecţiunea: Urfenomenele.

Goethe cântăreţul, fără compromisuri, al forţei vitale aflată în germenii ei haotici şi iraţionali apoi renăscută în formele sale vulcanice şi neptunice conturează spiritul expresionist caracteristic matricei creatoare a neamţului bine descrisă de cunoscătorul lui, Lucian Blaga. Urmaşul constructorilor de catedrale gotice ridicate până la porţile cerului şi al lui Matias Gruenewald, predecesorul modernilor Barlach sau Nolde, Goethe şi faustianismul său se va regăsi în filozofia lui Nietzsche şi Bergson, ambii propagatorii vitalismului formator, aproape ca o putere oarbă, Wille zur Macht la cel dintâi, elan intuitiv la al doilea, la amândoi cu însuşiri creatoare după esteticianul italian Benedetto Croce.

Mai departe, prin curiozitatea lui de a explora forţele oarbe ale întunericului adunate mai târziu sub noţiunea de inconştient, Goethe este unul din părinţii artei moderne, tăgăduitoare a oricăror corelate raţionale, sentimente pure, copii ale graiului interior după care umbla şi Faust de altfel când cu coborârea lui la mume. Salvador Dali susţinea că picturile sale reprezintă amintirile lui de dinainte de a se naşte ceea ce ar corespunde cu tendinţa lui Faust să cadă în transă tocmai pentru a se pune în contact cu respectiva lume acoperită de văluri. Să nu uităm însă că Goethe nu-şi însuşeşte seriozitatea lui Dante din *Divina Comedie*, ci de multe ori atrage atenţia că ne prezintă un joc chiar dacă pentru a ni-l derula a trebuit să-şi zidească în el, ca meşterul Manole, ce a avut mai drag în viaţă. De aici humorul goethian, burlescul, nimic nu trebuie să fie luat prea în serios, nu trece nici un moment pragul dramei spre tragedie, are o

Scanned with OKEN Scanner

aliură olimpiană, atât de acceptată aproape ca un al doilea nume al său. Totuși, ca un paradox, Goethe a ocolit cu deosebită convingere lăcașul zeilor din Olimp. Dar la el este vorba despre o însușire de caracter și asta nu poate fi negată. Olimpian în sensul de echilibrat, horațian, senin peste toate lucrurile pământului. Poate că până la urmă chiar această calitate i-a fost capcană și temniță.

În orice caz, citind pe *Faust* II rămânem cu impresia că autorul lui își lasă subconștientul să vorbească mult mai sincer decât o pretindea mai târziu suprarealistul psihiatru André Breton, elevul lui Freud în literatură. Nu întâmplător traducătorul în franceză a lui Faust a fost Gerard de Nerval, îndrăgostit atât de lumea visului încât ar fi vrut să nu se mai întoarcă niciodată din ea; odată ajuns la hotarele ei, posibil ca excursiile sale nocturne să fi fost tot atâtea nopți walpurgice, în ediție nervaliană. Deși în proză tălmăcirea lui Nerval este excepțională, se zice, însuși Goethe l-ar fi invidiat pentru limba ei perfectă, ca sculptată în materia de care Baudelaire va zice că este eternă și mută.

De fapt, neoclasicismul lui Goethe se dezvoltă tot mai mult ca un veritabil anticlasicism, o cerință a propriei originalități.

La noi am putea susține că opera lui Brâncuși este toată o aventură a Argonauților în căutarea tiparelor dintâi ale mumelor, esențe, lucruri în sine, pe când cel mai goethian, cu toată intenția, se arată poetul Lucian Blaga, nu chiar din întâmplare tălmăcitorul lui *Faust*.

În Walpurgia clasică și actul trei închinat lui Euphorion, Faust îmbracă firea artistului, se îndepărtează de idealul omului de știință și al celui de acțiune, fețe faustiene, aici neglijate, se dezvoltă numai una din ipostazele lui Faust.

Din tăriile haosului și ale neorganizatului, Goethe vede în Mefisto-Phorkias pe cel ce va ridica la lumină formele purei frumuseți, astfel înlocuiește răul cu urâtul și monstruosul, din planul eticului trecem în cel al esteticului, fundamentând divorțul dintre moral și frumos, atât de trâmbițat în vremea din urmă.

Astfel Goethe aderă nu atât la legea romantismului exemplificată de Victor Hugo în al său *Cocoșatul din Notre-Dame* sau *Regele se amuză*, cât mai mult scoate în evidență una din proprietățile

Scanned with OKEN Scanner

spiritului german nordic. Este suficient să ne gândim la *Himerele* lui H. Bosch sau la cele ale lui Peter Breugel bătrânul, viziuni ce vor da substrat angoasei lui Kierkegaard, sau să comparăm arta flamandă în epoca renașterii cu quattrocento-ul italian, prima urmărește să înobileze nu rareori urâtul pe când cea de a doua servește frumosul idealului antic, arhetip și idee în sine, evită cu vehemență domeniul urâtului și al diformului. Ar mai fi să alăturăm femeile lui Jordaens, buhăite de podagră și grăsime, sau cele trei grații ale lui Rubens, nici chiar Betsabe a lui Rembrandt nu corespunde unui canon perfect, grațiilor din *Primăvara* lui Botticelli și atunci vom desluși fără ira et studio, în spirit științific anticlasicismul spiritului german al lui Faust, la el drumul către realizarea frumuseții pornește din urât și amorul vitalizant al neantului. În aceste realități își are rădăcinile învățătura lui O. Spengler privind spiritul mediteranian apolinic opus celui nordic, german, faustic, și ne dă cheia înțelegerii Eladei văzute de Goethe, unul din cei mai străluciți reprezentanți ai acestui spirit.

Pentru noi este clar că dacă Goethe încheia *Faust* II odată cu actul al treilea, sacrificându-l pe Faust ca să-l salveze pe Euphorion, geniul poeziei, opera lui ar fi primit nimbul și apoteoza luminii asemănătoare cu finalul *Paradisului* lui Dante.

Dar aceasta ar fi constituit un artificiu fiindcă nu ar fi exprimat concepția titanului de la Weimar până la capăt, nu și-ar fi împlinit eonul genetic, renunțând la autenticul său faustianism. Oricât ne-ar durea trebuie să privim realitatea în față, să o vedem cum ne-o descrie Goethe, astfel, în cele dintâi, prin sfârșitul lui Euphorion și a Elenei ne învață că poezia ca Dumnezeul lui Nietzsche în viitor este moartă. Lucru important și greu de admis când ea aparținea unui geniu al poeziei ca Goethe și dacă nu i s-a dat importanța cuvenită, cum s-a întâmplat cu ideile lui Platon din *Republica*, prin care filozoful atenian cerea scoaterea muzelor din cetatea lui ideală, se datorează faptului că poemul și legenda lui Faust nu este luată prea în serios, apreciată numai pentru incontestabilele sale calități literare, ceea ce nu-i drept, Goethe a scris ca un profet, previziunile sale se aplică matematic mai ales acelei Europe care a înțeles să

Scanned with OKEN Scanner

meargă fidelă după legile lui homo fausticus.

În orice caz după actul al treilea Goethe ține cu tot dinadinsul să-și coboare eroii din vis, să intre cu ei în viața dură a societății din actul al patrulea, când atât Elena cât și Margareta îi apar ca două ultime icoane, ele se înalță în eter ducând cu ele ce-a fost mai bun în pieptul său. Dar să cităm versurile respective:

Cu frumusețe sufletească suie blând,
Nu se destramă, ci se-nalță în eter
Ducând cu ea ce-a fost mai bun în pieptul meu.
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Ca o frumusețe sufletească întețește-se
Suava-alcătuire, înălțându-se-n azur,
Cu sine duce tot ce-n mine-a fost și e mai bun.
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Versurile lui Goethe sunt de-o frumusețe cu adevărat intraductibilă, dar ele exprimă o declarație exterioară, foarte poetică, dar rece, formulată după un anumit tipic; imediat viața-l poartă în iureșul ei așa că nu mai are timp nici pentru un suspin. Cât de departe suntem de poezia sinceră a lui Dante, cât de departe!!! Și fiindcă însuși autorul își dă seama de acest lucru, pare că ne trage cu ochiul, recurge la o scenă bufă, bună de adormit copiii deși sub această mască manevrează lucruri cumplit de importante: Apare o cizmă enormă care face pași de șapte poște. După ea urmează numaidecât alta. Mefisto iese din ele iar cizmele aleargă grăbite mai departe.

Iată cum ieșim din vis, magie și poezie ca să intrăm în viața societății, în istoria ei de fiecare zi. Atitudinea faustiană în liniile ei generale este normală, o prezintă la noi Eminescu, Luceafărul poeziei românești caută și el originile mitice ale dacilor pentru a-și cunoaște mai bine neamul, merge către originile sale, ca apoi de pe nebănuitele culmi ale mitologiei și poeziei nu se sfiește să intre în lupta cotidiană a ziaristicei, deci iată o modalitate de a ființa faustic, astfel - are drep-

Scanned with OKEN Scanner

tate G. Călinescu - poate fi considerat și eroul său de dramă neterminată, Mureșanu, în raport cu evenimentele istorice din jurul lui. Nu altfel vor fi M. Sadoveanu sau V. Voiculescu prin mit adânc ancorați în istoria Românilor, primul este și ctitorul romanului istoric la noi.

Mircea Eliade face o sfântă excepție și anume el preconizează intrarea în mit ca o adevărată ieșire din istorie, pe aceasta din urmă s-o lăsăm altora s-o facă, lucru ce convine de minune comuniștilor, de-aceea l-au și publicat aprinzându-și cu nonșalanță de elev al lui Budha, pipa pe una din coperțile cărții sale *La curte la Dionis* apărută în editurile Leviatanului din țară. Mai departe M. Eliade ajunge în *19 trandafiri* să recomande ca antidot contra violenței și dictaturii, ripostă lumii văzută de comunistul Orwell în *1984*, gimnastica Yoga deci completa evadare din istorie, idei ce nu au nici o legătură cu tradiția culturii noastre de ar fi să ne reamintim că Eminescu vorbea de o cuminție a istoriei purtată de bătrâni din generație în generație.

Actul IV din *Faust* II este considerat de exegeți a fi cel mai sec și nereușit. Nu pot să împărtășesc acest punct de vedere odată ce în acest act se precizează noua ideologie faustian-mefistofelică (să nu se uite nici o clipă această dualitate) foarte importantă pentru a lămuri și pregăti finalul din actul următor. Ideile se arată atât de clar exprimate încât de fapt comentatorii își regretă inutilitatea de unde reproșurile cu totul nedrepte la adresa autorului.

Scena o deschide Mefisto, înnoindu-și ofertele printr-o nouă apologie a viziunii și puterii sale, obiectivul principal îl formează poporul și stăpânirea sa:

Numai norodul, cu bun simț evită
Capcana minții; el a priceput,
Părerea lui de mult e stabilită:
Miracolul? Satana l-a făcut.
Și trec, în cârjele credinței, slabii
Pe Puntea-Dracului și Piatra-Naibii.

Faust: E totuși prețioasă-nvățătura
Să știi cum vede diavolul natura.

Scanned with OKEN Scanner

Mefisto: Ei și! Natura fie cum o vrea,
Destul că Diavolul a fost în ea!
Spre măreții, ursită ni-e plămada!
Absurdul, forța, larma sunt dovada.
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Norodul simplu, singur înțelege.
Și nu se lasă tulburat într-ale sale.
Înțelepciunea sa de mult o spune:
Satan e pricina. Și-i o minune!
Și călători pornesc pe cârjile credinței
Spre piatra dracului, spre-a diavolului punte.
Nu îndrăznește nimeni să-i înfrunte.
Faust: E plin de interes s-ascult ce-și spune gura.
Să văd cum diavolii privesc natura.
Mefisto: Natura fie, cum a fi! Ce-mi pasă!
Destul că ea și diavolul era acasă.
Suntem făcuți pentru izbândă - iată-ndemnul!
Tumultul, silnicia și nonsensul, ne dau semnul!
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Blaga traduce mai fidel, deși un nonsens acoperă absurdul din traducerea lui Șt. Augustin Doinaș, pentru a-l așeza pe Mefisto printre primii propovăduitori ai absurdului creator cum îl vor descoperi mai târziu Urmuz sau Genet în proza lor.

Mefisto prezintă dorințe cam vulgare și ar ridica un oraș mai asemănător cu Frankfurtul de azi, decât cu cel în care s-a născut, metropolă unde domul vechi locul de încoronare al împăraților germani, ceremonie descrisă în Poezia și Adevăr, apare izolat pe o insulă a trecutului lângă zgârie-norii de aluminiu ai băncilor moderne:

E ca ghicit.
Eu mi-aș dori o mândră capitală;
În centru, oameni-clocot-haleală,
Străduțe-nguste, case țuguiate,

Scanned with OKEN Scanner

În târguri verze, sfecle și usturoi - de toate...
Apoi piețe largi, șosele late,
Multă distincție să-arate...
Să văd calești, aș fi prea bucuros,
Și viul du-te-vino zgomotos,
Și forfota ce nu cunoaște stare,
Și mișuneala ca de furnicare.

(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Dai din palme, și-am făcut-o.
Mi-aș dibui o capitală, pe ales.
C-un centru-n care cetățenii își dau glas.
Și cu străduțe-nguste, coperișe-nalte.
Cu târg de varză, sfeclă, ceapă...
Apoi piețe largi să fie, străzi mai late,
Să poți lua înfățișare mai aleasă...
M-aș bucura să umblu în caleașcă,
M-aș bucura de zgomotul vino-du-te,
De-ntoarcerea prin vălmășeala de furnici,
Printre priviri necunoscute.

(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

(Las cititorului să compare cele două texte și să concludă care dintre cei doi autori români sunt mai credincioși modelului lor. În orice caz, cuvintele "haleală" și "usturoi" în versurile lui Doinaș sunt complet nelalocul lor, pe când "furnicarea" din ultimul stih este mai apropiată de intenția goethiană, evitată de la distanță în a doua traducere).

Faust protestează, nu-l mulțumesc plăcerile poporului, de altfel exact ca pe Oberrat-ul Goethe, contrar lui Beethoven, cu mare respect pentru diferitele ranguri nobilitare:

Acestea nu m-ar mulțumi de fel.
Te bucuri că poporul se-nmulțește,
Și că trăiește-ndestulat,

Scanned with OKEN Scanner

Că se cultivă chiar, că a-nvățat -
Dar numai răzvrătiți apar din el.
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Acestea toate nu m-ar mulțumi.
Te bucuri că poporul se-nmulțește.
Că-n felul său în tihnă se hrănește.
Că se cultivă chiar și-nvață carte -
Deși îi crești numai rebeli...
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Faust-Goethe se arată a fi contra spiritului revoluționar, "rebel", reprezintă drumul urmat în continuare de Germania, altul decât al Franței sfărâmate prin sângeroasa revoltă a sans-culoților.

Mefisto pus pe destăinuiri, ne dezvăluie crasul său egocentrist, hedonistul nordic, esențial faustianismului european, robit plăcerilor proprii și nicidecum condus de interesele pretinse ale poporului:

Apoi măreț mi-aș ridica, doar mie
În loc plăcut, lăcaș de veselie.
Pășune, câmp, dumbravă și colină
Să-alcătuiască-o splendidă grădină.
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Și mi-aș clădi apoi, precum se cere,
Un grandios palat prin locuri de plăcere.
Livadă, câmp, întinsuri și colină
Să se prefacă într-o splendidă grădină.
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Blaga îndulcește pe acel "doar mie" deși în textul german el este mai accentuat prin bewusst-conștient, astfel că nu putem rămâne cu nici un dubiu asupra egoismului faustian atât de criticat de Nae Ionescu în metafizica sa. El susține că atitudinea magică exemplificată prin spiritul faustic se întoarce mereu la el însuși, egolatru până

Scanned with OKEN Scanner

la demenţă în timp ce mistica religiei incumbă iubirea, al cărei obiect se află afară de eul propriu, se revarsă asupra altuia. În fragmentul mai sus citat învăţătura lui Nae Ionescu se adevereşte fără nici o fisură.

Pentru a lămuri situaţia, Mefisto îl iscodeşte pe Faust ca să-i citească în gânduri ca într-o carte deschisă:

Mefisto: Se poate şti ce străduinţi te-nstrună?
Ceva-ndrăzneţ, sublim - pe legea mea!
Tu care te-ai apropiat de Lună,
Doar nu te trage inima spre ea?
Faust: O, nicidecum! Pe globul pământesc
Mai este loc de minunate fapte.
Pentru mirabile isprăvi mă pregătesc,
Simt că puterile-mi sunt coapte.
Mefisto: Vrei glorie, dacă-nţeleg eu bine?
Soseşti, se vede, de la eroine.
Faust: Averea şi autoritatea-mi plac!
Fapta e totul, gloria-i fleac.
(*Faust* II, trad. Şt. Aug. Doinaş)

Redăm mai departe doar replica celebră a lui Faust:

Domnie dobândesc şi-n stăpânire mă ridic.
Căci fapta-i totul, gloria nimic.
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Deci dacă în partea întâia "Am Anfang war die Tat", fapta, înlocuia logosul biblic în sens metafizic, de data aceasta eroul său revine la ea ca la un postulat solid al cărui obiectiv priveşte lumea din jur ca dat social şi istoric, deci priveşte pe omul politic al lui Aristotel. Cu aceasta intrăm în miezul problemei faustiene şi de-acuma atrag atenţia că e vorba de fapta pură fără corelatul ei etic, de bună sau rea, cum de altfel ne vom năzui să demonstrăm în continuare.

Dorinţa supremă a lui Faust va fi aceea de a putea construi un

Scanned with OKEN Scanner

dig "talazul de la țărmuri a-l abate", deci o faptă practică pusă în slujba poporului disprețuit de altfel. Unii comentatori susțin cu tot dreptul că Goethe se referă la digurile de pe litoralele Olandei, făurite în epocă, model de mare realizare, un fel de minune a evului modern.

Deci pentru a-și împlini planul propus, Faust lasă la o parte pe savantul din prima parte și pe poetul părții a doua, ca să ia aliura unui obergeneral pus în slujba împăratului căruia îi aduce o strălucită victorie. Goethe se arată adeptul monarhiei luminate teoretizată de Hugo Wolff tradus de Samuil Micu-Klein, unul din corifeii Școlii ardelene.

Încă o dată se poate verifica întocmai cât de credincios reprezentant este Goethe al istoriei și mentalității poporului german. L-am corecta pe Spengler: fausticul este întâi germanism numai apoi europenism.

Goethe, la fel ca Dante, în primul rând aparține de timpul și societatea sa. Din aceste motive actul al IV-lea s-a arătat atât de puțin atrăgător pentru comentatori, el în contextul general se arată chiar prin autenticitatea sa, poate mai demodat, nu dă impuls la cine știe ce interpretări, unele mai deșuchiate ca altele, marxiste sau neomarxiste. Din multe considerente credem că acest act este foarte important, de ce, am căutat să o arătăm. E posibil să fie considerat ca o uvertură la final, o discuție ce nu lasă nici o fereastră deschisă spre o altă concluzie decât aceea pe care și-a dorit-o autorul lui *Faust*, Johann Wolfgang Goethe.

Actul al cincilea, ultimul al lui *Faust* II constituie o altă culme în creația lui Goethe, săvârșit perfect parcă după canonul unei statui realizate de Policleites.

Prima scenă "Priveliște deschisă" începe cu tirada călătorului salvat de la moarte de perechea pustnicilor Philemon și Baucis. Numele lor ne duce iar la mitologia greacă unde sunt cunoscuți ca doi oameni ce-ar fi primit ca recompensă de la Zeus, pentru ospitalitatea lor, darul de-a muri împreună. (Eminescu într-o postumă îl pune pe zmeu să blesteme pe doi iubiți să sufere de chinul de-a nu fi murit împreună):

Scanned with OKEN Scanner

Călătorul: Da! Sunt teii, ce păstrară-și
Vechea vlagă până-acuma;
Vrednicei perechi de pustnici
Să le-aduc omagiu vreau.
Spre a-i vedea acum, prea vârstnici
Încă de pe-atunci erau.
Ah, ce oameni de ispravă!
Bat? sau strig? - Fiți salutați,
Dacă-a faptei bune slavă,
Primitori, încă-o gustați!
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Iată-i în puterea vârstei
Vechii tei de altădat'...
Ce-o mai fi făcând perechea
Ce-mi întinse ajutor?
Prea bătrâni erau și-atuncea,
Aplecați pe pragul lor.
Ah, evlavioșii oameni!
Aș striga să mi-i salut,
Dacă ei mai fac și astăzi
Fapte bune ca-n trecut.
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Din aceste versuri aflăm că locul, cu teii și casa, "grădină, un colț de paradis" numită de Philemon au rămas neschimbate, cum este și trecutul și tradiția unui popor, iar la urmă se preaslăvește fapta bună a celor doi bătrâni, foarte bătrâni, asemenea secolelor apuse. Philemon și Baucis se plâng că teii de pe pragul lor sunt râvniți de omul câinos, conducătorul muncitorilor ce le sapă un canal spre mare. Întru apărare nu le rămâne altceva decât să se roage Celui de Sus. (Parcă-l auzim pe poetul Aron Cotruș din exil îndemnând neamul său să caute mântuirea în brațele lui Dumnezeu, iar în ce privește pe tiranul faustic, el ne duce fără voie la dictatorul român, contemporan autor al canalului Dunărea-Marea Neagră,

Scanned with OKEN Scanner

dărâmător și el de sate și sfinte biserici).

Faust în palatul său, ajuns și el la adânci bătrâneți, se profilează în contrast cu perechea mitologică, stăpânit de răul diavolului, Mefisto îi și spune că "În forță stă dreptul tău". Din cauza naturii sale total satanice, Faust va fi tulburat până la demență de clopotele venite de pe țărmul lui Philemon și Baucis, nu mai lasă nici o îndoială asupra firii sale amorale:

Zvon blestemat! ce infamie!
Mă sfâșie ca un cuțit;
În față-i vasta mea domnie,
În spate-chin nesuferit.
Stridentul dangăt mi-amintește
Că-avutul meu e diavolesc!
Capela, pâlcul ce vuiește,
Coliba-nu le stăpânesc.

(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Ce dangăt blestemat! Auzul
Iar mi-l rănește. E-o rușine.
Împărăția mea e nesfârșită,
Dar neplăcerea-i lângă mine.
Prin dangăt mi se amintește
Că stăpânirea mea cea largă
Nu-i fără pată, nu-i întreagă,
Că dâmbul teilor, căsuța,
Grădina și bisericuța
Nu-s ale mele sunt străine.

(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

(Blaga adaugă un vers ca să poată exprima întocmai logosul goethian. Doinaș rămâne sărac în textul său).

Goethe intuiește foarte bine caracterul negru al dictatorului, neliniștit că nu are în stăpânire "colțul de paradis" al lui Philemon și Baucis. (Exact ca lăcomia Rusiei după țara românească a

Scanned with OKEN Scanner

Basarabiei și Bucovinei).

Stările sunt atât de profund pătrunse, încât tot ce va urma ar putea să însemne și o mare satiră adusă omenirii și procedeului ei de a-și preaslăvi falșii eroi, cum sigur satanicul Faust este unul. Ar fi un punct de vedere, fără rădăcini stabile însă în modul temeinic cu care autorul și-a construit tipul faustic dedicat faptei pure, lipsită de corelatul moral, până chiar a justifica și crima ce poate să stea la baza ei.

Față de bătrâni, Faust prezintă o adevărată "ură de clasă" cum o va numi peste puțin marele Marx, de fapt atitudinea nimicitoare a materialismului practic și obtuz contra idealismului constructiv dincolo de marginaliile concretului. Hegel va salva spiritualitatea germană de viziunea faustică goethiană, de fapt determină o pendulare a ei între două extreme, cea mai proprie caracteristică a zisului expresionism teuton, depășit mereu de umbra după care fuge.

Dar să cităm pe Faust cu ura lui ignobilă:

Să plece-odată bătrânii!
Copacii lor îi râvnesc;
Cât nu-i al meu și pâlcul, teii
Moșia lumii mi-o știrbesc.
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Bătrânii-ar trebui de sus să plece.
Sălaș sub teii lor aș vrea anume;
Puținii pomi, ce nu-s ai mei,
Îmi strică tot, moșia-lume.
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Oricât nu am fi de acord cu concluziile lui Goethe în fața realismului său suntem nevoiți să recunoaștem că mai ales după al doilea război mondial spiritul faustic a devenit aproape un mod universal de ființare în ce privește concepția de viață a celor ce conduc, ca Faust, odinioară, soarta popoarelor.

Căci Faust își va aplica planul suprimării lui Philemon, Baucis

Scanned with OKEN Scanner

și a călătorului, nu fiindcă îi stăteau în cale, ci îi stânjeneau, prin modestia și iubirea lor, stăpânirea imperiului bazat pe satanismul faptei rele. Regretele lui după comiterea crimei este fățarnică și constituie o altă mască sub care tiranii își satisfac poftele cele mai sadice.

De fapt interpretarea o rostește Faust ajuns pe cale să orbească deci aproape ca pe o confesiune făcută în momentul ultimei comuniuni, la el cu diavolul și ale lui legi:

Sus, la unelte! Sapă și lopată
Să-nfăptuiască-ntregul plan de-ndată!
Severa ordine, aprinsul zor
Își vor primi supremul preț al lor;
Ca opera măreață să se nalțe,
Un spirit e de-ajuns la mii de brațe.
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Luați unealta, târnăcopul și lopata!
Să izbutească planul chiar de la-nceput.
Orânduiri severe, sfânta hărnicie
Își vor găsi din plin răsplata.
Să se-mplinească opera cea mai măreață,
Ajunge-un singur spirit pentru mii de brață.
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

(Să se observe că Doinaș foarte bine traduce cu versuri originale de Blaga, de unde dovada influenței lui Goethe din *Faust* asupra lui Blaga în procesul său de a încheia o alianță cu Leviatanul roșu cât cu filozofia sa marxist-leninistă).

Goethe face o adevărată apologie a totalitarismului, nu altfel ca Platon în *Utopia* sa, deci să nu ne mire că a fost adulat și continuă încă de către satrapii comuniști. Faust este eroul care aduce fericirea oamenilor prin inovațiile tehnice, activează în numele forței negând influența călătorului cu dor și respect după lumea patriarhalilor Philemon și Baucis. Totul privește viitorul, nimic pentru

Scanned with OKEN Scanner

trecut și tradiție, contează fapta existenței nu altfel ca la existențialiștii secolului douăzeci sau la profeții falși ai socialismului sclavagist.

În aceste clipe prin ura ce-o poartă teilor și clopotelor, simboluri puternice de tot, Faust are un suflet apostat vândut diavolului, forța și materialul izgonește din preocupările lui metafizicul, lepădat până la nimicire, fausticul magic se conturează întocmai cum Nae Ionescu, unul din cei mai mari filozofi ai secolului nostru, l-a fost definit:

Ce-i Dincolo, rămâne nepătruns;
Smintit-cel ce-și mijește-n nori privirea,
Urzind semeni de-ai săi, cu-nchipuirea!
Aici să stea, privind în jur; nu-i mut
Pământul, pentru omul priceput.
La ce s-o ia hoinar prin veșnicie?
Nu stăpânește ferm, decât ce știe.

(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Mi-e cunoscut întreg pământul,
Spre "dincolo" nu este zare.
Nerod cine-ntr-acolo cată,
Închipuindu-și că-n tărie
Ființe-asemeni lui să fie.
Rămâi în cercul tău căci lumea
Pentru cel vrednic nu e mută.
Nevoie nu-i de-a hoinări prin veșnicie.
Ce-apropiat cunoști, ușor cuprinzi.

(*Faust* II. Trad. Lucian Blaga)

(L. Blaga recurge iar la lungimea unui vers în plus).

Iată-l pe Goethe, propagatorul științelor ca sistem de gândire pozitivist, criticat de Nae Ionescu prin simplul motiv că cercetarea metafizică reprezintă o cerință a sufletului omenesc, altfel omul devine un robot cum pare că Goethe îl prevede și pe acesta, într-o

Scanned with OKEN Scanner

lume pusă în funcție doar de forța primului spirit, prin număr și calcul, cu o totală amnezie pentru dreptul la vis, din partea unuia din cei mai mari poeți ai omenirii. Dar poate că Goethe caută să prevadă matematic viitorul chiar dacă firea lui ar fi împotriva, ceea ce nu-i atât de sigur, și ar constitui doar un fel de apărare pusă în favoarea sa.

Faust către sfârșit întrupează pe supraomul nietzschenian, omul faptei, aceasta realizată prin împlinirea voinței de putere, forța îl pune deasupra binelui și al răului, imoral prin construcție ideativă. De acum orice viziune clasică este uitată. Faust ajutat de Mefisto, luptă pentru un ideal colectiv, în numele lui distruge o țară ca un colț de rai, adică individualitatea cu toată moștenirea ei, astfel atinge clipa când Mefisto îi câștigă fără drept de apel, sufletul, tot ce urmează mai apoi este o sinistră mascaradă goethiană, bătaie de joc pur și simplu, ridiculizarea unei biserici devenită, laică, străină de misiunea ei mistică. Iată celebrul pasaj, al victoriei lui Mefisto, marele admirat și stăpân pe tot parcursul de altfel:

Să văd asemene-mbulzeală vreau,
Pe-un liber plai c-un liber neam să stau!
Atunci aș zice clipei care-aleargă:
Oprește-te că prea frumoasă ești!
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Aș vrea să văd asemenea devălmășie
Să locuiesc cu liberul popor pe liberă câmpie.
Acelei clipe aș putea să-i spun, întâia oară:
Rămâi că ești atâta de frumoasă!
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Cât este în fundamentul său de antifaustian Eminescu, și prin el spiritualitatea românească, o atestă nu numai ura lui Faust față de pomii și mireasma lor, teii și talanga din Mai am un singur dor, dar și prin atitudinea atât de dură față de tradiție și trecut, pentru Eminescu din *Epigonii* și *Sărmanul Dionis* adevărată cuminție a

Scanned with OKEN Scanner

istoriei opusă cumințeniei pământului, Geea zeița preferată de Goethe din cosmosul mitologiei grecești alături de eroul faptei pure, Heracles. La tragicii antici nebunia lui Heracles îl obligă pe erou să accepte ocrotirea Atenei deci forța brută este pusă în inferioritatea înțelepciunii. De aici se mai poate deduce că la Goethe fapta este lipsită de orice bază morală dar și de logica rațiunii, ea aparține instinctului orb al forței. Anticlasicismul îl pune de data asta în evidentă inferioritate față de lumina pură și înțeleaptă a vechei Elade, germanismul goethian oferă un regres înspre barbarie și sălbăticiune primară.

Considerăm că nu-i o întâmplare că după ce Faust a fost luat ca prototip de gidiști, elevii lui André Gide robii unei amoralități asiatice pusă în slujba zeului Priap - la noi Mircea Eliade este șeful acestei mișcări gidiste - trecut în patrimoniul Valhalei celui de al treilea Reich ca după desființarea lui să constituie deliciile tiranilor comuniști, de unde actualitatea nu numai a fausticului european dar și a criticii sale inaugurate la noi de Nae Ionescu.

Astfel ne putem explica mai ușor apariția celei de a doua traduceri a lui *Faust*, semnată de Șt. Augustin Doinaș, superioară celei a lui Lucian Blaga în primul rând prin adnotările și discuțiile textului pline de referințele autorilor marxiști. Chiar și Lucian Blaga a tălmăcit pe *Faust* în plină teroare comunistă, cu scopul de a-i da o justificare ideologică, astfel că fausticul va fi prezent în multe din poemele sale scrise după cel de al doilea război mondial ca de pildă, *Mirabila sămânță*, *Sapă frate, sapă* și atâtea altele. De subliniat că, în 1947, Blaga în cursul său "Aspecte antropologice" a căutat aceeași conciliere cu comuniștii, arătând materialismul sistemului său de gândire prin aducerea pe scenă a lui doctor Faustus magister stientificus, în persoana mai avizată a lui Darwin. Bineînțeles că acțiunea lui Blaga a dat greș, deoarece noii satrapi ai țării nu aveau timp de speculații filozofice, ei vroiau să audă doar de Marx sau Lenin restul nu conta. Aspectul respectiv îl dezbate și Marin Preda în *Cel mai iubit dintre pământeni*, cu multă dreptate și cunoaștere.

Relația spiritului blagian cu cel faustic va trebui să fie studiată cu atenție de oricare exeget al poetului și filozofului Lucian Blaga.

Scanned with OKEN Scanner

El nu a fost doar un traducător al lui *Faust*, ci a și trăit întru personalitatea lui până la identificare.

Faust orb, cu sufletul dat diavolului, aflat în pragul morții, este pregătit să fie pus în mormânt de lemuri, ființe caraghioase și când să fie înghițit de gura îngrozitoare a iadului este furat de cohorta îngerilor printr-un șiretlic căruia îi cade victimă însuși dracul. Impresia este deplorabilă de adevărată parodie a îngropării și învierii lui Iisus, dar cu aceste premise poposim la ultimul tablou petrecut în Munții cu prăpăstii, de fapt înălțarea la cer a părții nemuritoare a lui Faust. Eroul nostru participă cu totul pasiv, nu scoate nici un cuvânt, ascultă laudele celorlalți într-o postură de egocentrism absolut, mult superior narcisistului îndrăgostit de propria lui umbră. Personajele vorbesc de la sine. În ordinea luării cuvântului: Pater Ecstaticus, Pater Profundus, Pater Seraphicus, Corul Băieților fericiți, Îngerii de diferite grade, altfel împărțiți ca în canoanele lui Dionisie Areopagitul și, în sfârșit, Corul pocăitelor având în frunte pe Mater Dolorosa, între ele și pe pocăita Margareta, la urma urmelor tot cortegiul de carnaval, pictat parcă de italianul Tiepolo, după o povestire de Hoffmann, consfințește desprinderea de trup a entelehiei faustiene ridicată la cer.

Neîndoios prin calitățile lui artistice, actul - și credem asta i-a fost și intenția - se apropie de finalul *Divinei Comedii* a lui Dante dar întrebuințând cum am remarcat un decor prefabricat din carton cum sunt cele ale teatrului, uneori, și la multe din altarele roccoco germane.

Dacă din punct de vedere estetic *Faust* II de Goethe primește sufragiile generale după cum merită, o capodoperă, cu atât mai mult provoacă controverse problema tipului faustic creat ca și categorie socială și filozofică, în ce ne interesează acuma, mântuirea sa.

Protestanții au decretat-o apocrifă și materialistă deși mântuirea lui Faust era anunțată încă din prologul piesei petrecut în cer, deci era predestinată. Catolicii nu-i recunosc nici o sacralitate, în centrul întregii ceremonii stă de fapt mitul lui Faust odată ce îngerilor or nou-născuților ca să fie primiți la Domnul li se impune să-și însușească experiența vieții sub conducerea lui Faust, doar prin

Scanned with OKEN Scanner

lumescul organ de lut, cheia mumelor, esenţialul învăţăturii satanicului faustian, pot să se bucure de lumina salvării ultime. Încă o dată Goethe se arată premergătorul filozofiei existenţialiste, existenţa pentru el constituie pivotul pământului dar şi al cerului.

Pentru profani, Faust nu poate fi mântuit odată ce şi-a bazat marea faptă a vieţii pe crimă, ucigând pe Philemon, Baucis, şi pe călător distrugându-le barbar colţul de ţară, acţiune recidivistă după cea săvârşită Margaretei. De fapt Goethe deschide porţile cerului unui individ conducător al unui popor de roboţi, reprezentant al forţei după figurile lui Ahile şi Heracles, normele de pretractere sunt total revizuite după nietzscheianul "Umwertung aller Werte".

Pe drept, Berlioz compune o *Damnaţiune a lui Faust*, de la el am împrumutat titlul lucrării noastre.

Predilecţia lui Faust pentru concret corespunde calităţilor sale vizuale exprimate prin Linkeus clarvăzătorul dar are şi împuternicirea magicului des pomenit în peroraţiile sale de Mefisto, astfel că formează una din însuşirile caracterului faustic opus celui mistic, bine o subliniază filozoful român Nae Ionescu. Egoismul lui Faust, în jurul căruia se învârte lumea cu sorii ei, ne aminteşte de fichteianul "Dumnezeu sunt eu", solilocviul atât de specific spiritului faustic. Ideile lui Nae Ionescu - pe care bineînţeles Şt. Aug. Doinaş nu-l citează pentru a nu umbri pe iluştri pseudogânditori marxişti probabil - sunt cu atât mai valoroase cu cât ele nu şi-au pierdut din actualitate, spiritul faustic astăzi este mai evident ca pe vremea lui Spengler - filozoful german îl opunea pe drept spiritului apolinic grec şi de renaştere - astfel că nu-i greşit dacă-l considerăm pe Faust ca profetul - iar exact ca Nietzsche - timpului nostru contemporan ajuns însă în criză, de unde negarea lui pentru cei ce vor să ducă omenirea pe drumul salvării ei. Acestora li se impune o *Despărţire de Goethe* (şi de Faust), cum potrivit îşi intitulează C. Noica celebrul eseu.

În cele ce urmează nu găsesc de bine să mai aduc o laudă sau critică în plus lui *Faust* de Goethe. Aş dori să insist asupra unui alt aspect considerat de mine foarte important în a explica opera, aşa cum este, şi nu altfel adică cum am vroi noi să fie. În acest sens va

Scanned with OKEN Scanner

fi necesar să pornim de la terțetul Faust-Mefisto-Goethe, ei de fapt formează aceeași persoană, chiar dacă primul are înrudiri cu legendarul cavaler medieval, al doilea nu-i străin de titanismul byronian pe când al treilea, maestrul lor, îi recreiază trecându-i prin propria minte și propriul suflet.

Găsesc potrivit să analizez mai de-aproape felul cum tratează Goethe în *Faust*, Erosul îndreptat de la bărbat la femeie.

Din acest punct de vedere Platon a descris două feluri de Afrodite, una cerească - Urania - și cealaltă lumească - Pandemos. Primul tip ar fi iubirea ce face din femeie un ideal, Diotimă, daimon intermediar între om și Dumnezeu. Așa apare femeia angelicată a lui Dante, Beatrice sau a lui Petrarca, Laura, modelul spiritualizat al dolcelui stil nuovo născut din poezia provensalo-siciliană.

Iubirea lumească este cea îndreptată spre trupul femeii, nu ar cunoaște altfel de legături, Platon o clasifică între cele ordinare dar poeții au avut grijă să o ridice pe pragul artei majore, s-o purifice ca pe un altar liturgic ea însăși fiind un ritual. Astfel o găsim cântată de autorul *Florilor răului* Ch. Baudelaire sau la noi, de Tudor Arghezi.

Tot artiștii caută să ridice o punte între cele două feluri de iubiri, înalță prin *Cântarea Cântărilor* - împăratului Solomon pentru frumoasa regină Saba - dragostea trupească lângă cea a cerului, o face să revină la puritatea sublimă a statuilor goale imaginate în marmora Heliconului sau de Paros, de vechii greci. Acest mod de iubire este caracteristic pentru cultura românească, îl adoptă mai ales Eminescu, dar și Vasile Voiculescu. La Mihai Eminescu, mă repet, în *Cezara* iubirea pandemos ajunge un fel de asceză albă în doi sub ocrotirea celei cerești a Uraniei.

Revenind la felul de iubire lumesc, considerăm că el este mult mai complicat decât cum o scrie Platon. Mai ales în epoca modernă prin Tirso da Molina, erou preluat de Gluck, Mozart, Pușchin, mai recent de A. Camus și H. de Montherlant, s-a conturat în cadrul respectivei iubiri profane, tipul zis al don-juanului. Caracterizat pe scurt, el nu are decât scopul iubirii fizice, pentru el în afara lui nu există decât vidul. El își găsește în iubirea fizică împlinirea

Scanned with OKEN Scanner

căutărilor sale, de-aceea după ce și-a dominat partenera trece imediat la alta, rob al faptei imediate și al plăcerii momentane, prin ele explorează un metafizic diurn dar esențial, activitatea lui se aseamănă cu a omului de știință sau a filozofului când cercetează lucrul în sine sau absolutul hegelian. Prin însușirea acțiunilor sale, inerent, Don Juan nu poate face diferența între bine și rău - este mai mult amoral decât imoral - îl interesează și-l fericește doar forța dominării condus de un egoism de-a dreptul idolatru. Tocmai din aceste motive i se pregătește nu mântuirea faustiană, artificial descrisă, fals și neuman, antiuman ci pedeapsa marelui comandor de piatră, pronia divină ce-o duc în ele lucrurile omului și ale naturii.

Prin referință la viața lui Goethe și atenta analiză a lui Faust ajungem ușor la concluzia că eroul faustic constituie o sinteză între figura legendelor germane și donjuanismul autorului Goethe, acesta din urmă îi dă nota originală, chiar specifică, cu toate mărețiile dar mai ales disoluțiile lui.

De la început menționez că părerile mele nu au nici o legătură cu considerațiile lui Ch. D. Grabbe care în aceeași tragedie îi pune față în față pe Don Juan și Faust, tratându-i ca pe două poluri opuse Faust nordicul și Don Juan meridionalul. N. Lenau vine în discuție ca un dramaturg ce s-a ocupat în piese separate și de Don Juan și de Faust pe amândoi reprezentându-i însă după tiparele sale, nu altfel de cum a realizat-o și Goethe în drama lui.

Teza mea e formulată cu totul altfel și anume că Faust germanicul a primit prin Goethe o coloratură originală prin viziunea donjuanului goethian, acesta bineînțeles după părerea mea nu este un apanaj exclusiv al spiritului meridional corespunde mai precis unei modalități de ființare, fascinantă pentru teutonul Goethe ca și pentru orice spaniol sau rusul Pușkin.

Să trecem la obiect.

Faust are două mari iubiri idealizate cum se cuvine spiritualității germane, dar cu amândouă el se împlinește trupește, se pare că nu cunoaște alte relații între sexe complet străin Symposionului platonic - iar se vede cât de anticlasic este neoclasicul Goethe!! - măr-

Scanned with OKEN Scanner

turie că lucrurile stau așa ne stă faptul că are cu ambele femei copii, unul o duce pe Margareta la închisoare pe cealaltă în imperiul Perseponei împreună cu Euphorion-Byron.

Ca să ne spulbere orice iluzie despre o Elenă umbră, cum ar fi apărut la Troia, pe când cea adevărată stătea ascunsă în Egipt, ea ne este redată sub corporalitatea unei fetișcane, dornice de jocul în doi, ca orice tineri pe o bancă într-un parc:

Aproape stau, și mai aproape-acum,
Lipiți unul de altul,
Genunchi lângă genunchi, umăr la umăr,
Se leagănă pe tron
Mână în mână
În puful strălucit.
Nu ezită maiestatea
Bucuriei intime
Îndrăzneață să se-arate-n
Ochii-ntregului popor.

(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Mai aproape ei acuma
Stau lipiți unul de altul, umăr
Lângă umăr și genunchii lângă genunchi,
Mână-n mână ei se
Leagănă pe tron
Pe splendoarea penelor.
Maiestatea își permite
Bucuria să-și arate
Și răsfățul chiar în fața
Multului popor.

(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Frumos comportament al unei femei ce reprezintă Ideea Frumuseții veșnice, dar să recunoaștem că nu-i vina ei, ci a autorului care nu vede în ea mai mult decât o victimă a instinctului "ce se abate și la păsări de două ori pe an" cum zice Eminescu. Între

Scanned with OKEN Scanner

Gretchen și Helena nu descoperim nici o diferență, spre marea deziluzie a neoplatonicienilor și spre adevărata cunoaștere a lui Goethe și a spiritului său faustic.

Caracteristic Don Juan-ului este indiferența cu care își tratează și Faust iubirile după ce le pierde mai mult decât în condiții tragice. Declamația sa de la începutul actului al IV-lea oferă o mostră pur formală, cântecul de mandorlă a lui Don Juan, rămasul său bun, ca să pornească la o altă aventură. La Faust, aventurile nu sunt pur feminine, dar, ca la Don Juan, îl stăpânește același egoism și tendință de a domina posedând, la amândoi forța și puterea faptei stau pe primul plan.

Ce crede despre femei o declară cu nonșalanța lui Don Juan deghizat în diavol, Mefisto:

Apoi frumoaselor femei cochete
Le-aș înălța căsuțe mai discrete;
Acolo-aș sta o vreme nesfârșită
La sihăstrie dulce-mpărtășită.
Am zis femei: căci totdeauna natural,
Frumoasele, le-nchipui la plural.
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

La urmă aș clădi pentru frumoasele cucoane
Comode în intime pavilioane,
Și singur aș petrece-acolo-o veșnicie
Cu dulci femei în sindrofie.
Femei, zic, căci o dată pentru totdeauna
Frumoasele le-nchipui la plural.
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Sau ca să nu-l neîndreptățim pe Faust să-i auzim o mărturisire ce-ar putea să fie definitorie pentru caracterul său donjuanesc:

Eu mi-am trăit în goană viața toată;
Tot ce-mi făcea plăcere, înhățam,

Scanned with OKEN Scanner

Ce nu mă-ndestula, abandonam,
Ce-mi luneca din mâini, lăsam să treacă,
Aveam numai dorinți; doar lor slujind
Doream din nou;

(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Prin lume am ținut-o, goană.
Și apucai orice plăcere.
Ce nu-mi plăcea, lăsai să plece.
Ce îmi scăpa, lăsam să treacă.
Și am dorit din nou și cu putere,
Și am dorit mereu cât zece.

(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Situarea în concret este o atitudine generală a donjuanului astfel că nu rar va face aluzii obscene obsedat de organul cultului său, phalusul. Când Faust se pregătește să coboare la mume, Mefisto tulbură momentul de reculegere, îl ia peste picior, dintr-o secvență a tragediei coborârii lui Ulise în Infern, parodiază pe cea din Broaștele lui Aristofan, efect burlesc, cam de calibrul seriozității nu prea de luat în seamă a lui Goethe, își râde de el dar și de cititorii săi. Să nu-i uit pe toți exegeții puși pe interpretările cele mai fantastice, tuturor clovnul Goethe, le face pe plac, adaptarea cameleonică se arată a fi una din calitățile geniului său poetic, peren peste toate slăbiciunile și trădările legate de un pumn de țărână.

Dar pentru savoarea lui ar fi păcat să evităm scurtul dialog cu pricina:

Mefisto: Ia cheia asta!
Faust: E cam mititică!
Mefisto: Hai, ia-o'ntâi și n-o să-ți pară mică!
Faust: Ah crește! fulgeră în mâna mea!
Mefisto: Pricepi acum tot ce posezi prin ea?
Spre locul căutat o să te-ndrume;
Urmeaz-o, te va duce drept la Mume.

(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Scanned with OKEN Scanner

(Găsim de prisos să mai redăm și celelalte texte).

Aluzia este atât de străvezie încât pe bună dreptate exegeții zic că Mefisto îi dă lui Faust un falus aristofanic pe cale de erecție, alt simbol al misterului dionisiac întrupat de donjuanismul goethian.

Cu adevărat contemporanul lui Sade premergând lui Sainte Beuve devine Goethe în momentul salvării lui Faust, prin influența pământească exercitată de cetele de îngeri asupra lui Mefisto.

Corul îngerilor coborâți parcă dintr-o cadră a lui Fra Angelico, repetă un imn la fel de aurit și pur ca minunatele culori în care se scaldă ca-ntr-o baie cerească:

De tot ce vi-e străin
Fugiți departe!
Ce-n piept vă este chin
Să dați de-o parte!
Cu forța de-a pătruns,
Să ne-ntărim de-ajuns.
Iubirea doar pe cei ce
Iubesc îi duce-n sus!

(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Mult se cuvine,
Ce nu v-aparține
Să ocoliți.
Ce starea vă tulbură
Nu suferiți!
Puterile silnice
Vrednic înfruntă-le!
Pe căile zilnice
În cercul ceresc
Dragostea cheamă
Pe cei ce iubesc.

(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Replicile lui Mefisto sunt prin contrast îngroșate de tot, un Sanco Panca trivializat până la exces, din elementul respectabil, reprezentant al haosului destructiv și al neantului, diavolul se trans-

Scanned with OKEN Scanner

formă într-un bătrân obscen, pornograf cu înclinații pedofile, care și-a închipuit că ar fi putut prinde dragoste trupească față de formele candide ale serafilor din ceruri. O mai mare blasfemie și perversiune nu se mai poate imagina.

Dar să-i urmărim onctuoasele pasagii:

Îi văd și-mi plac acești frumoși puștani;
Ce am, de nu mai pot rosti blesteme?
Ce nostimi sunt! Mi-e dor de-o sărutare!
Taman la tanc, se pare ați picat...
Voi sunteți vrăjitorii-adevărați,
Căci ispitiți bărbatul și muierea...
Tu, ăla lung, de tine m-aș aprinde,
Dar aerul de popă nu te prinde,
Privind mai dulce mi-ai plăcea mai mult!
Un pic mai goi să vă rotiți, se poate?
Prea-i pudic cămășoiul ăsta-n vânt -
Acum s-au întors - îi văd din spate! -
Strengarii! ah, apetisanți mai sunt!

(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Îmi place să mă uit la ei, drăguții tineri,
Să blestem nu mai pot; ce mă reține?...
Aveți pe vino-ncoa, v-aș săruta,
Voi inima mi-o îndulciți în întuneric...
Voi sunteți îns-adevărați vrăjitori
Bărbați, femei la fel, de-atâtea ori
Voi în ispită-i duceți. Ce-ntâmplare!...
Tu, lung vlăjgan, îmi ești cel mai simpatic,
Popeasca mutră doar nu-ți vine bine,
Mai pofticios, mai galeș uită-te la mine!
În cuviință ați putea mai goi să vă purtați -
Mult prea morală e cămașa-n falduri lungi și late. -
Ei fața și-o întorc-și-i văd din spate!
Ce apetit stârnesc! Juni blestemați!

(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Scanned with OKEN Scanner

Poftele lui Mefisto, ca ale marchizului de Sade, provoacă probabil deliciile admiratorilor moderni ai lui Lautreamont et comp.

Atracția carnală, contra oricărei legi naturale în cazul de față, îl sancționează pe Mefisto, aruncând un văl nebulos asupra vigilenței diavolului, astfel că îngerii reușesc să răpească partea nemuritoare a lui Faust. Deci cântărind prețul suirii la ceruri a lui Faust el este buf, ordinar, iar ne amintește porcofoniile anticului Aristofan.

Pe această cale poposim la ultima strofă a lui *Faust* II, Cântecul Corului Misticus:

Vremelnic-sensibilul
Doar ca simbol survine;
Aici intangibilul
Evidență devine;
Aici genuinul ne-
Rostibil s-a spus;
Etern-Femininul ne
Trage în sus.

(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Tot ce-i vremelnic
E numai simbol.
Ce-i chip îndoielnic
Aici s-a-mplini.
Nespusul, deplinul
Izbândă-i aci.
Etern-femininul
Ne-nalță-n tării.

(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Am văzut cum stăpânit de egoismul său magic atât de atacat de Nae Ionescu, Faust este prezent ca un omphalos al întregii liturghii, crisalidă-nimfă-entelehie. Ultima noțiune duce la filozofia lui Aristotel, entelehia este un fel de energie constructivă corespunde sufletului a cărui formă este trupul. Participarea lui pasivă nu

Scanned with OKEN Scanner

primeşte nici o justificare prin faptele sale anterioare odată ce are pe conştiinţă pe Margareta şi mai recent pe Philomen Baucis şi călătorul, un Euphorion înviat într-altă personalitate. Şi dacă mântuirea va avea totuşi loc ea se datorează atracţiei instinctuale ce există între "eternul feminin" şi Faust, finalul poate să însemne şi o unică Apoteoză a lui Don Juan. Cum sfântul Bartolomeu susţine pe pielea lui jupuită chipul lui Michelangelo, nu-l lasă să cadă-n genuni la Judecata cea de pe urmă, aşa îl trage în sus pe Faust "Eternul-feminin", în rândul căreia o auzim pe Margareta pocăită ţinându-i un panegiric mai mult decât fals, dar cerut în cazul acesta făurit prin jocul măştilor mefistofelice, prezent prin refracţiile lui depărtate, de fapt tot acest teatru de păpuşi pornit în procesiune sacră este pus în mişcare de el, Diavolul trage şi aici sforile.

Dar să o auzim pe Margareta la ultima ei apariţie:

Iubitu-mi de-altădată,
Acuma fără pată
Se-ntoarce îndărăt.

(*Faust* II, trad. Şt. Aug. Doinaş)

Cea fără seamăn
Şi peste fire,
Tu plina-de-raze,
Apleacă-te,
Îndură-te-apleacă-te,
Spre-a mea fericire,
Iubitul din zori
Se-ntoarce prin nori.

(*Faust* II, trad. L. Blaga)

(Blaga după cum uşor se poate constata începe să eminescieze, se depărtează de modelul goethian, evident).

Cuvintele Margaretei parcă sunt o laudaţie adresată unei secături numită pe un post ce nu-l merită, dar golul trebuie să sune cât mai tare şi astfel să primească justificarea lui. Oare şi aici Goethe se

Scanned with OKEN Scanner

arată precursorul lumii noastre nebune, nebune, nebune dezvoltată pe același nietzschenian Umwertung aller Werte?

Toată construcția lui *Faust* II se rezumă în esențial la natura omului coruptă, decăzută, instinctuală exact cum o judecă materialiștii, marxiștii și neomarxiștii secolului al XX-lea. Lecția goethiană cuprinde sigur din toate câte ceva. Pentru el circumscrie pe terențianul: "Nimic din ce-i omenesc nu mi-este străin" și se oprește la firea ce-l trage-n jos și nu la cea a chemării spre cer, despre acestea ne mărturisea el încă în prima parte:

Ah! două suflete-mi sălășluiesc în piept,
Ce vor necontenit să se dezbine;
Unul, de-o aspră poftă de dragoste umplut,
Cu ghearele-ncleștate, în lume se împlântă;
Iar celălalt vânjos, desprins de lut,
Spre plaiul nalților strămoși s-avântă.
(*Faust* II, trad. Șt. Aug. Doinaș)

Ah! două suflete-s în mine! Cum se zbat
În piept să nu mai locuiască împreună!
Unul de lume strâns mă ține încleștat
Cu voluptate, celălalt puternic
Către cerești limanuri mă îndrumă.
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

(Consider că niciunul din traducători nu a reușit să exprime pe acel "derber Liebelust" și "klammernden Organen", noțiuni importante pentru lămurirea tipului donjuanesc în ediția goethiană al lui *Faust*).

Până la urmă, Goethe se limitează doar la atracția lutului pe cealaltă o parodiază după rețetele necredinciosului ateu, de aici și marea admirație a lui André Gide pentru eroul faustic, el însuși predicatorul unui amoralism zis creator, luciferic. Termenul întrebuințat în complexul sistem filozofic blagian arată o altă - și cât de adâncă ea este - înfluență a lui Goethe asupra gândirii filozofului

Scanned with OKEN Scanner

român. Aşa se dezvoltă marea eroare a lui Faust şi a profetului Goethe confirmat în zilele noastre, dar tocmai din această cauză noi nu-l iubim, căutăm mai departe fărâma de cer din inima omului, realizarea ei finală.

De altfel celebrul citat de mai sus, astfel pomenit mai de toţi, nu-l exprimă pe autorul de la Weimar, l-am învinui chiar de inconsecvenţă dar omisiunea stă în exerciţiul nostru trunchiat, versurile imediat următoare dau sensul gândului goethian căruia i-a rămas credincios întocmai:

O, dacă sunt în aer duhuri vii
Ce-ntre pământ şi cer plutesc departe,
Coboare-acum din norii aurii
Spre-o viaţă-n mii de tonuri şi nouă să mă poarte!
(*Faust* II, trad. Şt. Aug. Doinaş)

O, duhuri dac-ar fi în aer
Din cele ce domină între ceruri şi pământ,
La mine le-aş chema din auriul vânt.
Spre-o nouă viaţă să mă ducă
Cu împliniri ce nu înşală.
(*Faust* II, trad. Lucian Blaga)

Faust-Goethe doreşte în elanul său don-juanesc, ca tip spiritual, să cunoască lumea cum este "das bunte Leben", totul în el se îndreaptă către această experienţă. Eroul său obsedat doar de durata clipei şi a faptelor sale, unicul timp perceput faustic, veşnicia îi este necunoscută, se întregeşte doar prin "trăirea în prezent" astfel că împrumută un sens mult mai general şi larg caracterului, prin el Don Juan devine cu adevărat o figură umană de dimensiunile unei categorii existenţiale, filozofice.

Dacă adevărul ar fi de partea lui Goethe atunci recenta instaurare a comunismului se arată ca o măsură potrivită taliei naturii umane. Realitatea însă îl infirmă căci tocmai acuma când îi sunt furate şi ucise libertăţile elementare, omul se relevă ca o fiinţă dominată de

Scanned with OKEN Scanner

nostalgia paradisului pierdut, cum bine o numește Nichifor Crainic, și a bunului Dumnezeu. Firea, sufletul cel de al doilea din pieptul său nu poate fi înăbușit prin cine știe ce fel de ceremonii și rituale executate de formă, El, cel ce-l trage pe muritor în sus spre ceruri, este tot așa de puternic dacă nu mai puternic decât firea ce-l trage către lutul pământului. Este ceea ce a demonstrat și Nae Ionescu în *Metafizica* sa contra spiritului faustic european, materialist, magic, ateu făuritorul societății de consum în care orice valoare este exprimată în bani.

Revenind la finalul Corului mistic, credem că traducerea lui Șt. Aug. Doinaș este mai exactă, Blaga prin "Etern-femininul ne-nalță-n tării" îi dă o interpretare proprie pe care n-o are Faust al lui Goethe, "Das Ewig-Weibliche zieht uns hinan" corespunde fidel, și nimic mai mult: ne trage în sus chiar și contra voinței proprii, într-un gest - o repet - ca al Sfântului Bartolomeu din *Judecata de pe urmă* a lui Michelangelo din Capela Sixtină.

Eternul feminin goethian corespunde Afroditei Pandemos, lumești, raportul între cei doi este cel dintre stăpânul Don Juan și femeia sclavă, fascinată și robită lui deși aici raportul apare inversat dar numai de formă când fondul a rămas acelaș.

Triumful ulterior al lui Faust îi aparține lui Don Juan eliberat de răzbunarea comandorului de piatră, întărit în faptele sale rele, nelegiuite.

Goethe a îmbrăcat totul într-o haină aparent mistică, fiindcă insul său are nevoie de lume și ceremonie, întrecerea cu Dante poate fi discutată pe tărâm literar, încolo nu are nici o justificare, Faust nu are de ce să fie mântuit, suntem de acord cu Berlioz, nu vedem înaintea noastră decât marea sa Damnațiune.

În concluzie, prin Faustul său calchiat pe viziunea unui Don Juan savant, din această cauză a și cerut să fie întinerit, ca să-și repete experiența aventurii feminine mântuitoare, Goethe a creat un tip ce va fi mereu discutat, omul faptei, magic, egoist, imoral, idealul suprem al unei societăți, criminal de rând într-alta.

Mai ales în *Faust* II a încercat să înlocuiască idealul Frumuseții clasice reprezentat prin frumoasa Elena cu altul și mai apoi a negat

Scanned with OKEN Scanner

creștinismul, Biblia și preoții, de a căror dogmă și religie dacă nu-și bate joc pe față în schimb îi pune să se învârtă în jurul persoanei sale, hipetrofiată ca a unui Hercule modern numai mușchi, asemenea supraomului din *Așa grăit-a Zarathrustra* de Nietzsche.

A reușit oare Faust în acțiunea sa? Noi am tăgădui acest lucru chiar dacă spiritul faustian în secolul nostru pare să primească tot mai mulți adepți.

Cultura clasică elenă bazată pe principiul kalokagatiei unește frumosul cu binele, esteticul cu morala, aparține lumii lui Zeus condusă de Rațiunea și Dreptatea divină, învinge faptele neantului și ale întunericului așa cum o va face și Iisus cu apostolii săi. Consider că la aceste porți ale veșniciei cade învins spiritul inovator, magic, amoral, Heraclesul modern al faptei pure lipsită de corectivul etic kantian, Faustul lui Goethe.

Deci iscălind *Despărțirea de Goethe gânditorul*, a lui C. Noica, ne-am întoarce la artistul și poetul, creatorul lui Faust recunoscând deschis că îl vom prețui, dar niciodată iubi ca pe Dante, Shakespeare, Cervantes sau Eminescu.

Având în față eternul iubirii cântat de Dante "iubirea ce rotește sori și stele" sau de Eminescu, emulul lui Platon cu credința că fiecare după moarte se va întoarce cu sufletul la steaua lui, deci spiritul uman este o bucată ruptă din armoniile sferelor cerești, dăm următoarea traducere liberă, ultimei strofe cântată de Corul misticus, tacturi dantești cu totul antifaustiene:

Tot ce devine, ascuns
Dă lumi-o imagine vagă;
Lucrul cât e nepătruns
Aicea, întreg, se dezleagă.

Forme ideale și firi
Ajung împlinite modele:
Drumul celestei iubiri
Ne poartă în sus, pân-la stele.

Scanned with OKEN Scanner

Notă. În legătură cu traducerea lui *Faust* de Goethe de către L. Blaga vreau să mai fac referințe la două fragmente importante, luate dintr-o lucrare a mea rămasă nepublicată:

Întâiul face parte din prima scenă a lui *Faust* II și anume după ce-o uită pe Margareta prin somnul cât amnezia dusă de Ariel și corul ielelor, Faust înainte de-a pleca, în zori, pe calea împlinirii sale în fapte (după credința că la început a fost fapta și nu Logosul) își formulează întreaga filozofie într-un monolog ce ar putea să corespundă programului său de lucru, de-a se realiza în spiritul pământului, dacă pe cel divin îl consideră inaccesibil omului. În rezumat, el înlocuiește ideea creștină dantescă, teistă cu una panteistă manifestată prin natură, ca-n reflexiile curcubeului, se poate citi în lucruri și rostul lor.

Și pentru ca referința la Dante să nu mai lase îndoială, monologul este scris în terține dantești, dintre acestea primele 16 formal nu au nici o fisură dacă socotim că avem de-a face cu cinci terține legate prin versul al șaptelea; în ele Goethe ne descrie tabloul unui zori de zi, stârnind în sufletul său năzuința spre o existență supremă, ideea finală socotind colțul de natură drept paradis, încă o dată ne permite să înțelegem diferența între viziunea sa despre o lume în care Dumnezeu e mort, cum îl va declara mai târziu Nietzsche și cea creștină a lui Dante. Pentru primul, totul are loc pe pământ și între legile sale, de unde pasiunea pentru bogățiile planetei exprimate în bani, în timp ce la poetul florentin, viața este un continuu urcuș spre Dumnezeu, deci prin Faust, Goethe pregătește desacralizarea poeziei, înstrăinarea sa de scopul ei principal.

Ne interesează versurile 4679-4694. Șt. Augustin Doinaș menționează că Goethe tocmai citise *Divina Comedie* a lui Dante în traducerea lui Streckfuss ori Schlegel, se ține fidel de forma terținelor, adoptată și de traducător cu excepția unui vers nerimat, al șaptelea, în dreptul căruia am pune un semn de întrebare.

Goethe cunoștea desigur cât de importantă era forma fixă pentru Dante, prozodia l-a preocupat pe florentin intens, a și analizat unele aspecte ale ei, accentuând unitatea dintre formă și fond, ori *Divina Comedie* este o atare catedrală romanică săpată în cuvânt, idei dez-

Scanned with OKEN Scanner

voltate într-o lucrare scrisă în limba latină, *De vulgari Eloquentia* și în parte și în mai cunoscutul *Il Convivio*.

Așadar, Goethe recurge la forma terținelor endecasilabice, ca prin ea să-și opuie viziunea panteist-faustică celei dantești și traducătorul român îi urmărește gândul până în intimitatea sa, parcă ar fi fost orfevrierul pătruns doar de strălucirea diamantului șlefuit, de sub ochii săi.

Spre deosebire de el, Lucian Blaga ia un cu totul alt drum, în primul rând nu adoptă forma terținelor, lungește versurile fiind de convingerea că în limba românească ai nevoie de mai multe cuvinte să exprimi gândul concis din germana lui Goethe. În fragmentul citat mai sus, Blaga nu putea să evite forma terținelor, întrebuințate de Goethe, drept arme cu care să-l concureze pe Dante, decât cu totul conștient că în această dispută Goethe-Dante, el îl trădează pe cel dintâi, neurmându-i spiritul faustic până la capăt. Dar asistăm doar la un început. Prin introducerea noului vers "Când toate le-am crezut pierdute" absent la Goethe, dar potrivite pentru salvarea viitoare a lui Blaga din ghearele comunismului, statornicia pământului în noaptea prin care trece și mai ales "cerul clar descinde în abise", tălmăcitorul român împrumută operei o unică profunzime metafizică, de aceasta, Goethe a rămas străin, nu a avut percepția ei, niciodată. El ajunge să redea sensitiv lumea din jurul său cum este "hăul aromitor", excepțional tradus de Doinaș, expresie a microcosmosului egocentrist și magic, dar nu-i în stare să iasă din el, să trăiască în limbul de dincolo, în meta-fizic. Și pentru a nu lăsa nici o nedumerire, Blaga încheie cu versul: "În paradis se schimbă prejmetele toate!" adică respectivul colț minunat de natură nu-i cum crede Goethe, el însuși paradisul ci se preschimbă în rai deci devine altceva, nu este. Astfel, Blaga nu numai că nu-l urmează pe Goethe dar conclude violent în spirit dantesc, dacă bine ne amintim că în paradisul terestru poetul florentin mută pădurea de pini, Pineta Ravenei iar peisagiile Florenței de multe ori figurează, "se schimbă" ca-n picturile lui Fra Angelico, în grădini ale Paradisului. Prin urmare, o repetăm, Blaga întocmai ca Dante, schimbă natura terestră în paradis, ea nu e paradisul în sine.

Scanned with OKEN Scanner

Personal cred că tălmăcindu-l pe Faust și îndepărtându-se de el, în favoarea lui Dante căruia Goethe ținea să-i dea neapărat o replică, L. Blaga încă o dată ne arată proporțiile sale de mare și original poet.

Al doilea fragment privește celebrul dualism lăuntric al lui Faust, din versurile 1112-1117 (*Faust* I, În fața porții). Despre ele tot Doinaș scrie că după Amoretti (p. 348) respectiva descriere nu-i totuna cu reprezentarea creștină dintre cer și pământ, Dumnezeu și om, Dumnezeu diavol, spirit și materie. Conceptul "celor două suflete" i-a fost sugerat atât de lectura *Ciropediei* lui Xenofon, istoric și filozof atenian (430-385 a. Chr.) cât și de tradiția maniheistă ori de Wieland. Evident, Doinaș prin ultimele două versuri "Iar celălalt vânjos, desprins din lut/ Spre plaiul nalților strămoși s-avântă" are dreptate, ar fi vorba de câmpiile Elisee ale spiritelor strămoșilor, deci îl traduce fidel pe Goethe, rămâne în spațiul păgân, al câmpiilor pământești.

În schimb Blaga, prin aceleași versuri "Cu voluptate, celălalt puternic/ Către cerești limanuri mă îndrumă", îl depășește pe autorul german, referindu-se la cerul creștin, a raportului dintre om și Dumnezeu, matricea sa creatoare ține de spațiul numit chiar de el, mioritic!

Scanned with OKEN Scanner

Despărțirea de Goethe

Sub acest titlu apare în 1976 în ed. Univers București, una din cele mai valoroase lucrări ale gândirii românești semnată de filozoful C. Noica. Este de subliniat că respectiva despărțire avea loc în plin regim comunist, în care Tudor Vianu în prefața lui la *Faust* de Goethe, tradus de L. Blaga, îl declară pe elevul lui Mefisto drept vizionarul societății de mâine, a muncii în colectiv, deci se înțelege comunistă; pe când mai târziu, prin comentariile sale la tălmăcirea proprie a lui *Faust*, Șt. Aug. Doinaș se oprește cu evidentă stăruință asupra ideologiei marxiste, reactualizând pe același *Faust*, precursor al noii societăți comuniste. Mai este de menționat că C. Noica face un singur compromis, formal și el, când într-o notă la prefață scrie că interpretarea sa asupra lui *Faust* se confruntă cu prima jumătate a secolului al XX-lea, lucrarea deci ar fi fost redactată în jurul anilor 1952. Desigur spiritul apusean faustic, ca fenomen al istoriei descris de O. Spengler, nu poate fi restrâns la jumătatea secolului al XX-lea, născut odată cu apariția societăților apusene și-a luat aspectul negativ cunoscut, de la începutul secolului al XIX-lea, continuând la fel de persistent până în zilele sfârșitului secolului nostru.

Am scris-o însă în altă parte, enunțând ideea, că după părerea mea nu e vorba de o despărțire propriu-zis de Goethe, ci de Faust și spiritul apusean faustic, aspect pe care doresc să-l demonstrez.

Pentru evaluarea exactă a lucrării lui Goethe aș arăta că în ea e vorba de un adevărat erou popular german, preluat și în Anglia (Marlowe) deci ar corespunde mitului *Mioriței* sau *Meșterului Manole* din cultura noastră.

Întâmplarea omului care face pact cu diavolul pentru a ajunge la

Scanned with OKEN Scanner

cunoaştere şi putere (acel "Wille zur Macht" nietzscenian) a fost prezentă în literatura germană încă din timpul Renaşterii, dar în toate versiunile până la urmă Faust îşi pierde sufletul, este condamnat la flăcările iadului. Primul, Lessing, cărturarul luminilor, într-o lucrare neterminată îl scoate pe Faust de sub sentinţa damnaţiei, setea lui de cunoaştere, după acest autor, îi aduce mântuirea. Ori Goethe, nu numai că îi continuă ideea, dar îi dă şi o amploare deosebită, cum se cuvine unei opere de care s-a ocupat aproape 60 de ani, prin urmare a fost una de căpătâi a vieţii sale.

Dacă Goethe se arată a fi prin ea profetul vremurilor noastre, când îşi găsesc împlinirea cuplul său Faust-Mefisto, nu se poate susţine că se suprapune tot timpul cu cei doi, însuşi tonul de a nu-i lua întotdeauna prea în serios, îl distanţează de ei, aşa cum se cuvine unui autor lucid şi tot atât de critic faţă de unele manifestări ale lor.

În acest sens vrem să atragem atenţia asupra unui paragraf important, fiind vorba, de faptul suprem al întregii acţiuni. Astfel, în actul al cincilea din *Faust* II, scena "Noapte adâncă", Faust în prezenţa Grijei se hotărăşte să se lase de vrăjitorie, să uite formulele magice - deci le-a practicat până acuma - doar om să stea în faţa Naturii. Îşi mai repetă o dată crezul, cel al devenirii întru devenire după C. Noica, tot ce-i Dincolo rămâne nepătruns, preocupările sale se îndreaptă mereu spre pământ, deoarece omul stăpâneşte ferm numai ce ştie.

Până la urmă Grija îl orbeşte astfel că Faust - ajuns la adânci bătrâneţi - în noaptea din jur îşi găseşte lumea dinăuntru prin care tot ce-a gândit, se va preschimba în fapte. Urmează versurile, interpretate de exegeţii marxişti ca un adevărat manifest al partidului comunist, exprimat pe limbaj poetic: "Sus la unelte! Sapă şi lopată/ Să-nfăptuiască-ntregul plan de-ndată!/ Severa ordine, aprinsul zor/ Îşi vor primi supremul preţ al lor:/ Ca opera măreaţă să se-nalţe,/ Un spirit e de-ajuns la mii de braţe."

Nu-i nici o îndoială, Faust întruchipează figura dictatorului cu dispreţ faţă de oamenii puşi în slujba realizării "severei ordini". Ar mai fi de amintit că din acest fragment, probabil, s-a inspirat Blaga

Scanned with OKEN Scanner

în poezia sa *Sapă frate, sapă, sapă*, versuri închinate noilor săi stăpâni, comuniștii.

În scena următoare, Mefisto îi aduce pe lemuri să sape groapa lui Faust. Când apare acesta, orb, sunetul târnăcoapelor și al sapelor, crezând că sunt ale supușilor săi, îl determină să-și manifeste din nou marele ideal de a face o țară ca un rai, "de viață și libertate fiind vrednic doar cel ce zilnic le-a cucerit". "Și când va vedea o îmbulzeală, pe plai liber c-un neam liber, să stea,/ va putea spune atunci clipei «Oprește-te că prea frumoasă ești!»".

Să se remarce faptul, Goethe își pune eroul într-o situație cu totul ambiguă. El orb fiind, confundă lucrul groparilor, cu ale slugilor sale puse să ridice o lume nouă, a mulțimii aservite lui și astfel ne lasă să credem că bătrânul enunță o crasă utopie, confabulație de om senil, vârstă urâtă, chiar disprețuită, de magul de la Weimar, zeul veșnicei tinereți.

Totuși nu avem dreptul să vorbim de o despărțire a lui Goethe de Faust, doar de-o îndoială, la urma urmelor nu putea ști că viziunea lui se va realiza în zilele noastre, cum subliniază și C. Noica.

În orice caz, Mefisto, consideră câștigat pariul cu Dumnezeu deși clipa enunțată de Faust e posibilă, în viitor, dar nu ca una reală. Astfel, îngerii printr-un șiretlic, reușesc să răpească, de sub nasul diavolului pedofil, entelehia, partea nemuritoare a sufletului lui Faust și s-o înalțe, ajungem pe această cale să asistăm la ultima scenă, a mântuirii lui Faust, atât de discutată și pe drept contestată.

Trăim, după cum de la început suntem introduși, într-o lume a entelehiei, parte nemuritoare a omului, al cărei mare merit îl pronunță îngerii între cuvintele dedicate iubirii cerești: "Oricui s-a străduit din greu/ Putem să-i dăm salvarea".

Peste bine și rău, lipsit de morală și dragoste spirituală, predestinat la salvare, de fapt asistăm la un ritual de sectă a entelehiei, Faust nu-i nici catolic, nici protestant, ci swedenborgian, născut din spița lui Prometeu, întemeietorul de lume nouă, i se aplică o altă rânduială a firii. Iată dovada: Pater seraphicus caută să le împărtășească învățătura-creștină băieților fericiți, morți de timpuriu, fără experiența vieții, îi introduce în sinea lui, dar locul li se

Scanned with OKEN Scanner

pare prea strâmt cer să li se dea drumul. Și nu peste mult vor primi experiența ce le lipsește, în persoană, de la Faust, noul învățător și doctrinar al celor ce cred în el: "Noi repede-am plecat/ Din fragedă viață:/ Dar el a învățat:/ Acum ne-nvață".

Și dacă Faust se arată a fi marele profet, înconjurat iar de îngerii lui Swedenborg, pe care-l admira, întreaga asistență, sub decor catolic, sunt slujitorii lui.

Iată de ce nu ne mai întoarcem în cerul de unde am plecat și unde Dumnezeu ne-a fost prezentat ca un bătrân, suspect de bine dispus, care-i recunoaște lui Mefisto puterile asupra omului de a-l face să năzuiască. În ce privește pariul va fi sigur de câștig, odată ce prin entelehia sa nemuritoare orice fel de crime va săvârși, el se va mântui prin el însuși, divinitatea deci se va arăta de prisos. Nemurirea entelehiei este garantată, ea va trăi în continuare prin învățătura ce-o va da ucenicilor săi, "băieții fericiți".

Cu tot cultul Mariei, accentuat de Pater Marianus și cuvintele de destaină a Corului Mysticus, Faust se salvează cum a viețuit, prin proprie putere, de altfel nici unul din personagiile prezente la ceremonie, nu are harul de-a salva un suflet, calitate ce aparține lui Dumnezeu, deci Faust își încoronează nemurirea entelehiei, punându-se în locul Lui, ideal satanic avut de-o viață. Dreptate au și autorii care susțin că în scena ultimă Goethe, provocându-l la întrecere pe Dante îi dă o replică "modernă" parodiindu-l în toate privințele.

Acest aspect apare evident și în ultimele două versuri "Etern Femininul ne/ trage în sus" opus finalului dantesc: "asemeni roții mă-mpingea-nainte/ iubirea ce rotește sori și stele".

Și e bine să nu uităm că acel "tras în sus" nu corespunde cerului creștin dantesc ci duce la un loc tot pe pământ, al unor Câmpii Elisee așezate la marginea Terrei, cum îl cheamă pe Faust cel de-al doilea suflet al său.

În ce privește pariul, tot Goethe ne lămurește, nici nu se putea altfel, a fost jumătate câștigat de Mefisto, așadar dreptate au biserica și partizanii ei să-l considere pentru totdeauna damnat, pe când a fost jumătate mântuit pentru cei ce cred în învățătura nemuritoarei sale entelehii, ca adepții sectei sale, în concluzie nu-i nici un secret,

Scanned with OKEN Scanner

până la capăt, Goethe s-a identificat cu Faust.

De altfel în problema mântuirii entelechiei lui Faust, personal, Goethe ne dă impresia că se joacă ușor cu toate misterele și minunile lumii, considerându-le simple baloane pentru distracția unor copii bătrâni, cum ar fi semenii săi, oamenii. Se confirmă pe această cale ideea lui Hegel că Don Juanul reprezintă expresia rațiunii goale care își face loc în lume, de-acuma potrivit de a defini și opera faustică goethiană. Dar iată cum caracterizează Caragiale opera lui Goethe, Faust: "Este ca o femeie (e vorba de *Faust* II, împărtășim părerea lui Noica după care și dăm citatul n.n.) cu două nasuri, cu patru guri; da, ochii, gurile sunt minunat de frumoase; dar cum poate fi femeia însăși?"

Primim astfel, încă o dovadă clară, cât de incompatibil este spiritul faustic, apusean cu asimilarea lui de către sufletul răsăritean, de el desigur ține și cel românesc, subliniez asta pentru acei ce s-ar lega de originea marelui nostru dramaturg.

Prin mântuirea entelehiei lui Faust, pe care credea Goethe că o posedă și el, se aduce un omagiu apoteotic eului uman, explicat și dezvoltat prin el însuși fără o altă deschidere, omul faustic al faptei în locul Logosului, cel care-și poate aranja chiar și scenariul nemuririi sale. În alți termeni, dar foarte adevărat, C. Noica susține că Faust al lui Goethe trăiește în devenirea întru devenire oarbă, refuză devenirea întru Ființă singura ce dă valoare destinului uman.

Ultima scenă inclusiv finalul referitor la "eternul feminin" l-a determinat pe Gondolf să creadă că salvarea lui Faust e mai degrabă a unui Don Juan - m-am ocupat într-altă parte cu acest aspect -, în orice caz, nu cuprinde în ea nici un fel de sacralitate.

Dar dacă până acuma am adus argumente în favoarea despărțirii de Faust ca și de Goethe, în continuare doresc să arăt de ce, măcar în parte, de al doilea nu o putem face, lucru admis printre rânduri, și de Noica.

Astfel filozoful nostru în acest sens se referă la Goethe, omul naturii, admiratorul poeziei populare, inclusiv balcanice la care a ajuns prin intermediul lui Herder (din păcate nu a cunoscut poezia românească populară) și aș mai aminti eu, că pe homuncul, omul în

Scanned with OKEN Scanner

eprubetă, descoperirea savantului Wagner, îl omoară, lovindu-l de barca Galateei. Motivația lui constă în faptul că nu-i născut din dragoste, pământească se înțelege, dar și ea aparține omului contrar celui fabricat în eprubetă. Astăzi problema respectivă devine de-o actualitate stringentă, așa că părerea lui Goethe poate fi luată și științific în considerare.

Dar nu ne putem dezice, în primul rând de marele poet Goethe, al cărui geniu nu poate fi contestat de nimeni. În *Faust* II, actul al treilea, ca fiu al Elenei - simbolul frumuseții antice - și Faust, Euforion (Byron), poetul, moare, iar în contextul piesei ar trebui interpretat ca stingerea poeziei în societatea trăită de Faust, așa cum o trăim în zilele noastre, în orânduirea spiritului faustic apusean. Ori Goethe îl va continua, pe Euforion, nu va lăsa poezia să dispară.

Și pentru a arăta cum a realizat acest deziderat, gândul mă duce la ciclul său de poezii intitulat *West-Oestlicher Divan*, din anii 1814-1815, chiar dacă înaintea morții lui Euforion, semnificația sa rămâne valabilă întrutotul.

De data aceasta muza lui ispititoare este soția unui bancher din Franfurt Maria-Anna von Willemer alături de lectura traducerii poeziei lui Hafiz persanul, de către J. von Hammer apărută în 1814. Maria-Anna pe lângă un suflet sensibil - era mult mai tânără decât soțul ei și se-nțelege și decât Goethe - se bucura de un real talent, încât poeziile sale, unele cu cifru, din Hafiz, vor apărea în volumul princeps, editat de Goethe, cu mențiunea "adunate de el", abia în 1857 fiind selectate și deci menținute cele ce aparțineau poetului de la Weimar.

În volumul respectiv, Goethe, la 65 de ani, își va regăsi tinerețile, dar nu cu ajutorul lui Mefisto, ci cu frumusețea poeziei orientale; seninătatea și echilibrul ei interior, horațian, îi dau prilejul de-a iubi, de-a cânta și de-a bea, întocmai ca-n tinerețile sale de student la Leipzig, petrecând în pivnițele lui Auerbach, încă o dată o subliniez, fără compania diavolului.

Prin poezia respectivă cuvintele poeților plutind, ușor ajung să bată la porțile paradisului unde imploră viața veșnică. Fiind și Orientul și Occidentul, al lui Dumnezeu, trebuie să-și dea, în pace,

Scanned with OKEN Scanner

mâinile. Lira lui Hafiz face popoarele să se bucure și să se împrospăteze mereu ca de la un izvor al veșniciei.

Desigur nu trebuie să ne închipuim că poetul nostru, autorul lui *Faust*, s-a lepădat complet de principiile sale. Din contră, rămâne credincios acelui "Stirb und werde", definitoriu după Noica a devenirii întru devenire. La fel rămâne la ideea sa fundamentală că tinerețea oricât ar greși, oricât ar fi lipsită de virtuți, este mai înțeleaptă decât bătrânețea. Încă o dată Goethe, se arată adeptul urmașului său Nietzsche, răstoarnă valorile. Dar cântul lui Hafiz îi redă omenia și cerul pierdut, poetul, s-o recunoaștem, nu mai are nimic din eroul faptei pentru faptă, faustice, se arată a fi întreg al visului și al iubirii, căci toate sunt muritoare numai iubirea și clipa ei se bucură de veșnicie. Printre atâtea definiții ale artei lui Hafiz e și aceea că el întrupează curățenia iubirii în mantia poeziei ceea ce ne determină să presupunem imposibilul din viața lui Goethe și anume că Maria-Anna a însemnat o iubire ideală, pură, pentru poet.

Dar în continuare descoperim în lirica lui accente nebănuite, privind lumea sa egoistă și ne surprinde cu două versuri mai actuale astăzi decât pe vremea lui, și anume se referă la societatea în care totul mână înainte, și dacă unul se împiedică sau cade, nici un suflet nu privește înapoi către el. Iată-l pe Goethe contra năzuinței cu direcție oarbă înainte.

Într-un alt acces de sinceritate entuziastă, de care este capabil numai un suflet care se știe lepăda de el însuși, îi declară pe poeții Orientului mai mari decât pe cei din Apus, aceștia numai în ură îi întrec, gânduri valabile încă astăzi, într-o lume-n care poetul și-a uitat originile sacre și s-a transformat ca orice artist într-un oarecare specialist.

Dar, de-a dreptul vizionar se înfățișează în alte versuri când zice că tare nu-i place mulțimea celor ce cântă și vorbesc, și-și pune întrebarea cine alungă arta poetică din lume, răspunzând: Poeții!

Dacă ne confruntăm cu poezia de astăzi, zisă modernistă, nu putem decât să menționăm că și în acest domeniu Goethe a fost vizionar, cum a prevăzut așa s-a întâmplat. Poeții ziși, numai fiindcă vorbesc și cântă, au ajuns să distrugă adevărata poezie.

Scanned with OKEN Scanner

În general dragostea dintre Hatem și Suleika este cântată într-un real decor de pictură prerafaelită, cu locul în paradisul dantesc fără nici un artificiu parodic de data asta. Metamorfoza poetului uimește de-a dreptul!

Și în continuare mai zice că cea mai aleasă bucurie a muritorului este numai Personalitatea spre încântarea lui Rădulescu-Motru autorul *Personalismului energetic*, la noi. Astfel, opus lui Faust unde cum arată Noica, Goethe a recurs numai la serviciile intelectului, prin poezie abordează Rațiunea deschizătoare spre Ființă.

Spațiul nu-mi permite să mai continui dar sigur este că poetul Goethe își regăsește învierea spiritului în poezia orientală a lui Hafiz, bineînțeles fără să neglijăm rolul jucat, chiar și presupus ideal, de Maria-Anna Willemer.

Dar iată ce scrie Goethe într-o scrisoare despre întâlnirea sa cu poezia orientală: "Religia mahomedană, mitologia și obiceiurile dau mai mult loc Poeziei așa cum se potrivește anilor mei. La fel dăruirea necondiționată voinței nemărginite a lui Dumnezeu, perspectiva senină asupra mișcării, întotdeauna pământească, revenind în cerc sau spirală, Iubirea cât și atracția între două lumi care plutind explică tot ce-i real, și trec dincolo cu ajutorul simbolurilor".

Am reprodus acest citat deoarece caracterizarea lui Goethe asupra lumii orientale corespunde cu descrierea dimensiunii existenței românești realizată de M. Vulcănescu, ultimul evidențiază ca o caracteristică fundamentală a ființării noastre, existența a două lumi, una pământească, cealaltă de dincolo, legătura dintre ele făcându-se prin intermediul gândirii simbolice de bună seamă.

Prin poezie, Goethe nu numai că se distanțează de spiritul apusean faustic dar și-l regăsește pe-al său, experiența sa putând fi luată în considerare astăzi când apusul spiritual se află într-o gravă criză. Nu imperialism și cucerire civilizatorie după exemplul lui Faust, ci recunoașterea propriilor limite culturale concomitent cu valorile altora, în locul tăgadei să existe tendința asimilării după deviza că moartea culturii înseamnă și dispariția poporului respectiv.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru noi românii, aflați la răspântia dintre Vest și Est de care nu trebuie să ne fie rușine, se impune o despărțire de Faust, dar nu și de Goethe poetul, autorul atâtor mari poezii printre acestea și cele ce constituiesc volumul *Divanului său persan*. (O paralelă între Divanul persan al lui Sadoveanu și cel goethian încă va putea pune în evidență deosebirea de matrice creatoare între poporul german și cel român).

Și volumul respectiv îl caracterizează pe Goethe dar nu știu dacă a fost sistematic tradus în românește, în timp ce Faust numai în anii din urmă a constituit obiectul a două traduceri remarcabile, una însoțită de comentarii exhaustive, de unde se vede că există și o tendință, probabil, nevoită de-a ne determina să credem că între Faust și Goethe există o perfectă identitate.

Înainte de-a încheia, sunt nevoit să mărturisesc că personal m-am despărțit de Faust mult înainte de-a cunoaște lucrarea excepțională a filozofului C. Noica. În cea mai bună parte, fiind bazate pe analiza adevărului, ideile noastre se suprapun pur și simplu. Totuși deosebirea între noi este că ajungem la aceleași concluzii pe drumuri diferite: C. Noica îi face o analiză filozofică; eu una literară dar din aceeași perspectivă a lui Faust împlinit în zilele noastre. Am rândurile profesorului Rusu, mare admirator al lui Goethe, căruia i-am scris că eu îl resping pe Goethe din *Faust*, și îmi răspundea cu modelele lui Nietzsche și André Gide, mari admiratori ai lui Faust de fapt promotorii voinței la putere, peste bine și rău, a faptei lipsită de morală.

Desigur despre *Faust* s-au scris fluvii de comentarii, dar cele de genul întreprins de C. Noica, își au nu numai originalitatea dar mai ales actualitatea lor.

Și eu confirmându-l pe C. Noica îmbogățesc, cel puțin valoarea, în real, a studiului său, ca unul ce-am trăit ani mulți în Apus, îl cunosc la fața locului, deci înlătur d-a capo învinuirea ce i s-ar putea aduce filozofului că vorbește din cărți și din lumea ideilor.

Societatea apuseană, dezvoltându-se după idealele faustice, supusă exclusiv banului și materiei, este bolnavă de lipsa ei de spiritualitate, exprimată de noncultura ce-o practică, drumul său de

Scanned with OKEN Scanner

salvare îl exprimă filozoful nostru în ultimele rânduri ale cărții sale, Despărțirea de Faust, pe care le semnez și eu în deplină cunoaștere a cauzei: "Goethe spusese: lumea are mai mult geniu decât mine. Dacă lumea occidentală nu are mai mult geniu decât Goethe (ca autor al lui Faust n.n.) atunci a murit spiritualicește la 22 Martie 1832".

Scanned with OKEN Scanner

Goethe și spiritualitatea românească

Una din primele poezii românești, veritabilă capodoperă a literaturii noastre, este de bună seamă următoarea, de Ienăchiță Văcărescu:

Într-o grădină
Lâng-o tulpină
Zării o floare, ca o lumină.
S-o tai
Se strică
S-o las mi-e frică,
Că vine altul și mi-o ridică!

Unii comentatori menționează că poetul român s-ar fi inspirat din "Gefunden" a lui Goethe. Pe bună dreptate, D. Popovici arată că așa ceva nu a putut avea loc, odată ce Ienăchiță Văcărescu moare în 1797, iar Goethe scrie poezia "Gefunden", dedicată soției sale, singura de-altfel, în august 1813, aflată în manuscris, precis semnată și datată. Cu toate acestea în problema care ne interesează tocmai faptul că cele două poezii au în bună parte un fond comun, asemănare impresionantă după D. Popovici, dar acesta este tratat cu certitudine independent de către cei doi poeți, ridică, așa credem noi, valoarea comparării celor două poezii. Până la urmă deosebirile pe care le vom constata de matrice creatoare aparținând sufletului propriu al fiecăruia, vor fi hotărâtoare.

Totodată acest caz vine să tempereze tendința exegeților comparatiști de poezie care peste tot nu văd decât influențe, adaptări și imitații.

Scanned with OKEN Scanner

Dar iată poezia "Gefunden" a lui Goethe, în text german și unul românesc în traducere proprie:

Ich ging im Walde	Sunt al pădurii
So fuer mich hin,	Liber mă plimb
Und nichts zu suchen,	Altceva-n juru-mi
Das war mein Sinn.	Nu cer în schimb.
Im Schatten sah ich	Floarea subt umbră
Ein Bluemchen stehn,	Stă-n calea mea
Wie Sterne leuchtend	Și strălucește
Was Auglein schoen.	Parc-ar fi stea.
Ich wollt'es brechen,	Spune mirată
Da sagt'es fein:	Când dau s-o tai:
Soll ich zum Welken	Oare uscată
Gebrochen sein?	Vrei să mă ai?
Ich grub's mit allen	Din rădăcină
Den Wuerzlein aus,	Sap, o adun
Zum Garten trug ich's	Mie-n grădină
Am stillen Haus.	Roadă să-i pun.
Und pflanzt'es wieder	Și cultivate
Am huebschen Ort,	Mladele prind
Nun zweigt es immer	Pe mai departe
Und blueht so fort.	Reînflorind.

Făcând o paralelă între cele două poezii, constatăm că I. Văcărescu vrea să exprime doar sentimentul dulce al unei neliniști provocată de prezența florii, oricum, sortită a nu fi a lui. Atmosfera potențată și de muzicalitatea exterioară a versurilor - parcă auzim cântând alăute din sufletul vrăjit - este pur lirică, ne aflăm plasați în cadrul exclusiv al sentimentelor și vrăjii, așadar nu avem impresia că autorul s-a oprit la jumătatea drumului, din contră, reușind să ne

Scanned with OKEN Scanner

emoționeze, a spus totul, își atinge țelul aflat în domeniul inefabilului.

Goethe în poezia lui merge până la capăt, astfel că găsește și rezolvarea dată. Floarea va trebui scoasă din pământ, replantată în grădina proprie și acolo îngrijită va înflori pe mai departe, este salvată de la pieire.

Deci contrar "lenei" fizice a românului, pus doar să simtă fenomenul, autorul german recurge prin faptă la soluție, în fond întreg poemul său se arată a fi un mic compendiu de comportare practică, spiritul învățat recurge la ceva ce nici prin gând nu i-ar fi trecut primului, Ienăchiță Văcărescu se dorește a fi poet pur, pe când la Goethe, în poezie, se manifestă la fel de insistent și îngrijitorul florii, grădinarul.

Prin scurta paralelă între poezia lui Goethe și cea a lui Ienăchiță Văcărescu va mai trebui să admitem că fiecare din acești doi poeți poartă în sufletul lui matricea creatoare a neamului său, odată ce Ienăchiță, deschide scena marei poezii românești în timp ce Goethe - de-acum exprim un adevăr comun - ridică în universalitate cea mai fidelă reprezentare a spiritului german.

Interesant că respectiva căutare a soluțiilor ultime o găsim la neamț privind lucrurile practic și în gândirea abstractă și speculativă filozofică, de ar fi să ne gândim, de pildă, chiar la marele Hegel. Reprezentant al idealismului german, Hegel, în zelul său de-a cunoaște ultimele date, printr-o atitudine imanentă, dreptate are Nae Ionescu, ajunge să coboare absolutul (spiritul absolut) în lumea înconjurătoare reprezentată de spiritul obiectiv și de om (spirit subiectiv), pe această cale pietistul protestant, desființează metafizica și o înlocuiește cu istoria în centrul căreia va pune statul prusac drept formă ideală de guvernare iar între popoare pe cel german deasupra altora și bineînțeles, el, în fruntea tuturor filozofilor când va atinge absolutul în gândire, cel puțin după părerea lui. Goethe în poezia sa pleacă de la frumusețea gratuită a unei plimbări, deci dintr-o lume ideală descinde într-una a sfaturilor domestice, nu altfel ca filozoful Hegel, oricât ar fi de deosebiți în reprezentarea lumii, au o matrice creatoare comună, țin de spiritualitatea germană.

Scanned with OKEN Scanner

Opus acestora, *Luceafărul* lui Eminescu, - fără îndoială marele poet este cel mai strălucit exponent al idealismului românesc mioritic - plutește în cosmos în lumile astrale ale lui Hyperion, acolo și rămâne încheind cu versurile: "Trăind în cercul vostru strâmt/ Norocul vă petrece,/ Ci eu în lumea mea mă simt/ Nemuritor și rece."

La fel, Ienăchiță Văcărescu în cele câteva versuri ale sale, rămâne în lumea ideilor, se simte bine în ea, dealtfel unde-i este locul și al poeziei, orice altă așezare a ei ar însemna o gravă profanare, căci pentru român poezia este un fel de altar sfânt, am și afirmat într-altă parte că s-ar cere să-i scriem numele, ca pe-al lui Dumnezeu, cu literă mare.

Și după cum bine știm, Goethe nu a avut nici o înțelegere pentru idealismul german, cu atât mai puțin pentru aventura cam ocolită hegeliană, mai deslușit o să-l putem descoperi, de data aceasta de tot autentic, în Faust cu precădere în partea a doua, Faust II, unde, după ce-l omoară pe reprezentantul strălucit al poeziei, tânărul Euphorion-Byron, îndeamnă la faptă pură, politico-socială, peste bine și rău conform voinței de putere, de mai târziu, nietzscheniană. Ajuns în această postură atât de opusă lui Hyperion-Eminescu, locuitor al spațiilor interastrale unde se-ntrece cu muzica sferelor, Faust, alias Goethe, în finalul piesei va trebui să fie tras în sus, deci apare în procesul mântuirii sale ca o victimă a cerului, evident condiția sa umană, entelehia sa nemuritoare are rădăcini mefistofelice, cu lumea acestuia caută să înlocuiască pe cea divină a lui Dumnezeu.

Deși, de problema lui Faust mă ocup pe larg în altă parte, acum doresc să subliniez că figura medievală a doctorului Faust, cel ce-și vinde sufletul diavolului a preocupat de la Lenau la Th. Mann, pe foarte mulți autori. Dintre ei, totuși, l-aș aminti în mod deosebit pe englezul Maturin cu al său Melmoth și pentru că Balzac într-o scurtă povestire, pe nedrept puțin cunoscută *Melmoth reconcilié*, îl continuă până acolo că diavolul își pierde puterile, acestea fiind preluate de către finanțele bancare prin noua dominație a banului.

Totuși îi revine meritul lui Goethe că în lucrarea sa de-o viață,

Scanned with OKEN Scanner

Faust, a realizat nu o simplă operă de imaginație ci una prin care definește caracterul spiritului apusean, numit din această cauză de Spengler, faustic; mai mult, prin *Faust* autorul ei prevede destinul viitor al Europei apusene, așa cum s-a realizat până în zilele noastre. Nu chiar întâmplător apostolul supraomului și al Antichristului declarându-l pe Dumnezeu mort, Nietzsche, sau predicatorul amoralismului absolut modern, André Gide, au considerat pe *Faust* al lui Goethe, ca cea mai mare carte a omenirii.

Prin aceste însușiri atunci când vorbim de spirit faustic, după Spengler, ne referim în primul rând la Faust de Goethe.

La noi, filozoful Nae Ionescu a arătat în temeinicele sale studii că faustianismul goetheian, descris fidel și de către O. Spengler, întrupează unul din caracterele cele mai stabile ale Apusului de astăzi, devenit magic și egolatru până la materializarea lui totală. Mai recent, C. Noica, elevul primului, propune o despărțire de Goethe, în principal, trebuie înțeleasă de Faust și spiritul său faustic, pe care o fundamentează mai mult decât științific, întrebuințând limbajul și gândirea filozofică de mari înălțimi.

Așadar în timp ce filozofii se opresc necruțător asupra adevăratului Goethe și al lui Faust, poeții noștri continuă să-i împrumute o mască, drept semn că nu l-au înțeles deplin și când îl tălmăcesc în limba românească, de fapt îl "traduc" și aici poate fi citat cel mai faustic dintre toți, considerat și de alții așa, Lucian Blaga în persoană. Traducând sub comuniști pe *Faust*, poetul din Lacrăm nu urmează fidel textul lucrării, sunt pasagii în care se depărtează evident de litera goetheiană, dar cu toate acestea, sau tocmai din cauza asta, din punct de vedere poetic realizează o tălmăcire apropiată valoric de modelul său. Datorită multelor "infidelități" ale lui Blaga - insistăm asupra lor într-un alt studiu - a trebuit să urmez traducerea lui *Faust* de către Șt. Aug. Doinaș. Acesta din urmă nu numai că arată o lăudabilă fidelitate textului goetheian dar prin comentariile sale detaliate și temeinic studiate, mai reușește să demonstreze legăturile spiritului faustic apusean cu desvoltarea și consolidarea marxismului și comunismului.

Dar acuma aș da un alt exemplu și anume reproduc capodopera

Scanned with OKEN Scanner

lui Goethe "Wanderers Nachlied" (*Cântecul de noapte al călătorului*) alături de traducerea valorosului nostru poet, Al. Philippide:

Über allen Gipfeln	Peste coame de munți
Ist Ruh	E liniște-adâncă,
In allen Wipfeln	Prin ramuri asculți
Spürest du	Cum stăruie încă
Kaum einen Hauch.	Un murmur blând.
Die Voeglein schweigen im Walde.	În codru glasul păsărilor piere.
Warte nur, balde	Așteaptă-n tăcere:
Ruhest du auch.	Dormi-vei și tu în curând.

În primul rând despre poezia minunată a lui Goethe se poate remarca faptul că în versurile respective cuvântul se transformă în muzică, așa ceva perfect n-o să realizeze decât mai târziu simbolistul Paul Verlaine în *Chanson d'automne*. Analizând în continuare prozodia stihurilor, vom descoperi o variere a metricei, sunt prezente, ca într-un aliaj extraordinar, toate cele trei măsuri iambul, troheul și dactilul, într-o modalitate armonică după cum numai Eminescu a realizat în *Mai am un singur dor* și cu această ocazie ziceam că poetul român, exact ca miticul Orfeu, a reușit să întreacă sublima cântare a sferelor cerești, lucru valabil, desigur, în cazul dat și pentru Goethe.

Al. Philippide în traducerea sa, se abate de la prozodia modelului goethian, dar asta îl ajută și prin schimbarea sau adăugarea unor cuvinte, să rămână credincios muzicalității poemului german astfel că și tălmăcirea sa se apropie de modelul său poetic. Numai că dacă poetul german ne sugerează tăcerea în care cade natura, urmată apoi de odihna omului, poetul român ajunge să sugereze sentimentul morții, panenteistic formulat așa ca în *Miorița* sau eminesciana *Peste vârfuri*, "murmurul" blând ne amintește sunetul cornului și pe acel unic "suflet nemângâiet îndulcind cu dor de moarte". Combinând dactilul cu iambul iar ca în *Mai am un singur dor*, opus troheului dactilic la Goethe, îi înlesnește autorului român respecti-

Scanned with OKEN Scanner

va acțiune, dar oricât de sublim ar fi, se înstrăinează de spiritul pur cosmic goetheian, chiar dacă-i dăm dreptate totală lui L. Rusu că avem în fața noastră o realizare nu de toate zilele, demnă de harul unui poet de proporțiile lui Al. Philippide.

În poezia sa, Goethe urmărește cu totul altceva, și nu sugestia morții. El se referă la liniștea monumentală a naturii în sânul căreia în curând va ajunge să se hodinească rătăcitorul prin munți, pelerinul, Wanderer-ul, figură atât de comună literaturii germane, prezentă până astăzi în obiceiul neamțului, mai mult decât nobil, după dictonul românesc "Călătorului îi stă bine cu drumul". Deci pelerinul din limba românească nu corespunde chiar complet acelui de Wanderer care ar fi călătorul cu piciorul - turistul de astăzi - lipsit de o țintă precisă, cum o face și Goethe doar cu intenția de a se pierde în natură, să se identifice cu nemărginirea ei, fără să uite însă nici o clipă performanța de-a călca distanța cât mai mare.

Găsim drept semnificativ în acest sens, ceea ce amintesc exegeții lui Goethe că el și-a scris poezia pe scândurile de lemn ale colibei sale din munții de la Ilmenau. Desigur e vorba de un loc de adăpost și odihnă nocturnă, bine venită după drumul greu al zilei, a o confunda cu un cavou ar fi tot atât de riscant ca și acela de a găsi în versurile respective un anume presentiment al morții, cum reiese însă din lectura traducerii românești.

Așadar în poezia lui Goethe nu-i vorba de moarte, ci de un fapt pozitiv al vieții pus în legătură cu natura pentru care avea un adevărat cult, simbol al tinereții și energiei vitale, moartea, în concepția lui Goethe reprezintă un accident în destinul omului, pe care personal poetul de la Weimar o să-l învingă trecând prin entelechia lui, la nemurire. Și asemenea marelui poet, neamțul nu are nici el cultul morții sau al morților ci al vieții și al performanțelor ei. Însuși Lenau, învins de melancolie, consideră moartea ca un lucru comun: "Că toate-au soarta ca să piară/ E-un adevăr vechi și comun/ Astă tristețe doar, amară/ N-a stins-o nimeni pân-acum".

Al. Philippide s-a îndepărtat de Goethe, dar dacă i-ar fi exprimat ideea și sentimentul strâns legate de pelerin și drumul său, atât de caracteristic neamțului, autorul român nu ar fi putut să redea fru-

Scanned with OKEN Scanner

museţea şi armonia muzicală a poeziei goethiene, astfel se poate conchide că Goethe în limba română nu va fi artistic realizat, în traduceri, decât dacă i se împrumută haina lirismului mioritic - aşa cum a procedat de multe ori în Faust şi Blaga îndepărtându-se însă de viziunea precisă, faustică a lui Goethe - înlocuindu-se deci rashul său vital, iar nietzschian şi german cu meditaţia tainică de-a dreptul eminesciană asupra morţii, cum de altfel a procedat cu mult succes Philippide, în indiscutabila sa realizare.

Este locul să mai amintim că în ceea ce priveşte deosebirile dintre spiritualitatea apuseană şi cea răsăriteană, faustică şi mistică - magică după Spengler - pe lângă Nae Ionescu şi C. Noica, de ele s-a ocupat mai mult decât pertinent şi Mihai Eminescu.

Astfel în articolele sale, marele poet, de nenumărate ori afirmă, susţinut de argumente ştiinţifice, că noi ne deosebim spiritual de Apus, aparţinem, vrem nu vrem, Răsăritului şi Bizanţului, adaptarea pripită a civilizaţiei apusene duce la forme lipsite de fond teorie dragă de altfel şi "Junimei", reprezentată de Titu Maiorescu, Th. Rosetti şi P.P. Carp. Eminescu nu respingea apodictic cultura şi civilizaţia apuseană dar consideră că formele ei trebuiesc adaptate sufletului poporului român, cerinţelor sale.

Antifaustianismul marelui nostru poet, cum am arătat într-un studiu anterior, reiese clar din cele trei strofe scoase de Titu Maiorescu din poemul *Luceafărul*, ele, dreptate are D. Popovici, reprezintă tentaţiile titanului atât de goethian şi byronian, adică faustic, la care geniul eminescian rămâne indiferent.

Mai mult, putem susţine fără să greşim, că în cadrul spiritualităţii răsăritene, cea românească prin Eminescu îşi relevă caracterul ei liric, mioritic, fundamentat în primul rând pe iubire, realizează, cum a definit-o marele filozof român C. Noica, trăirea nu simplu în fiinţă ci întru fiinţă, este în acelaşi timp în ea dar şi îndreptată spre altceva din afara ei, cultivă omenia în locul urii, dăruirea altruistă în locul egoismului faustic.

Căutarea sufletului propriu românesc a fost un ideal şi al generaţiilor posteminesciene, trăirea întru fiinţa spiritualităţii carpato-dunărene, dar nu ca un imperativ impus din exterior, ci unul sub-

Scanned with OKEN Scanner

conștient, "abisal", de matrice creatoare.

Astfel dacă poeții și artiștii epocii de renaștere culturală interbelică la noi, la români, au refuzat sincronismul lovinescian, adică imitarea nemijlocită a Apusului nu au făcut-o intenționat, cât mai ales urmărind acel curs ce-i ducea la izvorul spiritualității proprii, lirismul mioritic în poezie, culoarea sensibilității românești în pictură.

Prin aceste aspecte ce nu pot fi tăgăduite decât de răuvoitori - și Doamne, mulți mai sunt - înțelegem de ce avangarda imitând servil Apusul conform sincronismului, străin de neam, lovinescian, a rămas străină și ea, ca un transplant artificial, hibrid pe trupul culturii autohtone.

Respectivele realități arată cu totul clar deosebirile dintre spiritul românesc și cel faustic apusean, care trebuiesc luate neapărat în seamă, astăzi, când se pune atât de acut încadrarea țării noastre politic și social, Apusului. Adevăratul sincronism nu poate fi împlinit decât dacă se respectă originalitatea fiecărui neam, specificul său sufletesc, în fond în acest caz deosebirile trebuie să unească și nu să despartă.

Se impune deci să ne cunoaștem mai bine pentru că numai așa vom fi în stare să percepem cu adevărat valorile Apusului, potrivite sufletului și spiritualității noastre, în același timp respingând toate aberațiile sale de ultimă oră, străine aceluiași suflet, tradițional și neaoș românesc.

Scanned with OKEN Scanner

III.
TRĂIRI LITERARE

Scanned with OKEN Scanner

Impresii sadoveniene

E drept că Sadoveanu poate fi considerat urmaşul cronicarilor şi al băsmuitorilor moldoveni, al căror staroste, fără îndoială, este Ion Creangă, însă lucrul acesta trebuie înţeles şi altfel; căci pe când la primii limba se arată a fi o haină anume a gândului, la Sadoveanu, ea, limba, are o miroazna de "cuhne" arhaice, autorul, ca un stupar, scoate de sub prese şi teascuri, numai mierea cea dulce, aurie, magmă lunară, prelucrată în pulberea dimineţilor cele viorii.

Sadoveanu, reînviind pe strămoşii săi, ne desmiardă sufletul, săvârşind cu totul conştient în primul rând un act creator, se trudeşte să cioplească imagini, metafore, peisagii în culorile şi marmora de Paros, ale cuvântului.

De aceea înainte de toate Sadoveanu e artist, el neurmărind atât să creeze un basm ci mai mult să restabilească magica lui atmosferă, ceea ce este cu totul altceva. Tactica lui se aseamănă cu a grădinarului reîntors în parcuri de mult devastate şi uitate şi fiindcă nu regăseşte florile lui cele iubite, toate fiind pierite în glastră, ni le reaminteşte vorbind de lujerele lor de crepe-de-Chine cât de miresmele fiecăreia fumegând taine şi rotiri de cadril floral, întins numai pe ecranul de muselin al fanteziei. Căci opera lui Mihail Sadoveanu este o cronică scrisă cu inima şi simţirea unui om ales, o lume văzută cu ochii albaştri, ca a culmilor din valea Nemţişorului, senină şi albă ca apa Ozanei, cea cu păstrăvi argintii, aparţinând unui meşter făurar, cum numai odată în viaţa lui a fost blagoslovit un neam de Bunul Dumnezeu, să-l aibe.

M. Sadoveanu rămâne un frate al nostru, rătăcit pe drumul ce duce spre cetatea Sucevei, locurile şi ruinele cele vechi, încep să-şi rostească istoria, ca pe un cântec liturghic, în scrisul său.

Scanned with OKEN Scanner

Și așa opera sa este o proustiană căutare a timpului pierdut, dar cu limite mult mai largi fiindcă autorul nu-și caută propria poveste, numită viață, ci pe aceea a pământului drag, cu oamenii săi, ai Moldovei.

Cred că numai cu aceste premize ne vom putea, până la urmă, apropia de cunoașterea adevărată a unuia din cel mai mare maestru al cuvântului românesc.

Pentru exemplificare pot să aduc în fața noastră povestea, bunăoară, a lui Sindipa filozoful din *Divanul persian* sau a lui Kesarion Breb din *Creangă de aur*.

În ele, Sadoveanu reușește să ne introducă în lumea persană și cea bizantină, înșelându-ne că am citit, cică povestiri traduse după modele din pehlvi sau greaca veche. Dacă însă ne vom lua oboseala și vom analiza textele sadoveniene și povestirile respective, vom constata de la primele pagini că am fost amăgiți, fiindcă stilul lui Mihail Sadoveanu nu-l vom găsi niciunde în afară de scrierile sale, el îi este propriu numai lui. În ultimă instanță M. Sadoveanu posedă arta unică de-a povesti, prin harul său reușind să refacă vraja și magia basmului sau a cronicilor, autentice, le răsfrânge asupra cititorului, ca pe razele unui Sfânt Duh, al slovei. Sadoveanu nu întrebuințează un alt limbaj decât cel al nostru de fiecare zi, fiind fără îndoială cu mult mai apropiat de el decât de cel al lui Neculce sau al traducătorului vechi al *O mie și una de nopți*.

Măiestria lui Sadoveanu e chiar asta: deși cu mijloace proprii, izbutește să ne convingă, că și-a însușit limba cea cronicărească a lui Miron Costin când de fapt el realizează doar una din cursele, plase de aur ale himerelor, unde prinde sufletul - fluture cu aripe de aur - al lectorului său, săvârșește cu aceste procedee, unul din misterele cele mai sfinte ale literaturii române, slujind pe altarul, unde s-a împărtășit odată, minunea eucharistiei eminesciene.

Personajele sale vorbesc ca din pravile și cazanii vechi, picurate cu său de lumânare, dar nimănui nu i-ar trece prin minte să susțină că nu așa au vorbit în fapt, căci ar fi, cum s-ar zice, că omul cântând nu poate să-și exprime durerea sau jalea tot așa ca și când ar cuvânta. Și apoi aici este un alt procedeu ocult al magului Sadoveanu,

Scanned with OKEN Scanner

vrăjitor și stăpân al incantațiunilor primare, cele ce ating direct pragul, cu un picior de Mironosiță, din inima de copil al omului.

Se admite unanim darul descriptiv al prozatorului Sadoveanu, considerat aproape ca suprema lui calitate. Deși valabilă, nu este aici spus totul, fiindcă aceste descrieri au un anumit rol în crearea mirajului sadovenian, ele devin poiene înflorite ale metaforei, poezie pură. Ar fi ca și când același vraci pentru a-și întări formulele prozodiei cele miraculoase le însoțește și cu fumuri de mosc și tămâie arsă, adâncind abisul stelar al tainelor. Așa apar și aceste descripții sadoveniene, de fapt miresme de mirodenii, făcute să se îmbăieze în ele, trupurile de fecioară ale unor nopți străluminate de cădelniți aprinse în constelații ireale. Visuri. Pe acest drum scriitorul depășește aproape, hotarele pământului, trece dincolo, în edenurile cu creste de lumini ale Infinitului, corespunzând momentului când autorul poate cădea victimă propriei sale manopere și să se evapore, să dispară în eter, pur și simplu.

Pentru a-mi întări considerațiile aș aminti câteva fragmente din începutul romanului *Frații Jderi*, descrierea Mănăstirii Neamțului la hramul sfânt al Înălțării, așteptând pe domnul Ștefan "în acea luminată zi de mai a anului 1469". În fond toate întâmplările lumești au loc pe fundalul naturii, care departe de a avea doar rolul unui decor, participă direct la acțiune, împroșcând cu viață mișcările și gesturile mai intime ale celor de jos. Ne dă să înțelegem că toată povestirea nu e mai mult decât un act al primăverii, un vis al ei: "În livezile mănăstirii mai erau încă merii înfloriți; soarele îi pătrundea de o aburire trandafirie". Alaiul cel mare al Domnului Ștefan cu "fulgerarea gugiumanului său împodobit cu pietre de olmaz" apare în aceleași "poieni cu molizi și cireși înfloriți". Mai departe "Din cerdacul de sus al Stăreției văzuseră munții limpezi sub puterea amiezii și valea Nemțișorului învăluită în abur strălucit spre Branițe" sau "Deasupra, în pajiște înfloreau clopoței albaștri".

Se pare că avem în față o confesiune făcută de la inimă la inimă, Frații Jderi nasc la viață în imaginația scriitorului, într-o primăvară, pe când la un hram al Mănăstirii Neamțului se afla oaspete al ei. S-ar putea că ce a însemnat fructul de madelenă pentru Proust să fi

Scanned with OKEN Scanner

fost acea primăvară pentru Sadoveanu, lumina ei trandafirie punându-l pe urmele eroilor săi.

Şi destăinuirile mergând mai departe constatăm că la Ionuţ Jder, fiul lui Manole Păr-Negru, îl duce mirosul florilor de câmp: "cuprindea pe copil de umeri să-l sărute în creştetul capului, simţind în nări mireasma de flori de câmp". Negurile de dimineaţă îl apropie de una din privirile Domnului: "Ochii Voevodului se muiară ca de o bură".

Iată mistere ale creaţiei sadoveniene, pe care noi, cei de azi, obişnuiţi să ne abatem gândurile de la acţiunea unei povestiri, căutăm în ea mai degrabă dulceţi ascunse de piersică şi trandafir, reuşim să le descoperim mai cu multă uşurinţă şi spontaneitate.

Proza lui Sadoveanu lăsată să curgă de la sine are o sonoritate muzicală, cea a izvorului făcându-şi loc sub acoperişuri de cetini, ca de pe trepte de piatră pe alte trepte.

Sadoveanu este unul dintre scriitorii ce-au practicat povestirea-muzică, înfrăţită cu balada lui Ciprian Porumbescu şi rapsodiile lui Enescu, erupţii de sineală ale aceleaşi ţări moldoveneşti.

Dar scriitorul a fost nu numai un tip auditiv şi olfactiv, el posedă şi senzualitatea pictorului, îi plac asemenea lui Veronese, stofele şi strălucirea lor. Pe Ionuţ îl descrie nu printr-o caracteristică fizică ci prin cea a costumului său: "Purta conţăş de postav albastru de Flandra, ciubote de marochin roş şi jungher la cingătoare". Portretul, după cum vedem, nu e unul clasic ci al culorilor tari, cele întrebuinţate de Matisse sau Ţuculescu.

Lectura operei lui Sadoveanu rămâne una din cele mai mişcătoare ale limbii române. Ea dă impresia cititorului că-i poate oferi trăiri, în care el, ajuns să fie doar suflet, a început să păşească fără picioarele trupului. Pe cărări neumblate. Ale zenitului.

Scanned with OKEN Scanner

Ionel Teodoreanu, *Jucării pentru Lili*

Ionel Teodoreanu îmi este mereu în inimă ca o imagine a unei flori unice a paradisului, văzută numai o dată dar de-atunci imprimată pentru totdeauna pe foaia de argint a amintirii adică înseamnă că de câte ori mi-l readuc în conștiință dacă nu-mi apare chiar floarea, se aburește pe geamul sufletului meu, valsul și aroma ei de orhidee vânătă, inundațiile unui apus de soare la porțile de bazalt ale Visării:

Vous venir les temps ou vibrant sur la tige
Chaque fleur s'evapore ainsi qu'un encensoir;
Les sons et les parfumes tournent dans l'air du soir,
Valse melancolique et langoureux vertige!

Ionel Teodoreanu poetul, Făt-frumosul literaturii române, este chiar copilăria și adolescența mea dar nu una pe veci defunctă și apusă ci aceea trecută în eternitate ca Sfânta Vineri din poveste.

De la Ionel Teodoreanu, hoinărind pe *Ulița copilăriei*, am învățat să caut în întunecimile podului păpușile de ceară însuflețite de bagheta maestrului-mag și să încep să vorbesc cu pomii înșiruiți în curțile casei copilăriei mele. Cei trei castani cu lumânările florale aprinse pe crengi, nucul bătrân și înalt ca o catedrală medievală și cireșii, mirese pregătite pentru ceremonii sacre. Domnițele erau cu nenumăratele, garoafele și crinii, roșii, albi, de aur și purpură.

Acestea toate îmi defilau pe dinainte puse în funcție ca-ntr-un balet de porțelan hofmanesc de lectura unui fragment inedit al artistului redat fidel în următoarele șire:

"Au trecut anii.

Acum, casa celor trei, ușoară, mică și fragilă, e aici, în palma mea: os de melc mort. Din cei trei, am rămas doi: unul cu râsul, ca și atunci, altul cu visul.

Dar cel mai mic, care ne-a deșteptat în noaptea de Ajun cu o lumină în ochi și trâmbița vestirilor în gură - e poate tot așa - dar pe-un covor al cerului.

- Și ce-ai văzut?

- Eu n-am să vă spun ce-am văzut" ("Manuscriptum", 1980).

Din acest text, deși scurt, se poate ghici mai bine ca oriunde metoda scriitorului de a-și reface copilăria ca pe un rai pierdut, mai bine zis o răsfrângere a sa într-o lume, univers propriu numai lui, a poeziei și a artei.

Copiii lui Teodoreanu au purități celeste, carnații albastre și blonde, asemenea îngerilor lui Correggio numărând banii lumești ai Danaei. Pe cât sunt de angelici, purtați pe scările visului, tot atât sunt și de reali, corespund oricărui dintre noi chiar și celui mai comun și mucalit.

Montherlant, preluând câte ceva din caracterul geniului văzut de Goethe, consideră copilăria ca una din cele mai bogate ale vieții omului în cunoașterea lumii ce sigur nu a fost în intenția lui Ionel Teodoreanu. Cel din urmă nu vrea să-și descrie nici amintirile din copilărie ca Ion Creangă, nici să alerge pe urmele timpului pierdut ca Proust, ci cum constatăm și în pasajul citat mai sus, unde este vorba de el și de frații lui, învăluie totul în praful de cristal, diamantin și horbotă, al plăsmuirii deci în primul rând ca pe un prilej și motiv de a poetiza cuvântul cel de toate zilele. Prin urmare Teodoreanu dorește o trăire pe viu a copilăriei întrupând întocmai copilul cu judecata lui, procedeu deosebit de apropiat de cel al pictorului Paul Klee. Cei ce vor susține că analogia ar putea fi acceptată numai dacă Teodoreanu ar fi imitat scrisul copilului de câțiva ani, abia intrat în abecedare, le vom spune că greșesc cumplit deoarece și la Klee ca și la Teodoreanu este vorba în fond despre o voită disimulare, arta aparține omului matur cu dorul de a urma

Scanned with OKEN Scanner

întocmai expresia celor mici. E drept că pe undeva acest exercițiu este un joc dar în nici un caz unul secund ci prin toate schelele sale se vrea primar și plin de rezonanțe.

Dacă Montherlant privește copilul din afară maturizându-l în mod savant și chiar pedant, Ionel Teodoreanu se substituie lui deci se află în interiorul fântânii din psihicul copilului:

"- Și ce-ai văzut?
- Eu n-am să vă spun ce-am văzut".

Ionel Teodoreanu se arată a fi un cititor măiastru în "osul de melc mort" clădește bazarul minunilor numit La Medeleni cu bucățile colorate din curcubeu ale metaforei, cele mai alese; în acest sens prezentându-se ca un fenomen inegalabil al literaturii noastre și dacă-i relevăm această nobilă calitate nu-i atribuim bineînțeles supremație absolută. Se alătură de proza unui Henri de Regnier și Jules Renard dar este mai încărcat chiar baroc așa cum se consideră și Paul Claudel în comentariul său asupra *Cântării Cântărilor* sau în *Le Soulier de satin*. Dar în continuare barocul verbal al lui Teodoreanu nu se confruntă cu cel onctuos de pe pânză al lui Rubens sau al pictorului animalier Snyders ci este robul arabescului și al amănuntului întocmai ca și făcătorul de ochi, fluturi, păsări, Ion Țuculescu.

Ionel Teodoreanu nu se afirmă ca un autor de romane ci de poeme în proză, cu lungimea eventual cerută unui roman, asta ar fi trebuit să-l știe cei ce l-au criticat a fi prea plin de lumini extraterestre, lunare.

Livezile sale cu fructe în pârg se oferă la mângâiere ca sânii cruzi ale nimfelor-fecioare și nu sunt populate nici de Bachusul cel amețit de licoarea viilor, nici de faunii priapici ai lui Dionisos ci de ucenicii în marmoră de Naxos ai lui Apollo, cântând din liră sau coruri de flaute, totul petrecându-se într-o provincie moldavă, cea a bunicilor, antică dar nu bucolică, răsturnată invers pe lentila ochelarilor, uitați, de abanos. În această atmosferă patriarhală cu zimbrii purtând în coarne cruci de nestemate și moartea are gustul

Scanned with OKEN Scanner

dulce al magiunului de coacăze, stors din poamele arbuștilor crescuți pe pajiștile unei lumi ce nu există. Culoarea vaporoasă, deschisă în ton, ascunde după ea de multe ori tristeți sfâșietoare așa cum le descoperim la Watteau în *Plecarea spre Cithera* sau la Mozart în romanțele pentru clavecin. Ar fi ca un Lautreamont despuiat de trivialități umblând pe emisfera cealaltă a spiritului, prin edenul deci cu foșniri diafane, poemele sale uneori semnate de Loreley alteori căzând de la Masa Umbrelor, constituiesc epitalame ale sufletului.

Cu vremea Ionel Teodoreanu se pare că va fi prins în plasa de velur platinat a imaginației sale, cum se întâmplă uneori artistului de teatru confundat cu rolul său de succes, nu chiar o excepție, pudra și fardul face parte și din recuzita scriitorului, nu exclusiv a eroilor lui Moliere. Cei ce l-au cunoscut știu că la o vârstă trecută de maturitate, autorul nostru arăta ca un adolescent, îmbrăcat în cămașa rubașcă, gesturile lui emanau un miros al trupului, uns ca de natură, acel parfum vechi de "Patchiouli", furat parcă din etajerele cu încuietori secrete ale lui Adonis. Poate și acesta să fi fost motivul că în acea zi de iarnă grea a lui ianuarie 1954, în prima, mai de eliberare de sub temnițele viforului, el, Tatăl, cel mai mare, va ieși din casă având grija aprovizionării. Iarna aspră a vroit parcă să se răzbune, ca Zeița altădată pentru trufia frumoasei Niobe, pe omul ce-i înfrunta cu atâta pertinență legile, refuzând să se treacă. Ionel Teodoreanu a căzut fulgerat ca de sus așteptând la rând în fața unei prăvălii cu alimente, împlinea poate un fatuum ce nu s-ar fi dorit altfel continuat, inima lui a renunțat să mai bată pentru un destin aflat inevitabil în pragul bătrâneții.

Ce a urmat a constituit de bună seamă o replică sinistră a realității față de himera ridicată în palatele de până atuncea, mortul înconjurat de curioși apoi transportat într-o sanie cenușie nu a avut nici una din podoabele landoului cuvenite călătoriilor din basme. Carul mortuar improvizat, ca cel din scuturi al lui Hector învins, înainta pe marea albă a câmpiei Bărăganului devenită deodată infinită, pierzându-se spre orizonturile depărtate ale codrului și pustiului Vlăsiei. Nemișcarea cu dunele întinse de zăpadă și arborii goi, trași în jos de

Scanned with OKEN Scanner

promoroacă și stalactitele de ghiață, au fost singurii martori, în acea peșteră a morții, ai unui sfârșit, tragic tablou, numit Moartea Poetului. Cântărețul frăgezimii și a învierii continue a elementelor cosmice murea fără să aibe măcar o floare înmugurită lângă el, poate numai cerul era senin și de peruzea ca altădată în Crăciunul de la Silvestri. Îți amintești prietene, Prăvale-Baba? E mult de-atunci.

În urma cortegiului redus la o schemă, a mai durat cât o negură acel parfum de Patchiouli, căci precum Lohengrin a apărut și a plecat dintre oameni răpit de o lebădă, Ionel Teodoreanu, erou de legendă și mitologie dunăreană, s-a născut și dispărut în irizația roză a unei esențe de Patchiouli, fiindcă dacă se cercetează bine el n-a fost om ci mirezmă.

Acum, cei doi frați, și cel cu râsul și celălalt cu visul, sunt plecați dintre noi, neuitând să tragă "ușa după stele", s-au metamorfozat ei înșiși în două din aceste astre, așezate pe Calea Lactee, împodobesc cerul - acoperiș cu niște lampioane, aprinzând pe dinăuntru capete de Polichinelle, jucării pentru tine, Lili.

Și totuși victoria iernii cu moartea ei înghețată asupra lui Ionel Teodoreanu credem chiar dacă s-a desfășurat cu o duritate fără margini, n-a fost decât una trecătoare, efemeridă, aparținând clipei și timpului fizic. Oricât de dureroasă, ea s-a șters de mult de pe ecranele vieții, ca insulele de mărgean acoperite de talazurile mării, așa a fost înghițită de uitare.

Spiritul lui Ionel Teodoreanu trăiește și va trăi în ființa lucrurilor iubite și cântate de el, zâmbetul și oglinda personagiilor din cărțile sale, tremur de zarzăr înflorit, ramură albă și imaculată, aplecată peste zăplazuri ca și brațul lasciv al unei Venere îndrăgostite, Opera Lui.

În dulcele târg al Ieșului, la turnul Goliei, azi, ca ieri și mâine, razele soarelui împrăștie pe aleile grădinii Copoului și în ape, vitralii prelungi, monocrome, siluetele reci ale trecutului. Sub cupola teiului lui Eminescu, ca sub un coviltir sfințit, stau doi tineri îmbrățișați, El și Ea, fără moarte.

Aici pe aceste locuri scrisul lui Ionel Teodoreanu este o primăvară veșnică.

Scanned with OKEN Scanner

Ştefana Velisar Teodoreanu: *Mănăstirea Neamţ*

Noi, Românii, ne referim persistent la mitul Meşterului Manole, reţinând din el mai ales lupta artistului, ca a lui Iacob cu Îngerul, jertfa Anei ne apare aproape firească precum naşte mugurul pe ram sau floarea în răsad, primăvara.

Nu-mi amintesc ca vreun poet, scriitor sau dramaturg să se fi oprit mai cu atenţie asupra Anei, această Nora antică, prototip de femeie-icoană şi catapeteasmă. Parcă pornind de-aici ne lipsesc cu desăvârşire perechile celebre de îndrăgostiţi rezumându-ne la cele universal cunoscute ale lui Romeo şi Julieta, Tristan şi Isolda, Francesca şi Paolo. Şi totuşi dacă i-am căuta i-am găsi, Veronica şi Mihai constituie un cuplu mai mult decât clasic.

Iată cum m-au podidit gândurile - ca pe un balcon de marmoră hulubii albăstrui - în faţa poemului *Mănăstirea Neamţ* de Ştefana Velisar Teodoreanu.

El, Ursitul, soţul ei, Ionel Teodoreanu, a purtat-o mereu în suflet, primul lui succes, *Jucării pentru Lili*, fiind un fel de Vifleem din lapis-lazuli, argint şi aur, construit de artist pentru iubirea lui proaspătă ca cerul de Mai crescut peste covorul zarzărilor înfloriţi albi. Puţini cunosc secretul că zarzărul reprezintă chiar inima deschisă, potir spre înalturi, a poetului.

Lili este un joc şi un danţ pentru copii dar şi un concert la pian de Brahms. Femeie şi zeiţă, fiinţă vie cât statuie pe care o poţi întoarce printr-un mecanism de ceasornic asemenea păpuşilor doctorului Copellius ale lui E.T.A. Hoffmann.

Jocul lui Teodoreanu de-a metafora dacă este înţeles cu-adevăratelea oferă cititorului chei pentru porţile de intrare în lumea magică a vrăjitoarei din Oz numită Poezia pură, cea urmărită de

Scanned with OKEN Scanner

marii predestinați.

Undeva saltul de acrobat devine cât se poate de serios, căci este între viață și moarte, Lili ia locul închipuit al Anei lângă Manole dar într-un duet în care cel din urmă are ochii legați. Căutarea vană a lui Loreley, mai bine spus trecerea nepăsătoare pe lângă ea, urmărindu-se o proiecție himerică, se-arată tragică și amintește de neuitata *Scrisoare de la o necunoscută* a lui Șt. Zweig.

Deci la perechea de față avem o particularitate, numai silueta lui iese deslușită în față, ea rămâne după el ascunsă în cețurile reci ale anonimatului. Contrar acțiunii din roman cel ce moare este el, ea îi supraviețuiește, prin aceasta contrazice marile legende când obișnuit amândoi îndrăgostiții se cufundă în neființă, clipa trecătoare ia forma imuabilă a veșniciei.

Lui Lili, jucăria de ieri, roză și diafană, i-a fost scris în cartea sorții, să se transforme într-o plângătoare în doliu de pe marginea de alabastru negru a mormintelor burgunde. O Antigonă și Electra, vestala cu misiunea de a întreține nestinsă flacăra din candelabrul de pe pieptul celui ce i s-a fost ursit:

M-au luat de mână și mi-au spus:
nu-ți mai sparge fruntea de ușa închisă,
nu-l striga.
Cu genunchii i-ai șters urma pasului,
cu plânsul ecoul glasului,
cu nălucirile-mbulzite i-ai împăienjenit chipul.
Așteaptă să se liniștească apele, să se așeze,
și vei străvede în adâncuri zâmbetul feței adormite.
Hai, de-aici.
Cel dus e pretutindeni.

Dar de data aceasta Loreley este singură, fără el, și scrie poemul într-o stare de vis, eu aș adăuga colorat de sentimentul lui do major, nici o clipă lovit de neverosimilul coșmarului.

Durerea ei este parcă a unei bolnave de aceea trebuie condusă și adăpostită într-o chilie a Mănăstirii Neamț, în bolnița căreia și-a

Scanned with OKEN Scanner

tratat și Eminescu depresiunile și unde sigur că veneau altădată împreună:

M-au luat și m-au pus
subt oblăduirea unor munți călugări,
sus, într-o chilie naltă,
spoită de soare și de lună,
cu geamurile de miere albă
și stelele în preajmă".

De fapt aici este inima Moldovei, "leagănul lui" și deși în Ianuarie, afară era primăvară cum a fost și viața sa. Dar lumina s-a speriat de hainele ei cernite, un corb croncăne în pădure și din cer cad ninsorile "cele ca florile și cele ca pulberile" și-ncepe să ningă, să ningă.

Să se constate ce persuasivă devine această iarnă, Ianuarie, luna morții lui, tablou oprit pe pragul conștiinței, evident este vorba de un act obsesiv, autoarea descriindu-ne jalea ca pe un proces crepuscular, tulburare a psihicului, albul numai la Bacovia mai este atât de halucinant:

N-a mai fost nici cer, nici pământ,
numai lina mișcare de albă năruire,
cu lumina-n urzeală și tăcere.
O tăcere nesăgetată de nici un zgomot,
când și când, glas de clopot,
și toaca măruntă și repezită,
făcând o pârtie mică
pentru cuvintele sfinte.
Apoi, totul amuțea.
Stăpânea iar numai albul și tăcerea,
aproape neființa.
Începea o nouă carte a lumii.

Vedenia devine tiranizantă, insomnie chiar:

Scanned with OKEN Scanner

Zorile, cu vine de sânge și râuri de aur,
brăzdau câteva clipe zarea,
Apoi albea și îngheța totul
și-o altă frumusețe nepământeană
uimea locul.
Părea o amăgire a ochilor,
apa morților,
oglindirea unui alt tărâm.

Zilele și nopțile trec unele după altele, s-a stins Ianuarie și vine Martie:

Și când-poate fiindcă o rază de soare
s-a frânt de crucea unei biserici -
pământul a zâmbit,
o vale s-a deschis deodată, ca o floare între munți.
Și-am plâns.

Din învierea naturii începe o convorbire cu măria sa Pământul, în fond cu ce am numi proprietatea lui sădită în inima umană, sămânța mirabilă, Creația:

Știi, pe coasta mea a fost raiul, în care v-ați născut,
raiul pierdut...
Și trebuie să ispășesc cu voi viața/ până la sfârșitul timpurilor.
De ce plângi? Și tu ai fost odată fericită.
Asta nu se întâmplă tuturor.
În lume au rămas puține, blagoslovite, risipite, fărâme... -
Acele... albe, neatinse, file, zile,
acele rugăciuni, zici, nu le-au scris îngerii?
- am întrebat în șoaptă înghețată -, sau morții?
- Și cu mine! -
a răspuns Pământul.

Și iarăși în plină strălucire revine același leitmotiv al unei anumite zile de iarnă, al sfârșitului:

Scanned with OKEN Scanner

Îngheață văzduhul pe mine,
mă încing în trâmbe de vânt,
gem amarnic, știind că zadarnic mă zbat,
și cine s-ar încumeta în acele zile să-mi înfrunte mânia?...
Tu l-ai ucis pe soțul meu! am strigat.

Ceea ce nu se poate uita primește deodată o mângâiere, una venită de la elementul absolut de dincolo:

- Ce mărginită ești!
Nu se clintește un fir de păr, fără voia Celui de Sus!
Îl am în brațe pe soțul tău. E printre raze,
a spus ca un bunic, Pământul.

În foaia clinică de până acum, pacienta trece peste efervescența crizei, coboară încet în convalescență, își deschide ochii mari și negri ca ai copiilor lui Tonitza, revine pe încetul la viața din jur:

Sunau clopotele și toaca îmi ciocănea în piept.
Se făcea ziuă. O zi scurtă de-a noastră.
Am sărit să deschid o fereastră.
Luceafărul se topea în cel mai mirat și sfânt albastru.
Un miros jilav plutea, de pământ, de pădure, de groapă.
Ceața acoperea încă valea și se zbătea ca o pleoapă.

Se desmeticește anevoios, parcă ar fi un personaj al lui Lucca Signorelli ieșit din lutul cimitirului naufragiat în gol:

Eram încă îmbrăcată în vis.
Cu greu mă dezmeticeam.
Îngânam în neștire:
Umbră și vis...
viață... moarte... zile...
file albe de scris, file...

Și vindecarea îi este binecuvântată prin regăsirea Lui:

Și din adâncul de umbre
se limpezi încet, răsări sfios
- sfâșiindu-mi sufletul -,
zâmbetul feței adormite.

Iubirea ei: zâmbetul feței adormite, la început îl căuta în zbucium și agitație, în final nedespărțită de el, conținutul vieții ei, îi este liniștea cea mare, evoluția durerii fără margini devenită om și eternitate.

Acel "Doamne, vin Paștile!" înseamnă reintegrarea definitivă în timpul și spațiul fizic ce nu le mai aparține ci curge pe mai departe pe lângă ei, viața cu legile-i diurne.

Având la bază sinceritatea și profunzimea sentimentului pur, poemul *Mănăstirea Neamț* al Ștefanei Velisar Teodoreanu reface din scrumul durerii pasărea Phoenix a iubirii, realizând pagini de mare vibrație și frumusețe literară.

Poemul respectiv nu numai că o readuce pe Loreley necunoscuta pe podiumul celor aleși, dar îi așează de-acum vizibil unul lângă altul pe cei doi mari îndrăgostiți, adeverindu-se încă o dată cuvintele ei de azur:

Totul se alege în duh.
Așa se iscă frumusețea.

Scanned with OKEN Scanner

Peisagiile lui Mihail Sadoveanu

Călătorului, trecut cu pasul său pieritor prin țara Moldovei, îi vor fi rămas pentru totdeauna în aducere aminte, diminețile proaspete de Octombrie din lunca Jijiei, când Râul, curat ca sticla, își ridică cețurile, văluri de mătase argintie, împrăștiindu-le peste câmpii și dealuri, asemenea unor grădini transparente de hortensii. Sau alte dimineți de Iunie, pe drumurile Romanului, ghicind cu ochii, sub geana de plușuri trandafirii a depărtărilor, lunca de la Mircești, oglinzi de neguri, plutind pe fața apelor ca un șir de mantii de hermină, albe. Și-apoi urmându-și drumul în amiază, când soarele se arată urcat la zenit, va vedea cum aceleași atlasuri fumurii burate în irizări viorii, vor încărca cu praful lor plumburiu și apa Ozanei, bogată în luciri ca o hlamidă țesută în fir de mătase, cu cărarea ce duce la bodjeuca Humuleștilor, a lui Ion Creangă, și cu urcușul spre umbrele plăieșilor din Cetatea Neamțului. Aceleași polenuri ale luminilor în aerul suflat cu miresme de ierburi și trifoi verde, sfeșnice ale pământului, îl întâmpină și pe poteca, peste pajiști înverzite, către Mănăstirea, cu bolnița cea veche, a Neamțului.

Rememorând toate aceste tablouri, lăsându-le să-i treacă pe dinainte, muritorului îi vine aproape să creadă că acele fumuri de dimineață, de zi și de noapte n-au existat aievea în natură ci au fost doar neguri ale simțirii aburind ferestrele sufletului, deschise către armoniile unui paradis terestru, cum îi părea lui vatra strămoșească a Moldovei.

Și totuși despre existența reală a acelor peisagii, așa cum le-a văzut, vorbește scriitorul, cântând Moldova și purtând-o din Istorie în Mitologie, a creat o nemuritoare epopee, el însuși, un fel de Homer al pământului românesc: Mihail Sadoveanu.

Oricui îi stă la îndemână să poată constata că Sadoveanu arată o

Scanned with OKEN Scanner

predilecție pentru peisagiile de ape, lunci, drumuri de pădure și obcine, scăldate în "aburi alburii" asemenea unor pânze de Corot.

Redăm câteva din aceste nenumărate descrieri de natură:

"Înspre apus, munții cei mari, dincolo de păduri de fag și brad, înalbăstreau pâcle" sau "începură a se mișca negurile, măturând luciul iezerului. Luna începu a se desluși ca prin niște perdele străvezii" sau "Cerul deasupra era verde ca balta înghețată; pădurea fumurie" uneori cu iz de vecernie sfântă: "Când suiră sus pe opcină între brazi, ca să coboare după aceea la Rișca, suna din urmă stins toaca, pe urmă cântară clopotele, prin cernerea negurei".

Între acestea câteva descrieri singulare, cum este cea a Ceahlăului, unul din frații de piatră, mai mari, al scriitorului: "Măria sa văzu pâcla deasupra muntelui celui mare. Când se porunci al doilea popas, la asfințitul soarelui, pâcla se lăsa pe poalele Ceahlăului și piscul rămase sus în lumină nins, dincolo de lume și singur ca o clopotniță a lui Dumnezeu".

Sau un peisagiu, cumpănă de senin după ploaie, demn de penelul lui Ruysdael: "A început să adie o boare ușoară dinspre munte. Partea aceea de lume învăluită ca un hobot albastru s-a mai luminat parcă și s-a mai apropiat. Pe când depărtările de la șesuri se tulbură ca-ntr-o bură cenușie" sau "în acel loc, sub munte, se mișcă printre poieni o negură, din care picură umezeala".

Nici noaptea nu scapă de sub domnia acestor fantasme alburii, devenind parcă mai profunde, mai pline de tăceri grăitoare: "noaptea umblau după arătarea lui Dumnezeu, care a însemnat pe cer acel fum de lumină și stele ce se chiamă Drumul robilor" sau "Nouri negri scutură ploaie un răstimp. Apoi trec și rămâne numai ca un abur subțiat asupra stelelor. Trece-un ceas; vin alți nouri, c-o ploiță mai subțire, învălurită de vânt. Apoi iarăși rămâne în înalt aburul alburiu".

Și un sfârșit de noapte un început de zi, amurgul: "Pe când se întindea în ape și-n bălți, amurgul începu a spori suflarea vântului, într-o vreme se arătară sub cer neguri despletite, care fugeau în grabă spre miazăzi".

De sub aceste umbrare ale naturii se nasc legendele celui ce-și privește chipul în izvoarele din genuni, uși spre puste încă neum-

Scanned with OKEN Scanner

blate: "a ajuns într-un loc unde l-au împresurat neguri. Din acele neguri s-a ales o apă; din acea apă a ieşit o arătare cu păr despletit şi cu ghiare", pare aici un fel de descântec vrăjitoresc, plin de farmece ca al vrăciţelor lui Macbeth.

Apoi mai terestru, putându-se ghici ca-ntr-un oracol paşii destinului cel uitat: "Comisul Manole îşi întoarse privirile spre zarea câmpului, unde străluceau aburii afundului depărtării şi se întruchipau umbrele de vis ale trecutului scufundat".

Cu o participaţie mai atentă se va putea vedea că fumurile, ceţurile, negurile survin în cosmosul povestirii sadoveniene cu regularitatea unui leitmotiv, autorul desigur încearcă să le redea în cele mai alese variante, schimbă arpegii şi octave şi nu uită astfel, de calitatea sa de artist. Pe lângă neguri, pâcle, bure, fumuri vom găsi şi abur strălucit, pâcla fumurie, pâcla amurgită, abur de aur, abur luminos, aburie trandafirie etc.

Subliniind convingerea noastră că Sadoveanu a revelat una din caracteristicile codrului moldovenesc de totdeauna, trăite şi de alţii, ajungem totodată la problema relaţiei dintre mit şi sufletul poporului nostru. Negurile, ceţurile, aburii acestor peisagii ţin în fapt de tainele pământului, în ele se desfăşoară de-acum puteri magice, suprapământeşti, acolo unde omul nu se mai mişcă în tiparele, cele de fiecare zi, ci în umbra vrajei creatoare, la curţile lui Dyonisos şi Apolo.

Pătrunzând pe aceste Câmpii Elizee ale Artei, M. Sadoveanu vine să demonstreze proporţiile de creativitate românească ale scrierilor sale şi ne pune în mână o anumită cunoaştere, una din cheile universului, locul de naştere al autorului Mioriţei, al lui Eminescu şi Ion Creangă.

Pâclele moldoveneşti sadoveniene conţin în ele realităţille şi misterele adânci ale duhului artistic românesc, autorul sondează în abisul inconştientului după cum îi sunt gândurile: "asemenea ciudate gângănii zac în fundul fiinţei noastre ca într-o fântână afundă de întuneric".

Aşa precum pentru Virgil, fumurile craterelor joase de la Pozzuolli ascundeau una din intrările Infernului, cele cu miroazna de sulfină şi brânduşă galbenă de pe valea Siretului şi a Moldovei ale lui Sadoveanu acoperă trecerea către alt limb, de data aceasta treaptă spre un Eden numit spiritualitate românească.

Scanned with OKEN Scanner

Teatrul lui Nicolae Iorga

În activitatea prodigioasă a savantului și poetului N. Iorga, teatrul a jucat, nu tocmai, un rol de neglijat.

Dintr-un articol al lui datat august 1938, putem să ne facem o idee fidelă despre întreaga sa teorie asupra artei dramatice.

În primul rând este pentru teatrul în aer liber, descătușat, cum zice, de artificialitatea spațiului închis, a zugrăvelilor și a farmecelor provocate de lumina electrică. Se referă la spectacolele cu Patimile Domnului din satul catolic german, Oberammergau, la festivalul din Salzburg și chiar ale ungurilor considerându-le că ar avea un dublu scop: prin piesele și operele de un înalt nivel de artă trezesc un puternic sentiment de mândrie națională și-apoi atrag din străinătate lume multă care va pleca cu o bună impresie asupra gradului de cultură a nației respective.

Neavând mijloacele materiale ale acestora la dispoziție, Nicolae Iorga a pus bazele unui teatru la Vălenii-de-Munte în cea mai mare "discreție, modestie și smerenie". Găsim interesant să-l cităm direct pe ctitor relatând despre modul de ridicare al teatrului său: "am ales o coastă de deal, potrivită și pentru public - se vor face acolo, din ciment, bănci statornice de amfiteatru, dar pentru moment nu e decât pământul gol - și potrivită, în același timp, pentru mișcarea pe alt plan a actorilor unei tragedii, în care se văd cetăți și se desfășoară lupte. Ne-a atras frumosul orizont care se desface de acolo: lunca bogată în sălcii, unde se pot ascunde ca în niște imense culise naturale artiștii, râul al cărui curs se simte după aceste tufișuri, și, în sfârșit, înaltul deal acoperit încă de păduri sau sfârtecat de căutătorii nisipului de sticlă".

În respectivul cadru se va debuta cu o piesă proprie, *Răzbunarea*

pământului și se va trece la *Oedip-rege* de Sophocle, tradusă de Ștefan Dinescu. Executanții vor fi, pentru roluri individuale, artiștii "Teatrului Ligii Culturale", iar în mișcările de mase vor figura premilitari și oameni de la sate, bărbați și femei, tineri și bătrâni.

Țelul principal era de-a ridica pe "atât de înzestratul nostru sătean" și de a interpreta un teatru adresat poporului român, fiindcă după părerea lui ceea ce numește statul a fi "repertoriu național" este de fapt o rușine.

Și articolul se termină printr-o sentință ieșită din gura unui mare preot înaintea gigantului altar al patriei: "La Vălenii-de-Munte în forma vechiului teatru elenic s-a dat un semnal".

Inițiativa lui N. Iorga era cât se poate de bine întemeiată, să ne gândim că Wagner ca să-și reprezinte operele și-a construit celebrul teatru de la Bayreuth sau, mai puțin cunoscut, D'Annunzio la Vittoriale și-a ridicat un mic Odeon antic pe scena căruia Eleonore Duse îi interpreta piesele.

Dar Nicolae Iorga primitiv și sacru, se oprește la exemplul teatrului antic, al său de la Vălenii-de-Munte ar fi un Epidaur mai redus în proporții, pus în slujba poporului și a mulțimilor pe care socotea că le servește asemenea unui patriarh biblic sau înțelept elen.

De aici până la dramaturgul Nicolae Iorga nu mai e decât un pas neînsemnat. A fost un autor prolific de piese, numărul lor se ridică la 40 de drame, unele numite de el tragedii.

Suntem nevoiți să o recunoaștem deschis că ele nu au fost înțelese nici de public, nici, mai ales de criticii săi, deci pe lângă un scriitor Iorga necitit la timpul său, mai exista, cu siguranță, și un dramaturg jucat mai ales când politicianul se afla la putere sau urma să fie măgulit. În schimb, spre lauda lor postumă, artiștii ce-i reprezentau piesele, printre aceștia marii Nottara, Ion Manolescu, Maria Filotti, îi arătau cea mai vie prețuire, după mărturiile lui B. Theodorescu, mărturiseau că se simt adânc pătrunși de fiorul dramatic și măreția caracterelor iorghiene.

Bazil Munteanu, în a sa *Istorie a literaturii române* în limba franceză, enumeră câteva din piesele savantului, dar nu face nici un

Scanned with OKEN Scanner

fel de comentariu, în timp ce G. Călinescu în *Istoria literaturii române de la origini*, mai simplu, după ce-i schițează un portret picassian, nici nu are bunăvoința să pomenească cu un cuvânt activitatea lui literară, cât despre dramaturg nici urmă.

Îi revine meritul lui Gino Lupi, deci un străin, de a se fi ocupat de teatrul lui Nicolae Iorga pe larg și elogios în a sa *Istorie a literaturii române* scrisă în limba italiană, apărută în anii '50, pe când N. Iorga era interzis în patria sa.

Tot Gino Lupi a tălmăcit în limba italiană, anul 1930, împreună cu Aron Cotruș, drama *Cleopatra* intitulată *L'ultima delle Dee*. În același an, apare *Il Fratello pagano*, piesă tradusă tot în italiană de V. Isopescu.

Având la îndemână cele două cărți, prin intermediul bibliotecii române din Freiburg, am să purced la o scurtă analiză a lor.

Prin *L'ultima delle Dee*, *Cleopatra* în original, tradusă din versuri în proză, dramaturgul N. Iorga se înfrunta, cel puțin, cu doi mari artiști ai literaturii universale, prin ei legătura dintre cei doi eroi, Cleopatra și Antoniu, din istorie primise o cunoaștere beletristică de-a dreptul clasică.

Îl amintim întâi pe Shakespeare cu monumentalul său *Antoniu și Cleopatra*, în care pornind de la scrierile lui Plutarh și Apian, perechea de îndrăgostiți ne impresionează prin realismul ei puternic deși se termină cam ca Romeo și Julieta, bineînțeles într-o ediție mai matură, nu lipsită pe alocuri de fina ironie a marelui Will.

Al doilea ar fi, privindu-o numai pe Cleopatra dar tocmai ea ne interesează, irlandezul B. Shaw cu a sa creație *Cezar și Cleopatra* demitizant și antieroic, pomenita pereche, părinții viitori ai lui Cezarion, sunt, tatăl, Cezar, un bătrânel cam libidinos, dornic să se-nfrunte dintr-un fruct mai fraged pe când, mama Cleopatra, o fetiță prea conștientă de interesele ei de regină.

Cum trebuie să se întâmple în cazurile în care autorul dorește să abordeze o temă șlefuită de alții după modelul absolut al capodoperei, ale cărei legi și formule M. Dragomirescu la noi s-a trudit în van să le descopere, Nicolae Iorga trage cu buretele peste tot și toate, ca s-o ia cum se cuvine de la începutul începutului. Și

Scanned with OKEN Scanner

ce-i mai interesant dramaturgul Iorga neglijează complet pe istoric, nu-l interesează decât scopul propus și anume s-o prezinte pe regina Egiptului ca pe ultima dintre zeițe, în fond întruchiparea unei lumi, distrusă, de puterea unei alteia. Este vorba - bine se remarcă - de o concepție cu tendința de a circumscrie universalul - de altfel o caracteristică fundamentală a întregii sale opere - când pune să se confrunte Orientul Cleopatrei și al Egiptului, de fapt imperiul misticismului și al magiei cu Occidentul roman realist și pragmatic.

Oricât ar fi de contestatari, le aducem aminte istoricilor pozitiviști că data sfârșitului helenismului și apariția epocii romane în răsărit este fixată de ei odată cu cucerirea Egiptului de Cezar, deci apropiată de timpul poetului Iorga.

Dar piesa de față ne determină să lăsăm la o parte orice considerent de natură exterioară și să ne concentrăm cu strictețe asupra personagiului principal, regina Cleopatra, ultima dintre zeițe.

Pentru realizarea prototipului imaginat, autorul nostru ne-o înfățișează pe eroina lui ca pătrunsă de misiunea-i religioasă, în acest sens se gândește cu ură la necinstirea și purtarea la Roma de către Cezar, iar pe Antoniu, pur și simplu îl acceptă fiindcă i-a promis să o facă stăpână peste o mare împărăție. Acestuia din urmă i se rezervă un rol secundar astfel că Antoniu ne va apărea nu atât hamletian, cât mai mult ca un fiu al secolului XIX-lea, mâncat de morbul spleenului, parcă ar fi coborât din nopțile-coșmar ale lui Musset.

Așadar peste tot domină copleșitor Cleopatra, și este atât de vie încât ne convinge să nu mai căutăm eventualele scăpări istorice, deci să-i urmărim deplina realizare. Căci din acest punct de vedere, fără îndoială, N. Iorga reușește să ne înfățișeze un personaj cât se poate de veridic în marile lui însușiri, el crește progresiv înaintea noastră, ca un tip cornelian, ca până la urmă să ajungă de proporțiile unei statui sculptate, nu într-o bucată de marmoră ci într-un munte cu vârfurile descinse la porțile cerului.

O mică inadvertență totuși: după ce regina se roagă la mormântul lui Alexandru cel Mare și acesta nu-i răspunde, soarta îi este pecetluită, s-a hotărât să se sinucidă, intervenția solului roman cu

Scanned with OKEN Scanner

porunca lui Octavian să i se închine ca o sclavă, pierde mult din efectul scontat, aproape devine inutil.

Și o nepotrivire să-i zicem, de regie: sfârșitul Cleopatrei nu mai poate fi altfel întruchipat decât omorâtă, nu prin otravă ci datorită mușcăturii de șarpe, unul ajuns până la sânul ei cum o știm din unul din tablourile lui Guido Reni, îmi pare.

Dar ceea ce dă tonul majestuos al piesei, este atmosfera ei sacerdotală, accentuată nu numai prin aliura reginei dar și prin cea a credincioaselor sale și mai ales a slujitorilor, preoții egipteni. Firele duc mult înapoi la zeitățile și regii cei mai vechi ai împărăției de pe Nil, Iorga în piesa lui dorește să ne descrie un fel de magnific Amurg al zeilor simbolizați aici prin femeia Cleopatra, monument sacru.

Fiindcă această reîntoarcere în trecut poate cădea ușor în ridicol, mai ales într-o societate lipsită de orice gust pentru sacralitate, cum era a noastră între cele două războaie mondiale, am găsi o motivație obiectivă să ne explice dar nu să și scuze, neaderența publicului la această operă a lui Iorga, la premiera ei.

Drama se arată îmbibată de un mister adânc, asemănător cu cel păgân, *Zamolxis*, al lui L. Blaga, ne dă impresia că interpreții ar trebui să înainteze linear, în gesturi sacadate, deci după ritmul hieratic al unui dans preantic, cum este cel desenat pe sarcofagele și zidurile templelor egiptene sau cântate de Homer pe scena teatrului preistoric din Cnossos.

Am zice că drama lui N. Iorga prin simplitatea ei atinge perfecțiunea evilor când muzica, dansul și cuvântul erau una, deci ne poartă departe în vreme, la izvoarele spiritului. Prin *Cleopatra, Ultima dintre zee*, simțim sacrul ca pe o realitate în inimile noastre.

Deși nu am originalul în versuri, deci forma logosului îmi scapă, nu e greu să constat că traducătorii Gino Lupi și Aron Cotruș au izbutit prin proza adaptată, să evidențieze și să refacă, exact după intențiile autorului, atmosfera tragediei, periplul ei divin.

Prin creația respectivă N. Iorga își dezvăluie una din principalele însușiri ale firii sale, odată ce Cleopatra corespunde unui tip idealizat la extrem, asemenea sfântului pe icoana de lemn bizantină, nu alt-

Scanned with OKEN Scanner

fel ca Beatrice a lui Dante vizionată în sferele cele mai superioare ale raiului, aureolată cu o pleiadă de stele.

Idealismul lui Iorga, atât de potențat încât provoacă strigăte de protest din partea realiștilor vieții, se înrudește de-aproape cu al păstorului mioritic și al lui Eminescu, iar prin ei cu ce are mai nobil și elevat, în matricea sa creatoare, făuritor în spirit, poporul român.

Ca în poezia Luceafărului de la Ipotești, Nicolae Iorga ridică femeia de la Venere la Madona pictată de divinul Rafael, pe-un piedestal de marmoră de Paros.

Sferele unde plutește nu mai sunt terestre, poartă în ele purități de-o curățenie celestă, cântul său ca a lui Orfeu este mai aproape de Dumnezeu decât de pământeni.

Prin intermediul acestor proprietăți categoriale descoperim în drama lui N. Iorga și alte trăsături ale personalității sale, în primul rând misiunea sa de Profet sau Sacerdot al neamului, condiție socotită de el deloc o gratuitate și în al doilea rând congenitala sa moralitate.

Desigur într-o epocă cum este acea în care trăim, sub nimbul întunecat al amoralismului gidian, când eticul se vrea despărțit cu violență de estetic, această însușire constituie un mare cusur. Dar dacă ne referim la vremurile de prosperitate ale omenirii, atunci Iorga primește strălucirea unui Cato al Românilor și mai ales în contemporaneitatea noastră de groaznică restriște, amorală prin excelență, el este simțit mai aproape de inima neamului său. Îi asigură salvarea din ghearele Leviatanului.

Cum susțineau și vechii greci prin învățătura Kalokagatiei, omul este de nevoie să iubească la fel frumosul ca și binele, numai prin sinteza lor eonică va putea să-și împlinească adevărata beatitudine. Iată în ce complex superior se situează moralitatea țâșnită din adâncurile ființei autorului prezentat, ca o umbră, sau înger păzitor al scrisului său.

Din multe puncte de vedere *Cleopatra, Ultima dintre zee* rămâne una din marile reușite, nu numai ale sale dar și ale culturii românești.

Și mai adaug, contrar recomandărilor ce le avem prin proza sa

Scanned with OKEN Scanner

nu rar baroc încărcată, dar poetic răsunătoare ca buciumele Carpaților, în piese, scriitorul Nicolae Iorga se reduce cu adevărat la elementar, se simplifică aproape până la schematic, parcă ar deveni sgârcit să exprime ideea integrală.

Nu l-am alătura, cum am fi tentați de teatrul expresionist deoarece Iorga este un slujitor dac, străin de stufărișul întortocheat germanic, mai mult se vrea lângă piesele lui Paul Claudel și, mai ales, Montherlant.

Considerăm că teatrul lui Iorga nu a fost înțeles la timpul său și fiindcă el își devansa mult epoca, aparținea viitorului, mai ales aceluia în care poporul său înrobit comunismului a ajuns să simtă dorul valorilor primare, sacre.

A doua piesă, tradusă tot în limba italiană este *Fratele păgân*.

Subiectul este simplu și privește convertirea lui Ibrahim, fratele lui Radu-vodă, amândoi descendenții lui Mihnea turcitul, surorile sunt și ele mahomedane, Fatma și Aziie.

Desigur că evenimentele și cei ce trec prin ele apar ca producții ale imaginației autorului numai rădăcinile, pe departe, sunt înfipte în istoria cea reală.

Lui Ibrahim, îndrăgostit de Grapina, fiica vornicului Udrea, boerii și fețele bisericești nu-i admit să se întoarcă la religia creștină a străbunilor săi.

Despărțindu-se de femeia iubită, Ibrahim își va atinge idealul, va reuși să devină, el însuși, la Mănăstirea Cozia sub oblăduirea părintelui Gherasim și starețului Ilarie, chiar în capela ridicată de Mihnea înainte de a se turci. Evident aceasta din urmă reprezintă permanența, veșnicul, opus trecătorului hibrid și caduc al unui prezent ușuratec dictat de interese și nu de valorile spiritului interior.

Piesa *Fratele păgân* caracterizată și ea printr-o sublimă simplitate compozițională, acționează ca un întreg, șlefuit cu grijă de orfevrier. Autorul în principal, o subliniază și exegetul italian Luigi Tonelli, îi descrie de-aproape felul cum a evoluat cunoscutul său naționalism.

Este de accentuat că de la lupta pentru unitatea neamului și a limbii naționale, culminată cu revoluția anului 1906, când după

Scanned with OKEN Scanner

părerea lui Pamfil Șeicaru, Iorga ar fi putut să ajungă președintele României, până la convertirea lui Ibrahim este un drum tare lung. Eroul *Fratelui păgân*, se lovește în hotărârea lui de rezistența contemporanilor de-a dreptul obtuzi, pentru împlinirea marei chemări i se impune retragerea la mănăstire, izolarea totală găsită în lăcașul strămoșilor. Deci nu avem de-a face cu un paseism oarecare ci are loc o reînviere a duhului creator din religie, cuvintele lui Ibrahim sunt la fel de valabile și pentru neamul său: "Ca să fi credincios ție însuți întoarce-te la icoanele și credințele străbunilor tăi". Rezistența față de inovațiile tehnice ale civilizației, opunându-i glasul pământului al culturii, o putem găsi și la Eminescu, nu numai în celebra *Epigonii*, ci la fel se caracterizează autohtonismul poeților, N. Crainic, Ion Pillat, Vasile Voiculescu și al altora.

Deși atât de îndepărtați în viața lor, aici aparține și ieromonahul Iosif, Tudor Arghezi și mai tot ce-a avut de mare preț neamul nostru în timpul Renașterii sale dintre cele două războaie mondiale.

Astăzi când România stă sub jugul comunismului, mesajul de dincolo de mormânt al lui Nicolae Iorga este cât se poate de clar: Dacă vreți să vă salvați din marea închisoare în care vă aflați, fiți ca Ibrahim, credincioși vouă înșivă, întoarceți-vă și vă închinați la vatra străbunilor neamului. Nu așteptați salvarea din afară, numai bunii voștri pot să vă ajute.

Cu adevărat în drama *Fratele păgân* se împlinește figura de apostol și sacerdot a lui Nicolae Iorga.

După această succintă prezentare a două din cele patruzeci de piese ale autorului nostru putem trage concluzia, cred, că nu ne mai putem îndoi de valoarea dramaturgului N. Iorga.

Când Țara Românească va fi din nou liberă, fiii ei vor avea datoria să redeschidă școala de la Fontenay-aux-Roses, casa română de la Veneția și mai ales să dea viață nouă teatrului în aer liber de la Vălenii-de-Munte, opere capitale ale lui N. Iorga. Până atunci el, alături de noi, se află înstrăinat pe drumul exilului amarnic.

La sfârșit voi cita câteva versuri din blestemul Doamnei lui Ieremia, din piesa cu același titlu, ca să se vadă cum N. Iorga a izbutit să imprime alexandrinului românesc un adevărat suflu de

Scanned with OKEN Scanner

tragedie antică:

Să pierzi prin silă ceea ce-n silă-ai căpătat
Otrava ce-ai vărsat-o în sângele-ți să treacă.
Să-ți otrăvească orice clipă ce-o vei trăi,
Să-ți steie înainte veșnic cel mort prin tine,
Să-l vezi în ceas de noapte, să-l vezi în miez de zi,
De orice te-i atinge, să simți mâna lui rece,
În orice strălucire să vezi, ochiul lui stins
Să-ți pierzi pe rând copiii, uciși de mâini păgâne,
Să plângi lângă morminte și să nu poți muri
Până din seminția ta va mai fi unul,
Și, când te-o prinde țărna, țărnă să nu te faci,
Ci să rămâi de piatră, precum de piatră-ți fuse
Și inima, când fapta cea grea ți-ai împlinit:
Așa să-ți fie soarta, aici și-n cer osânda:
Cu Tatăl și cu Fiul, cu Sfântul Duh, amin.

Să nu uităm cuvintele sacerdotului:
"La Vălenii-de-Munte în forma teatrului elenic s-a dat semnalul".

Scanned with OKEN Scanner

Vocația mitică a romanelor lui Liviu Rebreanu

Forța creatoare a lui Liviu Rebreanu aparținând unui mare clasic, se caracterizează printr-o putere de-a construi romanul ca după planul arhitectonic, perfect închegat al unui templu elen, în sânul acestuia personagiile apar, coborâte din cortegiul sacerdoților solemni, drept eroi și tipuri bine definite, tragice în miezul vieții lor.

Hegel în *Estetica* lui arată că romanul modern reprezintă echivalentul epopeii antice, definiție ce se potrivește de minune operei lui Liviu Rebreanu, cu atât mai mult cu cât afinitatea sa pentru reacțiile sufletului primitiv îl apropie nemijlocit de lumea vie a marelui Homer. În acest context să nu se uite că regii homerici ca Ulise de pildă erau de ocupație agricultori, grădinari, păstori, de unde cinstirea acordată credinciosului Eumaios, porcarul, la curtea palatului din Itaca.

Mulți l-au criticat pe Rebreanu în legătură cu Ion al lui Glanetașu din romanul cu același nume, l-au învinuit de naturalism, ar fi săvârșit sacrilegiul de-a fi încărcat figura țăranului din tablourile lui Grigorescu sau poezia lui Coșbuc, cu cele mai josnice patimi, astfel că G. Călinescu îl declară pe Ion de-a dreptul o brută. Lucru desigur cât se poate de fals. Liviu Rebreanu a descris țăranul așa cum este el, o ființă căreia - ca să-l parafrazăm pe Terențiu - nimic nu-i străin din ce este omenesc.

Dragostea lui Ion pentru pământ, care-l pune să îngenuncheze și să sărute imala, conturează pe eroul de epopee, însușirea îl circumscrie, precum vitejia pe Ahile sau înțelepciunea pe bătrânul Nestor din Pilos. Ea constituie o lege nescrisă a satului și a obștii, una ce-i asigură modul de ființare. Ion renunță la Florica, deci își sacrifică iubita ca Manole, prin Ana să pună mâna pe averea bogătașului

Scanned with OKEN Scanner

Baciu.

Privit prin prisma orășeanului - G. Călinescu ne stă exemplu - actul este cât se poate de josnic, dar nu în mentalitatea țăranilor lui Ion, doar ei se mișcă în parametrii cosmici, plugarul lui Liviu Rebreanu caută să împlinească o rânduială moștenită pe calea sângelui din moși strămoși. Ion nu-i un Dinu Păturică în ediție rurală cum încearcă să-l eticheteze G. Călinescu și ciracii săi, fiindcă el nu urmărește căpătuiala nemeritată ci să-și câștige un drept, contopirea cu pământul pe care calcă, constituie un fel de cuminecătură mioritică, redusă din liturghia ei la faptă, dar taina persistă, fără ea ceremonialul întreg nu și-ar mai avea nici un rost. Ion nu are nevoie de inteligența și iscusința parvenitului fiindcă el oficiază după tipicul dictat de obiceiul pământului, asta este cu totul altceva decât sorelismul fanariot al eroului lui Filimon din *Ciocoii vechi și noi*.

Peste ani Moromete, bătrânul tată din romanul lui Marin Preda va fi un Ion înaintat în vârstă, dar tot așa de stabil în credințele și datinele sale, când trebuie să se despartă de ogorul său furat de comuniști.

Fără nici o tendință idealizantă, în romanul lui Rebreanu, *Ion*, suntem purtați în plin orizont spiritual al satului românesc, al cutumelor sale ancestrale, în spațiul Mioriței unde zice Blaga s-a născut veșnicia lângă izvorul Lancrămului, firul Parcelor din Legendă.

Pe același tărâm viețuiesc solomonarii și Armin, pescarul ultimului Berevoi, al lui Vasile Voiculescu, obiceiuri și tradiții recent adunate de Romulus Vulcănescu într-un tom voluminos intitulat *Mitologia românească*, cu ample surse dacice și indoeuropene. Acestea din urmă explică de ce Eminescu învăța sanscrita, nu din demență cum îl apostrofează G. Călinescu ci din dorul de-a cunoaște numita Ursprache, limba și istoria originară, adică mitologia neamului său.

Numai cei ce vor poseda cunoștințe asupra filozofiei primare țărănești, vor putea să-l înțeleagă pe Ion în proporțiile sale cuvenite de om. Și tocmai fiindcă Rebreanu i-a respectat acest caracter să-i zicem chtonic, a reușit marele scriitor să creeze, pe drept, mult lău-

Scanned with OKEN Scanner

datul realism al creațiilor sale.

De fapt în romanul *Ion* se dezvoltă în paralel două feluri de existențe: pe de o parte aceea a țăranilor și satului cu problemele și trăirile sale, pe de alta a intelectualului Herdelea și Belciug, învățătorul cu familia sa și preotul, împreună cu Titu Herdelea și aventurile sale galante în principal cu Roza Lang, țin de lumea noastră cotidiană. În contrast cu ea, destinul mitic al țăranilor se derulează într-un ritm mult mai lent, încadrat timpului din eresul homerian sau al urieșilor blajini din legendă, iar suntem nevoiți să subliniem că G. Călinescu nu are dreptate când îi declară pe cei dintâi un soi de țărani îmbrăcați în straie nemțești.

Ion, până la urmă va fi un învins, asemenea oricărui erou shakesperean sau racineian, patima îl va scoate din făgașul său eroic, îl va târî la casa fostei sale iubite, Florica, astfel că va cădea victimă, ucis de Gheorghe, soțul înșelat. Crima va apare deci ca un act de pedepsire după modelul celei a lui Oreste când și-a răzbunat pe tatăl Agamemnon.

Caracterul sacru al omorului, lipsit de remușcările lui Raskolnikov din *Crimă și pedeapsă* a lui Dostoievschi, fiindcă înseamnă satisfacerea unui rit, îl vom găsi și la Vitoria Lipan din *Baltagul* lui Mihail Sadoveanu și nu altfel mi-a fost dat și mie să-l cunosc.

A doua zi după ce-am ajuns medic de circumscripție într-un sat din nordul Moldovei am fost chemat la patul de moarte al lui Leon Palagă, omorât la o nuntă de un flăcău sătean, acesta doborându-l, l-a zdrobit în picioare cu cismele, l-a călcat ca pe un sac cu nuci. A doua zi făptașul mi-a mărturisit, de tot senin că Leon mai mare ca el, plecat înainte cu ani la Iași unde ocupa un post de funcționar, acuma, cu aere de mare superioritate, a căutat să-l umilească și să-l batjocorească înaintea fetelor și oamenilor, atitudine ce se cerea pedepsită și în consecință s-a executat.

Vreau să spun că între țărani nu vom descoperi figuri de criminali predestinați lombrosian sau hoți de profesiune, individul și-a păstrat în duh, neștirbite de rugina vremii, condițiile vitale, originare. Experiența odioasă a temnițelor comuniste arată pe țăran gata să

Scanned with OKEN Scanner

înfrunte cele mai crude chinuri, din rândurile lor nu s-au ridicat nici turnătorii, nici torționarii vestiți prin bestialitatea lor.

Alături de Ion, ca una din cele mai mari figuri ale literaturii române, se cuvine să o amintim pe Ana, acesteia Rebreanu îi urmărește evoluția de la spânzurarea cârciumarului până la sinuciderea proprie, cu o măiestrie întâlnită doar la demiurgii cei mai aleși. În multe privințe, femeia țărancă rebreniană este superioară Anei Karennina a lui Tolstoi sau lui Madame Bovary a lui Flaubert, prin tragismul ei profund și disperat fără nici o perspectivă de salvare, se alătură mai degrabă Antigonei din tragedia lui Sofocle.

Să recitim rândurile pline de mladă, ale lui Octavian Goga: "Există la țară Hamlet și Tartuffe; există Avarul de Molière, există Othello, toate figurile complicate și toate marile pasiuni clocotitoare, în adâncime".

Liviu Rebreanu în romanul său *Ion* vine să confirme aserțiunea gogiană numai că în afara relațiilor sale în epocă, satul este legat mai mult cu izvoarele mitului și legendei, de unde anumite însușiri ale epicismului rebrenian, remarcate și de alți autori, comune cu ale epopeii și tragediei antice. Nu numai corespondentul capitolelor cărții unor exemplare cânturi eroice dar și sfârșitul constant tragic regăsit ca o reîntoarcere negativă la primele pagini ale romanului, fac ca opera lui Rebreanu să fie pătrunsă de fiorul tragic denumit de Aristotel catharzis, adică sublimul revelat prin mijloace simple dar perfect prelucrate, asemenea pajurei din codru, făcută în noaptea vrăjilor și descântecelor, Om.

Răscoala reprezintă ciclul maselor revoltate, a gloatei lipsită de conducători, mânată înainte de câteva zvonuri și semne depărtate, exact cum s-a desfășurat răscoala din 1907. În dosul acțiunii, petrecută înaintea lectorului, se presimte mereu prezența furtunii, a cerului întunecat, leitmotiv ce-și află echivalentul în corul jeluitoarelor în negru din tragediile lui Eschil. Aceasta ne determină să bănuim, ca orbul găurile de flaut, tot timpul marea catastrofă, să ne robim chinului ei de gheenă luciferică, de unde suflul biblic de apocalipsă al romanului.

Din anonimat iese Petre Petre, cu o duritate sfântă în el, așa sunt

Scanned with OKEN Scanner

de altfel și evangheliștii lui Caravaggio, asemenea lui Ion și pe el patima trupului îl izolează de mersul secular al rânduielii. Între el și Nadina, autorul reușește de la prima întâlnire să urzească anumite fire statornice și când acestea se vor realiza conform unor previziuni de dicteu oedipian, Petre Petre nu mai e în stare să lupte, își pierde orice aureolă mitică deși în schimb și-o câștigă pe cea umană.

Petre Petre prin frivola Nadina se orășenizează, devine tăgada oricărei sacralități, cu atât mai mult cu cât nu are puterea nici s-o scape din mâinile devorante ale celorlalți, abdică, se înstrăinează, de la cea mai elementară regulă a eroismului.

Adevărata figură pozitivă a romanului, după părerea mea, o constituie bătrânul boier, Iuga. Purtarea lui mândră față de țăranii răsculați și felul cum înțelege să o sfârșească, îi împrumută ceva din măreția profeților clasici. L-aș compara cu Tiresias cel orb, statuie cioplită în granitul eternității. El rămâne pentru viitor, viu ca un izvor, îl vor mai cerceta urmașii, așa a făcut-o și Ulise cu Tiresias, ca să-i primească sfatul, a coborât după el, trimis de vrăjitoarea Circe, până în Infern.

Pe alte planuri și cu alte mijloace bătrânul Iuga trăiește în nuvelele lui Brătescu-Voinești, este acel Pană Trăsnea cu dorința de a-și menține colțul de paradis, grădina cu flori în mijlocul civilizației pustiitoare.

De altfel, la L. Rebreanu, boierul Iuga face parte integrantă din viața țăranilor, ei intră în conac cu respectul impus de marele preot sau vraciul solomonar. Deși cu intenția de a-l prăda se feresc să puie piciorul pe iarba îngrijită a peluzei. Respectiva confruntare împrăștie ceva din memoria păstrată peste secole ale unor scene celebre din Iliada, ca despărțirea lui Hector de Andromaca și Astianax ori întâlnirea dintre Ahile și bătrânul părinte îndurerat, Priam.

Ca în *Ion*, și în *Răscoala*, caracterul epic de epopee al scrisului rebrenian reiese evident, capitolele-cântece se bucură de o împărțire bine definită, arhitectură precisă a planului hipodamic după el se ridică cetatea zisă ideală, autentice părți sau secțiuni de mare sim-

Scanned with OKEN Scanner

fonie berlioziană, unde orchestranții sunt un întreg popor.

Tot atât de bine se remarcă această "qualité maîtresse" - ca să taineizăm - și în concepția arhitectonică, de templu dac ridicat pe o culme a Grădiștei Sarmisegetuzei, a romanului *Pădurea Spânzuraților*.

Problema de conștiință a românului pus să se bată împotriva neamului său, se bazează pe experiența proprie a scriitorului dar și pe condamnarea la moarte a fratelui său de către autoritățile maghiare, astfel că a făcut parte dintre spânzurații din pădurea Golgothei transilvănene.

Acest roman după propria-i mărturie l-a costat cele mai zbuciumate nopți de creație, în el și-a cheltuit ca în nici un altul, cel mai mult material trupesc și sufletesc.

Rămâne valabil tot ce s-a scris despre psihologismul lucrării, în ce ne interesează acuma subliniem că de la cazul singular descris într-o nuvelă, autorul dezbate întâmplarea pe parcursul unui întreg roman ca și când ar urmări să transforme un proiect de statuie de atelier într-un monument gigant, săpat în piatra și culmile Carpaților, făcut să înfrunte vitregia timpului.

Adică dintr-o dezbatere, ce nu era doar a sa, a ajuns la o creație tipizată, valabilă în orice împrejurare asemănătoare, deci ea nu corespunde unui eveniment oarecare ci unei permanențe spirituale cum este problema de conștiință a ardeleanului, purceasă din sacra chemare a țării sale de baștină, carpato-dunăreană.

Apostol Bologa primește astfel tensiunea unui erou urcat pe soclul veciilor, Rebreanu izbutește să înalțe fapta lui în nemurire, pe măsura retragerii și uciderii lui Coriolan rămasă eternă prin condeiul lui Plutarch urmat apoi de viziunea genialului Will.

Pădurea spânzuraților este un roman modern, conform concepției lui Hegel, echivalent al Epopeei antice, așadar încă o dată se constată că Liviu Rebreanu posedă o adâncă vocație mitică, la fel ca pictorul Șt. Dimitrescu prin țăranii și uncheșii săi, de pildă.

Dar predilecția autorului nostru pentru subiecte mitologice devine mai manifestă când abordează lumea orașului, în general lipsită de orice aură de acest gen.

În romanul *Gorila* - m-am ocupat de el pe larg într-altă parte -

Scanned with OKEN Scanner

evidenţiam comportamentul cornellian al femeii Cristina, dar este de reţinut mai ales sfârşitul, spre unde converg toate iţele acţiunii, de-a dreptul tulburător.

Sentinţa judecării ciocnirii dintre tineretul naţionalist şi guvern este lăsată pe seama viitorului, autentic areopag către care se deschide perspectiva politicianismului românesc, în fond una din cele mai comune meserii posibile ridicată însă prin idealul tineretului la o misiune de înaltă religie. Astfel, Liviu Rebreanu a ştiut să dea unei comedii de talia Scrisorii pierdute a lui Caragiale suflul unei tragedii jucată în teatrul lui Dionysos la poalele Partenonului atenian.

Dar acuma e rândul să mă refer la *Adam şi Eva*, operă complet în tema noastră - autorul îl considera drept cel mai drag roman al său -, bazat pe anumite amintiri, care cică l-ar fi dus la convingerea existenţei reîncarnării, tratată cu aplomb în respectiva lucrare.

Nu este vorba de metempsihoza indiană, nici orfică sau pitagoreică, la acestea, în ciclu intra şi transformarea în animale pentru a se atinge, ţelul final purificarea Nirvanei. Întreg şirul reîncarnărilor se numeşte Karma.

La autorul nostru au loc şapte reîncarnări, toate umane, petrecute pe canavaua unei viziuni proprii, pornită de la androginul lui Platon - despre el relatează Aristofan în Symphosion - la partea lui ce se caută pe şirul a şase generaţii, terminând prin a se contopi în forma lor primară, unică, în lumea iubirii ideale şi cereşti.

Rebreanu ca şi Flaubert, se trudeşte să descrie avatarurile perechilor pornite să se caute, într-o ambianţă cât se poate de realistă, în ea visul nu-şi găseşte nici un pic de loc, de-aceea trăim o violentă distanţare de fantasticul *Sărmanului Dionis* al lui Eminescu sau de alte povestiri ale genului, tip E.T.A. Hoffmann sau Edgar Allan Poe.

În cel mai drag roman al său, *Adam şi Eva*, Liviu Rebreanu îşi dezvoltă cea mai proprie facultate creatoare: cu spiritul observatorului obiectiv, sub haina unui ireproşabil verism, îşi deapănă subiectele mitologice şi le rezolvă într-o manieră cu totul originală, bine subliniază acest lucru Romulus Vulcănescu, în opera sa mai

Scanned with OKEN Scanner

sus citată. Și desigur că nu-și permite nici o clipă din exaltările teosofice ale lui Balzac din *Serafita* sau din pățaniile tânărului Louis Lambert.

În aceeași manieră, noi am numi-o vocație mitică, a tratat Liviu Rebreanu în romanele sale și lumea satului, numai că acolo mitologicul era intrinsec legat de acțiunea propriu-zisă și oamenii ei, realitate pe care am încercat să o schițez în cele de mai sus.

Așadar s-ar cuveni să dăm o atenție mult mai mare romanului *Adam și Eva*, cel puțin să-l încadrăm în curentul creației rebreniene ca pe o coloană sau pivot de susținere al ei.

Și astfel ajungem la ultima operă, obiect al preocupării mele, *Ciuleandra*.

Subiectul este destul de obișnuit, dacă-l percepem prin narațiunea criticului așezat în metropola țării, G. Călinescu, stăpânit de un dispreț total pentru țărănime.

Pe urmele *Strigoilor* lui Ibsen, ca să regenereze sângele sleit al unei familii vechi boierești, tatăl are grijă s-o educe pe fata de țăran, Mădălina, ca pe-o doamnă sortită să fie soția fiului său Puiu Faranga. Acesta din urmă după ce-o cunoaște pe Mădălina în timpul jocului Ciuleandra, o ucide, în aparență, nemotivat precis. Internat într-un ospiciu pentru a fi declarat iresponsabil, sub observația unui psihiatru pretendent și el la mâna Mădălinei, ca simplu fiu de țăran, Puiu Faranga înebunește de-a binelea jucând tot timpul din ce în ce mai îndrăcit, Ciuleandra.

Criticii nu s-au ocupat prea atent de cazul romanului rebrenian și când totuși i-au dat o mică atenție, l-au remarcat pentru finețea analizei sale pato-psihologică, sondaj al subconștientului și al patologicului psihic. Ciuleandra ca joc provocator al morții explică sfârșitul, altfel nemotivat logic, al fetei Mădălina. Pe această cale Rebreanu a fost comparat cu prozatorii ruși, în general însă exegeza, să-i zicem cultă, rațional-pozitivistă, se păstrează departe de esența problemei.

Este meritul lui Romulus Vulcănescu în cartea sa asupra mitologiei române, de a fi amintit romanul *Ciuleandra* în cadrul fenomenului horal descris în altă parte de el. Foarte pe scurt definit,

Scanned with OKEN Scanner

hora ca dans reprezintă unul din cel mai caracteristic mod de a se manifesta cultural, în spirit, al poporului român, încă din cele mai vechi timpuri, după părerea autorului, fenomenul horal apare ca o fundamentală componentă a matricei creatoare românești înaintea spațiului mioritic și a sofianismului religios ortodox descoperite în subconștientul colectiv național de filozoful Lucian Blaga.

Fără să purcedem la discuții mai detaliate - nu acceptăm ca justă critica adusă filozofului L. Blaga de pildă - subliniem în contextul dat, că hora, ca un însemn ancestral venit din trecuturi depărtate, o găsim jucată și în palatul din Cnosos al Cretei. Iată cum o descrie Homer în Cântul al XVIII-lea al *Iliadei*, tradus de minunatul nostru homerid G. Murnu, într-o scenă făurită de Hefaistos pe celebrul scut al lui Ahile:

Mai făurește pe scut el meșterul încă și-o horă
Tocmai ca hora ce-n marea cetate la Cnosos odată
Pentru pletoas-Ariadna vestitul Dedal a făcut-o.
Tineri acolo și fete bogate în boi o mulțime
Joac-împreună în cerc cu mâinile prinse deodată.
Fetele toate cu gingașa rochie de in și flăcăii
Bine țesute veșminte ce scânteie blând ca oleiul
Ele au conciuri pe cap, frumoasă podoabă de aur,
Dânșii au săbii de aur la chingă de argint atârnate.
Joacă cu toții. Și aci-ndemânatice și iute s-avântă
Hora-nvârtind ca o roată ce-o mișcă de-o-ncarcă cu mâna-i
Meșter olarul, aci în șiraguri se saltă-mpotrivă.
Lumea-ndesită înconjură hora cea plină de farmec
Și se desfată privind. De zei luminat cântărețul
Zice din liră-ntre ei. Și-n vreme ce cântecul sună
Se învârtesc doi ghiduși, se dau tumba în mijlocul gloatei.

E prezentat dansul-horă, compus de Dedal pentru pletoasa Ariadna, fiica Pasifăi și a lui Minos, "învârtit ca roata ce-o mișcă cu mâna-i olarul", într-un cadru luminos, festiv, adevărat ritual sărbătoresc, cei ce-l executau pe sacrele scene ale Cnososului sau

Scanned with OKEN Scanner

Phestosusului, își desfătau și-și liniștеau sufletul, al lor și al mulțimii din jur. Între ei, inspirat de zei, cântărețul zice din liră, pe când doi ghiduși se dau de-a tumba în mijlocul gloatei.

Tabloul animat baroc și puternic colorat, parcă ar aparține unei chermese campestre semnată de flamandul Rubens.

În acest fel se manifestă influența normală a dansului-joc, oricât de sălbatec învârtit, asupra celor ce păstrează măsura și euritmia și îi respectă armoniile interioare.

Euripide, în tragedia *Bacantele*, demonstrează unde poate duce excesul până la patologic al dansului orgiei dionisiace. De-o parte Agaue, bacanta practicantă a cultului până la demență, de cealaltă parte, fiul Pentheus nu vrea să participe la sărbătorire, disprețuiește dansul. Din ciocnirea contrariilor reiese desnodământul tragic: mama în plin rash euforic își omoară fiul, îl pedepsește în numele zeului ofensat pentru neparticiparea sa la cultul ce i se dedică. Așa va fi pedepsit și nevinovatul Hypolit, slujitorul castei Diana-Artemis, de zeița iubirii Afrodita cât și Orfeu când după pierderea Euridicei în infern întoarce spatele ceremonialului bachic, femeile respinse înfuriate îl sfâșie, aruncându-i capul și lira în mare. De aici legenda că ele acostând pe insula cea albă, Lesbos, vor reînvia într-un templu al lui Apolo, lăcaș minunat al poeziei lirice elene dusă pe culmi nebănuite de Alkeu și mai ales Sappho.

În romanul *Ciuleandra* cele două tabere sunt reprezentate prin Puiu Faranga și Mădălina. Primul observă fata la joc și își dă seama că vitalitatea acesteia îi va fi fatală. Deci ca să nu fie ucis, spiritul de conservare îl determină pe Puiu, foarte bine judecat și motivat să se grăbească, să i-o ieie înainte, deci își lichidează partenera.

Pentheus o omoară în acest caz pe Agaue și totuși Puiu nu este salvat, cum s-ar crede, fiindcă dansul Ciuleandra posedă legile și forța sa. Izvorât din adâncurile cele mai înnegurate ale orgiilor trace (bacantele ucigătoare ale lui Orfeu sunt femei trace) jocul pune stăpânire pe cel vizat, intră în el și-l prind într-o horă drăcească, înnebunindu-l: din ritual și dans ceremonial, purificator și aducător în preajma serenă a divinității, Ciuleandra se transformă în coree patologică, dansul lui St. Gilles, exact ca la rătăcitele jertfitoare ale

Scanned with OKEN Scanner

lui Euripide.

Până la urmă cu siguranță Ciuleandra îl va lichida pe Faranga, astfel că momentul nu-i numai mitic ci și magic, acceptăm că explorările lui Liviu Rebreanu de astă dată, cunosc profunzimi neobișnuite, coboară pe drumul sângelui mult înapoi către origini.

Se observă neîndoios că fără cunoașterea înțelesurilor mitice ale dansului, m-am trudit să schițez pe unele, cuprinse sub noțiunea fenomenului horal de Romulus Vulcănescu, greu am putea percepe mesajul intim al romanului *Ciuleandra*.

Sadoveanu în povestirile sale, ca de pildă *Nopțile de sânziene*, de multe ori insista asupra însușirii (nu numai a oamenilor dar și a lucrurilor sau a anumitor gesturi ale lor) de-a influența mersul rațional al evenimentelor, nu în cele din urmă ele pot fi dirijate prin descântecul spus sub lună plină al solomonarului).

Dacă mai adăugăm la ele și povestirile lui Vasile Voiculescu, vom fi convinși că o lume mitică nu poate fi percepută decât însușindu-ne modul ei de-a gândi, asta chiar atunci când cum e cazul lui Liviu Rebreanu căutăm să fim cât mai realiști posibil.

Pe acest pilon categorial, se înalță vocația mitică a romanelor lui Rebreanu, lui i se datorează atât măreția cât și slăbiciunea - pentru cei neinițiați cu precădere - ale operei lui Liviu Rebreanu. Căci dacă iar o subliniem, Mihail Sadoveanu, Vasile Voiculescu sau Mircea Eliade, în povestirile lor, dezvoltă direct teme mitologice, la autorul nostru miticul rămâne după faptele zugrăvite întocmai, constituie o aureolă a lui, pentru cine nu știe să-l caute, îi rămâne ascuns în umbră.

Prin urmare se poate trage o concluzie cât se poate de temeinică: așa cum cel ce vrea să pătrundă epopeele lui Homer sau tragediile antice, este necesar să cunoască datinile și credințele poporului elen, tot astfel se întâmplă și cu romanele lui Liviu Rebreanu, pentru a fi interpretate fidel, este de nevoie ca, mai întâi, să se familiarizeze cu mitologia românească, în primul rând cu modul de-a gândi al țăranului român.

Aș mai dori să adaug că acțiunea romanelor rebreniene nu este condusă de necruțătorul, aflat de-asupra zeilor, Fatuum elen ci în

Scanned with OKEN Scanner

primordial de marele necunoscut, misterul blagian, taina nunții mioritice.

Cum îl arată pozele și l-au cunoscut părinții noștri, Liviu Rebreanu avea înfățișare impunătoare, părul alb pieptănat cu grijă la o parte era al Carpatului acoperit de zăpadă, iar ochii albaștri purtau în ei apele cerului unde veneau să se adape căprioarele din vis, solii meditațiilor și ai inspirației nocturne.

Și totuși în pieptul acestui senator roman sau preot al lui Zamolxe, ardea un foc necruțător. Asemenea aezilor divini Homer și Stesichoros, orbi fiindcă au intrat prin cântecele lor în secretele zeilor, unul era și frumoasa Elena, fiica lui Jupiter și a Ledei, Liviu Rebreanu în fiecare lucrare își lasă câte ceva din propria-i ființă fizică. Așa se face că s-a consumat ca o jertfă sacră adusă pe muntele sfânt de Meșterul Manole, părăsind cele pământești încă în plină maturitate, cu puțini ani mai mare ca Balzac.

S-a frânt deci ca un stejar falnic, prin operă și-a lăsat spiritul să dureze mai departe în Panteonul culturii țării sale.

Asupra acesteia, la încheiere aș mai spune că vocația mitică a romanelor lui Liviu Rebreanu își are rădăcinile adânc înfipte în pământul său natal cu toți oamenii lui, leagănul românului de totdeauna, Transilvania, numai prin aceste surse ale nemuririi poporului său, își găsește el ca scriitor locul în universalitatea cuvenită și recunoscută marilor creatori.

Scanned with OKEN Scanner

Martiriul poetului Vasile Voiculescu

Mai acum câţiva ani ocupându-mă de *Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară*, de fapt producţiile originale în alexandrinul românesc ale lui Vasile Voiculescu, un vârf de Himalaia al literaturii române, contestam comentariul lui Ion Rău care insinua şi în viaţa septegenarului artist, existenţa unui triunghi real shakesperean, El-Ea-Amant.

Cunoscând astăzi mai bine biografia poetului-medic V. Voiculescu, ea nu ar fi trebuit să-i scape lui Ion Rău, pot adăuga următoarele: cu siguranţă, Ea, pentru poet reprezenta iubirea ideală purtată o viaţă întreagă soţiei sale Maria Mitescu Voiculescu pe care o pierde la 22 noiembrie 1946. Această despărţire îl determină pe Voiculescu să se dedice exclusiv creaţiei şi astfel prin mirabilele sale *Povestiri* şi *Sonetele* amintite, urcă treptele desăvârşirii la o vârstă când cei mai mulţi şi-au încheiat de mult activitatea, dacă nu se repetă în mod manierist. Din acest punct de vedere V. Voiculescu e un Sophocle sau Verdi al culturii noastre.

Şi ar mai fi de amintit că iubirea ideală pentru poet este una în cursul căreia Afrodita pământească nu se desparte de Afrodita cerească, după cum le prezintă Diotima, preoteasa din Mantineia, la Symposionul lui Platon, ci iubirea trupească, aşa ca la Eminescu, duce la înălţarea celei întru spirit pur deci iubirea, şi în acest caz, se prezintă ca o asceză albă în doi. Spre deosebire de Shakespeare, prins în plasa sentimentelor momentane, dragostea la el înseamnă un foc ce nu poate fi stins de toate apele oceanului, poetul nostru, în imaginarele sale tălmăciri, se mişcă în lumea ideilor platonice, prin urmare Amantul înseamnă, Iubirea sa avută, mereu, pentru Idealul tutelar al Poeziei, poate Shakespeare, poate Ion Pillat, ori

Scanned with OKEN Scanner

poate, El corespunde unui arhetip, tot așa Binelui antic, elen cât și Absolutului creștin numit Dumnezeu.

Lucrul acesta din urmă nu poate surprinde pe nimeni, atunci când V. Voiculescu este cel mai religios poet al nostru, adică reușește din rugăciunile și întâlnirile sale cu bunul Dumnezeu, să facă operă de artă, poezie de care Nichifor Crainic, mentorul Gândirii unde colabora el, spunea că posedă inefabilul mistic superior inspirațiilor divine ale lui San Juan de la Cruz.

Pentru ilustrare o să redăm câteva poezii scrise în anii 1955-1956, deci paralel cu *Ultimele Sonete*, ele ne ajută să pătrundem în atelierul de creație al marelui poet și faptul că nu sunt cizelate până la ultima expresie contribuie la accentuarea stilului sacru, biblic, am putea spune că ele înseamnă pentru cultura noastră cam ce sunt *Psalmii lui David* pentru poporul lui Israel.

Iată poezia *Ariciul*, porecla poetului, cel ce-și lăsa barba să crească în cea mai mare neregulă:

M-am încurcat în zile, m-am rătăcit în ani
Prin mlaștinile unui veac înecat în sânge.
Te-am ocolit; o vreme chiar ne-am privit dușmani,
Îți arătam doar țepii, arici ce-atins se strânge.

O, Doamne, azi mă pipăi și nu mă dumiresc:
Ce vrajă se petrece de la un timp cu mine?
Doamne, pe măsură ce cred și te iubesc
Îmbătrânesc în lume și-ntineresc în tine.

Sau poezia *Himalaia*, în ea poetul parcă-și arată bucuria de a-l fi servit pe Dumnezeu prin Cuvântul-Logos, cu el a lovit stânca Horebului interior ca să iasă apă rodului și nu cu toiagul cum a făcut-o Moise, din această cauză a fost pedepsit să moară în pragul Canaanului. Numai poetul prin cuvântul-duh înlesnește venirea, întruparea spiritului cum o povestește chiar autorul nostru în poemul său în proză, *Toiagul minunilor*:

Scanned with OKEN Scanner

Himalaia

Tu faci sfinţenia-ţi să mi se-arate
Ca mii de Himalai de diamant
Cu văi de haos înrădăcinate
Şi piscuri sprijinite în neant.

Şi-ncep să sui urcuşul Tău-nainte
Gheţar dumnezeiesc fără de vad.
De-alunec în prăpăstiile-ţi sfinte
Ce-mi pasă, tot în ţine cad.

Şi-n sfârşit *Mirungerea*, o nestemată, cum scoica duce în ea cântecul mării acest mic poem este o adevărată simfonie a inimii, ajunsă ca Dante să vadă lumina cea mare:

Mă scoate din lumeştile năvale,
Din iureşul către izbânzi prin veac.
O scânteiere a luminii Tale
Şi toate darurile vremii praf se fac.

Nu mai voiesc cu lauri să mă ungă,
Nici chip în piatră faimei a-mi sculpta
Ci inima în creştet să-mi atingă
Mirungerea cu frumuseţea Ta.

Dar aş dori să se mai ştie că la scurt timp după ce încheie ciclul *Sonetelor*, în august 1958, poetul este întemniţat de regimul comunist la vârsta de 74 de ani şi suferă astfel o recluziune de patru ani, până la 2 mai 1962. Apare aproape absurd dar adevărat că, în loc ca poetul să fie laureat pe Capitoliul Carpaţilor noştri, oamenii cu chip de maimuţă îi pun cătuşe şi-l condamnă la tăcere. Astfel poetul Vasile Voiculescu, ca orice sfânt urcă Golgotha martiriului său pământesc, dacă spiritul de mult i s-a înălţat la Domnul.

Eliberat la 2 mai 1962 până la 25 aprilie 1963, deci mai puţin de

Scanned with OKEN Scanner

un an este aproape continuu în spital cu diagnosticul de morbul lui Pott lombar (tuberculoză a coloanei vertebrale), sigur urmarea condițiilor inumane în care și-a dus zilele în bezna temniței comuniste, însoțit de o stare gravă uremică (poetul a fost operat de prostată puțin înainte de-a fi arestat).

Prin urmare marele poet Vasile Voiculescu moare în noaptea de 25 spre 26 aprilie 1963 și este înmormântat în Cimitirul Bellu.

Ar fi interesant de știut, ceea ce ar fi de presupus, dacă familia sau alte persoane posedă poezii scrise de poet în timpul detenției sau în anul următor până la moarte.

Așa se încheie destinul pământesc al unuia din cei mai mari poeți români, de unde urmează eternitatea sa, de care, ca de cerul înstelat de deasupra noastră, nimeni nu se mai poate atinge.

Dar să se știe că atunci când am scris de martiriul poetului Vasile Voiculescu acesta există cu adevărat nu-i o simplă metaforă!!!

Și drept încheiere să-mi fie permis să semnez cu următorul:

Omagiu lui Vasile Voiculescu

Născută într-un rai de veșnicie
Din spirit pur, lăuntric empireu,
Se face scară, alba poezie
Pe care urci la bunul Dumnezeu.

Sub pașii fără-trupului, învie,
Pod peste-abise, gândul curcubeu
Să lumineze ca o faclă vie
Atunci când drumul se arată greu.

La capăt te așteaptă un altar
Iubirile i-au înălțat portale,
Ducându-ți din ceresc mărgăritar,
Eternitățile, sacre vestale,
În palma lor, mirungere cu har
Statuia frumuseții ideale.

Scanned with OKEN Scanner

Și ceea ce nu se poate uita:

Anii din urmă ai poetului

După ce ultimul sonet, l-ai scris,
Invidioși de prea multa-ți lumină
Cotropitorii țării te-au închis.
Și dacă te-au târât, barbar, prin tină
Trecut-au trup bătrân prin cazne grele,
Nu au atins nemoartea ta senină

Aflată sus la Dumnezeu, în stele.

Scanned with OKEN Scanner

Povestea Maicii Domnului de Ion Pillat

În legătură cu poemul *Povestea Maicii Domnului*, Ion Pillat se arăta nemulțumit că exegeții și criticii l-au comparat prea mult cu *Das Marienleben* al lui Rainer Maria Rilke, în timp ce izvoarele lui au fost Biblia, pictorii primitivi italieni și flamanzi, cât mai ales, folclorul românesc.

Citind poezia lui Rilke descoperim în ea pe pelerinul cărărilor interioare unele ce duc la locurile sfinte ale meditației, ostrov unde sufletul își clădește templul și altarul viselor jertfite după ritualul Ifigeniei din mituri. Lirismul rilkerian poartă în el clocotul din adâncuri al cercetătorului în spirit, rătăcitor din țară în țară până-și găsește împăcarea veșnică, omorât de spinul trandafirului, lângă zidul unei biserici de cătun elvețian.

Misticismul lui Rilke comparat cu cel al lui San Juan de la Cruz de pildă, pe bună dreptate s-a arătat, nu are nimica din grația contopirii divine, nu împărtășește nici o clipă extazul hieratic al sfintei Tereza de Bernini. Poezia rilkeriană este mai mult un obiect sacru de muzeu, lemnul sterp al lui Tannhauser, ocolul prin metaforă al chivotului gol, durerea neîmplinirii, atitudinea artistică înlocuiește pe cea autentic religioasă, așa că eventual se poate vorbi de un misticism poetic. Rugăciunile inspiratului nu se bucură de fericirea marei revelații, Dumnezeu refuză să i se dezvăluie, deci închid în ele disperarea și chinul părăsitului și orbului Tobit. În acest context cântecele despre divinitate ale lui Rilke exprimă o criză, nu altfel ca Unamuno în a sa *Agonie a creștinismului* sau Nietzsche când declară că Dumnezeu e mort.

Semnificativ că după ce iconarii bucovineni îl aclamă considerându-i-se discipoli, cu precădere în așa zisul gotic bucovinean, până la

Scanned with OKEN Scanner

urmă Vasile Posteucă se distanțează de el, îi simte pustietatea credinței, mască disimulată a lui Pierrot.

Întorcându-ne la Ion Pillat, acesta oricât l-ar fi urmat și tradus pe Rilke, temperamental este cu totul diferit, de aceea drept a avut să protesteze și să denunțe ca false, referințele ce-l apropiau de poetul *Sonetelor către Orfeu*.

În cele dintâi, opus omului universal Rilke, Ion Pillat este legat de colțul patriei carpato-dunărene, spațiul mioritic al Miorcanilor și al Floricăi, locul de baștină al străbunilor și bunicilor Brătieni. Nici de Fr. Jammes nu l-aș apropia fără rezerve, chiar dacă i se alătură direct în celebrul Aici sosi pe vremuri, capodoperă pillatiană. Jammes ca și Essenin, sau la noi Nichifor Crainic ori Tudor Arghezi, retrăiesc mediul de țară cu toată savoarea orășeanului intelectual, revenit ca fiul risipitor pe locurile de odinioară. Ion Pillat, pornit dintre aceștia, se îndreaptă mai către origini, când este romantic ca Lamartine sau Alecsandri când pictor precum N. Grigorescu, amândoi cei din urmă nu întâmplător sunt amintiți de el în poemul Bătrânii. Îndrăgostit de lumina mediteraniană, întinsă de la Delfi până la poalele Carpaților, îi vom găsi înrudiri cu Al. Gregorian fără foșnirile tainice de sub măslini ale acestuia din urmă, transformate în fiori metafizici la dionisiacul Lucian Blaga, prin acestea am și delimitat deosebirile dintre cei trei.

În *Povestea Maicii Domnului*, Ion Pillat nu numai că recurge la folclor, dar demn de accentuat, se substituie unui țăran, Ion de la Miorcani. Prin urmare își însușește limbajul și mentalitatea (caracterul trebuie să fie relevat fiindcă dă cheia poemului) de a vedea lumea ale țăranului român. Desigur procedeul, doar o manieră, nu poate să ascundă total pe artistul cult, așa cum în picturile lui Chagall, oricât de naive și copilărești, nu dispare nici un moment autorul. Pe același drum s-au realizat în arta lor, Brâncuși și Țuculescu, mai ales ultimul parafrazează în viziunile sale onirice motivele scoarțelor țărănești, oltenești.

Rugă ca să încep (I) constituie predoslovia închinată Maicii Domnului de scriitorul cu călimara la cingătoare, iluminătorul de manuscripte vechi, pentru ca cinstitu-i grai să fie lucrat "ca lâna

Scanned with OKEN Scanner

dintr-o iie" și bun să-i fie "ca oul încondeiat de Paște" și înălțat "ca o troiță la răscruce" "drumețul să se-nchine/ De vine ori se duce". Și la urmă să rămână anonim ca iconarul: "Nu-mi trebuie slavă. Harul/ Ți-l cer: Am început".

Nașterea (II) nu are loc în Galileea, căci Nazaretul e la noi, de pe pridvor privește Ioachim, moșul alb în portul de la țară, spre Râul Doamnei. Femeia sa Ana va cădea grea, așa ca de-o boare scuturată cu floarea de mălin, petala miracolului, pruncul.

Copilăria (III) ne-o descrie pe Maica Domnului ca pe o fetiță "în opinci și cu opreg" duhul sfânt e porumbelul ce-i stă pe mâini, clopotele îi sună seara în fântâni iar îngerii "beau cu dânsa spuma laptelui din blid".

Tabloul parcă este semnat de un Fra Angelico mutat din San Marco pe meleagurile Argeșului.

Juruirea (IV) continuă sub zările cristaline ale Negoiului pe aceeași pânză țesută cu fir de aur și opal, într-o sărbătoare a Mariei mici, părinții plecați în țară la un schit unde fata calcă în altar, în timp ce în cer, peste hotar, sună buciume și îngerii cântă în strane ca într-o altă cadră de Beato Angelico.

Buna Vestire (V) o surprinde pe fată țesând borangicul la război, Îngerul ca un porumbel, pe tălpi de vis, bate din aripi lângă ea.

De la madonele din *Buna Vestire* a lui Simone Martini sau ale florentinilor din quattrocento, asemenea lui Andrea del Sarto reprezentând-o pe soția lui Angelica, precum Lorenzo Lotto pe țăranca din Marche, Ion Pillat întruchipează pe Fecioara Maria într-o țărancă de la Florica.

Porumbeii versurilor pillatiene împrăștie, de bună seamă, liniștea cosmică a hulubilor albi din mozaicurile ravennate.

În *Iosif teslarul* (VI) stăpânește pacea căminului de fiecare zi, în mijlocul ei crește taina, cum n-a mai fost alta, a liniștilor, asemenea spicului de grâu sau florilor sălbatece ale câmpului.

Nașterea Domnului (VII) - după legenda populară - constituie un colind ce anunță pe ritmul *Mioriței* împlinirea proorocirilor biblice:

Scanned with OKEN Scanner

Și să vezi
Și să nu crezi:
Fânu-n soare
Era floare,
Albăstrele
Erau stele,
Și-n senin
Luna un crin.

Acțiunea se desfășoară în același cadru autohton, ceea ce dă următorul lustru cântecului abia început:

Jos sub poala raiului,
Pe sub Piatra Craiului
Unde-ncep muscelele,
Apele și stelele,
Vezi, albind ca pe chilim
Târg pre nume Vifleim.

Astfel de versuri l-au scandalizat pe E. Lovinescu și i-a imputat poetului că nu respectă deloc litera Bibliei, întâmplarea ar friza neverosimilul. Observația compromite grav seriozitatea și percepția pentru frumos a criticului parcă am putea obiecta scenelor din tablourile lui Raffael sau Leonardo da Vinci faptul că unul așează Vifleemul în Urbino pe când celălalt sub poalele Alpilor înzăpeziți?

Steaua (VIII) și *Închinarea Magilor* (IX), demne pânze ieșite de sub penelul unui primitiv flamand, domină cele două animale între care a născut Fecioara, asinul și boul. Craii de la Răsărit sunt redați în straie și trăsături simple, departe de gala și luxul personagiilor lui Albrecht Dürer, după cum se cuvine în ograda unui țăran nu prea înstărit.

În *Mama și pruncul* (X) răsare candoarea pură și albastră ca într-o pictură de Murillo strămutată pe drumul satului muscelean, în odaie scundă, sub acoperiș de șindrilă.

Bejenia (XI) nu are loc în Egipt, ci în Ardeal, fuga se datorează

Scanned with OKEN Scanner

năvălirii turcilor. Iosif cu gândul la pământul de-acasă întinde mămăliga seacă să-i îndestuleze pe ai lui ca la o masă a tăcerii, din trupul frânt al anafurei.

Despărțirea (XII) este acea dintre mama țărancă și copilul pornit la domnii din oraș, ecoul desrădăcinării cântecelor lui Iosif și Goga.

Rusaliile (XIII) alcătuiesc un intermezzo, adunarea, la hramul țăranilor îmbrăcați în alb, înconjoară pe Iisus cu Apostolii, mister al aceloraşi meleaguri:

Piatra Craiului albastră de departe:
Iată tot Ierusalimul tău din carte.

Jalea (XIV) și *Bocetul* (XV) exprimă durerea mamei pe care Roger van der Weiden o pictează leșinată la picioarele crucii. Distihul este popular, refrenul de asemenea:

Fiul meu, copilul meu
Mlada sufletului meu.

Episodul cu puterea eleată a unui plâns de tragedie antică zis însă pe frunza și naiul plugarului ne determină să-l credem pe Ion Pillat când afirmă că poezia populară și clasicismul elen au fost călăuzele principale ale creației sale poetice.

Adormirea (XVI) se derulează ca o vecernie intimă petrecută între toți cunoscuții pe vatra plaiului străbun:

Cum cădea în sat amurgul peste-ogrăzi și peste șure,
A ieșit cu luna plină heruvimul din pădure.

Tipicul nu este cutremurat de nici o stridență, așa cum are loc în somn totul înseamnă o trecere dintr-un vis într-alt vis, sacru și profan în același timp, cucernic ca în *De-a v-ați ascunselea* a lui Tudor Arghezi:

Maica Domnului, ca-n vremuri, sta cu lucrul la fereastră,
O trezi în raza lunii, lin aripa lui albastră".

Scanned with OKEN Scanner

Pregătirile sunt cele obișnuite deși se presimt foirile de dincolo, bătăile de aripi ale heruvului:

Își udă ca totdeauna toate glastrele de nalbă,
Se găti ca pentru noapte cu cămașa cea mai albă.

Sfârșitul nu-i nici cât o tremurătură:

Se culcă sfioasă-n patu-i strâmt, ca pe o năsălie.
Și-adormi rugând pe Domnul lângă fiul ei să fie.

În felul ăsta știu să se stingă florile raiului.

În *Înălțarea* (XVII) poetul face o digresiune cu adevărat artistică, total necanonică, practicată și în Renașterea italiană de ar fi să amintim *Assunta* lui Mantegna din Padua sau pe cea a lui Tizian din dei Frari în Veneția, despre care Canova spunea că e cel mai frumos tablou din lume.

La Ion Pillat înălțarea la cer a Preacuratei este observată de un țăran, peste plugul său se lasă deodată, ca din cerul deschis, o lumină de aur și vede pe Maria suind la Domnul, Fiul și Duhul Sfânt, "Pe scara unei raze ca dânsa de curată".

Ultima strofă definește sofianismul pillatian, aluatul minunilor, doar cum recita *Profetul* lui Lucian Blaga, Iisus cu picioare ca ale noastre a umblat pe ape:

Țăranu-și face cruce cu dreapta și se-nchină
Smerit cum se cuvine icoanelor. Apoi
Pornește brazdă dreaptă c-un plug cu patru boi
Pe când ușor se pierde Maria în lumină.

Cu adevărat Pillat atinge aici accente profunde și primitive, săteanul său este unul din Apostolii lui Caravaggio.

Ultima secvență, *Mreaja* (XVIII), este poate cea mai caracteristic concepută, căci țăranul, când e să-și reprezinte casa Domnului, nu poate să o facă decât prin cea a lui, conform naturii sale primare:

Scanned with OKEN Scanner

Vezi raiul e o casă din Muscel,
Tot prin livezi de stele sui la el.

Așa tratează și Arghezi o cameră de spital, doar miresmele monahicești îs mai puternice.

În odaie stă Dumnezeu cu Iisus și Duhul Sfânt pe când în pridvor Maica Domnului privește la cei de jos, către gloata răilor pe care Scaraoțchi îi arde în focul cuptorului blestemat.

Maica Domnului aruncă mreaja ca să prindă și să mai salveze pe cine poate și când îi aseamănă pe oameni scobarilor și mrejelor de pe Olt căzute în plasă, autorul confundă imaginea Sfintei cu a solomonarului, Armin Pescarul din *Legenda legendelor* lui Vasile Voiculescu.

De aici dorința cea din urmă, requiem rustic, tuba mirum cântat pe fluier de păstor dac:

Mario, care scapi păgâni și hoți,
Asvârle iar năvodul dacă poți
Mario, mreaja ți-o aștept de ani,
Eu robul tău Ion de la Miorcani.

Este o scenă dintr-o icoană pe sticlă, naivă Judecată de pe urmă în care Fecioara Maria apare ca intermediară între muritorii cei supuși păcatului și Dumnezeu. Așa o întâlnim în *Paradisul* lui Dante, în Capela Sixtină, nu altfel la Eminescu și ca ei, Ion Pillat o preamărește urmărind firul vrăjit al eresului popular.

Ajunși la capătul *Povestei Maicii Domnului* putem ușor constata că deosebind-o de *Das Marienleben* a lui Rainer Maria Rilke, o înscriem cu apă tare pe lespedea autohtonismului gândirist, unde au mai ridicat troițe cioplite-n lemnul Carpaților, N. Crainic, L. Blaga, Al. Gregorian și nu poate lipsi nici Tudor Arghezi.

Întrebuințând motive stilistice țărănești în construcția modelului său artistic, potrivindu-i-se dictonul horațian "Ut pictura poesis", prin *Povestea Maicii Domnului*, și nu numai prin ea, Ion Pillat dă naștere unei opere din lutul căreia au purces statuile lui Brâncuși,

Scanned with OKEN Scanner

picturile lui Ţuculescu sau ale uitatului astăzi Teodorescu-Sion, dar în acelaşi timp nu pregetă să arunce spre trecut punţi către Alecsandri şi luminosul Grigorescu.

Astfel poetul nostru reuşeşte să fie un sublim Demiurg, recreator de tradiţie românească.

Scanned with OKEN Scanner

Laudă lui Vasile Pârvan, poetul. Parentalia

Iată-l pe Vasile Pârvan văzut de G. Călinescu în *Istoria literaturii române de la origini*: "Dacă geniul lui Iorga era viforos sau şăgalnic acela al lui V. Pârvan era muzical şi solemn. Când după câteva clipe de aşteptare, studenţii priveau spre uşa ce se deschidea, apărea în faţa lor Brand. Pastorul Brand al lui Ibsen, cu haina neagră încheiată până sus, călcând pe un gheţar. Însă văzut de aproape, pastorul n-avea în ochii săi pătrunzători duritcăţi nordice iar tristeţea încruntată într-o ironie gravă îi dădea înfăţişarea unui actor tragic. V. Pârvan îşi potrivea foile în mână - căci avea să citească cu acea încruntare visător-ironică a feţii - apoi aştepta. Şi în vreme ce zgomotele se potoleau unul câte unul, privea pe fereastră pe cerul îndepărtat sfărâmarea ideală a norilor. Apoi cânta".

Tot lui G. Călinescu îi revine meritul de a fi descoperit în proza recitată solemn a lui Pârvan ca pe mărgăritarele ascunse în fund de mare, urmele de lumină ale unor poeme, cântate monodic pe lira lui Apolo sub laurii înţeleptei Atena:

Era linişte pe câmp.
Ciocanele băteau surd în dălţi
În marmora ruptă
Răsuna ca argintul.
Eram obosit şi trist.
Şi din tăcerea întinselor câmpuri
mi-am tras liniştea gândului
senin şi stăpânitor,
Tăcerea e centrul lumii.
Spre tăcere se adună toate,

Scanned with OKEN Scanner

Ca apa spre prăpastia neagră
Se îndeasă toţi împrejurul liniştei
spre a-i găsi înţelesul.
Şi toţi se liniştesc împrejurul ei
şi asupra tuturor se aşterne
stăpânitoare
Tăcerea.

Din *Memoriale*, rugăciuni funebre închinate morţilor unde Brand protestantul este întregit de un Bossuet ortodox, psalterionul din braţele lui David cu ţitera pindarică, psalmul întărit de ritmurile grave ale imnului păgân, ne vom referi în cele dintâi la Rosalia, un cântec de jale şi un cântec de biruinţă, memorial în onoarea camarazilor căzuţi în războiul pentru unitatea naţională, rostit în ziua de 20 noiembrie 1918 la redeschiderea cursurilor de istorie antică.

Pe prima pagină am pune motto-ul: "Nu e altă glorie decât aceea de a-ţi da viaţa ta pentru altul".

Imnul de preamărire sună vijelios ca vântul Kogaiononului dacic trecut din cărţile sfinte şi cazaniile vechi bisericeşti prin pana cronicarilor la tactul major de simfonie a neamului, Cântarea României de A. Russo: "Ci tu patria mea, aveai şi tu gândurile tale, visurile tale".

Un fel de Tuba mirum, apocalipsă a Istoriei Românilor: "Se încheiase secerişul. Se adunau snopii. Peste marea de aur dintre Carpaţii violeţi şi Pontul albastru, se lăsa seara. Sunau clopotele pentru Sfânta Maria. Cum se ridică ciocârlia, până în tăriile cerului, umplând văzduhul cu cântecul ei de bucurie pentru răsăritul soarelui, aşa se înalţă deasupra satelor daco-romane în dimineaţa Sfintei Marii sonor ca trâmbiţele învierii: «am trecut munţii»".

Slava eroilor se transformă într-o cantată adresată tuturor celor ce au murit fără cruce la căpătâi, fără nume, fără lacrimi, fără glas de clopote, fără cântec de veşnică amintire, pusă astfel candelă în mausoleul ce va cuprinde atât pe soldaţii jertfiţi pe stepele întinse ale Rusiei din anii lui '40, cât şi pe toţi martirii temniţelor comuniste de mai târziu. Aşa simţim cântul de preamărire în inimile

Scanned with OKEN Scanner

noastre, pentru nedespărțiții unii de alții, Eroii Patriei.

Se vorbește de o trădare valabilă peste timpuri de la fapta lui Ieremia Golia, trădătorul lui Ion Vodă cel Cumplit la regele și acoliții lui generali și politicieni ai anilor 1944, luna august 23: "Ci pentru ei, cei morți ai noștri, noi trebuie mereu să ne întoarcem sufletul la vremea trădării..."

Cuvintele se rostogolesc grele ca-n rapsodiile lui Aron Cotruș, parcă au pornit în jos pe văi glasurile morților ca bolovani uriași, bucăți de cer amestecate cu sânge și lacrimi: "Pe mormintele noastre nu s-au ridicat semne, amintirea noastră nu e cântată - că oamenii nu cântă decât pe cei ce biruiesc, iar nu pe cei înfrânți - neapropiați, singuri, uitați, părăsiți, noi sutele de mii de pe câmpurile de luptă și din ocoalele de boală fără scăpare, noi armata mucenicilor înșelării și rușinii, cerem amintire, cerem ușurare".

Ca o jelanie de tragedie antică apare acel "ce trist e că putem uita" străluminat deodată de schimbarea la față a lui Oedip la Colona "căci ne putem reculege în toată serenitatea". Autorul întrebuințează pe "ci" ca un leitmotiv gregorian, măreț prin repetarea lui monotonă, parcă ar fi ecoul de lemn al toacei ce bate în turnul unei mănăstiri peste care nu trece pasărea timpului, așezată fiind pe unul din limanele raiului.

Uneori pune mâna pe biciul cu care Christos a alungat pe zarafi din templu și e iute la mânie asemenea preafericitului Antim Ivireanu din Didahii: "Ce uriaș e instinctul de conservare la cei stupizi și netrebnici! Cum știe drojdia societății, în vâltoarea tragică a războiului, să-și găsească culcușul cel mai cald, adăpostul cel mai sigur!"

Nu scapă nici conducătorii, cei ce hotărăsc soarta omenirii: "O mână de mediocrități ambițioase și meschine conduc omenirea și omenirea suportă sacrificiul oribil al ducerii la tăietor a tot ce sufletul contemporan avea mai nobil, fără ca praful și cenușa să se fi ales de acele mediocrități, încă înainte de înfăptuirea crimei".

Iată de unde se ridică vizionarul, istoricul romantic al lui Michelet sau Hașdeu înflăcărat de idealurile eroilor lui Carlyle și pune o întrebare decisivă pentru viitorul nu numai al țării sale:

Scanned with OKEN Scanner

"Cine va alcătui acum «noua generație»? Cine va hotărî de gândul întraripat, spre cele vecinice ale acestui neam? Preoții jertfei ori preoții hranei?"

Auzim Profetul urcat pe Horebul înalt al spiritului de unde cuprinde cu ochii întreg pământul și cerul, acestea îi servesc loc de oficiere pe altarele fericitului Zarathustra ridicat de la dionisiacul Nietzsche pe zările aurorelor apolinice: "Cine va da națiunii noastre suprema sanctificare a scopului vieții spirituale, acordarea întru sublim a scopurilor individuale, cu cele sociale și cu cele universale; cine va releva națiunii noastre sublimul vieții spirituale active, ca biruire a morții celei a toate distrugătoare; cine-i va releva armonia eternă dintre legile neschimbate din Cosmos și legile după cari se ritmează gândul nostru, omenesc?"

Finalul aduce apoteoza lui "Bucur și Brăiloiu și Stroe, Bădiceanu, Ghica și Albuleț și Stoica și Panțu și Bălăcescu", nume citate ca din întâmplare de pe o placă a amintirilor. Stăpânește deodată atmosfera de biruință "urieșească" din *Apus de soare* al lui Barbu Ștefănescu Delavrancea, jertfa primită la cer se contopește cu "simfonia interplanetară a stelelor care se rotesc în abis" întru eternitatea îndumnezeirii. Și parcă tot acest imn a fost scris pe munții, dealurile și câmpiile țării luate drept lespedea sacrului cenotaf al neamului.

Rosalia lui V. Pârvan închinată memoriei soldaților români reprezintă un monument al Victoriei săpat în piatra cuvântului, unul ce poartă în el suflul sublimului eschilian desfășurat în cadențele solemne și grave ale *Eroicei* lui Beethoven. Cântec nemuritor ieșit la lumină de undeva din stratul mumelor, vrednic *De Profundis* românesc.

Anaxandros este un dialog platonic ai cărui eroi sunt Anaxandros, Theoxenes, Callicrates, nume descoperite de savantul arheolog pe stelele funerare de la Histria unde de altfel se și petrece acțiunea, într-o noapte cu lună în turnul lui Aristagoras de pe malul Pontului, botezat de grecii vechi, veniți din Sud, cel stâng.

Un mic ospăț-symposion - platonic în țara dacică, după modelul academiei neoplatonice din Florența, vizitată de Lorenzo

Scanned with OKEN Scanner

Magnificul, Angelo Poliziano adunați în jurul lui Marsilio Ficino.

După ce Theoxenes definește tragedia conform vederilor lui Aristoteles ca pe o modalitate de mântuire a sufletului ridicat în eternul ideilor platonice după dorul său de a se uni cu nemărginitul execută un salt în absolut, iar Callicrates o consideră ca pe cea mai măreață armonie dintre toate frumusețile, Anaxandros, dascălul, își dezvoltă pe alte căi comentariul. Astfel consideră gândul tragic ca pe strigătul de durere al singurătății. Din tristețea nimicniciei vieții provocată de zidul de singurătate ridicat între om și cer, întărită de forța oarbă a Destinului asupra muritorului, s-a născut sentimentul, atitudinea, creația tragică. Eschil, Sublimul, Sophocle, Armoniosul, Euripide, Chinuitul caută să salveze omul, prin trăirea altor suferințe să-l scoată din singurătatea lui tristă, de aceea tragedia nu-i viață ci artă, patos, întâmplare împărtășită cu vibrații ce conțin tării divine. În dosul operei se află autorul tragic, el aparține vieții, gândului solitar înălțat tot mai sus: "Sufletul omului e un izvor. Singurătatea e fântâna în care apele lui se adună, spre a se face mai mari. Lăsați izvorul să-și adune puterile și tot ce strânge va fi o bucurie cu atât mai mare pentru voi".

Pe aceste locuri interioare construite după formele euritmice ale templului lui Apolo din Delfi, se izvodesc marile creații, Eros învinge pe Eris, viața iese învingătoare înaintea morții.

Monologul lui Anaxandros este așadar dedicat singurătății omului ales, marelui solitar. Rostul tragic s-a stins cu Eschil, prin Euripide a apărut drama, în schimb nu au pierit solitarii, demiurgii gândului și cuvântului. Plăsmuitorii de vise din iubire pentru cele eterne se refugiază în singurătate. Acolo în liniștea solitudinii cei cu har aud crescând iarba, înțeleg simțirea florilor amintindu-ne pe acel ce percepe în poemul lui L. Blaga razele de lună lovind geamul.

Totul devine nevinovăție și pace, murmurul armonic este prezent în lucruri, infinitul coboară în finit, sufletul omului se unește cu țărmul universului fără capăt, își însușește experiența desmărginirii lui N. Crainic.

Trăirea lui Anaxandros este cea superioară și unică, a lui Dante Alighieri ajuns în apropierea lui Dumnezeu.

Scanned with OKEN Scanner

Sau mai autohton, dacic, repetă actul din mitologia păstorului mioritic de a se contopi cu stelele cerului. Este nostalgia împlinită după muzica sferelor visată și de tânărul Eminescu pe cărarea ce duce la strămoși înapoi, de la Miorița la Luceafărul se consolidează idealismul absolut al spiritualității românești.

Pe un picior de plai, pe o gură de rai unde "florile cântă" se săvârșește poezia originară, miracolul genezei dintâi. Iată cum naște ea din tiparul prozei ca sclavii neterminați ai lui Michelangelo din marmoră de Carrara:

Singurătate gravă
ca clopotul rar în noapte
Singurătate bună
ca izvorul răsărit în pustie
Singurătate largă,
ca zborul speranțelor noastre;
tu ne trezești la viață
tu ne înveți ce e moartea
tu ne arăți iertarea
tu ne împaci cu Destinul,
tu ești înțelesul vieții ca formă a lumei.

Și finalul:

Cetatea lui Apollon odihnea învăluită în lumină.
Din portul cel mic spre Halmyris
pescarii.
Marea murmura eternul ei ritm
mângâind temeliile zidurilor.
Era pace, seninătate, armonie.

Prin Anaxandros, V. Pârvan de bună seamă compune un dialog platonic de nivelul celor din Symposionul marelui atenian. Citindu-l, te stăpânesc fiorii Hyperionului eminescian, celălalt mare Solitar și Demiurg al gândului și Formei.

Scanned with OKEN Scanner

Singurătățile lui Anaxandros: dorul după întâlnirea celor eterne și în veci armonioase. Absolutul. Dumnezeu. Salt și Înălțare. Respectiva creație a lui Pârvan, poem în proză, poate fi socotită printre cele mai frumoase scrise vreodată în limba poporului carpato-dunărean.

Laus Daedali e ultimul memorial (1921) închinat săpătorului de piatră, chinurilor creatoare ale lui Alegenor.

De data aceasta acțiunea este transpusă la Atena și Delfi, în Elada antică, astfel cântată în Dies violaris (sărbătoare în cinstea morților, zi de ritual), memorial dedicat lui C. Erbiceanu: "În țara unde chiparoșii stau de pază la capetele celor întru vecinică pace adormiți, unde măslinii cu frunzele lor argintii îmbracă munții ce se oglindesc în marea nemărginită, unde bolta cerului se înalță până în infinit, iar lumina soarelui pătrunde toate, dându-le lumină din lumină, acolo omul are sufletul mai simplu și mai clar, seninul cerului și al mării îl înseninează și pe el și gândul iubitor de lumină se avântă în visare spre înălțimile albastre cu Platon, ori pe mările de smarald și safir cu Homer".

Fragmentul are frumusețea celebrelor pasagii recitate de corul din *Oedip* la Colona de Sophocle.

Solilocviul lui Alegenor i-a fost inspirat desigur ca o meditație în preajma ruinelor pe care nu le cântă ca Volney sau Cârlova și Heliade Rădulescu la noi, ci fiindcă are pasiunea esențelor ca Eminescu în Memento mori, se va referi la legenda creației, la zbuciumul creatorului, fărâmă ruptă din veșnicia sufletului universal.

Dacă Anaxandros a fost *Miorița* clasicizată a lui Pârvan, *Laus Daedali* privește pe Meșterul Manole devenit Daedalus, vestitul arhitect al labirintului lui Minos din Creta. Se știe că în balada populară a *Meșterului Manole*, episodul lui Icar nu se află decât în versiunea românească ceea ce ar putea reprezenta de-acum o influență directă din mitologia greacă, de unde apropierea posibilă între Dedalus, tatăl lui Icar și Meșterul Manole și în concepția pârvaniană.

Săpătorul în piatră Alegenor se plânge de sărăcia faptei exprimate în materie doar câteva "semne de arătare și altora a tainei din noi": "Omul nu poate spune decât lucrurile potolite, împuținate,

Scanned with OKEN Scanner

făcute trup, ale vieții lăuntrice. Nici marea bucurie, nici marea durere, nici fericirea, nici moartea, nu se pot spune în nici un mod simțit, pipăit, altuia".

Clasicul Pârvan se joacă cu idei de care n-au rămas străini artiștii cei mai moderni și avangardiști, ca de pildă Kandinski, când susținea că el urmărește prin arta lui abstractă să exprime graiul interior al inimii.

La Alegenor: "Nu pot săpa ce n-am văzut săpat de nimeni înaintea mea. Lupta de veacuri care trebuie, spre a găsi prin dibuiri, înșelări și suferințe de zeci de generații înfățișarea de piatră a mișcărilor ascunse ale sufletului, la noi încă nici n-a început".

Neputința artistului de a trece peste fruntariile mărginitului: "noi săpătorii în piatră, încercăm, cu cele câteva gesturi și măști ale trupului, să dăm vedenii vecinice ale nesfârșitelor mișcări ale sufletului".

"Marea iluminare interioară e necomunicabilă". (!!!)

Ce a însemnat pentru Anaxandros singurătatea este pentru Alegenor tăcerea: "Și Alegenor gândi că viața cea adevărată e tăcere iar nu exprimare".

Din aceste pagini a luat G. Călinescu rândurile citate la început, pean al sufletului căzut ca o frunză de laur în apele castalice vrăjite, lupta cu marmora sau cântarea Muzelor pe muntele Parnasului, ne duc la chinurile genezei transformate în sonet de divinul Michelangelo.

"Dar tăcerea e destinul pe care-l purtăm în inimă" cu alte cuvinte Sufletul în matricea sa înainte de a fi turnat în forma pietrei sau cuvântului.

Simbolizând permanențele antichității și a miturilor ei, apare Daedalus pe umăr purtând aripile de raze ce i le-a împlântat Eros. Îndrăgostitul de fata regelui Minos, revine mereu la munca sa de meșter neîntrecut, urmărind imaginea unei zeițe cu trupul de fildeș, părul de aur, întruparea idealului său.

Astfel Daedalus reprezintă pe artist cu toate mărețiile și zădărniciile lui.

Hălăduind prin livezile de măslini de la porțile Penteliconului

Scanned with OKEN Scanner

cel cu cântece de privighetoare în răcoarea dimineții, sufletul său se lansează spre cer asemenea unor săgeți, modelând chipul ce se vede al lumii constată că geniul la lumina zilei e claritate și armonie.

Marea enigmă a creatorului sărutat pe frunte de zei, îi dă puterea să asculte în inimă, imnul adorării Luminii de zi, după simțirea cea mai obișnuită a mediteranianului și de tipul lui Paul Valery. Armoniile lăuntrice ating vârful catedralei spiritului cel mai de sus, căci cioplitorul în piatră este de fapt un executant întru lumină. Tactul lovirii în marmora mitului corespunde tactului însuși al tăcerii: "Marea schimbare a lumii, dintru noapte întru zi, s-a împlinit în larga domnie a tăcerii tăriilor".

Și parcă pentru a fi readuși la meditația dintre ruinele orașului mort ni se descrie ca încheiere lăsarea nopții, dispariția ultimelor raze de soare "ca vârful unui catart în abis".

Această stingere are o vibrație neasemuită metafizică în ea, ca-n adagiourile lui Mahler semnifică moartea și neantul. În contra lor pentru viață și triumful ei nobil se ridică cioplitorul în piatră, Alegenor.

Desigur *Laus Daedali*, prin unele părți mai hermetice, își așteaptă exegetul, eu nu am făcut altceva decât să atrag atenția asupra lui.

În încheiere, subliniez, clasicismul lui Vasile Pârvan, comuniunea sa helenă, aparține unui mediteranian, slujitor al luminii și soarelui, motive ce i-au atras și pe nordicii, Hoelderlin și Goethe.

Să nu se uite că împreună cu G. Murnu, V. Pârvan este inițiatorul unui valoros cult al antichității la noi, neoclasicism practicat în poezia lor de I. Pillat și V. Voiculescu printre alții.

Scrierile analizate în lucrarea de față ne prezintă pe poetul V. Pârvan, pe lângă care de-acuma nu ne va mai fi permis să trecem indiferenți și mai ales neștiutori.

Scanned with OKEN Scanner

Despre poezia lui Nichifor Crainic

Când în 1919, Lucian Blaga îl vizitează la Bucureşti pe Al. Vlahuţă, în locuinţa sa, lângă patul lui de ultimă suferinţă, îl cunoaşte pe Nichifor Crainic. Întâlnirea o socot simbolică: tinerii, prin poetul Vlahuţă - acest sfânt al literelor româneşti cum îl caracterizează Bazil Munteanu - sămănătorism şi Mihai Eminescu, vor pune bazele unei noi mişcări culturale, gândirismul, după revista Gândirea în jurul căreia se vor strânge.

Nichifor Crainic, şeful curentului gândirist, a fost desigur teoreticianul ortodoxismului şi tradiţionalismului nostru, îndreptat însă, ce cu voia sau fără voia se uită, împotriva ideologiei marxiste şi comunismului. Iată cum se exprimă G. Călinescu în *Istoria literaturii române de la origini* din 1941, republicată de editura Nagard din Roma, asupra acestei chestiuni: "gânditorul (N. Crainic - n.n.) decretează marxismul ca un izvor de ură tiranică împotriva creştinismului. Judecând faptele senin constatarea nu se verifică". În faţa acestor date, după aproape jumătate de secol de confruntare obiectivă cu realitatea, cred că nu se va găsi nici dintre cei mai puri esteticieni, unul, să nu recunoască dreptatea protestului iscălit de Pamfil Şeicaru în 1941, declarând lucrarea lui G. Călinescu o falsă istorie a literaturii române.

Gândirismul nu propagă nici pe departe, cum se insinuează de duşmanii lui, un program dogmatic impus. El a urmărit în cele dintâi dezvoltarea liberă a elanului creator din ceea ce filozoful Rădulescu-Motru, în cadrul românismului a definit drept personalism energetic. Din aceste motive Renaşterea românească, reprezentată de Gândirea şi colaboratorii ei, are asemănare cu academia platonică din Florenţa condusă de Lorenzo Medici, judecată astăzi nu atât

Scanned with OKEN Scanner

prin ideile avute cât prin operele realizate de A. Poliziano, Leon Battista Alberti sau divinul Michelangelo.

Gândirea înglobând alături de N. Crainic, pe Lucian Blaga, V. Voiculescu, Ion Pillat, Adrian Maniu, Aron Cotruș, se conturează ca cea mai strălucită împlinire a culturii românești interbelice, impune comparație cu Junimea clasică a lui Titu Maiorescu, M. Eminescu, Ion Creangă, I.L. Caragiale.

Spiritul gândirist nu este stins nici astăzi mai ales în exil este dus mai departe, printre alții de poeții Vasile Posteucă și Al. Gregorian. Ar fi deci să se admită existența unui neogândirism cum am îndrăznit să-l numesc. În acest context al cultului marilor valori ale patriei, preconizat pentru redresarea gândirii contemporane de sub robia materialismului marxist de filozoful Petrini din *Cel mai iubit dintre pământeni* de Marin Preda, se orânduie și lăudabila inițiativă de a se publica într-o ediție de exil, cartea de versuri *Țara de peste veac* a lui Nichifor Crainic, apărută în 1931 la București.

Volumul *Țara de peste veac*, compus la vârsta maturității, vine să ne vorbească despre mai toate însușirile poeziei sale, lira lui Orfeu ajunsă cânt de mare lovește țărmii infinitului din conștiință.

Tema religioasă, avar interpretată de E. Lovinescu și G. Călinescu mai potrivit de O. Crohmălniceanu, constituie leitmotivul creației lui N. Crainic.

Ca să aflăm izvoarele matricei creatoare, adâncul unde planta își are solul ei roditor, va fi nevoie să ne reamintim poezia *De profundis* din volumele anterioare, în care autorul simte irumpând din el ca un sbor de vultani spre ceruri, sufletul umililor țărani, străbuni din vremuri legendare închiși sub secolii tirani ca de lespezi funerare. Aceiași străbuni i se arată în oglinda fântânilor trecutului, poezie al volumului de față, consfințind tradiționalismul practicat cu neasemuită evlavie și de Ion Pillat. Casa, visul alb din *Terține patriarhale*, situată pe Argeșul Floricăi lui Pillat, cu icoana de mucenic îmbrăcată în ștergare de borangic țesute de mâna mamei, va primi epifania dumnezeiască, așa ca-n vechile balade ciobănești sau poemele lui Pillat adaug eu, vizita lui Sân-Petru și Moș Dumnezeu. După ce vor fi cinstiți la masă cu miere și azimă bălană,

Scanned with OKEN Scanner

cei doi sfinți vor râde dulce-n barbă de neștiința gazdei lor. În continuare, Ion Pillat tratează subiectul pe din afară, tablouri semnate de vlăstarul boieresc, pe când N. Crainic, fiul țăranilor din Vlașca, pătrunde-n miezul lucrurilor, privește în lacul descântat al legendelor.

Nichifor Crainic se simte legat de pământ cum numai plugarul este, a scris-o în *Cântecul pământului*:

Pământule rodnic, pământule sfânt
Tu care mi-ești leagăn, cămin ori mormânt
Ridică spre focul aceleași stele
Credințele tale, credințele mele.

Chtonismul său organic fixat de lut, duce la stratul mumelor, suferă prin ele și cu ploaia "s-absoarbe în pământ". În *Reculegere* asfințitul de soare pe lame de coase, prosternările de sălcii și mesteacăni, boarea azimei calde scoasă din cuptor, răsăritul stelelor, umbra grădinii peste sufletul de crăițe și de rozmarini, ne oferă contemplația unui animism magic, întruparea în glas uman a spiritului pământului. În imperiul transpus lângă hotarele mitului și mitologiei, Dunărea duce spre apele mediteranee dorul izvoarelor după oceane, pe drumul necălătorit afundat în nesfârșit al Troiței:

Și parcă lemnul tău sărac
Deodată se destinde
Și crește uriaș copac
Tot ceru-n brațe de-l cuprinde.

În viziunea gigantă, cerul se apropie de pământ conform sofianismului blagian, amândouă alcătuiesc casa Domnului, astfel că-și închipuie din nori icoane, spânzură pe bolți amvoane printre fulgere și curcubeie, de unde ființa poetului apare ca o candelă ce-atârnă, prinsă cu un piron stelar, de Domnul. Incantația rostită pentru pelerinajul către *Țara de peste veac*, aparține colindului popular, făcut să fie înțeles și pe graiul heruvimilor din tării:

Scanned with OKEN Scanner

Spre țara lui Lerui-Ler
Nu e zbor nici drum de fier, -
Numai lamură de gând,
Numai suflet tremurând
Și vâslaș un înger.

Putem să afirmăm că poeziile lui N. Crainic exhală primitivitatea icoanelor, nu bizantine în stilul lui A. Maniu ci a celor pictate pe sticlă de țăranul artist. La fel miroasă și una și alta, a pământ și a fân sfințit din ieslea Bethleemului.

Astfel ajungem la Iisus prin grâu, lângă Cântecul Potirului din închisori, una din marile sale poezii. Aidoma țăranului care în liniștea grâului când crește aude pașii Domnului, percepe, poetul, grâul copt foșnind în biblii:

Mi s-a părut că treci, Iisuse,
Precum treceai pe vremea ceea
Gustând în mers prietenia
pescarilor din Galileea.

Apariția Mântuitorului rotunjește crugul misterului, diafan, pur ca-ntr-un crud *Noli me tangere*:

Că vorba ta era mai dulce
ca rodiile din Edom
Și-n omenia dumnezeirea
și îndumnezeia pe om.

Spicele adunate sunt pregătite pentru cina țăranului, lângă bucatele lui să se așeze sfântul Duh ca-n orișice eucharistie liturghică.

Ne amintim de Iisusul lui Radu Gyr, prin care poetul închisorilor primește stigmatele lui Christos pe cruce. N. Crainic nu se ridică până la această contopire, se închină întru același sărut al pământului, semnificație transcendentă dată lui Ion al lui Rebreanu împreunat cu lutul:

Scanned with OKEN Scanner

Trecură veacuri, și cu ele
că treci din nou mi s-a părut
Și-ți caut urma luminoasă
în lutul moale s-o sărut.

Fiindcă am adus vorba de sfântul Francisc, mai subliniez că franciscanismul lui N. Crainic din poezia *Porumbeii* se oprește la momentul așezării hulubilor pe umerii sfântului din fresca lui Giotto în biserica de sus, la Assisi. Prin stihurile finale:

Ce boabe-mpietrite și grele
În cupele pumnilor mei
Fărâmele inimii mele...
Cinați, porumbei!"

ne poartă și la păsările bătute în mozaicul aurit de pe zidurile absidei ravenate ale lui San Vitale, revelându-ni-l astfel pe sfântul Francisc, autorul *Laudei soarelui frate*, primul poem al literaturii italiene.

Fără să fie un panteism, în sensul raționalist spinozian, N. Crainic știe mai bine ca orișicare să provoace fiorul metafizic în natura din jur, după cum a și formulat-o: "Universul ne apare poleit cosmic ca un reflex al frumuseții supranaturale", deci practică panenteismul.

N. Crainic ne dezvăluie sacralitatea cosmosului după perspectiva strămoșilor săi, țărani, nu tare depărtat de Tudor Arghezi, la aceasta însă explorarea se reduce la dimensiunile ogrăzii și grădinii gospodăriei proprii, deci la obiectele lui casnice. Căutările esențelor universale, plecând de la motive țărănești, înrudesc poezia lui N. Crainic cu arta lui Brâncuși de aceea cred, justificat, am scris într-altă parte că poezia mentorului *Gândirii* este un fel de *Cumințenie a pământului*, cioplită în piatra cuvântului.

Deschizând poarta atelierului creator, dăm de sursa ideală a unor poeme-imagini pornite și ele din condiția divină a lumii și fenomenelor sale, statui ale păsărilor de foc pe trupul și aripile căro-

Scanned with OKEN Scanner

ra, mâna artistului zăboveşte, stăpânit de miracol, ceva mai mult.

Aşa, în *Amiaza* e o arşiţă atât de mare încât soarele îşi şterge faţa ca-ntr-un ştergar. În *Sub curcubeu* întrezărim clipa surâsului nemărginit când un nor plăpând şi chinuit se reazămă de muntele de granit. În *Odihnă* stelele cad prin vis ca-n iarbă fructele coapte, iar în *Seara* se desfăşoară întinsul nepătruns din care a crescut şi cornul eminescian:

Tăcere în tăceri te simţi
Şi seara e ca serile
Când greieri rod cu mii de zimţi
Tăcerile.

Duminica este de bună seamă un mic cap de operă. Copiii se scaldă goi ca nişte foi desfăcute de nuferi. Din cer de după un nor privesc la ei îngeri pe când cei de jos surâd în sus:

Şi-un stol de porumbei
Din sânul cerului fierbinte
Scânteie peste apă, peste ei
Ca nişte duhuri sfinte.

Finalul cât şi întreg tabloul este quattrocentesc, pruncii-putti făcuţi îngeri din cadrele lui Mellozo da Forli sau ai lui Agostino di Duccio în marmoră de Carrara.

Aşadar suntem în stare să deosebim cea mai fundamentală însuşire a religiozităţii poetului nostru. El, ca strămoşii lui, ţăranii din Vlaşca, îl reprezintă pe Dumnezeu concret, întrupat, chiar coborât sofianic, simplu şi artistic după modelul desenelor scoarţelor ţărăneşti ce l-au inspirat şi pe Ion Ţuculescu, pictorul, de unde admiraţia pentru Rainer Maria Rilke, din care a şi tradus *Povestiri despre Bunul Dumnezeu*. Tocmai această structură intimă a firii sale îl va împiedica să se apropie de Dumnezeul nevăzut din tainele şi dogmele bisericeşti. În mod cu totul paradoxal poetul se desparte de teolog, străin de adunările din *Disputa stanţelor* a lui

Scanned with OKEN Scanner

Rafael, asta l-a determinat pe E. Lovinescu, să-l considere pe Nechifor Crainic drept lipsit de vocație mistică. Afirmația ar fi de luat în considerare dacă prin mistică am înțelege doar contopirea spirituală a omului cu Absolutul, prerogativă a sfântului. N. Crainic, el însuși, a fost conștient că nu posedă acest dar atunci când declară că Vasile Voiculescu în exprimarea inefabilului divin îl întrece pe San Juan de la Cruz. Adevărul este că mistica lui N. Crainic are altă natură mai apropiată de origini și gândirea magică, corespunde sacrului și sacralității de care se ocupă în lucrările sale, Mircea Eliade.

În legătură cu Dumnezeul canonizat și ecumenic nu putem împărtăși fără rezervă denumirea ce i-a dat-o Bazil Munteanu, de poet al certitudinilor creștine decât dacă respectivul creștinism este unul primar și primitiv, antic de dinaintea schismelor.

Astfel în *Molima* asistăm la un dialog destul de drastic, fără să ajungă la duritatea psalmilor lui Arghezi:

De ce te-arăți puternic în moarte, Doamne, și-n
Jelanie de mame sfârșite în leșin?

O altă destăinuire sub care se clatină și coloanele templului cel mai stabil: "Că inima-mi te roagă, dar mintea te respinge" mai încolo chiar și inima-i e plină de răscoală.

Departe de mine intenția de a susține că N. Crainic ar fi fost ateu, dar el suferă de fenomenul pe care Lucian Blaga în filozofia lui îl numește cenzura transcendentă a marelui Anonim, desvăluită în minunatul cântec din *Țara de peste veac*:

În țara lui Lerui-Ler
Năzuiesc un colț de cer.
De-oi găsi, de n-oi găsi
Nimenea nu poate ști -
Singur Lerui-Ler.

De aici pe drumul trudit "din nesfârșit spre nesfârșit", subînțelegem nașterea și moartea, poetul îl acceptă ca pe un postulat

Scanned with OKEN Scanner

kantian, "speranțelor, o pârghie în hău".

Sufletul îi oferă cheia, pe cărarea rugăciunii rostite sub un crucifix:...

Și simt că rugăciunea e, Doamne, o dovadă
Că tu te-nalți din mine în ea ca seva-n mladă.

Din acest "ich fichtean" poate răsări celebrul "Dumnezeu sunt eu", dar nu e cazul deși răsar unele ecouri de răzvrătire ale îngerului căzut, demonul eminescian contra tiranicului eden:

Se-ncrucișau prin volbura stelară
Un vuiet lung și-un hohot neștiut
Și lumile-n adânc se tulburară...
Atunci-mărire ție am căzut.

Iubirea pentru femeie, trup de fum, atâta cât e, se distinge sub forma unui totem sau sacră icoană:

Către tine doar să suie
Gândul vis și gândul viu,
Trup de fum trandafiriu,
Între ce e și ce nu e
Că te am atât să știu.

Spiritul constituie inelul de logodnă al elegiei celor doi:

Sufletul meu, ce l-am vrut lopătat
De luntrea cu nuferi a trupului tău!

Nufărul precum crinul simbolizează curățenia, potir din care se naște Venera cerească.

Viața ca la Dante înseamnă un continuu suiș către El, de la:

Sub stele, Doamne, cu pământul frate,
Plutesc peste genuni nemăsurate
Deasupra zodii, besnă dedesupt,
Mă simt de besnă cu pământul, supt"

Scanned with OKEN Scanner

la porțile cele de mai sus:

Că iată-ne: sub tine și sub soare
Ne regăsim-fărâme plutitoare
... sunt candelă sub bolțile divine -... atârn de Tine.

Nostalgia paradisului pierdut, spațiul dintre Dumnezeu și om este tulburat de spectrul morții.

În *Geamăna* moartea-i soră,

În carne te port, în miez de creier te duc,
Amarule crudule suc

eterna iarnă va dura în el ca geru-n zăpadă. Recunoaștem că poetul știe să ne transmită spaima medievalicului triumf al morții.

Euthanasie repetă ideea, referindu-se la jocul clepsidrei al cărei nisip ar fi chiar el:

Cu viața care-mi clocotește-n vine
Ești moarte, deopotrivă chipul meu;
Clepsidră-i soarta și nisip sunt eu;
Cu cât descresc în viață cresc în tine.

Cumplita mare trecere blagiană stă la baza *Elegiei* sale cu tonurile profunde din *Unde sunt cei ce nu mai sunt*:

Și-aceste cântece pe care
Le cânt cu jumătate glas,
(Aceste vetre unde las
Cenușa flăcării fugare) -
Eu mâine n-am să le mai cânt,
Eu mâine n-am să le mai cânt.

Tragicul nesiguranței, oricât de contradictoriu, dă culoarea versului din *Țărmul de dincolo*, nevăzutul rămâne pentru poet în

Scanned with OKEN Scanner

primul rând taină, mister pe care și Blaga dorea să-l îmbogățească prin verbul său:

Țărmul de dincolo de mare
O fi grădină ori pustiu
Ori sloi polar și argintiu?
Nici tu nu știi, nici eu nu știu -
Și orice navă dusă-n zare
S-a dus pe veci ca un sicriu.

În fond cele două lumi se contrazic: "moartea-i ca noaptea, gol despicat", pe când dincolo duce pasărea albă, pasărea tainică la "fericite grădini, insule-n haosul sfintei lumini".

Totuși această trecere este dureroasă, un muget al lutului, ucis și el, se răsfrânge în poetul pământului, N. Crainic.

Desmărginire poate să fie opusă *Mioriței* sau lui *Mai am un singur dor* de Eminescu. Poetul nu are dorul nemărginit al morții, nici voluptatea nunții panteiste, se desparte greu de "amara frumusețe" a pământului rătăcitor. Va pluti pe o șalupă condusă ritmat de arhangheli "cu aripile vâsle prin valul de azur".

Vedenia paradisului dantesc trece întâi peste un prag ce poate oferi perspectiva orizonturilor largi, ca de pe un munte, cum deodată cerul înstelat se întinde:

Oceane de văzduhuri s-or lumina rotund
Prin stele-arhipeleaguri șalupa mea să treacă,
Iar tu, frumoasă lume, să-mi pari o piatră seacă
Scăpând rostogolită spre-adâncuri fără fund.

Și-apoi în vârf apoteoza luminii cum doar cei cu Dumnezeu în ochi o pot avea:

Mă va-nvăli, spumoasă, pe creștete de hău
O pretutindenească vibrare de lumină
Și m-oi topi în boare de muzică divină,
Despovărat de zgura părerilor de rău".

Scanned with OKEN Scanner

La Eminescu mai întâlnim "arpele cerului" scoțând atare note divine, comparate de Luceafărul poeziei românești cu armonia stelelor sau cu o muzică de Palestrina. Prin *Desmărginire*, N. Crainic a atins piscul horebului său creator. Victorie, Nike a spiritului.

Ca să ne explicăm toată lupta lui Iacob cu îngerul din poezia sa, va trebui să mai evidențiem o altă caracteristică fundamentală a ei, una fără de care nu am putea-o înțelege cu adevărat.

În căutarea lui Dumnezeu, a sacrului și divinului din jurul său, poetul nostru prezintă o mare voluptate de a trăi, este de-a dreptul îndrăgostit puternic de viață.

Prin poezia *Villa Blanca* eleatul marmorean se distruge, deși repaosul este singurul leac pentru cel ce zice de el că:

Sunt încă cerbul prigonit, flămând,
Cu rana pe colnice sângerând.

Repaosul este elementul eternității:

Sur muntele asupra mea veghează
Repaosul e lac neondulat
Ce oglindește piscuri tari de pază
Cu tâmple răzimate de cerul înstelat.

Curgerea heraclitiană stăpânește însă destinul omului:

Ferigă ce te zbați fără-alinare,
Eu vreau pe stânci cu mușchiul să rămân,
Dar cu izvoarele m-adun și mân
cu ele către mare, către mare.

Adaptat legilor existenței consideră că prin împlinirea lor va învinge moartea:

De besna ta, o moarte, nu mă tem,
Eu am trăit -
Și știu că va să vii. Deci, nu te chem.

Scanned with OKEN Scanner

Și termină într-un rash al vitalistului:

Tu, - paraclisierul năimit
Ce stinge candelabrele-n altare
Când liturghia vieții s-a sfârșit.
Eu am trăit.

O astfel de exuberanță organică a ființei o găsim și la filozoful Nietzsche, teoreticianul voinței de putere, al dreptului de afirmare conform versului poetului nostru: "Trăiesc, trăiesc - și lupt și cad și sui".

Spre deosebire de Rilke, N. Crainic nu satisface existența tragică a existențialiștilor, nu-l vede pe Dumnezeu ca Nietzsche mort iar creștinismul după Unamuno în agonie, nici unde nu descoperim la el spaima kirkegaardiană, sau dezastrul psihic propagat de Camus ori Kafka. Din mrejele labirintului lipsit de firul Ariadnei al culturii europene contemporane, se salvează tocmai prin ortodoxismul lui, sacru după cum am avut ocazia să vedem.

În mijlocul raiului său terestru se află truda muncii:

Un rob eram și m-ai făcut titan
Din ziua-n care mi-ai turnat în trup
Osânda muncii-soartă și liman.

Opune Cuvântului prim,

Cuvântul tău n-ajunge pân-la mine,
Ascult în haos și nimic n-aud.

Fapta deosebindu-se de Blaga când acesta declamă "Fiu al faptei nu sunt", se apropie de Goethe din partea doua a lui *Faust* unde înlocuiește pe "la început a fost Cuvântul" adică Logosul din evanghelia Sf. Ioan cu "la început a fost Fapta - Die Tat". Spre deosebire de Goethe, N. Crainic nu are percepția lui Mefisto, nici atât înclinări pentru diavolul lui Bernanos. În Fapta lui se răsfrânge lumina Paradisului:

Scanned with OKEN Scanner

Pământu-n sărbătoare se-nveşmântă
Şi fapta mea-i oglindă-n care vezi
Lumina Paradisului răsfrântă.

Pe aceleaşi coordonate se înscrie *Cântec tracic*, adevărată bachanală spirituală ridicată cu treptele ditirambului, ca o jertfă sus pe muntele purificării. Precum în ospăţul îngerilor lui Gregorian de la Casa Luz şi în această chermesă dionisiacă, în loc de vin se bea licoare cerească:

E noapte rotundă sub cer stâmpărat,
Un curpen imens e Calea-lactee
Din ramură-n ramură împovărat
De struguri ce-n besnă scânteie
În boabe de stele lumina e vin.
Şi dacă pământul e slut şi e orb,
Din vinul luminii mi-e sete să sorb.
Prieteni, eu pentru suflet închin.

Dacă Eminescu în *Umbra lui Istrate Dabija-Voevod* realizează unul din cele mai izbutite cântece anacreontice ale literaturii noastre, N. Crainic în *Cântec tragic* ridică un sublim imn pindaric, luminii.

Remarcăm, am fi putut să o mai facem de nenumărate ori, cum forma zisă clasică a versului vlahuţian sub avântul penei autorului nostru primeşte un suflu cu totul nou.

Iar, asemenea lui Nietzsche din *Aşa grăit-a Zaratustra* propovăduitorul supraomului, N. Crainic consideră cuvântul său profeţie pusă în slujba Omului-Nou. Adresându-se poeţilor în versul cărora "îngerul slavei cade-mpuşcat" îi consideră un produs al progresului tehnic şi al trufaşei "cugetări în mers" când

Inima se-nneacă în desnădejdea ei-
Sub pulberea de aur a marilor idei.

Reîntoarcerea la cărările sufletului şi a inimii formează perceptul principal al învăţăturii sale sortită să vieze peste veacuri:

Scanned with OKEN Scanner

Și-n vreme ce pruncii veni-vor încoace
Cu flăcări din gândul căzut să se joace,
Eu creștet gol pe albastrul înalt,
Să re-nmuguresc pentru veacul celalt.

Nu este iraționalism, cum susține G. Călinescu, ci o altă față a ortodoxismului nu necondiționat opus raționalismului tomist catolic.

Luată în ansamblul ei, creația lui N. Crainic apare ca o expresie a elanului vital bergsonian, din dragostea lui pentru viață, izvorăște în profunzimile cele mai curate ale conștiinței sale, Dunărea - poezie ce nu poate fi oprită de nici o oprelişte exterioară. Acesta este cel mai pur și autentic manifest gândirist, cum zice Blaga poetul deține rolul traducătorului cântecului ce îi dictează pe limba ei, inima.

Celui ce-a iubit atât de mult viața, îi va fi scris din partea dușmanilor ani grei de închisoare și suferințe. Ca să ajungi să condamni păcatele legate de un pumn de țărână înseamnă să-i justifici pe criminali și imunda lor acțiune.

Considerăm că pe Nichifor Crainic cel adevărat îi găsim în opera sa.

În volumul *Țara de peste veac*, ca la o masă a tăcerii, poetul, născut în 1889, îi adună pe gândiriștii lui, cărora pe rând le dedică versurile sale: 1. Aglaia. 2. Lucian Blaga. 3. Ion Pillat. 4. Adrian Maniu 5. N.M. Condiescu 6. Radu Dragnea 7. Dragoș Protopopescu 8. Al. Busuioceanu 9. V. Voiculescu 10. Ion Barbu 11. Tudor Vianu.

Dacă cititorul se va așeza al doisprezecelea, masa agapă se va transforma într-o cină de taină a spiritualității române, unde pe un colț de patrafir, stau notate rândurile:

M-am împărțit prietenilor mei
În clipele de aur și de scrum
Prin mine să-i îmbun și eu prin ei.

La agapa prieteniei nu poate lipsi de departe spiritul lui Aron Cotruș, idealul său de luptă pe lira lui Crainic:

Scanned with OKEN Scanner

Din gura de răcoare a fântânii
Îmi curge ca un cântec printr-un flaut,
S-asvârle-n melodii de vălurele
Alunecă pe nodurile mele
Și gâlgâie-n gurguiu -
Eu o primesc și-o dărui
Oricui
Și fiecărui.

Ceasul solemn va aprinde deasupra capetelor, cercul, aurora luminii, semnul Domnului coborât printre oameni:

Și duduie pământul luminat:
Sunt mulți și sfinți și falnici ca profeții -
E însuși Dumnezeu multiplicat
În frații mei, în faurii vieții.

Poezia lui N. Crainic, floare a nostalgiei paradisului pierdut, înalță o unică *Missa Solemnis*, cântec despre Bunul Dumnezeu, celebrat în catedrala cerului și pământului având drept altar, "fântâna țâșnitoare, inima".

Doctrina gândiristă, astăzi mai mult ca oricând, poartă în ea, pentru drumul viitor al neamului românesc, semnificația călăuzitoare a unor "puncte cardinale în haos".

Scanned with OKEN Scanner

Poezia lui Aron Cotruș

Analiza formală a poeziei lui Aron Cotruș ne obligă să ne începem exegeza cu primele sale creații, astfel pe această cale vom reuși să citim în inima poetului mai bine ca într-o carte iluminată, să-i urmărim evoluția până în detaliul amănuntului, parcă am avea în mână o lupă măritoare a spiritului, așa ni se va desvălui și faldul cel mai ascuns al interiorului devenit tablou deschis studiului.

Volumul său de debut, *Poezii* (1911) este pe nedrept neglijat și asta în primul rând fiindcă ne oferă un Aron Cotruș cu totul neobișnuit, la vremea izvoarelor se prezenta violent depărtat de statuia ce i-am ridicat-o. Astfel cu primele poezii, tonul lirei sale plânge a jale, se arată zguduit de fiorul morții:

Căci nime nu-mi pândește clipa morții,
Ci numai eu-ades o chem cu jale!

Același sentiment pătruns de-o dulce voluptate a melancoliei exprimă reușita. La un miel, animalul paște troscoțelul de pe morminte în ecourile de țalangă "sunând duios în depărtare". Lirismul cotrușian atinge notele corzilor vrăjite ale lui Oct. Goga:

Pe tine însă nu te mustră
Viața asta mult amară,
Iar eu ursitu-s printre lacrimi
Să-mi trec a vieții primăvară.

Și dacă în curând o cruce
Mă va veghea ferit de rele,
Abate-te mai des pe-aicea
Să pești și iarba gropii mele.

Scanned with OKEN Scanner

Într-un astfel de decor nu poate lipsi iubirea cu însemnările ei pe albume și plângeri elegiace, totul strict redus, egocentric, în țarcul propriului eu, fără nici o ieșire:

Mă-mbeți cu-a ta drăgălășie
Și nu știu cum, să plâng îmi vine,
Când stăm pierduți în reverie
Și când privești cu drag la mine.

Nu merge pe urmele tradiționaliste ale lui G. Coșbuc, ci caută alte surse de inspirație, astfel că vizitând prin 1910 Turcia și Grecia, cântă Bosforul aproape în maniera lui Alecsandri și Bolintineanu:

Ți-aș face-un chioșc de fildeș
Sub paltini, lângă Bosfor,
Dar nu-s cu Rotschild rudă
Duiosul meu odor.

Cufundat în lecturi, compune șapte sonete sub titlul *Cărții mele*, în forma endecasilabului iambic petrarchian, tot cu profund iz exotic, descinde până în depărtatele mistere ale Indiei:

Iar dintr-un geam o brună sultănică
Surâde blând și-așa copilărește,
Și strălucește pe-ai ei sâni mătasa.

Dar când să plec spre gingașa-mi amică
Să stinge sfântul vis și mă trezește
Cu ochii-ntr-un volum de Calidasa.

Scrie și o satiră, *Pe drumurile vieții* mergând nu atât pe urmele lui Eminescu, cât ale lui Al. Vlahuță, astfel că-i atacă pe contemporanii săi "galanți, cu priviri de bacantă, cu haine la ultima modă", deci junii corupți într-o nouă ediție, numai că încheierea îi va rămâne lipită o viață întreagă de inimă, mai târziu o va desvolta într-o viziune universală în marele său poem *De la Volga la Mississippi*:

Scanned with OKEN Scanner

Au pot îmblânzi eu o lume prin sunete triste de liră
Când lașii au trecere-n viață, când crima și viţiul s-admiră?
Când bolnava sete de aur, a lumii mulţime o-ndrumă,
Ce-nseamnă în vrajba vieţii un pumn de pribelnică humă?

De reţinut că forma acestui poem aparţine hexametrului dactilic introdus printr-o silabă neaccentuată, exact cum a compus în 1908 și poezia *Tisa*, din cauza căreia a fost eliminat de la liceul din Blaj, trece la Brașov la liceul "Andrei Șaguna", unde l-a cunoscut pe Lucian Blaga (mai mic în ani), eveniment consemnat de acesta din urmă, în *Hronicul vârstelor*.

În continuare practică genul serenadelor și romanţelor, nu altfel ca Traian Demetrescu de pildă:

Am să-ţi scriu o serenadă
Soră cu pustiu-mi dor,
S-o citești cu ochii umezi
Dulce înger bălăior.

Textul parcă însoţește o melodie de Fernic pierdută, în același solo de instrument chitaric apare și *Din străini* scrisă în 1910 la Atena:

Și când s-aude mandolina
Pe promenadă-ntre lămâi,
Gândesc în plâns la serenada,
Ce ţi-am cântat-o mai întâi.

Rezumând cam tot ce-am spus până acum, redau integral *Prin lume*:

Astăzi când îmi curmă moartea
Chiar și cel din urmă dor,
Du-mă barcă și mă-ngroapă
În poeticul Bosfor.

Și povestea mea tu spune-o
Undelor din preajma ta,
Să mi-o cânte veșnic apa
De pe-ntinsa Marmara.

Scanned with OKEN Scanner

După o întrebare tipic de romanță *De ce?*, devine subit teatral, nelipsindu-i din recuzită toate materialele specifice poeziei parnasian-simboliste ca țări orientale, gondole, cântul cucuvaei, un marș funebru pe tristul drum către mormânt, inclusiv fatidica exclamație pe clape:

Și-n nostalgii când trec asfaltul
Spre mohorâta mahala,
Blând într-o vilă cânt-o fată
Pe clape: "Nu m-abandona!..."

Suferă ca orice îndrăgostit îmbrăcat în costum de erou romantic:

Iar râu-n legănări de unde
Îmi zice parcă-n blând murmur:
"De ce ți-s ochii plini de lacrimi
Pribege, tânăr trubadur?...

Nu ne mai miră deloc că versul său, de astădată cât se poate de serios, se îndreaptă spre alte lumi:

Plăpânde doruri în risipă
Din trista plângerilor vale,
Știți voi, că nu-i nimic în viață,
Ca visul lumii ideale!

Țara lui e o întindere pustie pe care zidite în pulbere de stele se ridică trei palate, iar în ultimul *Cântec trist* consideră că nu-i mai rămâne decât să-și împace sufletul cu chinul iar în ora morții:

Cu harpa-n care cânt,
Să trec în dulci preludii dincolo de mormânt".

Nu e greu de constatat că mentorul său principal este Eminescu, o și mărturisește fără nici o reținere:

Și-acum, când plin de nostalgie
Îmi tot colindă-un dor nătâng,
Cu tine, dragă Eminescu,
Șed la măsuța mea și plâng.

și adeseori eminesciază de-a dreptul:

Și când în nopțile târzii
Îți vine-n geamuri luna,
Să te găsească liniștit
Pe gânduri totdeauna.

Dar ar fi greșit să-l încadrăm pe A. Cotruș printre epigonii eminescieni cărora se adresează Al. Vlahuță în *Unde ne sunt visătorii* și să depreciem astfel volumul de debut al poetului nostru.

Am putea susține că pe lângă frumusețea și reușita multor versuri, Cotruș se realizează egalând, călăuză fiindu-i Eminescu, pe mulți din înaintașii săi, de ar fi să-i amintesc pe lângă Bolintineanu și Alecsandri, pe Șt. O. Iosif, chiar pe Oct. Goga. La fel a procedat și tânărul Pablo Picasso înainte de a-și descoperi propriul drum: pictează tablouri impresioniste prin care îl atinge pe Monet, alteori poantilist întrecându-i pe maeștrii genului Signac și Seurat. Deci și în cazul lui Aron Cotruș asistăm la drumul clasic al poetului exprimat într-o formă impecabilă, iambul, mai rar troheul și dactilul, sunt aplicați la modul exact al bătăilor de metronom aflat în interiorul luminat de muze. Este de reținut de la începutul drumului marea importanță pe care o dă A. Cotruș formei versului, pe această cale totodată arată un dor statornic de-a se înnoi și pentru a izbuti consideră că trebuie să treacă peste semănătorism, astfel el caută și descoperă poezia de ultimă oră, cum ne stă în acest sens la dispoziție și mărturia lui Blaga din *Hronicul vârstelor*.

Dar ar fi de totului fals să tratăm primul volum al lui Cotruș doar ca rezultatul unor influențe poetice din afară și nu expresia în primul rând al sufletului său, din perioada respectivă. Pesimismul, presentimentul morții, deșertăciunea lucrurilor vieții nu sunt atât haine de împrumut, cât ele țin de situația intelectualului ardelean dezrădăcinat din lumea de-acasă, ajuns într-o alta, în care meditația

Scanned with OKEN Scanner

la marile probleme doboară ce mai rămâne din cel învins. Iubirea poetului are loc în mediul de sat, cu stihuri pe albume, serenade, exact ca-n romanele lui Rebreanu, acasă își găsea înstrăinatul, insula de fericire. Așa apare ea în versurile de început ale poetului avariate însă de "răul secolului" de care suferea. Răsunetul acestei conjuncturi sociale apăsătoare, o găsim și în jalea versului gogian, cu toate că în perioada prebelică A. Cotruș, cenzurat și urmărit de autorități, e drept, nu scrie aproape nici o poezie patriotică sau de luptă de eliberare, sufletul său este ținut la fel ca trupul, în lanțurile desnădejdei și ale morții.

Ar mai fi de reținut acest volum, pe lângă atâtea altele și ca un document de epocă, demn de luat în seamă, de cel ce studiază cultura și istoria Transilvaniei de la începutul secolului.

Cu *Sărbătoarea Morții* (1915) intervine războiul, pe care-l descrie sub forma unor tablouri fantastice, goiești, în ele predomină spitalele, ploile de foc, cadavrele, cântecele jalnice:

Sinistru ard pădurile bătrâne,
Iar brazii cu coroanele macabre,
Par uriașe, roșii candelabre,
Cu mii și mii de brațe arzătoare,
Ce ard la astă groaznică serbare,
La agonia unei lumi de fiare...

Forma este în general a iambului endecasilabic, de unsprezece, uneori de zece silabe. În respectiva *Apocalipsă întunecată*, poetul, frate bun cu Apostol Bologa din *Pădurea spânzuraților* a lui Rebreanu, condus de glasul sângelui, se apropie de cei adevărați buni și voinici:

Mă duc pe-un drum cu-aceia ce mi-s dragi,
Cu-ndurerate turme de iobagi,
Care vorbesc o limbă ce-i și-a mea...
Mă duc cu ei,
Mă duc la lupta grea...
Și poate nu m-oi mai întoarce niciodată...

Scanned with OKEN Scanner

Impresionează primul legământ făcut în *Ţara morţii*, în noaptea groaznicei orgii:

Iobagi viteji, voinici de fier, eroi,
În şanţuri, prin zăpezi ori prin noroi,
Pe ger şi ploi,
În marşuri, la atacuri zdrobitoare,
Mi-e sufletul cu voi!...
Iar când dormiţi, c-o dragoste rebelă,
Iubirea mea vi-i tristă santinelă,
Şi până la mormânt va fi cu voi,
Fraţi dulci, iobagi, nenorociţi eroi!...

Iar în *Rănitul* ne confruntăm cu prima descriere a lui Ion, daco-romanul de mâine, sculptat în versurile cotruşiene ca-n piatra Carpaţilor:

Cu capul luminat de-un calm nespus,
În pulberea solară-acest cioban,
Pare-un superb legionar roman!...

Mai amintesc poemul *Cazacii*, în care ruşii din 1916 apar ca cei din 1944, hoţi şi barbari, cauză pentru care în volumul apărut la Bucureşti în anul 1978, ed. Minerva el nu mai apare, în virtutea robilor de a camufla ADEVĂRUL asupra stăpânilor bineînţeles.

Dacă am mai adăuga aici, poemul *România* (1920) şi ciclul din 1916 în frunte cu *Nebunul* putem postula că în războiul prin mondial Aron Cotruş începe să-şi descopere tot mai mult personalitatea, aşadar viaţa mai mult ca orice lectură, l-a influenţat decisiv. La fel şi forma versurilor, unele mai scurte intercalate între cele mai lungi, începe să prevestească zări noi, dar încă de tot estompate.

În partea doua a aceluiaşi volum apar alte poeme cu tematică în fond şi mai ales formă minulesciană, unele refrene "La geamul cu perdele rubinii" duc la Al. Macedonski. M-am ocupat de această problemă într-altă parte aici doar menţionez că influenţa lui Minulescu asupra poeziei lui Aron Cotruş am semnalat-o înaintea criticilor din ţară.

Scanned with OKEN Scanner

Aş mai cita pentru evidentă exemplificare un fragment din *În odăița părăsită*:

Un caiet de note ale lui Chopin,
Stă deschis și-acuma pe clavir...
Iar pe masa ta de lemn de trandafir,
Am găsit c-o înduioșare grea,
Cheia de-aur de la cripta ta!...

Sau începutul din *Scrisoarea celui dus*:

Încep!...
Încep a nu ştiu câte-a oară...
Încep să-ți scriu...
Dar scrisul nu mai seamănă cu-al meu...
Parcă-ntr-un strâmt, hidos mausoleu,
Ar scrie-un bolnav, îngropat de viu,
Cuvinte-otrăvitoare-amantei lui,
Cuvinte dure, ne-nțelese, reci,
Cu liniștea de veci,
Cum n-a mai scris condeiul nimănui...

la care mai adăugăm finalul cu totul tipic:

Îți scriu, îți scriu
Şi-aş vrea,
Să isprăvesc-nainte de-a începe,
Să isprăvesc sălbatica scrisoare,
Pe care-i aştepta-o în zadar
Pe care nu-i primi-o niciodată,
Pe care nu-i citi-o niciodată
Stăpâna mea!...

Influența lui I. Minulescu apărut cu ale sale *Romanțe pentru mai târziu* în "1908, îmi pare", este hotărâtoare în stabilirea formei cotrușiene, pe un fond față de care însă, Minulescu rămâne complet străin. Aron Cotruş nu se opreşte bineînțeles la stadiul de influență,

Scanned with OKEN Scanner

va trece peste el, mai departe, spre cel de desăvârșire, moment când sufletul său se va suprapune exact formei materiei din versuri.

În volumul *Neguri albe* (1920) căutarea formei continuă, descoperim tot mai frecvent intercalate versuri scurte lângă cele mai lungi, alternează iambii cu alții troheici astfel că pe încetul se emancipează de forma muzicală de chansonetă tip Ion Minulescu, introduce și rime tari frecvent dactilice proprii poeziei populare preluate și de M. Eminescu:

Cu ochii umezi la pământ eu cad
Și lacrimile-amare zvântu-le,
Cu haina ta, duhovnice nomad,
Vântule! Vântule!

Sau în poemul 16-lea cu o etapă importantă de făurire a formei:

Rebel,
Cu ură-ntemnițat -
În al nemărginirii bolnav dor,
Pe-al neputinței negru, aspru pat,
Mă-ntorc,
Mă răsucesc, mă zbat -
Și mor,
Sub săpături cețoase și pustii,
În ocna fără margini
A vecinicei zădărnicii...

Cu o treaptă mai sus în operația începută, urcă în volumul *Versuri* apărut în 1925. De-acum se toarnă tot mai des în bronzul formei, tiparul spiritului cotrușian, alternarea versurilor accentuate cu altele neaccentuate, troheie și iambi, se realizează tot mai frecvent, lungimea versurilor diferă și ea, acuma contează suflul ideilor ridicate pe un tron unic:

Cui ce-am stricat dacă-am voit să lupt, să-nving, să mă ridic-
și c-am întrezărit minuni
acolo unde alții n-au văzut nimic?!...

Scanned with OKEN Scanner

Ori minunatul imn adus Bradului, de fapt propriei inimi, de pe vârful muntelui solitar:

Flămând înfige-n piatra biruită rădăcini de fier
și-așa frumos și-așa stingher
pare-un vrăjit, primăvăratic gând al stâncii oarbe
rătăcit între prăpastie și cer...

Și fiindcă versul primește un rost bine definit al recitării, Cuvântul accentuat pornește să dicteze ca un capel-maistru, măsura. Pe lângă accentul pus pe rime stingher-cer, trebuia îngroșat și "rătăcit" din versul ultim astfel că el e accentuat de la început, troheu vis-a-vis de iambii, ceilalți trei.

Ca să se vadă ce rol important joacă rimele, frământate ca lutul în mâinile olarului, redăm o strofă din *O, plecările, plecările*, aceasta și pentru a nota felul cum metrica lui A. Cotruș se desparte de cea minulesciană:

O, plecările, plecările, plecările
din toate porturile și din toate gările,
pe toate mările, spre toate depărtările,
spre toate țintele și așteptările,
spre marginea lumilor și ale gândului,
spre marginile sufletului meu-flământului!...

Rima apăsată, grea, ca o lovitură de clopot, gândului-flământului, închide zările deschise ale celorlalte, comune și cu cele din portativul poetic al lui Ion Minulescu.

Poezia *Bivolii* am cita-o pentru a exemplifica locul unde erupe, nu ca un gheizer, ci ca un fir de izvor arta nouă cotrușiană, aici se prefigurează silueta unui Carducci transilvănean. Cuvântul, ca să devie o entitate materială pe măsura păsării măiastre, se transformă prin el însuși ca Narcis ajuns să se contemple în ape, efectul se arată sunător ca și alămurile wagneriene:

Atâția prieteni dorm și-ngrașe-acest pământ
atâtea primăveri, atâtea veri, atâtea toamne,

Scanned with OKEN Scanner

cu cari m-am coborât și mă cobor și eu
mereu, înfrânt,
fărâmă cu fărâmă în mormânt!...

Neapărat în urcușul nostru am ajuns pe un platou de unde putem să admirăm frumusețile unor împliniri rare. Dar ascensiunea spirituală continuă în volumul următor intitulat *În robia lor*.

De-acum menirea poetului-profet se clarifică, se biruie ca să biruiască urmând chemarea ciobanilor, a haiducilor, a străbunilor, se simte un munte astfel că în noua invocație cuvintele devin de-a dreptul stane uriașe rupte din vârfurile Retezatului:

Mă ridic ca spre-a mă scutura
De robii ascunse, ce m-opresc să mă înalț deasupra mea,
Mă ridic cu tot oțelul vrerii mele, pentru a lăpăda
Trecutu-mi,
Ca pe-o haină arzătoare, grea...
De care astăzi - mi-e rușine.

Și discursul său împrumută glasul hăurilor de pe înălțimi:

Eu m-am născut să dărui, să mă dărui,
Oricând și-oricărui...
Să mă clădesc curând, să mă izbesc și să mă nărui...
Să duc în casă-mi zarea, să-nalț pământu-n cer
Să dau, și niciodată înapoi să nu mai cer...

Iată cum își găsește A. Cotruș drumul, după multe zbuciume și etape, dar în final prin armoniile realizate se-apropie de Eminescu, numai Luceafărul literaturii române, a mai reușit să se exprime atâta de conform cu Sinea lui:

Îndărătnic, nud, biruitor,
M-avânt, ca-n vis, înalt, tot mai înalt,
Căci nepătrunsul rost și-adâncul dor al meu,
E să mă-nalț spre cer, să cresc, să cresc mereu...

Consfințește o legătură titanică cu pământul său natal, veritabil Anteu al neamului:

Scanned with OKEN Scanner

Oriunde m-au purtat în viață vânturile,
N-am întâlnit, bătând pământurile,
Un loc mai drag ca tine, petec de pământ străbun,
Pe care mi-au venit, la leagăn ursitoarele,
Pe care botezatu-m-a, întâia dată-n viață, soarele...

Între aceste unice menhire, sună ca un cântec de pasăre a paradisului, ciocârlie a plaiului mioritic, măsura dactilului din *Sunt frate cu bradul*:

Sunt frate cu bradul, cu firul de nalbă,
Biserică tristă, biserică albă...

Pământul acesta de viața-i mă leagă,
Biserică veche, biserică dragă...

Dar grele neliniști pe-aici mă frământă,
Biserică mică, biserică sfântă...

Și căile mele se pierd sub furtună,
Biserică mută, biserică bună...

Desigur Aron Cotruș alături de Goga, ridică poezia zisă patriotică mult detestată de moderniștii lui E. Lovinescu, pe culmi de care aceștia nici în vis nu au putu să se apropie.

Pe umeri cu o mantie nouă, ursita nu-i mai aparține, se confundă cu a poporului său:

Ochii ca de-un vechi păienjeniș mi-i șterg...
Văd calea înainte-mi în prăpastie căzând
Și totuși,
Lacom calc
Și într-acolo merg...

Așa apare volumul *Mâine* în anul 1927, într-una din formele cele mai realizate din literatura română. Să cităm prima strofă din *Ai noștri sunt acești munți*:

Ai noștri sunt acești munți
pietroși, mănoși, cărunți,
Căci noi ne-am cățărat pe ei spre cer,
noi le-am deschis adâncurile de-aur și de fier
și-am suferit prin ei pe ploi și ger...
noi le-am spintecat uriașele pântece
noi le-am proslăvit frumusețile-n cântece
și le-am cunoscut sufletul și furtunile mai bine
ca orișicine.

Măsura clasică mai există în primul și al doilea vers deși acesta trăiește prin accentuarea fiecărui cuvânt în parte, ca să se deruleze o sinteză de iambi, trohei și dactili, ultimul vers rimat cu un vers scurt de lungimea unei rime.

Deci A. Cotruș a spart complet versul clasic, îi dă o turnură proprie, nu rar prin disonanțe reușește să impuie desfășurarea stihurilor sale. Rolul important îl are cuvântul în sine izolat sau în plin vers, modulațiile nu se adaptă zisului ritm interior ci chiar din contră unuia exterior, poezia lui Cotruș este făcută să fie recitată, precum un discurs adresat mulțimilor, țării întregi de pe Rarău. Iată prima strofă a poeziei *Horia*, din volumul cu același titlu apărut în 1935:

De jos
te-ai ridicat drept, pietros, viforos,
pentru moți,
pentru cei săraci și goi, pentru toți...
și-ai despicat în două istoria,
țăran de cremene,
cum n-a fost altul să-ți semene,
Horia!

Și mai bine se poate desluși noua formă cotrușiană atât de proprie lui încât ca în cazul lui Eminescu cei ce vor căuta să-l imite vor cădea într-un lamentabil epigonism, poetul nostru a atins o înălțime unde fiind unic, nu se lasă imitat.

Scanned with OKEN Scanner

Versurile sunt parcă despicate, vorbesc pe rând cuvintele într-o înșiruire ce nu mai ascultă de legile pământului, uneori se ciocnesc și scot geamăte pierdute în hăuri. "Drept, viforos, pietros" fiecare cuvânt corespunde unui vers mare și înalt, ca Ceahlăul. Apoi noțiunile cremene-semene ele însăși bucăți de stânci care lovite scot sunete, asemenea rimelor dintre istoria și Horia vulcan în clocot. Astfel că nici nu ne dăm seama că de fapt întâlnirea respectivă are loc într-o unire profundă ca taina nunții, dar luate didactic sunt propriu zis asonanțe mai mult sau mai puțin camuflate.

Ca cel mai modern dintre compozitori, Aron Cotruș-vatesul scrie o simfonie a Carpaților, alcătuită din multe disonanțe, dar le știe astfel combina încât rezultatul întrece armoniile zise pure. Ne determină să credem că pe anumite imperfecțiuni se dezvoltă și unele capodopere absolute ale omenirii, dacă ne gândim la nasul prea lung al lui Venus din Milo, la mâinile neterminate ale Giocondei sau la ignuzii prea dezvoltați michelangeleşti.

Vocația de poet-vates, profet al poporului său, o exprimă Cotruș în alte versuri, izvorâte dintr-o chemare adâncă interioară, pe ea și nu cine știe ce răsplată exterioară, o servește cu cântecul său:

Nu-ți cer să bați din palme
nicicând, la auzul numelui meu!
Ție vreau să mă dărui mereu
Chiar de m-ai răsplăti cu huiduieli și sudalme.

Stihurile repetate ca un tragic leitmotiv, revenindu-i în minte pe drumul destărării sale amare, îl apropie de Dante, alt mare exilat în suferință, când acesta scrie: "voiu iubi Florența atât de mult cu toate că am suferit din partea ei pe nedrept exilul".

Aron Cotruș înzestrează cuvintele cu accente originare, antice, marșurile sale funerare de altădată devin cantate de luptă și dacă într-altă parte versurile cu ritmul propriu și rime sunătoare se desfac uneori ca merele Hesperide căzute pe granit ori ca bolovanii de cer lăsați să cadă în jos imitând glasul tulnicelor în care s-au transformat văile și trecătorile Carpaților, atunci este cazul să mai adăugăm că bolovanii nu reprezintă bucăți de piatră oarecare ci din

Scanned with OKEN Scanner

cei ce i-au avut în mâini și soldații lui Basarab-Voevodul când l-au bătut pe Carol Robert la Posada.

Scrisul său devine gigant, căci pagina albă pe care scrie este România cu toate râurile și munții ei, plaiurile, mioarele și câmpiile plugarilor. Cuvântul lui se transformă în toiag de luptă pus în mâna fraților săi. De-acum în forma dată ca-n niște tipare ale Blajinilor uriași, Aron Cotruș știe să-și exprime gândurile, chemarea lui și a străbunilor, între aceștia Horia, Avram Iancu, Ion, Pătru Opincă și toți ai lui mulți și umili.

În respectiva formă cucerită ca printr-o bătaie a Sfântului cu balaurul, A. Cotruș își va scrie marile *Rapsodii* - mioritice și enesciene în același *Cuvânt* - poemul dedicat lui Eminescu în două versiuni, *Cântec lui Ramon Lull*, și astfel întreaga sa creație terminată în mod cu totul semnificativ cu un psalm scris chiar pe patul de moarte. Pentru a ne da seama și mai bine de acest adevăr vom cita două fragmente din două poezii compuse în exil într-o haină ce s-ar apropia în aparență de cea clasică.

Primul din *Cântecul Graiului*:

Peste truda traiului
grâu din grâul graiului
ne dă pâinea raiului:
pâne veche, pururi nouă,
ne-o dă cerul, ne-o dă nouă,
cum dă ploaie, cum dă rouă,
și-n zvon de Duminecă...
cu har ne cuminecă...

Tot accentul este pus pe rime, acestea, prin variațiunile și unele prin noutatea lor, adunate într-un buchet troheic se sfârșesc contrapunctic printr-un iamb dactilizat, rimați cât se poate de îndrăzneț: Duminecă-cuminecă. Efectul se arată impresionant, poetul respiră la altitudini eminesciene, după cum vedem procedeele formale se aseamănă și ele, dacă-l rememorăm pe Luceafărul poeziei românești din *Mai am un singur dor* sau *Dintre sute de catarge*, bineînțeles exprimat în formă nouă, cotrușiană.

Scanned with OKEN Scanner

Sau să luăm următoarea strofă din *De mic eu visat-am mereu*:

Azi, inimă poţi tu să-mi spui,
Ce-i pentru mine mai greu
din tot ce mi-a dat Dumnezeu
Moartea ce mă muşcă mereu
ori crâncenul sbucium al lui,
sbuciumul făr-de margini al lui
al neamului meu, al neamului meu.

Armonia dactilului aproape simetric din primele strofe apare tulburată prin intervenţia cuvântului accentuat Moartea din a treia strofă urmat de un iamb şi un dactil apoi un vers iar în dactil ca următorul să înceapă cu accentuatul "sbuciumul" potrivit măsurii discursului recitat, în concordanţă cu Moartea chiar dacă, diferit ca ritm, fenomenul reiese în stridentă evidenţă.

Şi astfel putem urmări cum analiza formală a versului cotruşian ne desvăluie cel puţin unul din misterele sale, pentru ce ajunge să impresioneze ca o muzică a secolelor transilvănene, deşi orânduirea armoniilor se arată a fi schimbată de aceea poetul s-a răsculat în primul rând, împotriva lor.

Dacă Dante, Leopardi, Eminescu, în general mai toţi marii poeţi ai Omenirii au căutat să-şi apropie arta şi cântecul ei, de armonia sferelor, Aron Cotruş din contră doreşte să se ia la întrecere cu ea, creează alte armonii pământeşti aşa cum aedul mitic Orfeu, ca să-i apere pe Argonauţi de vraja sirenelor, le-a cântat pur şi simplu melodii mai frumoase decât ele, astfel că nu a mai fost nevoie să-şi puie niciunul ceară în urechi sau să-l lege pe Ulise de catargul navei.

Toată această muncă de demiurg la întrecere cu zeii, o săvârşeşte Omul-Munte, Aron Cotruş, despre el se poate afirma ca despre zugravul lui Lucian Blaga din satul veşniciilor, că "este prieten cu toate minunile".

Scanned with OKEN Scanner

Radu Gyr: *Stigmate. Poezii*, Ed. Marineasa, Timișoara, 1993

Desigur și în acest volum poetul rămâne cu sufletul un Ulise, "îngropat sub zidurile Troii", unul din rândul acelor ce nu au avut tinerețe:

Bătrâni cu obrazul de ceață
cu pași năclăiți în tristețe,
prin moarte-am călcat, nu prin viață...
Noi nu am avut tinerețe.

Dar, el nu mai scrie propriu zis poezii despre închisorile sale, ci unele privind, după ieșirea din temniță, omul și condiția sa umană, neevitând tragicul, măreția și josnicia ei. Temele abordează astfel probleme ontologice fundamentale, deschise până astăzi meditației. Dar dacă Dante de pildă, în celebra sa *Divina Comedie*, le privește ca făcând parte dintr-un spectacol cosmic față de care el, cu toată participarea, se așează în afară, poetul nostru este unul din personajele trecute prin iad, trăirea respectivei aventuri o poartă în el și o exprimă liric, de unde autenticitatea ei, simțim mereu mirosul de sânge și pucioasă cu care au fost scrise, în locul cernelii scoliastului.

Se știe că în realizarea spiritului raportat la absolutul hegelian, filozofii români vorbesc de o lume a aparențelor, a devenirii întru devenirea oarbă și alta a devenirii întru ființă (Noica) sau după Țuțea o lume a omului istoric, autonom (faustic după Nae Ionescu) și alta a celui etern, religios. Mai departe, plecând de la același aspect, L. Blaga consideră că noi românii am boicotat istoria, deci propune o revenire în ea, pe când Mircea Eliade este de părere chiar

Scanned with OKEN Scanner

contrară, să trăim în afara ei, atâta timp cât să facă istorie le e permis doar unora.

Nu e greu de constatat, cu toată valabilitatea judecăților, filozofii privesc pe omul ideal, nu altfel ca Platon sau Aristotel, abstract în ultimă analiză, dar fundamentat din punctul lor de vedere.

Omul real însă, pe care-l prezintă Radu Gyr, prin înșiși limitele sale fizice, este necesarmente supus marei treceri blagiene, curgerii timpului, destinului său condiționat.

Iată aspecte exprimate chiar în poezia *Stigmate*, cea care pe bună dreptate dă, semnificativ, titlul volumului. În ea ni se prezintă în paralel deosebirile între divin și uman; în timp ce primul de sute de ori a murit pe cruce, sub gloanțe și spânzurători, în om înviau gunoaiele:

Te făceai cântec, lumină și pâine,
Ca să-Ți ies fiară-nainte

întreaga fântână a Vitesbei n-a folosit să-i spele lepra. Dumnezeu i-a suit Dragostea, rug până-n stele, dar el, omul, i-a stins vâlvătăile sub tălpi și i-a vânturat cenușa-n apus. Dumnezeu i-a întins fructul, omul a căutat viermii, i-a dat zborul, el i-a cerut gheare, i-a vărsat paharul cu zâmbet ca să-l umple cu lacrimile lui de sare. Cu totul grăitoare se arată ultima strofă:

Divin inginer, ai zidit peste mine
Nemărginirea, ca o arcadă:
- Iată Eternitatea, a ta e...
Și am ales clipa schiloadă.

Așadar poetul alege viața, condiției sale umane, îi este foame de clipă:

Mi-ești mult prea sfântă, clipă pământeană,
de dragul tău jertfesc eternitatea.

În *Rugă nemernică* cere chiar eliberarea lui din starea divină:

Scanned with OKEN Scanner

Să nu-mi pui aripă de înger,
ci lasă-mi chipul meu de lut,
să iert, să cânt, să gem, să sânger,
în dorul raiului pierdut.

Aderarea poetului la viață o declară, în mod clar, și în minunatul sonet, *Crunt m-am învierșunat*, singurul, din păcate, în tot volumul:

L-aș împlânta și-n iadul meu nemernic,
să nu mai fiu nici diavol și nici înger,
ci numai Om, fierbinte și puternic.
Nu vreau azururi și nu vreau pucioasă,
vreau doar să lupt, să freamăt și să sânger,
vreau viața mea de om, vijelioasă.

Preferă încleștarea luptei, piept la piept "cu-ntreg cuțitul răsucit în răni":

Și dacă-n urma trântei îndrăznețe
beteag m-aleg și sfâșiat și rupt,
sunt mândru baremi c-am putut să lupt,
decât să-ți ling călcâiele semețe.

Același sentiment al luptătorului cu dorința de-a muri neînge-nunchiat o exprimă și în *Cântec din ancoră*:

Umflați-vă, mărilor, mușcați din mine,
dă-mi libertatea, adormitule țărm...
Decât somnul putred în funii, mai bine
de stânci și ghețari să mă sfărm!

Prețul luptei însă este suferința:

Vibrând prin tot frunzișul meu de sânge,
mă sparg spre viață și trăiesc prin răni,

Scanned with OKEN Scanner

autorul comparându-se unui Anteu a cărui putere se află în suferință, iar când aripa-i se-ncovoaie:

Atunci mă rup cu ghearele, cu dinții,
cumplit izbesc călcâiul meu zeiesc
de lutu-nsângerat al suferinții,
și înc-o dată aripi noi îi cresc.

Impresionant, la Judecata din urmă, cum felul omului din el supus tuturor caznelor va înțelege să dea socoteală la Marea sa Judecată:

Atunci voi cădea pe-naltele trepte,
pe buze c-un zâmbet de sânge, inert:
- Pentru toate rănile mele nedrepte,
eu, Doamne, Te iert...

Totuși poetul nu-i un învins, nu-l doboară dezastrele, din însăși căderile sale va apărea așteptata înviere:

Din umbra rănilor de ieri,
din răni ce-n muguri încă zac,
înfrângeri scoatem ca un leac,
și noi fertile învieri.

Suferința, alături de care se află Desnădejdea sub chipul unei hiene, îi aduce limpezirea, îi face vâltoarea pură și adâncă:

Precum un clopot scufundat în mare,
mi-ascult pierind în tine greul lut,
cu sunet stors, tot mai afund, mai mut,
în limpezimea ta absorbitoare.

Iată pe ce cale aspră se-ajunge la "fecunda împlinire", pentru a cărei realizare e nevoie de jertfa Meșterului Manole, odată ce:

Scanned with OKEN Scanner

Fiecare zbor nepământean
îl cumperi doar cu sânge și cu fiere.

Dar substanța pusă-n joc este prea mare, astfel că nu ne mirăm să aflăm următoarele:

Mi-aș fluera zăvozii să vină
să-mi rupă îndoiala cu dinții
Cum i-aș tăia șapte limbi de jivină
scorpiei suferinții!

De altfel toate neîmplinirile sunt urmarea acestei îndoieli:

Și când urcă-n piept încrederi,
îndoiala grea
crește-n jur asemenea
unei negre iederi.

În schimb credința dă forță tuturor învierilor:

Măi, diavole, măi, de-ar fi numai credințele,
m-aș smulge din toate țepușile,
aș călca morțile cum calci velințele
și-aș învia de sub toate cenușile.

Pentru a înțelege felul cum vede poetul "cumplita viață" și lupta cu ea, voi cita pasagii mai întinse din *Cântec pentru odraslă*, un adevărat testament, *Învățăturile lui Neagoe către fiul său*, moderne, ori un *Dacă* al lui R. Kipling în versiune românească, pragmatismul fiind înlocuit cu tragicul existenței umane:

Tu, în trânta ce te-așteaptă
zale să nu-mbraci,
ci jivina s-o înșfaci
într-o luptă dreaptă.

Scanned with OKEN Scanner

Nu se simte prin armură
viul ei pârjol;
tu să lupți cu pieptul gol
și cu fruntea pură.

Rabdă-i colții ei vremelnici,
gheara ei s-o-nduri;
crinii tăi, din mușcături,
urcă feciorelnici.

Plodul tatii, ai să sângeri,
dar simți-vei cum
un fecund ciudat parfum
Crește din înfrângeri.

Plânsul o să te ridice,
mai înalt, din glod;
biruințele n-au rod,
lacrima dă spice...

Vei bea fiere din ulcele
și venin din căni,
dar vei triumfa prin răni,
forța ta e-n ele.

Tare fiind prin suferință,
tare prin căderi -
ia din proaspete dureri
proaspăta credință.

Și când Lumea, care-adună
sânge pe prăsea,
n-o să-ți ierte nici o stea,
nici un pas prin lună,

Scanned with OKEN Scanner

tu, cu zâmbete de milă
pentru ura ei,
iartă-i, iartă-i pumnii grei,
biata mea copilă.

Dacă s-ar fi oprit aici, s-ar fi putut susține că poezia lui Radu Gyr aparține unui existențialism heideggerian definind existența ca ceva ce are loc între neanturile nașterii și morții. Dar poetul nostru având în inimă acea dimensiune românească a existenței, de care vorbea Mircea Vulcănescu, atât de proprie și lui Eminescu, își continuă drumul mai departe, poezia lui va face o referință continuă la divinitate și la lumea de dincolo, este deci pătrunsă de adânci fiori metafizici, cum de altfel ne stă ca exemplu cunoscuta *Isus în celulă*.

În primul rând căutându-și propria ființă, ca într-o fântână, își găsește, cu precădere în poeziile *Oglinda* și *Ianus*, două fețe contrarii. Nu e vorba ca în cazul lui *Faust* de Goethe, de două suflete ci de două însușiri ale aceleiași unități:

Și așa, între zâmbet și sânge,
credință îmi scald și-ndoială,
chip blestemat ce surâde și plânge
în cioburi de aur și smoală.

Sau în *Ianus* e vorba de adevărate tendințe contrarii, dialectic hegeliene:

Vreau sfâșierea să-mi amân
și-n ea cu grabă singur trec...
De-a pururi sfânt, mereu păgân
mereu mă-ntorc, de-a pururi plec.

Dar mai departe găsim aceeași dualitate, ca de altfel la Eminescu, nu numai fiindcă în unele poeme este vorba de lucrul demonului și al îngerului, dar se arată a fi caracteristica spiritului uman, prezența în el a părții de cer și iad, de bine și rău, însușiri

Scanned with OKEN Scanner

ale omului real, cel ce-și poate alege liber drumul său. Iată două referințe foarte grăitoare:

Tu suflet, unde ne anini?
Tu sânge, unde ne tot cari?
De-am prins la diavol muguri mari,
în cer zac încă rădăcini.

Sau:

Atât de dulce-am învățat să cad
Și-atât de greu și rar mă-ntorc în sfere,
că toată rădăcina mea în cer e,
dar rodul întreg se coace-n iad.

De-aici din această altă bătălie interioară, poetul îl afirmă pe Dumnezeu, de altfel niciodată negat, viața însăși o consideră:

Pe care-o spurcăm și-o sfințim
e dar de la tine, Părinte...

Odată se revoltă împotriva ușilor plumbuite ale împărăției de sus, după ale căror zăvoare ar dori să aibe simpla Bucurie de a le trăi fericirile, alteori refuză stemele divine, nu vrea să fie asemenea Lui și nici să se răstignească lângă El, dar numai pentru a scăpa de stigmatele de aur și fiere, îngropatul Cuvânt cere Domnului, "Marea tăcere!"

Dar însăși trăirea suferinței îl duce la Dumnezeu și-atunci când se simte impur socoate că nu i-a purtat destule ofrande:

Doamne, nu-s aur, nici stalactită...
Să-Ți cer altă mare-mbăiere?
Poate mai trebuie ghioluri de lacrimi,
poate mai trebuie fiere...

Scanned with OKEN Scanner

Acum dă o potrivită definiție poeziei sale:

Nu-mi crește din piept spic de aur,
ci neagră, turbată recoltă.
Cântecul meu are tâmple de ceață
și pumni încleștați de revoltă.

Vorbind de tristețe ca de o boală luată de la îngeri, se conturează, de fapt, paradoxul destinului poetului. El se roagă să fie lăsat să-și trăiască viața ca om în istorie, dar suferințele îl ridică la Dumnezeu, pe care de altfel îl dorește din toată inima:

Ci toate, toate, fluvii-otrăvite,
lave năpraznice le fierb în mine...
Fericit ești Tu, Doamne, în stalactite,
trimite-mi și mie ghețuri senine.

Ori își exprimă mai metaforic respectiva autodevorare, în căutarea acelei împliniri fecunde:

C-o bolnavă voluptate,
facem rumeguș
din orice sublim urcuș
spre eternitate.

Rezolvarea respectivului conflict-criză ne-o aduce poemul *Identitate*. Dacă în *Isus în celulă*, poetul trăiește prin vis primirea stigmatelor lui Isus, din această cauză l-am numit într-altă parte, un Sfânt Francisc al închisorilor comuniste, în versurile de față recunoaște iar această postură când:

După răni, sunt chip din chipul Tău,
de par dospit din cer, nu din argilă.

Poetul nu s-a vrut sfințit pe cruce, nici n-a cerut învierea, dar totuși El i le-a dat, încât ajunge să se întrebe:

Scanned with OKEN Scanner

Tu te cobori la mine-n lut
sau eu mă urc spre raiul Tău bând fiere?

Și marea întâlnire ni se dezvăluie până la urmă, asemeni luminii Damascului:

Cu necerșită slavă mă încarci
și-n cuie când sfințenia mă frânge,
oftând mă uit la rănile-mi prea largi
și-Ți cresc alături, sânge lângă sânge.

Se poate susține că Radu Gyr, după ce-a trăit în viață și a primit toate stigmatele ei, prin suferințele sale pământești s-a înălțat la ceruri ca un sfânt.

Trăirea în istorie i-a întărit facultatea de a-și simți "Reazimul" în înaintași, ca unul din cei mai vrednici tradiționaliști, colaborator al Gândirii lui Nichifor Crainic:

Și numai lângă morții mei sunt viu,
incandescent pe temelii de stei,
pe stânca mea, pe forța mea, pe morții mei!

Pe de altă parte el însuși și-ai săi frați se vor întoarce într-o zi la ai lui, astfel că:

Și-n lacrimi ori în mângâieri,
tot noi vom curge, zi de zi,
în tot ce mâine, ca și ieri,
va sângera sau va iubi.

Ridică, pe această cale, în Cuvânt, Logosul cel etern, o Coloană infinită a generațiilor, pe drumul inimilor, lumină din lumină!

Moartea o descrie cu triumfurile și victoriile ei negre, cu viermii baudelairieni care ne rod, cu fiecare ceas în care murim, dar putem zâmbi nu plânge, dacă în inimi am strâns izbânda unei singure zi.

Scanned with OKEN Scanner

Din toate ale pământului omul îi este, mai drag, deoarece numai el înfruntă gândul teribilei morți și cu toate acestea zâmbind, într-o sfâșietoare împăcare, singur pe drumu-i fierbinte, o poartă înainte, per aspera, în mod viteaz. Și în sfârșit în *Nu știu cum o să fie clipa-aceea* ajunge la un final de apoteoză, de-a dreptul mioritic, Gloria Coeli:

... Cu toți vom ști la porțile de ger
că-n lăcrimarea clipei care-apune
palpită veșnicii care nu pier
Toți vom pleca, dar nimeni nu va spune
că nu-și avu în lut un strop de cer...
Și toți vom duce-n noi câte-o minune.

Iubirii, sora mai mică a morții, îi închină un imn dantesc, pre-rafaelit, iar apropiindu-se de Eminescu și termină ca un dolce stil nuovist cu strofa:

De stați subt bulgări anonimi
sau sus pe fruntea mea inel,
vă poartă leșul meu în el
cum poartă smârcul albăstrimi.
Și dacă zilnic alt gunoi
adun în trup, și alt mormânt,
prin voi eu pur rămân și sfânt
și încă luminez de voi.

Așa este cântat eternul feminin reprezentat de: "Ileana, Mona, Beatrice, Maria, Laura sau cum" în cel mai pur idiom provensal, lira fiind a inimii veșnice.

Poezia îi dă posibilitatea să evadeze în vis, să-și trăiască amintirile, să călătorească în regiuni nemaivăzute, poetul fiind un heruv al pământului:

Smintiți, pier doar heruvii și poeții;
Ei ard pe rug în trista lor minune.

Scanned with OKEN Scanner

Spațiul nu îmi permite să mai continuu și sufăr de-a dreptul că trebuie să-mi opresc aici comentariul. Dar se mai impune s-o scriu că Radu Gyr și-a cinstit cu prisosință menirea lui sacră de poet. Prin volumul *Stigmate* ne dă o lecție de unică Poezie, scrisă cu literă mare ca numele lui Dumnezeu. Această poezie adevărată este una și indivizibilă deci nu admite despărțirea în clasică și modernă, când poate fi vorba doar de artă și non-artă, împlinire și non implinire, afirmare și tăgadă.

Forma poeziei sale se arată a fi impecabilă, troheul, iambul și dactilul primesc o formă nouă, dovedindu-se încă o dată că Hegel are dreptate când susține că între fond și formă există unitatea perfectă ce ține de Ideea exprimată, gând și stil laolaltă. Cuvintele răni, sânge, fiere, lacrimi, constituiesc adevăratele leitmotive concrete născute din suferința poetului, ultimelor închinându-le o poezie intitulată chiar *Lacrimi*, încheiată cu un epilog sublim, potrivit întregului său periplu terestru:

Din lacrimi punem pod genunii,
din lacrimi înviem mereu,
și, împletind din lacrimi funii,
ne priponim de Dumnezeu.

Nu pot să nu mai remarc din multele inovații formale, rimele eminesciene aplicate tot într-un mod inovator. Iată două exemple:

În descumpăniri nătânge
tot te-nalți și te tot mistui:
când urcușul ți-i de sânge,
râpa ta ca ametistu-i.

Ori a doua:

Mă umplu pe degete de putreziciuni -
ia-ți stârvul de-aici, viermii ia-ți-i...
Nu, tu n-ai clocit de furtuni,
nu tu ai aprins constelații.

Scanned with OKEN Scanner

Am convingerea că de la *Sonetele* lui V. Voiculescu, după cel de-al doilea război mondial, nu s-au mai scris, la noi, atare unice poezii, cum sunt cele ale lui Radu Gyr din volumul *Stigmate*. Și ar mai fi de spus că marele poet Gyr în viață a fost întemnițat pentru credințele sale, ani lungi de detenție, iar după eliberare în continuare, umilit și în suferință, redus la tăcere, și astfel a rămas până la moarte. Nu s-a bucurat bineînțeles de onorurile cetății, cum ar fi meritat, n-a fost laureat pe Capitoliul Romei ca Petrarca, nici mai modest n-a fost primit între aleșii Academiei, iar frații săi de neam, mulți, îl țin și astăzi în carcera tăcerii de ieri. Mă refer, în mod evident la critica zisă oficială și la reprezentanții săi, politizați până la absurd.

Cu toate acestea nemurirea câștigată prin operă, îi dă lui Radu Gyr proporții tot mai gigante, cu loc în Parnasul eminescian, în timp ce contemporanii săi, chiar și academicieni, în urma lor, vor descrește tot mai mult, până vor dispare cu totul. Poetul Radu Gyr va călca veacurile așa cum scrie în mod profetic chiar el:

... Eu cresc dintr-o frunte,
fruntea poetului mort mi-este hrană.
Urc frunze și crengi din amara lui frunte,
dar crengile mele pot veacul să-nfrunte
cu flacăra lor pământeană...

În ceasul ruperii de toate poetul mărturisește:

Nu te mai vreau, Ierusalime,
ți-am dat tot ce-am avut mai bun.
De-asupra crucii din ajun,
îmi cer sublima limpezime.

Aceasta este Puritatea, limpezirea devenirii întru Ființă și eternitate, de care aminteam la început referindu-mă la filozofia lui Țuțea și Noica.

Dar pentru cei care trăiesc în continuare istoria, rămân scrise

Scanned with OKEN Scanner

versurile din *Întoarcerea din cruciadă*, căci lupta continuă, cum zice și Ilie Ilașcu, expresie a idealismului mioritic eminescian, pus în slujba Învierii Românilor libere și fericite de mâine:

Pe vechile morminte or să tune
noi cavaleri cu chip de heruvim,
și ei sau alții tot te vor supune
strălucitorule Ierusalim.

Scanned with OKEN Scanner

Pe urmele de lumină ale poetului Al. Gregorian

Am plecat într-o dimineață cu cețuri din burgul meu german și parcă am coborât pe gigante trepți de marmoră spre Sud, prima mea escală fiind Tarragona, lăudată de poetul nostru:

O-ntrepătrundere de lumi, de evi,
de taine dată la iveală
Din adâncuri: gânduri strivite în inscripții,
un zeu ros de cocleală,
O nimfă greacă împerechindu-și geamăn
coarda cu-o amforă romană,
Și sub coloane, murmur de seve de lumină
din vechea Celție hispană.

Din partea mea, antichitatea am citit-o în aerul marin urcând spre catedrală, ca-ntr-un adevărat poem iberic. Într-o curte a mănăstirii, portocalii cu roade păreau îngreunați de nestemate aurite. Alături cipreșii sfioși reprezentau urmele, peste ani, în lemn ale lui Christ, rugându-se în genunchi în grădina Ghetsimani. Și biserica, fecioară a Domnului, desfășura armonii în piatră albe. Ridicat pe o platformă am întâlnit Marea lovind faleza de sub picioarele mele iar în depărtări scăldând în robele-i de argint malul zării, de unde izbucnirea ca un gheizăr de safir, deasupra noastră, albastrul, cerul. Razele soarelui curgeau bogate peste lucruri, lavă scursă din craterele infinitului. Un palmier își arunca umbra peste umerii mei, cu demnitatea bătrânilor sculptați în culori de Giotto.

Urc alte trepte simțindu-mi inima înălțându-se ca un fum de altar spre Domnul, scăldat în apele de botez ale Înnoirii.

Scanned with OKEN Scanner

În drum spre Valencia, poienele de măslini se aseamănă cu brațele descărnate ale unor meduze purtând pe tăvi părul lor tăiat, cuiburi de șerpi. Printre coloanele palmierilor, marea era verde, baie de smarald topit, obsesia omului Marea, pe când de cealaltă parte, dealul mohorât al Castiliei și trist ca muritorul trezit pe lume singur.

La Alicante și Benidorm muntele, vultur pleșuv al Spaniei, coboară până în ape, de parcă ar fi magul credincios sărutând mantia de purpură a împăratului nou-născut. Ora solemnă o sună talazurile ce se lovesc de clepsidrele de piatră ale malurilor stâncoase. Scufundat în cețuri peisajul este ireal, dantesc: în străfunduri clocoteau lumi de dincolo.

La Alhambra de sub covoarele de arabescuri, mă urmăresc miresmele odaliscelor din poemul poetului:

Serai cu dulci arome,
lănci de chiparoși și evantae-n palmieri,
Iar în conduri de vis, parcă dansând,
cadâne cu lascive mlădieri.

Nu scap de aceste arome carnale, nici în miradorul deschis spre grădina cu cipreși și havuzuri, nici în curtea leilor, înșiruire de coloane svelte, mâini susținând o parte din cerul Sierrei Nevada înzăpezite:

Ca-ntr-o mie și una de nopți, peste Granada/
Suie condurul de aur al lunii, dinspre Sierra Nevada.

Nu mai găsesc nimica din pacea profundă, hieratică de-acum zece ani, în ziua pe care am considerat-o ca pe cea mai frumoasă a vieții mele. Sunt urmărit de hienele roșii ale neliniștilor și mă gândesc că trec pe lângă mărturiile palide ale unui trecut mort pentru totdeauna. Băile de altădată cu plăcile de majolică în culori, sunt parcă reci cavouri. Persistă doar aromele odaliscelor, miasme ale unei inimi bolnave.

Mă uit în oglinda din mine ca-ntr-o gură adâncă de fântână și nu

Scanned with OKEN Scanner

mă mai recunosc. Am murit și eu oare?

La intrarea în Generalife, chiparoșii înalți poartă în ei măreții de catedrale. Apoi bolta joasă a oleandrilor îmbrățișați descriu mersul unei nunți roze, mirosuri de primăvară veșnică.

Jocuri de ape și flori urcă pe scările unor grădini suspendate până lângă patioul cerului. Mai la vale Granada e albă ca o mireasă. Albă ca Sierra Nevada, tron al văzduhului de cristal și zăpadă:

Asemeni harfelor în argintata tremurare, lină,
Cascadele îmi cântă, fermecate, în jghiaburi de lumină.

Nu departe la picioarele acestor grădini mirifice te întâmpină Carmen a lui de Falla, vraja nopților spaniole: în patio un havuz, o statuie, totul simplu ca și-n chilia unui monah. De-aici s-a născut pasărea paradisului a muzicii și s-a făcut suflet de om.

Calea spre Casa Luz merge de-a lungul mării ca un fir de opal tăvălit în pulberea soarelui. Deschizi poarta și intri în raiul poetului, citind dintr-o *Inscripție*:

Din viersul lor or crește sferi de aur
Și cuiburi cu miresme, sus, în plaur;
Iar seara ne-o dospi-n pridvor răcoare,
Și-arome dulci ne-or gâlgâi-n urcioare.

El, artistul, te întâmpină cu dragoste în ochi și nobila Ana, bucuroși de oaspete venit așa de departe.

Casa albă africană pare ridicată în blocuri de lumini, de unde numele de Casa Luz, Casa lumină:

Sub arcurile albe, scobite în lumină,
Ne adunăm în murmur cu larii după cină
Să tăinuim cu ei în orice seară - tu și eu -
Cât o mai vrea și ne-o mai ține-n poală Dumnezeu.

Îți prezintă grădina cu florile, fiecare-n parte parcă ar fi comorile lui proprii.

Scanned with OKEN Scanner

Verbina albă cu decor brun, închis în cerc, prelucrat de însăşi mâna lui Dumnezeu, dacă alteori e mai tremurat înseamnă că s-a amestecat şi una mai nesigură de seraf-ucenic. Glicinele, geraniile, trandafirii, nalbele, garoafele roşii iar nu departe văpăi de-aeriene "bughenvilii", plante multicolore ce nu cresc decât în sudul depărtat de unde autohtonizarea numirii lor.

În fiecare buzunar poartă fire de rozmarin de aceea omul tot, miroase proaspăt ca un câmp de curând cosit, iar în mâini îţi dă să mângâi mimoze, să le pipăi damascurile şi mătăsurile:

Din fulguiri de lumină
Şi din faguri de albină
Au înflorit în grădină
- Jurubiţe, vis şi har -
Ciucuri moi de chihlimbar:
Soare-n pufuri, soare-n picuri,
Horbote şi borangicuri.

Într-un colţ un fir de crin, înger cu aripile trase strâns lângă trupu-i fraged:

E ca o mireasmă dospită-n lumină
nu-s ce giuvaer căzut în grădină
dintre curcubeie aprinse-n azur.
E potir şi zâmbet de răsărit pur.
E roua, e cântec al păsării albe.
E tulei de aripi de sus, îngereşti,
răsfrânt în prea limpezi oglinzi pământeşti.
Doamne, floarea Ta de crin - cui, Doamne, s-o-nchin?

Migdalii cu floarea întâia rozalbă şi măslinii ghemuiţi:

Pe umbrele mărunte
Tivite cu argint,
Ascultă, parcă, în genunchi, Ca-n Evanghelii, trişti,

Scanned with OKEN Scanner

Ruga din munte,
A domnului Iisus.

Eucalipții sunt un fel de odoare de sfinți iar palmierii cu nimburi de coral, topiți în soare curcubee terestre, tufele de cimbru cântă ca pe lire, vara andaluză:

A-nflorit lumina violetă
A tufelor de cimbru-afar' în câmp:
În fiece petală urcă-unduitoare-n miez de vânt -
Mirezme de zăduf, de cânt.

La geamul său "a înflorit cerul" într-un portocal, aprins ca un policandru în zi de sărbătoare că dacă ai pune urechea ai auzi cum urcă esențele din pământ, în crengile lui. Când meșterul trebuie să-i reteze din coroană, fiind prea încărcată, inima poetului sângerează de parcă ar fi însulițată de lance, ca pieptul lui Iisus pe cruce.

Pe terasă îmi arată întinsul mării și cerul și se tot întreabă și nu știe dacă cerul coboară în mare sau marea urcă la cer, atât se întrepătrund, își schimbă culorile și vietățile. Fără să-și dea seama își definește pe această cale arta, modul său de a reda lumea din jur, cerul fiind coborât deasupra obiectelor sau invers, obiectele-flori au luat un loc în balconul cerului.

Seara când luna cade în Mediterană, ca un glob de aur, Zâna nopții pieptănându-și cosițele în oglinda undelor liniștite, zice că umbra de lumină a lunii a căzut în ape deci nu ea, ci silueta ei de nestemat:

Cer larg, de mătase.
Pe tăceri stufoase
Luna-și lasă, lină
Umbra de lumină.

Mai arată muntele din fața casei, destul de cenușiu și-mi spune că în soare îi apare ca de alabastru. Atunci îmi dau seama cât de pic-

Scanned with OKEN Scanner

tor este autorul nostru când precum un Gauguin sau Renoir, el vede lumea monotonă din jur, colorată, dar nu în spectrul razelor solare ci în acel al cuvintelor deci mai bogat în esenţe pe lângă culoare adăugându-se mireasma, parfumul şi cântul lor.

În casă te simţi ospătat la masa curăţeniei sfinte, revenindu-ţi în minte versurile:

Am ctitorit la ţărm, impresurând cu vis, cu munţi,
Cu palmieri, un foişor şi pe olane punţi
De-albastre linişti i-am aşternut spre necuprins.
Porţile au fost lăsate descuiate dinadins,
Că de-or sosi, cumva pe-aici heruvi, după veghieri,
Să-i omenim, săracii, la umbră-n palmieri.

Ne-am plimbat în imperiul ireal al Petelor de lumină şi al Coastei Soarelui lăsându-mă şi eu contaminat de prea multa lumină a raiului andaluz.

Am urcat pe străzi înguste în vârf de deal, la satul andaluz, cu biserica şi casa albă, îmbrăţişând cu ochii, apele, cerul şi incantaţia toată a naturii, punctate de sborul unor flamingi violeţi, de tafta.

Acolo undeva clipa se transformă în nemişcarea înaltă a veşniciei.

Doamna Ana părea o regină a spiritului, sub paşii ei deschizându-şi potirul, florile începutului de Martie cald.

Când m-am despărţit de poet şi de soţia lui, am rămas cu ferma credinţă că am trăit undeva dincolo, pe alt tărâm, probabil paradisiac, cele trei zile întipărindu-mi-se în suflet ca cele mai alese ale vieţii mele.

La revedere, frumoasă Casa Luz!

De-atunci un roi de aur ne tremură-n fereastră,
Iar marea, fremătândă, din mal în mal ne-adastă
Cu cerul în oglinzi şi ne-ncunună
Poleiuri pe lucarne, din străfunzimi de lună.

Gibraltarul oferă o excepţie impresionantă, în loc ca muntele să

Scanned with OKEN Scanner

coboare în mare, se înălța ca un zid de granit deșteptând în privitor regretul că nu s-a gândit nimeni ca pe vârf să clădească un monument sau un lăcaș sfânt așa ca la Mont Saint-Michel.

Lui Al. Gregorian nu-i place piatra aridă a Gibraltarului, populată de maimuțe, în faptul zilei fiind prea monocromă, de aceea el o va surprinde într-un crepuscul, *Apus la Gibraltar*:

Gibraltar: Streșini limpezi, înalte, de cleștar
Iscă văpăi, nebănuite smalțuri.
Fulgere de aur despart orele
Scăpărate pieziș de-un cosmic amnar.

Dacă dorim să descoperim locurile cu adevărat pline de inspirație ale poetului, atunci va trebui să mergem mai departe înspre Cadiz pe o zi însorită cu ape de cleștar și pescărușii lăsați până la firul valurilor, tăceri adânci învălurate în brume fumurii:

Aici, la țărmul acesta jos,
Între nisipuri și scoici,
Începe taina mării, a-nsingurării.

Din miezul acestor taine ale ceasului greu și nemișcat se nasc hulubii meditațiilor de pe margine de gânduri:

Aici, desmărginirea, eternitatea
Se repetă cu fiece clipă,
în fiece val
Și-n fiece albă aripă.
Aici se pierde-n vuet cetatea.

Ar fi ca la facerea lumii, cartea Genezei descrisă în versul tăcerilor și al spațiilor fără măsură și timp:

Ca la-nceput de lume,
Aici totul mijește și crește-n
Lumina fără de nume.

Scanned with OKEN Scanner

Aici, cer de coral
S-alege din alge și liniști
Pe coviltirul oval,
Cu albe, lunarele liniști.

Poemul evocă atmosfera unică de dincolo de aparența peisajului marin apropiindu-se de ceea ce se cheamă imaginea lucrului în sine.

Astfel nu mai miră pe nimeni că în respectivele penumbre se așteaptă un fel de oră apocaliptică lipsită însă de marile căderi michelangelești, prezentă fiind doar Assunta în aur, purpură și azur, culori ale lui Tizian:

Pe brânci și-n salturi
voi depăși zenituri
- Praguri, înalturi -
Și poate, poate
Să văd despicându-se cerul
La ora albastră din noapte.

Alteori prin "transparențele Spaniilor lunare" "peste Gibraltare de sare" îi apare, în dimensiuni mărite silueta Cavalerului tristei figuri, despărțită însă în bucăți ca o Guernica a spiritului iberic:

... Nu, nu-s arătări de fum,
Ci adevărați uriași pe ceruri, acum.
Hai, dă-mi Rosinanta, Sancio Pancea,
Dă-mi platoșa, scutul și lancea...

Ca totul să se topească în aburul melancoliei, ca-n transă, graniță între vis și trezire, somn și veghe, halucinație-pasăre pe trupul înaripat al lui Pegas:

Vin pe-nserări
Și-anină salbe
În policandre,
Și visuri tandre

Scanned with OKEN Scanner

- Brățări de stele -
Pe gânduri grele
De amintiri.
Cine m-așteaptă-n
Ultima treaptă-n
Desmărginiri?

După cum se vede regiunea Gibraltarului în poezia lui Al. Gregorian inspiră momente ca de la unul din capătul pământului, acolo unde se află coloanele lui Hercule, deschidere spre Oceanul nemărginit, oaza de ape a Infinitului.

Sunt locuri unde omul își descopere sentimentul metafizicului. De la Casa Luz până aici ne aflăm în inima Coastei Soarelui.

Ronda, oraș vechi așezat într-o regiune de munți azuri, el însuși ridicat pe-un zenit, de unde pleacă drepte ca zidurile unor temple, stâncile spre vale, dând decorului nu numai pitoresc dar și un aspect puternic de sălbăticie. Antichitatea se apropie de evul dintâi, mit și legendă așa cum îl descrie poetul:

Cetate ivită din mituri. Punte
Albastră peste veșnicii de bazalt.
Nimb de coral se aprinde pe munte,
Când soarele șovăe-n piscul înalt.

Într-un parc, cu migdali și palmieri întâlnim statuia lui Rilke, amintind de șederea lui la Ronda în anii 1913, când a și scris *Trilogia spaniolă* și alte poeme, câteva versuri din cea dintâi fiind imprimate pe piatra dură.

Aici poposește des și Al. Gregorian, locurile inspirându-i poemul *Pe sub migdali*, rememorează în limba lui românească trecerea prin Ronda lui Rilke, la mod figurat, deci pe înțelesul simbolic al poeților:

Pe sub migdalii înfloriți de luna plină
Urcăm cu Rilke simfonii albe de lumină.
Curând își împânzește noaptea-n munți tăcerea grea.
Auzi cum sosesc cerbii să-și frece coarnele de ea?

Scanned with OKEN Scanner

Orizonturile taciturne ale crestelor munților stâncoși, văile adânci și întunecate, aerul de sineală străvezie, aparțin unor meleaguri sfinte, izvoare de povești biblice. Pe o cărare urcă Iosif, Maria și pruncul Iisus întovărășiți de un asin cenușiu, sub bătăile unor clopote depărtate și înăbușite parc-ar veni din abisuri.

La Ronda pământul întreg cântă în surdină imnul armoniei și al liniștilor profunde.

În această minune a Andaluziei își dorește poetul nostru să-și facă o casă, pentru el și Ana, logodnici ideali ai iubirii, miticii Philemon și Baucis.

Nu departe de Ronda se află Cueva de la Pileta peștera săpată în munții de calcar ai căror bolovani descriu o arhitectură aparte, ca și când ar fi iscălită de un Gaudi al naturii.

Intrarea în peșteră se face urcând printre rânduri de coloane albe.

Într-o încăpere dai de-o înșiruire de tuburi de piatră de parcă ar fi vorba de o orgă, într-un balcon al unei catedrale: orgi de piatră, cântece ale lutului plămădit să dea viața:

Singurătăți în țurțuri, neclintite
- Veciile prelinse-n stalactite -
Dau mărturie-n peșteri, crezământ
De ceruri mistuite sub pământ.
A fost cândva și-aici un crug de stele
Și Omul, despicându-și printre ele
Cărările de negură, adânci,
L-a dibuit pe Dumnezeu, pe brânci.

Tot timpul descoperi pe ziduri urmele grafiei omului primitiv:

Întâi în fulger, poate în stihie
(Că Dumnezeu și-n peșteri e când nu e)
Și a crestat chiar semne în perete
Omul: un cerb, un pește, un erete
Și câte-un arc săgetător în noapte,
Din mintea lui de ceață și de șoapte.

Scanned with OKEN Scanner

Și te întorci așa înapoi pe drumul său parcurs în milenii:

Am scris apoi pe bolovani
doi cai de jar, o iapă «grea»,
semne de tainice-nțelesuri
pe care el le-nțelegea,
țăndări de gânduri de granit,
doi țapi, un pește - argint viu,
scântei și-un crug înalt de stele
și marea strânsă-n caravele
pe adâncuri.

Dar în lumina torței, sensul nu este decât semn și hieroglifă, text apus:

Străbunul lângă o jivină
era acuma o stihie
-nghețată într-o stalagmită
de lumină.
Grota crescuse catedrală
cu mari vitralii și ogive
de-ntuneric.

Mai la capăt într-o rotondă pe ziduri numai fresce, așa că aș numi-o un fel de Capelă Sixtină a artei primitive.

După ce părăsești Cueva de la Pileta ești nu numai bogat în experiențe dar și mai plin de mistere:

Când am ieșit (ce timp era?)
afară-n lume bătea ora
de mărgean alb, ce-o măsura
- din golul auriu al lunii -
(de câte veri, de câte toamne?)
o bufniță cu ochiul sferic.

Scanned with OKEN Scanner

Cine poate să o exprime mai potrivit decât poetul; bufnița cu ochiul sferic îți este mintea și sufletul după ce le-ai muiat în clar-obscurul plin de misterioase reverbere din Cueva de la Pileta.

Curg în sângele meu drumuri
neștiute - mii de drumuri,
ce se pierd în umbra lunii.
Curg în mine vecii lumii.

Așa apare, ca un colț cu adevărat italian, mai bine zis un Pompei transplantat la distanță, Italica, orașul mort roman pe dealul împânzit de cipreșii ce-și leagănă coroana majestuos în vânt, ca și când s-ar închina în fața unor holocausturi nevăzute.

Amfiteatrul mai mic și mult mai ros de vreme și ploi decât Colloseul din Roma, are în el însă timbrul autentic al obiectului antic.

Pe străzile fostului oraș pe locul caselor se mai păstrează mozaicul pavimentelor de-o deosebită frumusețe și prospețime așa că nu se pot compara decât cu cele din muzeul național din Neapole.

Și-apoi sus pe platou când te așezi pe banca de sub pomul solitar te lași copleșit de gânduri, lângă vechea Italica unde s-a născut împăratul Traian, învingătorul Dacilor, tatăl poporului român și Hadrianus împăratul ce i-a succedat la domnie.

Pe aripi de briză albastră auzi un cântec vechi, eolian, Italica:

Foșnet de togi în for
Și-aevea-pași plutind
În zvonuri de sandale,
Iar pe anticele altare:
Pioase brațe de vestale
Cădelnițând arome-n zare,
Solemne unduiri de palmieri.
Pictați cu funigei
Pe cerul betic,
Cipreși stingheri,
Muiați în soare,
Veghiază soclul zeilor de ieri.

Scanned with OKEN Scanner

Din sânge se încheagă tabloul ființelor moarte și ajung la noi ca o umbră, adiere sau parfum de chiparoși.

La Sevilla te oprești sub Giralda, turn de biserică încununând pe unul de veche moschee. Pereții par tapisați cu covoare persane bătute în nestemate de rubin, urcușul giraldiform fiind unul caracteristic precum este acel al cupolei San Pietro din Roma a lui Michelangelo sau al catedralei gotice din Ulm.

Un ritm al înălțării, propriu. Giraldiform:

Dantelelor asemeni, de aur vechi și fir,
Ogivă cu ogivă de cer, potir lângă potir,
Crescut-a din semne-mpărătești, din psalmi și crini,
Catedrala aceasta sculptată în lumini.

Drumul ni-l încheiem la Mezquita Cordobei, pădure de stâlpi, ca de palmieri de unde se vede că arhitectonia este împrumutată dintr-una din formele naturii. În fața mirabului, coviltir de mătase aurit, trăiești o înviere sufletească, ieși la limanul luminii, aruncate de curcubee în lacuri.

Deși biserica de Renaștere a lui Carol Quintul are partea ei de frumusețe, se arată nepotrivită în sânul moscheiei arabe. Semnul învingătorului de astă dată e strident, brutal chiar. Poetul parcă îi mai îndulcește efectul:

Cordoba: creștet de lumină,
Cetate, ca niciuna, creștină.
Veacuri cetluite-n tăceri
Și câte lespezi grele, de porfir,
Câte și sfinte, aromele de mir
Încreștinând moscheile de ieri!

În patioul întins, populat cu lămâi și portocali, simți o răcoare interioară de izvor celest.

Numai dintr-o grădină sfântă ieși atât de purificat și altul.

Cordoba constituie poarta de ieșire sau intrare, depinde de unde

Scanned with OKEN Scanner

vii, a imperiului de basm, vis și poezie, al poetului Al. Gregorian.

De-aici de-a lungul Coastei Soarelui, până la Casa Luz trăiește cântecul său de Faun divin, dând culoare și contururi noi, țărmului de jad al Mediteranei:

De vale-i marea: albastră lumină-abisală,
Nemărginire răsfrântă de sus, fără prund.
Decât cerul mai deasă, mai albastră
Nemărginire. Vecia i se așterne afund.

Scanned with OKEN Scanner

Vasile Posteucă
sau drumul interior către porțile Absolutului

Poetul și scriitorul Vasile Posteucă se arată adânc legat de pământul său natal Bucovina, precum Brâncuși de Hobița Olteniei sau Coșbuc de meleagurile nordice ale Ardealului.

Satul unde a văzut lumina zilei, Stăneștii de Jos, este așezat într-un cosmin bucovinean, țară a fagilor, nu departe de apa Molniței, graniță odată cu Moldova, între dealul Poenilor și al lui Cotin cu drum bun spre comunele Panțiri și Tereblecea. De aici fiul de țăran, lasă în urma lui pe oierii cu stânele lor, pornește spre învățături înalte la Cernăuți, unde alături de alți frați, cu itinerare asemănătoare dar din sate diferite - dintre ei se remarcă mai ales Mircea Streinul - vor pune bazele curentului tineresc al Iconarilor și a ce se cheamă de-atunci gotic moldovenesc.

Există neapărat o relație între mediul geografic al poenelor cu mănăstiri valahe, trepte de munte ce urcă până la altarul Rarăului și locuitorul său dar nu în sensul preconizat de Taine că el ar influența direct matricea creatoare autohtonă ci mai degrabă cum scrie Nietzsche se desfășoară între modul de a se realiza al omului și cadrul înconjurător un fel de potrivire magică, rol mai important îl are glasul blagian, din sânge, cel ce noaptea în somn duce la părinți înapoi, fenomen relevat și de portul sărbătoresc, simplu dar sublim, al țăranilor bucovineni.

Rezumat metaforic goticul moldovenesc nu are nici o legătură cu stilul arhitectural cunoscut ci cu unul de cultură, se referă la o înălțare spre piscul spiritului, platou al luminii căutat de cei cu "foame de cer și de absolut" emulație către puritatea eului, ascensiune spre o cât mai desăvârșită perfecțiune. Prin comparație dacă

Scanned with OKEN Scanner

muntele s-ar asemăna cu o catedrală gotică, atunci pădurile lui de brazi și fagi alcătuiesc turnurile printre care ca printre ogive curg razele de alabastru solar din lacul bolții infinite, privirile bunului Dumnezeu, loc unde sufletul muritorului este căpriorul bând apă din izvorul rece și curat, ca din palmele adunate ale unui înger-heruv.

Și să nu uităm că peste aceste plaiuri stă risipită, de aur, giganta umbră a lui Eminescu, adevăratul ctitor al goticului moldovenesc, ca spiritualitate românească.

Iconar și bucovinean îi va fi scris lui Posteucă să ia calea fără întoarcere a pribegiei, deci, chiar dacă fără voie, își va însuși, pe drumurile și la răspântiile globului, peste tot ce are de-acasă, haina unei existențe universale.

Experiența lui de-o viață o găsim exprimată în câteva file de jurnal, scrise la 7 și 8 mai 1957, apărute recent în revista "Drum" din anul 1981.

"... Caută-ți aleea unei amintiri și mergi pe ea, împăcat că nicăeri nu poți fi mai acasă, decât în acest umil ceas al inimii".

În căutarea timpului pierdut așadar, nu-l urmează pe Proust, psiholog, analist prețios al actelor de memorie, ci împlinind o trăire în Abisul conștiinței, redescoperă sufletul pierdut, după cum o postula și profesorul său de filozofie, Nae Ionescu.

Pragul concret al respectivelor trăiri, cu totul aparte, îl formează visul: "Mă-ntorc din înfrângeri și lacrimi amare, cu liturghia acestei mari și sfinte sărbători: invitația la vis! Cădere în păcat înseamnă neglijarea, uitarea, planului ceresc, infinit și etern al vieții, care este visul, iar isgonirea din rai e strâmtoarea în acest coșmar al vieții comune, materiale, degradată de plăceri, desfigurată de groaza morții".

Deci nu va fi vorba de visurile artificiale ale lui Baudelaire sau artificializate de Trakl - admirat și tălmăcit de M. Streinul - ci de visul îmbrăcat în forma minunei ce sunt cuvintele, Poezia. Precum am arătat și într-un alt studiu, poezia în concepția lui V. Posteucă are un rol epistemologic, constituie o modalitate de cunoașterea adevărului: "Visul e deschiderea inimii și minții umane spre abso-

Scanned with OKEN Scanner

lut, întoarcerea în largul și pacea veșniciei, drumul de aur spre Dumnezeu".

În cel dintâi vis îi apare un pod deasupra unui râu și două maluri, la ăl de dincolo "pasul încă nu îndrăznește trecerea": Omul și destinul său în fața morții iminente sau numai cu gândul morții, meditație.

Podul "duce-n noi înșine" ca de altfel poezia "intrare triumfală în noi înșine". Pe acest drum interior se caută pe el și rostul său, începând cu vatra Tainei, cum numește el copilăria, poartă deschisă spre marele Adevăr aflat în dosul lucrurilor, credință împărtășită și de Ch. Peguy *în Les mysteres des saints innocents* sau Montherlant în *Le relevé du matin*, coborâtori fericiți din spiritul creștin al lui Pascal. Așa se face că acea "margine de cer" o percepi pulsând continuuu în ritmul interior al rândurilor lui Posteucă, mirosind a biserică și absidă de rai.

Cunoscând drumul interior al lui Rainer Maria Rilke, căruia i-a și dedicat un studiu, consideră că suferințele netămăduite ale acestuia se datoresc credinței lui trunchiate, într-un Dumnezeu lipsit de Fiul său.

Va fi adeptul creștinismului primar, biblic, privind existența individului salvat de angoasa pastorului Kierkegaard prin credință, un fel de existențialism creștin opus celui ateu al lui Sartre.

Revenind la prezent, în miezul zilelor contemporane, se simte un înstrăinat, dar nu camusian, deci indiferent ci eminescian cu adânca participație a lui Hyperion uitat în nemurirea-i rece: "N-am trebuit nimănui. Pe dimensiunea secolului am fost și sunt un intrus". "Clipele mele de tăcere, cu luceferii cât funigeii, nu ispitesc foamea nimănui". "Desțărat și totuși cu prea multe rădăcini, străinii (frații mei, oamenii) îmi iau prea plinul drept sărăcie și mă împing ca pe un lepros în acest capăt al podului".

Renunțând la lupta vană "după hălcile de aur tăiate din șoldul vițelului de aur" se va reîntoarce în interiorul său unde un murmur al "eternei tăceri, îmi liniștește furtunile interioare", coboară iar, nu pe scările gândului, ci ale aceluiași vis, la podul din închipuire, unde "încerc să mor înainte de a muri" cum mărturisea și Eminescu

Scanned with OKEN Scanner

că nu credea că o să învețe să moară vreodată, imperiul spiritual aparține evident dulcei Bucovine, răsfrântă în interiorul poetului precum cerul înstelat în ape.

Se apleacă asupra sa și ascultă în colțul de cer cu foșniri lunare: "E nesfârșit de multă muzică în viața interioară. De aceea poate mi-e drag să stau, umilit, la pod. Cerșesc muzica. Numai de aci se poate auzi marea simfonie". Mărturisirea lirică ne amintește atracția pentru muzică încă din fragedă copilărie, când și-a cioplit o vioară dintr-un lemn de grădină, precum Marsyas flautul divin. Și dacă moira a vrut ca el să nu meargă pe urmele lui Ciprian Porumbescu sau Enescu alți fii ai Moldovei de sus, muzica a rămas în schimb în versurile sale, cântece de fluer, Posteucă face stihul ca și când ar trece arcușul pe corzi de vioară, melodie însă cu un timbru aparte, interior.

Se poate imagina desigur o paralelă între viziunea podului la Posteucă și cea din povestirea cu același titlu a lui Mircea Eliade. Deosebirile sunt caracteristice pentru fiecare. În scrisul liric al lui Posteucă visul e un act al realității interioare, treaptă de cunoaștere pe când la Mircea Eliade, epic și savant, podul face parte din fantasticul său nedefinit de ultimă oră și cu posibile interpretări din partea cititorului, închide în el o semnificație dată și imediată, problemă de algebră, în esență făcut totul cu gândul rațiunii și nu cu visul imaginației. De unde calitatea de stilist de prim rang a lui V. Posteucă, cuvintele la el emană ca și cădelnițele arome și mirodenii de vecernii, pe când Mircea Eliade este eminamente antistilist, anticalofil cum se mai zice.

Pentru a vedea mai bine ce rol deosebit joacă anumite corespondențe în poetica lui Posteucă ne vom referi la motivul mărului înflorit, prima lui aducere aminte din începutul de viață de la Stănești, când la sânul mamei copilul privea mirat sărbătoarea înflorită a lumii. Mărul înflorit devine centrul sufletului său, îi aduce lumina și îi arată că viața e posibilă și merită a fi trăită. În anii deșărării îl întoarce la vatra tainei a copilăriei și îl salvează de la sinucidere, mărul înflorit din ograda casei din Stănești de Jos va constitui un fel de călăuză ocrotitoare a destinului său, leitmotiv al

Scanned with OKEN Scanner

sentimentului de a fi. Interesant de subliniat că Paul Claudel comentând un vers din *Cântarea Cântărilor* "ca și un măr printre arborii pădurii așa apare iubitul meu între tineri", consideră mărul ca pe un pom al Paradisului terestru, fructul poartă savoarea lui Dumnezeu; în forma copacului, exterioară, descoperă material, nu altfel ca Posteucă, pentru reconstrucția interiorului său.

Mărul înflorit al luii Posteucă ar fi deci Viața, de la păcatul Evei la ultimul arbore al vieții, elanul vital în marea trecere pe distanța celor două paradise, ale începutului și sfârșitului, Podul. Așa precum teiul este întruparea elegiei și melancoliei, parfumul polenului scuturat de pe aripi de înger în versul lui Eminescu, sau cipreșul după același Claudel gând al eternității interpus între noi și spectacolul contingent și precar al lumii.

În visul lui Posteucă, Podul, capătul drumului său, moartea, devenită aproape o obsesie de mireasă neagră a iconarilor, fapt pentru care unii i-au numit drept slujitori ai lui Thanatos, în concepția matură a poetului primește o rezolvare mioritică, încadrată între legile naturii, ritual sacerdotal cum îl definește Blaga: "moartea văzută în întregul ei, pe toate fețele înseamnă viață".

Terminând visul podului, privind înapoi ca Orfeu după Euridice, îl răstălmăcește în cel mai pur crez al goticului moldovenesc universalizat: "Podul meditației de la marginea râului e vertical. Suiș. Orizonturile se risipesc. Numai cerul ne adună și ne mântuie în întreg. În acest sens podul e un archetip. Un termen al ființei pure". La capătul lui va scrie primul poem rămas la cuprinsul unei strofe:

Aștept la pod, intrarea-n veșnicie;
Rostind cuvântul! Nu cerșesc lumina...
M-aplec din timp și inima mă știe
Și-o mână bună îmi întinde cina.

Cina de taină unde e poftit marele pelegrin al sufletului!

Ca exeget al poeziei lui V. Posteucă de data aceasta m-am ferit să o analizez, din ea l-am extras și l-am luat cu mine pe poet, dar exprimat acuma în proză chiar dacă glasul lui Apollo al poemului

Scanned with OKEN Scanner

nu poate fi nici așa înnăbușit, fiind vorba doar de o altă formă de obiectivizare, în afară, al aceluiași conținut al inimii. Intenționat am recurs la această selecționare, nu numai ca să-i cinstesc memoria la cei zece ani câți se împlinesc de la moartea sa, dar și pentru a atrage atenția în primul rând participanților la Congresul limbii române de la Toronto dedicat omului și operei lui Vasile Posteucă - asupra mai puțin cunoscutului mare scriitor. Cele mai multe din citatele mele le-am luat din câteva file de jurnal, aflat în manuscris alături de alte lucrări valoroase ale poetului.

După cum succint am arătat, scriitorul Posteucă, aduce la masa nobilă a gândirismului ortodox-sofianic al lui N. Crainic și L. Blaga, aportul goticului moldovenesc trecut prin filiera contemporană a unui existențialism creștin.

Alături de Al. Gregorian, Vasile Posteucă "prin exprimarea dramei sale interioare" îmbogățește tradiția noastră culturală cu accente de mare tensiune și originalitate, proza sa - alături de aleasa-i poezie, psalmi ai spiritului românesc - are ceva din suflul liturghic al confesiunilor unui fericit Augustin modern, pentru el viața este și o minune și o Cântare a Cântărilor.

Scanned with OKEN Scanner

Colocviile singurătății

Ca să înțelegi cu adevărat pe Tiberiu Vuia trebuie să fi trăit în Arad, oraș de șes cu bulevarde largi, unul de la gară până în centru cum își poartă leneșele promenade sub coroana bogată a băgrinilor pare o cale imperială sau mai bine, o Via sacră a cetății. Nu este deloc un oraș unde nu s-a întâmplat nimic, atunci când într-un hotel al lui a concertat celebrul Liszt, într-altul s-a pus la cale în 1918 România Mare, iar în teatrul Național de peste drum, când cu turneul trupei lui Pascally s-au întâlnit pentru prima oară Eminescu și Iosif Vulcan, protectorul său de la "Familia". Dar urbea își duce demn și fără zgomot podoabele strălucitului ei trecut.

Turnurile ei, al catedralei ortodoxe, al bisericii catolice, al Primăriei, și mai jos al celei reformate zisă după culoarea sa, cea roșie, însulițează văzduhul, concertul clopotelor lor, la ceasul de dimineață, de amiazi sau seară, sună asemenea unui cor jucat pe mai multe registre de orgi terestre. Din fiecare bătaie de bronz se nasc lăstuni albi vâslind pe oceanul azurului infinit. Opus înălțărilor gotice apare orizontal și clasic, cu trepte ce duc la un portal în jurul căruia-s adunate coloanele masive ca străji la intrarea într-un alt imperiu, Palatul Cultural. Cu statuile lui G. Coșbuc, Xenopol în față și mai la dreapta cele ale lui Pipoș, M. V. Stănescu și Ion Rusu-Șirianu, stă la porțile unui parc simbolic așezat mai jos parcă ține dinadins să se desmărginească, să cadă afară din timpul și spațiul cunoscut, într-un univers al lui, de grădini cu ape și castani sălbatici, alunecând până la vatra trandafirilor fragezi ca brațele de fecioară, jos, unde de sub țărmii cu răchite și sălcii, ca dintre trene de damasc vegetal, crește râul, oglindă curată, za de argint topit, simfonic, astral. Sus ca pe un platou, pe malul Mureșului, un drum

Scanned with OKEN Scanner

sau o cărare, urcă pe orizontală, și se pierde șerpuind departe, în livezile brumate ale cerului.

Aici sunt locuri muiate în tăceri și liniști: "Din linii se înfiripă viața: că atâta trăiește acum. Și din albastru: că atâta-i suiș aci".

La o parte de hurducăiala orașului de fiecare zi, solitar, rătăcește pelerinul trăindu-și singurătatea ca pe o aleasă formă a destinului, predestinație sublimă: "Tare sunt singur și tare mă bucur de asta".

În ea își găsește izvorul creator al proființei, al afirmării ei, de luceafăr aprins din undele absolutului:

Și ce frumos am trăit, în această singurătate
de basm, de tăcere în care nopțile erau fântâni de lumină
iar zilele cărări
de tăcere.
Frumoasă unică, roditoare-Singurătate.

Rob al singurătății îi dedică imnuri ca unei regine fără moarte, de mit:

Am rămas doar cu o îndepărtată
iluzie, Singurătatea, pe care nu cred
să o mai pot îmbrățișa vreodată.
Și ce bună este Ea, cu inima mea, cum o alintă
cum o iubește, cum o fecundează.

Dar nu orice singurătate ci anume a nopților de August, a cerului înstelat:

Și din învelișul de lumină porneam la
drum, speriat de câte-o vorbă care
cădea în singurătatea mea, ca o stea în
nopțile de August.

Iarna blândă a orașului său, cu dantul scânteilor sub hlamidele de nea, restabilesc un tablou de Peter Bruegel catapultat sub clepsidra unui ceas al tainei, din vis și meditație:

Scanned with OKEN Scanner

Am umblat azi în zăpada, care
cădea rotocoale de tăceri și numai
liniști.
Am privit de sub alee, cerul cu
Înalturi însingurate, și întunericul
ce hăulea din depărtări, ca
un zvon de mistere.
Apele erau înghețate și copacii cu
crengile fluturând vălul de alb
prin rariști își cerneau taina
de zei opriți la sfat prin grădini:
De peste acoperișuri, luminile orașului
se resfirau în reverberații, peste
golul văzduhului, ca o placă
de argint transparent până la
îngerii de vis ai veșniciei.

De remarcat că spre deosebire de poeții șesului din Bărăgan, stăpâniți de nostalgia paradisului pierdut, aici găsim din contra o confirmare total legată de sol, înălțarea sau coborârea producându-se înspre interiorul omului dornic de cunoașterea de sine, elenă, delfică și socratică:

Acum tare aș vrea răsplată să-mi pui
în palme, un bob din
Lumina de totdeauna: să o privesc: să simt cum zvâcnește
în mine încă odată vrerea de mai
bine, de mai mult bine.
Vreau drumul alb al veșniciei să-l mai bat
încă odată, spre culmi, spre stele -
Viață amară, mută, soață a drumurilor mele.

Un echilibru clasic, euritmie a rațiunii, trecută prin iubirea platonică la asceza sf. Augustin, deci și prin Plotin și creștinism, dar fără incantația mistică a lor:

Scanned with OKEN Scanner

Gând creator,
te vreau conținut și rod sufletului
meu, cu care să trec printre oameni, viziune de sfânt

sau

Merg prin zăpada de vis, urmărind ispita,
rugându-mă într-una pentru slobozenia
sufletului meu întru SPIRITUALITATE!

Din inelul dantesc cel mai de jos, reușește ascensiuni spre raiul Beatricei din cel de mai sus, prin marginaliile aceloraşi căutări și dibuiri:

Mă vreau în spiritualitate, râvnesc
spre mai mult bine.
Îngeri cu glas serafic mă chiamă spre
înalturi celeste.
Ci-o batjocură cruntă, - aci nu sunt decât
un om rotunjit în materie, cu pântec
balonat și ochi bulbucați.
Viţiul mă cufundă în nămol, și-mi așterne pe
față văl aburit de turmentare.
Șed în mâl ca în casa mea. Plutesc în jurul
meu miasme și-mi gâdilă plăcut nările,
iar buzele-mi caută desmățul.
Și totuși râvnesc spre tot mai multul bine și
îl caut pe Dumnezeu.

Dualismul brutal, de neîmpăcat, deci contrariu, dintre năzuință și posibilitate, dintre vis și realitate, dintre spirit și materie, e sortit eșuării de la început, din însăși structura defectuoasă a categoriilor din conștiința umană. Afinitățile sunt evidente cu ale celui declarat direct prin "sunt o biată trestie legănată-n vânt", deci cu Blaise Pascal din *Pensées*-urile sale, carte de căpătâi a poetului pe vremea când încă era mai tânăr decât gânditorul francez.

Scanned with OKEN Scanner

Deci poemele de față sunt, nu în cele din urmă și adevărate meditații filozofice, rostul unui suflet de a se întregi, mai bine zis istoria aflării de sine, a statuii sale eterne.

Dealtfel se referă tot timpul la el și viața lui:

Viață-cât m-ai zădărit frământare surdă
fără cruțare
Ți-am dat totul
Pe câte drumuri m-ai trimis și ți le-am plinit
pe toate.

Deci așa precum suntem obișnuiți de la Renaștere încoace, fiecare individ își găsește mântuirea în propria sa existență, viziunea este existențialistă, întru spiritualitate. Prin aceasta autorul nostru se apropie de filozofii porniți de la Nietzsche, dar mai ales Unamuno, Nae Ionescu, L. Blaga, reușind prin analiza propriului său drum să fie totuși în primul rând el.

Poate că prin oscilațiile lui nerezolvate până la capăt, Tiberiu Vuia să reprezinte tipul învinsului, al cărui ideal rămâne undeva sus, trădat și jefuit:

Am fugit de Singurătate, terorizat, plin
de spaime.
Ș-am ajuns în arenă un cerșetor,
un învins, un dezarmat,
De ce am evadat?
Ce căutam în viață?

Oricât în intimitatea ei de clipă trecută prin eternitate viața îi apare neîmplinită, ce trece dincolo, permanența cântecului, după moartea trupului, sublimează o Victorie, lumina persistă din lupta contrariilor amintite:

O, surpări lăuntrice, întoarceri pe loc
aceeași măruntă soartă

Scanned with OKEN Scanner

pita de o zi.
Doar aci în mijlocul singurătății, a
Tăcerii, a nopții sunt mare, bun, puternic.

În fond *Colocviile singurătății* aparțin nu unui om ci unei existențe în ascensiune pură, atingând până la urmă chiar dacă postum, perfecțiunea unică, visată. Și mai accentuez că dacă sufletul poetului aparține unui sfânt curat în ideal, acesta nu poate fi despărțit de orașul de șes, Aradul, chiar dacă trăiește lângă el numai prin umbrele sale de după lucruri sau poate tocmai de aceea va putea zice și el ca psalmistul, spălat în albul isopului:

Duhuri de veghe, duhuri fecunde,
Aveți milă de setea mea, de căutările mele,
de chinurile mele.
Deslegați-mă înspre lumină, înspre viață,
Înspre echilibru.

În *Colocviile singurătății* plâng răsfrânte în inima unui poet, șesurile făcute ceruri, pe malul unui oraș pornit la întâlnire cu Dumnezeirea:

Inima mea pe acest Dumnezeu îl vrea.
Mai bătrân decât vremea, mai înțelept
decât lumea, mai bun decât viața.

Scanned with OKEN Scanner

Pavel Bellu și spiritul bănățean

Vorbind de poetul Pavel Bellu nu pot să trec pe lângă o dragă amintire. Era prin anii lui 1942-1943, când, prin primele clase de liceu fiind, am descoperit revista tatălui meu, *Înnoirea*, apărută la Arad între 1937-1940. Recunosc că multe m-au delectat, astfel că am rămas un admirator al ei până în ziua de astăzi. Dintre toți l-am remarcat cu deosebire pe poetul Pavel Bellu, poeziile lui au avut o puternică rezonanță în simțirea mea de copil. M-am bucurat tare mult când mai târziu citind recenzia lui Perpessicius despre cei 11 poeți bănățeni, am aflat în ea o elevată prezentare a veniaminului, a prâslei dintre ei, abia trecut pe-atunci de 20 de ani.

Se înțelege deci că întâlnirea mea acum după atâția ani cu opera lui Pavel Bellu nu este una oarecare.

În cartea apărută în 1970, "Blaga în marea trecere", P. Bellu arată cât de mult datorează poezia și gândirea lui L. Blaga, contactului avut cu Banatul, știindu-se că după primul război mondial căsătorindu-se cu Cornelia Brediceanu și nereușind să ocupe o catedră în învățământul clujean, locuiește câțiva ani în Lugoj.

În fond avem de-a-face cu o mică monografie privind trăsăturile autohtonismului bănățean, cunoscut prea bine de P. Bellu, născut în Caraș în anul 1920.

Spiritul bănățean se caracterizează în primul rând printr-o dragoste frenetică de viață și voluptățile ei, fiind în aceeași măsură păgână și bachică. Precum bine arată Bazil Munteanu, Alecsandri, Duiliu Zamfirescu, Ion Pillat, reprezintă în cultura românească pe homo mediteraneus, dar pe când la aceștia însușirile sunt unele dobândite prin călătorie, lectură sau educație, la bănățean mediteranismul este chiar firea lui înăscută, deci congenital legat

Scanned with OKEN Scanner

de structura-i interioară; se poate susține că locuitorii de pe Cerna sunt urmașii slujitorilor traci ai Dianei, satiri și nimfe, așezați în țara de lângă Dunăre.

De la zeul Apollo au moștenit cultul soarelui, obsesia albului, din iorgovanii înfloriți în livezile primăverii, din razele heliosului suliițe și chivăre de aur în văzduh, sau din imaculatul zăpezilor veșnice de pe insulele norilor preumblându-se pe infinitul unui cer albastru de sfârșit de Septembre. Când lumina plină și bogată curge ca o apă de argint în pocalele de pe ramurile de măslini și oleandrii dând roadă flautelor lui Pan, unul cules și de poetul Lucian Blaga în Marea lui trecere.

De la Dionysos, zeul trac, poartă în sânge meșteșugul dențului și al cântecului, ritmat până la halucinație și convulsii, în curțile viilor sub ghirlandele încărcate cu ciorchinii copți din care plouă pentru baia trupurilor goale, nectarul și ambrozia cu limpezimi și arome paradisiace.

Și fiindcă o știm încă de la Nietzsche, că apolinicul și dionisiacul adunat la un loc formează esențele primare ale spiritului elen, vom putea spune și de cel bănățean că va fi unul clasic, aplecat spre armonie, echilibru și puritate serenă. Nu va fi preocupat în continuare decât de lucruri, n-are interes pentru ce se ascunde înapoia lor deci pentru taină, metafizicul îi rămâne străin. Pe Dumnezeu nu-l coboară pe pământ, acesta fiind întrupat în floare, pom sau catapetesme de biserici, creștinismul lui este unul nu sofianic ci iar ca cel antic antropomorfizant, profund panteistic. Solarismul bănățean se opune meditației lunare moldave sau goticului moldovenesc al țării dintre cosmine, Bucovina. Primul se desfășoară spre pământ, vrajă sub ochii noștri celălalt în umbre sau chiar mutat pe prispele cerului.

Și fiindcă cel mai concret lucru al sufletului din om este arta, vom găsi una în Banat, împregnată, ca o consecință logică, de o tendință spre emulație colectivă, niciunde în altă parte nu avem dezvoltat un folclor atât de divers și bogat artistic, justificând mândria, făloșenia bănățeanului și dorința lui de a fi mereu "fruncea".

Personalitatea puternică a creației populare căreia se adaogă și o

Scanned with OKEN Scanner

serie de împrejurări istorice bineînțeles, au menținut în umbră mult timp creația artistică să-i zicem cultă, artiștii bănățeni practicau un fel de perfecționare cu marcă intelectualistă a artizanatului și meșteșugului anonim, trăirea inconștientă devine una conștientă, așa cum o găsim în muzica lui Brediceanu și Vidu sau mai elevat expresionat la Victor Vlad de la Marina sau Ion Popovici-Bănățeanul, amândoi au o viață prea scurtă pentru a se putea vorbi de o adevărată împlinire.

Abia după primul război mondial odată cu eliberarea Banatului se ridică din regiune o serie de artiști a căror menire era după cum observă Pavel Bellu să depășească specificul local, să-l treacă în permanențele artei universale. Misiunea se arată cât se poate de dificilă nu numai fiindcă arta populară avea un grad atât de dezvoltat dar și din cauză că artiștii acestei țări sunt atât de bănățeni încât nu vor putea nici o clipă să se despartă de pământul lor, oriunde ar fi sunt stăpâniți de dorul întoarcerii la el ca la un altar al destinului.

Printre artiștii bănățeni reușind să depășească experiența țării lor de baștină deși nu a încetat să fie unul de-al ei, se înscrie după părerea mea și poetul Pavel Bellu.

În volumul de poezii Arhitectura gândului, însoțit de grafica excepțională a lui Francisc Deak, apărut în editura Dacia 1977, se definește el însuși a fi practicantul unui lirism împregnat de seninătate și simplitate, crescut în spațiul unei culturi orphico-zamolxiene, lirism până la urmă de idei, arhitectură a gândului și poate o reîntoarcere a poeziei la demnitatea ei oraculară, pindarică.

În fața unei o așa de izbutite autocaracterizări, nouă nu ne rămâne decât să venim cu câteva exemplificări.

În ciclul *Elogiul simplității* (1967), Amfora greacă este un imn adus vasului atic, olarul fiind nu un muntean ca Tudor Arghezi, nici unul trecut dincolo în nemurire de L. Blaga ci elenul contemporan lui Fidias și Skopas: "Frumusețea ta suavă, gingaș vas,/ e visul unui semen ce-a rămas/ înscris subțire, simplu și senin,/ cu fir de fum, pe galben caolin". Geneza divină, oul brâncușian, germenele, embrionul aparține luminii, gestul ulterior cel născut înseamnă reducerea

Scanned with OKEN Scanner

infinitului în finit, a nespațiului în spațiu: "Închipuiește-ți viața/ ca pe o lumină infinită.../ în ea orice formă e umbră".

Volumul *Arhitectura gândului* (1977) nu numai că este dedicat "celui mai înalt Prieten al sufletului său, Publius Vergilius Maro", modest omagiu "de lumini" dar încă din cartea întâia, Flautul lui Dionisos, ne introduce într-o mitologie transfigurată pe pagini de codice poetic, de la poezia de altădată cu ritm și rimă, aedul recurge la măsurile interioare ale versului alb confirmând părerea că o astfel de evoluție poate să folosească la stăpânirea celor mai intime secrete ale inimii și melosului său.

De la început ditirambul se îndreaptă spre Apollo rătăcit sub laurii gârbovi, dar cu lira ne-a învățat să plângem după cer: "Dă-ne-o! Tu ești nemurirea. Împarte-ni-te/ ca un măslin cu frunze lăptoase./ Ca un râu. Suntem setoși de cristalul/ Inimei tale, rănite!"

Cartea a doua *Numai iubirea* este închinată iubirii dintre bărbat și femeie, înfățișați aici prin Orfeu și Euridice, Tristan și Isolda vechii Elade. Orfeu cel ce preschimbă ochii dobitoacelor în icoane, amestecă narcișii cu oamenii, reprezintă poetul dar și pe marele îndrăgostit: "Mi-am durat cort/ din ochii verzi/ ai Euridycei. Locuiesc în ei. Îi beau/ Îi respir. Îmi sunt azimă de rouă". Apropiindu-ne de Eurydice, pătrundem într-un mediu absolutizat elen, neoclasicist de talia statuilor lui Canova sau Thorvaldsen: "Ca o eglogă/ sună fluerul de argint/ al apei". Cuvintele încep ele însele să fie săpate în marmora inimii, Euridyce fiind doar un motiv din același cult al soarelui, ca la Paul Valery se transformă în act sacerdotal: "Poate că în caerul de soare/ e un reflex/ al iubirii universale - / al văpăilor de aur/ Ale inimii unice". Iubita ca Laura și Beatrice nu mai e căutată decât pentru semnificațiile ei de redempțiune deci suflet înspre suflet, purificare, jertfă trainică, ideal nicicând atins: "O, tu!! setos dorită,/ veșnic prezentă/ niciodată ajunsă,/ eternă Eurydice!"

După pierderea Eurydicei, Orfeu înveșnicește moartea ei, în cântec așa cum o mărturisește bacantelor: "Sunt liră,/ dar trăiește numai sunetul meu./ Lemn, coarde și fildeș,/ nu fac parte din mine./ Eu sunt dincolo de coarde și sunet:/ în armonie,/ Eu trăiesc în cerul

Scanned with OKEN Scanner

armoniei./ Puteți rupe coardele,/ puteți șterge sunetele,/ armonia mea va rămâne".

Opus acestui Orfeu etern, indestructibil, de esență dumnezeiască, ne apare figura lutului său pământesc, al unui Arlechin, Gilles de Watteau: "Aici, sunt doar un trubadur trecător,/ cu lira/ câteodată/ plină de lacrimi". Prin ciclul Numai iubire avem certitudinea că poetul Pavel Bellu atinge culmi ale lirismului, contemporanii săi s-au arătat prea mărunți ca să-i poată percepe înălțimile!!!

În cartea a treia *Arhitectura gândului* își sintetizează geometrical experiențele, de data aceasta analizând mai îndeaproape istoria neamului său: "În noaptea din mine, din flaut suspinând/ am căutat fântâna-mormânt. Fântâna/ împăenjenită de luceferi./ În afara noastră, fântâna s-a uscat -/ cu gura îndopată de țărână.../ Numai în noi, unde nu se vede,/ arde-viu-luceafărul verde/ al frunții lui Tudor".

Nicicând duhul maramureșan nu este mai bine prins în cuvânt precum în lemnul lui Vida Geza: "Mierla albă, duce-o-aș/ inima până-n Oaș:/ la poarta cu ochiu scobit -/ ochiu spre Nemărginit". Perspectiva a rămas aceeași neschimbată, în cosmosul Arcadiei luminoase de hotare bănățene: "Cu mine în seara cu cenușa în gură,/ de decembrie, când sufletu-mi întreg/ stă rotund ca o lacrimă:/ senin".

În romanul *Fericita jale a Cumbriei* Pavel Bellu ne prezintă înmiresmat tot de lirismul tragic și seren ce-i mângâie pana, pe Eftimie Murgu, Efta, cărturarul și luptătorul născut în Rudăria Caraşului, nepomenit alături de Mocioni și Babeș, istoria Banatului ar fi incompletă.

Interesant de remarcat, titlul se referă la Cumbria, mama eroului, despre ea se zice că e figura clasică a Mamei și mama în conștiința locală face parte din rândurile icoanelor.

Romanul este împărțit în două fețe, Focul și Apa, fiind povestit când la persoana întâia de Efta Murgu, când se intercalează paginile de cronicar ale autorului, scrise obiectiv la persoana treia, metoda ne arată că P. Bellu nu e străin de experimentele romanului modern.

În prima parte a romanului este descrisă lupta lui Eftimie

Scanned with OKEN Scanner

Murgu în 1848, relatările privesc zilele când se găsea în temniță așteptându-și sentința la moarte. Este și o reabilitare meritată a revoluționarului Murgu pomenit în istorie pe nedrept ca un partizan al lui Kosuth nereușind să formeze armata celor 50.000.

Poetul P. Bellu are ocazia să descrie acum pe bănățeanul de la poalele muntelui, "omul-munte", luptând contra tiraniei pentru libertate, adevăr, libertatea-neînfricare, libertatea-muncă, libertatea-cuvânt, revoluția fiindu-i mireasă.

Murgu însuși își recunoaște solidaritatea cu muntele într-un fel de catehism personal: "Dar munții rămân! Iarna îi sculptează în cristaluri. Vara în otrăvuri verzi. Depărtarea, în violet. Și munții bat unii în alții .cu seninuri. Dar uriașii nu rămân exclusiv într-o ipostază exterioară. Nu. Ci se prăbușesc în sufletele oamenilor și acolo dau naștere altor munți. Spirituali. Frățini mai mici. La rândul lor, aceștia vitalizează piscurile - și astfel înălțimile par să renască din oameni; încât oamenii și munții formează o singură ființă".

Bănățeanul de munte, om-lacrimă, om-foame, om-deznădejde este făcut din aluat aparte, crede în adevăr și pentru el dorește să moară.

Murgu însă nu-l uită nici pe cel cunoscut până aici, definindu-l întocmai: "Pe malul Timișului, acolo unde Lugojul respiră cu stupii vineți ai cerului și alcătuirile vegetale destupă în orele serii flacoane cu parfumuri ciudate, stăpână e Armonia... Ființa ei de unde sonore, cu arhitectură matematic-geometrică, ia chipul muzicii. Iar expresia ei cea mai de aproape e cântecul. Cântecul e în cana dejunului și în blidul cinei. Oamenii se îmbracă în cântec".

Muntele a împrumutat locuitorilor ei dârzenie de granit prin toate calitățile lor, apropiindu-se de moții din Munții Apuseni, de unde admirația lui P. Bellu întocmai ca la Aron Cotruș și sculptorul Ladea pentru Horia și Avram Iancu, falnicul crai al munților. Dar pe când la Aron Cotruș versul e un fel de scânteie de amnar ascuțind coasele pentru bătălie, la Pavel Bellu frate cu Efta Murgu expresia rămâne cea a muntelui întâlnit cu apele, într-un epos liturghic deci apropiat mai mult de a lui Octavian Goga, are în ea înscrisă fatidi-

Scanned with OKEN Scanner

ca lene meridională pulverizată în imnurile și odele horațiene.

Desigur că observațiile noastre asupra unui autohtonism regional nu trebuie să fie înțeleasă ca dogme nici cel puțin taineiene ci ca o încercare de a percepe murmurul venit din adâncuri, de undeva din trecut, ca izvoarele peșterilor din sângele strămoșilor.

În partea a doua, Apa, îl avem pe E. Murgu scăpat de la moarte dar bătrân și bolnav, înecat în apa din el, deci suferind de inimă. Profesor la Jena apoi la Budapesta are timp să se lase în prag de moarte năpădit de gânduri: din cea mai tainică firidă a inimii îi răsare dragostea lui neîmplinită pentru Edl. Romanul se transformă într-un lung poem în proză la fel ca o Cântare a Cântărilor monologată numai de iubit dar după întreg tipicul uns cu mirodenii și ambră cerească.

"Din verbul ei însă a oftat grâul. Din ochii ei am luat zdrențe și am cusut cerul, dându-i mătăsuri și înțeles. Din genele stufoase am învelit lumea cu iarbă - și dintr-o lacrimă prelungită a ei am făcut și mări, și râuri, și lacuri, și nuferi".

Singurătatea și Eternitatea pogorâtă din noblețea muntelui o ajută să-și modeleze sufletul după arhetipul crinilor. Și parcă nu se destăinuiește, E. Murgu ci Pavel Bellu sau mai bine zis și unul și altul, contopindu-se în aceiași siluetă: "Iubirea este aerul curat, sorbit pe creste. Iubirea este apa izvorului ager. Iubirea este laptele și cașul. Iubirea este cada cu levănțică în care ne îmbăiem. Iubirea este ștergerea oricărei amintiri a altor iubiri. Iubirea este ruperea de lume. Iubirea devine doar adorarea noastră, care are farmec de rugăciune. Și așa, inima și gândul ni se umplu de soare, ne înalță spre stele și dincolo de ele, de parcă noi înșine am fi un cântec risipit în nemărginit".

Revine iar albul, leitmotivul obsesiv al curățeniei și imaculatului din aripe de hulub: "În zăpezile voastre, sacre columbe, stă răspunsul meu. Voi îmi răspundeți, răspunzând eternului". Sufletul meu e într-o setoasă căutare a perechii lui "A i laila" și până când aripile inimii mele nu bat alături cu aripile inimii Ei, nu-i nici o pace în mine..."

Scanned with OKEN Scanner

Și pe nesimțite întreaga litanie a iubirii e recitată de Ioniță Ochi Sărac, omul muntelui, erou parcă rupt din Homer: "Clădindu-mi în schimb mireasa ca pe un altar veșnic nou, sunt proaspăt, curat la inimă - și gust din taina tainelor: iubirea însorită stă la temelia lumii..."

Sunt rânduri de o unică frumusețe, un fel de imitații poetice după statutul mirelui întocmit de Nae Ionescu în Metafizica sa: Nunta și iubirea dintre bărbat și femeie ridicate la rang de taină sfântă.

După ani grei de închisoare, transformat într-o epavă fizică, lui Eftimie Murgu nu îi pare rău de nimic din ce-a făcut, rămâne ferm credincios până la capătul zilelor convingerilor sale: "Și eu sunt unul din oamenii crescuți în ograda Absolutului, omul din templul Adevărului".

Suntem siguri că romanul liric, formă a unei unice arhitecturi a gândului, Fericita Jale a Cumbriei reprezintă destinul pământesc nu numai al lui Eftimie Murgu.

Înainte de a încheia comentariul nostru asupra operei lui Pavel Bellu ne simțim obligați să mai întârziem asupra unor intime meditații.

De la volumul *Flori de piatră* publicat în 1940 până la "Blaga, în marea trecere" din 1970 sunt treizeci de ani, interval în care Pavel Bellu nu a putut, public, să-și lase lira să cânte după cum îl îndemna inspirația de poet ales și răsfățat al muzelor.

Analizându-i astăzi creația de după 1970 nu putem decât să constatăm valoarea ei și prin ea să relevăm câștigul culturii românești prin gestul salutar săvârșit de cei ce i-au dat în sfârșit libertate lui Prometeu să zburde pe ogoarele de aur ale gândurilor sale. Pavel Bellu, un caz fericit, ne aduce din nou aminte de cei învinși, pierduți pentru totdeauna în numele unor principii absurde.

Și mai mărturisesc că personal de la Pavel Bellu am învățat să cunosc în esența lui spiritul bănățean, prin el am reușit să înțeleg mai bine oamenii odată mie atât de apropiați.

În primul rând Tata, cu dorul lui spre asceză, rob al cultului Singurătății și Meditațiilor scoase de pe harfele Nopții și ale

Scanned with OKEN Scanner

armoniilor celeste, naște de bună seamă din matricea creatoare a acestui cadru mediteraneu.

Sau Romul Ladea, iubitul nea Romică, sculptorul, sonor ca o trâmbiță wagneriană, ducea în el vitalitatea și humorul unui fiu al lui Pan, descălecat pe meleagurile însorite ale Banatului de pe o insulă săpată în grotele azurului din Naxos. Celebrele chefuri timișorene patronate de el, nu reprezentau o adunare de boemi fără căpătâi cum le etichetau unii protopopi mucaliți încinși pe pântecul gros cu brâul roșu al cinului arhieresc ci adevărate mistere, oficiind, ca un cor antic, jertfă zeului Dionysos. Căci și vestitul behăit al lui Ladea, căzut pradă licorii lui Bachus, ieșea din profunzimea, cu satiri și nimfe, peisagii clasicizante de Poussin.

Mă revăd licean, într-o zi de vară străbătând sub o căldură toridă ogorul uscat, o boare fumurie ca o sudoare a câmpului mai ieșea dintre plantațiile cu porumbi, întrerupte din când în când de câte o poiană cu o fântână și un stol de păsări cafenii, arse de seceta ce nu mai cunoștea ploaie de luni de zile.

Mureșul l-am trecut cu un comp, purtat pe o sârmă și o roată ce scârțâia a rugină fiartă. Sub greutatea noastră și a căruței trasă de un roib costeliv, ne înfundam într-o răcoare nisipoasă, râul apropiindu-se de noi cu umbrele reci ale șarpelui ascuns după sălciile, a căror plete își scăldau verdele auriu în apele galbene, de lut topit. Balta era liniștită nici nu se mișca iar cerul deschis spre Secusigiu părea un evantai enorm de mărgean albăstriu cu mânerul de alabastru în pomii mărunți ai ostrovului, păpuriș scăldat în argintul zilei încinse de vară.

Casa lui Mitru și Mina era una mândră, albă, cu două ferestre spre ulița largă, păzită de o parte și alta a drumului de un șir de duzi aliniați ca stâlpii unei biserici, a cărei absidă se pierdea undeva în depărtatele zări. Crengile încărcate cu cerceii vineți ai fructelor coapte se întindeau să-mi mângâie obrajii așa cum se gudura pe lângă picioare un câine tânăr, alb, cu pete negre pe bot și spinare.

În curte în fața cuhnei de vară sub cupola unui nuc bătrân, se întindea altarul prânzului acoperit cu o măsăriță albă, brodată pe la margini cu boboci de crini albi țesuți tot din firul borangicului.

Scanned with OKEN Scanner

Farfuriile purtau pe argila arsă motive geometrice, colorate, tăiate din coadă de păun parcă, și lângă ele tacâmuri suflate în drojdie aurie, zestrea cumătrei scoasă la lumină numai în ocazii deosebite, nuntă, pomană sau vizită de musafiri aparte, cum eram și eu unul.

Înaintea supei de carne cu găluști mari ca niște pești biblici fără solzi, de culoarea chihlimbarului, pofta de mâncare ne era provocată de câte un păhărel de țuică, pălincă stoarsă din prunele crescute în grădina proprie. Urma o friptură de curcan cu pieptul alb, moale, cartofi și sos de vișini, specialitatea gospodinei - însușită și de bunica, mi-a rămas în amintire ca una din cele mai predilecte mâncări ale copilăriei - iar în coșul împletit ni se punea pe dinainte bucăți mari albe de pâine cu o coajă rumenă, dospită, de ți se topea în gură. Era proaspătă pâinea deoarece Mina frământase aluatul încă de cu seara iar peste noapte l-a lăsat să crească, dis-de-dimineață anume s-a sculat să-l pună la copt pentru a fi gata la bătaia clopotului pentru cea de a doua slujbă deci a nu fi chiar în aburi așezată pe masă. În acele bucăți de pâine albă țărănească se găsea de fapt ascunsă o fărâmă din aroma și sudoarea pământului, a sămânței de grâu ieșită la stele în lugere cu spice după ce-a primit altoiul razelor de soare, lumină din lumină. Și Mitru ne-o împărțea cu mâinile sale muncite precum o făcea preotul în strană cu anafura sfințită. Mitru era atuncea parcă un Apostol cu trup de plugar.

Nu lipsea nici sângele Domnului, mustul viilor urcate pe aracii roșcați de pe dealul Mureșului.

La urmă venea cinstirea pepenilor verzi, lubenițe, roade ale solului darnic și fierbinte, în recolte bogate, multe din ele luau drumul orașului în cocii, la piață. Coaja pocnea sub lama cuțitului sclipitor iar miezul roșu se arăta zemos, îmbietor, poftind la un ospăț ancestral, de bucurie și laudă a omului îndestulat de poamele ceasului binecuvântat.

Astăzi când îmi răsare în minte acea miazăză din satul de odinioară, aruncat în mijlocul unei civilizații mai mult decât evoluate, nu numai că mă robește dorul acelor ore apropiate de sufletul meu prin primitivitatea și curățenia lor, dar am impresia că toate actele au fost săvârșite după un anumit tipic, împlinind ritualul unei

Scanned with OKEN Scanner

liturghii sacre, diaconii slujitori fiind chiar noi, ca într-o Cumințenie a pământului de Brâncuși.

Mi-au trebuit așadar ani mulți ca să-mi dau seama că mitologia satului românesc, crudă în simplitatea ei, poartă germenii adevăratului nostru destin. Întreaga artă poetică a bănățeanului Pavel Bellu poartă unice chei de înțelegere a Vieții și a Fericirii căutate de fiecare dintre noi.

Scanned with OKEN Scanner

IV.

DUPĂ DORURILE INIMII

Scanned with OKEN Scanner

Biserica dintre cele patru văi ale Argeșului

Înainte de a urca aceste trepte, sacre pentru mine, încerc să citesc în ele ca-ntr-o carte a trecutului.

Pe drumurile mele de pelerin fără țară - pe alte cărări ca cele ale pelerinului transilvănean, Ion Codru Drăguşanu, descoperit la timpul său de Nicolae Iorga - multe mi-a fost dat să văd, multe mi-au alinat ființa însetată după cunoașterea frumosului, ideal, platonic.

Printre mai realizatele trepte îmi sunt încă proaspete în memorie cele ale bibliotecii laurențiene din Florența desenate de Michelangelo Buonarroti sau scările aurite, lauda catedralei din Burgos una din mândrele mirese ale Domnului pe pământ.

Și totuși aceste trepte din fața mea, formate din pietre mari, puse unele lângă altele, își au povestea și istoria lor. Ele se-ntorc mult înapoi, pe timpul zidurilor ciclopice, la Regia Sarmisegetuza din Dacia lui Vasile Pârvan, treptele Viei Sacra ducând la sanctuarul rotund din forma căruia s-a iscat masa tăcerii de mai târziu, a lui Brâncuși.

Meșteșugul cizelării pietrelor l-au învățat locuitorii munților pe când s-au pornit, pe căile bolovanilor, spre vârful Retezatului, să-și clădească o casă, lângă cuibul vulturilor și al lacurilor curate, ca ochii bunului Dumnezeu. Pământesc ne urmărește cu turmele noatenilor, glasul de tulnic al poetului: "Ai noștri sunt acești munți/ pietroși, mănoși, cărunți/ Căci noi ne-am cățărat pe ei spre cer/ noi le-am deschis adâncurile de-aur și fier/ și-am suferit prin ei pe ploi și ger..."

Ajuns pe platoul cel mai apropiat de zenit, parcă îl poți atinge cu mâna, pe un fel de balcon al cerului, colibă a preotului lui Zamolxe, Kogaionon, muritorul se simte deodată mare cât bolțile albastre și

Scanned with OKEN Scanner

crestele catedralelor de bazalt din văi, pașii oglindiți din fântâni interioare calcă pe hotarele împărăției cu heruvi. În tăcerea profundă și albă ca de cristal, ovalul clipei, oul dogmatic al lui Ion Barbu, lasă din el ca pe-un izvor, geneza infinitei Creații. Natura toată e un templu uriaș în care asemenea pietrelor și lemnului vor putea fi prelucrate și lutul și cuvintele.

Minunea acestor trepte o întruchipează primitivitatea vechimei lor, simplă și cucernică. Vremea le-a ros ca o rugină nevăzută, tocmai asta le dă aroma neprețuită, inefabilă.

Le-aș sui în genunchi, ca pe scara sfântă din Roma pe care Iisus a urcat la judecata lui Pilat din Pont.

Pe margini un gard scund de nuiele ar zice că aceste trepte sunt în același timp și un fel de pod, trece de la o lume într-una alta. Podul pe care Zarathustra pune sufletele să-l străbată după moarte în locul Stixului dantesc, Podul văzut în visele sale bătute cu presimțiri metafizice, de Vasile Posteucă, gând și reflexie a trestiei pascaliene, sau mai magic și fantastic de povestitorul Mihai Eminescu.

Am ajuns la capătul de sus al treptelor, într-adevăr parcă pe un tărâm de dincolo, hieratic, hotar și liturghie ale veșniciei. Poiană cu pomi printre crengile cărora se scurg raze străvezii încărcate de pulbere argintie ca și scuturată de pe aripi de înger. Fiecare arbore pare sufletul unei ființe moarte, înapoiată sub o altă formă, între oameni. Candelabre enorme crescute pe mormintele unui cimitir antic. Dacă pui urechea pe trunchiul lor asculți ecourile din străfundurile cu sicrie, orgi și clopote ale unor mănăstiri subterane, strămoșești.

Din această întâlnire s-a încropit, imaculată ca o cămașă de in, dragostea pentru florile sălbatice ale câmpului sau față de cele din ogradă, arta gospodarului grădinar, un fel de căutător de comori nevăzute, vrăjitor în oglinzi și ulcele stelare.

Gură de rai în liniștea neclintită a căreia bănuiești zumzetul gâzelor din Călin al lui Eminescu, nuntă mistică dintre ciobanul mioritic și Cosânzeana cerului de deasupra sa. Aici trăiești autentic în spațiul mioritic de deal-vale al lui Lucian Blaga, codrul înfrățit de veacuri cu românul, refrenul frunzei verde și murmurul fluerului

Scanned with OKEN Scanner

cioplit în luger de fag, vibrații în muzica lui George Enescu, lumină alburie, tulburată de neguri argintii, culoarea picturilor de la Voroneț și a mai tuturor pictorilor români.

Din lirismul acestui peisaj de soare, de aur și nestemate, se naște ca dintr-o cenușă divină, pasărea măiastră, Phoenixul cântecului de corn din Peste vârfuri: "Mai departe, mai departe/ Mai încet, tot mai încet,/ Sufletu-mi nemângâiet/ Îndulcind cu dor de moarte".

Iată exprimată voluptatea tristeții purtând pe cerul gurii din suflet gustul crepuscular al paradisului pierdut. Dorul și resemnarea mioritică stropită cu apa vie a ceasului demiurg.

Totul materializat de această grădină cum înalți pe fruntea ei ca o regină cununa de diamante, biserica albă spre care ne îndreptăm pașii, pătrunși de emoție ca zambilele de roua aurorei. Este scundă ca o vrednică odaie a cerului, poartă în firea ei modestă credința legată, ca floarea crinilor de țărâna din glastră, lăcaș înrudit prin sângele iobagului Horia, de bisericuța din Albac mutată la Florica și-n vecia neamului de stihurile cu miros de otavă ale lui Octavian Goga: "Bisericuță din Albac/ Tu ești al vremurilor semn/ Tot bietul nostru plâns sărac/ E-nchis în trupul tău de lemn".

Nimic nu îi este mai potrivit, ca prescris din sfânta sfintelor, acestei bisericuțe ca plânsul sărac, ofranda timpurilor cum le-am avut în istoria noastră amară.

Turnul ei, podoabă așezată pe navă, alcătuiește una din formele cele mai frumoase ridicate vreodată de un anonim Meșter Manole al poporului român. Poți înțelege dorința lui Michelangelo că, dacă omului îi este sortit după moarte să se transforme într-un obiect exterior, atunci el ar fi vrut să ia trupul turnului bisericii mănăstirii San Marco din Florența.

Eu aș dori să înviu după moarte în ființa acestui turn de biserică de sat, dintre cele patru văi, din Argeș.

În față pe alte trepte mai înguste ajungi pe pridvorul deschis dinaintea intrării. Același pridvor caracteristic caselor de astăzi moldavo-valahe, unele din târgul dulce al Ieșiului, altele din scaunul domnesc al Târgoviștei, casa lui Arune Pumnul sau al eroului lui Brătescu-Voinești, îndrăgostitul de flori și grădini, Pană

Scanned with OKEN Scanner

Trăznea. Nu-i sigur că aceste pridvoare imită peristilul caselor romane dar modul exală ca pe o mireasmă a libertății acel "vreau ferestre deschise spre absolut" sau mai științific tendința spre universalitate a românului studiată printre alții de Bazil Munteanu.

Tot ea mărturisește iubirea românului pentru oameni, proverbiala lui ospitalitate, adânca sa omenie.

În biserica iluminată de marea de lumânări, în fața iconostasului, pe care sunt pictați după canon sfinții de lângă porțile împărătești, credinciosul retrăiește sărbătoarea lăudată a întâlnirii Domnului. Miracolul are loc fără tulburări de tuba mirum, ca de la sine înțeles Dumnezeu coboară peste silueta insului ca odinioară la Emaus. Inima este potirul de pe masă cu pâinea și vinul sfințit al lui Iisus Christos. Azimă liturgică, grâul binecuvântat de plugarul-preot sub covorul țărănesc întrebuințat drept patrafir de N. Crainic: "iar pâinea dând abur cu dulce miros/ părea că e fața lui Domnu Christos".

În această țară a doinelor și baladelor haiducești cei trei magi caută în fiecare Crăciun pe Fecioara Maria cu pruncul. Ca un copil de al lor în iesle s-a născut împăratul împăratului între lucerna și suflul blând al vitelor. Cu mâni bătătorite ca ale lui a fost corpul său spălat în mirul și mana isopului și tot cu ele s-au făcut lăcașurile de închinare, rugă și psalm spuse pe holde, troiței, între umbra cailor, la vreme de vecernie. Sofianismul ortodox cel de toate zilele: sfântul Duh este porumbelul așezat printre bucatele agricultorului: "Cu bobul de spice și mustu-n ciorchine/ ești totul în mine și toate prin Tine/ Tu viață de-a pururi a neamului meu".

De jos de unde am pornit, până sub chipul din triunghiul cu fân al Domnului de pe altar, am urmat drumul săpat în piatră, preconizat în Idee de filozof, la contopirea cu spiritul absolut căutat și de Vasile Voiculescu, în horebul său interior: "Atunci scoțând sandala minții moale/ Cu sufletul desculț prin jarul dur,/ Pășind în vârful gândurilor goale/ Voi cuteza să calc pe spirit pur".

Această posibilă ascensiune a spiritului, ca-n orice limbaj originar, o avem însemnată ca și cu firul de borangic pe mineșterguri, în tabla materiei căzută sub toate simțurile. Am crescut din mitologie

Scanned with OKEN Scanner

în religie, din legendă pe vatra tainelor și apa ce duce la urieșii insulei Blajinilor.

În fiecare slujbă de Duminecă ne împărtășim din tava cerească a prescurei, sufletul, cădelniță suspendată de pironul stelelor din poezia aceluiași N. Crainic. Biserica miroase a smirnă, a tămâie, a ogradă și iesle, a pământ. Pe calea robilor de fum se îngrămădesc precum mioarele la stână, gândurile oierului rămas singur cu ciutele sălbatice, daimoni ai pădurilor. Pentru descântecul ghiocului prins de farmec, ca laptele în chiag, popa ne va rosti din cele 12 evanghelii și încă din vreo câteva psaltichii.

La ceasul de amiazi hăurile se vor umple de chemarea mielului biblic așezat în turla sveltă. Pe plai se vor aduna toți codrenii și moții în straie de hram, aceiași ca pe vremea lui Ștefan cel Mare fiindcă pe aceste meleaguri dorul a încremenit demult pe ornicul Chindiei, foșnire de pasăre neagră.

De aceea ca să-i înțelegi mesajul trebuie să comunici cu ea prin semnele și simbolurile ascunse adânc în conștiință, nu ale rațiunii, singurele prin care se șterg anii și marile depărtări. Descifrezi literele interioare transmise pe calea telegrafului fără fir al cuvântului: Biserica de sat din cele patru văi argeșene cu treptele și poiana luminilor ce o înconjoară constituie cea mai fidelă expresie-meditație a spiritualității române. Și a ceea ce este trimis din ea pentru nemoarte.

Iară și iară, de șapte ori câte șapte, vom urca aceleași trepte spre spațiul mioritic și biserica-poiană care, acolo sus, în soarele nemuririi, ne așteaptă mereu.

Scanned with OKEN Scanner

Biserica din lemn din Maramureș, clădită în 1364

Inscripție pe lemnul sfânt

Maramureșul, cetatea de vis a Patriei, se află undeva sus, sub tării, în negurile genunii și ale celei dintâi faceri. Pe firul izvoarelor, la al cărui ceaun de cristal se-adapă zimbrii, animale ce poartă semne sacre pe creștetul lor, în corul buciumelor, armonii de orgi valahe, au descălecat din mit în istorie, cei dintâi domni ai Țării Românești, pe când căpriorul de munte și umbra lui s-au transformat în Om. Nunta Cavalerului și a Fecioarei pe altarul și masa veșniciei, Istoria Românilor.

Astăzi în drumul bătut de picioarele spălate cu mirul vrăjii, ne iese întru întâmpinare un crucifix. Împrăștie, ca pâinea caldă, aburi mirosind a câmp, și a grâu, amintindu-ne că suntem îm plină epopee a țăranului român, răspântie de cărări, cumpăna fântânii unde Ion al lui Liviu Rebreanu, robul pământului, îngenunchează, rostind sfios o frântură de psalm cucernic, precum apusul de soare se lasă calm peste holdele cu fân și lucernă.

Coloana neobișnuit de înaltă, urcă pe trunchiuri din ce în ce mai strânse sugerând înălțimile neatinse de niciuna din coloanele fără sfârșitului, culme pe care nu calcă decât pașii sufletului, de fapt ar simboliza suișul greu pe crinii sângelui de pe Golgotha, în fond viața fiecărui muritor de la naștere până la Mântuire, din infern la paradisul dantesc, rostit pe limbajul baladei populare.

Uneia din marginile infinitului i se pune un hotar printr-o geană de streașină, legenda vroindu-se delimitată într-un fel de pridvor al Domnului sub acoperișul căruia se află răstignit Iisus Christos.

Trupul divin, așezat deasupra capului răscumpărat al lui Adam, este înconjurat de o pulbere sinelie, aureola duhului biblic, giulgiu

Scanned with OKEN Scanner

neprihănit de-nmormântare. Domnește pacea și serenitatea Celui ce-a călcat cu moartea pre moarte de pe pragul fără început al Învierii. Departe de expresionismul Răstignirii lui Grünewald, cutremurându-l odinioară la Colmar pe Nae Ionescu. Iisusul maramureșan exală arome de busuioc liturghic de parcă ar fi opera unui pictor monah, sienez.

Ceva din asperitățile geometrice ale acestui Christ pe cruce ți-l redeșteaptă în memorie pe Cristul crucificat din Santa Croce, al lui Donatello: același fond țărănesc, realist, al lutului salvat prin moarte, balsam pentru toate suferințele, reverbere ce l-au uimit și pe Brunelleschi.

Autorul crucifixului din Maramureș cunoaște meșteșugul prelucrării lemnului, prezent și în troițele și stâlpii porților de la sate. Admirând pe cele mai frumoase te înfiori descoperindu-le asemănare cu stupele indiene deci înrudiri tare îndepărtate, înapoi pe calea sângelui străbunilor la sursa primară indo-europeană, brahmană, unde socotea și Eminescu să întâlnească dezlegarea Valhalei dacice. Coordonatele eonului originar, tăiate din suprafața formei cu dalta gestului cel mai primitiv, preluat în arta lui, și de sculptorul Brâncuși. Distanțele nu se socotesc în metri ci în dimensiunile anilor conștiință, asemenea ovalului pitagoreian pornit de la numărul numărului, Unu. Și toată filozofia e urmată fără cunoaștere de carte după instinct și înțelepciune. Destin uman și național, Volksgeistul lui Herder.

Pe acest loc, crucifixul maramureșan, servește drept intrare într-o poiană cu pomi înfloriți, primăvara, grei de povară, candelabre încărcate cu mii de lumânări ca cerul cu stelele căilor lactee.

Acest alb ireal corespunde totuși unei Dumineci de April din Maramureș; alb presărat ca un covor de nea, amestecat cu argintul soarelui peste iarba umezită de lacrimile de rouă adunate în potirul macilor și dumitrițelor, mirosind proaspăt ca pruncii noi-născuți. Pajiștea pare un covor țesut cu ață de smarald, azur și rubin, lugere susținând corole vegetale, clopoței pe mantia de damasc a naturii.

Atâta sărbătoare solară, aproape dureroasă pentru ochi, o mai percepi numai în unele din tablourile primăverilor lui Millet. În ele

Scanned with OKEN Scanner

și umbrele, cum le declară poetul Al. Gregorian, sunt pete de lumină.

Ceva din solemnitatea și măreția amiezilor templului lui Poseidon de pe Sunion, coborâte în leagănul piciorului de plai din Miorița. Tărâm unde inima se contopește cu nemărginirea cosmosului, minune fără asemănare.

Aici se întinde cum îl arată crucile răspândite în neordine, un cimitir, așadar pomii, făclii ce-aprind pe ramuri aripi de înger, ar fi crescut din trupul morților oglindind pre pământ strălucirea pură a raiului pierdut, dediții vineți crescuți din ochii celor morți din versurile lui L. Blaga. Sau mărul înflorit prima amintire și cea din urmă a poetului Vasile Posteucă. Îți tălmăcești obiceiul țăranului bucovinean de a sădi la capul fiecărui mormânt un pom: din sămânța lui încolțește sufletul celui plecat, se face văzut din nevăzutul de dincolo.

Să nu uităm misterul primăverilor maramureșene: în livezi, crengile cu mugurii lor înfloriți sunt brațele părinților noștri întinse din paradis către noi. Întruparea unei iubiri mai tare decât moartea. Și glasul lor este viersul privighetorii și al ciocârliei, viori și lire, rapsodii ale aceluiași codru mioritic, auzite și înțelese doar cu simțurile spiritului. Orice cuvânt lumesc cade greu, bolovan pe apa limpede a lacului, distruge în cercuri, hlamida basmului. Ca un pojar lumina curge peste tot, zenitul devine el însuși alb, de nestemată.

Biserica este construită din lemnul folosit de păstor să-și ciopleasca fluierul, vatra sau sicriul. Urcă încet de la un chivot la celălalt, cort al legii legilor, și irupe către turnul svelt ca două mâini împreunate pentru rugăciune, definind avatarul interior, pe scări de Horeb, al credinciosului din timpul serviciului divin, tot mai aproape, sofianic, ortodox, de suflarea cu anafură, a Bunului Dumnezeu. Simplu ca și când într-o slovă s-ar cuprinde imperii de cugetări și tălmăciri.

Această înălțare la cer parcă pe urmele cohortelor de heruvi cântând Osana lui Elohim, ne vorbește despre originea mult mai profundă, din tainele neamului, a goticului zis moldovenesc, dibuirea Absolutului cu degetele lui Toma necredinciosul: "Vreau să Te

Scanned with OKEN Scanner

pipăi și să urlu: Este!" (Din Psalm de Tudor Arghezi).

Undeva turnul bisericii de lemn se pierde pe fața orizontului, ca o navă în talazurile oceanului, de parcă ar căuta locul colțului de eden, de jos, printre lucrurile și așezările cerului.

De aceea în respectivul peisaj totul ne povestește despre prezența Bunului Dumnezeu, despre Fericirea insului de a trăi în El.

Maramureș, patrie de sub tării și negurile genunii...

Scanned with OKEN Scanner

Elogiul satului românesc

El (satul românesc) s-a păstrat feciorelnic neatins în autonomia sărăciei și mitologiei sale pentru vremuri când va putea să devină temelia sigură a unei autentice istorii românești (Lucian Blaga). Sub acest titlu, la 5 Iunie 1937, își ține L. Blaga, discursul de recepție ca membru al Academiei Române, realizând totodată unele din cele mai frumoase pagini ce s-au fost scris în limba noastră, laudă și cuminecătură, satului românesc.

Integrând-o în ansamblul sistemului său filozofic, Blaga consideră cultura satului românesc drept fundamentala matrice stilistică din care se dezvoltă cultura așa-zisă majoră a poporului nostru. Întrebuințând pe măsura talentului său de poet minunata podoabă a metaforei, apropie viața de mit a satului de cea a copilăriei omului, el însuși fiind născut în satul lacrimei Lancrăm.

Sub vraja scrisului blagian, vreau să arăt, ca și unul căruia această copilărie i-a fost furată, până la urmă destinul îi va da posibilitatea să repete drumul poetului găsindu-se înaintea unor trăiri asemănătoare și dacă nu-i pot da înapoi copilăria, sigur îi vor ceda paradisul cândva răpit.

Sunt așadar născut și crescut între zidurile întunecate ale unui oraș, cu drumuri de bitume și asfalturi cenușii. Satul pentru mine nu însemna decât trecutul fără să fie nici el, al meu. Tata era originar din satul bănățean Brestovăț, acolo este înmormântat bunicul meu, preotul Filip. De pe șoseaua întinsă de la Timișoara la Lugoj am privit într-o zi de-a lungul drumului de țară cum se pierdea sub zarea colbuită, albă ducând până la așezarea, mie rămasă pentru totdeauna, undeva în inima codrului și a dumbrăvii dese. În Semlac, în grădinița bisericii se aflau înmormântați mai toți strămoșii mei. Timpul

Scanned with OKEN Scanner

hain a doborât gardurile și a șters aproape toate numele de pe cruci de lemn și mai puține de piatră, locul devenind teren de pășune pentru animalele satului. Tata, datorită vrăjmășiei oamenilor, n-a putut să realizeze "osuarul de pe Mureș" dorit, mic mausoleu al strămoșilor săi iar eu plecând, m-am îndepărtat de vatra părintească. Îmi amintesc azi de drumul cu duzi care duce până afară din sat, prin porumbiște peste câmp, spre Secusigiu, ieșindu-ți deodată în cale apa mută, scăldată în reflexe de ivoriu, a Mureșului. Nu departe face o cotitură uriașă săpând la malul înalt pe creștetul căruia se afla un colț de vie părăsit. Acolo sus, unde ruinele, ca de templu, așteptau din moment în moment să se surpe în ape, odinioară înaintașii mei, la culesul strugurilor, se bucurau de roadele bogate, ca la o mândră sărbătoare a lui Dyonisos. Tot atunci, pe cărarea către sat, l-am întâlnit pe moș Pavel și ne-am legat la vorbă, mai mult decât prietenește. Prin sfătosul bătrân, frate cu unchieșii din tabloul lui Șt. Dimitrescu, mi s-a revelat ca o minune a existenței neamului, întreaga înțelepciune și omenie a țăranului român. Peste ani, auzind glasul rădăcinilor din mine înfipte în pământul țării natale, dreptate are M. Barres să vorbească de ele, am scris în memoria lui următorul sonet, omagiu al inimii în care-l mai port și astăzi, într-una din amintirile mele cele mai scumpe:

Întoarcerea din pribegie

Lăsând în urmă neagra străinie
Aș bate drumul către-ai mei acasă,
Cum altădat, sub duzi să-i văd la masă
Cinând tăcuți ca-n miez de liturghie.

Prin lume vale nu-i așa frumoasă
Cât cea pe Mureș din copilărie
Cu dealul unde vița rubinie
A fumuri de tămâi și cer miroasă.

Ci dacă-mi va ieși ca ieri în cale
Moș Pavel vrând să-mi povestească iar

Scanned with OKEN Scanner

Despre trecute vremi patriarhale,
Cădea-voi în genunchi lângă hotar
Cucernic să-i sărut Sfinţiei Sale
Bătătorita mână de plugar.

Cât despre mormintele din grădina Bisericii de la Semlac, printre ele şi al preotului Pătru Ionescu, a cărui familie începând cu el a dat comunei preoţi pe un interval de aproape două sute de ani, nu mai sunt la locul lor, au fost împrăştiate de-o mână rea. Din multele, am găsit două cruci de piatră aruncate la marginea cimitirului, despărţite de oasele lor într-un chip mai mult decât necreştin. Îndurerat, fără să mai pot repara sălbăticiunea oamenilor, am lăsat drept inscripţie, în poiana unde de fapt îşi dorm fără cruce la cap, somnul de veci, dragii mei străbuni, următoarele versuri:

Morminte devastate

Cum umblu printr-al tinereţii sat
Văd casa-n care sta odată Mina
Şi curtea unde tainic am luat
Sub arborele numai umbre, cina.

Oricât mă simt de ani împovărat
Le curăţă-ntâlnirile rugina
Parcă de-asupra ei şi-a scuturat
Heruvul amintirilor, lumina.

Dar când deschid iar poarta grea din fer
Şi prin livadă caut mormintele,
Care în palmele lui Lerui-Ler
Îşi adunară osemintele,
Nu le găsesc, furate-apar de cer
Pierzându-se în beznă, sfintele!

Semlac, 1995

Scanned with OKEN Scanner

Icoanele trecutului, de altar interior, au fost întâlnirile adolescenței mele cu satul de pe câmpia Aradului!

Va trece vreme îndelungată, depărtată de copilăria mea, până când voi ajunge să trăiesc 6 luni, ca medic de circumscripție, într-un sat din nordul Moldovei. Am călcat dintotdeauna pe pământul Moldovei, cu pietatea pe care ți-o dă un lăcaș sfânt, pentru mine țara ei înseamnă Templul culturii românești, patria lui Alecsandri, a lui Eminescu, Creangă, Iorga, Enescu, Luchian, Sadoveanu, Bacovia. Cutreierând mai târziu Europa, surorile mai mari ale Moldovei le-am găsit în Renașterea italiană cât și în cea flamandă, așa le-am orânduit alături, pe toate trei.

Dar atunci voi reuși să mă confrunt pentru prima dată cu viața satului românesc. Așezare pornită din jurul Bisericii și cimitirului, inima ființei sale, adevărate izvoare mitice, de-acolo coborau toate rosturile și casele lui, filozofia sa de început biblic. Clădirile întinse într-un spațiu parcă infinit, nemărginite de garduri, risipite pe văi și dealuri, în toamna când am ajuns eu între ele, începeau să ieie culoarea de aramă roșcată, a toamnei. În acel sat deodată m-am simțit trecut într-un timp-netimp, măsurat cu pași coborâți din Sfintele Scripturi, având glasuri de clopote sfâșiind văzduhul în orele când umbra lui Dumnezeu creștea peste holde. Viile încărcau înălțimile scunde cu miroase de tămâie și coarne coapte, pregătite ca pentru recolta melancolică a unui anotimp aflat sub irizări violete. Și-apoi, acele ape crepusculare de rubin glasat, ridicau biserici transparente unde se închină cirezile adunate în staulele serii. Și mai târziu miezurile de noapte în care liniștile se materializează sub forma unor stalactite enorme, înghețate pe oceanul albelor raze ale lunii.

În satul moldovenesc, într-o dis-de-dimineață am descoperit râul șerpuind în ceațurile care se înălțau la fel ca niște oglinzi de marmoră fluidă și lăsau să se vadă tot mai deslușit asemenea unor robe verzi tăind azurul de diamant, sălciile, arinii și salcâmii oferind ramurile goale, zeițe despletite ale unui zor de zi, proaspăt și clar ca de cristal. Astfel am întâlnit lunca pământului Moldovei care a dat naștere poeziei ce nu va cunoaște niciodată uitarea, nici sfârșitul lui

Scanned with OKEN Scanner

Euphorion din Faustul lui Goethe, starea sa este de-acum eternă, mioritică.

Peste alți ani la Anboise de la poalele cetății medievale și de lângă mormântul lui Leonardo da Vinci, jos în vale se vedea sub soarele dimineții de argint, Loara, cu irizări albe fumurii asemeni celor din pânzele lui Corot. Împreună cu acoperișul caselor albastre de pe mal, descriau un colț de peisaj fără de care nu se poate defini nici Franța, nici arta de pildă a lui Rabelais sau Balzac. Lunca Moldovei scăldată în aburii de dimineață este mai scundă, având dimensiunile mănăstirii Putna pe lângă a catedralei din Bourges, dar monumentalitatea ei spirituală se află mai aproape de inima muritorului, parcă. Șerpuirile visătoare ale luncii Siretului au taine în ele, ca și cântecele de nai și doină strămoșești, fără de-acestea țara românească nu poate prinde contururi autentice.

Atunci am cunoscut țăranul moldovean nevoiaș și sărac lipit pământului, ferit însă de toate pervertirile evului contemporan, era deci, mai aproape de miturile și adevărurile omului natural rousseau-ist, decât de civilizație. Vorba lui lenevoasă avea ceva din dulceața blândă a versului, cu un ritm interior mângâie cuvintele dându-le o întârziere de melodie magică: moldoveanul nu vorbește ci cântă. "Mamaia", "tataia", "bădița Mihai" devin tot atâtea simboluri ale unui suflet pe ale cărui răsad cresc, cădelnițând parfumuri tari, florile care nu se scutură niciodată, ale cerului. Cine vrea să intre în tinda respectivului orizont pentru a-i percepe misterele și toate reverberațiile trebuie să împrumute alți ochi și altă inimă.

Am văzut pentru prima oară "dulcele târg al Ieșului", Copoul și teiul lui Eminescu, bojdeuca lui Creangă și Trei Ierarhi și Turnul Goliei, cetăți și biserici de piatră ieșind din timp și spațiu, înveșnicite în proporțiile nețărmurilor fără capăt.

Și încă pe drumul spre Cracalia, într-un decor pustiu și negru ca de peisaj lunar, mă îndreptam spre satul lui George Enescu, printre aceiași oameni legați de glia lor, de casa din lut cât și de dealurile cu contururi blânde, întinse sub odăjdiile albastre ale zenitului: aici suntem aproape de sursele apei coborând spre mare ca o Dunăre a vieții noastre: rapsodia română.

Scanned with OKEN Scanner

Părăseam Cracalia, odată cu umbrele nopții când pe haina ei imensă, adâncă, și-au scos comorile stelare, Orionul cu Siriusul, Pleiadele, Aldebaran. Stelele cerului erau mai vii, mai aprinse, apărând pe oceanul de tintă neagră, ca niște cratere de vulcani din care irump lavele îmbelșugate ale luminii meteorii cărora se izbeau ușor de geamurile sufletului meu, larg deschis ca un potir, adunând în el nesățios firele aurii ale eresului. Departe se auzea mișcarea înăbușită a turmelor sau strigoilor, cățeii pământului și câte-o scânteie, licăr alb al unui hulub incandescent al tenebrelor, rătăcit cu zborul printre noi. Denii, slujbe ale tăcerilor se celebrau acuma pe altarele codrului.

Îmi spun mereu, cât de singur este Enescu în mormântul său din cimitirul Pere Lachaise din Paris, frații lui cosmici, îngemănați pentru eternitate, fiind acolo la Cracalia în Moldova. Aceștia nu vor înceta să-l cheme la el, la casa lui de naștere de la Liveni, casă așezată pe o gură de plai, descrisă de marele compozitor după cum urmează: "acea casă fără cat, cu prispa de lemn vopsit, unde erau puse la uscat funii de ceapă la soare..."

Petrecându-mi însă drumul pe lângă hăurile absolutului, având-l călăuză pe Lucian Blaga, nu pot să uit furiile vremelniciei desfășurate atunci în lumea de-afară, în anul 1954, ele de fapt, l-au despărțit pe Enescu brutal de locurile lui atât de dragi. Satul moldovenesc și țăranul său blajin erau în acei ani ținta unor împilări și batjocuri cum n-a mai cunoscut niciodată istoria noastră, istorie a lui Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Kogălniceanu și Cuza-Vodă. Statul impunea sechestrarea produselor agricole sub forma legalizată a cotelor de lapte, de carne și cereale. Numai că țăranul era atât de sărac încât pur și simplu n-avea de unde împlini și satisface birurile asprilor stăpâni. Și ei în loc să se arate mai milostivi și-au trimis perceptorii, în persoana unor activiști de partid, reprezentanți ai C.C.-ului din București, aceștia ca niște cămătari abjecți circulau din casă în casă pentru a încasa, lipsiți de orice scrupul moral, respectivele cote. Mă ard și astăzi vorbele unui țăran, pus pe lista celor mai recalcitranți restanțieri cu cotele. "Mi se cere să iau laptele și carnea de la gura copiilor mei. Ori știți, că doi copii

Scanned with OKEN Scanner

îi aveți înregistrați ca bolnavi de oftică și alți doi ca slabi de oase". Mă doare încă tăcerea cu care am tratat în continuare prezența domnilor în straie nemțești pe ulițele satului moldovenesc, trimiși pentru a executa, în fond, cea mai tâlhărească hoție și nu se bucurau de scutire nici chiar bolnavii.

Țăranul se afla singur, lipsit de arme și apărare în fața împilatorilor săi, dar ceva îl ajuta să reziste, ceva ce era adânc săpat și tăinuit în ființa sa și nu i se putea fura: Mitologia trecutului său, inima cea mai de preț în acele momente de restriște, învia în el, dându-i o putere de rezistență mai tare decât granitul.

Țăranul moldovean, sărac și maltratat, lua deodată proporții gigante, sublime.

În satul Vlădeni, ceva mai depărtat de circumscripția mea, ivindu-se un caz suspect de tifos, am fost chemat urgent în consult. Sfatul popular era instalat într-un fost conac boeresc și arăta pe jumătate în paragină. În camera primarului unde discutam cazul respectiv, neconfirmat de tifos, plafonul era gata să cadă, grinzile de lemn ce-l susțineau fiind întrebuințate drept lemne de foc într-una din iernile mai geroase. Am auzit că acest conac fusese mai întâi cu totul devastat, la un tovarăș găsindu-se o pânză de Grigorescu, pe care acesta o întrebuința, drept ochi de fereastră. Bătrâna boeroaică mai trăia în sat, la niște țărani, putând fi văzută rar, în unele Dumineci urcând domol spre biserică, îmbrăcată de sărbătoare, cu pălărie de fetru și mânuși tot negre, semnul ei de distincție. Mersul încărcat de ani îi mai păstra solemn și măreț, demnitatea de cucoană, dezmoștenită de berlina și rochia de muselină de altădată. Țăranii din Vlădeni nu au vrut să se despartă de "Doamna noastră" dăruindu-i adăpostul și grija în sânul unei familii modeste. Și o altă lecție izvorâtă din substratul lor ancestral, dată unor fețe negre, cu inima și mai neagră; năvălind pe pământul țării, i-au întunecat cerul ca lăcustele, pustiitoare ale tuturor roadelor fie ale gliei fie ale sufletului.

Mult mai târziu, în exil, citind cartea de memorii a lui Gh. Duca, am identificat-o pe "doamna de la Vlădeni" în persoana Adinei Moruzi, mama lui și prima soție a fostului prim-ministru al țării,

Scanned with OKEN Scanner

Ion Duca. Tot în acea carte autorul scria că mamă-sa Adina Duca suferise din copilărie de o eczemă gravă a pielii mâinilor, din această cauză a și purtat mănuși "Mitaines", care îi lăsau degetele libere. Așadar le purta nu din mândrie, să se deosebească de ceilalți muritori, ci fiindcă era bolnavă, de altfel pe fondul afecțiunii sale cronice va face un cancer de piele, cauza morții sale în 1960. E de prisos, cred, să mai adaug, prin obiceiul ei de-a umbla cu mănuși, subliniat de-altfel de oamenii din sat, am reușit să o identific, după cum mi-a confirmat și fiul ei printr-o scrisoare, pe mama sa Adina Duca, "doamna noastră din Vlădeni".

Oricum atitudinea țăranilor din Vlădeni, ocrotitori ai boieroaicei - într-o vreme când peste țară domnea crunta teroare comunistă din anii 1950-1960 - se cere menționată, drept mărturie a unei "unice nobleți sufletești" demnă de a fi înscrisă cu litere de aur în Istoria Românilor, cea de toate zilele.

Am credința că în profunzimea sufletului țăranului român, vor mai putea fi găsite ca zăcăminte în funduri de mine, permanențele eterne ale ființei române. Permanențe rămase nealterate, așteptând doar să fie aduse la lumină, aurul să fie curățat de zgura trecătoare a anilor, aceștia oricât de barbari sunt trecători ca și devenirea timpului, pe când esența satului ca spiritualitate românească după cum îi spune basmul are "tinerețe fără bătrânețe și viață fără moarte".

Scanned with OKEN Scanner

Muntele Athos

Monahului Ioan

Am plecat din Salonic, oraș săpat de-a lungul golfului oval, ca pe un zid basoreliefuri albe, în amiaza unei toamne timpurii, sărbătoare de azur, de apă și de soare. Am luat-o pe cărarea ce ducea prin păduri și umbre, către taine, acolo telegarii lui Phoebus beau din fântâni și Marsyas cântă din flaut.

Stagira ne-a ieșit în cale pe tavă cu lumini suflate în neguri argintate, împrăștiind, ca boarea de cristal, reflexe aurii. Ne-am oprit lângă statuia lui Aristotel pe un balcon al naturii, de unde am putut să ne pierdem privirile înainte, pe urmele blânde ale unor dealuri împădurite, forme ce coborau și urcau spre văile nemărginite ale infinitului. În spatele nostru se ridica un munte a cărui vegetație nu acoperea pietrele arse de vreme, așa cum îl voi mai descoperi la Delphi, aripă a Parnasului sau sub Chintosul Delosului, leagănul lui Apolo. Se făcea de parcă Grecia reprezentată prin Aristotel, de pe un tron sau altar vorbea celorlalte popoare, dialog desfășurat în aula ionică a unui Gymnasion peripatetic. Locul de naștere al filozofului avea în el ceva din măreția rece a dascălului, al celui ce-a fost ultimul dintre corifeii clasicismului elen, Maestrul care pune ordinea și claritatea drept stâlpi la templul cunoașterii timpului viitor, de ar fi să amintim că tomismul religiei catolice până astăzi este în esența lui aristotelic. Justificat i se mai zice și stagiritul, venitul din Nord, de unde au plecat dorienii și ultimii Heraclizi, din Macedonia, a cărei capitală Pella, găzduindu-l, magister al lui Alexandru cel Mare, se află pe firul apei ceva mai în sus.

Continuându-ne călătoria, nu departe, trecem pe lângă celebrul canal al lui Xerses, făcut de împăratul persan pentru ca toate corăbi-

Scanned with OKEN Scanner

ile lui să înconjure capul celui de al treilea deget al peninsulei Chalkidiki, unde furtunile i-au provocat mari pagube. Legenda zice că ar fi tăiat Istmul Ierissos făcând o cale navală, dar istoricii sunt de părere că mai degrabă s-a realizat un transport al navelor pe un fel de șine de lemn, asemenea cu procedeul aplicat la istmul Corintului până mai acuma o sută de ani când s-a împlinit planul încă al lui Augustus și Nero, să unească cele două mări.

Uranopolis constituia ultima etapă, capăt de drum deoarece se termina o cale pământească și începea alta, hotar de împărății, cumpănă a firii.

Satul trăia într-o liniște ieșită din timp. Aveai impresia că te găseai într-unul aflat în Galileia pe când Mântuitorul, venind pe ape, și-a ales umilii ucenici. Lumina galbenă căzută peste barca grecului cum își strângea plasa cu pești îmi amintea de tabloul pescarului sărac al lui Puvis de Chavannes. Același sublim al faptului simplu, pâinea albă de grâu prin care se frânge trupul liturgic. Trăirea, catharsis.

Marea Egee, ca o pânză neclintită, când verde, când albastră, când glaucă, nu trăia decât prin insulele ei, un fel de ființe uriașe apărute de undeva din adâncurile mitologiei cu ceți și valuri, împrumutau lucrurilor armonia pură a cântecelor de sirene. Ca să nu te lași amăgit de ele, să nu te fure în adâncimi, te vei lega cu funiile de pământ cum a făcut Ulise cu prietenii săi.

Pe mal apa era atâta de curată încât îți vedeai umbra căzând pe fundul cu pietre, ca într-un acvariu de ametist, oglindă a lui Poseidon și a naiadelor. Când soarele apunea în mantia lui, hlamidă de rubin a orizontului, prin razele sale irizate în luciul de peruzea al mării, te pătrundea în suflet, cu pașii de crini ai nereidelor, fiorii unui mister originar, clipele aparțineau pragului ce precede săvârșirea unui miracol. Cum trebuie să fi fost bătuți de neliniști Apostolii, înainte chiar de a fi chemați de Învățătorul lor, turbureală senină a Graalului, aureolă deschisă în jurul capului.

Așa m-am apropiat într-o zi luminoasă de Muntele Athos. Îl cercetam de departe cum se cuvine să faci cu Grădina Maicii Domnului, unde nu poți să intri, până nu ești purificat, scăldat în

Scanned with OKEN Scanner

amfora cu isop din psalmi. Nu mai era legendă ci adevăr biblic, popasul în peninsulă al Fecioarei Maria, în locul unde se ridică mănăstirea Iviron, dusă aici de furtună în zilele când intenționa cu sfântul Ioan să-l viziteze în Cipru, pe Lazăr cel înviat a treia zi din morți. Dacă știai să asculți glasul vântului suflând printre ramurile pomilor sfinți ai fi auzit cum ți-ar fi povestit de trecerea pe aceste meleaguri a Mariei, mama lui Iisus.

La fel, visul lui Deinokrates să-l sculpteze pe Alexandru Machedon în Muntele Athos, într-o mână cu un oraș în cealaltă cu un fluviu care să cadă în mare, nu a fost decât o prorocie păgână, un soi de presimțire asupra tărâmului ursit de Tatăl cerului și al pământului.

Pe deal se înșirau miresele Domnului, mănăstirile ortodoxe Dionysiou, Koutloumousiou, Xeropotamou, Zografou, Dochiariou, Agiou Pavlou, Grigoriou. De la ele auzeam venind la mine o voce sonoră ca Buga cea Mare a mănăstirii Putnei, glas de clopote pronunțând numele vostru Domni ai Țărilor Românești: "Ștefan cel Mare, Neagoe Basarab, Alexandru Lăpușneanu, doamna Ruxandra, Mihai Viteazul, Constantin Brâncoveanu cât și toți ceilalți ctitori și darnici ai acestor ziduri, luminat Jerusalim al trecutului nostru. Prin fapta voastră ați lăsat moștenire întru vecie, pagini înălțătoare pentru Istoria Românilor. Le văd astăzi scoborând în cale-mi, în fruntea lor e Dochia, fecioara cu pasărea măiastră pe umeri, cântată de Eminescu, România".

Era ora poetului când sângele se-ntorcea-napoi la străbunii săi, "ciută călcând prin moarte".

Voi mirese ale Domnului: Megisti Lavra, Vatopedi, Iviron, Chelander, Xenopontos, Ahiou Paneleimonos, Konstamonitou, era parcă o procesiune pornită spre Înalturi cu tot ce exista mai frumos și de preț din comorile adunate ale spiritului. Pe acel colț de univers așezat undeva dincolo, în vecinătatea paradisului pierdut, frumusețea și credința în Dumnezeu se arătau surori. Fiecare dintre ele vor fi ocupând un loc anume, fixat în strana nemuririi, dar nu după legile rațiunii ci urmând logica misticii, a Sfintelor Scripturi, izvor purces din inimă.

Scanned with OKEN Scanner

Pe dealurile acele, mănăstirile se rugau ca Iisus, noaptea, în Grădina Ghetsimanilor, și intonau un imn unic ortodox sofianic: fiindcă urcarea lor pe stânci alături de cuibul vulturilor, nu era atât o înfruntare a văzduhului, turn gotic în căutarea Absolutului, ci mai mult un dor de izolare, pe ostrovul reculegerii și al meditației pot întâlni cei aleși, hulubii fără prihană, ochii Domnului.

Gestul este de îngenunchiere interioară, pacea fericirii cum o descrie Brâncuși în statuia Rugăciune, inspirată după țăranul român din Hobița rugându-se înaintea troiței sau a Crucifixului din lemn, pe marginea holdelor. Cu mâini bătătorite mângâie rănile celui răstignit.

Totul se păstrează ca pe vremea când Isus Christos a umblat printre oameni, călare pe asin cu ramul înflorit în mână. Asinul blând al lui Fr. Jammes poartă în mersul și privirile sale, amintiri sfinte, ca o catedrală.

Arhitectonic mănăstirile sunt cetăți cu ziduri, donjoane și toate cele necesare, în mijloc au biserica pre grecește Katolikonul și fântâna cu apa sfințită, modelul reprezentându-l Lavra din secolul al X-lea. Cum îl descrie Ch. Diehl planul lor este triconcal, cu două naosuri și pronaosuri pe lături cu mai multe capele și abside. Stilul atonic se deosebește de cel bizantin al lui San Vitale de pildă, cum se cere de la o biserică de mănăstire față de una de curte imperială. Ne duce gândul și la mănăstirile noastre din Moldo-Vlahia pe bună dreptate prețuite de același Ch. Diehl. Nu este cazul să facem cine știe ce pretractări de istoria artelor chiar dacă în gândurile noastre am avea și bisericile de tip navă bazilicală ale paleologilor din Mistra. În Țările Românești stilul bizantin capătă hotărât un caracter propriu, frescele sale, inclusiv cele exterioare ale Voronețului, se potrivesc luminii locului, au în ele poezia picturii românești, lirismul ei, prezent peste veacuri în pânzele lui Luchian, Pătrașcu, Pallady și alții.

În cadrul artei bizantine bisericile noastre nu sunt nici imperiale nici mănăstirești ci adaptate poenei, spațiului mioritic blagian. Și ar fi momentul să subliniez că prin spațiu mioritic nu se înțelege neapărat mitul popular din baladă sau dacă vrem neapărat să ne

Scanned with OKEN Scanner

referim la el, va fi necesar să reţinem nu numai pe baciul moldovan dar şi pe oiţa bârsană, mioara, al cărei spirit îl exprimă, întrupându-l, minunatele lăcaşuri moldovo-valahe, ridicate "pe un picior de plai, pe o gură de rai".

Dar reîntorcându-ne la itinerarul nostru atonit, vom recunoaşte că nu am ajuns încă la expresia lui finală, odată ce spre deosebire de ce se întâmplă în altă parte, sofianismul irupe din orizontalismul său, coboară ca "o umbră printre boi", începe să fie suiş, clădeşte trepte spre cer. Fiindcă dealul nu se stinge în mare după obiceiul comun ci urcă deodată spre vârful muntelui sfânt, Muntele Athos, Hagion Oros.

Este ca şi când într-un clar-obscur crepuscular s-ar ivi o lumină orbitoare: Muntele sacru, Hagion Oros. Kogaionul vechilor daci, aşezat de Eminescu pe Ceahlău, inima ţării românilor, sau muntele Sainte-Victoire obsesia pictorului Paul Cezanne. Acuma ştiu că Dante a greşit când a localizat muntele Purificării, al purgatoriului, pe creştet cu paradisul terestru în mijlocul Oceanului Atlantic dincolo de Coloanele lui Hercule.

El, Muntele purificării, este aici în toată realitatea sa, El, Muntele Athos, Hagion Oros. Pe fruntea sa de zenit s-a fost ridicat o biserică în jurul căreia se adună călugării în fiecare an de ziua Adormirii Maicii Domnului. Dar aici Mama lui Dumnezeu nu numai că a putut muri ci s-a şi putut înălţa la ceruri aşa cum o reprezintă în Asunta lor, Mantegna şi Tiţian. Pe muntele Athos se pot desăvârşi miracolele înălţărilor la cer, marea transfigurare eucharistică. De la vârful Muntelui Athos până la casa Domnului nu mai e decât un pas de înger...

Nu am descris în cele de mai sus decât ceea ce am simţit şi trăit. Am încercat să dau cuvânt limbajului interior al simţirii. Nimic nu este exagerat, poate nu-i intreg spus.

În fond experienţa mea este a celui mai comun dintre muritori care măcar o dată în viaţa sa a avut ocazia să ajungă în contact cu sfinţenia, să perceapă cu adevărat condiţia de sfânt.

Şi ca să se vadă despre ce este vorba aş mai adăuga că de-abia după respectiva trăire, am putut pricepe cartea lui E. Cioran,

Scanned with OKEN Scanner

"Lacrimi și sfinți". "Nu e posibilă o apropiere de sfinți prin cunoaștere. Numai când trezim lacrimile adormite în străfundurile noastre și cunoaștem prin ele, înțelegem cum cineva a putut fi om și nu mai este". Iată cum filozoful nostru spune totul, mă justifică pe mine omul de rând care am avut prilejul să simt o bătaie de aripi de heruv în jurul meu, pe drumul de la muntele Athos, Muntele Sfânt, Hagion Oros.

Apoi a trecut totul, m-am întors în existență, la timpul cel istoric de toate zilele, dar clipa rămâne de neuitat, clipa nesfârșită: Clipa Eternității.

Scanned with OKEN Scanner

Acasă la Prodromos

Ca să vizitezi Athosul, Muntele Sfânt, este nevoie să-ți lași la o parte hainele lumești, să le împrumuți pe cele ale pelerinului, așadar să fi pregătit să bați drumurile cu piciorul, din sudoarea frunții să aduni rouă pentru potirul rugii de seară. Astfel au făcut-o strămoșii noștri când au plecat în hagialâc la sfântul Mormânt sau cum relatează Eminescu într-o povestire puțin cunoscută despre un unchieș din Ipoteștii copilăriei sale că după ce s-a întors de la Athos, fericit și împăcat, a rămas o viață întreagă.

Îndeplinind formalitățile de rigoare la Atena - se poate și la Salonic - plec din Uranopolis spre portul Daphni într-o dimineață timpurie pe care aș numi-o, caracteristic, elenă. Marea, verde la mal, își întunecă tot mai mult albăstrimile schimbând culorile cerului de sus căruia-i slujesc drept oglindă, ca pe damascuri grele. Prin cețuri se deslușesc vag insulele prelungi amintind de ținuturile unde străfundurile pământului își deschid abisele lăsând să apară mirabilul, eonul luminii. Este ora când aștepți să erupă spre înălțimi pasărea măiastră a văzduhului, cântecul de foc al soarelui. Privind acest peisaj ascunzând în miezul umbrelor sale mărturia mitului cel vechi, îți spui că dacă Goethe ar fi cunoscut Grecia nu ar fi așezat noaptea walpurgiei clasice la Pharsala ci undeva între aceste ostroave tainice ar fi descoperit leagănul misterelor antice, cântatele "Urworte" orfice.

De la Daphni autobuzul urcă la Karyes, capitala administrativă, unde primesc Diamantirionul, drept de ședere având formatul unei diplome semnată de cei patru membri ai Hierei Epistasia cu Protosul, astfel că de-acum sunt liber să-mi încep vizita.

Chiar în mijlocul Karyei se află biserica sa, Katoliconul numit

Scanned with OKEN Scanner

Protaton de la reşedinţa Protosului, cea mai veche de pe munte, în stil bazilical cu navă ridicată, o absidă şi două absidiole. Turnul clopotniţei mai la o parte veghează un complex destul de particular. În jur orânduite într-un spaţiu furat parcă de timp, clădirile sunt destul de triste şi pustii. Într-una din ele şi-a avut atelierul ultimul călugăr român din Karyes, ceasornicarul Ciprian. Murise cum mi-au spus oamenii cu câteva zile înainte de a-l căuta. Merită să-l pomenim în toate rugăciunile noastre.

Pe o stradă îngustă descopăr un drum scăldat în umbre şi răcori de dumbravă unde locuiesc căprioriii, spre mănăstirea Koutloumousiou, numită după ctitorii ei şi Lavra Ţărilor româneşti. Liniştea este atât de adâncă încât aud cum în suflet mă ninge cu lumini; glasuri lăuntrice îmi descântă ca pe un ghioc al izvorului vrăjit din basmul trecutului, versuri de Radu Gyr: Pe unde calcă pasul, se ridică/ Un cântec fin ca foşnetul de brazi./ Suspină-n glod o tâmplă de vlădică/ sau, lung, şopteşte mâna unui cneaz.

O fântână-troiţă în care-ţi răcoreşti fruntea, Katoliconul roşu cu pridvor închis şi bogat în capele după modelul Megistei Lavra, te stăpâneşte grav prin prezenţa ctitorilor acestor mănăstiri, Ştefan cel Mare, Petru Rareş, Neagoe-Voevod, Alexandru Lăpuşneanu şi doamna Ruxanda, cât şi a tuturor celorlalţi, contribuţia lor fiind atât de bogată încât rezumă fără îndoială o epocă din istoria noastră. Te-aştepţi, ca şi când, fiind în casa lor, peste o margine să poţi privi, dincolo, spre ei: Vino şi-ascultă veacurile Ţării/ Cum trec pe drumuri, seara, după oi./ Ascultă, nu bat clopotele zării,/ inima Ţării cântă peste noi.

La amiază însoţit de un călugăr grec şi un catâr încărcat cu de-a-toatelea plec spre marea mănăstire Vatopedi, vestită pentru şcoala şi biblioteca ei atonită. De la Karyes drumul duce prin pădure, urcând şi coborând mai mult pe coasta muntelui cale de trei ore. Tăcerea ca de catedrală, razele ce joacă prin frunzişuri descriind vitralii de argint, mă umplu de o pace adâncă aşa că nu mai simt deloc oboseala. Pătrund în tăcerea senină şi caldă în care Sfântul Francisc, fratele soarelui şi pământului, a putut să vorbească cu păsările. Natura toată parcă este un altar deasupra căruia se-ntinde

Scanned with OKEN Scanner

ca o absidă, cerul.

Mănăstirea Vatopedi apare așezată la poalele pădurii într-un golf către care un șir de cipreși coboară stihare și antemise îngreunate de pulberea luminii. Apa curată și transparentă cum nu am mai întâlnit niciunde. Deși foarte adâncă văd până la pardoseala unor gigante palate de cristal. Pe acest țărm visător s-a putut întâlni Ulise cu fiica regelui Alkinoos, Nausicaa. O briză ușoară adie printre ramuri parc-ar lovi corzi de liră. Totu-i azur, imaculat și pur, ca-ntr-o reverie diafană și albă. Nu știu unde am mai văzut acest pastel, în ce tablou divin? Așa trebuie să fi fost și pe locurile pe care a umblat și învățat, în țara minunilor Galileea, El, Nazarineanul.

Dimineața cu vaporul ce vine de la Ierissos, trec pe lângă mănăstirile Pantokratoros, Stravonikita, Iviron, Karakalou și-apoi Megista Lavra. De pe mare ai perspectiva peninsulei în ansamblu, muntoasă dar toată acoperită cu păduri, ceea ce în Grecia nu este chiar obișnuit. Apoi ca pe niște trepte enorme solul urcă spre vârful pleșuv al muntelui, simbolizând destinul omenesc spre o tot mai verticală dăruire de sine. Întreg Athosul parcă-i un uriaș templu, Grădină a Maicii Domnului, cum îl numește legenda.

Sunt deodată năpădit de impresii și reverbere sfinte, încât îmi zic ce sărac în simțire poate să fie pretinsul scriitor care s-a oprit la titlul "muntele catârilor". Bietul scrib, vroind să defăimeze s-a degradat pe el însuși, s-a desființat sufletește.

La capătul călătoriei vasul intră într-un ochi de apă cum ar fi trebuit să fie lacul în care-și aruncau năvodul pescarii săraci, apostolii.

Acolo întâlnindu-l pe monahul român Prodromu vizitez cu el Megista Lavra ridicată pe un povârniș destul de abrupt, cel ce ar fi oferit adăpost Fecioarei Maria alungată de furtună tocmai din Cipru.

De-abia acum mă îndrept spre ținta pelerinajului meu, schitul Prodromos.

De la Megista Lavra urcăm ușor, vreo 4-5 km până la un platou unde închis între munte și mare ne întâmpină schitul. Tot mai aproape de el în mirosul ierburilor și florilor sălbatice înșirate pe margini ca niște lumânări aprinse pe un chivot, repet alte versuri

Scanned with OKEN Scanner

de-ale lui Radu Gyr, mângâind mătănii nevăzute: Privește drumul scris în vreme/ vine din morți, din cântec pare tras,/ și carul greu ce-n praful serii geme/ e frate c-un bătrân iconostas.

După ce trecem pe sub portalul arhondaricului, biserica ne iese în față mireasă a lui Dumnezeu, soră bună cu lăcașurile sfinte ale Moldovei de sus.

În curte domnește o atmosferă de lucru intens, autentic șantier în plină activitate. Starețul Ilarion se află în aripa din fund unde, după ce-a reparat-o și-a instalat un atelier de tâmplărie. Conducătorul spiritual al schitului și-a însușit meșteșugul lui Iosif, soțul Mariei, pentru a face el reparațiile necesare, altfel foarte scumpe. În realitate ferestrele și ușile cizelate de preasfinția-Sa întrec orice mână de meșter, deslușesc efortul fizic luminat de sacrificiul creației, gestul aceluia ce dă har obiectului neînsuflețit, prin iubirea sa cerească.

Starețul Ilarion se arată primitor, bucuros de oaspeți, un învățat cu suflet cald. Din vorbă în vorbă poposim la Cernica unde a fost călugăr, la morminții lui Gala Galaction și Ion Țuculescu și ai altora dintre care l-aș aminti pe poetul bucovinean Tr. Chelariu. Nu-l putem ocoli pe Tudor Arghezi asupra căruia cădem de acord că nu este potrivit comentat deoarece poetul în versul său cel mai valoros și propriu a rămas ieromonahul Iosif din tinerețe.

Lângă starețul Ilarion îmi întinde mâna părintele Petroniu, om de largă cultură și dreaptă credință. Îmi arată biblioteca cea proaspăt restaurată cât și cele mai de preț ale ei. Cu el am discutat până noaptea târziu și multe mi-a dăruit din straița lui plină de înțelepciune. Mi-a povestit despre poetul Sandu Tudor, călugărit Daniil, inițiatorul școlii spirituale Rugul aprins. Personalitate de mari proporții duhovnicești a influențat pe V. Voiculescu, Ion Marin Sadoveanu, Al. Mironescu și în parte pe Ion Barbu. Mai ales cel dintâi, fără această experiență greu este de presupus că ar fi dat capodoperele literaturii române, Sonetele și Povestirile sale. Pentru împlinirea acestei misiuni sfinte a trebuit Sandu Tudor să moară în temnițele comuniste de la Aiud.

Părintele Petroniu are două poeme-rugăciuni acatiste, de Sandu Tudor în manuscris. Mi le arată cu înfrigurarea cucernică a unui

Scanned with OKEN Scanner

Sylvestre Bonnard, eroul lui Anatole France.

Nu mai puțin groaznic a fost calvarul său personal și al cinului călugăresc din care face parte, până ce-a reușit să plece la Athos, să scape de sub stăpânirea Leviatanului roșu.

La orele patru în zori bate toaca slujbei de dimineață, utrenia. De-acum când îi văd cu potcapul și vălul negru, îmi dau seama de situația mea de mirean. Mă retrag în mine umilit. Înțeleg că noi românii odată cu creștinismul am preluat cultul ascetismului, cum scrie M. Eliade citându-i pe Herodot și Strabon, despre preoții slujitori pe muntele Kogaiononului elevului lui Pitagora, Zamolxe. Acești monahi descălecați de pe plaiul originar al tradițiilor, sunt grădinarii biblici îngrijind pomul vieții neamului românesc, de aceea dușmanii lui atei sunt și ai lor.

Biserica este împărțită după tipic în două nave și un pridvor închis, altarul prevăzut cu un iconostas de lemn foarte fin lucrat cum i se cuvine unei pământești porți a raiului, iar în mijloc un candelabru desfășurat ca o coroană imperială. De o parte și alta icoanele bisericești, una a Mariei cu pruncul în brațe. Aud slujbă românească, Crezul, Tatăl nostru și Doamne Miluește ca acasă în mănăstirile de altădată, în România liberă cu rădăcini la părinții ei, România lui Radu Gyr; mă scald în armonia sferelor celeste retrăind învierea veacului întru Domnul Sabaot: "La denii, sub icoane bizantine/ cu Preciste în zâmbet daurit/ îngenunchiat alăturea de tine/ se roagă Ștefan Vodă prea smerit".

Pereții poartă fresce ca de pe timpul sfințirii bisericii, anul 1860, cu înscrisuri cirilice. Stilul aparține unui elev de al lui Aman sau Grigorescu. Mai departe zidul absidei e gol, pe alocuri crăpat, acțiunea cutremurelor ce se prezintă nu tocmai rar.

Acum mă confrunt cu fericirea părinților Ilarion, Petroniu și a tuturor fraților lor monahi, că au reușit să pună acoperiș nou de aramă sfântului Katolicon. Aproape de la sine mă duce gândul la romanul neterminat al lui Vasile Voiculescu, Zahei orbul. Zahei după ce nu mai găsește mănăstirea Derventului, descinde într-o biserică prin al cărui Pantocrator găurit curge apa într-o cădelniță, pe lângă preotul mort în altar, un șarpe era singurul vizitator al

Scanned with OKEN Scanner

lăcașului părăsit. Încheind abil romanul, editorii comuniști proiectează singurătatea lui Zahei orbul pe orizontul raiului descompus sub forma Colosului întunecat al lui Goya. Precum subliniam în altă parte acest final nu-i aparține lui V. Voiculescu.

Aici la Prodromos se poate citi adevăratul sfârșit al romanului Zahei orbul. Preotul nu moare în altar, pantocratorul bisericii va fi restaurat iar cel lipsit de lumină își va recâștiga vederile interioare. Zahei orbul îmbracă până la urmă cămașa albă a sfântului din viziunea lui Ioan la Patmos.

Rămân profund impresionat de opera de meșteri Manole a părinților Ilarion, Petroniu și a fraților lor întru Christos Domnul.

La Prodromos, schitul lui Ioan Botezătorul, Premergătorul, în depărtatul munte Athos, muntele sfânt, se reconstruiește un colț de Românie "pe-un picior de plai/ pe-o gură de rai".

Putem noi să nu fim lângă ei, să nu-i ajutăm cu ce avem mai bun, să nu punem umărul la ridicarea în ființă a unui pământ de țară românească liberă și creștinească? Din galeria Istoriei Românilor aflată astăzi în robie, voevozii de ieri așteaptă solemn de la noi cei ce am luat drumul exilului, să le ducem mai departe mândra ctitorie, întru izbăvirea cea veșnică a poporului nostru.

Nu a fost scopul meu să fac o descriere istorică ci cu ajutorul celor câteva strofe din poemul *România* al lui Radu Gyr am încercat să arăt pe graiul poeziei tot ce ne leagă de meleagurile strămoșești ale cetății ortodoxe, Athosul.

Oare nu ca un fel de inscripție pe una din lespezile schitului Prodromos sună această ultimă strofă a poemului lui Radu Gyr, lespedea temeliei ce ar putea să fie chiar inima noastră românească:

Și-acest plăivaz, cu jocuri azurate
cu care tu, poete, umbre țeși
cu pragul mănăstirilor e frate
și cu baltagul aspru de plăeș.

Scanned with OKEN Scanner

Despre împăratul nostru, Traian

Ocupându-mă de personalitățile Divinei Comedii a lui Dante, nu pot să nu mă opresc înaintea împăratului Traian, una din cele mai importante ale operei marelui florentin, de altfel.

Desigur este timpul ca noi românii să-l cunoaștem mai de-aproape pe Traian, deci și înafară de războaiele lui dacice, prin care a devenit împreună cu Decebal, părintele poporului român.

Născut în Italica betică unde în vremurile noastre îl cântă pe Coasta Soarelui poetul Al. Gregorian, nu departe de Sevilla, din activitatea viitorului cezar, trebuie să reținem staționarea lui ca legat imperial în Germania unde la Xanten a întemeiat localitatea Ulpia Traiana, realizând astfel unirea dintre depărtata Valhala (vezi Odinul lui Eminescu) și Sarmisegetuza dacă a lui Zamolxe. În poemul unui poet din exil dedicat lui Ion Sân-Giorgiu înmormântat lângă Xanten la Uedem, locurile de naștere ale lui Siegfried, s-a insistat asupra legăturii, întru spirit, ale celor două Ulpii traiane.

După războaiele dace, Traian a condus o deosebită campanie militară în Asia mică, unde cucerește Armenia și Mesopotamia, devenind astfel stăpânul celui mai întins imperiu, întrecând și pe cel al lui Alexandru Machedon.

Visând să meargă pe urmele lui Cezar și al aceluiași Alexandru cel Mare - modelele lui sacre - ar fi ajuns până în India dacă Atropos cea haină nu i-ar fi tăiat firul vieții.

E bine că tot românul de la Badea Cârțan citire cunoaște Columna lui Traian, aflată în forumul său la picioarele modernelor sale hale, dar nedrept este aruncată uitarea totală, asupra Arcului de Triumf de la Benevent, ridicat în cinstea marelui împărat după victoria asupra Parților, astfel c-a fost denumit pe lângă Traian dacicus

Scanned with OKEN Scanner

și particus.

Arcul de Triumf se află pe via Appia de la Beneventum la Brindisium, botezată traiana, pentru îmbunătățirile aduse acesteia de către marele împărat.

Revenind la Dante, cu Traian împăratul romanilor, se ocupă în două locuri, În cele dintâi în Purgatoriu, cântecul X, primul ocol al trufiei, unde pe piatra muntelui descoperim un basorelief reprezentându-l pe Traian cu văduva căreia i-a arătat o condescendență deosebită, de-aceea este și pus aici acest relief, ca o pildă de unică milostivenie și umilință. Se zice că Traian era tocmai pe cale să iasă din Roma cu armatele sale, pornite în expediția contra Dacilor, când din mulțime se apropie de el și îl trage de tunică, o femeie. Aceasta i se plânge că fiul i-a fost omorât, ea știe de cine dar nimeni nu vrea s-o ajute întru pedepsirea criminalilor. Deși Traian vrea să amâne rezolvarea chestiunii până la reîntoarcerea sa din Dacia, la insistentele rugăminți ale femeii își amână plecarea, reușind să-i facă întâi dreptate reclamantei și să-i răzbune moartea fiului ucis. În tipul respectiv de femeie deslușim câte ceva din caracterul Vittoriei Lipan din Baltagul lui Mihai Sadoveanu, ființa dornică de dreaptă răzbunare.

Din legenda de mai sus se vede de ce faimă se bucura Traian printre creștinii din Evul Mediu, pe care Dante nu face decât s-o reproducă. Probabil că bunătatea și milostenia împăratului s-a arătat și față de creștini, nu este spusă direct dar sugerată. În orice caz din scrisorile lui Traian către Plinius cel tânăr reiese că îi recomanda o deosebită circumspecție față de creștini și mai ales îi poruncește să nu dea curs denunțurilor anonime.

Sufletul lui Traian îl vom regăsi în Paradisul dantesc, în Cântul al XX-lea, cercul al șaselea al lui Jupiter. Pe bolta nopții, stelele, ochii cerului, descriu o acvilă, simbolul imperiului roman și al dreptății care după Dante ar fi stat la baza lui. Corpul păsării îl formează miile de suflete, amintind credința lui Eminescu, după care fiecare om are o stea. Cântecul lor armonios exprimă melodia celestă a lui Pitagora, prezent încă de la începuturile sale în poezia aceluiași Eminescu. În pupila acvilei stă David, poetul psalmilor,

Scanned with OKEN Scanner

custodele chivotului sfânt al legilor. În geana ochiului cel mai apropiat de el se află situat împăratul Traian. Ca să explice prezența unui păgân în Paradis îl pune lângă el pe Rifeu troianul, eroul Eneidei lui Virgil, despre el Dante susține că prin curajul și spiritul său de dreptate a premers morala învățăturii creștine. Lui Traian autorul îi mai găsește o justificare extrasă dintr-o altă legendă medievală. Și anume, papa Grigore cel Mare s-a rugat atât de mult pentru sufletul lui Traian încât până la urmă acesta a înviat și a luat pentru scurt timp trup de om, astfel că după ce-a primit botezul a putut să se ridice în împărăția paradisului unde îl întâlnește marele poet florentin.

Consider că pasagiile din opera lui Dante, *Divina Comedie*, privindu-l pe împăratul Traian, ar trebui învățate pe dinafară de fiecare român.

Peste ani, Albrecht Duerer într-un desen pe când Eugene Delacroix într-un tablou, vor avea ca temă Judecata lui Traian, îi cinstesc deci memoria cu divinul lor geniu.

Și lângă ei l-aș mai aminti pe Michael Pacher, maestrul picturii germane din secolul al XV-lea, acesta în capodopera sa "Părinții Bisericii" pe lângă sf. Augustin, sf. Ieronim și sf. Ambrozie îl reprezintă pe sf. Grigore cel Mare ridicând la el pe împăratul Traian aflat în flăcările Purificării.

Și ar mai fi de adăugat că Vittorio Alfieri, mare poet italian, cântărețul libertății absolute în secolul tiranilor secolului al XVIII-lea, admirator al lui Dante al cărui discipol se declara, a scris în 1785, în proză Panegiricul lui Plinius adresat lui Traian. În el Plinius cel Tânăr, spirit liber spunând adevărul despre împărat, îl consideră un om înzestrat cu mari virtuți. Prin ele însile - cel mai ales elogiu ce i se putea aduce din partea lui Alfieri - a redeșteptat în sufletele cetățenilor romani ideea sublimă de libertate.

Scanned with OKEN Scanner

În fața unui portret

Vizitatorul muzeului din Lyon, nu va putea lăsa neobservat, un tablou care de bună seamă este una din mândriile acestui lăcaș de cultură. El reprezintă portretul unei doamne, redat într-o siluetă prelungă - aceea care va deveni mai târziu la Modigliani o manieră obsesivă - îmbrăcată în negru, monahal, din care se naște într-o lumină discretă chipul de o tristețe ovală și mai ales mâinile care sunt de un alb imaculat, al rozelor înflorite de Rusalii. Este în acest tablou o replică dată Giocondei, făcută cu măsura talentului său, de pictorul Puvis de Chavannes, lucrarea înfățișând pe soția artistului, Maria Cantacuzino.

Fără să știm de la bun început de cine este vorba, vom putea ghici în ochii acestei nobile doamne, melancolia dulce a plaiurilor românești, acelea care au dus-o la viață și de unde a plecat ea într-o zi în lumea largă. Sub impresia acestui mirabil tablou, am încercat să mă apropiu de destinul pământesc a acelei care a fost Maria Cantacuzino. Am putut afla, așadar, că este descălecătoare din familia Canta, o ramură moldovenească a gintei Cantacuzineștilor. Dintre înaintașii ei se face remarcat Ioniță (Ioan) Canta mare logofăt, autor al unei cronici moldovenești de pe la sfârșitul secolului XVIII și Nicolae Canta, tatăl Mariei, om politic de vază sub domnia lui Sturza, mai târziu fiind și ministru de interne. Maria Cantacuzino, născută cam prin 1820, a fost căsătorită cu Alexandru Cantacuzino-cneazul, bun prieten cu Alecsandri, la revista căruia România literară acesta și colaborează cu încercarea de roman intitulată: "Serile de toamnă la țară", după care rămâne caracterizat ca un om de frumoasă cultură, de real talent, care însă n-a perseverat pe tărâmul literar. Prin încercarea sa, nu lipsită de valoare, A.

Cantacuzino-cneazul se înscrie printre acei care au deschis primele porți viitorului roman românesc (Șt. Cazimir: Pionierii romanului românesc. Ed. pt. literatură 1962). Muzelor i-a fost preferată politica, A. Cantacuzino fiind ministru al cultelor și mai apoi al finanțelor sub Cuza, în 1865 făcând parte dintr-o comisie română trimisă pe lângă Napoleon al III-lea. În 1862 e numit consilier la Curtea de Casație. O poză, păstrată în Arhiva Academiei ni-l reprezintă în robă neagră de magistrat, cu părul alb împodobind o față cu trăsături fine, în ochi poartă o bunătate senină, vrednică înfățișare a unui boer de modă veche. Din corespondența lui Alecsandri (V. Alecsandri, *Corespondență*, ESPLA, 1960) vom putea afla referințe și mai târzii asupra prietenului său bun, cneazul - numit așa după tatăl său Matei Cantacuzino, fost șambelan al țarului - pe care-l vizitează în 1881 în Marsilia unde acesta se află după un atac de apoplexie, paralizat pe partea stângă, având cum scrie poetul creierul neatins. În 1883 își caută sănătatea în Grecia, murind la Atena în anul 1884. Alecsandri îi dedicase piesa Despot-Vodă, ca unuia familiarizat cu frumusețile înaltelor literaturi străine. Scrisoarea lui A. Cantacuzino de răspuns este publicată în prefața cărții, ediției princeps, a lui Despot-Vodă.

Maria Cantacuzino, soția cneazului, își avea locul printre primele doamne ale Moldovei. Astfel în 1845-1846, înființându-se la Paris Societatea studenților români, doamnele din Moldavia sunt solicitate să o ajute material. Pe lângă Maria Balș, Ecaterina Mavrocordat, Ermiona Asachi, doamna noastră Maria Cantacuzino nu numai că achită suma de 40 franci cotizația pe o lună, dar avansează banii pe tot anul (V. Netea: C. A. Rosetti. Ed. Științifică 1970). Alecsandri vizitase de nenumărate ori pe soții Cantacuzino, la moșia lor de la Hangu, povestirea sa "Un episod din anul 1848" desfășurându-se chiar în acest sat. Mulți autori contrar opiniei lui G. C. Nicolescu (*Viața lui Vasile Alecsandri*, Ed. Eminescu, 1975) împărtășesc opinia că episodul Mărgăritei din nuvela ce poartă același titlu, precum și poeziile Vis de poet, Ce gândești, O, Mărgărita, Adio, Cântecul Mărgăritei, ar fi rodul unei romantice idile între Maria Cantacuzino și bardul de la Mircești. Indiferent

Scanned with OKEN Scanner

dacă asta corespunde realității sau nu, Alecsandri o caracterizează pe Maria Cantacuzino ca pe o "doamnă din Moldova care întrunește toate calitățile spiritului și educației perfecte".

În 1850, Maria se desparte de soțul ei, plecând pentru totdeauna în străinătate. Din corespondența lui Alecsandri adresată lui Ion Ghica și lui Costache Negri, se poate constata că poetul a rămas și pe mai departe în aceleași legături de strânsă prietenie cu Maria Cantacuzino. Se păstrează din acest timp o scrisoare a Mariei către Alecsandri, care pe lângă faptul că ne dezvăluie caracterul nobil al acestei ființe, constituie și o pagină de istorie privind zilele de exilat ale lui Nicolae Bălcescu (V. Alecsandri. *Opere* IV. Ed. Minerva. București 1974). Maria Cantacuzino descrie vizita ei la Hyerès, unde Bălcescu grav bolnav o rugase să vie la el. Ea se arată nu numai adânc impresionată de starea gravă fizică în care se afla Bălcescu, dar dorește din toată inima să-l ajute. "I-am propus să scriu eu sub dictarea lui. Suvenirurile acelor ore de lucru, întrerupte prin convorbiri amicale, sunt unele din cele mai scumpe ce am păstrat din legătura noastră de frați!" Așa ne apare înaintea ochilor, una din cele mai înălțătoare scene ale tragediei pe care o trăiau două suflete departe de țara lor, în exil: Bălcescu pe patul de moarte, dictând pagini din Istoria lui Mihai Viteazul secretarei lui, Maria Cantacuzino. Se poate vedea totodată raporturile alese care existau între cei doi, Maria Cantacuzino, relevând un suflet de o măreție de Ifigenie, obișnuită cu prețul oricărui sacrificiu de sine. Împărtășind cu toată înțelegerea suferințele lui Bălcescu, Maria Cantacuzino își dezvăluie discret ceva din destinul ei propriu, stăpânit de același dor și dragoste pentru pământul românesc al Moldovei.

De soarta Mariei Cantacuzino la Paris se ocupă cu precădere G. Oprescu, în a sa Istorie a Artelor, deoarece doamna noastră ajunge în orașul luminilor frecventatoare a cercurilor de artiști, devine curând inspiratoarea spirituală a pictorului Chasseriau, elev al lui Ingres și Delacroix. Și pe când artista Alice Ozy îi stă model pentru celebrele sale eroine goale, Maria Cantacuzino îi servește drept model pentru operele sale religioase. De la Chasseriau, pictor născut în coloniile franceze, dintr-o mamă creolă, mort tânăr la 37 de

Scanned with OKEN Scanner

ani, ne-a rămas un desen în creion al Mariei Cantacuzino. Hotărâtoare în viață va fi însă întâlnirea cu pictorul Puvis de Chavannes, a cărui soție îi va fi mai târziu. Locul lui Puvis de Chavannes în pictura franceză este bine definit, el fiind între urmașii lui Delacroix și premergătorii marei opere impresioniste și postimpresioniste, nu întâmplător van Gogh se arată un demn admirator al lui Puvis. Marele merit al lui Puvis de Chavannes, este de a fi păstrat expresia poetică a culorii prerafaelite în plin naturalism, așa după cum bine o arată Strinberg într-o scrisoare adresată lui Gauguin.

În Panteon, Puvis de Chavannes a reprezentat-o pe sfânta Geneviève, patroana Parisului, cu chipul Mariei Cantacuzino. Cinstirea asta i-a dat-o nu numai el ca soț, ci mai toți contemporanii ei, de ar fi să amintim aici pe rafinatul și cunoscătorul saloanelor pariziene, Robert de Montesquieu, care o considera pe Maria Cantacuzino ca pe una din femeile excepționale ale secolului. Aici este locul să dăm glas unor fragmente din suvenirurile lui P. Baudouin, elev și prieten intim al lui Puvis de Chavannes, asupra Mariei Cantacuzino (Mes Souvenirs. Gazette des Beaux-Arts 1935, 77, 1, 296-314):

"Il se rendait alors a son atelier de travail, et s'arretait chez la Princesse Cantacuzene, l'amie de toute sa vie et qui eut une si grande influence sur sa carriere et sur son genie". "Quand j'essaie d'evoquer certains aspects de la vie de mon maître, je ne puis laisser dans l'ombre sa collaboratrice, mieux, son inspiratrice, cette femme admirable qui fut pour lui comme une fée tutelaire, la princesse Cantacuzene de qui la noblesse d'ame et de caractere ne saurait s'oublier. Il n'est que juste de l'associer a la gloire de Puvis de Chavannes. Ceux qui ont eu le bonheur de la connaître gardent d'elle un souvenir profond. Dans sa vieillesse meme, elle avait conservé une beauté delicate et charmante. Sa bonté n'avait d'egale que son energie. Avant voué sa vie a Puvis, passionnée pour tout ce qu'il creait, elle sut toujours cependant respecter cette liberté a laquelle l'artiste tenait tant. Presque toujours elle l'accompagnait vers Neuilly et elle le fit jusqu'aux derniers limites de ses forces. Malade

Scanned with OKEN Scanner

elle garda la chambre de longs mois. Je me rapelle a ce propos un mot de Cazin: "On va la voir pour la consoler, dit-il, et c'est elle qui vous console". Pendant qu'elle agonisait, j'etais seul chez mon maître. Lorsqu'elle se fut eteinte, Chavannes, sortant de la chambre, me dit en me prenent par la main: "Venez la voir, elle est comme a vingt ans". En effet, l'approche de la mort avait transfiguré ses beaux traits, et je le voyais plus jeune que je ne l'avais jamais connue"*.

La trei luni după moartea soției sale se stinge din viață și Puvis de Chavannes. Întorcându-ne la portretul de la Lyon, tot de la Baudouin aflăm că el a fost donat testamentar de doamna Maria muzeului din Lyon, ceea ce se regreta, după părerea lui Baudouin locul acestui tablou, reprezentând unul din cele mai frumoase portrete al secolului, ar fi fost la Louvre. În acest portret Maria Cantacuzino apare de-o frumusețe care deși veștejită de trecerea anilor, își mai păstrează nobletea ei suprapământească ce nu cunoaște moarte, fiind o oglindire a sufletului, el însuși, o depășire a timpului.

---

* De câte ori mergea la atelierul său, se oprea și la Prințesa Cantacuzino, prietena întregii sale vieți și care a avut o mare influență asupra carierei și geniului său... Când încerc să evoc viața maestrului meu nu pot să las în umbră pe colaboratoarea sa, mai bine spus, inspiratoarea sa, femeia admirabilă care a fost pentru el ca o fee tutelară, prințesa Cantacuzino, a cărei nobleță a inimii și de caracter nu pot fi uitate. E mai mult decât drept să fie asociată gloriei lui Puvis de Chavannes. Cei ce-au avut bucuria de a o cunoaște îi păstrează o amintire profundă. Chiar și la bătrânețe și-a păstrat o frumusețe delicată și fermecătoare. Bunătatea ei nu era egalată decât de energia ei. Dedicându-și viața lui Puvis, pasionată pentru tot ce crea, a priceput totuși să respecte libertatea la care artistul ținea mult. Aproape zilnic îl însoțea la Neuilly și a făcut-o până la ultimele limite ale forțelor sale. Bolnavă, nu mai părăsea camera de mai multe luni. În legătură cu asta îmi amintesc de vorbele lui Cazin: "Omul vine s-o vadă pentru a o consola și îl consolează ea". În timpul agoniei sale eram singur cu maestrul meu. Când s-a stins, Chavannes ieșind din camera ei mi-a spus strângându-mi mâinile: "Vino, s-o vezi, arată ca de douăzeci de ani". Într-adevăr apropierea morții îi transfigurase frumoasele trăsături și eu o vedeam mai tânără decât am cunoscut-o vreodată.

Scanned with OKEN Scanner

Și ca în orice adevărat portret, de ar fi să ne gândim la maeștrii genului ca Tițian sau Velasquez, și cel de față cuprinde o fărâmă din inima creatorului său, care se împărtășește aici, mireasma lirică dând de fapt înțelesul de taină al operei; în acest portret Puvis de Chavannes, omul, își exprimă cele mai adânci sentimente pe care le are pentru femeia care i-a fost ani de zile prietenă, doar târziu devenindu-i soție. Artistul își mărturisește o dragoste zguduitoare care în loc să fie atacată de rugina timpului, s-a transformat cu anii în venerația pe care o are muritorul față de o sfântă.

Această sfântă, patroana Parisului secolului al XIX-lea este românca Maria Cantacuzino.

George Oprescu în anii 1944 se plângea că la noi încă nimeni nu s-a ocupat de biografia acestei ființe alese. După umilele mele cunoștințe - și tare aș vrea să mă înșel - această biografie încă nici azi nu este scrisă. Cercetătorului care se va dedica studiului vieții Mariei Cantacuzino, pe care va trebui s-o ducă la lumină cu truda și migala științifică încălzită de dragostea și entuziasmul pe care ți-l dă apropierea de astfel de subiecte, neamul românesc îi va arăta veșnica lui cinstire. Căci vorbele pe care le-a scris Maria Cantacuzino referindu-se la Nicolae Bălcescu, i se potrivesc tot atât ei însăși: "Este bine, nobil și drept ca memoria să-i fie cinstită iar amintirea ei să rămâie vie în sufletul fiecărui român".

Scanned with OKEN Scanner

Dascăli clujeni

Omul, odată dincolo de zenitul vieții dantești, mult mai des căutat de inorogul trecutului, deci față în față ca-ntr-o oglindă cu el însuși, tot mai pertinent își dă seama cât de mult datorează dascălilor săi, meșteri ce i-au format sufletul, atunci când acesta avea consistența lutului bun pentru statui.

Din galeria celor numeroși îmi vin azi în minte ca adevărate personagii ale lui Carlyle, trei dintre ei, profesori la Facultatea de litere din Cluj, aparținând în 1947, când am fost student la ei, de Universitatea Ferdinand I.

Primul este Dumitru Popovici, profesor de literatură română modernă, preocupările lui în acea epocă era cu precădere poezia lui Eminescu, asupra căreia ținuse un curs de patru ani. Pe-atunci principiul învățământului universitar prevedea întâietatea dezvoltării cadrului didactic, studenții, simplii "ascultători" își puteau completa cunoștințele și din cărți.

D. Popovici apărea printre noi ca un prinț indian, distant, cu părul argintiu, avea un chip de culoarea bronzului roșcat, bătut de lună, avar în mișcări, chiar rigid. Aspectul acesta exterior nu corespundea firii trufașe a vreunui dandy baudelairian ci era dat de boala lui Adison de care suferea, răpindu-l în plină putere creatoare la vârsta de 50 de ani, abia împliniți.

Prof. Popovici la curs și seminare se manifesta ca un îndrăgostit de meserie, pentru îndeplinirea misiunii sale nu precupețea niciun efort. Cercetător atent, vroia să dea, atât cât era posibil, istoriei literare, o bază științifică, dedicând o pondere deosebită documentului și bibliografiei. Toate studiile sale poartă amprenta tendinței științifizante, fără să le închidă însă în tiparele anchilozante ale dogmei,

Scanned with OKEN Scanner

stilu-i apărea aromat de boarea aurie a unei adânci simțiri poetice. La D. Popovici aș zice că exista un echilibru perfect între formă și fond, ca la un clasic în cel mai bun înțeles al cuvântului. Înzestrat cu o cultură excepțională a recurs nu rar la studii de literatură comparată, continuând strălucit pe predecesorul său la catedră, Gh. Bogdan-Duică. Printre multele contribuții originale în domeniul literaturii române, rămâne ca fundamentală încadrarea lui Eminescu în curentul romantismului universal și al poeziei titanice, cu resurse în legendarul Ossian și Byron.

Sigur, soarta vitregă nu l-a lăsat să-și întregească destinul, dar atât cât a durat, a întărit imaginea unui mare și de neuitat profesor.

Colegul său de literatură a Transilvaniei, a fost profesorul Ion Breazu. Parcă-l văd cum se așeza la catedră, modest, punându-și cu grijă manuscrisele pe masă, mângâindu-le cu drag, ca pe niște copii. Avea o frunte bombată de înțelept oriental și ochii blânzi, alunecându-i de după ochelari visători și absenți, peste noi.

Cursul lui privea dezvoltarea literaturii transilvănene din sec. XVIII și al XIX-lea: de la el am auzit întâia oară de Pavel Vasici, Ioan Molnar Piuariu și încă de atâția alții, între ei Budai Deleanu și Gheorghe Barițiu, ocupau locul unor astre de mărimea primă.

Ce impresiona la Ion Breazu era evlavia și pasiunea, sfințenia, pusă în prezentarea unor scriitori pierduți de mult în umbrele timpului. Personifica tipul dascălului crescut în tradiția cea mai bună a școlii ardelene a lui Șincai, Samuil Micu și Petru Maior. Ascultându-l cu câtă adeziune ne istorisea și ne caracteriza opera unui mare necunoscut, aveai siguranța că de o astfel de dragoste idee trebuie să fi fost animat și Gh. Lazăr, când a coborât în Țara Românească și a pus bazele școlii de la Sf. Sava din București. Nu numai că am urmat cu deosebită regularitate fiecare prelegere a profesorului Breazu dar mă mândresc că am luat examenul la el cu distincție atrăgând asupra mea atenția nobilului și respectatului de mine cărturar. Când de multe ori venea la oră cu ochii roșii, obosiți, noi studenții știam că profesorul a studiat întreaga noapte deoarece la locuința cu fereastra studioului său de lucru către stradă, foarte adeseori ardea lumina până în zori de zi.

Scanned with OKEN Scanner

Dar nu i-a fost hărăzit nici acestui rar amant al cărții, să strălucească prea mult, căci se stinge din viață, la nici 58 de ani, doborât de o năpraznică boală de sistem.

Ion Breazu își iubea cu venerație înaintașii, precum Eminescu în poezia Epigonii, iar când citea din lucrările lor îl vedeam cuprins de o emoție cosmică, asemenea celui ce admiră minunile cerului înstelat sau chiar florile nevăzute ale Paradisului.

A fost o pildă de om acest Ion Breazu.

Tot prin 1947 în Cluj, mă întâlneam cu profesorul Silviu Dragomir, de obiceiu el în drum spre Universitate: Un uriaș, înalt și sfătos, întrecea pe cei din jur cu un cap bun, încorpora pe un tribun al lui Avram Iancu, sau mai bine pe Horia, cu țundra pe umeri, descălecător din versurile lui Aron Cotruș. Obrazul aspru de moț îi era luminat de priviri blajine și curate ca apele unor Dumineci rustice, transilvănene. Se distingea de ceilalți printr-o noblețe exprimată de caracterul sufletului, trupul fiindu-i colțuros destul, asemenea celui al lui Balzac în piatră de Rodin.

Se naște la Gurasada, lângă Ilia pe Mureș, începând liceul la Beiuș, îl termină la Novisad în Iugoslavia, împrejurare ce-l va determina să se dedice slavisticei, urmând în continuare studiile la universitățile din Cernăuți, Viena și Moscova. Înainte de 1918, se află în rândurile luptătorilor pentru eliberarea Ardealului, ducând o activitate ziaristică bogată, la Tribuna lui Goga, dar și Românul lui Goldiș. La 1 Dec. 1918 figurează printre secretarii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia.

Revenind la profesorul Silviu Dragomir amintesc că este autorul a o serie de lucrări de specialitate în slavistică, ceea ce i-a și dus titlul de membru al vechii Academii. Citez lucrarea sa asupra Românilor din sudul Dunării, Vlahii și Morlacii, bazată pe consultarea a nenumărate documente croate și sârbe din secolele XIII și XIV-lea, fundamentală pentru cercetătorul istoriei acestor popoare. Ca slavist locul lui S. Dragomir se află lângă ilustrul Ioan Bogdan, alt savant de mare prestanță. Ca istoric a scris una din cele mai documentate monografii asupra lui Avram Iancu și a lui Sava Brancovici.

Scanned with OKEN Scanner

Ținând legături strânse cu Aradul - tata mi-a vorbit des de el - am vrut să-l vizitez dar sfiala ce mi-o inspira m-a îndemnat să tot amân întâlnirea noastră, până ce într-o zi nu l-am mai văzut ieșind în calea mea: regimul comunist l-a îndepărtat de la catedră și l-a întemnițat la o vârstă apropiată de 60 de ani.

De ce a trebuit Silviu Dragomir să îndure chinul temnițelor comuniste? O spunem fără niciun înconjur: fiindcă a fost, după cum am văzut, un mare român, unul din generația tânără făuritoare a României mari și mai apoi după 1944, a refuzat să se pună în slujba stăpânilor ce-i cereau - așa cum a făcut-o urmașul său la catedră - să susțină că limba românească este de origine nu romanică ci slavă. A ajuns închis, ca fiu demn al acelui neam românesc ce nu a înțeles să-și renege convingerile ca pe niște haine prea purtate.

Moare neînvins în 1962, Silviu Dragomir, acest gigant, tribun al lui Avram Iancu, Horia cu țundră pe umeri, descălecat din versurile lui Aron Cotruș.

Cei trei profesori amintiți de noi fac parte neîndoios din elita spiritelor alese ale neamului românesc, arhitecți ai unui măreț templu de cultură românească, eroismul lor reieșind din slujirea fără prihană și întru credință a idealului-altar. Numai pornind de la izvoarele lor, moștenire unică spirituală, înălțând trepte din sufletele noastre către ei, vom putea privi cu speranță spre orizonturile luminoase ale României de mâine, cu adevărat libere și creatoare.

Scanned with OKEN Scanner

La Sibiu și Rășinari

Prin anul 1954, am făcut stagiul de vară la Sibiu și trebuie s-o mărturisesc, am considerat acest eveniment ca pe o distincție, avizat fiind de alți colegi că voi întâlni oameni și locuri deosebite.

În cetatea albă a Spitalului, șeful secției de medicină internă era drul Manta, o figură distinsă, părul alb și seriozitatea lui, îi dădeau înfățișarea unui profet descins din tragedia antică, un Tyresias, în halat alb, viu, printre noi.

Atât el cât și colegii săi, ceilalți medici, purtau încă în amintire trecerea pe la ei a Facultății de medicină clujene, reprezentată de Iuliu Hațieganu, Ion Goia și întreaga pleiadă de profesori eminenți. Astfel că în spiritul lor se păstra pe mai departe idealul Arcadiei universitare cu notele comune unui Symposion platonic, reînviat. De unde calma atmosferă de colegialitate, dar totodată și de emulație, întreținută de focul iubirii curate pentru pacient și studiul medicinei. Vizitele se desfășurau sub egida sfinților fără bani, Cosma și Damian, continuate nu rareori în lungi dizertații peripatetice.

Restrâns la câteva cuvinte, pe-acea vreme ucenicii lui Esculap îmbinau utilul cu frumosul, nu altfel cum se vedea realizat acest principiu horațian și în portul țăranilor din satele de primprejur.

De-atunci consider Sibiul drept un oraș al luminii. Până și sub arinii lui, pomi proprii peisagiului său ca de pildă pinii pentru Roma, chiar umbrele se arată a fi tot un fel de lumină, dar suflată în negura tainei. Pe străzile orașului, largi, mă simțeam acasă în Arad, revedeam șesurile exprimate prin reverbele dulci, nu lipsite de oarecare melancolie, care de-a lungul Cibinului se pierdeau în zarea depărtată, tocmai în infinitul unde pământul se preschimbă în cer și

Scanned with OKEN Scanner

cerul sărută pământul.

Dar lumina curgea peste tot, plină, bogată și desigur ajungea și în ochii locuitorilor de unde dăruirea ei te-nvăluia ca o mantie caldă. Sibienii, oameni deschiși, își purtau inima în pălmi. Iar în ce privește fetele, mai frumoase și prietenoase, nu cred să mai existe pe-acest glob, altele. Personal cred că Lucian Blaga, le purta în sufletul său de mare poet, când a compus minunatele versuri: el (vântul n.n.) fete preface/ pe străzi în statui,/ de trupuri lipindu-le/ mai tare veșmintele,/ sub inuri, vădindu-le/ când sânii, când coapsele,/ minunile, sfintele.

La capătul promenadei, clădirea restaurantului Împăratul Traian îți apărea, îngreunată de vreme, ca un important monument istoric. Înăuntru, mesele aranjate în loji deschise, de-a lungul pereților, te duceau la nu știu care "Belle epoque" de sfârșit de secol. Dacă aveai puțină imaginație și mai adăugai decorului câteva plante și flori de seră, puteau să-ți apară în mijlocul sălii, cu parchetul oglindă, perechea din tabloul celebru al lui A. Renoir, Dansul. El, auster, în costum albastru-închis, Ea într-o rochie largă strânsă la mijloc, în alb și albastru pastel, culori ai crinilor crescuți sub cerul senin dintr-un Carmel, al visului. Și urmau cadența rară a unei melodii tare de mult uitată.

Desigur la Împăratul Traian timpul trecerii a ajuns să stea pe loc, încremenit sub privirile vrăjite ale anilor.

Apoi cobori scările în orașul vechi, medieval, unde fiecare colț te-mbie cu o legendă, la care de-altfel ai venit ieșind cu nepăsare, din istoria contemporană. Pe undeva se află și muzeul Bruckental, o instituție cu care s-ar lăuda orice oraș apusean.

Dumbrava cu pădurea ei intră până în pragul urbei. Departe să-i inspire spaima catedralelor baudelairiene, pentru băștinaș înseamnă un loc de întâlnire cu sine și ai lui, de meditație sacră. Totul în ea, îl îndeamnă spre executarea unui ritual interior, adică unde găsește razele soarelui împrăștiate, după ce și-au făcut loc prin hornul crengilor, pe iarba încă udă de rouă, el își ridică un altar, căruia i se va închina. (Lecția mi-am însușit-o prin Altarul din pădure de la Sâmbăta de sus).

Scanned with OKEN Scanner

Mai precis, în dumbravă se celebrează liturghia "codrului frate cu românul".

Și peste tot simți prezența obsedantă, chiar și nevăzută, a munților vineți ai Sibiului, cântați de poetul deșărat, Aron Cotruș.

Sibiul este deci o carte deschisă cu mai multe capitole, fiecare iluminat pe margini de mâna zeiței frumuseții, în persoană. Și dacă Florența trăiește azi, simbolic, prin Beatrice Portinari, ori valea Sorgăi cu întreaga Provență prin Laura de Sade, Doamna Sibiului, reprezentându-l în ce are mai de durată și nobil, după gândul meu, va rămâne Hortensia Cosma, prima soție a lui Octavian Goga. Prin felul ei de-aș fi dus viața într-un amestec de ceresc și pământesc, destin de adevărată ființă românească, Diotimă autohtonă, socot că se identifică neapărat cu spiritul etern al orașului Sibiu, zis al luminii.

Dar cum bine se știe, în anii lui '50 Octavian Goga era interzis, străin și exilat în propria-i țară, lucru aflat și prin comunicarea ce ni s-a făcut, de la început, să nu vizităm cumva, Rășinarii, satul său natal. Bineînțeles n-am rezistat ispitei, nu m-ar fi oprit nimeni să nu-l caut, cu orice risc, acasă la el pe marele nostru poet. Din fragedă copilărie i-am ținut poezia lângă inimă, împreună cu cea a lui Eminescu. Dovadă îmi stă volumul său, *Poezii*, apărut în 1941 în editura Cugetarea din București pe care m-am semnat, iar sub nume am notat, fără drept de apel, "elev clasa VI b".

Am luat tramvaiul deci și după ce-am intrat în sat, râul vijelios de munte m-a transpus deodată într-alt timp și spațiu. Al Veșniciei. Apele repezi veneau de sus din țara căprioriilor și cerbilor, răsfrânte în ghiocuri descântate, cu mirosuri de cer.

Am trecut un poduleț s-ajung pe o stradă pietruită, mărginită de case arătoase și porți masive de lemn, ceea ce ar fi însemnat că după ele, descendenții juzilor, aveau ceva de adunat. Pe aproape trebuie să fi fost și mult cântatele "Curți ale dorului".

Trec de școala impozantă, ca peste drum să-mi vină-n cale biserica, tiară de nestemate, dintre ele turnul înălțat părea un diadem falnic. Am admirat frescele de pe baldachinul pridvorului, pe-alocuri crăpat, și de pe zidurile exterioare, învățând să citesc din

Scanned with OKEN Scanner

ele ca-n filele Sfintelor Scripturi. Și văzându-le în parte șterse de vitregia vremurilor, m-a stăpânit grija mare privind viitorul lor: de ce nu le-am ține sub un paravan de sticlă, astfel să ne încânte ochii și inima, la fel ca Bibliile vechi bătute în pietre scumpe și ținute în vitrină.

Din fața lăcașului am mai avut perspectiva înălțimilor blânde acoperite de păduri de brazi, parcă odăjdii pentru cei ce vor vroi să urce în procesiune drumul către Horebul urieșilor - Blajini. Dacă ți-ai da osteneala ai reuși să auzi tăcerile profunde vorbindu-ți, împărtășire prin care s-a ivit și cântul Doinei din fluier. Atâta pace și liniște, armonie atotcuprinzătoare, ceasuri de "vecernie domoală", te fac să simți că ești în țara Poetului, pe o treaptă, mai sus de restul muritorilor, mai înspre porțile raiului. De-acolo și aromele proaspete ale cetinilor scuturate din aripi de îngeri, rătăciți pe drumuri. Sborul lor e singura mișcare în toată nemărginirea naturii, transformată într-un templu gigant.

Am luat-o, mai pe urmă, de-a lungul uliței popilor unde m-am trezit în fața casei părintești a lui Octavian Goga. Întocmai cum a descris-o el: "De pe păreții-ngălbeniți/ Se deslipește-n pături varul/ Și pragului îmbătrânit/ Începe-a-i putrezi stejarul".

Lipseau cei trei pruni care și-au împlinit destinul pământesc, se vede: "Trei pruni frățini, ce stau să moară,/ Își tremur' creasta lor bolnavă,/ Un vânt li-a spânzurat de vârfuri/ Un pumn de fire de otavă".

Un zid deși scund, despărțea cu adevărat două lumi, în cea după el, în care intrai pe o poartă strâmtă, hălăduiam sub umbrele bogate ale unei vegetații răsărite parcă din trupul celor care se odihnesc sub glie, deci toate se înghesuiau întru întâmpinarea mea; crengile înfrunzite îmbelșugat, până la iedera cățărătoare asemeni unei hlamide, pe zidurile casei joase.

M-a condus, sora poetului, Claudia, încă în viață. Împreună am pătruns într-una din camerele sfinte ale culturii românești, cu masa de brad a poetului și tocul de scris, cel ce-ar fi trebuit să fie așchie din steaua sub care și-a dorit mormântul, baciul Mioriței.

Claudia avea un chip prelung, păstrat gingaș, nu lipsit însă de

Scanned with OKEN Scanner

oarecare severitate. Să-mi fie iertat dacă după atâta timp o confund cu imaginea din poză a Victoriei, sora moartă atât de timpuriu, cântată de Oct. Goga în nemuritoarea sa poezie, Dăscălița. Auzind-o vorbind, parcă sub bagheta unui mag-solomonar, înviau din icoane și tatăl Iosif-preotul cu înfățișarea plugarului trudit, și soția Aurelia, la chip și ochii albaștri leită fiul ei, prin toată bunătatea și dragostea sa, oferea cel mai viu model pentru o statuie a Mamei, apoi fratele Eugen, din jurul cărora nu puteau absenta nici ceilalți, în frunte cu lăutarul, Lae Chiorul.

Cele câteva ore petrecute cu dna Claudia, în casa părintească a lui Octavian Goga, mi-au rămas de neuitat. Mi-au inspirat nenumărate poezii și astăzi mă poartă înapoi pe-aceleași drumuri de altădată. Sfinte, de bună seamă.

Și dintre toate mai emoționant mi-a părut faptul că marele poet îmi devenise familiar, îl simțeam cald, obraz lângă obraz, inimă lângă inimă, și asta fiindcă o auzeam numindu-l pe sora lui, Claudia, simplu de tot: Tavi.

Octavian Goga, Tavi al nostru. Nu numai că mă identificam cu el dar atunci mi-am găsit și eu rădăcinile pământești, niciodată moarte.

Am trecut și pe la cimitirul satului, unde am dat întâi de mausoleul baronului Andrei Șaguna, păzit la intrare de doi lei, simbol al caracterului din viață al Mitropolitului, cu al cărui statut organic, scria tatăl meu, umblau țăranii în tureatca cismelor. Bunica mea printre fotografiile ei dragi, ținea mult la cea a lui Andrei Șaguna păstrată lângă a lui Avram Iancu, pozat puțin înainte de moarte, de mamă-sa, nevastă de notar, la Baia de Criș.

Și apoi, mai în spate mormântul simplu dar cu atât mai sublim al familiei Goga, subt o cruce-troiță, cum se cuvine unor creștini români cu depărtate legături la strămoșii lor daci. În cele câteva clipe de reculegere, mi-am zis că sora Claudia n-are chiar dreptate când o acuză pe Veturia, cea de-a doua soție, că l-ar fi înstrăinat pe Tavi de familie, ducându-l la Ciucea. De fapt realitatea trebuie să fie alta. Pajura, după legile și chemările ei, și-a luat zborul căutându-și un alt cuib, în munți, unde până mai ieri, se mai putea auzi, cântând,

Scanned with OKEN Scanner

pasărea măiastră. La Ciucea castelanul Oct. Goga durează pe veci legat de ai lui, Moții lui Horia și Avram Iancu, meleaguri binecuvântate de Dumnezeu, pe care într-o zi, la Vidra pasărea fără somn a cătat și s-a făcut Om.

Înălțat pe un tărâm peren, Octavian Goga nu mai e al familiei ci al neamului acolo în cavoul zidit de arhitectul formelor românești, G. M. Cantacuzino. Săpate-n aurul minelor din țara Zărandului, în lespedea funerară se pot citi câteva versuri din poezia Din larg, ca o eternă aducere aminte:

Jur împrejur e largul care cântă,
E soare-n cer, e sărbătoare sfântă
Și-n vreme ce mi-a amuțit pământul
Fiorul păcii-n suflet mi se lasă,
Eternități îmi flutură veștmântul;
Simt, Dumnezeu cum mă primește-n casă...

Iată-l pe autohtonul, ortodoxul, românul ca împlinire existențială, veșnicul Octavian Goga, născut și nu făcut, din mijlocul poporului său, dar unic al pământului, pentru a desăvârși ceea ce Eminescu a numit cuminția (nu cumințenia fiindcă e din graiul bătrânilor) istoriei.

Nu-i oare exprimat în cele câteva versuri pe înțelesul tuturora, cuprinsul credinței de peste veacuri, aceeași de-a pururea, de la getul lui Zamolxe la ciobanul mioritic până astăzi în ființa neamului nostru, că de fapt moartea nu-i decât sărbătoarea sfântă a întoarcerii omului în casa lui Dumnezeu?

Acesta-i unicul, marele poet și patriot Octavian Goga, nemuritorul cântăreț al pătimirii noastre și al celor fără țară.

Tavi, al nostru...

După 20 de ani și mai bine, reîntors în România, în cadrul unui pelerinaj ales, am vizitat bineînțeles și satul Rășinari. Prin urmare, m-a ajutat Cel de sus, să mai vin încă o dată la casa poetului Goga, de pe ulița popilor. Dar am bătut în zadar în poartă că nimeni nu mi-a deschis-o. Într-un târziu un vecin, probabil unul din nepoții

Scanned with OKEN Scanner

vecinului Neculaie ("De ce-ți ștergi ochii cu cămașa,/ - Ori plângi, vecine Neculaie?..") oarecum cu jenă, mi-a spus că din păcate, casa poetului este închisă, nu se poate vizita. Din când în când mai vine o presupusă nepoată a familiei din București, dar se vede că prea multă grijă nu dă ea casei, odată ce arată atât de dărăpănată și pustie. Acum i se potrivesc versurile de altădată ale poetului: "Iar dacă razele de soare/ Printre șindrile făcu-și cale,/ Văd sporul pânzei de păianjen/ Și-nfiorate mor de jale".

Profit de ocazie să fac un apel tuturor Sibienilor, cetățenilor din Rășinari cât și forurilor oficiale cu dragoste față de memoria lui Oct. Goga, să îndrepte starea actuală a lucrurilor, să-i readucă din lumea unde sunt plecați, deschizând porțile casei lor, celor ce purced de departe să-l întâlnească pe poetul Oct. Goga între ai lui, redevenit ca odinioară, Tavi. Cinstirea lui Oct. Goga trebuie să aibă loc și la Rășinari, în casa și satul natal de unde și-a luat vulturul zborul, dar i se mai află și astăzi nesecatele izvoare, ce-i strigă tare numele: Octavian Goga.

Întâmpin această acțiune de întoarcere la ei, acasă, a poetului și a familiei sale prin următoarea

Efigie, Octavian Goga

Ogorul cerului cu pana
Unui Apostol, tu îl ari
Cuvintele să-ți fie mana
Îngenunchiaților, plugari.

Pentru o nuntă cum la Cana
Din juzi, făcut-ai nunii mari
Să joace cât li-e plină cana
De dor, bătrânii lăutari.

Ci Domnului cântând Osana
Prin tine-au devenit mai tari
Le-nalță muntele alb, strana
Pe când sub visători pănari
Ca ieri te-așteaptă Cosânzeana
Și toți ai tăi, la Rășinari.

Scanned with OKEN Scanner

Cu tata Tiberiu pe malul Mureșului

"Vorbiți copiilor voștri despre virtute, ea singură poate face pe om fericit, nu averea.

Vorbesc din experiență. Ea m-a susținut în nenorocire. Ei îi datoresc, precum îi datoresc și artei, că până acum nu m-am sinucis".

Ludwig van Beethoven

Am o poză datată cu anul 1935, Arad, început de Martie, în care împreună cu tatăl meu Tiberiu, stăteam așezați pe două din scaunele albe, pe-acea vreme înșirate de-a lungul promenadei de pe digul, frumos amenajat, al Mureșului; exact în dreptul unde pe trepte largi te urcai de lângă Palatul cultural într-un alt liman, parcă de dincolo, al visului. Eu copil de câțiva anișori, purtam palton albastru, marinăresc, prevăzut cu nasturi rotunzi galbeni-aurii, în cap bască dată pe-o ureche - picioarele nu-mi ajungeau până la pământ - iar tata, tot în palton și pălărie de gală, etala o morgă distantă, pe care îi plăcea de multe ori s-o ironizeze, nerecunoscându-se în ea.

A fost prima mea întâlnire cu malul Mureșului, de-atunci am revenit mereu la el ca la o Patrie a Făgăduinței, deci și pătruns de un sentiment statornic în calda mea iubire.

Mă plimbam uneori, ca elev, după amiezele, Dumineca și la sărbători, alături de alți colegi, prin lumea pestriță și zglobie, atrăgându-mă câte un chip angelic de fată, cinstit cu câte-o privire fugară, doar mai mult n-aș fi îndrăznit și eram tare mulțumit dacă îmi dădea iluzia unui răspuns, bineînțeles la fel de inocent. În atare zile, cânta pe mal, ca aproape în orice poezie simbolistă, fanfara militară, aliniată pe platforma ieșindă din dreptul intrării principale, condusă de dl. locotenent Botto. Și trebuie s-o spun, execuția se desfășura

Scanned with OKEN Scanner

impecabil, cel puţin aşa o calificam noi, prin acel amestec dintre valsurile vieneze ale lui Strauss ori Zeller şi melodiile populare de Monţia sau Brediceanu.

Mai adeseori îmi plăcea să mă plimb singur, de foarte timpuriu solitudinea devenise parcă elementul meu predilect. Porneam de pe platoul central, unde mă pozasem cu tata, copil, după ce-am admirat însă, fără să mă satur de ea, ca-ntr-o poezie de Eminescu îi găseam întotdeauna preţuri noi, perspectiva din faţă-mi de-a lungul aleii dintre Palatul cultural şi parcul bogat în vegetaţie, a statuilor, până în piaţa primăriei şi mai departe. Planul se întindea ca tras cu linia, al unui oraş hipodamic, elen sau de renaştere ori nimeni nu poate contesta stilul neoclasic atât de caracteristic, urbei mele natale, Aradul. O luam apoi spre podul Cetăţii în dreapta fiind parcul, aşezat mai jos, ca într-o groapă. Adunarea nenumăraţilor pomi şi clar-obscurul rambrandtian de sub umbra lor, mă umpleau întotdeauna de evlavie, parc-aş fi văzut un templu sau moscheie ale căror coloane drepte le formau tocmai copacii prea îngreunaţi sub coroana lor. Ei îmi dădeau impresia că le-aş putea vorbi şi asculta poveştile tare vechi, dacă aş fi în stare să le învăţ limbajul. Una din ele o gustam toamna sezonul covoarelor arămii şi al crengilor desfrunzite, proiectate pe cer ca braţele disperatei Niobe. Decorul avea ceva funerar în el şi atunci graiul pomilor corespundea poeziei bacoviene "de sineală de aur, de sânge" îmbinat şi cu plumbul cel greu.

Mai încolo îmi ieşea în cale terenul de joc al liceului Moise Nicoară, a cărui clădire abia se vedea în fund, acoperită de castani stufoşi, i se desluşeau totuşi treptele imperiale urcând parcă spre un Panteon alb. Din contră, partea superioară a liceului scăpată din desişul pomilor, cu statuile din frontonul faţadei, aducea cu o adevărată cunună în piatră, aşezată mai mult în orizontalitatea, tot greco-romană, decât pe verticalitatea goticului teuton.

De bună seamă, Aradul se arată a fi oraşul parcurilor, al florilor şi al copacilor, între aceştia, castanii sălbateci şi băgrinii - salcâmi, pănari - predomină ca un leitmotiv dulce şi paşnic. Astfel că Aradul niciodată nu este mai pur şi el însuşi decât primăvara când oraşul

Scanned with OKEN Scanner

apare inundat, gata să se scufunde sub barocul vegetal, verde și crud, definit iar în termeni bacovieni, mirosind a grădini celeste.

Dar veritabila deschidere mi-o dădea tărâmul celălalt, malul propriu-zis cu apa Mureșului calmă; dacă n-aș fi auzit un murmur discret, ca un cântec al inimii în surdină, venit de sub sălciile căzând în ape ca niște Ofelii tânguitoare, aș fi crezut că râul e de fapt un lac. Acesta menit, ca în basme, în oglinda lui să răsfrângă seninul înaltului desfășurat ca o hlamidă și giulgiu printre străjerii malurilor, arbori despuiați și goi asemeni unor statui oarbe dar fără moarte. În liniștea patriarhală de început de veac, unde-n fiecare clipă așteptai să se întâmple un miracol, privirile și pe aripile lor sufletul, îți alunecau spre infinitul zărilor, unind profilul cenușiu, tot jos, al vechei cetăți, cu hotarul unde șesul se continua, devenind el însuși cer, iar natura în fumul cădelnițelor pământești celebra liturghia profundelor tăceri. Nimica nu clintea, totul avea semnificații magice, semne ce nu se vor dezlegate, dar pierzându-te în ele, îți desvăluie tainele ascunse.

Și peste contururile estompate în cețuri străvezii, uneori tulburate de câte un nor răzleț, se înfiripa în undele limpezi, ca nemișcate, peisagiul de Corot al Mureșului, apă fermecată, pe drept, pomenită în cântecul popular: "Mureș, Mureș, apă dulce/ Cin' te bea nu se mai duce".

Privindu-l mă trezeam recitând, jertfă dusă în cuvintele din Horebul meditațiilor, poemul în proză al lui tata Tiberiu, Șesuri:

"Veșnic desfășurată întindere. Poveste dintotdeauna spre zarea toată. Depărtări livide, orizonturi însulițate de turnuri, drumuri punctate cu duzi,

Cărări, ogoare, ape...

Învăluirea brazdelor e un suiș spre albastrul apos al fără sfârșitului. El însuși învălurare.

Dor de singurătate, izvor de nostalgii,

Tăcere, mister, odihnă".

Pe lângă poezia lui Bacovia și acest poem corespunde unui limbaj intim, exprimat, de această dată, de întinsele șesuri, însoțind râul, frate cu secolele, Mureșul.

Scanned with OKEN Scanner

Dar urmam un ritual interior atunci când coboram chiar lângă apă și simțind roua rece a ierbii proaspete sărutându-mi gleznele, îmi închipuiam că intru în contact cu mitul miturilor, Cumințenia pământului. Domnea un miros fraged de lucernă de curând tăiată, de trandafiri, de flori sălbatece, despre ele astăzi aș zice că nu cresc decât în acest rai pământesc, pe malul Mureșului, la Arad.

Deveneam deodată mare, gigant așa ca râul acesta coborât din adâncurile legendei, mă confundam cu el și toate ființele sale văzute și nevăzute. Îmi trăiam în toată plinătatea, Medelenii tinereților mele, de-acum ofrande pe altarul celui mai de neuitat vis al meu.

Deci rarele clipe când omul se simte privilegiat în spirit, poate privi în lăuntricul său suflet ca-ntr-o fântână, descoperind în ea, sub mâni neîntinate, izvorul nesecat al luminii blânde atât de proprie, câmpiei arădane: fericirea deplină mult căutată, împăcarea cu profilul chipului văzut fără fard ori artificiu, asemeni unui sfânt în pastă groasă de Rouault.

Dar cu adevărat am cunoscut marile taine ale acestui Mal al Mureșului, în plimbările cu tata. De-obiceiu le începeam pe asfințit, singuri pe mal ca doi pelerini în căutarea ostrovului sacru, locul desăvârșirii și curățeniei interioare, catharzisul aristotelic.

Și le-am descoperit într-o noapte ridicându-ne privirile spre cerul înstelat. Măreția și nemărginirea lui ne-a umplut, în primul rând, de-adâncă venerație. Doriți să vă confruntați cu frumusețile absolute ale universului? Faceți o plimbare într-o noapte înstelată pe malul Mureșului și priviți cerul șesurilor arădane.

Darul de-a privi la cer, a medita sub odăjdiile sale argintii este unic, și dreptate are Tolstoi, muritorul își cinstește acest har de-a dreptul divin, numai rareori. Preocupat de grijile pământești uită de însușirile sublime ale condiției umane, date numai ei, să-și înalțe ochii la cer, să se piardă în splendoarea imensității lui. Omul se plânge că nu-l vede pe Dumnezeu iar el i se arată în fiecare noapte, prin stelele cerului, făclii aprinse, după baciul Mioriței, Eminescu și Heine, pe drumul ce urcă la El. Am întâlnit prin urmare cerul înstelat, întâi cu inima întoarsă la originile zise primare, singurele

Scanned with OKEN Scanner

prin care se poate revela sacrul din lucrurile din jur, deci să le surprinzi hierofania. Pe respectivul drum ajungi plin de umilință, să-ți apleci fruntea și să te închini nu altfel cum i s-a întâmplat cândva filozofului Kant ori eroului voiculescian simțind că raza divină îi lovește tâmpla din lut osos.

Numai după un timp îndelungat am luat atitudinea insului mânat de curiozitate, deci după ce ne-am apropiat prin dragoste - Erosul divin după M. Vulcănescu - am recurs și la Logosul minții. Către acest scop ne-a îndrumat cartea *Ce-i cerul?* scrisă pe înțelesul tuturora de către marele astronom C. Flammarion, să cunoaștem ordinea stelelor și constelațiilor, conform reprezentării savantului ajuns să-și împlinească visul de totdeauna, adică să zboare spre celelalte planete.

Reperând Ursa mare, Ursa mică și Steaua polară, am început să descoperim pentru noi Pleiadele, Aldebaranul, Casiopeia, Orionul, ghicim Siriusul ce nu poate fi văzut decât noaptea târziu ori în anumite părți ale anului, mai mult decât festive.

De fapt n-am părăsit niciodată poezia admirării cerului înstelat, cartea ne-a slujit numai pentru a ne putea însuși vraja, regulile jocului de-a minunile. Pot să susțin că nopțile înstelate de pe malul Mureșului, mi-au rămas vii și m-au urmărit întocmai, o viață întreagă. Ori de câte ori în drumurile mele de peregrin transilvănean - cum îi plăcea lui tata să mă numească după I. Codru-Drăguşanu - m-am confruntat cu cerul, mă vedeam acasă la mine, pe malul Mureșului, în Arad. Au dreptate Heine și Blaga în poeziile lor: Stelele de-asupra mea/ Nimeni nu mi le-o lua.

Uitându-mă la ele aveam sentimentul cosmic al păstorului mioritic, prin el mi-am regăsit mereu Țara, mă întorceam la ea, fără ca cineva să mă poată opri, stelele mă ajutau, slujindu-mi ca mirabile conducătoare. Nu gratuit afirmă poetul florentin Dante că ele străluceau în ochii Doamnei lui, Beatrice, călăuza sa prin Paradis. Nu-i o fantasmă ci așa cum l-au perceput Eminescu și Paul Valery, de-acolo de sus ne vine cântecul depărtat al sferelor, acesta pătrunzând în inima poetului devine melodia îndrumătoare spre marile mistere. Glasul fără stingere al Șesurilor:

Scanned with OKEN Scanner

"Din linii se înfiripă viața: că atâta trăiește acum. Și din albastru: că atâta-i suiș aci.

Sufletul cu vântul îi frate și soră-i cu moartea, lumina. Că nu știi unde se întâlnește veșnicia cu tine, nici moartea. Dar pe amândouă le simți pe aproape.

Și-n hurducăiala unui vehicol tremură mișcarea, viața.

Un drum e undeva, pe aproape.

Că-n fără sfârșitul ăsta, toate lucrurile vieții și moartea chiar, sunt aci, aproape, aproape..."

Vreau să se știe că n-am vrut să fac nici un fel de fenomenologie, nici după Husserl, nici după elevii săi Curtius ori Scheler, când am descris, în fond, semnificațiile plimbărilor mele, sub cerul înstelat pe malul Mureșului. Am scris doar ceea ce sufletul mi-a dictat și jur că pentru mine semnificațiile descrise se prezintă real valabile, esențe permanente ale Ființei mele, găsindu-și expresia în acel românesc "întru" al filozofului C. Noica. Adică, purtat spre cerul înstelat, trăiesc în el dar în același timp mă și deschid spre altceva, în cazul dat spre spiritul pur al dragostei și cunoașterii, contopite într-una.

Și mărturisesc sincer, astăzi am convingerea că în acele nopți înstelate pe malul Mureșului la Arad, am cunoscut una din veșnicile lumii noastre de fiecare zi.

Căci să nu se uite, dacă poetul L. Blaga a zis că Isus a călcat peste ape cu picioare ca ale noastre, și, am adăugat eu, cu mâini ca ale noastre, a săvârșit toate minunile, a le vedea putem cu ochii noștri, dar numai dacă îi înălțăm la stele.

Scanned with OKEN Scanner

Despre originea cuvântului Ardeal

În ultimul timp în țară au apărut o serie de lucrări privind originea cuvântului Ardeal (Ștefănescu C. M. 1968, Rizea Ad. 1983), un rezumat al acestora îl prezintă cartea *Romanian Continuity in Roman Dacia*, de V. Ștefănescu-Drăgănești, din editura lui Traian Golea, Studii istorice românești, Florida, 1986.

Nu mai puțin, înmulțirea respectivelor cercetări se datorează unei reacții contra propagandei revizioniste maghiare, și anume ea zice că atunci când ungurii, în secolul al X-lea au cucerit țara dintre Carpați și Mureș, locurile erau pustii, ei le-au numit Erdely (țara păduroasă) cât despre Transilvania cuvânt latin, a fost pus în circulație de către nobilii și cronicarii istorici maghiari din Evul Mediu, prin urmare Românii nici nu posedă o denumire a lor, l-au împrumutat pe Ardeal din Erdely, iar pe Transilvania l-au preluat după secolul al XIII-lea, odată cu reîntoarcerea din Balcani, conform teoriei absurde a lui Roessler.

Lucrurile nu corespund realității desigur, și asta fiindcă noțiunea de Ardeal are origine mult mai veche, ungurii locuitori de stepă nu au cunoscut pădurea și dealul până la invaziunea Transilvaniei, au împrumutat cuvântul de la localnici, aceștia îl aveau în limbajul lor drept Ardeal. Astfel cuvântul Ardea cu semnificație de loc înalt, adaptat la deal împădurit, poate fi aflat în toate regiunile unde au existat Celții, de la aceștia au putut să-l ieie Dacii începând cu secolul al IV-lea înainte de Christos, odată cu năvălirea lor pe meleagurile orientale populate de traci, așadar cu mai bine 1000 ani înaintea venirii Ungurilor.

Este bine de reținut că despre adevărata sursă a cuvântului Ardeal au vorbit în primul rând străinii, astfel în 1886 Jos. Pic arată

Scanned with OKEN Scanner

că Ardeal nu vine de la Erdely ci are o vechime mult mai străveche pe când Wolf, citat de N. Densușianu în Dacia preistorică, scrie cum nu se poate mai clar că Ardel este cea mai veche denumire a Daciei, ea a fost preluată de Unguri ca Erdely.

Nu mai insist asupra celor publicate de Ștefănescu-Drăgănești, recomand din tot sufletul cititorului să-i consulte, bine documentata lucrare.

Aș sublinia însă, că până acuma, stau față în față două păreri: unii savanți consideră cuvântul Ardeal de origine celtă alții, mult mai depărtată, indo-europeană.

Este locul să mai amintesc că Vasile Pârvan în opera sa de bază Dacia descrie influența celtă asupra poporului dac, mult mai profundă decât cea greacă, savantul român îi dedică un capitol anume, intitulat: Carpato-Danubienii și Celții.

Sprijinindu-se pe date arheologice, Pârvan arată că începând cu secolul al IV-lea a. Chr. putem vorbi în chip curent de Celții din Dacia.

O ramură a Celților trece Dunărea în Balcani, ajung până la porțile vestitului Delfi în Grecia, pe care-l jefuiesc. Totodată suferă o înfrângere zdrobitoare astfel că Brenus comandantul lor se sinucide iar ei sunt împinși înspre Asia Mică, unde se stabilesc în ținutul Frigiei. Mult timp stăpânesc cetățile grecești învecinate, în primul rând Pergamul. Sub Attalos I-ul grecii din cetatea Pergamului pornesc război contra galeaților (galați, galateeni) - acesta este numele celților din Asia Mică - și după ce-i învinș își sărbătoresc victoria, în așa fel încât îi lasă nemuritori pe dușmanii lor. Vizitatorul de astăzi, a superbei cetăți a Pergamului - acolo după ce grecii din Alexandria au refuzat să le mai exporte papirusul a fost inventat pergamentul, material din piele superior celuilalt și prin faptul că permitea să se scrie pe amândouă fețele sale - va descoperi printre ruinele înălțate pe coasta unui munte, altarul lui Zeus închinat victoriei asupra galeaților, reconstituit în formă originală, într-un muzeu din Berlin.

Mai departe, în diferitele muzee ale lumii, se poate admira statuia unui galeat murind și mai ales aceea a unui galeat cu soția lui

Scanned with OKEN Scanner

neînsuflețită într-o mână cu cealaltă își înfige sabia în piept, fiindcă preferă moartea în loc să se predea dușmanilor.

Am urmărit pe celți până în Asia Mică, deoarece vitejia acestui popor ne amintește de cea a dacilor reprezentați pe Columna lui Traian și ei preferă ieșirea din viață umilinței învinsului rob.

Urmărindu-i istoric pe celții din Frigia, deși învinși și pe încetul grecizați, ținutul lor va continua să se cheme Galatia iar apostolul Pavel când va porni să-și răspândească învățătura lui Christos popoarelor, va trece și pe la ei, le dedică Epistola către Galateeni.

În legătură cu problema cuvântului Ardeal, m-aș opri în fața unei referințe literare, cu atât mai importantă cu cât nu am văzut-o amintită de autorii mai sus citați.

E vorba de scurta metamorfoză a lui Ovidiu, intitulată Ardea, aflată în cartea a XIV-a.

În acest poem ni se relatează despre războiul dus de Enea, fiul Afroditei, cu Turnus regele Rutulilor, pe care-l învinge distrugându-i cetatea Ardea, cea mai puternică reședință a regatului său. Evenimentele sunt cântate cu lux de amănunte în partea doua a Eneidei lui Vergil, ele fac parte din războiul dus de troienii conduși de Enea și popoarele băștinașe italice, dintre care cel mai dârz a fost neamul rutul al lui Turnus, avându-și capitala lor în cetatea Ardea.

Cetatea distrusă va arde până în temelii, după ce focul a nimicit-o, din cenușa ei apare o pasăre cu picioare lungi, aceasta scuturându-și aripile de praf și moloz, va purta numele orașului. Pasărea este bâtlanul cunoscut până la noi sub denumirea latină ardea cinerea.

Deși nu constituie propriu zis obiectul lucrării noastre, semnalăm că Ardea cinerea, născută din cenușa orașului Ardea, după cum constatăm din Metamorfozele lui Ovidiu, un fel de Biblie a mitologiei antice, nu are o legătură directă cu pasărea sfântă Phoenixul de care știm că reînvie din propria ei cenușă. Mai mult chiar, în Syrinx (Metamorfoză din Cartea I-a) Ovidiu afirmă că Iuno, soția lui Zeus, a scos ochii lui Argus ucis de Hermes și i-a pus între penele păsării sfinte, cu totul diferită de cea a bâtlanului apărut din cenușa orașului Ardea, ca să istoricizăm legendele mai târziu în

Scanned with OKEN Scanner

timp. Herodot în Istorii Cartea II-a, cap. 73 scrie că la egipteni exista o pasăre sfântă Phoenix, care, conform credinţei locuitorilor din Heliopolis, ce-i practicau cultul, se arăta odată la 500 de ani. Semăna cu o pajură, având pene pe de o parte aurii pe de alta roşii. Nu pomeneşte de naşterea ei din cenuşă ci că ar fi transportat pe tatăl ei mort, într-un ou până la templul soarelui.

Din aceste date se vede că mitul pasărei Phoenix nu e greco-roman ci egiptean - pasărea sfântă, Ibisul - iar apariţia ei din cenuşă nu era cunoscut până la Ovidiu decât în forma prezentată, a distrugerii prin foc a cetăţii Rutulilor, Ardea.

De fapt metamorfoza ovidiană ar privi forma înaltă a păsării deci dreptate ar avea Obermueller W. când susţine că acest cuvânt în înţelesul lui cel mai antic înseamnă înalt, mai apoi a fost asimilat cu termenul de regiune înaltă, deal păduros.

Din relatarea lui Ovidiu reiese că Ardea este un cuvânt preroman întrebuinţat de rutuli, popor găsit de Enea troianul pe pământul Latiumului italic, aşadar întăreşte originea sa indo-europeană. Mai probabil că astfel a trecut ca o moştenire comună la Celţi şi la Daci, nu că ultimii l-au împrumutat de la primii. În treacăt mai amintesc, că după cum putem citi în aceeaşi lucrare a lui Ştefănescu-Drăgăneşti, urmaşii Celţilor şi Dacilor, vor purta aceleaşi denumiri, welsh-valah, aşa numeau germanii liberi popoarele supuse imperiului roman.

Este bine ca pe viitor să se cunoască poemul lui Ovidiu ca o legendă, mit şi eres al noţiunii Ardea, cu un sâmbure de adevăr istoric, după modelul tuturor miturilor greco-romane inclusiv cele homeriene până la Vergil, trecerea lui Ardea în latina vulgară cu adaosul articolului l-lu, dă fără nici o îndoială pe Ardeal-Ardealu, însuşit la venirea lor de Unguri, drept Erdely.

Ajunşi la acest loc, am mai zăbovi asupra unui aspect foarte important: romanii îşi numeau limba, latină, prin urmare o considerau născută dintr-un popor aflat în Ausonia la sosirea lui Aeneas, amestecat după aceea cu troienii, regele Latinus, o căsătoreşte pe fiica sa Lavinia cu Aeneas şi din unirea lor se va naşte poporul roman.

Scanned with OKEN Scanner

Faptele descrise au înflăcărat într-atâta unele minți contemporane cu noi, încât considerând pe troieni drept traci, și tot așa pe latini și etrusci (pelasgi carpato-dunăreni emigrați după N. Densușianu) au postulat că nu limba română s-a dezvoltat din cea romană ci chiar invers, presupunându-se că limba dacă, puțin cunoscută, ar fi fost un dialect indo-european, preroman mai mult sau puțin comun cu al latinilor din Latium. În acest context menționăm că în Eneida, Vergil, printre popoarele încleștate în războiul popoarelor băștinașe contra troienilor lui Aeneas și aliaților săi, vorbește și despre prezența a trei traci, de unde se poate deduce că la Vergil ca și la Homer de altfel, tracii formau o entitate bine definită, complet deosebită de etrusci sau latini la Vergil, sau de troieni la Homer chiar dacă Rhesus regele trac a venit în ajutorul lui Priam cu superbii săi cai, furați de hoții, Ulise și Diomede.

Dar afirmația de mai sus, oricât de șubredă ni s-ar părea, conține adevărul că dacii ca neam indo-european, au avut o limbă apropiată de a neamurilor din care s-a format cea latină. Iată motivul studierii sanscritei de către Eminescu! Nu demența cum susțin în mod mai mult decât superficial unii, ci curiozitatea de a afla cât mai multe despre originile dacilor îl îndemna pe marele poet să se oprească până în ultimele clipe ale vieții sale, asupra limbii considerate de el una originară, "Ursprache", mama tuturora.

Asemănarea dintre limbile dace și latine ar explica miracolul nașterii poporului român, de la Carpați și Dunăre până la Marea Egee, acolo unde tracii au intrat în contact cu cuceritorii lor romani, după ce-au rămas neinfluențați de greci zeci de secole, doar în câteva, se romanizează.

Până astăzi, chiar dacă tracii după Herodot erau un popor tot așa de numeros ca indienii, nu avem nici o dovadă cât de cât științifică, să-i facem pe troieni traci și cu atât mai puțin pe toate popoarele preromane așezate în Latium.

Să nu se mai uite că tracii au descălecat din preistorie în istorie, sunt amintiți de Xenophon până la Ammianus Marcellinus, când se romanizează și dau naștere poporului român carpato-dunărean și celui aromân din Balcani până în Thesalia cu legendara vale a

Scanned with OKEN Scanner

Tempei și mai încolo, de-a lungul celebrei via Egnatia, legătură a Romei cu Bizanțul, sau a Europei cu provincia Asia.

Dacă ne scuturăm de balastul tuturor fanteziilor și ne însușim spiritul științific atât de drag lui V. Pârvan, acceptăm ca pe un lucru indiscutabil demonstrat astăzi, că o serie de cuvinte neromane prezente în limba română, nu sunt cum s-a crezut împrumutate de la slavi, unguri sau alte popoare ci izvorul lor se cere căutat în zestrea indo-europeană a dacilor. Pe scurt, m-aș mai opri la cuvântul meșter considerat în dicționarele românești de origine maghiară. Recent, folcloristul A. Fochi arată că legenda Meșterului Manole nu ne-a fost transmisă de unguri de la vecinii lor din Atelcuz, gruzinii și armenii, ci s-a ivit în sânul fiecărui popor având varianta sa, răsfrântă din cel mai specific spirit național. Deși autorul nu atinge problema, credem, că indirect, aduce o dovadă peremptorie că nici cuvântul meșter nu poate fi luat din vocabularul unguresc, ba mai degrabă chiar invers, cunoscându-se că meșteri au fost băștinașii și nu năvălitorii nomazi. Moții, păstrătorii tradiției dace, sunt și astăzi mari lucrători, "meșteri" în arta lemnului, Horia, căpetenia revoluției țărănești a fost, el însuși, constructor de biserici în lemn.

Se mai adevereşte temeinicia ideilor lui Bogdan-Petriceico Hașdeu, premergător al dacismului cu articolul său Pierit-au Dacii? iar prin cercetările sale filologice a îndreptat cercetările spre matca lor reală, indo-europeană și nu influență slavă sau maghiară.

Reîntorcându-ne la originea cuvântului Ardeal, aceasta ne duce mult înapoi la rădăcinile și originile noastre ca neam, ea demonstrează - și poemul lui Ovidiu, Ardea, îi aduce una din atâtea probe - că am fost pe pământul țării dintre Carpați, Mureș și Tisa nu numai atunci când au venit Ungurii, dar ne aflăm pe el de când e lumea, ne-am născut asemenea ființelor mitice, din lutul său în care a încolțit sămânța divină a cerului.

Și pentru ca geneza să se înfăptuiască, la început de tot a trebuit să fie Logosul: ARDEALUL...

Scanned with OKEN Scanner

Demolarea marilor valori ale culturii românești

În cartea "Mircea Eliade" de Ioan Petru Culianu apărută în ed. Nemira, București 1995, surprinde, mai ales în partea a doua, modul subiectiv prin care autorul caută să desființeze marile valori ale culturii românești, printre acestea la loc de frunte figurează N. Iorga și ortodoxismul nostru, specific spiritualității românești, subliniată și de filozoful L. Blaga. Mai departe le opune lucrarea "Etica protestantă și spiritul capitalist" cât și pe autorul ei, Max Weber. Ori chiar omul de știință german n-a avut pretenția să demonstreze faptul în sine ci doar să atragă atenția asupra unui factor posibil de a interveni în nașterea capitalismului, doar în acel stadiu putea să joace un rol puritanismul calvin și spiritul de economie. Teoria lui Max Weber, de altfel, a fost înfrântă de realitățile istorice, principiilor sale, de pildă se opune întreaga operă a lui Balzac. În aceasta din urmă e descris în mod genial, felul în care pentru dezvoltarea capitalismului intervin factori proprii economici precum dobânzile, circulația banilor și nu în cele din urmă jocul necontenit al bursei; printre aceștia cu greu se mai poate găsi loc pentru morala calvină, în general pentru orice fel de morală decât aceea a banului.

Interesant, cartea lui Max Weber a fost editată și în editura Humanitas, tradusă în românește, în timp ce nu-mi amintesc să fi văzut în exponatele respectivei edituri, atât în București cât și la alte filiale din provincie, măcar o carte din vasta operă a lui Nicolae Iorga.

Dar desigur, urmașul lui M. Eliade, avea posibilitatea să recurgă la toate libertățile de cugetare chiar și nedrepte, până acolo încât nu m-ar fi obligat să mă ocup de subiectivismele sale, dacă nu aș fi dat de următorul pasaj mai mult decât compromițător, plin de calomnii

Scanned with OKEN Scanner

neadevărate. Iată ce se scrie la pagina 116, în introducere menționându-se că răscoala de țărani din 1907 îndreptată împotriva arendașilor de pământuri - pe care autorul îi apără în persoana lui Tănase Scatiu și a altor eroi ai literaturii noastre - a dus la "forma unui sălbatec antisemitism economic". Și continuă: "Dacă uităm acest amănunt, nu vom mai înțelege de ce fostul terorist (narodnik) C. Stere (pseudonimul lui C. Șărcăleanu) basarabean refugiat politic din imperiul țarist și stabilit, în 1892, în primitorul oraș Iași, unde întemeie mișcarea poporanistă (de la poporanism, traducerea termenului rusesc narodnicevstvo) a trecut în 1907 la partidul liberal și investit cu funcția de prefect de poliție s-a ocupat, personal, de reprimarea răscoalelor din Moldova. Cu Constantin Stere, extremistul care (precum vânătorul ce prin vânătoare dă expresie iubirii sale inconștiente pentru vânat) s-a însărcinat să tragă în poporul asupra căruia își revărsa dragostea, ne aflăm într-un haos politic binecuvântat în care socialismul, fascismul și democrația burgheză încă nu sunt disociate".

Trebuie să remarc de la început, în textul citat, memoria marelui om de cultură, excelent romancier, scriitor și politician C. Stere, iese mai mult decât calomniată și batjocorită.

Astfel, numele adevărat e C. Stere, C. Șărcăleanu fiind pseudonimul său, exact invers de cum se susține. Într-o scrisoare publică C. Stere declară că nu e refugiat (politic se înțelege - n.n.) din Basarabia ci a venit în România cu un pașaport legal, eliberat de guvernatorul Basarabiei în 15 Noiembrie 1892, și mai afirmă că se numește Constantin Stere nu Șărcăleanu, un pseudonim sub care a scris la Evenimentul literar, publicând, adăugăm noi, în respectiva publicație socialistă condusă de Sofia Nădejde primul său articol la 17 Martie 1894 intitulat "Limba literară".

Mai departe, "fostul terorist narodnik", cum e numit, pe lângă activitatea poporanistă, diferită de marxismul lui Gherea și Nădejde, urma și facultatea de drept din Iași unde se distinge ca un student eminent, de același nivel îi va fi și licența sa. Prin activitatea lui studențească se bucură de aprecierea redutabilului A. D. Xenopol, care-i publică în Arhiva, o parte din micul tratat filozofic

Scanned with OKEN Scanner

intitulat de Stere, Încercări de filozofie, din păcate, rămas neterminat. În orice caz studiul se baza pe o etică neokantiană, "fostul terorist" pleda pentru idealul unei omeniri, caracterizată prin morala ei superioară.

E o altă realitate istorică, faptul că Stere împreună cu alți socialiști, în frunte cu Morțun, va trece la liberali nu în 1907, cum se scrie tendențios și fals, ci tratativele încep în 1898, ca la începutul lui 1900 trecerea să fie consolidată iar Stere va face parte din cercul liberal din Iași.

În 1907 va fi numit prefect de județ - nu de poliție - ori asta e cu totul altceva și în atare posturi au mai fost numiți și alți socialiști, cu scopul de a potoli mișcările țăranilor revoltați.

Ori acuma vine, cea mai importantă parte și anume e necesar să o relevăm, contrar celor arătate în pasajul lui Culianu, C. Stere nu numai că n-a reprimat sângeros pe răsculații țărani dar prin marea lui energie a reușit să satisfacă cererile oamenilor și astfel *să-i întoarcă la vetrele lor, fără ca în județul său, Iași, să se tragă un glonte.*

Acest mare adevăr care-i face cinste veșnică lui C. Stere, îl ridică pe un piedestal mânjit într-un mod de neacceptat în cartea de noi citată. Mărturii să dovedească meritele lui Stere în răscoala din 1907 sunt nenumărate, dintre ele aș cita scrisoarea lui Ibrăileanu adresată lui Gherea, ziarele vremii Opinia, Liberalul, Voința națională toate din Martie 1907, neuitând scrisoarea lui N. Iorga din 30 Martie 1907 adresată lui C. Stere cuprinzând rândurile, mai mult decât lămuritoare, de fapt un omagiu adus aceluia pe care și astăzi se cuvine să-l cinstească fiecare român: "Dragă Stere, Toată viața vei avea mulțumirea că ai scăpat viața multor oameni și că ai putut face puțină dreptate în această țară, a celor mai nedreptățiți. De ar fi fost ca dta și mai mulți prefecți! Aici în Muntenia, e grozav, cea mai grozavă teroare militară se desfășoară cinic..."

În ce privește "sălbaticul antisemitism economic", ni-l lămurește Z. Ornea în cartea sa *Viața lui C. Stere*, ed. Viața Românească, 1989, când scrie că la ordinele ministerului de interne prefectul a fost nevoit să expulzeze, și la cererea țăranilor răsculați desigur, o

Scanned with OKEN Scanner

serie de străini evrei necetățeni români din satele județului, pe care un comitet de ajutorare înființat ad-hoc, îi ajuta să emigreze în Canada. La urma urmelor e un drept sfânt al fiecărui stat democrat, l-am văzut aplicat în vremea noastră de marile puteri, să expulzeze pe cetățenii străini deveniți indezirabili prin activitatea lor, fără să fie vorba de nici un "antisemitism sălbatic economic".

Confruntat cu atâtea inexactități, să nu le spun calomnii și minciuni ordinare insultătoare pentru memoria lui C. Stere, m-am adresat editurii Nemira, cu deosebita rugăminte să revină public printr-o corectare, absolut necesară, privind datele semnalate. Considerând că astfel editura Nemira își întărește prestigiul, la care ține mult, nu mi-a dat nici un răspuns. Socotind că pe această cale se solidarizează cu regretatul autor Culianu, chiar și în marile sale erori, nu mi-a rămas o altă cale decât să recurg public la denunțarea unui procedeu prin care se caută cu orice preț degradarea marilor valori ale culturii românești, în acest caz C. Stere, murdărit cu toate minciunile posibile și imposibile!!!

Scanned with OKEN Scanner

Argumentul Dracula

"Eu am arătat însă că sunt două feluri de magie. Cea dintâi și cea mai veche este cea pe care o cunoșteau și Grecii. Ea se întemeia pe utilizarea puterilor oculte ale unor ființe misterioase, care, întrucât puteau să facă și rău, nu puteau să fie bune. Cei de astăzi obișnuiesc să dea acestui fel de magie numele de "magie neagră" sau "demonică". E magia vrăjitorilor și vrăjitoarelor care își iau puterile din contactul cu diavolul și merită, ca atare, să primească pedepsele grele ce li se aplică. Mai există însă încă un fel de magie, cea "naturală" care nu se folosește decât de forțele naturii, de forțele adică pe care Dumnezeu însuși le-a pus în lucruri când le-a creat" (citat din P. P. Negulescu, *Filozofia Renașterii*, vol. II, p. 216).

Acest text scris de Pico della Mirandola, unul din reprezentanții, pe lângă Marsilio Ficino ai Academiei platonice din Florența, demonstrează existența de mult în tradiția apuseană a magiei negre, dacă pe cea naturală abia se trudeau s-o introducă, învățații celei de-a doua jumătăți a secolului al XV-lea.

În acest context m-a dus gândul la romanul Dracula în care vampirul sugător de sânge, pentru a-și menține forțele vitale, contra prescripțiilor Vechiului Testament, este identificat de obscurul scriitor de origine irlandeză Bram Stoker (1847-1912) cu domnitorul Țării Românești, Vlad Țepeș. Romanul a devenit celebru, iar prin succesul său de ultimă oră, a incitat o serie de istorici străini să se ocupe de legătura tot mai accentuată între eroul fantastic și cel real, domnitorul român. La început istoricii români (C. Giurescu, M. Cazacu) au încurajat "afacerea" Dracula, dar mai pe urmă alții au contestat, susținuți de documentele istorice, legătura dintre

Scanned with OKEN Scanner

Dracula și Vlad Țepeș.

Ne miră însă că nimeni nu s-a ocupat de un aspect, pe care am să-l evidențiez în cele următoare. Adică e mai mult ca sigur, cronicarii sași, calomniindu-l pe Vlad Țepeș, până acolo că l-au făcut vampir sugător de sânge, au avut grijă să se facă înțeleși de cei cărora li se adresau, astfel că figura vampirului trebuia să fie cunoscută în Apus pentru a fi recepționată. Aduc dovada în acest sens: in Palazzo Publico, Salla della Pace din Siena, Ambrogio Lorenzetti, un pictor din Trecento mult elogiat de Vasari, în fresca celor două guvernământe, l-a reprezentat pe cel rău, sub forma unui vampir, cu cei doi canini inferiori dezvoltați în așa fel încât ies proeminenți din gură, exact ca la Dracula din filmele americane cu Cristoph Lee, chiar dacă acolo e vorba de caninii superiori, schimbarea nu trebuie să tulbure, fiindcă esența rămâne aceeași.

Și să reținem că acest vampir, sugător al sângelui poporului a fost realizat în 1338-1339, cu un secol și jumătate înainte de existența lui Țepeș, iar artistul nu a părăsit niciodată Italia de mijloc. Faptul că vampirul a ajuns să simbolizeze pe conducătorul rău, înseamnă că mitul său în Apus era de-o vechime mult mai mare, fiind caracteristic și activismului specific al acestuia.

Mai trebuie arătat că Bram Stoker n-a cunoscut istoria românilor, nu a fost în Transilvania, figura lui Dracula din cronicile săsești i-a fost transmisă de colegul său de lojă masonă, orientalistul ungur, Arminius Vambery (nu van Bery cum îl ortografiază unii în țară). Deci, nu-l interesa deloc adevărul istoric ci realizarea unei atmosfere cât mai misterioase, în concepția sa Transilvania și castelul lui Dracula se aflau undeva în fundul lumii, sau, aproape. Există un specific al literaturii engleze, provocat și de orientarea concretă, empiristă a felului său de viață cât și a unui puritanism din ce în ce mai formal, în acest context biserica anglicană nu mai înseamnă mare lucru. Ca o reacție, fără să-și trădeze propriu-zis matricea creatoare, prezentă și la Shakespeare, a apărut romanul de groază zis și gotic, satanismul lui Byron și nu trebuie uitat că autoarea, la fel de celebrului Frankenstein, este soția poetului Shelley, Mary.

Scanned with OKEN Scanner

Nae Ionescu, și nu se poate spune că nu are dreptate, consideră spiritul apusean drept faustic și magic, încă o dovadă de transmitere ancestrală, neștearsă din memoria spiritului creator. Eu aș sublinia rolul magiei în Faust de Goethe, emulul lui Mefisto mărturisește că vrea să se lase de magie cu puțin înainte de moarte, când va orbi. De-altfel dacă doctor Faustus e un erou de mitologie germană - cum e la români păstorul mioriței de pildă, - Goethe în același Faust se referă și la personagii reale, specialiști în magie ca Agrippa von Nettesheim, el însuși a fost membru al unei loji masone, cum își înseamnă locul de unde a cuvântat la moartea lui Wieland.

Și dacă am ajuns la diferențieri spirituale, în primul rând Faust e un vânător ca Dracula a unicei energii vitale pe care numai tinerețea o poate da omului: a și fost un admirator fără rezervă a acestei vârste. Total altfel în basmul popular românesc, fiul împăratului din *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără moarte* renunță la ele, pentru a se întoarce acasă la ai lui. Din toate punctele de vedere tipul vampirului, chiar la figurat, ține de omul faptei apusean, robul energiei sale vitale, redată de Mefisto bătrânului Faust.

Cazul nobilei maghiare Elisabeta Batory, care se scălda în sângele fetelor ucise de ea pentru a-și menține tinerețea, arată că obiceiul se aplica și în realitate, nu de poporul autohton al Transilvaniei ci de nobilii legați de Apusul, unde nu întâmplător în secolul al XX-lea va avea un așa mare succes, un roman cu tema lui Dracula, vampirul sugător de sânge. Ca și poporul său și domnitorul Vlad Țepeș avea alte rădăcini mitologice, dintre acestea lipsește cu desăvârșire, mitul vampirului sugător de sânge.

Iată argumentul Dracula, văzut de data aceasta nu din interior, ci din tabăra celor care, admirând pe Dracula, se regăsesc, refulați, în el!!!

Scanned with OKEN Scanner

V.

ITINERARE LIRICE

Scanned with OKEN Scanner

Andrea, pictor florentin

I
Pe drumul spre San-Miniato

O zi de toamnă târzie crescută sub coviltirile albastre ale cerului infinit își arunca razele argintii, peste colinele visătoare, încărcate cu păduri dese de cipreși.

Pictorul urca agale pe-o cărăruie terminată într-o livadă deschisă ca un altar al naturii în jurul căruia pomii păreau pilaștrii ridicați lângă masa sfântă. Acolo, se-așezase pe un bolovan, privind în jos, spre cetatea desfășurată cu turnurile ei de-a-lungul Arnoului, ca o trenă de mireasă, împodobită cu nestemate. Respirase adânc aerul proaspăt muiat în rășini de brazi, cu miresme grase de înălțimi, apoi își plimbă domol ochii peste culmile verzi, de sub stofele de azur fluid: până de tot sus, pe creasta încununată cu zidurile de alabastru ruginit ale lui Fiesole.

Acolo era Florența lui, înfiptă ca un tron de piatră în decorul toscan, îmbăiată într-o lumină, ca-ntr-o apă, albă și fumurie. Deși se născuse pe acele meleaguri, ele îi apăreau în fiecare zi altfel și noi. Din această boare cu irizări celeste s-a ivit, ca un izvor curat, dorul său de-a gândi prin desen și culori. Din acele tăceri profunde, slujite întotdeuna cu sfințenie, socotindu-se pus în simbria lor, s-au născut pe rând toate cântecele inimii sale, destinul său n-a putut fi despărțit de ele; de acele liniști adânci ale Toscanei.

Și parcă mai mult ca oricând, în acea oră, simțea tristețile cum îl troenesc, ploi dese curgeau peste poenele de cipreși, lovindu-se apoi de sufletul său parcă de geamurile unei case părăsite. Ar fi vrut să lupte contra toropelii ce-l cuprindea ca-ntr-o plasă, ca atunci

Scanned with OKEN Scanner

când gusta prea mult pelinul vechiului Chianti de Galluzo, dar amețeala era prea dulce pentru a o putea învinge. În această zi de toamnă târzie, aducerile aminte îl încărcau, stol de hulubi ciugulind vițele coapte, gata de cules, înșirate pe marginea drumului, ce-a fost viața sa.

Aducerile aminte ca un stol de hulubi îi dădeau ghes, cu arome pe aripi, de flori arse.

Putea să se uite la cetatea de jos ca un stăpân, el, fiul de croitor, umplea cu rodul mâinii sale mai fiecare casă și biserică a ei. Și totuși Florența i-a fost și i-a rămas până la urmă stăpână, Regină mai bine zis.

Arta de-a picta a învățat-o de la maestrul Pietro di Cosimo, împreună cu Franciabigio. Dar lupta cu sine însuși a început abia după ce a putut să vadă desenele bătăliilor lui Leonardo și Michelangelo. Era desfășurat în fața ochilor săi un lucru atât de realizat, încât pentru prima oară, confruntat cu artiști ce-au atins perfecțiunea, a simțit în suflet născându-se chinul zadarnic, de s-a întrebat, ce rost mai are munca lui doar ea nu va întrece niciodată creația lor divină.

Desigur că din zbuciumul său, dragostea pentru cei doi maeștrii s-a înălțat mai puternică, aruncându-l însă totodată pe el însuși în umbra lor, inutil și mărunt. Când a încercat din nou să picteze, nu-l mai mulțumea ce lucra, de multe ori își rupea penelul cu jurământul că-și va alege alt drum. Dar ceva mai puternic decât el îl readucea cu stăruință în fața picturii sale, îi punea în mână alt penel, îl îndemna la muncă. Mai apoi a tras concluzia că va trebui să împlinească lăuntrica lui chemare, la fel precum albina își clădește matca: din instinct. Dintr-un imbold ce nu permite renunțare. De-atunci a rămas însă cu o timiditate, de fapt o sfială conștientă față de ceilalți. Mulți lăudându-i calitățile de pictor, i-au imputat această timiditate, o găseau nejustificată. Ce rost mai avea să se insiste asupra acestui defect al caracterului, adevărat călcâiu al lui Achile, când el a făcut parte din însăși ființa lui și numai poate fi cu nimic schimbat. La fel și cu reproșul că dacă ar fi rămas la Roma mai mult timp ar fi reușit până la urmă să întreacă și pe cei mai mari artiști. E drept că orașul

Scanned with OKEN Scanner

sfânt l-a impresionat, în el fiind mutat centrul artistic al Italiei în acei ani. Dar el s-a întors așa de cu grabă fiindcă numai în Florența, în lumina și peisajul ei, putea picta după aleanul și dorul inimii. Ce să le mai vorbească de toate neliniștile sale interioare. L-ar crede cineva?

Depărtat de Florența, se simțea ca aruncat în închisoare, suferind de o frică ce-i devora cu nesaț mai toate nopțile. Întorcându-se a "evadat" din Roma, pe străzile acestei cetăți era el acasă, în plinătatea forțelor creatoare, aici pictura îi făcea plăcere să o împlinească.

Cui să vorbească despre astfel de trăiri și sentimente, într-o lume unde toate hălăduirile omului sunt cântărite în monede de argint și acțiunile sale bazate exclusiv pe interese materiale? Sigur nu l-ar înțelege nimeni, s-ar face numai de râs și decât să pățească astfel de rușine mai bine să-i lase să creadă că este vorba de o slăbiciune a caracterului.

Din tot ce a văzut la Roma, i-au luat ochii ruinele Forumului roman, Coloseul și acea columnă ca nouă, ridicată de Apolodor din Damasc, în cinstea împăratului Traian, când i-a robit pe Daco-Geți, un popor de viteji așezat la nord de Dunăre.

L-a impresionat din nou florentinul Michelangelo Buonarroti. Pieta-ul lui era căzută parcă din cerul cu luceferi, și dacă n-ar fi văzut numele sculptorului gravat pe eșarfa Mariei, n-ar fi crezut că așa ceva poate să iasă din mâna unui muritor. Aveau dreptate cei ce-i spuneau Divinul. Prin ocrotirea monseniorului Zefirrelli a intrat și în Capela Sixtină, unde a petrecut ore întregi minunându-se. Pe tavanul Sixtinei strălucește un soare al picturii de care nu te poți apropia decât în genunchi, rugându-te Absolutului. Toate personagiile de sus formează împreună un cortegiu plecat spre înălțimile încă de nimeni atinse, în urmă rămân toți ceilalți maeștrii chiar dacă printre ei se află Perugino, Signorelli, Boticelli și Piero di Cosimo. A avut senzația atunci că stă de fapt sub acoperișul cerului, privind la o taină pe care n-o va mai putea împlini niciodată, nimeni. Mirosea a rai, unul din drumurile sfinte ale acestuia aparținea Sibilelor și proorocilor lui Michelangelo. Masaccio cu lecția lui trăia în Adam și Eva iar despărțirea lui

Scanned with OKEN Scanner

Dumnezeu de fiul său era însuşi momentul facerii, ieşit din genuni şi haos, atingerea mâinilor simboliza marea împărtăşanie a Infinitului în Om: Spiritul de Sus se împărţea celui de jos, în odăjdiile unei eucharistii albastre.

Pe marginea acestei geneze biblice scrisă de evanghelistul Artei, Michelangelo, Ignudii săi vor să simbolizeze frumuseţea statuară a omului, pusă în slujba Divinităţii, purtată de ei pe umeri, ca-ntr-o procesiune cu Zei.

Toată acea sărbătoare de forme şi culori l-a urmărit pe Andrea mult timp. Şi noaptea în somn. De fapt îşi dădea seama că Michelangelo a reuşit să-i întreacă pe toţi în jurul său prin mişcarea ce a ştiut-o imprima fiecăruia din eroii săi, sub a căror epidermă fină percepi parcă pulsând vinele pline cu sânge, iar pe ei cum respiră.

Fresca ce se găsea pe peretele din faţă a Capelei Sixtine, apărea de tot ştearsă şi fără viaţă sub întreaga cealaltă cântare a cântării michelangheleşti. Şi deodată îi trecu prin minte lui Andrea că acolo mai este loc pentru maestrul sculptor să coboare printre oameni pe arpegiile culorii.

Ar fi vrut să-l întâlnească pe Michelangelo, să-i stea pe-aproape, dar parecă timiditatea lui ascunde o sămânţă de adevăr. Dar nu, nu de sfială era vorba, în înţelesul laic al cuvântului ci de grija ce-o poate avea un artist de a nu tulbura liniştile alese ale unui alt artist. A evitat deci să-l cunoască, avea destule experienţe cu alţii, că o întâlnire fizică nu rar duce la deziluziile legate de vicisitudinile trupului, de multe ori hotărâtoare pentru totdeauna în viitoarea relaţie. Pătrunzi în valoarea lui, un om, venind în contact cu ce a produs substanţa nemuritoare din el, sămânţa divină sădită în închisoarea trupului uman de bunul Dumnezeu. Aşa va rămâne până ce îl va cunoaşte totuşi mai târziu în Florenţa, să se ocupe, ca un elev conştiincios de studiul operelor sale, va căuta să fure ceva din marea reverberaţie a demiurgului, în acest fel maestrul florentin era unul din îndrumătorii lui în artă, influenţa acestuia, n-a putut-o niciodată, şi nici n-a vrut s-o nege. Prin Michelangelo a înţeles mai bine, arta extraordinară a lui Bartolomeo della Porta, călugăr la San Marco, unde sub umbrele de aur ale angelicului Fra Giovanni da

Scanned with OKEN Scanner

Fiesole, prezent până și în celulele de rugă ale monahilor, a reușit să dea viață unei expresii plină de forță și vigoare, influențând sigur și pe Buonarroti și pe toți cei însetați după noile armonii ale artei.

Dar Michelangelo a fost, cum bine a spus-o el însuși, în primul rând sculptor, de aceea în arta lui nu se va găsi acea beție și voluptate senzuală a culorii, trăită nu rar de pictorul, pictor. Aceste calități și le-a însușit de la maestrul Pietro di Cosimo cât și de la acei muzicanți ai culorii, artiști ai lagunelor, venețienii. Pentru Rafael, deși îi prețuia geniul, nu avea o înclinație deosebită, așa cum se constata asta la prietenul și asociatul său de atelier, Franciabigio. Cei ce-au căutat atâtea motive personale, în despărțirea definitivă dintre el și Franciabigio, n-au înțeles că în cele dintâi cauza eșuării prieteniei lor, atât de strânsă odinioară, aici trebuie căutată. În fapt, destinele lor artistice au intrat în concurență încă dinnainte, ce-a urmat mai apoi n-a adus decât consființirea unei situații demult create, două temperamente atât de opuse nu-și mai aveau locul lor, unul lângă altul.

Desigur, lucrările sale de la Sta Annunziata i-au provocat multe bucurii. Era oricum una din bisericile iubite ale Florenței, având în față piața brunelesciană, rece dar totodată măreață, semnată în aceași piatră serena, pe colțuri cu copiii pierduți ai lui della Robia.

În gândurile sale intime va trebui să recunoască iar ceea ce încă nimenea nu știa, că în acel pridvor de la Sta Annunziata a avut ocazia să se confrunte cu un alt mare pictor, devenit mai apoi pentru el stimul și exemplu: Alesso Baldovinetti, cu a sa Nativita, de-o perfecțiune de-a-dreptul poetică. Se înfrunta din nou acolo cu stilul florentin, al unei epoci, cu care cetatea lui a intrat de mult în nemurire. Atunci și-a dat seama de câtă valoare avea pentru creația sa învățătura lui Bartolomeo di San Marco și a lui Michelangelo, făuritori ai unei noi arte, alta decât cea preamărită a lui Baldovinetti. În acei ani pictând scene din viața sfântului Filip, s-a ghicit el, cuprins ca niciodată de harul sfânt al Artei, tare mândru nu numai că este pictor dar că soarta i-a lăsat fericirea să trăiască în Florența, cetate unde marii artiști se năștеau ca florile primăverii. În pridvorul de la Sta Annunziata a simțit el întreaga înălțare, adusă

Scanned with OKEN Scanner

omului de pictură. Atunci și-a sărbătorit intrarea lui în breaslă, confirmând un început continuat în Mănăstirea dello Scalzo, la maturitate.

Lucrase întotdeauna cu pasiune, oamenii-l considerau ca pe un artist fericit și conștiincios, una din permanențele fizice ale cetății lor. Că era și aici vorba tot numai de-o aparență, nu-i păsa. Mai bine așa, decât să fie cunoscute toate chinurile ce pustiesc inima unui artist până izbutește el să dea viață unui tablou sfânt și plin de armonii. Peste sute de ani, poate, urmașii acestei Florențe, vor ceti numai această lumină în arta lor, vor trece total pe lângă iadurile creației, în flăcările cărora s-a călit actul facerii. Cine știe dacă va fi bine, ca o realitate să fie ascunsă în felul acesta sub haina minciunii. Dar de ce să-i alunece gândurile așa de departe în viitor, când lucrurile oricum, vor evolua cum vor ști ele, neținând seama decât de propriile lor legi.

Deocamdată Florența din fața lui îi amintea de una din durerile vieții sale, purtându-o ca pe-o rană de mult în inimă, durere oferită de Catedrala Cetății, Santa Maria del Fiore.

În drumurile sale căuta întotdeauna alte biserici. Intra cu multă evlavie în Mănăstirea San Marco, acolo unde sub umbra bătrânului cedru de liban, se desfășurau rugi cu foiri nepământești. Cutreerase mai toate celelalte biserici ale Florenței, în fiecare își găsea alinarea, la întâlnire cu ceasul neclintit al meditației și închinării. Singura Santa Maria del Fiore îl neliniștea, de aceea prefera să-i facă doar ocolul, rămânând smerit înaintea cupolei lui Brunelleschi, zăbovea mai mult lângă Campanila lui Giotto și a Baptiserului cu porțile împodobite de Andrea Pisano și Ghiberti.

Dar ca artist a trebuit să se apropie de catedrala Florenței, când i s-a dat sarcina să picteze fațada ei ridicată ad-hoc în lemn, de Sansovino, cu ocazia vizitei papei Leon al X-lea. Atunci n-a putut să evite întâlnirea cu ea, și-a petrecut multe ore plimbându-se în lăcașul enorm și înalt, rece ca de ghiață. Era o adâncă durere pentru un florentin să constate că prima biserică, anume Catedrala, are un interior, cu pereții cenușii ca de plumb, nici chiar frescele lui Paolo Ucello și del Castagno nu reușeau să-i salveze aspectul,

Scanned with OKEN Scanner

asemănător cu o cetate și nu cu un lăcaș sfânt.

Ascuns într-un colț al Santei Maria del Fiore, nebăgat în seamă de nimeni, căuta să-și recapituleze anumite evenimente mai însemnate ale Florenței și Catedralei de altădată. Căci sigur această biserică a fost cinstită de cele mai alese sărbători ale cetății. De ar fi să-și amintească de celebrele carnavale florentine, continuate cu gust amar și pe vremea lui, dar ajunse la apogeul lor în timpul lui Lorenzo Magnificul, cel ce nu numai că cinstea cu darul său poetic serbările populare dar aducea cu el pe mai toți artiștii Florenței. Procesiunea triumfului morții a cărei descriere a văzut-o de curând la negustorul de cărți Saccheti de pe via Tuornabuoni, persista încă vie printre locuitorii cetății de pe Arno.

Dar lui Andrea îi stăruia de astă dată în minte o anumită întâmplare, aflată de el târziu, fiindcă nimeni nu vorbea de ea bucuros, în afară de unele hrisoave aflate în arhiva Medicilor. Privea vizita patriarhului de la Constantinopole cu tot soborul său de preoți și întâlnirea lor cu papa în catedrala Santa Maria del Fiore din Florența. Apărându-i această scenă în față, deodată întreaga biserică se transforma într-un norod de lumini, și ochii pictorului începeau să strălucească două candele vii. Vedea pe de o parte prelații bizantini în atlazuri orientale cu ripide, antimise și biblii, acoperite cu icoane bizantine iar de cealaltă parte pe pontificele roman cu eleganța-i superbă concentrată în tiara papală cu pietre prețioase, înconjurată de cardinali în roșu, din purpură catifelată.

Întâlnirea dintre două lumi, una venind de sub catapeteasma cu miros de smirnă și tămâie, de la poarta Orientului, cealaltă coborând de lângă mormântul Sfântului Petru din Roma, oferea o paradă așa de multicoloră încât Andrea se minuna cum de nici un pictor nu s-a gândit să lase nemuritoare această scenă. Desigur, istoric totul s-a rezumat la viața momentului, unirea n-a reușit și cu atât mai puțin salvarea imperiului bizantin zis de răsărit.

Andrea însă își promise demult, că nu va muri până nu va reînvia într-unul din visele sale artistice, întâlnirea din Santa Maria del Fiore apărută atât de vie înaintea ochilor săi. Greutatea nu o găsea în coloritul motivului, exuberant de bazar, dar nuanțele de astă dată

Scanned with OKEN Scanner

trebuiau să exprime și sunetele corurilor de Osana și Haleluia cât și miresmele, toate ale tabloului amețitor în care răsăritul bizantin a ajuns să dea mâna cu apusul roman.

Dar toată strălucirea acelor festivități se sfarmă ca o tribună de sticlă sub lovitura altor întâmplări, între acestea de neuitat pentru Andrea, conjurația Pazzilor. Acolo în biserică, a fost omorât Giuliano de Medici, Lorenzo a scăpat cu fuga în sacristie, ocrotit de prietenul său, poetul Poliziano, rănit atunci la braț.

Andrea încerca să-și închipuie crima petrecută într-o zi de Paști pe când cei vizați intrau neînarmați în biserică, uluit la constatarea că toată acea mizerabilă întâmplare a avut loc sub tribunele albe, de marmoră ale lui della Robbia și Donatello, imnuri de piatră aduse fericirii omului. Cu siguranță conjurații cu pumnalele în mâini nu s-au uitat decât în jos, căci dacă și-ar fi ridicat privirile ar fi dat de acele pagini de Psaltire, brațul lui Cain ar fi fost oprit să intre în acțiune. Dar criminalii de-atunci ca și cei de totdeauna au refuzat să-și scalde ochii în curățeniile de sus, și i-au lăsat doar în aburii de sânge ai pământului de jos.

Murise Giuliano, scăpase Lorenzo, politica Florenței era în fond salvată și atentatul ratat. Cine-și mai amintea oare că odată cu fratele lui Lorenzo pierea, perechea ideală a Simonettei Vespucci, iubita lui tânără, moartă înainte de a îmbrăca vălul de mireasă și florile de lămâiță albe ca obrajii și inima-i de fecioară. Nimeni nu s-a aplecat asupra acestei suferințe, tocmai fiindcă a fost atât de pură și sublimă. Și perfectă.

Dar Andrea o înțelegea și o purta în sufletul său de artist. De aceea de câte ori se găsea pe drumul de lângă mormântul ei, aflat în umbra unor mirți și oleandrii rozi, îi închina un gând și se ruga. Acolo de altfel își chema la sfat cele mai curate și imaculate vise. Lângă inima Simonettei cea stinsă ca un crin în glastră, nelăsând în urma ei decât foșniri de rai. Undeva sub o cumpănă a nadirului, trebue s-o fi așteptat iubitul ieșit pentru ea din cavoul Medicilor de la San Lorenzo, având chipul palid și pieptul însângerat, acoperit cu sălcii înflorite de Rusalii. Pe amândoi îi cunoștea Andrea din picturile lui Botticelli: nuntă niciodată oficiată deși pe vecie binecu-

Scanned with OKEN Scanner

vântată, mirului de pe fruntea preafericiților i-a luat locul maslul cel din urmă. Inel de logodnă căzut din degetul slăbit de boală, ca busuiocul uscat dintre filele îngălbenite ale unei Scripturi.

Cine vroia să cunoască tainele împărtășirii dintre Giuliano și Simonetta ar fi trebuit să deslușească întâi legendele rostite sub umbra mirților și oleandrilor rozi, în crepuscul, unde s-au întâlnit spiritele lor, contopindu-se pentru totdeauna în marea lumină a iubirii mistice, la marginea unui cimitir cunoscut doar de Andrea.

Dar în Santa Maria del Fiore viața profană a Florenței a mai fost odată blestemată pe față și cu toată tăria. Aici de la amvonul unde și-a ținut celebrele predici Fra Bartolomeo Savonarola. Andrea îi cunoștea pe florentini și știa că au darul comerțului, moștenit dela vechii locuitori ai Toscanei. Fără îndoială, uneori, patima lor pentru bani i-a împins la mari greșeli, pentru care ar fi meritat să plătească chiar cu capul. Exilul poetului Dante Alighieri a fost una dintre aceste greșeli de neiertat, păcat de moarte. Îi cunoștea bine și pe călugării dominicani dela San Marco, avea respect pentru credința și rugăciunile lor și azi pomenindu-l în ele pe fratele lor Savonarola. În portretul lui Bartolomeo della Porta, îl cunoscuse de aproape pe acest Savonarola, citind pe chipul lui ros de viziuni, fanatismul și lipsa oricărei aderențe la realitatea de fiecare zi, a unui călugăr, dealtfel cinstit în tot ce credea și predica. Andrea arăta înțelegere pentru florentini și pentru ce însemna slăbiciune omenească, nu putea fi un partizan convins al lui Savonarola, el ca artist se declara adeptul amorului profan opus celui divin, a cărui solie o purta dominicanul. Și totuși de câte ori se găsea în semiobscuritatea bisericii, nu putea face să nu audă cu toată claritatea, predicând de la tribună, pe Savonarola. Și trebuind să se oprească să-l asculte, auzea deslușit imprecațiile sale, săgeți îndreptate spre dușmanii de totdeauna ai omului deci și ai celui de astăzi, cât și împotriva curtezanelor cu sânii goi, ajungând să transforme Florența în bâlciuri ale dragostei, parfumate lupanare. Fără să fie un rob al Bibliei, trebuia să recunoască adevărul că tot ce predica Savonarola era așa, de necontestat. Erau predici, ce l-au urmărit pe Michelangelo o viață întreagă, minunatului Botticelli, i-au pregătit

Scanned with OKEN Scanner

ultima conversiune.

În Santa Maria del Fiore, Andrea deslușea ca pe bătăile unui clopot, cuvintele călugărului, lansându-și fulgerele blestemelor contra cetățenilor Florenței. Dar ce era mai ciudat, lui Andrea îi părea că ochii furioși, clocotind ca și craterele de vulcan sunt îndreptate spre el, îl arătau ca pe unul dintre vinovații decăderii acestei Sodome și Gomore toscane. De aceea Andrea părăsea întotdeauna catedrala tulburat, în inima sa înfloreau sălbatecele flori, și otrăvite, ale Vinovăției...

Un vânt ușor, spulberând covorul de frunze uscate de pe jos, îl treziră pe Andrea din visare. Florența apărea scăldată în marea roșie a unui asfințit de soare, răsfrânt, ca în oglinzi, asupra cupolei lui Brunelleschi, a turnului Signioriei, a Bargelloului și a Badiei florentine, de unde se auzeau clopote îndepărtate chemând la slujba de seară. Arno-ul ca un șal rubiniu trecea solemn sub un Ponte Vecchio ce-și închise demult porțile.

Andrea își continua drumul spre San Miniato, a cărei fațadă iluminată părea zidită din lespezi de aur. Gândindu-se la mulțimea de tablouri pictate de el până acum, deși abia trecut de 40 de ani, Andrea se simți brusc, tare bătrân.

Peste vale, dealungul zidurilor și a Fortăreței, întunerecul se lăsase ca o apă neagră, de bazalt.

Se făcuse deodată frig.

II
Iubita mea, Lucreția

Andrea, ajunse acasă târziu în noapte. Locuința și-o avea pe-o stradă îngustă în dosul bisericii dei Servi. Se întâlnise pe drum cu garda de pază, anunțând tocmai orele două după miezul nopții, dar de felinar nu avea nevoie fiindcă era o noapte senină, cu lună plină, bogată în reverberații celeste, aprinse și în grădinile cetății, în roua pomilor, ca niște bulgări de stele terestre. În aer era un miros, ud de brad. Sudoare a frunzelor veștejite.

Scanned with OKEN Scanner

Se așezase la masă unde găsise pregătită cina: o supă cu verdețuri și orez și un picior de pui fript, cu o sticlă de vin roșu. Soția lui se culcase. Îi auzea respirația regulată și superficială în somn, dincolo în camera de dormit.

Lucreția, unica lui femeie și iubire.

O văzuse întâia oară pe când lucra, din nou, la o frescă în Santa Annunziata. Ea venea în doliu, aproape în fiecare după amiază la aceiași oră. Și fiindcă nu avea priviri pentru cei din jur, Andrea o putea cerceta mai îndelung fără nicio teamă de a fi tulburat în contemplația sa. Timp de două luni se obișnuise cu prezența ei. Știa când vine, la al câtelea altar se oprește și mai apoi odată pe săptămână se spovedea îngenunchind în fața părintelui. Arăta așa precum o pictase el în mai toate tablourile pe Fecioara Maria, înaintea lui Lucreția era desigur o sfântă, dacă o judeca după simțămintele cucernice, crescute în sufletul său. De multe ori a socotit că n-a putut reda întocmai chipul acestei femei, pentru el un fel de ideal al Frumuseții. Atunci în biserica Santa Annunziata a devenit ea iubita lui din visuri, el nemaiîndrăznind și poate nici nu dorea, o mai adâncă apropiere. Poate ar fi fost bine să se oprească aci, la adevărata esență, cerească, a ceea ce se chiamă iubire, mir divin al spiritului uman. Mai târziu și-a zis că întâlnirea lui cu Lucreția a fost asemenea celei dintre Petrarca și Laura, întâlnindu-se și ei în biserică. Și tocmai - chibzuia Andrea în continuare - fiindcă Petrarca s-a oprit în tinda respectivei zile, iubirea lui a rămas nemuritoare, în timp ce a sa cu Lucreția s-a spart ca un balon de spumă, risipit în valurile faptelor banale.

Dar că a fost altfel nu era vina lui Andrea.

Mai târziu o cunoscuse pe Lucreția la niște prieteni, atunci află că e dona Lucreția Baccio del Fede, văduvă ieșită din doliu doar de câteva săptămâni. Abia, văzută mai de aproape fără vălurile cernite pe ea, se desvăluia toată frumusețea acestei femei, o frumusețe pământească, având buze groase, cărnoase cu suculența piersicii coapte, ochii negrii și adânci purtau întunecimea unei nopți vrăjite de basm, luminată numai de crugul argintat al Siriusului, și pielea catifelată cu frăgezimi de muguri de crini albi abia înfloriți, pe

Scanned with OKEN Scanner

obrajii ei ardea carminul unui trandafir deschis pe ape. Ieșise în calea lui ca un înger, plutind între oameni sol al Primăverii, celei veșnice.

Și că n-a rămas ascunsă în visuri, ca luna în paturi de nouri cenușii, ci a coborât în cele lumești luând chip de femeie, în loc de Madonă, n-a mai fost treaba lui Andrea. Lucreția a rămas impresionată de prezența tânărului artist, căutându-i cu insistență diabolică prietenia. La început a fugit de ea, a respins-o, simțind c-o să-i fie otravă a liniștii de care avea nevoie în muncă, dar când femeia vrea ceva, lucrul se cere împlinit până la capăt, cupă golită întreagă. Andrea stăpânit de sfială, a căzut, s-ar putea spune, victimă în brațele întinse spre el ca o plasă a Circei, ale Lucreției, și în cele din urmă a cedat total sub pasiunea unui suflet ce ardea sălbatec: inima lui a căzut jertfă, arsă pe rugul din holocaustul trupului.

Se întâlneau pe ascuns, ca doi răufăcători, în atelierul său, în nopți de patimă și beție trupească. În aceste ritualuri ale cărnii, tânărul se lăsa cucerit tot mai mult de morva iubirii numai celei fizice, stoarsă în lacrimi și sudori, pe așternuturi parfumate cu iasmin și violete. Fiecare clipă trăită fără ea îi părea lipsită de rost, absențele ei îi pustiiau cămările sufletului cu flăcările dorului, ce nu puteau fi stinse decât de îmbrățișările ei de odaliscă pătimașă.

În acele vremuri îl ducea gândul tot mai des la Fillippo Lippi, îndrăgostit și el de o Lucreție, scoțând-o din ordinul călugărițelor și luând-o până la urmă de nevastă. Acum îl înțelegea ca om, pe ilustrul său înaintaș, nu mai dădea dreptate celor ce-i pângăreau memoria, susținând că fără sprijinul Medicilor, Lippi ar fi terminat-o rău de tot. Andrea știa prea bine că Fillippo iubise cu adevărat, cum numai un artist o știe: cu întreaga lui inimă și ființă. De-acea s-a hotărât s-o ia de nevastă și el pe Lucreția, văduva lui Baccio del Fede. Prietenii s-au arătat toți împotriva actului nesăbuit, găseau o totală nepotrivire între Andrea și Lucreția, ea, ființă frivolă, lipsită de orice interes pentru munca artistului. Vedea de-altfel și Andrea că Lucreția nu prea avea grijă pentru ce făcea el, dar pe de altă parte dragostea pe care i-o arăta era puternică și sinceră, arăta și ea dorința să trăiască cu el și să-i fie soție.

Scanned with OKEN Scanner

Primele luni au fost fericiți, deși în ele s-a dospit tragedia viitoare a artistului. Căci dragostea lui devenea tot mai statornică și mai intensă în timp ce a Lucreției, cu fiecare zi, ca orice pasiune trupească, ardea tot mai slab, până a sfârșit să se stingă cu totul.

Așa a început, adevăratul chin, calvarul lui Andrea, mistuitor și distrugător. Oamenii desigur nu-l înțelegeau, atribuiau manifestările sale unui soț îndrăgostit și gelos, pe când ele izvorau din iubirea unui om înaltă ca cerul și întinsă ca oceanul, pentru o ființă ce numai era în stare să-i dea nici cea mai măruntă mângâere. Curând Lucreția se transformase într-un obiect văduvit de inimă, patima odată spulberată, partenerul ei devenise pentru ea tot un fel de obiect. Această indiferență a Lucreției era foarte greu de suportat și mai dureroasă decât chiar dacă l-ar fi înșelat.

Andrea vedea că i-a venit rândul să plătească îndrăzneala de a se fi legat de o ființă lipsită de orice interes pentru arta sa, femeia lui n-a avut față de el decât o patimă de bâlci al cărei foc s-a stins de mult. Era greu pentru Andrea rămas astfel singur, cu iubirea lui închinată nu numai trupului femeii dar mai ales sufletului ei, depărtat de-acum și atât de străin de el. Era însă prea târziu să poată schimba cu ceva situația, cu-atât mai mult cu cât Lucreția nu-i ridica niciun fel de probleme, accepta căminul așa cum îl avea, fără să-i aducă, dar și fără a-i cere, ceva.

Toată această cumplită trăire, măcinându-l diabolic zi de zi, nu rămânea desigur fără influență asupra artistului, îi umplea viața cu fierea verde a tristeții și a neliniștilor.

A încercat să evadeze, să părăsească, monstrul stăpânit doar de simțuri și instincte; a acceptat să plece în Franța, la curtea regelui Francisc I-ul, unde a fost cu multă pompă invitat.

În Francia a legat multe prietenii, în special cu artiști, adunați mulți acolo și nu puțini italieni. Dintre toți se înălța ca personalitate titanul da Vinci, așezat la castelul de la Amboise al lui Francisc, unde dealtfel Andrea a avut ocazia să-l viziteze de câteva ori.

Leonardo l-a impresionat prin strălucirea sa de supraom, cu o figură de patriarh biblic, părul lung, barba bogată, albă, privirile vii și pătrunzătoare, ale acvilei înălțimilor, stăpânea peste ceilalți ca de

Scanned with OKEN Scanner

pe un tron nevăzut, al înțelepților. Era drept că limbajul său se prezenta cam străin lui Andrea, pe-atunci Leonardo, îmbătrânit înnainte de vreme, uitase aproape de artă, se ocupa cu construirea unor mașini de zburat și a unor scripeți de ridicat greutăți, pictura nu-l mai interesa decât ca tehnică, fiind preocupat să găsească culorile care să nu cunoască rugina timpului. Își mai păstrase minunatul dar de desenator lucru ce-l putea aprecia Andrea mai bine ca oricare, el însuși după cum știm un foarte bun mânuitor al liniilor. Pe-acea vreme da Vinci se ocupa cu niște desene anatomice, reprezentând fătul uman în mitra mamei și altele de acest gen.

Ca florentin, Andrea găsise un drum mai direct spre sufletul maestrului căutând să stea de vorbă cu el singur, fără tagma de observatori înghesuiți obișnuit, ca niște albine în jurul mesei sale. Era o încântare să vezi cum ochii i se luminează și uneori încep să se umezească, atunci când i se vorbea de dulcea lui Florență și de oamenii lui cunoscuți, anii n-au reușit să i-o scoată din inimă. Leonardo da Vinci i-a lăsat o adâncă amintire, neîntinată și aceeași pentru toată viața lui.

Într-o astfel de atmosferă artistică și lumească mai mult decât rafinată, de curte europeană, ar fi ajuns poate Andrea să-și înăbușe până la urmă nostalgia sa maladivă după iubita lui Florența. De data asta începuse curând să-l chinuie, să nu-i dea pace, dorul cumplit după Lucreția. În primele săptămâni se mai putu învinge, mai apoi însă sentimentul deveni din ce în ce mai tiranic, cu atât mai mult cu cât în rarele scrisori primite dela ea, o găsea străină și mulțumită fără el. A făcut totul s-o uite, dar n-a izbutit. Soarta înzestrându-l cu darul picturii, i-a pus în inimă și rodul sentimentului adevărat, persoanelor ca Lucreția rămas pe dinafară, complet neînțeles.

Și-așa căzând într-un fel de lingoare melancolică a firii, a primit învoirea regelui Francisc, să meargă să-și aducă nevasta, în lipsa ei viața i-a devenit un iad, niciuna din naiadele, fiice ale Dianei, de la curtea sa n-au posedat vraja sub care pictorul să-și uite iubita.

Reîntoarcerea în Florența i-a adus și mai mari desamăgiri, regăsise o Lucreția absentă, cu sau fără el îi era totuna, indiferența ei se asemăna cu un perete de ghiață. Toate perspectivele oferite de-o

Scanned with OKEN Scanner

viață la curtea regelui Francisc, n-o ispiteau și asta pentru motivul că Andrea încetase să mai existe pentru ea. Și odată ce el ca bărbat era mort, artistul în fața ei nu avea niciun preț.

Confruntat cu această realitate pictorul nu mai găsise rostul să insiste și rămase și el la Florența. Și-a călcat jurământul dat regelui Francisc I, că se va reîntoarce la curtea lui, preferase gloriei, o viață lipsită de orizonturi lângă o ființă abrutizată, golită de focul sacru al iubirii. A fost un fel de agonie a vieții lui, un marasm din care pe încetul s-a deșteptat, preferând să nu stingherească floarea dragostei lui, crescută între două ființe, una numai freamăt și soare cealaltă statuie rece, moartă.

La acestea toate se gândea Andrea în aceea noapte, auzind pe femeia lui, Lucreția, cum respiră regulat și superficial, în somn, în cealaltă cameră. Acuma trecuse de mult peste criză, obișnuit să-și reverse dragostea pentru un om nu numai nepriceput să i-o primească, dar neavând nici nevoie de ea. În locul tuturor desamăgirilor se încuibărise în ultimul timp în sufletul său, o senzație de singurătate. De mare singurătate. Și oare se întreba Andrea, nu aceasta era soarta fiecărui artist, de a trăi până la urmă într-o mare și inutilă singurătate?

Simți lacrimi reci cum îi curg pe obraji, le șterse în grabă, cu gândul la prietenii săi florentini, acei ce-l considerau un artist realizat și fericit, stăpânit așa cum îi sta bine oricărui soț, de năbădăile geloziei.

Fiecare din noi purtăm în viață o mască. Acea a artistului este mai prelucrată. Cine l-ar crede pe Andrea, dacă l-ar vedea singur în noapte, plângând de desnădejde și singurătate, că este artistul îndrăgit al Urbei?

Trecând în camera de dormit, apropiind lampa de chipul Lucreției, acesta îi apăru frumos, neatins de anii ce se lăsară ca niște păsări de amiază lângă ea. Poate că se maturizase întrucâtva. Și totuși se va schimba mereu până se va ofili, ca floarea de crâng sau busuiocul, numai el reușise să-i păstreze frumusețea pentru veșnicie, să-l salveze de la rugina vremii, la care este supusă ființa omului.

Scanned with OKEN Scanner

Apoi o acoperi cu grijă, în ochii lui izvorâse căldura muritorului pentru persoanele ce îi sunt dragi.

Andrea o iubea pe Lucreția, așa, ca în prima zi.

III
Unde este vorba de povestea lui don Pietro cât și de papa Iuliu al II-lea.

Andrea fire deschisă era iubit de mulți, începând dela copii, până la cei bătrâni. Dintre mulțimea de prieteni avea o deosebită slăbiciune pentru don Pietro, dealtfel cam o rudă îndepărtată de pe partea mamei cu el. Îl vizita cel puțin odată în lună, când îi făcea plăcere să-i asculte poveștile. Don Pietro, ca militar schimbase multe cetăți și trecuse prin nenumărate aventuri. Acum nu atât de bătrân cât arăta, neputincios de amândouă picioarele, trăia retras la Florența, în grija unui nepot de al său, negețător, cu venituri bunicele.

Don Pietro îl aștepta de obiceiu în grădină, în filagoria umbrită cu ramuri de iederă și viță sălbatecă. Pe scaunul său cu brațe, apărea ca un pan exilat iar pisica de la picioarele sale una din metamorfozatele lui, peste noapte, naiadă. Într-un coș de forma unei scoici scoasă din Adriatica, avea smochini, portocale și alune iar în pocale înalte cu smalțuri verzi, un pelin a cărui aromă nu l-ar fi lăsat indiferent nici pe anticul Horațiu. Uneori, profitând de ajutorul lui Andrea, Pietro își permitea și câte o plimbare pe aleile drepte ale grădinii, în liniștea căreia nu se auzea decât hârșâitul picioarelor sale betege, cât și vocea lui de bas, dat afară din cor. În acest colț de parc se obișnuise Pietro, alături de iasomiile și trandafirii înfloriți, să-și ducă zilele, notând schimbările anotimpului după fructele ce se coceau pe pomi, în amintirea anilor crescuți troiene, peste el. Izolarea îi ușura și mai mult coborârea tot mai lucidă în faptele trecutului, destăinuindu-le bucuros lui Andrea, singurul pregătit să-l asculte, ceilalți nu aveau timp pentru palavrele "bătrânului".

"- Eu te iubesc Andrea, fiindcă văd că ești un băiat cu inimă, așa

cum azi numai găseşti" îi zicea, mărturisindu-se bătrânul.

Andrea îl asculta cu mult interes şi când se întâmpla să-i mai repete fără voie o întâmplare, se făcea că o aude pentru prima oară. Pietro avea farmecul pitoresc de-a descrie oamenii şi locurile, de aceea de multe ori Andrea îl ruga să-i mai repovestească o aventură şi asta în cel din urmă rând, pentru a-i face o plăcere sau a-l măguli.

De la Pietro aflase el amănunte despre arderea pe rug a lui Savonarola, eveniment care, după cum am văzut, şi azi tulbura conştiinţa de florentin al lui Andrea, despre pictorul Botticelli fost vecin cu el de casă cât şi despre altele multe.

"- Dar eu ţin la tine Andrea - continuă Pietro - fiindcă eşti pictor şi artist, cum am cunoscut eu odată unul că nu-l pot uita. Un om cu adevărat."

Şi-apoi Pietro îşi începu una din cele mai mişcătoare poveşti, rămasă ulterior adânc săpată în memoria lui Andrea.

"- Lucram ca şi questor în Perugia pe lângă consiliul Priorilor, având timp destul să meditez la faptul că cei ce-au ridicat cetatea Perugiei, sus pe culmi, au uitat că o pun în calea tuturor vânturilor. Dar necazul ei mare tot n-a fost acesta ci duşmăniile dintre oameni, de necrezut, într-o cetate atât de pitorească, cum e cea a Perugiei. Câte zile luminoase n-am petrecut, plimbându-mă pe lângă fântâna cea mare, la picioarele catedralei neterminate, faţă în faţă cu bijuteria de clădire a Palazzo Priorilor. Dar acum nu este rândul să-ţi vorbesc de dragostele mele ci de cu totul altceva.

Pe vremea serviciului meu în Perugia, oraşul se refăcea încet dar sigur de pe urma atâtor frământări anterioare între fiii ei, ajunsă la o sărăcire completă. Treceam deci printr-o relativă perioadă de stabilitate, când priorii s-au hotărât să repicteze una din sălile mai vechi ale palatului comunal. Se profita cu această ocazie şi de faptul că, Antonio Bepo, pictorul, elev al lui Pinturicchio, era proaspăt sosit în Perugia, deci aveau şi artistul potrivit la dispoziţie. S-a hotărât deci ca o comisie din care făceam parte şi eu, să se prezinte la casa maestrului şi să-i ofere proectul nostru cât şi recompensa bănească ce i se acorda, ridicată la suma respectabilă de 400 de galbeni.

Scanned with OKEN Scanner

Deşi trecut bine de amiaza vieţii, pictorul Antonio Bepo, arăta ca un adolescent având în ochi curăţenia unei fecioare. În principiu a fost de acord cu propunerea noastră, urmând să ne întâlnim a doua zi în sala unde trebuia să realizeze lucrarea.

Ne-am adunat la ora fixată, artistul fiind acolo dealtfel cu mult înaintea noastră, ne-a întâmpinat desvăluindu-ne ultima lui hotărâre, pentru noi de-a-dreptul uimitoare. Şi-anume ne spunea că se vede obligat să ne refuze oferta şi asta fiindcă pe pereţii sălii se găseau deja alte picturi, el nu se considera demn de-a le distruge, înlocuindu-le cu ale sale. Abia atunci uitându-ne cu toţii mai atenţi la zidurile încăperii, am putut vedea că artistul avea dreptate, ele erau pictate, dar după părerea noastră se aflau într-o stare proastă de păstrare, nu meritau nicio atenţie sau menajare. Priorii s-au văzut obligaţi să-şi mărească retribuţia, iar în faţa încăpăţânării pictorului de a nu-şi schimba hotărârea au ajuns la injurii, gata aproape să-l dea pe uşă afară, dacă n-aşi fi fost eu, având undeva o ascunsă simpatie pentru acest om cu figura feciorelnică, să-l apăr, reuşind să-l scot integru în cele din urmă din ghiarele înfuriaţilor Priori.

Şi aşa sala palatului comunal a rămas pe mai departe în starea ei veche, nepictată de Bepo. Se scurseră câteva luni, când întâmplător trecând prin sala respectivă, l-am descoperit pe artist într-un colţ al ei, încercând să împrumute o culoare mai proaspătă vechii picturi de pe pereţi. Bepo era mult schimbat, hainele lui mândre de cavaler s-au transformat în nişte mantii petecite şi roase, iar chipu-i palid căpătase nuanţe pământii. Îmi zâmbise recunoscându-mă şi neuitând că i-am ţinut parte în faţa priorilor înfuriaţi ca nişte curcani. Şi-aşa ne-am împrietenit, aflând până la urmă toată povestea destinului său de artist. S-a ridicat în Perugia, în atelierul lui Pietro Vanucci, harul său artistic i-a adus de la început satisfacţii profesionale, alături de alţi tineri artişti, ca Pinturicchio ceva mai mare ca el, cu care legase o prietenie de fraţi.

S-a mutat apoi la Siena vorbindu-mi cu evlavie despre lucrarea sa din catedrala oraşului, unde păşise ca-ntr-un adevărat templu al artei. Îl impresionară zgrafiturile de jos, oglindind parcă în ele desenele unor tavane ale azurului, cât şi tribuna lui Pisano, ucenicul

Scanned with OKEN Scanner

sarcofagelor romane, lângă acestea încerca să puie și el unele daruri mai minore, pe altarul frumuseții.

Curând a fost chemat de prietenul său Pinturicchio la Roma pentru a-l ajuta în comenzile ce i se făcură, ca unui favorit al Cetății Sfinte. L-a ajutat la frescele din Santa Maria del Popolo și Aracoeli, pe urmă au trecut la împodobirea apartamentelor papei Alexandru Borgia, în această lucrare și-a pus alături de Pinturicchio, o parte din inima lui de artist. De fapt în acest timp nu numai că prietenia lor se legase și mai puternic dar îi pătrunse cu totul maniera de-a picta, reușea să-l înlocuiască în cele mai dificile lucrări, s-a desvoltat așadar ca un adevărat alterego al lui Pinturicchio. Odată pe când acesta a fost bolnav și-a zăcut două luni, el i-a condus șantierele de fresce, astfel că nimeni n-a sesizat absența maestrului. O cunoscuse atunci pe fiica papei, Lucreția Borgia, asigurându-mă că tot ce se vorbește rău de ea, este născocit de calomniatorii cu limbă veninoasă. Dușmanii papei nu i-au uitat originea spaniolă și mai ales copiii, pe care îi iubea ca un părinte pământesc.

Lucreția Borgia, îmi mărturisea Bepo, a dus o viață nevinovată, de copilă a cerului, lucru ce se poate vedea și din portretul ei realizat de Pinturicchio cât și din toate celelalte reprezentări ale acestei fete gingașe, mai mult înger decât om. O nemurise și el într-un tablou imaginar, sub chipul unei adolescente, cu trup marmorean alb, având un sân gol abia crescut, de fruct crud, celălalt acoperit de-o cămașă transparentă, florentină, pe umeri îi curgea părul în fire aurii, capul împodobit cu un turban era încununat cu frunze de lauri și o eșarfă albastră. Pe frunte și la gât, nestemate și perle, albe, roșii, albastre, bătute în oglinzi de metal. Dar tot farmecul pur îl concentrase în ochii deschiși a mirare și mai ales în gingășia mânii ce strângea între degete un buchet de flori ale câmpului: dediței azurii și margarete galbene și roșii. Papa dăruise mai apoi tabloul unui negutător neamț, venit la Sfântul Scaun trimis din cetatea imperială a Francoforte-ului.

Am înțeles din felul cum îmi vorbea Bepo, că în inima lui ținea zăvorâtă, ca-ntr-un cufăr de aur, iubirea lui pentru fiica papei Borgia, nevinovăția ei obligându-l să-și păstreze sentimentele

Scanned with OKEN Scanner

înăbușite, sub portretele ei, Pinturicchio însuși a recunoscut că i-a închinat un sonet sau mai bine spus un epitalam pictural.

Uneori Lucreția venea lângă ei, îi urmărea cum lucrează, foșnirile rochiei sale de mătase pe parchet, fiind, al aripilor de hulubi, lăsați la ferestre. Când s-a descoperit între personajiile pictate, obrazul ei alb ca al livezilor de crini, a prins roșeața trandafirilor de primăvară, nu s-a crezut atât de frumoasă. Deși în realitate arăta mai frumoasă, cea de pe pereți era doar umbra ei, lipsită de viață. Părul îi strălucea ca apele aurorei, de aur.

După plecarea ei mult timp prezența fetei dăinuia încă prin parfumul de violete ce-l lăsa în urma pașilor firavi, îmbrăcați în pantofi de atlaz. De fapt, nu era niciun fel de parfum rămas în locul ei ci doar mireasma trupului de fecioară, culcuș de căprioare sălbatece.

Venea și Papa Alexandru, de cele mai multe ori singur, iscodind munca artiștilor. Înalt, cu nasul coroiat și ochii bulbucați, avea ceva de pasăre răpitoare în fizionomia lui. Uliul gata să se lanseze asupra prăzii sale. Îmbrăcat întotdeauna în mantia-i de catifea roșie, pe mâini era numai inele și nestemate, boala lui secretă. Scotea câte-un murmur neînțeles, însemnând probabil o aprobare, și părăsea sala. Și după el rămânea aroma mirurilor și unsorilor topite în aburii băii sale arabe cu majolică galbenă și flori albastre. Odată l-a văzut plimbându-se prin curtea cetății sfinte împreună cu un tânăr palid, îmbrăcat în haine cenușii, cămașa dantelată albă având în mână o pălărie neagră de catifea împodobită cu pietre de rubin. Papa era supărat, de aceea vorbea răstit, ajungea până la el desaprobările lui privind o luptă cu tauri - corrida - organizată în piața bisericii San Pietro. Tânărul vorbea încet, căuta să-l liniștească. Odată Bepo, l-a văzut mai bine din față, avea un chip oval, de paloare pământie, cu o frunte înaltă și osoasă; barba roșie și mustața ca și părul destul de rare, estompau strălucirile stranii ale ochilor, reci ca ale unei statui de ghiață. Curând Papa s-a arătat convins, iar când s-au despărțit nu l-a lăsat să i se închine ci s-a grăbit să-l îmbrățișeze, sărutându-l pe amândoi obrajii. Cinic tânărul își ținea pălăria cu pietre de rubin la spate, ferind-o să nu se șifoneze.

Așa s-au despărțit în aceea zi, pe una din aleile Vaticanului, Papa

Scanned with OKEN Scanner

Alexandru al VI-lea și fiul său Cezare Borgia. Grădinile păreau dumbrăvi de palmieri, pini și agave, paradisul unor păsări colorate, exotici colibri.

Tot ce-a urmat mai târziu, a fost povestit de Bepo cu-o discreție nobilă. N-avea cuvinte rele contra nimănui. Papa Iuliu al II-lea, deși fizic așa de firav precum îl arătau portretele lui Rafael, ascundea în piept o inimă de soldat, se purta cu cei din jur nu ca urmașul apostolului Petru ci ca un general, cap de oști. Vina nu o găsea în el ci la cei ce au putut să aleagă drept papă, pe acest Rovere războinic. A dărâmat San Pietro cel vechi dând misiune lui Bramante să zidească o biserică nouă, ce încă nu e terminată nici azi. Și când Bepo vorbea de biserica veche a Sfântului Petru, o făcea cu lacrimi în ochi, luând aproape figura transfigurată a unui sfânt. În lăcașul lui San Pietro cel vechi, cu pridvorul lui prelung, ca un antreu al Raiului, își găsea Bepo rostul pe pământ ca artist, sub coloanele melodioase ale catedralei în capelele cu frescele întunecate de fumurile vremii ca cele din sala Prioriei a Perugiei. Prin prăbușirea și dispariția lor și-a pierdut și el conținutul de preț al vieții, al unei adevărate vieți.

Luându-l pe Rafael lângă el, Papa Iuliu al II-lea a găsit de cuviință să-i alunge pe ceilalți artiști ca pe niște oameni de prisos, bineînțeles primii au fost vizați Pinturicchio și el, artiștii papei Alexandru Borgia. Pe urmă l-a pus pe Rafael să picteze peste frescele înaintașilor săi, printre ei se afla și minunatul Piero della Francesca. În toată această tendință destructivă a lui Iuliu al II-lea se ascundea cu siguranță o forță diabolică. Spre norocul său acest papă a avut în serviciul său artiști geniali ca Bramante, Rafael și Michelangelo, de aceea probabil că posteritatea o să treacă peste greșelile strigătoare la cer ale acestui așa zis, sfânt prelat. El însă, Bepo pictorul, contemporanul tuturor barbariilor înfăptuite de Iuliu al II-lea, nu-l va ierta niciodată.

În ce mă privește, după toate destăinuirile lui, spera că voi înțelege de ce-a refuzat lucrarea din Prioria Perugiei, el nu putea trece cu penelul peste niciuna din creațiile înaintașilor săi.

Și-apoi fiindcă îi dădeam impresia că nu-l înțeleg întru totul, continua spunându-mi că el gândește așa, nu dintr-un principiu orb

Scanned with OKEN Scanner

și personal, ci după ce s-a aplecat cu multă atenție asupra artei vechi, din studiul ei își dădea seama că era tot atât - cel puțin - de valoroasă, ca cea a contemporanilor săi, făcătorii artei moderne.

M-a întrebat dacă am fost vreodată la Assisi, așezat la câțiva kilometrii de Perugia. Și fiindcă i-am dat un răspuns negativ, m-a sfătuit să vizitez această cetate cenușie din rocă de Subasio, într-o zi de sărbătoare a sfântului Francisc. Lăsându-mă pătruns de toată evlavia acestui praznic catolic, să cobor în biserica de jos a sfântului Francisc și să-mi scald ochii în tot ce-au pictat acolo un Simone Martini, un Giotto, sau frații Lorenzetti. A arunca vopselele tale asupra frescelor acestor artiști sau a elevilor lor, era după Bepo, tot așa o crimă ca și a celor care peste câteva sute de ani ar face acest lucru cu picturile, oricum învechite de timp, ale lui Rafael și Michelangelo.

Nu pot să afirm că i-am dat întru totul dreptate, dar sigur am înțeles atunci măreția acestui om: a preferat să renunțe la o sumă de bani cu care și-ar fi îndestulat traiul, numai pentru a-și putea respecta convingerile. Mai bine sărac decât vândut.

Deodată acest artist și-a recăpătat în fața mea proporțiile de om adevărat, pe lângă el Papa Iuliu al II-lea devenit un Sfânt Gheorghe, de miniatură luptându-se nu cu balaurul biblic ci cu guzganii din pivnițele Vaticanului. Era o poliță ce i-o plătea după moarte, pictorul anonim, aruncat pe stradă, după puterile lui, marelui Papa Iuliu al II-lea.

Cât am stat în Perugia, l-am văzut pe Bepo tot mai rar. Am intervenit pe lângă comitetul Priorilor și după un război de hârțoage, i-am convins să-i dea o mică pensie, suficientă pentru a nu muri chiar de foame.

Bepo numai picta; se svonea chiar că și-ar fi pierdut mințile. Pe urmă venind la Florența, n-am mai auzit de el, până acum câteva luni, când mi s-a scris că s-a prăpădit, fiind îngropat sub zidurile cetății, în cimitirul săracilor.

În acest mod și-a încheiat destinul pământesc, artistul care l-a învins prin măreția caracterului său pe papa Iuliu al II-lea, cel puțin așa îl păstrez eu în amintirile mele."

Scanned with OKEN Scanner

Aici bătrânul Pietro s-a oprit din povestire. Filagoria lui se făcuse mai înaltă și strălucitoare, iar el însuși mai solemn. Cât despre Antonio Bepo, pictorul anonim, un alterego al cunoscutului Pinturicchio, a devenit unul din prietenii cei mai de inimă ai lui Andrea.

IV
Calcio

Ca și copil în Florența, Andrea n-a putut să facă să nu joace Calcio, jocul cu mingea, la început pe străzile cetății apoi practicat pe terenurile amenajate pe câmpurile din afara zidurilor. Adolescent, ajunse să facă parte din echipa cartierului Sta Trinita într-un an reușind să se califice până în finală. Își amintea ca de-un eveniment deosebit al vieții sale, acel joc susținut de echipa sa contra celei a cartierului San Marco, desfășurat pe terenul oval din fața bisericii Santa Croce, pare-se ridicat pe-un loc întrebuințat și de vechii romani, drept arenă de lupte. Totul s-a petrecut într-un cadru sărbătoresc, fiind de față și-un reprezentant al gonfalonierului Soderini, în deschidere s-au produs un grup de copii, cu un joc de drapele florentine. Pe margini, în jurul terenului erau ridicate tribune pline ca și ferestrele caselor cu spectatori și spectatoare, îmbrăcați într-o paradă de culori pestrițe.

Atunci a gustat din cupa amară a înfrângerii, echipa adversă a primit cununa învingătorilor și toate uralele mulțimilor, pe când ei părăseau arena, cu capetele în pământ. Cu această decepție s-a despărțit Andrea de jocul de Calcio, dedicându-și timpul preocupărilor artistice a pus definitiv capăt ambițiilor sale sportive.

De când lucra la biserica dello Scalzo, tinerii acestei parohii au ajuns să-și înjghebeze o echipă destul de puternică, ridicând pretenții de a ajunge chiar în finală. Cunoscând și trecutul lui Andrea, l-au ales ca pe unul din patronii echipei ceea ce îi făcu plăcere pictorului, în unele după amieze se destindea puțin luând parte la jocul lor. Așa l-a cunoscut pe Mario, mai tânăr ca el, mai mare ca băieții

Scanned with OKEN Scanner

echipei, asumându-şi rolul unui fel de antrenor, cu sarcina deosebită de-a alcătui formaţia cea mai bună pentru a intra în joc.

Mario antrenorul s-a lipit de el şi venea mai în fiecare seară să-l ia dela lucru acasă, unde împreună cu Lucreţia, stăteau de vorbă până târziu, uneori după miezul nopţii.

Nu şi-ar fi închipuit că această preţuire putea avea un alt substrat, chiar dacă vedea pe Lucreţia manifestând faţă de Mario un interes deosebit.

Într-o seară întorcându-se acasă, a auzit din întunerec după poartă, două voci şoptite. Pe-acea a Lucreţiei o recunoscu, deslușind cu claritate şi ce spunea: "Mario, iubitul meu, Mario... Vino săptămâna viitoare. Sâmbătă seara, Andrea este plecat de-acasă. Cheia ştii unde-o găseşti." Apoi s-au despărţit lăsându-l pe Andrea să se desmeticească după această scenă trecută prin faţa lui atâta de repede şi parcă lipsită de orice noimă. Iată încă o legătură pe care după ce-a cinstit-o cu sentimente atât de curate, i se desvăluie până la urmă ca un hârb plin de murdării şi minciuni. Simţise o durere în piept şi una ca o lovitură în creştetul capului. Intrase clătinându-se pe picioare în casă fără să-i spună nimic nevestei; inima lui gemea arzând în chinuri ca şi când ar fi fost pusă pe o plită încinsă.

Gândul răzbunării îi încolţise în conştiinţă ca o floare neagră a nopţii. Aşa i se întunecaseră deodată şi zilele.

Lucrarea la Mănăstirea Scalzo, o începuse cu multă participaţie, viaţa Sfântului Ioan Botezătorul, îi vorbea din pagini de Biblie, întodeauna drept, în suflet. Concepuse tot ce avea să creeze, cu simţământ de maturitate, convins că acuma are şansa să dea viaţă unei lucrări, un fel de Capelă Sixtină a sa.

Şi iată deodată spulberată toată liniştea lui, penelul tremurându-i în mâini, îl vedea înlocuit cu un pumnal, sortit să se împlânte în inima vinovaţilor. De câteva zile nu mai putea lucra, fapt observat şi de fraţii călugări din jur, aceştia considerau însă că e vorba de-o eclipsă trecătoare a maestrului, cum mai avuseră ei parte să vadă.

Andrea îşi făcea planul de acţiune, dorind să-i surprindă pe amândoi, să fie sigur, să ia orice putere minciunilor şi mângâierilor

Scanned with OKEN Scanner

fățarnice ale Lucreției. Așadar îl înșela, numai avea de-acum nicio îndoială, a auzit-o cu propriile sale urechi. Îl pătrundea acest adevăr, dureros, ca o săgeată otrăvită înfiptă sub inimă.

Sâmbătă se va face plecat dar se va întoarce noaptea, să-i găsească iubindu-se în patul pe care el abea l-a părăsit. Nevasta lui cu prietenul iubit, Mario.

Gândurile lui obișnuit luminoase ca niște grădini ale raiului s-au văzut deodată invadate de turmele și hergheliile unor vedenii, monștrii crescând în fumurile de pucioasă ale iadului.

Îi trecea pe dinainte, înroșindu-i ochii, scena de omor, cu trupuri căzute în băi de sânge, după ce-au fost prinse întâi ca niște păianjeni uriași, în plasele morții, cum îl împresionase odată sfârșitul lui Agamemnon, pierit sub loviturile lui Egist și ale Clitemnestrei. Sau altă crimă cu miroase de parfumuri vărsate pe paturile iubirii, a lui Holofrenes ucis în vis de Judita. Fără să-și dea seama în exercițiile sale, duse pe platformele imaginației, Andrea nu îl vedea mort decât pe Mario niciodată însă n-a oprit cuțitul crimei și asupra Lucreției, scăpată și de data asta pe pistele cele albe ale salvării.

Gelozia ajunse să-i întindă nervii până aproape de limita posibilă, încerca să-și adape hienele răzbunării în fântânile Măcelului carnal, probabil fără nicio șansă să fie dusă la îndeplinire în realitate. Andrea se zbătea însă ca prins în lanțuri pe rugul propriei suferințe.

Așa îl surprinse Vineri seara, o zi înaintea marei încercări, și două până la jocul echipei sale, pe care altădată în alte împrejurări l-ar fi așteptat cu multă nerăbdare, acuma aproape uită de acest eveniment sau când își amintea de el îi venea în minte, numai că prin el l-a cunoscut pe Mario, blestemul lui de azi.

Își strânse sculele de lucru cu gândul să plece acasă, când auzi în grădină mișcări peste gard și-apoi cineva bătu discret la ușă. Era Mario, spectrul ultimelor sale obsesii, având chipul răvășit și ochii plini de spaimă. Îl lămuri grăbit în câteva vorbe că e urmărit de-o gardă a armatei de ocupație, fiind unul din conducătorii cetățenilor din Florența, ce le-au opus rezistență la poarta de Nord, pricinuindu-le multe pagube și morți, până în sfârșit au fost nevoiți să se

Scanned with OKEN Scanner

retragă, lăsându-le intrarea liberă. Avea toate posibilitățile ca în aceeași noapte să dispară din cetate, dar până îi vin ajutoarele trebuie să se ascundă. Acolo la Mănăstirea del Scalzo, în camera de lângă cea unde lucra Andrea, se simțea la adăpost, în acel loc, sigur, n-o să-l caute. În timp ce vorbeau, auzindu-se bătăi în poarta cea mare, Andrea se grăbi să-i asigure lui Mario, ascunzișul.

Un călugăr a deschis poarta și-a lăsat să intre un căpitan în fruntea unei patrule de soldați și un vardist florentin. I-au comunicat călugărului că Mario Aldobrandini din parohia sa este căutat ca răufăcător, lucru pe care îl va aduce la cunoștiința enoriașilor la slujba de seară, orice ajutor de a-l prinde va fi bogat recompensat, în schimb tăinuitorii lui vor împărtăși ca Mario Aldobrandini, pedeapsa cu moartea. Auzind aceste vorbe lui Andrea îi fulgeră prin minte că acum ar fi fost cel mai potrivit moment să-l predea pe Mario, soldații ar fi îndeplinit cu siguranță rolul de călău al sufletului său, respectivul fiind un condamnat la moarte.

Ieșise în întâmpinarea soldaților care văzându-l l-au salutat reverențios dar mai mult de-a le răspunde salutului, Andrea n-a fost în stare să facă. Soldații s-au retras impresionați de chipul de martir supt și palid al artistului; de sub bereta albastră, îi priveau ochii negrii, adânci încercănați, căzuți în orbite, părea mult mai înalt decât era, mai degrabă o umbră din țara limbului decât om.

Pe Andrea l-a durut mai târziu gândul că ar fi putut să îmbrace rolul lui Iuda Iscarioteanul, trădător, atunci când și el ca orice florentin cinstit îi ura pe străinii veniți să le tulbure tihna căminelor și a sufletelor.

S-a întors în odaia sa, și-a rămas acolo până ortacii lui Mario au venit după el și l-au dus în libertate. Mario avusese dreptate că dușmanii lui n-o să-l caute tocmai în mănăstire.

Când a ajuns acasă, Andrea observă neliniștea pe fața Lucreției, soția lui. I-a povestit tot ce s-a întâmplat, ea fiind evident tulburată, pe față putea să-i citească, recunoștiința femeii față de el, soțul pentrucă i-a salvat dela moarte amantul. Iată cum a avut loc răzbunarea lui, în chip cu totul neprevăzut și poate fericit pentru toți trei.

N-au mai vorbit asupra acestui subiect, faptele au fost conside-

Scanned with OKEN Scanner

rate ca încheiate, Mario dealtfel a plecat pentru totdeauna.

Cealaltă zi, Dumineca, Andrea luase parte ca patron al echipei parohiei del Scalzo, lipsită de antrenor, la jocul ei din aceeași piață Santa Croce, precedat de defilarea copiilor cu stindarde. Toate erau la fel ca și atunci când tânăr, adolescent jucase și Andrea sub tribunele și lumea pestriță de pe străzi, cu domnițele în volănașe albe, dantelate, aplecate la ferestre, ca niște flori.

Numai el se simțea altul.

Și mai ales inima lui, asemenea unei ciute rănite, privindu-și înainte de a muri în oglinda izvoarelor, rănile sângerânde. Se considera pe undeva mort, mai bine zis purta în el un mort. Un cadavru.

Victoria echipei sale, în locul celei pierdute în adolescență, a trecut pe lângă el străină. Cu toată gălăgia și aplauzele celor din jur, Andrea se afla retras în el, departe, gândul lui tot timpul sbura la Lucreția și Mario.

Și-atunci îi veni ca un gust amar, de fiere în gură, și uită de toate celelalte.

V

Liliecii înfloriți ai primăverii

Andrea își reluase munca mai cu spor, în Mănăstirea del Scalzo, spre bucuria călugărilor, interesați de-a avea lucrarea comandată cât mai repede terminată.

Oricât ar fi fost sfâșiat pe dinnăuntru de harpiile durerii, pictorul tare ar fi dorit să reușească de data asta în realizarea sa, deși îndoielile îi dădeau din nou târcoale. Știa că pentru a se împlini avea în primul rând nevoie de-o concentrare totală fapt ce numai în parte putea să și-l impună.

În mare măsură participarea lui Andrea era deci doar formală, dar asta nu o bănuiau prea bunii lui supraveghetori.

Într-o dimineață îl vizită și tatăl său, croitorul. Nu venea acasă la el deoarece nu se avea chiar bine, cu Lucreția. Deși se vedeau în ultimii ani destul de rar, țineau unul la altul, se iubeau.

Scanned with OKEN Scanner

Tatăl său era un croitor artist, fiecare model însemna pentru el, un act de creație în realizarea căruia își punea toată imaginația și întregul talent de desenator, moștenit cu siguranță și de fiul său. Lângă el și mama lui, Andrea a avut o copilărie fericită, gândurile lui dădeau de multe ori ocol, acelor ani. Rămas văduv, tatăl său a trăit singur apoi s-a căsătorit cu-o femeie mult mai tânără ca el, aceasta i-a adus liniștea căminului și mai ales puterea de a-și duce mai departe munca într-un atelier, devenit tot mai complicat de condus.

Tatăl era mândru de fiul său, pictor respectat al Florenței, deaceea se interesa de-aproape de toate proectele sale și îi examina cu deosebită atenție lucrările punându-i apoi fel de fel de întrebări parcă ar fi vrut să-i iscodească sufletul. Știa că Andrea nu era fericit cu Lucreția, că lucrurile ar fi trebuit să fie altfel, și tare îi părea rău că nu-i sta în putință să-l ajute. Deși în privința asta, Andrea se arăta destul de închis, nu se plângea, simțul unui părinte cu greu putea fi înșelat.

S-au despărțit cu promisiunea de a-l avea pe Andrea, oaspe la cea mai apropiată zi de sărbătoare, bineînțeles împreună cu soția lui, Lucreția. Urmărindu-l cum pășește rar pe alee, Andrea pentru prima oară își dădea seama, cu tot regretul, că tatăl lui îmbătrânise, în ultimul timp tare mult. El, omul mândru de altădată, azi aproape un moșneag, cu greu reușea să se ție, sus și drept.

În fața unei atari schimbări constatate la o ființă atât de dragă, Andrea fu cuprins de-un sentiment de desnădejde, gândindu-se în fond la inutilitatea dulce a tuturor lucrurilor, sfârșite până la urmă toate oricât ne-am frământa și chinui. Tare ar fi vrut să-l ia pe tatăl său la el, să fie împreună atâția ani câți îi mai are, așa cum au trăit odinioară, adunați pe când mai trăia și mama lui, Sofia.

Andrea își petrecu tata cu un zâmbet pe buze, unul ce-i lumina nu rar fața și pentru care era invidiat ca un om fericit, fără griji.

Tatăl, îi răspunse cu o fluturare a mâinii și o privire caldă. Îi ghicea ochii înecați în lacrimi, geamuri aburite de ploile unei toamne târzii. Cine ar fi crezut că aceasta va fi ultima lor întâlnire, peste două săptămâni Andrea primi vestea săvârșirii lui din viață. A

Scanned with OKEN Scanner

murit aplecat asupra unui desen de modă florentină, activ așa precum a fost o viață întreagă.

Plecarea lui în acea zi lăsase în sufletul lui Andrea un fel de moleșeală, îndemnându-l spre visare, spre o coborâre într-altă viață, tot a lui, dar altfel de cum a fost până acum.

Se vedea tânăr încă neîmplinit, în fața cartoanelor lui Leonardo și Michelangelo. Atunci le privea înfrigurat, și le copia cu dorința de-a fura ceva din meșteșugul unic al artei lor, abia mai târziu le pătrunse cu adevărat, mesajul. Florența nereușind să ducă la capăt cele 2 proecte, a pierdut șansa de-a fi încăodată stăpâna unor fresce unice. Dar faptele, fără să fie poate, cineva vinovat, au vrut altfel, întrecerea dintre cei doi maeștrii s-a limitat doar la aceste două desene. Aflase despre disputa celor doi, cât și despre celebra întâlnire din fața bisericii Sta Trimita, când Michelangelo îi reproșase lui Leonardo neputința sa de-a duce la sfârșit o lucrare. Cine l-a cunoscut pe Buonarroti și îi știa felul, putea să-și dea seama că n-a spus-o chiar din răutate, precum a rămas în tradiția orală, ci mai mult dintr-o durere de creator ce-i rodea inima și nu putea să se rabde să nu i-o spună și celuilalt, cu intenția vădită de a-i remedia un defect și-o slăbiciune de caracter. De unde încă se dovedește că Michelangelo l-a prețuit pe Leonardo și l-a considerat egalul său, vorbele-i trebuie să fie înțelese ca spuse unui frate, vroind să-l îndrepte și nicidecum nu se adresau unui dușman de nefericirile căruia te bucuri.

În fața cartoanelor celor doi, își petrecuse Andrea multe zile, copiindu-le, ele l-au învățat să-și perfecționeze technica desenului, ajungând în ea să fie aproape de netrecut, un demn urmaș al maeștrilor săi.

Într-o zi, se simți urmărit de privirile unei fete, impresionată vădit, de darul său de-a imita pe cei mari. Așa a cunoscut-o pe Maria Corsini, el de 20 de ani ea ceva mai mare, au devenit mai târziu prieteni apropiați. Curând au ajuns nedespărțiți, nu puteau lăsa o zi fără să nu se vadă.

Ea se trăgea dintr-o familie de nobili nu prea înstăriți, dar cu-o educație de care a profitat mult și Andrea. Ei îi plăceau locurile

Scanned with OKEN Scanner

vechi ale Florenței, cu mărturiile guelfilor, ghibelinilor și-ale poetului Dante, din acesta din urmă nu rar i-a citit din Divina Comedie. De acea reveneau mereu în jurul Badiei florentine, biserică unde se închina odinioară și poetul Alighieri. Maria credincioasă, frecventa mai ales bisericile vechi ca Santi Apostoli, în semiobscuritatea de templu a căreia îl ținea îngenunchiat întreaga slujbă. Mai avea preferințe și pentru morminte. Îl purta la Santa Croce în fața mormântului lui Leonardo Bruni de Rossellino, lângă acesta se găsea acea minunată Buna Vestire a lui Donatello sculptată în granit aurit.

Pentru Medici nu avea un respect deosebit, în afară de Cosimo cel Bătrân considerat de ea un Pericle al Florenței. Deaceea unul din drumurile ei preferate era și Sacristia veche, omagiu al lui Donatello, ridicat pentru mormântul lui Cosimo.

Avea un cult pentru cărți, îi plăcea poezia, ea însăși era autoare de versuri, l-a influențat și pe Andrea să-și încerce harul poetic. Dialogul acesta în stihuri a rămas desigur ca un Ospăț, al lui Platon dedicat tinereții lor.

Dar toate pasiunile țineau de viața din jurul ei, iubeau cu patimă Florența, rătăceau bucuros pe străzile cetății admirând palatele de piatră rustică a familiei de negutători, Strozzi, sau cel al Antinorilor nu departe și palatul Rucellai, creație a lui Leon Battista Alberti. Le plăcea să se piardă printre cei mulți, mai ales în zile de hram, între dansatorii ce jucau în grupuri, în piața Signoriei.

Îl purta pe Andrea și înafară de zidurile orașului pe câmpuri și dealuri, între flori și cipreși.

Era înaltă și sveltă, fiică a tiparoaselor, cu ochii verzi purtând în ei, penumbre de raiuri. Avea ceva sălbatec în ea, o teamă a fecioarei cu pași de căprioară, călcând pe cărări cu spini. Se iubeau nevinovat, aproape dela sine înțeles, fără pretenții unul de la altul. Singura iubire adevărată, una ce nu cere ci numai se dăruește.

El nu și-a dat seama de sentimentul ce-l stăpânește, până într-o zi de Carnaval, când au fost invitați la un bal în sala albastră a Signoriei, împodobită cu crini picturali - mânerele de sabie ale Florenței - ea atrăgându-i atenția asupra portretelor lui Dante și Petrarca de pe ușa de lemn a sălii și asupra frescelor în plușuri

Scanned with OKEN Scanner

grele, ale lui Ghirlandaio. El însă nu avea ochi decât pentru ea: era tot în albastru, cu un guler alb și robă de muselin. Atunci a simțit-o pentru prima oară plină de viață, lângă el. Și o dorea tot mai aproape, fremătând de bucurie ca un danț între florile primăverii, îi veneau din ce în ce în întâmpinare, caldă, fragedă, izvor de arome. I-a atins, mângâindu-le, buzele proaspete și fierbinți: parcă săruta o poiană însorită dimineața, cu giulgiuri topite de rouă. Ea simțea lângă el, ca pe niște brațe larg deschise marea fericire, cum trăiești numai odată în viață. Cohorte de heruvi cu tube de aur, cântau slavă alături de această fecioară, coborâtă din paradisurile lui Beato Angelico. Liliana, Liana, Lili floare de liliac a primăverii înflorită pe pomii grădinilor din om. Liliana, Liana, Lili cel mai pur liliac al Florenței, curată, umplută de limpezimi. Împlinire, suiș, rugăciune, taină: Liliana, Liana, Lili.

Mă iubește, nu mă iubește... Numărau urmele dedițeilor, a macilor și a petuniilor considerându-le cristalizări, ale stelelor căzute pe pământ, în calicele florilor. Apoi el împletea cununi pentru creștetul și părul ei de regină: Liliana, Liana, Lili. Urmele dedițeilor, a macilor și a petuniilor. Jocuri magice în iarbă cu gâzele mirosind a otavă și pelin, mustind din melcii-codobelcii, trândavi. Se preumblau prin vii, sub ghirlande verzi, ca sub portalurile unei vile de țară, mușcau din carnea strugurilor ca din sânii lui Venus, sorbeau licoarea parfumată a toamnelor roșii, de aramă.

Sunt clipe când ai impresia că numai calci pe pământ ci pe perini de hiacinți, tuberoze și lauri, în mâini cu ramurile uscate înflorind din nou, înaintezi pe cărările Rusaliilor, burate cu argintul și rubinul unei sărbători pe altarul căreia inima ta se contopește, cu cerul, cu marea, cu inima altei ființe. Prăznuiești o logodnă, după ritul de unire și evangheliile privind pe mirii spiritului: untdelemn și vin sacru pentru băile unor trupuri gingașe ca trandafirii. El și Ea, urcă pe culmi de azur, celebrând nunta omului cu veșnicia, fiindcă acest fel de iubire este un fel de liturghie fără început și fără capăt. Eternă: Liliana, Liana, Lili.

Când cobori din acest vis, lumea din jur îți pare mai cenușie, mai mohorâtă și tot atât de străină. Te întorci bucuros pe drumurile unde

Scanned with OKEN Scanner

n-o vei găsi decât pe ea, până într-o zi te vei trezi rătăcit, locul ei rămâne gol, luminat încă de un mănunchi de raze scurse din lună, ca ploile reci pe jgheaburi.

Ai rămas deodată singur, caraghios și trist, cu fața schimonosită în oglinzi și pudrată, de clovn. Ai visat sau ai trăit aevea, asta îți rămâne să te întrebi, când amintirile sboară de pe streșinile sufletului ca un stol de păsări, muindu-și aripile în lacurile colorate ale unor curcubee crescute pe orizont, ca niște pârtii ale infinitului.

Iar aducerile aminte... de n-ar fi aceste aduceri aminte, devastându-ți ființa ca o furtună livezile de sub ulmi.

Ce s-a mai întâmplat mai pe urmă Andrea nu mai știa, sau numai vroia să știe. Totuna. Lili i-a spus într-o zi că e prea mare pe lângă el; părinții o obligă să se mărite departe, tocmai la Salerno cu un conte bogat. I-a destăinuit toate acestea, evident pentru a-l încerca, să vadă ce gândește. Atunci a greșit el, a fost prea slab, n-a știut sau n-a vrut să reacționeze potrivit sentimentelor sale. A greșit desigur, când a ezitat și i-a răspuns că părinții ei au dreptate. Din vina lui a pierdut-o pe Liliana, Liana, Lili pentru totdeauna. Când a văzut-o logodită și angajată, în zadar a mai încercat să reacționeze și-atunci vorbele lui au fost mai mult pline de imputări decât de logică.

Liliana, Liana, Lili a plecat pentru totdeauna, lângă cavalerul bărbos și mai bătrân, având câțiva vulturi nu numai pe blazonul ce-l purta mândru pe platoșă, la piept, dar și vii pe umerii slujitorilor ce-i însoțeau caleașca.

Dusă a fost pentru totdeauna, și Andrea a rămas agățat de spânzurătorile propriilor lui slăbiciuni, mistuit în suflet de focul regretului.

Mai târziu, la mulți ani trecuți, a întâlnit-o, femeie împlinită, frumoasă pe străzile Florenței. S-a apropiat de ea, vroind să-i vorbească dar Liliana, Liana, Lili a trecut fără să-l observe. Însemna că era cu adevărat mort în inima ei. Așa se scutură, toate florile și luminile Iubirii. Azi, când acele zile îi veneau pe dinainte, zile de mult trecute, Andrea putea să constate că undeva într-un colț al ființei sale, ele se păstrau încă la fel de proaspete și tinerești, neofilite, scăpate de trecerea timpului.

Scanned with OKEN Scanner

În acea zi lucrase puțin și total nesatisfăcător.
La amiază sosise, cu un coș de merinde și soția sa, Lucreția.

VI
Trimisul secret al lui messer Ottaviano del Medici

Talentul lui Andrea în imitarea tablourilor celebre și în descoperirea cópiilor executate după ele, era de-acuma bine cunoscut în întreaga Florență, mai ales de când cu întâmplarea dintre Ottaviano Medici și Federigo al II-lea, duce de Mantua. Cel din urmă vizitând pe Ottaviano și rămânând impresionat de colecția de tablouri ce-o avea, l-a rugat să-i dăruiască o pictură de Rafael, culorile și prospețimea acestuia, îl fascinau de-a-dreptul. Ottaviano, nu-l putea refuza direct pe duce, dar pe de altă parte nu vroia să se despartă de un tablou drag și lui, l-a rugat pe Andrea să execute o copie după acel Rafael, astfel că pictorul nostru a reușit să creeze o copie atât de perfectă încât nimeni n-o putea deosebi de original, nici în cele mai neobservate amănunte. Așa s-au declarat cu toții mulțumiți, mai cu seamă Federigo, duce de Mantua, văzându-se înzestrat cu un Rafael, pentru care l-ar fi invidiat și papa.

De-atunci s-a legat prietenia între Andrea și messerul Ottaviano, acesta deși cu un nume mai puțin intrat în istorie, era un vrednic descălecător al familiei Medici, înzestrat cu calitățile unui conducător al Florenței dar și cu cele ale pasionatului amator de artă. Astfel, Andrea se bucura de-o mare cinste pe lângă messer Ottaviano, acesta îl consulta ori de câte ori era pe cale de-a face o nouă achiziție de tablouri îl considera ca pe-un fel de consilier intim al lui. Pictorul la rândul său știa să-i prețuiască stima și-și dădea în consecință toată silința să-i fie cât mai de folos.

De dáta aceasta Ottaviano îl chemase la el și îl însărcinase cu o misiune destul de dificilă. Era vorba să plece la Urbino, unde un negețător avea de vânzare câteva foarte valoroase tablouri din moștenirea lui Guidobaldo Montefeltro. Fiindcă lucrurile trebuiau să se petreacă în cel mai strict secret, mai ales față de stăpânii

Scanned with OKEN Scanner

cetății, care n-ar fi lăsat să iasă din cetate astfel de comori, va fi trimis având însoțitor un căpitan al podestei, amândoi însă traverstiți în oameni de rând, ocupându-se cu negoțul de cai. Cu cea mai mare grijă, orice s-ar fi întâmplat, va fi nevoie să se păstreze în taină identitatea lor și mai ales să nu fie amintit în nicio împrejurare numele lui Ottaviano.

Călătoria îi surâdea lui Andrea, cu toate riscurile ei, îi dădea posibilitatea să hoinărească după voia inimii, necunoscut de nimeni, de altfel avea de mult dorința de a vizita regiunea.

Deși părăsiseră Florența, el și cu însoțitorul său Rosano, dis-de-dimineață, seara îi prinse încă departe de Arezzo, în plină pădure. Erau îmbrăcați cu pelerine și pălării largi negre, cisme înalte, având carâmbi de stofă maro persană, mănuși de marochin florentin și un pistol cu mâner de fildeș alb, la brâu. Îl luase din colecția de arme a lui Ottaviano și îi plăcuse fiindcă în os era sculptată cu migală de artizan, o răpire a Sabinelor.

Aveau înfățișarea unor briganzi, stăpâni ai drumurilor de țară, departe de cea obișnuită pictorului pe străzile Florenței. Cât despre Rosano nimeni n-ar fi spus că așa poate să arate un mândru căpitan al prefecturii florentine.

Aproape când se hotărâseră să-și găsească adăpost undeva printre brazi, caii dând semne evidente de oboseală, le ieșise în cale într-un luminiș o biserică cu turle rotunde, mai mult o cetate răsărită din penumbrele unui crepuscul aproape stins, în inima pădurii.

Au bătut la poarta unei case scunde, la care după multă zăbovire le-a deschis o bătrână înspăimântată de vizita nocturnă. După multe tergiversări le dădu voie să înopteze în presbiterul bisericii, deschis cu niște chei masive, ruginite.

Adormiseră curând fiind tare obosiți, Rosano însă întâi cu grija să asigure hrana cailor.

Andrea se sculă odată cu primele raze de soare pătrunse prin geamurile destul de strâmte ale capelei ca baie de lumină. Alunecau și în biserică, unde întunerecul începea ușor să se risipească, la fel cu o ceață, lăsând să iasă din perdelele ei fumurii, coloanele drepte de templu, cele ce împărțiau biserica în trei nave. Pe capiteluri între

Scanned with OKEN Scanner

foi de agave, se distingea figura sculptată destul de stângaciu a vreunui sfânt, ciupit ca de vărsat de cariile necruțătoare ale vremii. Drept în față era un altar de piatră cu un crucifix de lemn, pe care se afla vopsit, în mariera alungită a lui Cimabue, un Christos verde. Pe absida ovală cu ferestre mici arcuite, rotunde, se distingeau, pe covoare de mozaic, siluetele de sfinți costelivi, adunați în jurul lui Iisus Pantocrator.

Ajuns afară, Andrea putu să vadă că biserica era veche de tot, părea o zână de piatră crescută din basmele dimineții reci, cu mantii de safir. Turnurile joase, cu galeriile rotunde, amintea de lăcașurile sfinte ridicate chiar în zidurile cetăților, serveau și de întăritură și de turn, pe lângă loc de închinăciune, ca pe vremea când s-au organizat primele cruciade. Probabil deci să fi fost zidită pe drumul lung și sfânt al Jerusalimului, de cavaleri care pe-atunci erau și călugări și războinici și tot atâta artiști. Deasupra porții dela intrare se găseau în portal statuia Fecioarei cu pruncul în brațe înconjurată de sfinți, creați disproporționat cu o naivitate ce aparținea de bună seamă unui meșter de țară neinstruit, piatra fiind destul de lucioasă, ceea ce însemna că lucrarea nu era atât de veche.

Aerul proaspăt, copacii lepădându-și roua în trene fluide, ieșite dintr-o baie nocturnă, cu toate melodiile de iarmaroc pestriț al păsărilor ascunse în cuiburile ramurilor ca o sărbătoare a dimineții îl înviorau pe Andrea, acesta se simțea deodată stăpânul-vrăjitor al acelui răsărit de soare, bogat și plin de pace, al lui Iunie.

Pădurea scotea murmurul tainic al izvoarelor cristaline, aducând cu ele la suprafață glasul clopotelor ce băteau în campanilele adâncului.

Andrea intrase în ceasul mitic și plin, așezat în livadă, unde noaptea se desparte de lucruri, ridicându-se ca un cârd de ibiși negrii, foșnirile misterioase ale naiadelor pe urme cu satiri și fauni, se retrăgeau în coralele tăcerii și liniștii, de zori de ziuă.

După ce întreaga horbotă a vrăjilor căzu ca un cerb înjunghiat, se trezi și Rosano. Se ospătară din bunătățile ce le aveau, luându-și rămas bun de la bătrânică, i-au pus o monedă de aur în palmă, lucru ce-i provocă acesteia o mirare adâncă, mulțumind totodată

Scanned with OKEN Scanner

Domnului că a scăpat cu atât, de așa mari tâlhari. Andrea mai privi odată în biserica veche, luminată de-acum și de câteva lumânări, aprinse jos lângă altar. Simplitatea dar în același timp măreția acestui lăcaș îl determină să creadă că dacă ar fi ca Dumnezeu să mai coboare pe pământ, sigur ar căuta adăpost în astfel de biserici, acolo se afla cu adevărat casa Lui.

Deși au grăbit pasul, la Arezzo au ajuns tot noaptea ceea ce le dădea impresia că făceau această călătorie, cu fețele acoperite, petrecute pe ascuns, lepădați de oameni. În Arezzo au primit adăpost la un frate al lui Rosano, tânăr capelan al bisericii San Francesco.

Dimineața înainte de plecare, trecuseră în biserică să se închine și așa îi fu scris lui Andrea, ca din întâmplare, să descopere în absida lui San Francisco din Arezzo, frescele lui Piero della Francesca. A fost o întâlnire luminoasă, aproape dureroasă pentru ochi, una ce or fi trăit-o străjerii de lângă mormântul deschis la Înviere, al lui Iisus. Mai văzuse desigur lucrări de Piero, dar aceste fresce reprezentând revelația Crucii împăratului Constantin, întrecea tot ce cunoscuse el până atunci. Maestrul avea un desen perfect, stăpân al perspectivei și al mișcărilor de oameni, tot ansamblul exprimat în culori, care dacă nu l-ar fi încântat, ar fi spus că sunt prea stridente, prea tari. Piero della Francesca poseda harul de a cântări reflexele fiecăreia din ele, ajunse la un întreg de echilibru neexprimat decât de statuile antice. Și-apoi în acel vis al lui Constantin îmbăiat în lumina nopții, artistul reușea ceva ce nu știe să mai fi fost încercat de alții.

Andrea urmărea scenele frescei, aproape reținându-și respirația, stăpânit de sfințenia preotului intrat în altar. Și n-a putut să le părăsească decât târziu de tot, în suflet cu bucuria credincioșilor, cărora li s-a revelat marele Adevăr.

De la Arezzo drumul continua prin păduri, peste dealuri pe cărări întortochiate și întunecoase, rar de tot le ieșea câte-o așezare omenească, în cale. Pătrunseră parcă pe-un alt continent, Florența și Arezzo rămâneau undeva departe. Rătăceau de 3 zile și 3 nopți pe drumul Urbinoului, când într-o poiană au dat de-o mică tabără

Scanned with OKEN Scanner

militară, cu corturile sfărâmate și arse lângă trupurile câtorva soldați morți. Sub un tufiș, un altul gemea doborât de răni. Au încercat să-l ajute dar murise în brațele lor. Înainte de-a se sfârși le-a spus c-au fost atacați de bande de dezertori, stăpâni ai acestor păduri. Drumul spre Urbino era tăiat de tâlhari, singura lor scăpare era aceea de a o lua pe drumul spre Rimini, de unde au venit și ei dealtfel.

Deci iată-i pe drumul ducând la Rimini, cetatea lui Malatesta, deși făceau un înconjur de câteva zile, îi scăpa de la o moarte sigură.

Apropierea de Adriatica le-a fost prevestită de briza albastră, bătând printre arbuștii scunzi și arși de soare. Au făcut acolo o haltă de 2 zile pentru a-și reface forțele atât de încercate în ultimele zile. La Rimini profitase de ocazie și vizitase celebrul templu al lui Malatesta. Cunoștea întreaga luptă a principelui Malatesta cu papa, cel din urmă l-a excomunicat pentru păcatul de-a fi ridicat nu o biserică ci un templu păgân, dar acum îl interesa să vadă, ieșită din istoria politică, lucrarea lui Leon Battista Alberti, auzise multe de acest vestit artist al Florenței. Se zicea de el că a fost cel mai complet om, ce se poate imagina, geniul său fiind în egală măsură același și ca luptător și ca poet și ca arhitect și inginer. Leonardo da Vinci cu toate multiplele sale înclinații, se așeza undeva departe de geniul supraomenesc al lui Alberti. Chiar dacă o fi fost aici multă legendă, sigur, Alberti putea fi orânduit printre marile spirite ale Florenței, lângă Leonardo și Michelangelo.

Templul malatestian din Rimini, în proporția armoniilor lui de cantată arhitecturală corespundea întrutotul spiritului înclinat spre monumental și clasic al lui Alberti, așa cum apărea și în tratatul său de arhitectură. Întregul lăcaș îmbrățișa un altul mai mic în el, în mod simbolic parcă însemna secolul mare al artistului față de cele mai scunde ale strămoșilor săi. Interiorul bisericii-templu îl impresiona pe Andrea, prin capelele laterale împodobite ca și cu lumina poeziei lui Petrarca, de visele în marmoră ale lui Agostino di Duccio, Putti, acei îngeri-copii sau copii-îngeri, păreau că se joacă în grădinile edenului, gesturile lor fiind al fluturilor albi atrași în cursele nenufarilor de pe lacuri. Fecioarele reliefurilor de piatră,

Scanned with OKEN Scanner

erau siluete răsfrânte în oglinzi, grația lor aparținea unei muzici albastre, născută pe viori aromitoare, begonii ale câmpiilor ieșite din fumuri de auroră. Cerul împietrise lângă ele, alunecau în eternitate.

Andrea a rămas cu credința că templul melatestian este înainte de toate un lăcaș de artă pe lângă el cei ce vor să pătrundă spiritul italian al epocii, nu vor putea trece.

De Urbino s-au apropiat după amiaza, pe-un drum de țară colbuit, ieșindu-le în față ca o erupție din lespezi de granit roșu, castelul lui Montefeltro, cu ale sale turnuri și ziduri era în soare cu reflexe de mantii viorii. Mai aproape s-au oprit lângă o apă, cu sălcii, pentru a admira poarta lui Luciano Laurana, adevărată intrare triumfală pentru un împărat. Și peisajul tot al dealurilor și al colinelor blânde, visătoare, cu șirurile de chiparoși, avea frăgezimea celui coborât din tablourile lui Rafael, pictorul născut în această cetate, de unde a pornit ca o acvilă a spiritului, robind lumea pentru totdeauna. Numai aici în Urbino poți să-l ai aproape de inima ta pe Rafael Sanzio, mort atât de tânăr. Trupul său se odihnește în Panteonul din Roma, dar sufletul artistului este de mult aici, în sânul acestor coline ce urcă și coboară, domol ca naiadele infinitului, purtând sub covoarele unui cer transparent, de peruzea, altarele verzi de pini și chiparoși.

Au tras la don Alfonso, bătrânul negustător, spaniol de origine, avându-și casa aproape de poarta de miazăzi a Cetății. Gazda îi aștepta, după cum se vedea din toate pregătirile sale.

Andrea de fapt și uitase scopul venirii lui, atâta de pătruns de spiritul cetății Urbino, rămas încă afară, neîmbibat de suflul cel modern. Îl încântau străzile orașului, înguste, pavate cu pietre cărămizii, biserici de aceași culoare și vederile înspre vale sau pe deal, departe, visuri ale naturii tulburate ca de niște pietre aruncate în apă, de clopotele de utrenii sau vecernii, venite din adâncuri.

Don Alfonso era grăbit să-și plaseze tablourile, de aceea a și fixat pentru a doua zi termenul înfățișării.

Se pregătea o după amiază destul de caldă, când s-au adunat toți în camera lui din spatele casei, de față fiind și cei trei nepoți, atleți,

Scanned with OKEN Scanner

ai lui don Alfonso. Bătrânul își deschise cu mare grijă dulapul, ferecat cu trei lacăte mari, în el își avea închise comorile. Tremurând, le desgolea de cartoanele în care erau învăluite și descoperea pe rând înaintea lui Andrea trei tablouri, unul de Piero della Francesca, celelalte două de Rafael di Sanzio. Le-a examinat cu multă atenție, întârziind apoi asupra lor, numai pentru a nu-și trăda gândurile, medita că de fapt tablourile respective, deși frumoase nu erau nici de Francesca nici de Rafael, reprezentau niște copii, destul de reușite dar nimic mai deosebit decât atâta.

Don Alfonso îl urmări cu ochi sfredelitori și parcă reuși să citească în gândurile lui Andrea. Îl întrebase, ca să-i audă părerea, atrăgându-i totodată atenția asupra celor trei nepoți ai lui, fiecare cu câte un pumnal, mare cât un iatagan la cingătoare. În astfel de condiții, dându-și seama de pericolul ce-l amenința, Andrea lăudă frumusețea tablourilor, considerând că e un mare noroc și fericire pentru messer Ottaviano, să le poată avea. Așadar don Alfonso respirase ușurat, la fel și nepoții săi, Andrea urma să le dea a doua zi banii depuși la funcționarul băncii Medici din Urbino.

A urmat un banchet, Andrea având grijă ca mai ales nepoții lui Alfonso să se amețească bine de tot. După ce s-au dus toți la culcare, în plină noapte l-a trezit pe Rosano, cerându-i să fie cât mai repede pregătit de plecare. Așa s-au strecurat prin întunerec ca hoții pe porțile Urbinoului, Andrea bucuros că scăpase de vigilii cetății nerecunoscut și cu atât mai mult de nepoții bătăuși ai lui don Alfonso.

Îi păru rău că pleacă fără să mai poată vedea încă o dată cetatea de vis a lui Montefeltro. O porniseră în goană ca și când ar fi fost urmăriți de cineva.

Din toată această întâmplare ieșiră câștigați, messerul Ottaviano, care n-a mai cumpărat cele trei tablouri ce nu-și meritau valoarea cât și Andrea vizitând Arezzo, Rimini și Urbino, pe acest drum a învățat multe ca dintr-o carte de artă.

Doar don Alfonso cu nepoții săi au rămas până la urmă, păgubiți.

Scanned with OKEN Scanner

VII
Ambasadorii Florenței

Descriind misiunea secretă a lui Andrea pusă în slujba lui messer Ottaviano, n-am vrut să zicem că el n-a avut și altele, împlinite fără să trebuiască să-și ascundă după mantia și pălăria neagră, chipul și numele.

Mai ales de una își va aminti întotdeauna cu mult drag. Era cu ocazia nunții Luciei, nepoata bancherului Strozzi cu un nepot al principelui Carafa din Lucca. Atunci a fost trimis de cetățenii Signoriei, cu încă 5 cavaleri să-i reprezinte la această nobilă ceremonie.

Erau îmbrăcați toți de sărbătoare, cu pălării împănate, largi, cu hlamide de catifea împrejmuite la piept și guler cu blănuri de vulpe sau astrahan, atlazurile fiind unite cu fire roșii, rubinii. Purtau pantofi argintați, cu tocuri înalte. Intrați în catedrala Luccăi cu drapelele ce purtau stemele Florenței se amestecară cu ceilalți soli ai ceremoniei, fiecare își aducea culoarea și trofeul lui.

Domnițele se găseau de cealaltă parte, adunate ca lebedele în rânduri, îmbrăcate cu mătăsuri albe împodobite cu cercei și pietre prețioase, strălucirea acestora se arăta înăbușită sub vălurile transparente de tul. Doamnele mai în vârstă aveau rochii de damascuri grele și pălării negre.

Peste tot se vedeau împrăștiate flori, aromele umpleau biserica nouă cu adieri din grădinile cerului.

Pe un astfel de covor de crini și roze albe, au trecut mirii spre altar primind binecuvântarea preotului.

Ea, era o adolescentă, al cărei păr și ten negru contrasta cu albul vălurilor și al florilor de lămâiță, încărcate cu jerbe și cununițe, stele de zăpadă pe azurul cerului. Profilul ei avea frăgezimea primăverii veșnice - coclauri cu îngeri și silfide fără moarte - asemenea madonelor lui Lippi. Surâsul feței, polen suflat peste rodul piersicilor pline de sevă, coapte. Ochii privind mirați pocalul Sfântului Graal din mâinile episcopului, păreau a unei păsări mari ce-și vedea aripile muiate în ținta curcubeelor răsfrânte în izvoarele

Scanned with OKEN Scanner

de jos ale nadirului. În jur pluteau miresme, ca un danț de fluturi fermecați de lumina astrelor, prinse în fire de iarbă și rouă.

El, adolescent, părea o statuie nemișcată, sufocat în veșmintele de ceremonie ale mirelui. Un Adonis îngenunchiat, pe trepți de marmoră.

Urmărind serviciul divin prin care se unea o femeie cu un bărbat, lui Andrea i se releva tot mai clar, esența sacră a căsătoriei, înscrisă de biserică printre tainele ei. De fapt aici avea loc unirea mistică dintre două suflete, lucru la care puțini se gândesc. De pildă, el, s-a căsătorit cu Lucreția, ducând-o în fața altarului fără să fie pătruns de acest adevăr. Pentru majoritatea oamenilor căsătoria înseamnă o legătură trupească iar ritualul bisericesc mai mult o datină ce se cere respectată. Iată însă că totul are un tâlc mult mai profund, în biserică se săvârșea logodna a două suflete așa cum au fost atâtea căsătorii mistice cu Domnul în Noul Testament. Cel ce nu respectă acest înțeles profund al tainei sfinte a căsătoriei, va avea de plătit mai târziu cu propria sa suferință, călcarea legii biblice.

Într-un târziu Andrea pentru a scăpa din plasa gândurilor grele începu să-și plimbe privirile prin catedrală, știa că acest interior are multe să-i ofere. Chiar la intrare pe fațada îmbăiată de valurile colonetelor zise de tip lombard îl atrase statuia Sfântului Martin, patronul cetății și al tuturor samaritenilor. Turnul bisericii drept și crenelat, cu arcurile urcând către cer, ca niște brațe întinse spre Domnul, îl făcu să înțeleagă, ceea ce spuse Michelangelo, că omul poate să se îndrăgostească de un astfel de turn sfânt.

Lângă el se afla o statuie de Jacoppo della Quercia, sculptorul sienez care a luat parte la concursul pentru împodobirea porților Baptiserului din Florența, alături de Bruneleschi și Ghiberti, câștigat precum se știe de cel din urmă.

În această biserică a creat Jacoppo acel mirabil mormânt al Ilariei Caretto, nevasta a doua a lui Paolo Guinigi. Figura femeii este reprezentată dormind în veșminte de mireasă și pare atât de vie încât o auzi respirând dulce, de aceea treci pe lângă ea în vârful picioarelor să n-o trezești. Sigur în această operă, fratele său mai mare de breaslă, a închis o bucată de viață în marmoră, mai bine zis

Scanned with OKEN Scanner

a împietrit-o pentru veşnicie. Pe mormânt înşirarea copiilor îngeri, purtând pe umeri ghirlande de flori împrumută compoziţiei nu numai un aer seren, dar ne demonstrează că avem aici de fapt un cântec, trecut de mult peste hotarele câmpurilor Elizee.

Andrea deslușea acum de ce Michelangelo, descoperitorul lui Jacoppo la Bologna în portalul Sfântului Petroniu, nu se rușina să recunoască în sienez pe unul din maeștrii săi. E atâta visare în acest mormânt, încât aștepți să fii atins de aripile îngerilor, străjuitori, invitându-te la balul fără de trup al reveriilor.

Îl însoțește pe Jacoppo, alt sculptor din Lucca, Matteo Cividali un seraf al lui în extaz se prezintă ca unul coborât din cadrele lui Rafael. Nu departe este și tabloul lui Fra Bartolomeo, Fecioara pe tron între Sfinții Ștefan și Ioan Botezătorul, o lucrare pe care o știa din Florența, de sub influența ei nu s-a emancipat încă nici azi. Acest Fra Bartolomeo avea puterea de-a picta a lui Michelangelo, dar în culori purta reflexe purpurii, asemenea cu cele săvârșite numai de pictorii venețieni. De câteori se gândea la acest Fra Bartolomeo nu putea să-și astâmpăre toate gândurile ce-l năpădeau, dorurile sale se transformau în herghelii sălbatece alergând pe stepele pustii ale sufletului său.

Un fum tare de tămâie îl trezi din meditație, dădeau semnul de terminare a slujbei. Mirii urmați de cortegiul rudelor apropiate se pregăteau să părăsească biserica, sub închinarea drapelelor desfăcute ca niște evantaie enorme, salutând cortegiul sărbătoriților.

Banchetul avea loc într-una din sălile palatului cu plafonul valuri de policandre, pe margini fiind orânduite mesele nuntașilor în frunte cu cea a tinerilor soți. La masă erau aranjate pe tăvi sprijinite pe brațe de centauri și amazoane de marmoră, bunătățile celei mai bogate bucătării, stropite cu băuturi de toate felurile. Aromele de smochini de Trani, portocali de Salerno, piersici de Montecatini, prune de Imola și măsline de Marsala se amestecau cu sevele viilor toscane ieșite de sub teascurile baroce ale lui Bacchus, slujit de satiri atleți și bacante fără sâni, blonde. Carnea se oferea cu sos dulce sau picant vânătoresc, cu foi de dafini și scorțișoară.

În pocale de sticlă colorată, pajii aduceau dulciuri crescute în

Scanned with OKEN Scanner

lapte și ouă cu fire negre de vanilie în ele. Vinul era gros ca sângele de viță curgând din trupul turmelor ce duc la lumina de peste dealuri, cerul înroșit al soarelui. O miere dulce de trandafiri, umplea încetul cu încetul cu roșeața ei caldă trupul comesenilor.

În mijlocul sălii era loc pentru orchestra de violine și dansatorii cadrilelor albastre și menuetelor albe.

Andrea n-a stat prea mult la ospăț, fiindu-i silă de omul beat și declanșat, pradă instinctelor sale primare. De-altfel această sfioșenie și reținere a lui față de cheflii i-a adus întotdeauna numai critici și l-a făcut să piardă prietenii, câștigându-și mai apoi acerbe dușmănii: îl credeau mândru, cu nasul pe sus.

În acea noapte de August, a preferat să-și lase drumul luminat de lună și să se plimbe pe străzile Luccăi, cetate cu miros de oleandrii și lauri.

Trecând pe lângă biserica San Alessandro, zăbovi mai mult în fața lui San Michele, scăldată în lună, în al cărei cleștar își înfigea același turn, scara spre cer, purtând o fațadă a colonetelor și arcurilor, desfășurate ca o dantelărie în piatră albă.

Într-un alt turn vechi, auzi bătând un orologiu răgușit în noapte. Rătăcea pe străzi, având impresia că se află în Florența lui, Lucca fiind o soră mai mică a acesteia. A trecut de-a-lungul clădirilor întunecate, apoi a zidurilor și porților vechi, încheindu-și rătăcirile înaintea lui San Frediano, cu mozaicuri lucind ca fire de nisip aurit.

Noaptea liniștită cobora ca un cort de argint peste cetate, din când în când câte-un urlet de câine zdrobea cucerniciile acelor ore. Andrea se simțea fermecat de toate aceste prezențe ale căror siluete erau dublate de umbre, perdele ale misterelor, cu contururile estompate ca pe țărmii de lut lichid ai viselor. În aceste clipe pictorului îi părea rău că nu are timpul și poate nici harul dat de bunul Dumnezeu, de a se apuca să scrie despre toate minunățiile ridicate de mâinile oamenilor, cu spiritul îndreptat săgeată către transcendent, actul fiind un fapt metafizic, izvor al veșniciei.

Plin ca un pom încărcat de fructe coapte, de trăirile acelei nopți atâta de bogate, Andrea nu s-a mai întors la palat, ci s-a dus să se culce. A doua zi a avut răgaz destul să-și întregească întâlnirea cu

Scanned with OKEN Scanner

cetatea Luccăi de data asta la lumina sură a zilei.

De la Lucca, după o petrecere de 3 zile și 3 nopți, ambasadorii Florenței s-au îndreptat spre Pisa, cetate unde doreau să se închine cardinalului cel ales în ultimul conclav. La Pisa, Arno-ul era mult mai murdar, părea o mlaștină împrăștiind miasme.

Și aici Andrea s-a ferit de toate orarele sărbătorilor, drumul l-a dus în piața turnului înclinat, cu catedrala și baptiserul, trei surori, mirese mistice, ale creației umane. Pricepea acuma dece credeau pisanii că pot să se socotească egalii Florenței. Acest ansamblu al catedralei oferă o unitate mult mai perfectă decât cel florentin, unde încă nici astăzi fațada Domului nu este terminată, arată ca o frumusețe știrbă. Totul pare ordine și linie. Muzică celestă ridicată în formele marmorei policrome. Tribunele celor doi Pisano adaogă acestei orânduiri misterul înălțării la cer; sculpturi divine. Nu departe se află Campo Santo, un cimitir în care liniștile s-au petrificat în morminte, altare ale tăcerii.

Pe drumul de reîntoarcere s-au oprit la San Geminiano, cetatea cu sute de turnuri așa cum la Florența, se păstrau doar vreo câteva. În sala unde a fost primit și Dante ca ambasador, pe vremuri, au fost și ei ospătați de conducătorii cetății.

Apoi au ajuns la Siena, în piața cea mare, în formă de scoică enormă, lângă fântâna Bucuriei a aceluiași Jacoppo della Quercia. Acea fântână avea ceva de danț primăvăratec în ea, al silfidelor goale pe pajiști de tuberoze. În fața Palatului Public cu ferestrele tăiate de colonete firave ca brațele de seraf alb, cu turnul Mangia lângă el, cel ce-ar putea să constituie emblema heraldică a acestei cetăți, cu dorința de a fi întotdeauna mai mult decât s-a putut. De fapt Siena a fost un vis, pentru care realitatea a rămas prea strâmtă și joasă. Așa s-au gândit sienezii să facă peste catedrala lor veche una mai mare unde ar fi intrat toți credincioșii Italiei. Au sfârșit numai un zid, planul lor s-a restrâns la o himeră descărnată și goală. A persistat în viață turnul Mangia, bătând în continuare clopotul unei biserici, ce nu se va mai ridica niciodată. Iar la picioarele sale ca una din capelele aceleași catedrale neterminate, apare Loggia-altar, fecioara virgină a Sienei.

Scanned with OKEN Scanner

Dar de fapt această enormă piață este în primul rând un teren pentru cursele de cai numite de cei vechi, Pallio.

Pe când cavalerii intrau în Florența, siluetele lor călare se proectau pe ziduri ca niște ființe ale umbrelor, fantasmagorice, fiind începutul unei serii calme de sfârșit de August.

Interesant de amintit e faptul că de locurile pe unde a trecut, Andrea își amintea ca și când ar fi fost singur, pelerin solitar, nu a stat de vorbă decât cu el însuși iar ochii lui doar cu lucrurile din jurul său. Tocmai de-aceea tot ce-a văzut i s-a răsfrânt întreg pe oglinda curată a sufletului și-apoi a rămas de neuitat.

VIII
Înțeleptul Teofil

Îl privea întins gol pe masă, rigid și cu ochii închiși.

Mort.

Nu avea pe nimeni de aceea Andrea își luase asupra lui sarcina de a-l îngropa. Și fiindcă ceremonialul începea cu spălarea cadavrului, pictorul îl desbrăcase și tot el cu mâinile lui începuse să-i facă toaleta necesară.

Nu văzuse mulți morți în viața lui și mai ales nu venise cu niciunul încă în așa contact apropiat. Dar nu simțea nici teamă, nici repulsie, din contră o familiarizare cu sfârșitul prescris odată fiecărui om. Andrea era credincios, în aceași limită lăsase până acuma prinsă ca într-o plasă a spiritului și problema morții, ce în fond nici nu prea îl interesa. Pictase atâtea scene biblice fără să se întrebe mai de aproape asupra semnificației lor, le executa ca un bun profesionist, fiindcă așa i se cerea, pentru asta era și plătit.

Acum când ajunse să-și pună conștiința înaintea oglinzii, se rușina ca și când ar fi stat gol înaintea unor ochi curioși. Și era tulburat deoarece scuturându-și gândurile, nu putea să găsească nicio urmă de speranță, bazată pe-o credință în ceea ce va veni după moarte. De fapt își dădea seama că pentru fiecare om credința e-o problemă personală, de structură sufletească, o ai sau nu o ai, ca un

Scanned with OKEN Scanner

instinct ce nu se lasă măsurat și diriguit de voința muritorului. Și Andrea era tare trist să constate că lui nu i s-a fost scris să-i crească în inimă, acea floare rară și neprețuită, numită credință. Dealtfel era peste puterile lui să-și reprezinte o viață dincolo de moarte, el, artistul senzațiilor concrete, n-a găsit niciun sens într-o lume lipsită de culori.

Privea cadavrul din fața lui, ai cărui mușchi îi simțea sub palme, gata de-a primi forme noi, ca unii de lut. Din acest material, de humă s-a născut omul, insuflându-i-se viață, în el se va reîntoarce după moarte. Așa se va termina totul, orice înviere din morți îi părea absurdă și fără rost.

Dar atunci ce înțeles are toată existența noastră?

Ne lăsăm urmele pentru posteritate în câteva tablouri, sortite și ele într-o zi pieirii. Deodată Andrea se simți mic de tot, pustiit și amețit de gândul, că până și arta se arată în calea haosului un lucru de prisos. Chiar și a lui Leonardo, Rafael și Michelangelo.

Dar în acest caz nu este mai nimerit ca omul să-și suprime propria viață? Căci dacă totul nu are niciun rost, de ce să nu termini acest nerost mai degrabă sau când o vrei tu, să nu te lași manevrat ca o păpușe de capriciile soartei.

Nu; acesta nu-i un raționament potrivit, bunul simț de florentin îl readucea pe Andrea cu picioarele pe pământ, acel ce are o datorie de împlinit trebuie s-o ducă până la capăt. Existența artei prin ea însăși ar putea fi o mărturie în sensul că eforturile umane vor avea până la urmă un țel.

Vai, cât de bine ar fi fost să mai poată cu adevărat crede!

Îi veniseră toate aceste idei, ca un solilocviu dus lângă un mort cu care discutase de nenumărate ori aceste probleme. Andrea mai constata că Teofilus deși înaintat în vârstă își păstrase vigoarea și o oarecare tinerețe fizică. Era atât de slab încât i se recunoșteau toți mușchii, până la inserția lor pe oase, așa precum îi văzuse desenați într-un album de anatomie al lui Leonardo. Auzise că Michelangelo ar fi disecat în tinerețea lui cadavre, ajungând să cunoască anatomia exactă a trupului uman, realizat de atâteaori în operele sale, gol. Andrea încercase și el acest exercițiu dar nu atât omul mort -

Scanned with OKEN Scanner

cadavrul în descompunere - cât mai ales pivnița întunecată și umedă, plină cu șobolani negrii, unde trebuia să-și execute cu totul pe furiș explorarea, l-au determinat până la urmă să renunțe. Acum își dădea seama că greșise, fiind complet lipsit de știința trupului omenesc și asta fiindcă a fugit de lângă morții aflați în pivnița plină cu guzgani.

Încă odată se poate vedea și deduce că orice greșală făcută în viață se plătește.

Începuse mai apoi să-l îmbrace pe Teofil, în cămașă de mătase albă și în singura haină neagră de sărbătoare ce-o avea. În picioare îi trase pantofii cei mai noi. Așa începuse Teofil să arate ca persoana cunoscută atât de bine de Andrea, cam de 20 de ani, servind ca și custode al bibliotecilor medicee. Ajunse pe acest post nu pentru a-și câștiga o existență ci fiindcă era el însuși un învățat, un îndrăgostit de carte.

Ca tânăr a fost un neastâmpărat, ins cu sângele fierbinte, n-a putut să se fixeze pe băncile unei universități deși a trecut prin cele mai celebre, de ar fi să se amintească cele din Bologna, Padova, ajunge și la Sorbona din Paris și depărtata Salamanca. Cu vremea închegase pasiune pentru umaniștii Florenței, Leonardo Bruni, unul din maeștrii săi. Pentru a putea aprofunda pe clasici pe lângă limba latină și-a însușit și pe cea greacă, a luat la început lecții cu profesorii greci din Florența, pe urmă corabia la Brindisi de-a mers pe drumul invers al lui Ulise spre vechea lui Itaca și Elada.

Și după ce-a ajuns învățat în vechea cultură elină și-a dat seama că n-a realizat decât un modest început. Era de părere că pentru a pătrunde cu adevărat în esența lucrurilor, trebuia neapărat să cunoască și cultura persană și cea indiană. De aceea a luat drumul lui Alexandru cel mare până la Gange, și-a pătruns în înțelesul filozofic al acestei magnifice expediții. S-a întors târziu în Florența, cunoscător deci nu numai a culturii eline ci și a celei hinduse dela poalele Tibetului, asta i-a împrumutat desigur un nimb de învățat, cum la Florența încă nu s-a mai pomenit.

Fiind pe vremea republicii, imediat după izgonirea Medicilor i s-a dat în primire biblioteca acestora, ocupând un post de-un fel de

Scanned with OKEN Scanner

director al ei, a administrat-o cu mult dar, în scopul de-a o face tot atât de celebră ca pe cea din Alexandria, fără să ajungă să cadă vreodată pradă flăcărilor. Sub conducerea lui biblioteca a fost înzestrată cu funcționari, deschisă zilnic celor ce vroiau s-o consulte, meritele lui au fost atât de mari încât Medicii l-au menținut în post și după întoarcerea lor.

În mulții lui ani de bibliotecar, de fapt de valoros cărturar al Florenței, cunoscuse toate personalitățile orașului dar în afară de ele și pe cele mai vestite din Roma, din jurul Papei, unde a făcut câteva călătorii. Avea pasiunea manuscriselor vechi, ferecate în scoarțe de catifea, cu încheietoare de pietre scumpe. Vroia să le dea cu orice preț viață nouă, în primul rând să le facă să circule, prin revalorificarea lor în diferitele lucrări ale vremii.

Dintre toți colegii săi, îi vorbea lui Andrea cu toată venerația de Niccolo Machiavelli. Deși în portretele ce i-au rămas, Machiavelli apărea ca un om șiret lipsit de scrupule în sensul cărții sale "Principele" în realitate după mărturiile lui Teofilus, secretarul Florenței, era un sentimental, om ce n-ar fi făcut rău nici unei gâze. Mărturisea de multe ori că oamenii l-au înțeles cu totul greșit, confundându-l pe el însuși cu eroul cărții sale. Despre cum trebuie să fie un principe a scris el nu din inimă ci din miezul realității ca un observator al ei, din păcate dură și neiertătoare. Puțini știau dealtfel că dedicația Principelui a fost până la urmă ratată, cartea fiind scrisă pentru Cezare Borgia iar după căderea lui pentru Lorenzo, duce de Urbino, niciunul însă nu s-a ridicat până la nivelul cerut de eroul lui Machiavelli; amândoi au eșuat. De fapt îi spunea în surdină Teofilus lui Andrea, Machiavelli vroia să vadă unite toate cetățile italiene într-un singur stat, lucru ce-l urmărea cu armatele sale, în rândul cărora slujea ca inginer celebrul Leonardo da Vinci, și Cezare Borgia, însă sub sceptru papal. Teofil îl găsea pe Machiavelli genial și oricum mai devreme sau mai târziu crezul său va reveni în actualitate, fărâmițarea Italiei va trebui să ia odată sfârșit.

Cu Teofilus s-a plimbat Andrea nu odată prin sălile cu rafturi pline de cărți ale bibliotecii medicee, arătându-i exemplarele cele mai rare pe care le avea la dispoziție. Era îndrăgostit de cartea

Scanned with OKEN Scanner

veche scrisă de mână, cu foile împodobite cu vignete și miniaturi, unele ca cele ale lui Liberale da Verona, atingeau cea mai pură artă. Îi vorbea lui Andrea de marea catastrofă declanșată odată cu descoperirea tiparului într-un orășel nemțesc, acel popor pe care romanii n-au reușit să-l subjuge, nu și-a găsit niciodată astâmpăr. Desigur invenția lui Gutenberg se impune până la urmă, omul fiind înclinat spre comoditate și trai ușor. Dar cartea în sine prin trecerea ei sub presele mașinilor va recunoaște o decădere amarnică. Îi arăta lui Andrea, exemplarele de cinstire a cărții ieșite din Libreria scriitorilor lui Montefeltro, justificându-l pe Federico, prinț de Urbino, pentru lupta purtată de el până la moarte contra introducerii tiparului la curtea sa. Prin tipar cartea din obiect de artă, se transformă într-un obiect, alb și negru, de fapt gri ca zidurile temnițelor. Teofil avea teoria lui asupra felului cum va evolua în viitor acea mașină a lui Gutenberg atât de lăudată. Tipărirea unei cărți, costând mulți bani, va fi accesibilă numai celor avuți, astfel va putea ajunge în orice moment un instrument de tortură spirituală în mâna unor scelerați. Lupta omului pentru democratizare și deci a pune la dispoziție tuturora umila posibilitate de a tipări o carte, va putea fi într-o zi paralizată de cei ce vor avea puterea și tiparul în mâinile lor. Și cartea va cuprinde numai ce vor voi ei, dictatorii, din lumină va deveni o adevărată otravă a sufletului. Va veni atunci ziua, când omul aruncat în lanțurile robiei spiritului, va blestema mașina mult lăudată a tiparului. Își va dori din nou libertatea scrisului său, departe de robia neagră a tiparnițelor conduse de leviatani.

Andrea nu știa dacă Teofilus avea chiar dreptate dar îi plăcea să-l asculte și mai ales să răsfoiască manuscrisele antice, adevărate letopisețe de piatră.

Într-o zi Teofilus îl duse printr-un coridor secret până în Capela cea mică a palatului Medici, unde îi arătă pictura lui Benozzo Gozzoli, cu drumul Magilor, de fapt reprezenta pe toți membrii familiei Medici, în parte lăsați nemuritori și de Ghirlandaio în Sta Trinita.

Mai târziu caracterul lui Teofilus începu să se schimbe, nu-l mai vedea așa de des, trăia retras și când îl întâlnea la bibliotecă nu-i

Scanned with OKEN Scanner

mai acorda nicio atenție, fiind adânc cufundat în manuscrisele sale. Întrebat cu insistență, răspundea cu greu că este pe cale să-și scrie cartea epocală a vieții, începută încă înainte cu 30 de ani. Desigur Andrea îi respecta munca, venea numai atunci când îl chema, dar în ultimul timp nici asta nu se mai întâmpla.

Așa ajunseră la el svonurile că Teofil ar fi bolnav, nu mai ieșea din bârlogul lui, biblioteca a trecut sub o altă conducere.

Andrea l-a vizitat acasă, găsindu-l între cărți și hârțoage, ca de obiceiu la masa de scris. Nu părea bolnav ci mai mult chinuit de un foc lăuntric.

N-a vrut să stea de vorbă cu el, l-a privit chiar cu dușmănie, dar de data asta Andrea n-a mai cedat, vroia neapărat să afle ce demon îi tulbură liniștea bătrânului său prieten. Cu greu a reușit să-l facă să se mărturisească, dar cuvintele ce-i ieșeau din gură, erau bolovani informi, mai mult silabe bolborosite și fără legătură între ele. La început Andrea a crezut că Teofilus și-a pierdut mințile dar încetul cu încetul ele se închegau într-un fir logic de putea să le înțeleagă așa și el. Teofil suferea de frământările unui Prometeu înlănțuit și învins pentru totdeauna.

De când a urmat în tinerețe ca student cursul lui Pomponazzi, a încercat să-și construiască un sistem de gândire, pentru a cărui clădire și-a tot adunat mulțimea de observații și studii. Zi de zi. Noapte de noapte. Cu o stăruință de titan, convins că într-o zi îi va reuși marea sinteză științifică. Dar iată, că azi când își trece în revistă cam tot ce a lucrat o viață întreagă, cu surprindere și tot atâta durere observă că premisele dela care a plecat sunt greșite. Tot ce a gândit până azi se prezenta fals. Și nu era un lucru de neglijat, când, în fond era vorba de munca lui de-o viață, cuprinzând și ultima lui picătură de energie, nu avea timp niciodată de alte îndeletniciri, trăia singur fără familie.

Andrea căuta să-l convingă de contrariul, îi aducea în față bogata lui activitate și nenumăratele-i lucrări, recunoscute de toate Academiile de știință; împărtășea părerea că prietenul său ar fi avut nevoie de câteva săptămâni de vacanță, creerul lui fiind de atâta veghe și studiu, pur și simplu, obosit. Teofil se menținea însă de

Scanned with OKEN Scanner

neclintit pe poziții, ținea morțiș să-i explice că ce descoperise el acuma nu era urmarea insuficientei sale pregătiri, deci vina principală să nu fie căutată în studiile sale ci în rațiunea omului, făcută în așa fel încât să nu poată pătrunde în esența adevărului, rămâne întotdeauna la suprafața lucrurilor, ca o unealtă-ajutor în satisfacerea mizerabilelor noastre trebuințe zilnice.

Căci ce este adevărul? O adunare de noțiuni al căror conținut este stabilit ca atare de cei mai mulți observatori ai lui. Dacă însă vei analiza aceste adevăruri mai de-aproape vei vedea că cu aceleași argumente ai putea să demonstrezi chiar contrariul acestor noțiuni, deci nonadevărul. Ca urmare fiecare din părți își poate apăra adevărul sau să nege nonadevărul adversarului, până la încheiere se poate conchide că amândouă taberele au dreptate sau mai probabil niciuna. Și așa adevărul rămâne o noțiune relativă, unanim recunoscută de oamenii unui veac dar răsturnată de celălalt, al viitorului, lucru ce apare cu totul evident în întrecerea diferitelor epoci, adevărurile de acum 100 de ani se transformă în nonadevăruri și viceversa. Și pentru toată această gâlceavă a minții nu este vinovată decât rațiunea umană construită în așa fel și dăruită muritorului, încât să nu poată pătrunde în adevărata substanță a fenomenelor din jur.

O viață întreagă s-a trudit să adune argumente și documente pentru a releva calitățile adevărului absolut, în zadar fiindcă acest adevăr absolut nu poate fi niciodată cucerit. Mai mult încă, toată munca lui va putea fi într-o zi răsturnată de ideile - lipsite de orice temei - ale unor filistini, care deși nu vor avea dreptate, rațiunea omului va fi incapabilă de a o respinge și deci el va fi lipsit de posibilitatea de a-i convinge de contrariu, unde de fapt stă ascuns adevărul, reprezentarea acestuia este în ultimă analiză o activitate subiectivă a omului, deci de cele mai multe ori o plăsmuire a minții sale lipsită de un conținut real, depărtat de sfera adevărului.

Aceste limite ale rațiunii de a fi, capabilă de-a explora numai mediul extern și acela apropiat de trebuințele sale concrete, se poate vedea din desvoltarea matematicii și-a fizicii, științe în care insul prin număr și cantitate a găsit corespondențe valabile pentru toți,

Scanned with OKEN Scanner

parametrii acestora sunt în orice caz mai apropiați de ce numim și socotim noi că este adevărul. Altfel stau lucrurile când omul încearcă să-și îndrepte observația spre propria sa persoană, această analiză îi scapă evident fiindcă rațiunea lui nu are nicio posibilitate de-a se autoexplora, conștiința și eul fiind îndreptate numai spre înafară și deloc spre înlăuntrul lor.

Teofil recurgea aici la o amintire a lui pe care a trăit-o la prietenul său Baruzzi, oculistul, acesta i-a pus un obiect înaintea ochilor și l-a purtat într-un câmp în care la un moment dat dispărea cu totul: era vorba de pata oarbă a retinei lipsită de orice percepție vizuală. Așa se întâmplă după Teofilus și cu rațiunea umană: pentru introspecție și coborâre pe treptele propriului eu, are o pată oarbă, ecran mat pus înaintea ochilor, așa îi scapă legile absolute ale adevărului, există obiectiv desigur, numai că oamenii nu au organe de simț pentru a le percepe și înțelege.

Acesta era singurul adevăr până la urmă descoperit de Teofil, totodată îi demonstra drumul de prisos, de faliment spiritual, al întregii sale vieți.

Teofilus avea ochii injectați, stropiți cu filoxera disperării, ca și când ar fi stat aplecat de-asupra propriului său mormânt. Nu e lucru chiar ușor să te găsești confruntat cu un destin risipit în van, ratat.

Cu siguranță Teofil plutea în sfere prea înalte pentru priceperea lumească a lui Andrea, acesta avea impresia că fostul bibliotecar al Medicilor era pe cale să-și piardă mințile. Vorbele lui Teofilus începură să se piardă din nou, asemenea unui fluviu la gurile unei delte, și asta însemna că discuția dintre ei numai putea să continuie. Bătrânul învățat, retras în el însuși, cu gândurile fierbinți ca de lavă clocotindă, îi făcu semn cu mâna să plece, să-l lase în pace.

Andrea ar fi dorit tare mult să-l ajute, dar nu întrevedea nicio posibilitate. Deocamdată fiindcă prezența lui era de prisos, se hotărî să-și lase prietenul singur, împreună cu fantomele fumurii ale minții sale rătăcite.

După două zile dela această întâlnire, vecinii l-au găsit spânzurat de-un cui, deasupra ușii.

Acum îi revenea lui Andrea misiunea, după ce l-a spălat, îmbră-

Scanned with OKEN Scanner

cat şi aşezat într-o ladă de lemn, să-şi înmormânteze prietenul, în colţul sinucigaşilor, al cimitirului de dincolo de Arno, fără preot şi cruce.

Şi totuşi Teofilus a fost un mare înţelept.

IX
Una din după-amiezele, serile şi nopţile lui Apollo şi Dionisos

Andrea ieşise în cetate pentru a-şi face o seamă de cumpărături, proviziile de vopsele ajunseră aproape de ultimele lor rezerve. Era o după-amiază senină de August, una dintre acele în care luminile, cu-arome fumurii, curg peste case şi oameni, fluide şi cu transparenţe aurii, ca mierea dospită de albinele îngrăşate cu mir şi polen de trandafir.

Trecuse pe străzi, în centru, neîntâlnind nicio ţipenie de om, iar prăvăliile toate se găseau închise ca-n zile de mare sărbătoare. Deosebită îi fu mirarea când în piaţă în loc de rumoarea caracteristică orelor de târg întâlni toate tarabele închise, sub perdelele trase şi lângă ele, la fel nici o ţipenie de om. La fântâna lui "Il porcione", printre coji de portocale ciuguleau doi hulubi albăstrii şi câteva vrăbii cenuşii.

Înaintea acestui spectacol ciudat, Andrea căuta să se convingă de-o greşală a lui în socotirea zilelor, fiind probabil vorba despre o sărbătoare peste care atenţia lui, involuntar, trecuse. Acceptase această explicare deşi nu-l satisfăcea întru totul.

Ajunse la Or San Michele, biserică a breslelor, stăpânii cu bani şi-au vroit o faţadă cum numai cei mari o pot avea. Se afla aici un Donatello cu un Sfânt Gheorghe, mai mult înger-arhanghel decât om, unul coborât din cadrele lui Fra Angelico, de lângă Madona Linaiuoli, în culorile mai pământeşti ale lui Piero della Francesca, corespunzând unei Florenţe a cărei frăgezime şi armonie pare împlinirea concretă a ordinei divine, revelaţia ei. Verrocchio l-a reprezentat aici pe Sfântul Toma pipăind rănile lui Iisus, iar Ghiberti are statuia unui Sfânt Ioan Botezătorul. Puterea de fasci-

Scanned with OKEN Scanner

nație a acestor statui izvorăște din realitatea lor de fiecare zi, nu părăsesc însă orânduirea aceloraşi armonii, raze ce plutesc în jurul chipurilor de oameni, ca fâlfâirile de aripi ale unor serafi nevăzuți.

Andrea nu-l uita niciodată pe cel ce poate îi era cel mai drag, pe Nani di Banco. La Orsan Michele realizase patru sfinți încoronați, ca patru cetățeni ai Romei adunați în agoră pentru a se pune de acord cu afacerile zilei. Dar creația majoră a lui Nani di Banco era desigur acea Madona Assunta din mandorla catedralei. Întruchipase în Fecioara Maria o femeie ce-ar fi putut să fie o floare, un gest sau numai adierea acestui gest înmiresmat, în piatră. Nani di Banco a fost în lucrările sale mai mult poet decât sculptor, deaceea oamenii au trecut pe lângă el, nu au avut inima potrivită să o așeze peste cea a artistului. De fapt când un creator nu mai recurge la instrumentația specifică artei trecând pe portativul unei alteia, încetează pe undeva să mai fie autentic, sculptura nu este nici poezie, nici muzică, după cum a crezut Banco. O statuie poate numai în sufletul acelui ce-o privește să se transforme în muzică sau poezie ceea ce încă a știut-o prea bine acest Nani di Banco, un artist pe cât de florentin pe atât de drag, ca un frate mai mare, lui Andrea. Teracotele lui della Robbia veneau prin culorile lor să dea un smalț policrom, de nestemată bătută în zid, bisericii Orsan Michele.

Della Robbia l-au pus de multe ori pe gânduri pe Andrea, conform principiilor sale artistice, porniți vehement spre tăgadă. Și totuși de câte ori se găsea în fața unei lucrări mai ales a bătrânului Luca, nu putea cu una cu două să-și înăbușe emoția și tot gheizerul de sentimente ce-i înflorea în suflet. Până la urmă trebuia să admită că artistul este în stare să modifice forma, așa cum îi dictează inima, inovația sa pentru a prinde rădăcini, trebuie să fie slujită de talent sau geniu. Numai că della Robbia, ca și artiștii gotici, făceau un fel de sculptură ce era și pictură în același timp, demonstrând că trecerea de la o artă la alta totuși se poate împlini, spiritul nu iubește dogma, artistul nu este un rob al meșteșugului său ci chiar invers, un Prometeu al Materiei.

În interiorul bisericii, altarul lui Orcagna, cu tabernacolul Mariei înconjurată de îngeri, constituie tot ce epoca lui Giotto a dat în

Scanned with OKEN Scanner

sculptură mai frumos.

În colţ, ieşind din Orsan Michele, îl întâlni pe bătrânul messer Vittore, postăvarul, primul om ce-i apăruse în cale în acea zi, într-o Florenţă pustie şi parcă părăsită. De la messer Vittore, postăvarul, aflase Andrea cauza neobişnuitei stări ce cuprinse oraşul. După cum se anunţase în după amiaza respectivei zile va recita din operele sale, pe câmpul lui Apollo, marele poet al Ferrarei, Luciano Araldo. Totul fusese improvizat numai în câteva ore, fiindcă doar întâmplarea îl aduse pe poet în cetatea Florenţei. Era în drum spre Roma, invitat de papa la festivităţile anuale ale Vaticanului, când în codrul sălbatec al munţilor Bolognei, cortegiul paşnic al poetului fu atacat de o ceată de briganzi. Din fericire trecuse pe acolo, întorcându-se acasă de la Parma, o patrulă de soldaţi şi astfel Araldo a putut să fie scăpat de la pieire. Lipsiţi de cai şi de cele trebuincioase pentru a-şi continua drumul Araldo şi cu ai lui au trebuit să se abată prin Florenţa.

În acest mod ajuns în oraşul Medicilor nu se găsi în stare să refuze cinstirea Signoriei, şi deci să nu dea ca semn de recunoştiinţă un recital în faţa poporului pe câmpia lui Apollo. Reprezentaţia fusese anunţată abia la amiazi prin tobe şi slujernici, ştirea s-a împrăştiat ca fulgerul în întreg oraşul din om în om. Şi fiindcă nici-un florentin nu vroia să scape prilejul de a-l auzi pe Homerul Italiei, Araldo, oraşul se trezi în câteva ore transformat într-o urbe pustie cu toţi locuitorii ei, plecaţi la câmpul lui Apollo. Aşa meşteşugarii şi-au lăsat sculele, comercianţii şi-au închis prăvăliile, femeile şi bărbaţii şi-au încheiat munca de fiecare zi, copiii jocul, toţi cu mic cu mare, au luat drumul, în acea după amiază, spre amfiteatrul Odeon, pentru a-l auzi pe poetul, trecut cu atâta noroc prin cetatea lor.

Nici Andrea nu rezistă tentaţiei de a-l vedea pe Araldo citind din opera sa. Ieşise din cetate pe drumul ce duce spre Pistoia, luând-o pe jos peste câmpii. Simţea iarba groasă sub paşii săi, ca un covor ţesut cu firul albastru al dediţeilor şi cel galben al brebeneilor-bănuţi şi sulfină. Pe cer se adunaseră câţiva nori albi, bogaţi ca nişte munţi de hortenzii. Jos, în livezi pluteau miroasele lui August, de

Scanned with OKEN Scanner

fructe coapte.

Câmpul lui Apollo aflat nu prea departe, se întindea într-un oval imens, în jurul unei scene de Odeon de teatru antic, a cărei tribună de piatră, înconjurată de câteva coloane dorice din marmoră de Paros își mai păstrau siluetele de odinioară. În zile de sărbători, precum era și acea reprezentație poetică, stâlpii erau îmbrăcați în văluri de mirți și iedere șerpuitoare, între ei ghirlande de flori roșii ca sângele și violete ca soarele serii căzut în mare.

Se găsea atâta lume strânsă la un loc încât Andrea abia putu să se strecoare până într-un colț, de unde reuși să vadă scena și cu greu să mai audă ceva. Poetul era așezat în centru, pe un fel de tron fără spetează, îmbrăcat într-o togă de mătase de culoarea crinului, ce-i cădea în falduri bogate la picioare. Recita acompaniindu-se cu o liră brodată cu safire și ametiste, acestea străluceau în soare la cea mai mică mișcare a mâinilor, ca și cristalele din carapacea meduzelor plutind pe ape.

Părea trecut de amiaza vieții, cu părul de culoare cenușie, aranjat ca la orice histrion în bucle până la umeri, pe frunte purta cununa de lauri ce i-o dăduseră priorii Florenței.

La marginea scenei în dreapta se afla corul de fete cu brâuri și colane din flori de azalee, dădeau din când în când prin murmurul lor de sirene, răspunsul destinului în povestirea poetului. La stânga scenei aproape afară, abia distinși de Andrea, erau așezați, tot cu lira în mâini trei poeți florentini și o poetesă, vestală a Frumosului. Chiar în jurul lui Araldo, doi tineri dansatori exprimau prin gesturi, în danț acțiunea rostită de autor. Atât de apropiați de Araldo, dădeau impresia că sunt două ființe suprateresstre, un Ariel cu iubita lui, născuți din visele poetului, ca scoicele de sidef din valurile oceanelor, pe maluri.

Povestea lui Araldo era una plină de patimă și durere, cu aceeași împletire a focului iubirii și a doliului morții. Începea bineînțeles cu iubire, un ritm în roz, în alb și verde, de-o puritate celestă, logodnă sub portale de cer, clipe furate din timpul veșniciei. Trupurile tinere se contopeau - fără nici o otravă carnală, ca o jertfă pe tăvi mistice, prezența unui Adonis androgin, numai dragoste, numai spirit.

Scanned with OKEN Scanner

Împreunarea mâinilor și buzelor slujea pe altare ghioceii cruzi ai primăverii. Toată această scenă recitată de Araldo, cu-o voce serafică, plină de azur, arta de la pictura lui Fra Angelico n-a mai cunoscut o așa întâlnire cu Paradisul.

Apoi deodată se auziră din depărtare, bătăile unor clopote subterane, crescând tot mai sălbatec până însfârșit reușiră să erupă, din craterele joase, cu pucioasă, la lumină. Iubirea cunoștea minciuna și trădarea, androginul se transformă în Ea, cu plete lungi, răsfirate în vânt ca o Victorie din Samotrace, iar el, în Statuia plângerii, părăsit și înșelat.

Araldo deveni deodată ființă coborâtă pe pământ, în umbre, ploi căzute de sus, ca păsările înjunghiate ale raiului. Era exprimată în pași de tuberoze, ușurința ei și în note grave, cu profunzimi de peșteri glaciale, durerea lui.

Asistența asculta ca un singur ins, cu respirația tăiată, având tinda inimilor larg deschisă. Și-apoi gestul fatal, funebru, al celui ce-și încheie viața, împlântând în pieptul său tânăr, mugure abia înflorit, pumnalul cu mânerul de-argint.

În fața iubitului mort, bacanta cu parfumuri roșii, se trezește la realitate, de fapt începe să fie chinuită de dorul iubirii, celei pierdute. Își dă seama de marea ei greșală și încearcă prin puterea iubirii ei reînviate să readucă la viață pe cel neînsuflețit. Araldo exprimă aici, însoțit de bocetul, de sălcii căzute în lacuri, a Corului, toată jalea lui Orfeu, în fața Euridicei sale, moarte. Nu mai era urmă de cântec în el ci doar urlet și suferință neagră.

Când deodată cerul stropit cu fierea desnădejdii se limpezește. Ea nu-l poate întâlni pe cel mort decât în Moarte, Logodna de sub portalele cu cer va fi urmată de unirea lor într-o nuntă, lipsită de trupuri, a sicrielor de piatră.

Pentru Araldo totul se dizolvă în dantul chinului. Ideal de neajuns, pierdut pentru totdeauna, chiar dacă cei doi se săvârșesc într-un sărut ce nu cunoaște sfârșit. E descrisă o tragedie adâncă și monocromă, sfâșiată de-un doliu violet.

Andrea privea această scenă cu siguranța că o mai văzuse cândva, pe undeva. Și așa încetul cu încetul Araldo lua chipul lui

Scanned with OKEN Scanner

Petrarca, citind din sonetele sale, arhangheli născuți din iubirea lui neprihănită pentru Laura. Astfel îl văzuse pe poetul aretin înaintea ochilor săi, când îi vizitase casa și mormântul cel ridicat pe arcuri de piatră în satul numit de-atunci Arqua Petrarca. Acele locuri uitate, mai purtau ceva din amintirea poetului și perfecțiunea de cristal al versului său, făcută să împodobească una din anticamerele edenului.

Lângă el, cel mai bătrân și orb trebuia să fie Homer, poate nici nu el ci doar bustul său, al acelui ce-a scris o epopee nicicând întrecută. Celălalt cu chipul ascuțit putea să fie Aeschyl, într-un popas în drumul său spre Siracuza, asistă la o tragedie neogreacă. Al treilea se arăta mai ușor de recunoscut, fiindcă imaginea lui se asemăna cu cea din Capela Signoriei, realizată în frescă de Giotto sau unul din elevii săi: obraz prelung, palid, purta în ochii lui tristeți ce nu au vindecare, păduri ale tenebrelor, nesfârșite. L-a mai întâlnit în piața cea galbenă, a Veronei, lângă statuia călare a lui Ca grande sau în biserica Santa Maria Antiqua. Acolo în semiobscuritate, sub pâlpâirile palide ale unei lumânări, l-a recunoscut citind Biblia. Mai târziu, în vechea cetate bizantină Ravenna, cu bisericile ei purtând lumini de mozaicuri, în mânăstirea franciscanilor a plâns la mormântul lui cel vechi și părăsit.

Acesta de al treilea era florentinul Dante Alighieri.

Iar poetesa, preoteasă a poeziei se asemăna cu Safo, nefericita îndrăgostită, de pe insula Lesbos.

Când Araldo își încheie reprezentația, mulțimea ieșită din tăcerile reculegerii ei de până atunci, izbucni în urale toată deodată, cuprinsă parcă de delirul beției dat de hidromelul furat din butoaiele extazelor dionisiace.

Zeul însuși, Dionysos, cu nimfe și bătrâna Nisa, se afla în mijlocul lor, și-și scălda ochii, aprinși de flăcările plăcerilor roșii, din zvonul de bucurie ce clocotea în oameni, asemenea cuptorului încins al fratelui său Vulcan: pe pământ începeau să bată copite cu vârfuri aurite și în văzduh erau strigăte de laude, sălbatece, ca la ospețele în pădure, ale satirilor.

Așa se anunța începutul unei orgii bacchanale, declanșate de vinul stors din viețele cerului, licoare de mir, sânge de heruvi,

Scanned with OKEN Scanner

Poezie. Atare festival nu-şi mai amintea Dionysos să fi trăit decât la împreunarea lui cu Ariadna, cea părăsită de Teseu, pe insula Naxos. Singura lui durere era că de la această petrecere lipsea frumosul Apollo, plecat în grabă cu telegarii însoriţi conduşi de Icar, cel cu aripele de ceară. Fiul soarelui îl disprețuia nu numai pentru mirosurile sale de peşteri stătute, cămări cu licheni şi muşchi, dar şi fiindcă Zeus l-a născut din una din coapsele sale, deci prin părţile de jos ale trupului.

Araldo trebui iarăşi şi iarăşi la cererea publicului să mai declame ceva. Se făcu întretimp seară, aşa că reprezentaţia continuă la lumina făcliilor. Când însfârşit s-a hotărât să termine, mulţimea s-a îmbulzit în jurul poetului, fiecare vroia să puie mâna pe dânsul, parcă pentru a se convinge că e fiinţă pământească şi nu duh stelar. Pe urmă gloata s-a îndepărtat purtând pe umerii ei, pe Araldo şi pe rapsozii oraşului între care se afla şi poeta, soră a lui Safo, a Florenţei!

Andrea rămase în urmă lăsând mulţumea să-şi sărbătorească zeii. Era încă tot pe câmpul lui Apollo, când cortegiul celor mulţi, abia se mai vedea în zare, ca un şir de licurici luminând în ierburile pământului.

Peste scena Odeonului cel vechi se lăsase întunerecul, mai persista în aer, mirosul de crengi verzi şi de lauri striviţi pe jos.

Deasupra era un cer înstelat pe mările căruia putea să vadă Carul mare, diadema pleiadelor, cât şi mai încolo, sceptrul imperial din constelaţia Orionului, cu ochiul de aur din Sirius şi Aldebaran. Pe odăjdiile scumpe ale nopţii ieşise, corn de argint şi luna, ca o ultimă, solemnă apoteoză, pusă pe fruntea acelei minunate după amieze, seri şi nopţi ale lui Apollo şi Dionysos.

X
Poarta Pratoului

Pe drumul de ţară venind de la Prato, un călăreţ care nu era altul decât Andrea, se întorcea acasă, la Florenţa. Era o zi de primăvară, proaspătă şi curată, pomii şi toate florile pământului, păreau

Scanned with OKEN Scanner

lumânări aprinse, în mii de culori, pe covoarele verzi ale câmpului.

Parfumurile unei vieți ce reînvia și trilul păsărilor, îi picurau în vine voluptatea de-a se bucura de acele zile ce păreau coborâte din paradis.

Se oprise la un izvor, în apele limpezi ale căruia își văzu ca-ntr-o oglindă chipul, aparținând parcă unui străin, cu ochii întunecați și obosiți, tâmplele de-acum argintii. Se gândi că va trebui să facă portretul acestei umbre cu reflexele unei statui de ceară. Își umezi buzele și fruntea în apă, tulburând-o, așa dispăru și celălalt străin din fața lui. Continuându-și drumul, începu să mediteze asupra a tot ce văzuse în cetatea Pratoului, unde avusese din nou ceva de tratat în numele messerului Ottaviano de Medici. Cât de mândrii erau pratezii pe Domul lor cu tribuna superbă a lui Donatello și frescele din biserică ale lui Fillippo Lippi!! Între acestea îl ispitise în mod cu totul deosebit, dansul Salomeei, gingășie în linii și culori, imn adus femeii de unul ce-a știut s-o iubească nemărginit. Este aici de fapt reprezentată o întâmpinare luminoasă, un joc fraged sub razele căreia crima se ofilește, ca o plantă mâncată de lăcuste.

Se arătau neprețuite toate acestea nu-i vorbă, dar ce însemnau oare pe lângă horbota de bogății artistice ale Florenței? Numai că florentinii nu povestesc prea mult de ele, ci le consideră ca parte a vieții lor, ceva de la sine înțeles ca bisericile florentine să fie ridicate în piatră serenă de Brunelleschi, purtând podoaba ceramicei lui della Robbia. Oare chiar el, studiind frescele lui Masaccio și ale lui Lippi din Sta Maria del Carmine, nu le-a considerat cu toată desăvârșirea lor artistică, în primul rând file de carte făcute pentru ca tânărul ucenic să-și însușească noua artă a picturii?

Mândria florentinilor nu era una de paradă ci expresia faptului de fiecare zi, cinstirea pe care o știau să o dea artistului aparținut numai lor. Oare care cetate ar fi știut să prețuiască și mai ales să ghicească geniul unui artist așa cum au făcut-o ei cu sculptorul Michelangelo? S-au adunat toți artiștii de frunte ai cetății și-au hotărât să-l așeze pe David, la poarta palatului Signoriei, cel mai onorat loc al Florenței, pentru cea mai desăvârșită operă a ei. În Florența a fi artist înseamnă a te confunda cu un destin uman, urmat

Scanned with OKEN Scanner

și de cei mai simplii meșteșugari argintari sau aurari. Ce să mai spună de cele două partide, în care s-a împărțit orașul când cu judecarea desenelor lui Leonardo și Michelangelo, încleștare ajunsă până aproape la dimensiunile unui adevărat război civil?

Aceasta este Florența, cetate socotită pe drept Atena Italiei.

În oraș se abătu pe la Sfânta Maria Novella, unde avea ceva de vorbit cu monseniorul Buoncorsi, plecat după cum i-a spus sora Clara până săptămâna viitoare la Settignano.

Nu părăsi biserica însă, hotărât fiind de data asta să privească mai de-aproape frescele lui Ghirlandaio, aflate în absidă. De fapt afacerea cu monseniorul Buoncuorsi a fost doar un motiv să se abată pe la aceste picturi.

Înainte cu câteva săptămâni avusese norocul să-l întâlnească în Florența pe Michelangelo Buonarroti. Aflase că lucra în noua Sacristie a lui San Lorenzo, la mormântul Medicilor și că este pe cale să realizeze o altă lucrare pe măsura geniului său de titan. Tot se socotea cum ar fi mai bine să se apropie de el, când într-o zi i se ivi minunata ocazie, prin prietenul său Rodolfo, pictor și el, aflase că Michelangelo lua masa în fiecare seară la o hostelărie, nu departe de palatul Medicilor, cel zidit de Maiano în piatră rustică.

Cine ar fi bănuit că în omul slab, mic de statură, cu chipul desfigurat de pumnul nenorocitului sculptor Torrigiani, poate să sălășluiască atâta bogăție de sentimente și idei. Era total diferit de Leonardo da Vinci, chiar opusul său. Pe când Leonardo iradia pace și blândețe, asemenea unui apus de soare, Michelangelo era o furtună, în plină declanșare, cu soarele la zenit. Între Leonardo și Michelangelo, înafară că amândoi erau titani ai artei, alte punți de unire nu se mai găseau.

La masă, Michelangelo arăta cufundat cu privirile în farfurie, deși mânca măsurat și cumpătat. Părea însă că săvârșește un act, început cu o rugăciune, așa cum a învățat în casa tatălui său, Buonarroti.

După masă se putea vorbi cu el, Andrea și Rodolfo cu un pahar de vin înaintea lor, maestrul rămânea la apa de izvor. Zicea că visele lui îl ard destul pentru a nu le mai ațâța și cu focul vinului.

Scanned with OKEN Scanner

Mireasma strugurilor îi ajungea, una din viile în pârg ale lui Bachus, sculptat de el de mult de tot. Când începea să vorbească era ca un vulcan în erupție, arunca în jurul său lavele fierbinți ale cuvintelor. Andrea înțelese atunci de ce Michelangelo iubește singurătatea, discuțiile cu semenii săi îi consumau ceva din propria-i ființă, deoarece el nu putea să vorbească decât dacă trata lucrurile ca pe arta sa, cu totul în serios.

În acele zile Michelangelo era preocupat de trecutul măreț al Florenței, de Lorenzo Magnificul, de care-și amintea ca de-un părinte. Insistase mult asupra uceniciei sale la Domenico Ghirlandaio, considerând că frescele de la Sta Maria Novella sunt cele mai fidele cronici ale mândrei Florențe de altădată. În contrast cu acele vremuri vedea prezentul și mai ales viitorul cetății de pe Armo tare sumbru, ajuns la cheremul străinilor. De altfel pentru salvarea Florenței avea un plan de fortificații, întărituri ce n-ar fi putut să fie doborâte de nicio armată.

Vorbea înflăcărat, cu-o solemnitate de marș triumfal, căci altfel nu era în stare. Deși nu pomenise niciun cuvânt despre artă, Andrea înțelese toată măreția acestui om, pentru el sculptura trebuia să fie un fel de convorbire cu Dumnezeu. În fața proporțiilor absolute pe care le dibuia izvorând din inima sculptorului, Andrea s-a simțit din nou un ins oarecare mărunt, pierdut în negocierile și gâlcevile de prisos ale faptului cotidian. Totodată era bucuros că s-a putut împărtăși din razele acestui astru unic, având numele de Michelangelo Buonarroti. L-au petrecut până acasă, la despărțire vroind să-i sărute mâna, dar i-a refuzat-o și el l-a sărutat, ca un frate mai bătrân, pe frunte.

În aceea noapte n-au mai avut chef de vorbă sau cântec. Erau copleșiți. Muți. De tăria ceasurilor trăite lângă înălțările unice ale unui spirit minunat.

Examinând acuma frescele lui Domenico Ghirlandaio din Sta Maria Novella, îi sunau în urechi vorbele lui Michelangelo: "Acolo vei găsi Florența cea adevărată de pe vremea lui Lorenzo Magnificul."

Pentru prima oară în viața lui vedea, azi, cu alți ochi pictura lui

Scanned with OKEN Scanner

Ghirlandaio, considerată până atunci a aparţine unei epoci fără legătură cu arta contemporană căreia îi ghicea altă matcă, alt viitor. În biserică nu era o lumină chiar puternică, dar prin geamurile colorate ale absidei cădea una înăbuşită plină de mistere. Andrea se găsea singur, putea în voie să-şi urmeze colocviul cu visele ce i se aşezau pe umeri ca nişte serafi de aur. Nuanţele frescei, albastre, albe, sinelii se contopeau într-un ansamblu unde până la urmă culorile nu se mai distingeau de fapt nu mai erau culori ci armonii. Evident că pentru cei vechi pictura era un fel de formă în care se materializa o simţire, de-aci perfecţiunea ei. Drumul cel nou al picturii, urmat şi de el, transforma culoarea din corespondent al simţirii, în culoare propriu zisă, aceasta glăsuia prin ea însăşi. Desigur poate fi şi acesta un procedeu, dar până la urmă culoarea îşi pierde substratul uman, face parte dintr-o altă lume ca şi galbenul floarei soarelui, verdele cipreşilor sau rozul trandafirilor. Arta îndepărtată de om, înseamnă desumanizarea ei.

Este drept că în afara formelor artistice frescele lui Ghirlandaio, pun în viaţă cele mai simple scene din istoria de fiecare zi a florentinilor, aşa de autentice încât ai putea ghici din ele pe vreunul din cunoscuţii tăi mai bătrâni.

Naşterea Mariei îi aducea în minte o scenă de pe când, copil, a dat buzna în camera unde se săvârşea ducerea la lumina zilei, a fratelui său mai mic Sandro.

Şi totuşi aceste făpturi atât de reale ale lui Ghirlandaio nu au gesturi obişnuite, ele urmează parcă un cântec, dansând: mersul lor e un danţ al veşniciei.

Oricum în aceste expresii se află învăluit mesajul unui destin, duhul artei pătrunde până în cele mai mărunte şi zilnice preocupări, măestria se arată nedespărţită de traiul cel mai banal!

Acum înţelegea ce vroia să spună Michelangelo despre epoca lui Lorenzo Magnificul şi despre lecţia ce-o putea citi în frescele lui Ghirlandaio. Acesta din urmă va rămâne cel mai florentin pictor, urmaşii lui de azi, printre ei se înscria şi Andrea, duceau tot mai mult la o îndepărtare de adevărata artă, la înstrăinarea ei de om.

Andrea ieşise din Sta Maria Novella, fericit de a se şti îmbogăţit

Scanned with OKEN Scanner

cu o mare învățătură. Se pomeni rătăcind pe străzi, între florentinii lui, cărora vroia să le împărtășească marea lui descoperire. Spre fericirea sa, din când în când, deși destul de rar, mai apărea câte un personaj ca și coborât din frescele lui Ghirlandaio. Pe acesta ar fi dorit să-l îmbrățișeze, să-l țină lângă el, să-i dea viață eternă, prin el să oprească de la pieire Florența cea de altădată a lui Ghirlandaio.

Andrea însă se amăgea cumplit, fiindcă dacă ar fi vorba de putere de viață, el ar fi avut cel mai mult nevoie de ea, acea primăvară înflorită cu mii de lumânări, cu mirezme, ciripit de păsări și fluturi, era ultima primăvară a vieții sale.

XI
Ultima vară, ultima toamnă

Era o zi de vară ploioasă așa cum nu sunt rare în Florența, unde când odată începe să plouă mai apoi nu se lasă cu una cu două.

Andrea plecase de-acasă ținând tabloul subsuori, bine înfășurat în cartoane; era unul din cadourile sale pentru messerul Ottaviano căruia, se ducea acuma, să i-l predea.

Ploua destul de des așa încât pictorul se strecură pe lângă zidurile caselor, pe sub streșini. În astfel de zile înourate își dădea seama Andrea, de câtă nevoe avea Florența de lumină, pentru a-și arăta cu adevărat frumusețea. Lipsită de ea se transforma într-o cetate oarecare, cenușie. Florența era ea însăși ca o pictură ce nu putea să stea în orice ramă ci numai în aceea a băii de cer, cu soare.

Trecuse pe lângă biserica San Lorenzo, a cărei fațadă desgolită o găsea tare tristă și părăsită. Auzise că Michelangelo ar fi avut un proect pentru această fațadă dar oamenii papei Leon al X-lea i-au făcut așa de multe greutăți încât a trebuit să renunțe la realizarea lui. Și astfel biserica Medicilor rămase fără fațadă, ca o regină furată de coroană.

Ajunse în Piața Signoriei unde începu să plouă mai des. Din mijlocul pieții privea spre stânga unde îi apăreau cele două turnuri, ale lui Bargello și Badiei florentine. Era acolo unul din cele mai

Scanned with OKEN Scanner

dragi colțuri ale lui din Florența, îl căuta întotdeauna cu privirea lui. Turnul Bargelloului părea ca un sbor tăiat ținut la pământ pe când cel al Badiei florentine mai svelt era sborul însuși pornit spre înălțimi.

La intrarea în palat, David, mândrul adolescent, își avea privirile ațintite dincolo de marginile pământului. Aici se putea vedea tot ce a învățat Michelangelo în orele sale de disecție din anatomia corpului uman. Era miraculoasă acea mână brăzdată de vâne și toată încordarea mușchilor, gata de luptă: acest David se putea lua la întrecere cu oricare din efebii lui Fidias sau ai altui mare grec.

Andrea se judeca cum că ar fi păcat ca vremea și intemperiile ei să lase urme pe această sculptură, în marmoră de Carrara a lui Buonarroti. Poate că va veni ziua când toți vor fi de acord că David va trebui păstrat într-o sală, aci afară în locul lui, să pună, dacă neapărat se vrea, o copie.

Salutase garda de la poartă și intrase în vestibulul palatului Signoriei, unde, la fântână, era proaspăt pus copilul cu delfin al lui Verrocchio, încă un artist florentin dintre cei mari. Văzând frăgezimea acestui Putti înrudit cu eleganța lui David de același autor, nu-ți venea să crezi că Verrocchio a putut să fie și autorul impozantului Colleoni, călare, din Veneția. A fost acest Verrocchio și un dascăl bun, i-a avut adunați la un moment în bottega lui ca elevi pe Leonardo, Perugino și Lorenzo di Credi. De la da Vinci a împrumutat gingășia metafizică a acestuia, evidentă într-un botez al lui Christos, în care îngerii lui Leonardo, împrumută o patină suprapământească desenului puțin sculptat, pietros, al lui Verrocchio.

Andrea urcă pe scara masivă spre sălile de sus, de-acum cunoscute ca cele din casele sale.

Messer Ottaviano la masa lui de lucru, se arătase plăcut surprins la vederea artistului.

- Ce vânt te-aduce pe la mine, Andrea?

- Iacă, messer Ottaviano, am un tablou pentru mărita dumitale soție.

Desfăcu tabloul din patul cartoanelor și-l puse pe masa lui

Scanned with OKEN Scanner

Ottaviano. Înfățișa o Maică a Domnului, așezată pe pământ cu copilul Iisus pe genunchii ei, uitându-se la copilul Ion sprijinit de sfânta Elisabeta, bătrână.

Andrea investise multă ardoare în realizarea acestui tablou mai ales că era unul în care vroia să-l întreacă pe maestrul său Fra Bartolomeo.

Ottaviano examină cu multă atenție tabloul, evident producându-i mare plăcere, în definitiv Andrea era pictorul său de inimă, așa cum a fost Fillippo Lippi pentru Cosimo bătrânul sau Botticelli pentru Giuliano de Medici. Și-apoi Messer Ottaviano n-a uitat că în vila sa din Poggio a Caiano, singur Andrea și-a respectat angajamentul, Franciabigio și Pantormo l-au părăsit cu lucrul făcut pe jumătate.

- Andrea - conchise Ottaviano - vremurile sunt grele și nu pot să-ți plătesc tabloul. De aceea cred că ar fi bine să-l vinzi altcuiva, sunt sigur vei primi pe-o așa lucrare, bani buni și vei stârni invidia oricărui coleg de-al tău de breaslă.

Andrea se arătase însă neînduplecat.

- Eu l-am pictat pentru Madona Francesca, soția dumitale și sora prea venerabilului Salviati. Ia deci tabloul și mi-l vei plăti atunci când vei putea. Căci eu dumitale vreau să ți-l dau și înapoi n-o să-l mai iau.

Ottaviano luă tabloul, mulțumindu-i, evident bucuros. Și cu aceasta se despărțiră.

Ieșind din Signorie, Andrea trecu pe lângă Loggia cea plină cu statui antice și printr-o străduță îngustă ajunse pe Ponte Vecchio, unde trebuia să vorbească cu un aurar pentru comanda unei brățări ce vroia s-o facă Lucreției cadou de ziua ei.

Pe Ponte Vecchio era ca de-obiceiu mare forfotă, așa că trebui să dea puțin din coate pentru a înainta.

Când ajunse în sfârșit la mijlocul podului și privi în zare, rămase uimit de nu-i venea să creadă ochilor de ce vedea. Arnoul, apa liniștită și molcomă, venea de departe ca un balaur, furios și negru, rupea malurile în calea sa. Până să se desmeticească, apa se ridicase în dreptul bisericii Santa Croce și amenința tot mai mult.

Scanned with OKEN Scanner

Deodată îşi aminti de desenele bătăliilor lui Leonardo şi Michelangelo, din sala de jos a aripei stângi a Signoriei, aşezată lângă malul Arnoului. Până să ia o hotărâre şi să se îndrepte într-acolo apa şi trecuse peste pod, lucru ce declanşase o panică de nedescris între oamenii din jurul său, aceştia fugeau care încotro, prăvăliile închizându-le în mare grabă. În această zăpăceală şi mişcare dominată de teamă, Andrea se simţi prins ca într-o plasă a lui Nessus, din care oricât se zbătea nu putea să scape. Luat de curentul mulţimii ce fugea, ajunse de pe pod în stradă, unde apa i se ridică până la genunchi. Reuşind în sfârşit să se elibereze de ceilalţi, începu să alerge spre Signorie însă apa devenea vertiginos mai mare şi mai năvalnică, izbindu-l cu furie de-un stâlp. Casa unde se găseau cartoanele lui Michelangelo şi da Vinci, dispăru pur şi simpli în Arnoul venit înspumat şi murdar.

Nu mai avu putere să înainteze, fiind cuprins de-o uşoară ameţeală, apoi toate se întunecară în faţa ochilor săi.

Se trezise într-un târziu înconjurat de câţiva tineri, aceştia încercau să-l readucă la viaţă. Era salvat, departe de iureşul apei, de aceea la început crezuse că totul n-a fost decât o halucinaţie a sa, mai ales că se petrecuse aşa de neobişnuit de repede. Din păcate, cei din jur îi confirmaseră realitatea că apa crescuse aproape doi metri din matca ei în afară, inundând cetatea.

A doua zi auzise despre pagubele săvârşite de furia Arnoului, râul parcă avea ceva de răzbunat, obişnuit comportându-se cu cea mai dulce blândeţe. Suferise mai ales Santa Croce fiind distruse o serie de fresce şi crucifixul verde al lui Cimabue. În aripa dinspre Arno a Ufiziilor vechi au pierit înghiţite de ape nenumărate desene şi tablouri, dar cea mai neprețuită pierdere era cea a desenelor lui da Vinci şi Michelangelo. Deci bătăliile lor nu mai existau.

Ştirea îl îmbolnăvise, căzuse într-un fel de desnădejde fără leac. Era una din cele mai absurde pierderi, petrecute la câţiva metri de el, neputincios însă de-a ajuta cu ceva. O violenţă a naturii barbare, distrugea una din cele mai nobile producţii ale omului.

În ultimele zile Andrea era mai mult pe străzi cu bună intenţie de-a contribui şi el cu ceva la repararea rănilor suferite de cetate. De

Scanned with OKEN Scanner

bună seamă desenele lui Leonardo și ale lui Michelangelo nu vor mai putea fi refăcute niciodată.

Abia la începutul toamnei își reluă lucrul având de terminat o comandă a călugărilor din Vallombrosa. Atunci venise la el și tânărul Giorgio cu rugămintea de a-l primi ca ucenic. Îl încercase printr-un examen, fără să dea semne de prea mult har, în schimb se arăta tare la locul lui și îi împlinea toate dorințele așa cum se cuvenea unui ucenic față de maestrul său. Prinzând drag de el, își reaminti cu regret că ar fi putut avea și el un copil, exact de vârsta lui Giorgio. Ar fi avut pe cineva aproape, cu inima caldă, nedorindu-și alte relații cu fiul său decât ca acelea pe care le avusese și el cu tatăl său. Dar acum era prea târziu și orice regret se arăta de prisos.

Toamna ce se lăsa, una florentină, cu mult soare și cer senin infinit, irizând ape străvezii peste grădini, făcea pe muritor să uite că florile și frunzele pe crengi începeau să se usuce și să-și scuture petalele, ca pe niște aripi obosite, moarte.

Arno-ul devenise mic și tot așa de blând.

Numai Andrea rămăsese în sufletul lui neliniștit, pus ca niciodată pe harță. Așa bunăoară începuse cu bunul padre Lotto, aproape din nimic, deși s-au înțeles că n-o să-i poată plăti toți banii deodată. Mai apoi îi păru rău, s-a dus pe jos până la Mănăstire, și i-a cerut iertare popii, după ce i-a sărutat mâna. Cu acea ocazie s-a spovedit și a luat sfânta cuminecătură.

Și cu Lucreția a avut certuri în ultimul timp, de aceea l-a stăpânit și cu ea gând de împăcare. În fond poate să fi avut și ea dreptate în felul său. De ce îi cerea tot ei să aibe înțelegere pentru el, când ar fi trebuit să-și manifeste și ea, aceleași pretenții față de el. Relațiile dintre ei, cam de când întâmplarea cu Mario, se răciseră complet, trăiau unul lângă altul ca doi străini. Unul lângă altul, dar mai bine zis nu unul pentru altul.

Andrea a trăit ca să dea totul pentru pictura lui, poate din această cauză ea a ajuns să invidieze mai pe fiecare dintre prietenele ei pentru soțul ce-l au. Probabil să fi existat un alt Mario în viața ei, ținut de data asta în taină, după învățămintele trase din prima aventură.

Scanned with OKEN Scanner

În fond și ea, din punctul ei de vedere, a avut un destin nenorocit căsătorindu-se cu un artist.

Și tot așa vorbindu-și și convingându-se cu fel de fel de argumente destul de subțiri în valabilitatea lor, Andrea considera că va trebui să se împace cu nevastă-sa. Seara când sosi acasă, Lucreția îl aștepta ca de fiecare dată, parcă nu s-ar fi întâmplat nicicând ceva prea deosebit între ei, toată lupta avea loc numai și numai în inima lui. A început să-i vorbească blând și apropiat așa cum o făcea ca amant când încă erau necăsătoriți. Ea părea însă că nu-l înțelege. În fond ce vroia? Lucrurile se prezentau de mult moarte, el ca artist știa să vorbească frumos, dar fără rost. Așa, curând, Andrea avu din nou impresia că se adresează unei a treia persoană, femeia lui era complet absentă. Și-a înăbușit durerea, dându-și seama că totul este de prisos. Lucreția îi amintea mereu de cel dintâi soț al ei, cum acesta îi aducea în fiecare seară banii ce-i câștigase peste zi, ea avea nobila misiune de a-i număra și orândui după valoarea lor. Pentru astfel de viață era zămislită Lucreția, iubita lui Andrea. Artistului îi venea să se revolte împotriva cerului ce a pus în pieptul omului o inimă, pentru ca de ea viața să-și bată așa joc. Dar avea omul de fapt nevoie de inimă?

După toate frământările lui îi era teamă să recunoască crudul adevăr: femeia aceasta îl ținea robit încă de ea, poate tocmai fiindcă de mult nu mai dorea acest lucru.

Căci altfel de ce nu și-ar găsi o altă prietenă și inspiratoare?

Era o toamnă lungă și melancolică, cu unele cântece de primăvară în ea. Așa ceva iar numai în Florența, mireasa de lumină a lui Andrea, exista.

În ultimele săptămâni, pictorul lucrase mult, parcă în disperare, începuse multe dar n-a dus decât puține până la capăt. Își găsea adăpost pe la diferiți prieteni și cunoscuți așa că venea tot mai rar pe-acasă.

Lucreția nu-i spunea nimica, el la fel, și-așa viața lor mergea înainte. Ca întotdeauna.

Andrea constata cu durere că rămânea cu fiecare an tot mai singur, în acea toamnă îl părăsise și don Pietro. El de-un an era

Scanned with OKEN Scanner

maestru cu elevi, dintre ei, mai bun era tot Giorgio, ce-i purta încă și sculele de artist. Giorgio, cel ce putea să-i fie copil. Păcat însă că nu va ajunge niciodată un pictor bun.

Andrea era prețuit și de cei pricepuți în pictură. Unii îi lăudau desenul, tot atât de bun ca al lui Leonardo, visul lui de totdeauna, să fie egalul titanului de la Amboise. Alții îi revelau coloritul, ca și cel al lui Fra Bartolomeo, aducea un suflu nou în arta florentină.

La cei 44 de ani ai lui se putea declara mulțumit de tot ce făcuse. În artă bineînțeles, nu în viață, dar despre aceasta din urmă, curând nimeni nu va vorbi. Și-apoi avea încă atâtea proiecte și planuri de dus la capăt! S-ar fi putut ca drumul lui de până atunci să nu fi fost decât o introducere la câte vor veni, așa se simțea în puteri depline, de creație. Dar când își punea întrebarea că ce ar mai trebui să vină nu găsea decât un gol, fără răspuns. Poate aici să fi fost sfârșitul, totuși.

Andrea își căuta rostul tot mai mult printre semenii săi. Fugea de sine însuși.

Nici pentru Florența nu păreau să vină vremuri mai bune, cădea iar roabă sub mâni străine.

Toamna se prelungise până într-o iarnă blândă și senină, o toamnă nesfârșită.

Odată cu intrarea soldaților în Florența, Andrea se îmbolnăvi grav.

XII
Sfântul Ioan Botezătorul

Pictorul zăcea în pat de câteva zile, doborât de fierbinți și friguri. Ochii încercănați adânciți în cap, obrazul nebărbierit, îi dădeau înfățișarea unui bolnav aflat pe patul morții. De fapt, de-acest lucru era și Andrea conștient. O știa încă de azi dimineață când a observat că e singur în casă, Lucreția părăsindu-l, îi era frică de el că ar avea ciumă și deci ar molipsi-o și pe ea. Dacă era ciumă, zice-se dusă în cetate de soldații străini, sau altă boală, nu mai

Scanned with OKEN Scanner

prezenta acum nici o importanță.

Își presimțea pe-aproape sfârșitul, deși încă la 44 de ani, nu era tare bătrân. Să-l fi durut faptul că Lucreția l-a părăsit? De ce oare l-ar mai fi mișcat când Lucreția îl părăsise, în fond, de tare mult timp și n-ar fi fost în aceste împrejurări consecventă cu ea însăși dacă ar fi rămas lângă patul său, să-l îngrijească. De altfel nici nu mai avea nevoie de ea, dorea la patul său de suferință, pe-aceea care-ar fi putut să-l ajute înainte cu câțiva ani.

Azi totul, totul era prea târziu, Lucreția pentru el murise de mult.

În jurul patului său de lemn îi treceau pe dinainte mai tot ceea ce pictase, operele vieții sale, fructe ale grădinilor inimii de demiurg.

Erau acolo și scene din Viața Sfântului Filip al pridvorului Santei Annunziata, alături de capodopera lui Baldovinetti și frescele din Mănăstirea del Scalzo reprezentând destinul biblic al Botezătorului. Se mai găsea în fața lui și Maria cu copilul Iisus în brațe, pe piedestalul antic, cu harpii, înconjurat de 2 sfinți, exprimând în majestatea plină de curățenii, regretul lui Andrea de a nu fi avut parte de-o familie a lui cu un copil să-i ducă numele mai departe. Căci la urma urmelor orice artist este în primul rând om și are dorințe pământești.

Dar dintre toți își făcea loc să pătrundă cât mai aproape și mai înainte, un tânăr având părul buclat căzut pe frunte, ochii verzi mirosind a cetini, gol până la mijloc, cu o manta roșie pe brațe, una ce servea parcă substanță visătoare întregului personaj. Ajuns la căpătâiul său, Andrea întinse mâna să-l pipăie, în acest adolescent se vedea pe el de tot tânăr.

- "Cei ce vor vroi să mă cunoască, vor trebui să te privească în ochi și vor pricepe totul despre mine. Tu ești un fel de duh al meu, furat veșniciei. Prin tine voi trăi de-a pururi".

Acestea îi spuse Andrea și insul împietrise în răceli de lut și ghiață.

Era într-o cameră pustie, cu un mort săvârșit din viață fără ultimul maslu și fără lumânare. În cel din urmă ceas al său pe-artist îl părăsiseră toți. Pe Ioan Botezătorul însă nu-l văzuse coborât la patul său cu îngeri decât ochii lui Andrea.

Scanned with OKEN Scanner

Artistul murise singur, dar luminat, ca un om împărtășit cu bogățiile sufletului.

Epilog

Pictorul Andrea fu înmormântat într-unul din stâlpii bisericii dei Servi, împodobit cu un bust al său de Rafael de Montelupo. Curând însă patronii lăcașului i-au tulburat liniștea și l-au scos de-acolo. L-au împrăștiat în vânt.

El nu mai trăiește azi decât după cum i-a fost profeția, în Sfântul Ioan Botezătorul din Muzeul Pitti la fel și în celelalte tablouri sau fresce ale sale.

Lucreția a trăit încă mult timp după moartea soțului ei.

Cam patruzeci de ani mai târziu, ajunsă la adânci bătrâneți, Lucreția, care se uita atât de rar la tablourile lui Andrea, în fața unei copii după Maria cu sacul, spuse cu mândrie tânărului artist, ce executa lucrarea:

- "Această Marie sunt eu."

Descoperire tardivă și greșită, fiindcă Lucreția cea de altădată n-a existat decât în visele lui Andrea, ca unul din visele cele mai frumoase ale artistului.

Și mai trebuie să spunem că în Florența de-azi mai toate sunt altfel.

Doar în Santa Maria del Fiore stăpânește încă netulburată umbra călugărului dominican Savanarola, ca pe vremea lui Andrea, pictor florentin.

Scanned with OKEN Scanner

Bunul episcop Inochentie

> ..." Si nombreuse, si etonnante apparait partout la varieté des formes, que le moine est tenté d'etudier bien plus les marbres que les livres et de mediter ces figures bien plus que le loi de Dieu" (Saint-Bernard).

Radu Avram trecea într-al treilea an al său de bursier al Academiei române din Roma. Când intrase pentru prima dată în edificiul înalt având fațada austeră asemenea unui templu al lui Jupiter, nu se simțise tocmai în largul său, astfel că se deprinse numai încetul cu încetul cu noua sa reședință. Primind o cameră singur i se oferise privilegiul de a-și organiza programul liber după bunul său plac și așa mai ales noaptea putea să se dedice studiilor până când și cum îi era voia. Nu legase nici o prietenie, cu atât mai mult cu cât nu erau decât încă vreo doi pensionari de lungă durată ca el, restul în trecere, unii chiar pentru o noapte. Cazarea tuturora se desfășura sub directa supraveghere a administratorului signore Giovanni, om scund și slab, cu obrazul măsliniu ca al oricărui sicilian de prin partea Agrigentului; vocea lui cum răsuna toată ziua cu ecouri prelungi ca ale talazurilor când lovesc ziduri de piatră de-a lungul coridoarelor Institutului, îl impunea hotărât ca pe cel mai de temut stăpân al locurilor.

Deși circula zvonul că doar cei favorizați de anumite relații se bucurau de ospitalitatea școlii, nu acesta era cazul lui Radu Avram, student eminent al facultății de teologie din Blaj, venit cu recomandările exprese ale câtorva profesori ai săi adresate direcției Academiei, cererea lui s-a bucurat de-o rezolvare imediată, potrivită în mod fericit cu un post liber de stipendiat.

Scanned with OKEN Scanner

Dealtfel misiunea lui privind studiul unor documente aflate la Vatican nu-i lăsa prea mult timp pentru o activitate în Institut, acolo participa doar când era vorba de câte-o ședință festivă.

Obișnuit prezida în astfel de momente, Vasile Pârvan, pentru care nu exista nimica banal, nimica să nu poată fi analizat cu toată seriozitatea. Călca printre oameni parcă plutind, gesturile măsurate și vorbele întotdeauna citite aparțineau preotului ce oficia după un ritual bine stabilit o liturghie în altar. Îmbrăcămintea neagră și vestonul încheiat la gât până sus, încă îi dădeau aspectul unui arhiereu sau al unui predicator iluminat de duhul cel sfânt. La el gândurile se topeau în lumina poeziei, răsfrângeau din cupele rațiunii solare, mirul și isopul magiei lunare, amalgam al visării. V. Pârvan era un dac nordic cu chipul tăiat dur în stâncile Carpaților, închis în peștera cu mușchii și melcii orbi ai lui Zamolxe, plăsmuirea lui cioplea statui în lava de foc a veșniciei. Cuvintele sale curgeau ca un izvor paradisiac adunat în matca Bibliei vrăjite, foșniri din aripi de heruv, cântec al unui Agnus Dei sacrificat anunțând mistica întrupare a unei albe eucharistii. V. Pârvan stătea pe-un tron împărătesc împodobit cu nestematele nevăzute ale gloriei întru spirit, a omului.

În celelalte zile drumul lui Radu Avram avea loc între Academie și biblioteca Vaticanului. Așa își începuse și acea dimineață de toamnă însorită cu mirosuri de cetini și umbre prelungi, sub oceanul transparent, azur-alburiu al cerului. Din grădini se împrăștia o boare argintie, sticlind în aer ca un patrafir de diamante, irizări de curcubee în evantaie de ape. Radu Avram înainta pe străzile de-acum cunoscute, trăia parcă un vis alb, păienjeniș al murmurelor de flaute, brațe întinse spre el din crengile grele de rod. Sub arcade de hiacinți săreau nimfe, în ritmul trupului oglindit gol pe fața havuzului încărcat cu potire florale.

Câte un vehicol sau trecător îl trezeau din reverie, îi rupeau plasa de aur din jur cu mâini barbare. Peisajul colorat devenea deodată unul obișnuit lipsit de vibrații interioare.

Radu Avram intră pe poarta înaltă și își luă locul la masa din colțul sălii. Acolo îl așteptau cărțile și caietele, dar în acea zi nu

Scanned with OKEN Scanner

avea poftă să le deschidă, să se adâncească în lectura lor. Îl căută cu privirea pe călugărul bibliotecar și îl găsi curând la biroul său preocupat cu descifrarea unui palimpsest. Îi studie chipul osos și ochii atât de căzuți în orbite, încercănați: parcă era sfântul Francisc pictat de Zurbaran. Pentru prima dată călugărul îi răspundea la salut, îi acordă deci atenție, părea chiar că-l cheamă. Radu Avram se ridică așadar și se apropie de el:

- De mult timp vă urmăresc ca pe unul din cei mai fideli cetitori ai bibliotecii noastre - îi zise preotul cu un glas cald, lăsând să-i pogoare în privirile înlăcrimate, hulubii luminii, ca în acele ale sfinților predestinați marilor revelații. Arăta mai prelung, mai ireal ca sfântul Ioan Botezătorul al lui El Greco.

Și fiindcă Radu își plecă privirile în pământ fără să găsească un răspuns, deci undeva din străfunduri, abis al conștiinței, omul din fața sa continuă:

- Păstrez printre cărțile mele un vechi manuscris redactat în limba românească, de pe la începutul secolului trecut de-un călugăr franciscan, fost secretarul episcopului Inochentie Micu Klein. După câte știu în Transilvania o parte dintre credincioșii vechii religii ortodoxe s-au convertit la catolicism sub oblăduirea Propagandei fide. Nu știu prin ce împrejurări episcopul Inochentie Micu Klein a ajuns în surghiun la Roma unde a și murit după lungi ani de pribegie, cred că aproape 25 de ani, deci un sfert de secol. Pe acest drum al exilului a fost urmat de un tânăr român, ce i-a servit, după cum am spus, de-un fel de secretar, el este și autorul respectivului manuscris. Deși și-a supraviețuit stăpânul, nu s-a mai întors nici el în țară, murind în călugărie în sfântul pământ al Assisiului.

Monahul deschise cu mâna lui osoasă un sertar cu mâner de eben și din el scoase un vraf de cărți luminate pe margini cu vignete cuprinzând scene biblice în cadre aurite. Mai la urmă apăru un caet îngălbenit de vreme cu un scris mic și îngrijit ca de caligraf domnesc. Radu îl luă emoționat în mâini și fără să se mai uite la interlocutorul său reveni la masa lui unde începu cu înfrigurare lectura manuscrisului.

Era un fel de Jurnal intim fiindcă purta pe prima pagină data de

Scanned with OKEN Scanner

Mai 17...

"Iată se împlinesc în luna aceasta zece ani de când preasfințitul episcop Inochentie Micu înobilat Klein și cu mine, diaconul unit Gheorghe Tolan, am părăsit Blajul îndreptându-ne spre cetatea Romei, în căutarea dreptății furate neamului nostru oropsit. Mândru și plin de încredere era episcopul Inochentie doar cauza apărată de el era mai mult decât nobilă. Unirea realizată în 1700 cu sfântul scaun garanta românilor din Ardeal o serie de drepturi politice și sociale, îi scotea din robie și le dădea privilegiile mult visate, de stare a IV-a în stat. Toate acestea au fost însă numai amăgiri, împărăteasa Tereza de la Viena, vicleană ca o vulpe, umbla cu pretractări formale și nu rar înșelăciuni ordinare. În judecata ei îngustă de curte princiară socotea că-l va putea cumpăra pe episcopul românilor încărcându-l de onoruri și aur așa cum făcuse cu atâția alții încă. Dar prea fericitul Inochentie era zidit dintr-un alt lut, lucru ce pare-se împărăteasa bogată din Vindobona cu orice preț ținea să-l ignoreze.

Și fiindcă stăruința ei manifestată prin nenumărații emisari ce mișunau în straiele lor cu fireturi și medalii de olmazuri pe lângă reședința prelatului român devenea tot mai supărătoare, s-a hotărât Inochentie și a cugetat că ar fi bine, nici mai mult nici mai puțin, să aducă la cunoștință faptele, Papei însuși, deci să stea de vorbă chiar cu el în persoană.

Și așa într-o dimineață a lunii Decembrie două zile după praznicul sfântului Nicolae al anului 1744, am luat drumul cel lung și spinos al Romei, petrecuți de alaiul preacredincioșilor și de prospețimea primei zăpezi acoperind cu un giulgiu alb văile cele veșnic luminoase ale Târnavelor. Am trecut prin Pesta, prin Viena cu un popas la curtea imperială unde nu am fost primiți, și-apoi prin strâmtoarea Brenerului am tăiat munții uriași ai Tirolului, de am intrat în țara binecuvântată a Italiei, scăldată în soare și ape.

Când după luni de zile de călătorie am zărit la orizont sticlind ca o za cu nestemate turnurile Romei însoțite ca de-o muzică de orchestră cerească, de bătăile a mii de clopote, am știut că ne apropiem de ținta mult visată, ceea ce ne-a readus în trupuri

Scanned with OKEN Scanner

vioiciunea și mai ales forța încrederii de altădată. Preasfinția Sa episcopul Inochentie și-a pus hainele de purpură și potcapul de înalt slujitor și a rostit în genunchi drept mulțumită, o rugăciune Domnului.

La Roma la început am fost așezați printre diplomații ce-și așteptau rândul la audiență, sălașul de peste noapte l-am găsit la un han nu departe de catedrala Sf. Petru.

Acolo mergeam în fiecare dimineață în zori să ne închinăm și trebuie să spun că tare mă impresiona. În primul rând piața, încolonată cu statui, sculptorul Bernini a făcut-o ca pe brațele deschise ale lui Iisus Christos gata să primească la pieptul său omenirea pentru care s-a răstignit în ziua prevestită de Sfintele Scripturi. După fațada puțin ridicată apărea cupola majestuoasă menită să fie coroană pe fruntea, numai inimă, a Mântuitorului. Acea cupolă înseamnă Învierea, clipa înălțării la cer a lui Iisus.

Mi-e rușine să o recunosc dar interiorul măreței basilici mă înfricoșează. Mă simt mic și neînsemnat în ea, în contrast reiese nehotărnicia bisericii organizată de data asta ca stat, cu soldații gărzii elvețiene la poartă, și miniștrii și funcționarii, nenumărați mireni.

Mater dolorosa cu fiul ei în brațe de Michelangelo este lumina acestui lăcaș: misericordia divină făcută om, sentimentul transformat în piatră, aceasta din urmă în cântec al paradisului. Oare nu armonia zenitului scăldat în ape este exprimată în roba ei, numai falduri, joc al primăverii, ritm în azurul nepătat al marmorei? Și trupurile unite într-o îmbrățișare a perfecțiunii sunt ridicate în lumină și slavă, Pietaul nu mai are nimica de suferință a lutului în ea ci este Victoria spiritului, Imnul Frumuseții și al Credinței, pași călcând pe marea unei alte lumi, rai al Beatricei, Femeia-Crin a lui Dante.

În fața *Mariei cu Fiul ei mort* de Michelangelo, sufletul meu are dorul desăvârșirii în nemoarte și curățenie a ei. Simetrică și vie ca o melodie fără de început și sfârșit, infinită ca Demiurgul, alfa și omega, limb nevăzut.

Și taina de dincolo sub mâna maestrului s-a întrupat în obiect și

Scanned with OKEN Scanner

s-a făcut văzută și pipăită de simțurile noastre, ale celor măsurați cu liniarul timpului și al spațiului. Rămâne deci pragul unde noi muritorii putem veni în contact cu zările Absolutului, poartă și drum spre el: Pieta-ul în marmoră a lui Michelangelo Buonarroti.

Ciboriul uriaș sprijinit pe coloane de bronz solomonice și tronul sfântului Petru, opera aceluiași Bernini, mă opresc de la orice gest de meditație și reculegere. Totul se arată atât de pământesc și de istoric încât înaintea altarului suit pe mormântul Apostolului Petru nu pot decât să mă aplec profan și numai trup, flori amare, fără miros, ca niște crizanteme de hârtie. Reușesc să mă retrag în mine în fața monumentului funerar ridicat de Pollaiuolo Papei Inochentiu al VIII-lea, mărturia vechii catedrale dărâmate sub Iuliu al doilea, exprimă în metalul înegrit ceva din Jalea unei Electre a disperării urmărită de melopeele de cor ale unor îmbătrânite Plângătoare.

În sfârșit după câteva luni de așteptare iată-ne despărțiți. Preasfântul Inochentie primește găzduire în Mănăstirea călugărilor baziliți poloni, a Vaticanului, pe când eu sunt dat în custodia lui messer Lorenzo, preot la Santa Sabina de pe Aventin.

Și de unde la început puteam să-l vizitez aproape în fiecare săptămână, mai apoi mi s-a îngăduit să-l văd mult mai rar, din care cauză am înțeles nu cu greutate că preacucernicul meu stăpân stă mai degrabă sub un regim de arest, păzit de oamenii Vaticanului. În schimb mie, robul lui Dumnezeu, Gheorghe Tolan mi se acorda o libertate totală, în cele ce urmează deci dacă voi putea scrie mai puține despre venerabilul meu domn, mă voiu ocupa cu precădere de mine, ca nou locuitor al cetății eterne, Roma.

De la domiciliul meu așezat într-o casă la poalele dealului, urcam în diminețile proaspete, cristaline, aleea pavată cu pietre mari, neregulate, stăpânit de liniștea și pacea, aburind de sub pomii înalți și drepți ca stâlpii unui templu. Un foșnet, murmur abea deslușit al firelor de brumă căzute de pe petalele florilor, purtau în lacrima lor, tremurul de nestemat al luceafărului de dimineață, ca în oglinzi chipul frumoasei adormite, mă umplea de-o adâncă religiozitate. În acea liniște adâncă și sfântă îmi părea că înaintez pe drumul Calvarului, cel ce duce spre porțile marelui Adevăr.

Scanned with OKEN Scanner

Poposeam într-un parc cu nenumărați oleandrii, pini, lămâi și o fântână la mijloc. Din capătul aleei de pe-o platformă tăiată ca o tribună de lut, puteam să văd înaintea mea văile și dealurile Romei, cu bisericile și palatele sale roșii răsărite din plușul verde al unei vegetații luxuriante, alunecate pe aracii de sidef ai unui soare de argint.

Acolo îmi plăcea să stau, să mă întâlnesc cu mine însumi. De multe ori hulubii albi mi se așezau pe umeri așa cum au făcut-o cândva și cu sfântul Francisc de Assisi. Miresmele erau ude și tari ca de lugere zdrobite. Dintre pini fiecare îmi era apropiat, așa că le-am dat câte-un nume cum se cuvine între prieteni. Se aplecau spre mine ca și când ar fi vrut să mă mângâie cu stofa lor fină de damasc celest.

De aici mă duceau cel mai ades gândurile acasă, în satul de lângă Blaj cu grădinile lui de salcâmi și sălcii lăsate până în lunca umbroasă a Târnavelor. Singurătatea îmi dădea prilej să mă revăd cu ai mei, mama Floarea, tata Gavrilă, fratele și sora mea, Ion și Ana.

Câțiva copii jucându-se în nisipul moale ca-ntr-o quadrigă a visului, îmi aminteau de cei doi nepoți, Glafira și Alexandru, pentru prima dată mă încolțea regretul de a nu fi întemeiat și eu o familie așa cum i se cuvine oricărui gospodar cinstit din satul meu. Am preferat chemarea celibatului, să devin deci mirele Domnului, jertfindu-mi tinerețea pe altarul său cel sfânt.

Băiețelul are părul și ochii negri, muiați în cerneala nopții și un surâs catifelat ca un sbor de fluture. Fetița este blondă parcă ar fi tăvălită în aur și privirile albastre răsfrâng în jos cerul transparent al aceleiași dimineți diafane cu ape azure.

Alături de ei îngeri jucau pe titerele aurorei.

În grădina cu meri a vecinului Vasile și-a început concertul un vers de privighetoare și toaca cea de utrenie din turnul cel mai înalt din sat. Și aceleași mirezme crude, de polen prelins de pe picioarele din fir de borangic al albinelor plutește în aer.

Mă desmeticesc sub pinii adunați aproape de mine ca la un sfat tainic. Și un cor de clopote, ca o răscoală divină, se ridică din vale

Scanned with OKEN Scanner

de-a lungul Tibrului și mai departe.

Santa Sabina este o basilică romană transformată în biserică, păstrează deci pecetea începutului curat și primitiv, protocreștin. Mozaicuri, o poartă sculptată în lemn și mai ales Schola cantorum din fața altarului îi împrumută un aer sacru de fecioară a lui Dumnezeu.

În ea mă simt acasă, descopăr ceva din solemnitatea neartificioasă a lăcașelor de închinăciune de la mine din Ardeal, cioplite într-un lemn de pădure, ca fluerele, în fond expresia sufletului virginal, așa cum s-a născut pretutindenea, în primul om.

În semiobscuritatea ei îl percep pe Tatăl și pe Fiul și pe Duhul Sfânt, lăsați fără trup printre noi. Degetele numără înfiorate boabele de mătănii, rugăciunile și psalmii se amestecă cu fumul ieșit din cădelniți: ard tăciunii încinși din inimile noastre.

Pe acest drum dintre Sta Sabina și casa din vale cu un popas în parcul de sub pini, mi-am petrecut ani de zile, încetul cu încetul trăirile mele au format izvor pentru destinul ce mi se deschidea cu totul altfel și nou, mai ales.

August 17...

Azi în al cincisprezecelea an de exil l-am văzut după un interval de aproape șase luni, pe prea iubitul meu superior, episcopul Inochentie Micu. L-am găsit tare schimbat; întâi la trup a îmbătrânit mult, a slăbit și e tot cărunt, parcă nu ar fi el stejarul falnic de altădată. Mult s-a schimbat și la fire. De unde până mai ieri el era acela ce-mi dădea mereu speranțe, fiind plin de energie și încredere în viitor, acuma l-am găsit descurajat, fără poftă de viață, avea de această dată nevoie de slabele mele încurajări.

Nici nu am știut ce să-i spun.

Am petrecut totuși câteva ore plăcute, vorbind și despre oamenii de la Blaj pe care parcă ieri i-am părăsit. La plecare m-a petrecut până la poarta de unde privirile sale triste m-au urmărit până ce-am dispărut după colț. Cine ar recunoaște pe mândrul nostru episcop de altădată în bătrânelul gârbov și învins de griji, de astăzi?

Cât de mult aș vrea să-l ajut. Aseară în timpul ospățului mistic

Scanned with OKEN Scanner

din Sta Sabina, cu gândul la el, m-am legat cu jurământ că voi parcurge pe picioare toate drumurile Romei, închinându-mă la fiecare biserică ce-mi va ieşi în cale pentru a-l ruga pe Dumnezeu să-l ajute şi să-i dea sorţii izbânzii, bunului meu episcop Inochentie Micu înobilat Klein.

Am remuşcări că până acuma nu am făcut nimica pentru el, chiar şi numai din ce aş fi putut să fac. Nu m-am gândit decât la mine, supus păcatului iubirii de sine. Dar de azi va fi altfel, toate gândurile şi năzuinţele mele nu vor avea alt conţinut decât victoria lui, care nici nu-i a lui ci a bietului meu popor transilvănean, mama Floarea, tata Gavrilă, fraţii Ion şi Ana cât şi nepoţii, Glafira şi Alexandru.

Doamne, cum am putut să fiu atât de rătăcit? Cum nu am înţeles câtă nevoie are un suflet ales de florile răsărite în afundul fiinţei mele?

Dec. 17...

Îmi iese în cale Sta Maria în Cosmedin, cu turnul şi portalul ei romanic, mărturie a unei epoci de elevată credinţă. În interior pavimentul cosmatesc, altarul, scaunul episcopal şi covoarele de mozaic poartă încă în ele ceva din caracterul medieval, arhitect mistic al spiritului uman. Îngenunchiat sub o firidă luminată de-o candelă mă simt şi eu ca unul de-al lor pornit pelerin al sfântului Iacob, ocrotit la piept de semnul de sidef al concăi. Trec pe lângă un templu al Vestei până la Forul şi columna lui Traian. Din acest loc la depărtata Sarmisegetuză de la poalele munţilor Haţegului se înscrie cu litere de foc istoria poporului român. În figurile de daci deosebesc pe ciobanii măgurilor de astăzi, aud ecourile tulnicelor de pe coaste, cum se lovesc de zidurile de bazalt ale Detunatei. Suntem urmaşii Romei dar şi ai băştinaşilor Traci, nici de aceştia, deci de elementul autohton nu are de ce să ne fie ruşine.

De altfel convingerea mea este că religia creştină naşte de la romani şi nu din distrugerea lor. Ce-a mai rămas din vechiul forum în afara unor arcuri de triumf, a unei Via sacra şi a unor coloane decapitate? În faţa acestei spectaculare paragini nu poţi decât să

Scanned with OKEN Scanner

exclami plin de melancolie romantică: Sic transit gloria mundi!

Pe Palatin în casa Liviei și în stadionul lui Domițian mai găsești câteva urme mai stabile din viața falnicei Rome antice. La fel și în Coloseu, în Domus aureus palat al lui Nero și în teatrul lui Marcellus.

Urc spre Capitoliu, piața încadrată de trei clădiri impozante, seniorale, având în mijloc statuia equestră a lui Marc Aureliu. O scară a Dioscurilor, operă a lui Michelangelo trece pe lângă silueta lui Cola Rienzi, consulul idealist al Romei de pe vremea laureatului Petrarca.

Mă opresc pe cel mai înalt vârf, unde legenda zice că împăratul August ar fi dat ordin să se ridice un altar în cinstea Sibilei: la biserica Sta Maria în Aracoeli. Trepți largi urcă spre fațada ei lipsită de orice podoabă, încununând un popas pe una din platformele de sub coviltirul cerului. Interiorul este basilical cu plafon aurit, coborât spre altarul, cu absidă, bizantin și baroc. În sacristie se află o statuetă a Mântuitorului copil, cioplită în lemnul unui măslin din grădina Getsimani și într-una din capele o frescă cu scene din viața Sfântului Bernardino de Pinturicchio.

Ajuns în punctul zenit al Romei, m-am aplecat pentru rugăciune. Și în această faptă a mea nu eram singurul. Și sufletele noastre au început să cânte ca niște orgi interioare, Laudă și Osana, daruri de Credință într-unul Dumnezeu atotțiitorul...

Abia târziu mi-am amintit că e noapte de Crăciun, că poate în satul alb de pe malul Târnavei ninge peste copiii porniți la colind cu "Steaua sus răsare". Aici în Sta. Maria di Aracoeli sărutăm pe Iisus copilul, cioplit în lemnul măslinului din grădina Getsimani.

Și biserica Sta Maria d'Aracoeli s-a umplut deodată de lumini ca și când ar fi un cer înstelat.

Atâta îmi ești de aproape Doamne încât îți simt răsuflarea cu miros de smirnă și tămâie, arse.

Sta Maria d'Aracoeli reprezintă una din tindele Tale de azur.

Ian. 17...

În prima zi a noului an am avut ocazia să-l văd pe dragul meu episcop Inochentie. Era mai liniștit și mai ales mulțumit fiindcă pri-

mise o serie de ştiri de-acasă în legătură cu noi demersuri ale fraţilor săi la curtea Vienei, a împărătesei Maria Tereza, căreia era hotărât să-i trimită şi el un lung memoriu. Tocmai lucra la el aşa încât putuse să-mi citească din text câteva fragmente. M-a bucurat să văd în ochii stăpânului meu licărind luminile nădejdilor de ieri, de undeva dintr-un sertar al inimii sale înăbuşită dar niciodată ucisă.

Am luat modesta masă împreună după care ne-am plimbat prin curtea seminarului sub cipreşii argintaţi de-un soare primăvăratec. Mai tot timpul vorbea el arătându-mi regretul că nu poate primi aprobarea papei Clemente al XIII-lea, recunoscut pentru caracterul său suspicios şi tot atât de irascibil. Cu toate primejdiile ce-l ameninţau era gata să le înfrunte deci să nu dea înapoi de la acţiunea temerară începută chiar dacă ar fi trecut peste temuta ierarhie a Vaticanului unde trăia oricum într-un fel de prizonierat.

Parcă eram ca altădată la Blaj când mai credeam - cel puţin eu - în oameni şi idealuri.

Uitasem că din 10 Mai 1751, forţat să-şi dea demisia, nu mai era episcopul românilor uniţi din Ardeal, dar cine ţinea oare seama de acele măsuri birocratice?

Lângă mine îl aveam din nou pe Omul-Leu, Samson ridicat ca pasărea Phoenix din cenuşa rănilor şi suferinţelor sale, pregătit să dărâme templul deşertăciunilor.

Şi mulţumind lui Dumnezeu am plecat tare satisfăcut de la neuitata noastră întâlnire. Contrar trupului, focul său interior nu vroia să îmbătrânească: era iarăşi ca acum douăzeci de ani în primele lui zile de luptă.

Martie 17...

Biserica del Gesu se înălţă chiar în mijlocul Romei aşa cum îi stă bine unei stăpâne, dar în acelaşi timp slujitoare şi roabă credincioasă a catolicismului.

Exteriorul şi faţada, realizate de Vignola continuat de Giacomo della Porta, corespund tipului de biserică barocă, lipsită de statuile cuvenite deci apare simplă şi umilă caută să ascundă parcă strălucirea ce-o are interiorul după cum se întâmplă zice-se şi cu cele-

Scanned with OKEN Scanner

brele palate maure din Spania.

De fapt del Gesu este un mausoleu ridicat pe groapa sfântului Ignazio de Loyola, fondatorul Companiei lui Iisus și a extraordinarei contrareforme, salvatoare a bisericii catolice intrată într-un periculos naufragiu de credință.

Înăuntru, lăcașul are forma unei săli enorme deci o singură navă, totul se vrea mirific, de aur și piatră prețioasă. Ia ochii altarul sfântului Ignaziu cu trupul trinității și marele glob de lapis-lazuli. Se înalță astfel o cantată de preamărire, odă alcătuită din forme și volume, jezuitismul în acest edificiu leapădă trena defăimării lui Tartuffe, îmbracă mantia de purpură și hermină a lui David, regele biblic.

Și parcă pentru a încorona pe cel slăvit în eternitate, se deschide sus bolta cu acel Triumf al numelui lui Iisus frescă de Giovan Battista Gaulli zis Baciccia. Și dacă mai alăturăm acesteia și pictura de pe tavanul Bisericii sfântului Ignaziu Intrarea sfântului în Paradis de Antonio Pozzo, vom avea în față unele dintre cele mai frumoase tavane pictate vreodată.

Desigur când vorbesc de frescele de pe tavane nu pot să-mi opresc gândul să nu zboare la Capela Sixtină, pe care ca mirean nu am avut ocazie să o văd dar mi-a povestit de ea în nenumărate rânduri prea bunul meu stăpân, Inochentie. El a avut prilejul de câteva ori să asiste la o adunare a cardinalilor urmată de o slujbă religioasă servită chiar de Papa.

Inochentie mi-a descris proroocii și Sibilele de pe tavan, cu tinerii Ignuzi, încadrând scene din Vechiul Testament al Genezei. Îi părea de neuitat tabloul despărțirii Tatălui de fiul său Adam, reprezentată printr-o prelungă atingere a mâinilor. Culorile proaspete, vii descriu însă și actul mistic al nașterii din haos. În contrast, apărea pe peretele din față, Judecata de pe urmă, extraordinară cădere, de fapt Omenirea înfățișată într-un spasm gigant, apocaliptic.

După felul cum îmi descria picturile îmi dădeam seama că și aici, ca la alte lucrări ale lui Michelangelo, avem realizări ce țin de cele preacerești, autorul lor merită porecla de divinul sau titanul.

Cum nu e potrivit să comparăm nimica ce-i al Domnului cu ale

Scanned with OKEN Scanner

noastre aşa se cuvine şi cu operele lui Michelangelo, unice, fără asemănare pe pământ.

Episcopul Inochentie se referea la creaţiile lui Michelangelo ca la adevărate revelaţii dumnezeieşti, pentru el nu exista deosebire între artă şi religie, prima fiind tot un fel de rugăciune, jertfă mai bine zis arsă pe altarul unor suflete binecuvântate şi alese.

Dar dacă tavanul din Capela Sixtină rămâne fără egal, cele amintite mai înainte pot fi cu siguranţă orânduite lângă altele ce ţin de roadele lumii binecuvântate.

Aşa mă gândesc la plafonul pictat de A. Carracci în Pallazzo Farnese, triumful lui Bacchus un fel de apoteoză a clasicismului vroit liber de lanţurile barocului sau la cel al lui Pietro de Cortona in Palazzo Barberini.

Pentru ca frescele bisericilor iezuite din Roma să fie preţuite cu adevărat, oamenii vor trebui să se spele de păcatele prejudecăţilor şi să uite că ele sunt create chiar de fraţii Companiei lui Iisus. Dar până când opera de artă va scăpa de haina ei social-istorică, va trece încă mult timp şi deci nu puţine opere vor fi pur şi simplu victimele strâmbei pretractări, precum se arată şi exemplele de mai sus.

Iulie 17...

Plimbările mele prin Roma mi-au schimbat mult sufletul, aşa cum m-am spovedit de multe ori şi domnului Inochentie. Mă simţeam din ce în ce mai atras de frumuseţile bisericilor şi mai puţin de ele ca şi lăcaşuri ale Domnului.

Noutatea această mă tulbura, dară preasfântul Inochentie mă liniştea spunându-mi că frumosul este dat de la Dumnezeu şi că prin el omul se apropie mai uşor de Tatăl său. Şi nu uita să mai adaoge că neamului atât de robit al românilor, îi va veni ca o binecuvântare dacă cineva îl va învăţa şi umple cugetul cu cele create de om în drumul său spre Divinitate.

Se vede că episcopul Inochentie nu uita cele citite din marea pravilă a lui Michelangelo, scrisă de artist pe pereţii Capelei Sixtine.

Iată-mă rătăcind pe străzile Romei, cucerit în primul rând de fru-

Scanned with OKEN Scanner

museţile acestui oraş, caut cu precădere bisericile, stăpâne ale atâtor obiecte de artă.

Sept. 17...

Urcând trepte, intru în San Pietro în Vincoli. Moise al lui Michelangelo întrupează pe titanul privilegiat să vadă Muntele Făgăduinţei, Horeb ridicat în spirit. Supradimensionarea lui în marmoră constituie pecetea nemuririi sale, descălecător din legenda Vechiului Testament. În barba lui, licheni şi iarbă, cât şi în coarnele de Pan şi faun ieşite deasupra frunţii, citeşti trecerea-transformare, sinteza dintre vegetal, animal şi uman, el simbolul magiei, mitologiei şi al religiei într-un singur Dumnezeu. Ochii lui Moise aparţin unui muritor care-a îndrăznit să privească în acel cuprins în triunghiul Absolutului, de unde şi deosebita lor strălucire, a omului ajuns pe-un vârf al zenitului deci în ultima analiză Moise este un alt erou al Omenirii alături de Hercule, Perseu şi mai ales Prometeu cu putere de a despica numai cu un semn, Marea cea Roşie. Şi Michelangelo încă ne demonstrează că el a fost în stare ca şi Homer să scrie o epopee dar nu în cuvinte ci în piatră.

Şi încă se mai poate vedea că planurile artistului erau pe măsura timpului său interior şi nu al aceluia ce ne macină necruţător trupul şi ne împrumută un tipar limitat atunci când mormântul papei Iuliu al doilea ar fi trebuit să cuprindă 40 astfel de statui ceea ce pentru privirile omului de rând ar fi constituit o monstruozitate ca orice minune de-altfel.

Sclavii neterminaţi ai florentinului născuţi din materia amorfă au rămas pe drept siluete ale visărilor sale de creator, actul genetic prins chiar în momentul procreaţiei, cheag în centrul oului, eon genetic, pulsaţie şi mişcare, Viaţă.

Oct. 17...

Sta Maria dela Pace a fost construită sub Sixtus al IV-lea, papa care l-a numit pe Ştefan cel Mare atletul lui Christos, îl reprezenta Melozo da Forli într-un tablou-frescă alături de învăţatul Platina.

În decursul anilor lăcaşul a suferit transformări executate de

Scanned with OKEN Scanner

Pietro da Cortona și un adaos de mănăstire cu două logii desenate de vestitul Bramante. Interiorul este un fel de omagiu artistic închinat Fecioarei Maria, Rafael fiind prezent cu celebrele lui Sibile, în fond dezvăluie un ideal de frumusețe perfectă, îmbinare fidelă între subiectul etern și culorile izvorâte din lumina împrăștiată sub altarul cipreșilor din Urbino.

Reflectez și la Galateea lui Rafael pictată în Farnesina lui Baldasare Peruzzi și aș mai adăuga și realizările sale din Vatican în apartamentele lui Iuliu al doilea despre a căror minunăție am auzit dar nu am avut ocazia până acuma să le și admir.

Rafael este unul din cel mai autentic artist de Renaștere, canoanele sale picturale pornesc din ale predecesorilor, Piero della Francesca, Perugino, Botticelli și Leonardo da Vinci. Dacă mai adăugăm la aceștia și influența contemporanilor Michelangelo, Sebastiano del Piombo, Tițian vom înțelege că arta lui Rafael este una din cele mai reprezentative ale timpului său, el se arată mai mult decât un pictor de Madone cu copilul în brațe, deși acestea din urmă, ca la Correggio, îi rămân de bună seamă caracteristice.

Am făcut de nenumărate ori drumul la Pantheon, sub cupola superbă romană servindu-i model lui Michelangelo pentru Sfântul Petru, ca să cinstesc mormântul lui Rafael. Nutream întotdeauna părerea că în Pantheon artistul a rămas încarcerat pe vecie ca într-o temniță de granit, nici cel puțin un monument potrivit nu i s-a mai făcut (Oare altfel este cel al lui Michelangelo în Santa Croce?)

Locul în eternitate al lui Rafael se află în cetatea lui de origine, Urbino, lângă castelul impunător clădit după planurile dalmatului Luciano di Laurana, pe o colină presărată cu poeni de chiparoși, tăvi ale raiului purtate sub patrafirul unui cer albastru de cristal tăvălit în ametiste și safir. Urbino, prin solemnitatea și pacea lui profundă pare un cenotaf al Naturii făcut să adăpostească pentru veșnicie umbra cea nepieritoare a artistului; pe drumurile urcânde ale vechii cetăți, regăsești pe Rafael în fiecare pom, fir de iarbă sau petec de cer cu flori și stele primăvăratece.

De la Rafael încolo arta atingând pragul suprem al serenității și armoniei, nu s-a mai putut continua decât cu revoltă și frângeri de

Scanned with OKEN Scanner

forme.

Picturile pompeiene aparțin elevilor lui Rafael, Giovanni da Udine și Giulio Romano n-au însemnat decât un fel de joc, rocco-co al Renașterii.

Nov. 17...

Lângă Pantheon mă opream la Sta Maria sopra Minerva impresionanta biserică gotică a Romei. Nu poartă nimic barbar în ea, după cum este definit stilul nordic în țara sudului mediteraneu, al Italiei. O frescă de Filippino Lippi într-o capelă laterală amintește de un alt mare meșter, un fel de Rafael al quatrocentoului, rob al purității din lucruri. Lângă altar se află mormântul lui Fra Giovanni de Fiesole zis și Beato Angelico, artistul îngerilor și-a fărâmelor de paradisuri, maestrul culorilor de albastru, de aur și purpură. Moartea l-a găsit la Roma, pictând capela lui Nicolae al cincilea în Vatican.

Încă mai trebuie să constat că locul acestui artist ar fi mai degrabă în Mănăstirea San Marco din Florența, acolo unde pereții poartă picturile sale, a Crucificării și a unui Noli me tangere mistic. În curte la umbra cedrului milenar parcă răsărit din pieptul său de călugăr umil, preafericit cu geniul picturii și sub turnul bisericii, l-aș fi așezat pe bunul și purul Fra Angelico.

La sfârșit în Maria sopra Minerva m-am recules îngenunchind în fața sarcofagului cu moaștele sfintei Ecaterina de Siena.

Martie 17...

Când vorbesc de minunățiile artistice din bisericile Romei nu pot să nu amintesc pe cele ale lui Caravaggio, Sta Maria del Popolo și San Luigi dei Francesi.

Nu judec soarta nemiloasă a artistului, sfârșit atât de tânăr la Porto Hercole venit din depărtata Malta. În schimb arta lui vorbește sufletului cu totul apropiat. În picturile reprezentând pe Pavel pe drumul Damascului și Crucificarea Sfântului Petru se vede că modelele sale sunt țărani obișnuiți să muncească greu la munca ogorului, așa îi arată și emoționanta sa Coborâre de pe cruce.

Scanned with OKEN Scanner

Dar cred că intenția autorului nu este atât de-a transforma oamenii câmpului în sfinți ci una cu totul alta și-anume de-a întoarce pe omul rafinat al Renașterii, amăgit de formele frumuseții pure, frumusețea idee ca de ospăț platonian, la primitivitatea și simplitatea credinței apostolilor pescari. Caravaggio readuce arta la izvoarele sale biblice, doar și Mântuitorul și-a ales ucenicii dintre muncitorii cu mâna, neștiutori de carte.

Și aș mai adăuga, dacă împreună cu Renașterea a început dacă nu o laicizare dar în orice caz o înstrăinare de cele bisericești, cu Caravaggio retrăim o reformă sufletească, o reînnoire bazată pe izvoadele celei dintâi arte, deci calea urmată de mine aparține și religiei nu numai frumosului.

Fontana da Trevi începută sub Clemens al XI-lea este terminată chiar în acești ani de Salvi.

Legenda spune că pe locul respectiv o tânără fată ar fi arătat izvorul soldaților lui Agrippa, de aceea apa se și numește Fecioara. Încă se mai spune că planul original ar fi al marelui Bernini, ceilalți meșteri n-au făcut altceva decât să-l ducă la împlinire.

Este o minunată îmbinare între arhitectură, sculptură și pictură.

Prima este reprezentată de fațada palatului ducilor de Poli, împărțită în coloane corintiene, unele rotunde de porfir, altele plate, între ele se deschid ferestrele cu arhitrave în arcuri ovale sau triunghiulare, cu ușor ieșindele balconașe. Sus de tot frontispiciul îl formează o altă statuie, cu o balustradă purtând stema papală ca pe-un capișon roșu de cardinal.

Sculptura este reprezentată de statuile din nișe, în mijloc Neptun pe o căruță trasă de doi cai de mare conduși între stânci de calcar de-o pereche de tritoni, cavaleri ai oceanului.

Picturalul este redat de ansamblul alb, încadrat între roșul coloanelor și albastrul de cer al apei de jos din bazin, murmurul izvorului căzând pe trepte și mici cascade, aparține unor cântece șoptite de-un cor de sirene, ansamblul se armonizează într-un întreg, melodie a formei asemenea unui sonet de poezie. În foarte scurt timp romanii au observat că fântâna acționează asupra lor cu un fel de miraj, îi recheamă mereu la ea, adevărată fată morgană a

Scanned with OKEN Scanner

visului. De aceea circulă legenda că pelerinul care vrea să se mai întoarcă la Roma cât de curând, va trebui să bea apă din fântână, apoi să arunce în ea, cu mâna stângă peste umărul drept, un bănuț, nu chiar din cel mai fără de preț.

Acolo se adună ziua și noaptea, soții sau solitarii orașului de admiră momentul când stăpânul mării pornește în călătoria sa peste valuri coborând treptat spre palatul său aflat pe fundul de mărgean al apelor.

De pe tăvi înalte din bazalt alb, curg trene de diamant topit și se fac oglinde unde se răsfrânge azurul depărtat ca o siluetă de nimfă născută din timpul misterios și mut.

În ochii privitorului scena reînviată clasic a lui Neptun și a slujitorilor săi se metamorfozează într-un act de viață, Fontana da Trevi este una din inimile Romei eterne.

Mă las furat de lumina zglobie și pestriță, până pe strada principală a orașului, Via del Corso, pornește de la piața Veneția la piața del Popolo, cu palatele somptuoase și bisericile clasice ale lui Pietro da Cortona. Piața largă, imperială a columnei lui Marc Aureliu oferă locul de întâlnire a protipendadei romane. De-a lungul Corsoului au loc celebrele carnavale cât și cursele de cai, deci serbările mascate ale cetății.

De-aici mă abat la Piazza di Spagna, dominată de palatul Propaganda Fide creație a celor doi mari rivali în viață, Dioscuri în Eternitate, Bernini și Borromini.

De data aceasta mă opresc lângă havuzul bărcuței, la picioarele scărilor. Fântâna este plăsmuită de Pietro Bernini, tatăl marelui Gianlorenzo, în pomenirea unei inundații a Tibrului. Pe lângă ea se adună des, copiii și păsările.

Treptele urcă asemenea unui fortissimo de orgă, printre clădirile și pomii înfloriți de oleandrii și lauri. E-un alt drum al luminii și al primăverii, săpat în piatra tinereții aducătoare de bucurie de-a lungul balustradelor ridicate în serpentină, de o parte și cealaltă, ca și căile stelare, chiar în vârf, Doamna pe tron de regină, biserica Trinita dei Monti. Cu cele două turnuri și fațada-i ordonată, simetrică, încununa un decor în care din nou găsim un amestec fără

Scanned with OKEN Scanner

granițe între arhitectură și pictură, alături de-o neasemuită poezie-muzicală, ritm alert presărat cu nenumărate pauze, intervale de popas și încântare scurtă a celui cu dorința de-a ajunge până sus.

Nimic nu e în repaos, totul se arată în vie mișcare și cântec, cu miresme de parfumuri proaspete, crude, emanații ale mugurilor nou-născuți. Treptele suinde din piața di Spagna vorbesc de-o iubire pură numai sentiment, desăvârșită prin unire pământească în cel mai platonic mod. Trinita dei Monti este locul unde se poate celebra logodna mistică a sufletelor pregătite pentru procreația bătrânului Boz. Limitele dintre fizic și nefizic se șterg, tot ce-i uman se proslăvește cu un gest dumnezeiesc crescut ca roadele pe crengi.

În Sta Trinita dei Monti este înmormântat Cl. Lorraine, un artist care după ce-a urmat ritualul ceremoniei solemne, n-a mai putut să se despartă de el.

De sus privită piața Spaniei apare ca un trecut frumos, pentru vecie pierdut și lăsat în urmă. Și nenumăratele ei flori, bazar de culori și parfumuri sunt aducerile noastre aminte materializate din fumul vioriu al amăgirilor.

Pe lângă severa Vila Medici intru în parcul Pincio, grădină publică a Romei. Până la vila Borghese am făcut drumul de multe ori mai ales primăvara când înfloresc magnoliile și verdele pomilor este mai adânc, mai de catifea. Cipreșii și pinii Romei: mireasmă a cerului, fragedă și fluidă, prospețimi topite în lacrimi de rouă. Și mai ales mirosul pinilor se împrăștie în mine ca o umbră acoperindu-mi ființa cu vălul tainei. Îmi vine să întind mâinile, să mă spăl în aceste arome ca-n niște izvoare sfințite. Mirosul cipreșilor și pinilor Romei este acel lăsat în urmă de îngeri, înainte de a se fi deschis pentru ei porțile de Sus. Crud și pur, de biblii arse în cădelniți solare, vise stoarse de esențele lor, crinii Bunei Vestiri, ai timpului ascuns, deci numai interior.

De departe, printre coroanele copacilor, Vila Borghese pare de alabastru aurit, pământul roșu cu toate florile sale are ceva de ireal în el, paradisiac. Nimic nu s-ar potrivi aici mai bine decât o casă locuită de Rafael Sanzio, pictorul edenului teluric.

Seara la crepuscul, grădina cu toți pinii și cipreșii ei, pare scăl-

Scanned with OKEN Scanner

dată în aburi de rubin topit, revulsii de pe țărmii unui horeb de dincolo. Și gâtul alb al lebedelor se mai frânge o dată, ca un luger de nalbă fragil, înainte de-a se pierde în întunericul nopții, când nu mai rămân decât șoaptele și aromele pline de mistere ale pinilor și cipreșilor Romei, sub coviltirul cu stele și uneori sub mantia de argint a Lunii.

Roma trăiește și în cel mai adânc miez de noapte.

Martie 17...

Îmi închei plimbarea de zi primăvăratecă trecând prin Piața Navona. De formă eliptică descrie vechiul stadion al lui Domițian în jurul căruia de altfel s-au orânduit într-o perfectă așezare clădirile ei.

În mijloc se află celebra fântână a fluviilor de Bernini, marele sculptor al Romei în adevăratul înțeles al cuvântului dacă nu vom uita că și alte fântâni ca cea a Tritonului sau albinelor sunt semnate tot de el.

Cele patru râuri sunt reprezentate de 4 statui gigante de sub o arcadă cu palmieri iese un leu adăpându-se în apele Nilului. Eroii lui Bernini își întorc fața de la cupola bisericii Sfintei Agnes fiindcă se zice nu ar vrea să asiste la prăbușirea ei, ceea ce nu s-a întâmplat opera lui Borromina înfruntă timpurile. Dar de-aici încă se mai constată ce mari rivali au fost cei doi arhitecți contemporani. Mă întreb dacă o prietenie între ei și chiar o colaborare nu ar fi fost mai fructuoasă dacă nu atât pentru ei, atunci mai ales pentru urmașii lor.

Piața Navona este loc de mari serbări, o dată pe an defilează căruțele nobililor aplaudate de pe margini de nenumărata asistență. În piața Navona se desfășoară și târgurile și petrecerile adevărat populare, mai întotdeauna urmate de câte o răfuială în toată legea, nu rar bazate pe-o vendeta siciliană. Spectrul crimei stăpânește pe străzile înguste din jurul pieții. De multe ori reînviu întâmplări ce par să aparțină trecutului medieval, deci închise în pagini de cronică italiană, declanșate de-o cruzime aproape absurdă demonstrând că în timp abisul din conștiința omului rămâne la fel de întunecat, bântuit de furtuni năpraznice.

Scanned with OKEN Scanner

Câteva străzi mai departe este piața de flori, între palatul Cancelariei și Palatul Farnese, frecventată de negustori ambulanți și de afaceriști, aici încheindu-se tranzacțiile cele mai fabuloase.

După ce liniștea se lasă și piața devine pustie mai găsești pe câte un singuratic, căutând eșafodul pe care erau arși ereticii între aceștia și celebrul Giordano Bruno.

Ceva mai încolo ajungem la via Giulia, pe vremea lui Michelangelo stradă principală a Romei, astăzi scăldată în liniștea reveriei și meditației; o caută doar poeții și îndrăgostiții de singurătate.

Aprilie 17...

Sta Maria Maggiore este una din cele patru biserici metropolitane ale Romei, prima fiind catedrala Sfântul Petru din Vatican.

Ridicată pe-un vârf de colină, ea poartă numele și de biserică liberiană fiindcă după istoria orală ar fi fost zidită sub papa Liber în luna August a anului 952, după ce acestuia i s-a arătat în vis Fecioara Maria cerându-i să-i facă un lăcaș pe locul unde va găsi, a doua zi, zăpadă. De aceea se mai numește și Sfânta Maria a zăpezii.

Fațada, opera lui Ferdinando Fuga, este de dată recentă din anul 1743. Spre atriul ei compus din cinci porticuri urcă trepte largi, majestuoase, deasupra se deschide o loggie cu trei bolte. Încadrată de o parte și alta între două clădiri compuse din liniile aceleiași armonii albe, te întâmpină tribuna Fecioarei Imaculata.

Sta Maria Maggiore este în primul rând un imn al bucuriei adresat unei Mater dolorosa purificată de durerile ei, prin înălțarea la cer deci este înainte de toate o majoră expresie a Victoriei, cununa Sfintei orânduită la dreapta Tatălui. Se preaslăvește momentul prins de Tițian în Assunta lui din Sta Maria gloriosa dei Frari din Veneția, lângă mormântul său. Încă o dată se vede că e posibil să se ridice spre cer, cântece de osana, ca prin orgi, și prin muzica culorii cât și prin cea a pietrii serene. Turnul romanic cel mai înalt al Romei izbucnește spre înalturi ca două mâini împreunate spre rugăciune, mâini împodobite cu mătănii dar și cu flori culese din altarul veșnicei primăveri.

Scanned with OKEN Scanner

Interiorul oferă în proporții grandioase anticul stil basilical, împărțit printr-un șir de coloane ionice în trei nave, cea din mijloc domină nu numai prin dimensiuni dar și prin strălucire. Plafonul drept atât de caracteristic orizontalismului romanic taie brutal perspectiva ogivalului gotic, este din lemn aurit, reprezentând unul din plafoanele edenului, deci un capăt și o împlinire spre deosebire de continua suire nordică, dacă ultima descrie nelinişte și teamă, prima este pacea însăși ca versetele fericitului Sfânt Francisc.

Mozaicurile bizantine de deasupra pilaștrilor conțin scene din vechiul Testament, bătute în fire de nestemat ca-n stofele orientale, răsfrâng raze multicolore, bogate, peste podeaua cu motive cosmatești făcute să mângâie blând pașii celor cu ochii plecați în jos; povestesc, pământul nu este altceva decât o oglindă ceva mai ștearsă, mai lipsită de contururi, a lucrurilor de sus.

Totul converge spre arcul de triumf mozaicat de sub care apare altarul cu ciboriul de aur și columne de porfir roșu în absidă simbolizând bolta cerească, mozaicurile descriu grădini iluminate de torțele stelelor, cărări ale misterului din noi. Totul în Sta Maria Maggiore înseamnă un amestec, o contopire, un aliaj între realitate și legendă.

Capela Sixtină, operă a lui Domenico Fontana, socotită și capela sacramentului este o bijuterie artistică, un cap de operă unic săvârșit printr-o perfecțiune a întregului, fiecare colț, fiecare amănunt are un anumit rol, deci nu poate să lipsească. Mormintele lui Sixtus și Pius al cincilea sunt modele de artă prelucrate în basoreliefuri, făcute să se adune în jurul tabernacolului de bronz din centru, susținut de îngeri. Sub altar se găsește o criptă-oratoriu cinstită de statuile bătrânului Arnolfo di Cambio.

Chiar în cealaltă parte găsim Capela Paolină sau Borghese, ridicată în 1600 de Flaminio Pompei la comanda papei Paulus al cincilea. Pe altar, o Madonă bizantină înconjurată de mormântul basoreliefat al altor doi papi: Paulus al V-lea și Clement al VIII-lea pereții poartă frescele lui Guido Reni și ale cavalerului Arpino. Cripta este a familiei Borghese.

Cu greu se poate tăgădui părerea celor ce susțin că această

Scanned with OKEN Scanner

capelă paolină este una dintre cele mai frumoase din lume.

Și fiindcă vorbesc de morminte să nu-l uit pe cel gotic din 1299 al cardinalului Rodriguez de Giovanni Cosma.

Ieșim din biserică pe poarta de lângă cor, în piața dell'Esquilino, dominată de trepte rotunde și de-un obelisc adus din mausoleul lui August sub domnia lui Sixtus al V-lea.

Coborând am impresia că descind dintr-o călătorie dantescă din limbul stăpânit al paradisului, de Beatrice, atât sunt plin de lumini și arome divine Undeva tare jos și uitată este lumea de fiecare zi, Sta Maria Maggiore dominând de pe-o gigantă înălțime spirituală și lucru curios cu cât mă îndepărtez de ea în loc să se micșoreze în privirile mele ea devine tot mai mare, îmi ocupă toată ființa. Îmi alungă pentru totdeauna din suflet orice urmă de frică, teama muritoare, căci nu voi mai cunoaște niciodată singurătatea. La Sta Maria Maggiore am găsit unul din drumurile de Sărbătoare ale Domnului. Și clopotele turnurilor mă cheamă vorbindu-mi de El, pe glasul cel sacru al îngerilor. Pe treptele Stei Maria Maggiore intri din viața ta măruntă în sânul cucerniciei cele necuprinse, fără început și fără sfârșit.

Mai 17...

San Giovanni in Laterano este prima biserică a Romei și printre cele ale lumii. A fost ridicată pe locul casei Lateranilor, somptuoasa locuință romană, de unde îi vine și numele, în palat papii își aveau reședința până la exilul lor în Avignon. Poate tocmai fiindcă este atât de legată de istorie a avut o soartă mai mult decât vitregă, fiind de nenumărate ori distrusă, apoi un timp părăsită pentru ca abia în 1650, Inochentie al X-lea să-i ceară lui Borromino să o restaureze.

Deci, în San Giovanni in Laterano nu se mai găsesc decât foarte puține, păstrate insular, din trecutul ei. Fațadele, una de Fontana, cealaltă cu totul surprinzătoare, a fost terminată abia acum câțiva ani de A. Galilei. Un atriu cu cinci portice și tot atâtea logii deasupra, pe frontispiciu este împodobit cu statuile Apostolilor.

În interior domină aceeași atmosferă de lucru proaspăt sfârșit, chiar dacă în transept ciboriul este vechi și absida împodobită cu

Scanned with OKEN Scanner

mozaicuri. Nu poţi decât să reflectezi şi să-ţi imaginezi cum a fost biserica respectivă plină cu fresce de Giotto (se mai păstrează doar un rest pe-un stâlp) şi mai ales de Gentile da Fabriano, astăzi complet dispărute. Pe-acest loc nu poţi decât să te jeleşti, constatând cât de trecătoare sunt cele omeneşti.

Tocmai din această cauză, intri cu mai multă evlavie în Baptiserul sfântului Ioan, clădit în plan octogonal de Constantin şi refăcut prin secolul al cincilea sub Sixtus al treilea. În centru se află bazinul de bazalt înconjurat de opt coloane care susţin alte opt coloane, piloni ai bolţii.

Baptiserul Sf. Ioan din Laterano păstrează ceva din primitivitatea adâncă şi curată a începutului creştinismului, actul botezului poartă adierile cu măslini de pe apele Iordanului, aşa cum i l-a împărtăşit Botezătorul Fiului Omului. Baptiserul din Laterano este o filă ruptă din evanghelia lui Matei, împrăştie mirosul proaspăt al busuiocului veşnic tânăr şi verde.

Această venire în contact cu izvoarele primare nu pot decât să cutremure, să umple de credinţă. Pe-aici au trecut ei, le dibuieşti şi le poţi pipăi urmele în granit ca Sf. Toma, rănile lui Iisus.

Sfânta Scară a fost călcată de Mântuitor când şi-a început drumul Patimilor urcând-o în palatul lui Pilat. Împărăteasa Elena a dus-o de la Ierusalim la Roma, şi a aşezat-o în capela San Lorenzo din palatul papilor. Marmora este acoperită cu lemn pentru a o opri de rugina vremii. Am urcat-o şi eu, rugându-mă, pentru mine, pentru preafericitul episcop Inochentie, şi robitul popor al meu.

Iunie 17...

Pentru a ajunge la San Paolo Fuori le Mura a trebuit s-o iau pe jos, pe un drum lung ce duce afară din Roma, spre Sud. Bătut de soare şi vânt, în mijlocul unei poiene de câmpie romană se înalţă măreţul lăcaş, cea mai mare biserică a Romei după metropolitana Sf. Petru.

Este ridicată de împăratul Constantin pe locul unde apostolul Pavel a fost înmormântat după martirajul său. Urmaşii lui printre care şi Teodosia au contribuit la desăvârşirea arhitecturală a bisericii.

Scanned with OKEN Scanner

Fațada cu mozaicuri și atriul precedat de șirul coloanelor corintice, cu o curte a palmierilor, îți deschide porțile spre un interior grandios împărțit în cinci nave de-o adevărată pădure de stâlpi dând impresia unui spațiu al infinitului. Sub arcul de triumf, cu mozaicuri vechi, pe altarul în care se află înmormântat apostolul, se află un tabernacol din porfir și marmoră, pur în expresia sa, ca inima Imaculatei, simplu dar sfânt asemenea unui cântec gregorian, liturghic, transformat într-o anumită formă.

Absida înfățișând în mozaicuri aurite pe Christos înconjurat de Apostoli, are ceva din strălucirea razelor cerului, în irizațiile ei se scaldă aripile unor arhangheli blonzi. Candelabrul pascal din secolul al VII-lea înfățișează în toată mistica sa, bucuria înălțării Domnului, Învierea sa, sărbătorită cu toate torțele aprinse, din focuri de stele.

Mă reculeg în mănăstirea lui Vasaletto, grădina Paradisului cu lămâi, portocali, lauri și oleandrii însoțiți de ritmul variat al colonetelor gemene, melodioase ca niște orgi în cântec, reverberând taina scoasă din orele sacre, așa cum omul nu o poate întâlni decât o dată în viață.

Pe un colț de piatră m-am așezat și m-am lăsat rob meditațiilor. Îl iubeam mult pe Pavel, la fel ca învățătorul meu, preasfințitul Inochentie. Petru ar fi reprezentat înțelepciunea omului simplu, pescarul iluminat să arunce mana binecuvântată peste omenirea întreagă. Pavel, din contra, era învățat, deci mai apropiat de sufletul celor obișnuiți cu cartea și mai ales cu rătăcirile și întortochierile sale. Scrierile lui se pretează mai bine la comentarii și discuții filozofice, otrăvuri atât de ispititoare pentru cei obișnuiți cu arta condeiului, paulanismul multora înseamnă un fel de sectă religioasă.

Tot de la episcopul Inochentie știu despre frescele lui Michelangelo dedicate apostolului Pavel, aflate în apartamentele private ale marelui Pontif; el a avut ocazia să le vadă odată cu ocazia unei recepții de tot intime dată de Papă.

Ca și Judecata de pe urmă din Capela Sixtină și această lucrare a marelui artist Michelangelo, supranumit divinul, poartă pecetea confruntării directe cu viața. Geneza de pe tavanul Sixtinei reprezintă o viziune a tinereții, aureolă în primul rând a trupului

Scanned with OKEN Scanner

deci stă sub influența păgânismului helenistic strecurat prin monoteismul Vechiului Testament.

Judecata de pe urmă aparține pictorului reprezentat pe cămașa sfântului Bartolomeu abia scăpat de la cădere din veșnicele genuni, cu barca lui Caron și a Infernului. Fresca exprimă o mișcare, dar nu una oarecare, ci pe aceea declanșată de o profundă neliniște și zbucium. Felul cum s-au reprezentat până la el Judecățile de pe urmă, apare palid și oarecum dogmatic parcă predomină grija de a nu tulbura perceptele sfinților de pe un prag al "Triumfului morții" lăsat caricatural și naturalist să miroase a cadavru cum este și acela al lui Benozzo Gozzoli în Campo Santo din Pisa. Judecata de pe urmă a lui Michelangelo apare redată chiar în clipa declanșării ei, corespunde deci Apocalipsului din cartea evanghelistului Ioan, este un fel de tuba mirum sonor, sub forța căruia se deschid ceruri și pământuri și apoi se sparg ca din sticlă.

Căderea michelangelească atinge proporțiile tânguirilor din pustie, lupta celor aleși cu diavolul în chiar desfășurarea ei lăsată fără răspuns, în suspensie, strigăt de disperare întru nesfârșit. Atâta răscoală interioară n-a mai trăit-o decât sfântul Antonie cu tentațiile sale, deci încă o dată artistul depășește măsurile umanului, aparține demiurgului, omului-depășit, omului-sfânt.

În frescele dedicate sfântului Pavel, Michelangelo se înseninează, își găsește parcă drumul mărturisit în confesiunile sale, după lectura scrierilor apostolului Pavel, așadar Michelangelo se înscrie printre credincioșii ziși paulini.

Deodată pătrund mai bine legenda bisericii Sf. Pavel Fuori le Mura, ea e nu numai mausoleu al lui Pavel dar și un povestitor fidel al vieții lui. Fațada cu coloane de templu roman, palmierii troieniți de neaua de argint a soarelui ne duce departe în Asia mică, romană și orientală în același timp și anume pe drumul Damascului trecut într-o zi de fariseul Saul din Cilicia.

Ai ieșit de mult din Roma, ai luat calea lungă a Sudului tocmai pentru a ajunge pe cea numită a Damascului. Porțile deschise, coloanele nenumărate reprezintă treptele urcate de Saul în marea și sfânta lui Conversiune. În biserică, lumina zilei pătrunde avar fil-

Scanned with OKEN Scanner

trată prin lespezile de alabastru, semiobscuritatea permițând să strălucească și mai puternic Mântuitorul din absidă, acesta viază lumina arătată lui Pavel pe drumul sacru. Împărtășenia lui sub coviltirul biblic este tabernacolul de pe altar și candelabrul pascal, credința în ridicarea lui spre cer. Și în sfârșit mănăstirea unde mă aflu este viața lui trăită ca apostol al Domnului, predicator și autor al epistolelor inspirate de Sf. Duh.

Niciunde nu-l poți apropia mai mult de tine pe sfântul Pavel decât aici lângă mormântul său, în grădina străjuită de mozaicuri și adevărate orgi ce cântă, colonetele gemene ale lui Vasalleto.

Când am plecat din San Paolo Fuori le Mura se făceá seară, clopotele bisericii băteau chemând la slujba vecerniei.

De multe ori am stat de vorbă cu blândul episcop Inochentie despre revelația pauliană și am putut să ne schimbăm părerile deoarece a făcut și el dese pelegrinări la casa sfântului. Era de acord cu interpretarea ce i-am dat-o lui San Paolo Fuori le Mura, nefiind numai mănăstire ci și cartea deschisă în care stă povestită trecerea la creștinism a lui Saul, de la drumul Damascului până la apostolul sfârșit lângă Petru, în capitala imperiului roman, jertfa lui constituie una din temeliile noii învățături.

Cu timpul cred că atât preasfințitul Inochentie cât și eu, umilul rob, am devenit ucenici paulieni.

De atunci socot că San Paolo Fuori le Mura este clădit chiar pe drumul Damascului, pe locul unde a căzut din cer lumina Domnului, în fața fariseului Saul din Cilicia.

August 17...

Tibrul curge molcom prin mijlocul Romei, încărcat de ani și întâmplări, asemenea unui bătrân nins de vremuri, calm și înțelept. Pe fața lui se oglindesc malurile și dealurile împădurite ale cetății, înconjurând insula cu o biserică, palate și tot atâtea legende, leagă trecutul depărtat cu prezentul curgător și mai încolo cu un viitor nesigur, ca urmele în ceață.

În zări se vede mărețul palat Farnese iar de cealaltă parte Farnesina, creația lui Baldasare Peruzzi. Pe când primul a fost de

Scanned with OKEN Scanner

totdeauna o reşedinţă oficială potrivindu-i-se frescele mitologice ale lui Anibale Carracci, a doua, soră mai mică este sortită a servi drept vilă unde luxul şi petrecerile se găsesc la ele acasă. Picturile murale ale lui Rafael cu celebra Galateea, cele ale lui Sebastiano del Piombo şi ale aceluiaşi Baldasare Peruzzi sunt destinate a cinsti casa bancherului Agostino Chiggi cu vestitele-i ospeţe şi bacanale.

Farnesina are ceva din voluptatea unui danţ executat de trupul parfumat al unor naiade goale, într-un parc cu havuzuri încărcate de nuferi. Baldasare Peruzzi înainte de-a fi arhitect este poet, Farnesina corespunde poemului pur exprimat în linii şi forme.

Dincolo de Tibru, în Trastevere, cartier antic, mă întâmpină primul templu sfânt al Romei dedicat Fecioarei Maria. În acest loc s-a fost ridicat cel dintâi oratoriu public de către sfântul Calist, dăruit cu o biserică încă din anul 340 de Iuliu Iul. Construcţia astăzi prezintă o faţadă, amestec al veacurilor: turn romanic, portic cu pilaştri susţinând o balustradă fină şi multe statui, mozaicurile din secolul al XIII-lea, pe arhitravă şi frontispiciu poartă fastul unei parade bizantine, şters pe alocuri de aripa neagră a timpului. Interiorul împărţit în trei nave de coloane luate din templele păgâne, are un paviment cosmatesc şi un tavan în lemn cu o frescă centrală, Buna Vestire, de Domenichino. În absidă predomină din nou persianele mozaicurilor, între acestea una aparţine lui Pietro Cavallini, cuprinde scene din viaţa fecioarei Maria. Deşi nu găseşti nimica nou, ori poate chiar de aceea, în Santa Maria di Trastevere predomină o atmosferă cucernică, irizaţie de gemă proprie, sursa se întoarce înapoi până la vechiul oratoriu al lui Calist cel sfânt. Poate niciunde nu te stăpâneşte atât de viu impresia că ai început să calci pe-un cimitir antic, umbrele cădelniţează fumurile-arome, din adâncuri, spre tine.

Credincioşii ce numără boabele mătăniilor de chihlimbar, intră direct în dialogul căutat, pios, euharistic, în paharul preotului nu-i vin ci chiar sângele Domnului, atâta sunt de lângă tine, în Santa Maria de Trastevere, sudorile lui reci căzute de pe crucea răstignirii.

Sta Cecilia din Trastevere a fost ridicată pe locul casei sfinte,

Scanned with OKEN Scanner

unde s-a găsit sicriul cu trupul sfintei complet păstrat.

La intrare porticul sprijinit pe coloane, turnul romanic și fațada seamănă cu cea a Santei Maria de Trastevere. Interiorul păstrează caracterul aceluiași trecut fără moarte, prezent în atmosferă ca un parfum de smirnă și tămâie. Mozaicurile absidei, tabernacolul de Arnolfo din Cambio și statuia sfintei Cecilia, în forma văzută de artist când i s-a deschis mormântul accentuiază și mai mult nelimitarea cerească a spațiului. În subterane sunt condus la ceea ce a mai rămas din casa sfântului Valerian soțul sfintei. Prin mănăstirea cu siluete de liturghie medievală poposesc în corul cu frescele lui Cavallini reprezentând Judecata cea de pe urmă. Impresionează la acest artist din secolul al XII-XIII-lea armonia culorilor și a expresiei fapt care mă determină să cred că dacă are unele puncte comune cu Cimabue, este total diferit de Giotto și școala lui, legăturile se pot face mai ales cu artiștii dinaintea lui Rafael cum ar fi dascălul său Perugino și Fillippo Lippi. De unde se vede că nu atât vremurile cât mai mult sufletul creator al maestrului pune pecetea sa pe epocă. Îngerii lui Cavallini au ceva din frumusețea păstrată pe pământ a ființelor izgonite din rai. O amintire neștearsă, ași zice metafizică, ninge ca un polen lunar peste aripile lor mari trase pe lângă corp. Ele par inutile, făcute să împiedece la mers pe serafii care au uitat să cânte sau să zboare, ocupația lor este aceea de-a vinde zaharicale în târgul cartierului de peste Tibru.

Judecata de pe urmă a lui Cavallini nu numai că nu are nimica terifiant în ea, dar parcă încearcă să restaureze o virtute decapitată. De unde ierarhia prea ordonată, aproape dogmatică, la fel ca orice înfăptuire apropiată de o perfecțiune statică.

Urc către San Pietro în Montorio, aruncând o privire înspre casele înșirate ca niște cuburi în jurul bisericii lor, colan pe gâtul unei Doamne prea venerate. Dincolo de Tibru Roma își etalează turnurile, ca pe insule de marmoră roșie într-o mare de pini și cipreși.

Biserica s-a înălțat pe colina, Golgota, unde a fost crucificat Sfântul Petru. Înăuntru mă cucerește o pictură de Sebastiano del Piombo, "Flagelația lui Iisus". Culorile trecute printr-un fum albăstrui îmbracă personagiile în haina unei anumite suferințe, așa

Scanned with OKEN Scanner

cum trebue să fie și acea a biciuirii feței lui Dumnezeu. Tonurile au mistere în ele, vorbesc inimii, bat în ea ca o ploaie de primăvară în geamuri. Cred că artistul a fost așa de puțin productiv nu din cauza viciului lenii ci pentru că nu se simțea decât rar în stare să atingă absolutul arătat și de vânăta Flagelație a lui Iisus.

Tempietto lui Bramante deși de dimensiuni reduse, prin echilibrul proporțiilor sale întrece în monumentalitate cele mai uriașe realizări ale Omului. El poate fi așezat alături de cele șapte minuni ale lumii, lângă piramidele egiptene sau Colosul dispărut din Rhodos.

De unde încă se vede că pentru a atinge măreția nu dimensiunile exterioare contează ci acele ale spațiului interior. Și cât de mult greșesc cei ce consideră că prima condiție a frumosului este giganticul, când o miniatură poate întrece prin calitățile ei multe fresce hiperdimensionate.

Tempietto lui Bramante descrie cercuri ridicate înspre zenit, dă formă stabilă lui omega, deci nesfârșitului de unde vibrațiile sale de clopote făcute să bată sub cupolele catedralei infinitului.

Acolo unde a fost martirizat Petru, cel mai credincios ucenic al lui Christos, nu se putea realiza o mai fidelă creație umană, punte între apostol și mielul pascal, altar, scară și poartă într-o treime. În Tempietto al lui Bramante, ființa văzută a sfântului se contopește cu cea a umbrei sale mistice, reface unirea dintre el și primul fiu, Adam.

Tempietto lui Bramante descrie inelele puse pe degetele fericiților logodnici, solemnitate a sacrei comuniuni, vatră unde arta numai poate fi despărțită de sfințenia ei.

Sept. 17...

În San Clemente ne confruntăm cu aceeași construcție basilicală, trei nave împărțite de coloane corintice, antice, în paviment cosmatesc, o absidă mozaicată cu aur și în mijloc un cor, schola cantorum, din marmoră un ciboriu și două amvoane, elemente găsite ca pe-un leitmotiv biblic în multe alte lăcașuri și totuși niciodată identice, fiecare biserică are individualitatea ei. Și zice că

Scanned with OKEN Scanner

expresia lucrurilor ascunde o spiritualitate anume, întocmai ca o ființă vie.

Este atâta armonie în San Clemente, scăldat bogat în lumină, ca un potir ridicat în soare, încât îmi simt inima pătrunsă de-o dulce reverie. Îmi rotesc ochii, aproape vrăjit, așa cum face un îndrăgostit atunci când dorește să-și cuprindă iubita toată cu întreaga privire: s-o îmbăieze în roua lacrimilor ca-ntr-o scaldă a dimineților de purpură.

La San Clemente înțeleg cum un loc de închinare poate fi mireasă a Domnului, să nutrești pentru ea o dragoste adâncă și curată, numai trăire întru spirit și ideal, în sensul învățăturii lui Platon.

Într-o capelă apar frescele lui Masolino da Panicale, expresie a serenității și gingășiei angelice a artei florentine așa cum i-a dat viață Fra Angelico, Fillipo Lippi, Baldovinetti. De la el la colaboratorul său Masaccio e o cale lungă, ultimul ca o adevărată erupție de meteor spre o altă epocă. Dar aici Masolino di Panicale și-a găsit casa, în cadrul lui San Clemente creația lui primește o deosebită desăvârșire ca o icoană în rama ei. Serenitatea este un ocean ale cărui talazuri mângâie malurile de fildeș ale nadirului.

De la sacristie coborâm în biserica inferioară, datată din epoca lui Constantin păstrează ruinele construcțiilor romane și frescele diferitelor secole, cea mai veche din veacul al V-lea reprezintă pe Maria cu pruncul în brațe. Într-o cameră din vremea împăraților un altar dedicat zeului Mitras și alte resturi păgâne. Pilierii susțin biserica superioară venind parcă să demonstreze în mod simbolic legătura dintre generații, creștinismul se desvoltă cu rădăcini adânci din lumea romană și nu ca un dușman iconoclast cum se susține în general. Și în primul rând descoperim între aceste rămășițe ale unei vieți demult moarte, legenda nașterii magnificenței printre biserici, San Clemente.

Alte două biserici sunt legate de zilele când apostolul Petru umbla prin Roma, propagând în capitala imperiului învățătura de mâine a unei stăpâniri fără hotare pământești aparținând celor nevăzute ale sufletului. Pradese și Prudentia erau fiicele senatorului

Scanned with OKEN Scanner

Prudent, în casa căruia și-a găsit adăpost ucenicul lui Iisus, Petru.

Bisericile Sta Prudentia și Sta Pradese poartă numele fiicelor protectorului creștinilor, au fost ctitorite în memoria lor, prima cinstește locul unde era casa senatorului. Deci în penumbrele lor, vizitatorul va fi robul unor vremuri tare depărtate și totuși noi, unele ce parcă cu cât se vor încărca de ani vor deveni tot mai proaspete, mai lângă primăvara veșniciei din om, căci ele vorbesc de cei dintâi pași ai religiei adevărate, coborâți direct din ființa Atotputernicului, rupte timpului cel trecător. În jurul bisericilor mai dăinuie ceva din atmosfera primului secol al împăraților și păgânilor unși pe frunte cu mirul crucii sfinte.

Dar poate nicio mărturie nu apare mai vie, mai nepătată și neștearsă ca mozaicurile din bisericile Sta Pradese și Sta Prudentia. Sub licăririle de aur, ceruri înstelate căzute în lacuri, câte un colț mai luminat se aseamănă luceafărului de dimineață sau seară, cel arătat magilor. Pe lângă toate celelalte ale Romei, mozaicurile din Sta Pradese și Sta Prudentia poartă amintirea locurilor unde s-au născut, îndepărtatul Bizanț, poarta de porfir a Orientului. Ele mai împrăștie ceva din miresmele florilor de trandafir cu care Iisus a fost întâmpinat la intrarea lui în Ierusalim cât și din culoarea covoarelor de Șiraz, călcate de asinul Lui, în miezul unei zile cum nu a mai fost alta. Din aceste mozaicuri curg pe umerii credincioșilor pulberi și polenuri scuturate din corolele crinilor cerești, nea risipită de pe aripile lebedelor-îngeri, siluete înscrise în formele rugăciunilor arse pe rugurile aprinse în focul credinței.

Și se mai constată că începutul catolicismului nu poate fi despărțit de cel al bisericii răsăritene, deci ele chiar la naștere au ținut, cum zice la Credeu, "unei singure și apostolice Biserici." Numai limitarea firii umane, pedepsite după primul păcat al lui Adam, să aibe înclinație spre zavistie și necredință, a dus la marea Schismă punând față în față ca rivale cele două biserici surori. Mozaicurile din Sta Pradese și Sta Prudentia povestesc de religia primară cum a fost și ar trebui să fie, dezbrăcată de orice trufie lumească, fecioară desculță în cămașă albă, servitoare a Domnului, neîmpărțită și Una.

Scanned with OKEN Scanner

Oct./Nov. 17...

Într-o zi de toamnă târzie pe când în Roma încă lumina e proaspătă și bogată iar cerul albastru ca un câmp cu hiacinți, ies pe porta Pia luând-o pe larga și circulata via Nomentana.

După un drum destul de anevoios mă întâmpină însfârșit Sta Agnes cea de dincolo de cetate. Cobor trepți așezate între ziduri însemnate cu inscripții vechi și pătrund în biserica cu trei nave susținută de coloane antice. Interiorul cu statui de alabastru, mozaicuri din anii 600, reprezintă pe sfânta cu instrumentele ei de martiraj, este ridicat deasupra catacombelor unde se găsește îngropată fata Agnes sacrificată pe rugul eșafodului în anul 304.

Totul în această biserică amintește de tânăra sfântă Agnes, în umbra crinilor cruzi de pe mormânt, cât și rândurile ce i-au fost dedicate de papa Damascus în secolul IV, pe când dintâii credincioși porniseră din adâncuri către lumina adevărului revelat. Treptele coborâte ne-au dus mai aproape de inima pământului, de centrul său mistic, călăuză oferindu-ni-se Sta Agnes cu prea veneratul ei mausoleu, simplu dar plin de profunde armonii spirituale, orchestre de țitere ale căror corzi erau unse cu mirodeniile jertfite în tabernacolele liturghiilor ținute pe altarul cel mai înalt al spiritului.

În colțuri întunecate ardeau candele de lut, umplute cu untdelemnul stors din măslinii abia înmuguriți, iluminând ca un meteor în noapte privirile ridicate în sus.

În biserica sfintei Agnes trebue să îmbraci haine monahale, închinarea nu este primită decât prin surorile ei, călugărițe în negru, cu mătănii de ivoriu în mâini.

Constanța, fiica împăratului Constantin, ctitoare de biserici, face parte dintre ființele alese. De aceea la câțiva pași, nu departe de trupul sfintei Agnes și-a înălțat aceeași Constanța în secolul al patrulea o biserică, pentru a-i servi de mormânt. Clădită în plan circular, merge spre rotondele protocreștine servind de bapriseriu sau ca și criptă cum este cazul de față. Nava circulară are un altar, coloane așezate ca la un sfat de nobili susțin cupola, tiară și chivot pentru cel mort.

Scanned with OKEN Scanner

Din acest plan în cerc se vor desvolta mai ales în Răsărit, multe catedrale mari, însăşi San Vitale din Ravenna îi urmează exemplul.

De-a lungul deambulatoriului care înconjură ca un braţ nava centrală, tavanul este tapetat cu alte mozaicuri, de astădată coboară direct din motivele păgâne, trecerea se face aici într-un amestec violent.

Ai impresia că te afli într-o absidă de catedrală, corpul ei îl formează cerul şi pământul de-afară, cu stâlpii lui de chiparoşi, cei plini de arome de cimitir.

Fiindcă cele două biserici sunt în primul rând morminte şi numai apoi lăcaşuri de închinare.

Urmez drumul miraculos înspre sursele primelor timpuri, la San Lorenzo fuori le Mura. Clădită în timpul lui Constantin cel Mare, a fost mai târziu mărită aşa că astăzi avem două biserici puse una lângă alta. Celelalte secole au împodobit-o cu un turn-clopotniţă din sec. XIII şi cu un portal recitativ de coloane şi loggii de Vasaletto reuşind să respecte întocmai cea dintâi expresie constantiniană a bisericii. Eşti pătruns de umilinţa pelerinului ajuns obosit la capătul drumului său, fără altă dorinţă decât să se odihnească umplut cu darurile Domnului căzute pe pământ.

La San Lorenzo fuori le Mura, descălecând în epoca lui Constantin cel Mare, devii supus şi copleşit, închis în tine însuţi, asculţi predica anilor întorşi de-acuma parcă înapoi. La San Lorenzo fuori le Mura a început să bată toaca din lemn de măslin, aşa ca în anii lui 300. Mă rog pentru toţi fraţii mei, pentru bunul episcop Inochentie şi pentru mine păcătosul. La San Lorenzo am poposit pe unul din pragul, ridicat spre Domnul, al luminii.

Mai 17...

Iată-ne trecuţi într-al 24-lea an, de când am luat drumul Romei şi ne găsim aproape ostateci în cetatea sfântă. În ultimii doi ani se pare că lucrurile s-au înăsprit, mi s-a permis să-l văd pe stăpânul meu arhiereul Inochentie tot mai rar.

Iacă se împlineşte acuşi anul de când l-am vizitat pentru ultima oară. L-am găsit tare îmbătrânit şi mai ales bolnav. Mi se plângea

Scanned with OKEN Scanner

că i s-au umflat picioarele și că obosește la cea mai mică mișcare. Așa că de-atunci n-a mai putut coborî în reflectoriu, iar mie fiindu-mi interzis să intru în chilia sa, nu ne-am mai putut întâlni. E drept că și eu am devenit mai greoiu și m-am împăcat cu soarta de-a fi despărțiți, până la urmă legătura noastră s-a realizat pe cale epistolară, scrisorile ne erau aduse de Piero, tânărul grădinar al mănăstirii, cu locuința chiar în parohia Sta Sabina.

Am pomenit că am fost despărțiți la început fără să-mi dau seama, dar acum când mă judec mai bine cred că asta chiar așa s-a întâmplat.

Episcopul Inochentie cu toate suferințele trupești nu și-a uitat niciun moment misiunea, oricum eu eram considerat principala legătură cu exteriorul și încă scăpat de supravegherea directă a superiorilor săi, s-a găsit de cuviință să ne izoleze însfârșit unul de altul. Deși cei în cauză se înșelau amarnic. E drept că preabunul Inochentie îmi vorbea deschis și pe față de toate proectele și acțiunile sale, evita însă să mă întrebuințeze tocmai pentru a nu-mi periclita situația și așa destul de delicată înaintea autorităților superioare. Așadar, nu știu și nu am aflat niciodată cum ajungea el să-și înainteze memoriile direct împărătesei de la Viena, fapt ce supăra pe Papă, ca o încălcare a disciplinii interioare, Inochentie trecea peste aprobarea lui pe care oricum nu i-ar fi dat-o. Nu odată a fost el chemat în fața mâniosului papă, Clement al XIII-lea, care-l mustruluia tare pentru nesupușenia sa iar Inochentie în genunchi asculta supus, la urmă săruta inelul cu pecete de pe degetul apostolicului Stăpân. Și amenințările Papei nu rămâneau deloc platonice, îl pedepseau pe episcopul nostru la retragere în post și penitență, ceea ce pre limba noastră tot un fel de temniță înseamnă. Iată deci cam cum vine cu despărțirea noastră totală, eu, chiar de la sosire mi-am încheiat după cum am arătat funcțiunea de secretar avută la Blaj.

Pe la mine treceau mai des românii veniți din țară, numai foarte greu și după multe așteptări reușeam să-i duc pe unii până la episcopul Inochentie. Îmi amintesc de-o delegație venită din țară pentru a-i preda cadoul prietenilor la împlinirea vârstei de 65 de ani. Erau trei, fratele său mai mic Ghenadie, dascălul și doi țărani din satul

Scanned with OKEN Scanner

episcopului Sadul Sibiului, prieteni cu el din copilărie. M-a impresionat revederea paurilor îmbrăcați în sarică, cioareci și opinci, cu părul lung căzut pe umeri asemenea Dacilor de pe Columna lui Traian. Pe unul îl chema Vasile, pe celălalt Toader. Acesta din urmă mai tânăr a mers pe urma hagiului Badea Cârțan până la sfântul mormânt "acolo să se închine și să se roage" pentru cauza dreaptă a arhiereului lor Inochentie. Acum din această călătorie, de peste mări și țări, îi aducea o bucată sfințită din lemnul crucii crescut în pomul lui Adam și o icoană de chiparos ferecată în argint cu margini albastre de ametist reprezentând în relief botezul Domnului în apele Iordanului.

Fratele Ghenadie venea cu vești de la neamuri, în acești ani mulți, nepoții lăsați copii au devenit între timp bărbați și femei. Toți se plângeau de viața grea ce-o duceau, de crunta împilare și barbaria autorităților maghiare, când povesteau aveau mâinile strânse în pumni, semn că nu era mult până la revolta lor pe față. Pe Inochentie revederea l-a bucurat nespus, i-a mai dat putere și curaj. Oamenii nu numai că nu-l uitaseră dar erau mai mult ca oricând lângă el, lupta lor mergea drept înainte. În capela de lângă reflectoriu înaintea unui altar încărcat cu flori de crini, episcopul Inochentie le-a citit din Evanghelie, binecuvântându-i, trimitea prin ei blagoslovirea sa țării depărtate a Transilvaniei și Blajului, cetate a Târnavelor.

Mâinile lui împreunate pentru rugăciune, pe degetul cel mic al dreptei având un inel cu nestemată, erau prelungi ca un chivot-biserică al luminii și albe ca și când ar fi fost curățite în isopul și maslul Domnului.

În timp, când amintirea chipului său oval, cu ochii negri și limpezi ca izvoarele căpriorilor, barba bogată de patriarh biblic, începeau să se șteargă în conștiința mea, episcopul Inochentie Micu Klein îmi apărea sub forma mâinilor sale, ele exprimau tinerețea veșnică a spiritului său, stoli de hulubi adunați la porțile Raiului.

În scrisorile ce le primeam de la el punea atâta din el însuși încât am început să-l cunosc altfel decât până acuma, adică să-i intru mai bine în suflet, când acesta poate să uite de slăbiciunile și chemările

Scanned with OKEN Scanner

trupului.

Cu cât treceau anii, Inochentie devenea un sfânt, transformare realizată pe încetul și pe nesimțite, fără tentațiile și chinurile sfântului Antonie.

Își revărsa asupra mea și o dragoste părintească, poate cu regretul de a nu fi avut mai ales acum la bătrânețe, un copil, carne din carnea sa, gând din gândul său. Ar fi de amintit aici că drumul solitar al unui cucernic prin viață e tare greu, chiar dacă uneori așa o cer legile pe bună dreptate. Logodna în spirit cu Hristos nu poate să înlocuiască dragostea împlântată în pieptul omului, la fel ca bătăile inimii și scurgerea sângelui în vine, iubirea primară, iubirea-instinct. Și-apoi cred că iubirea adevărată cum este cea față de Domnul, nu poate fi decât schilodită prin jertfa castității, doar cel învățat cu sentimentul total poate urca treptele până la cea mai de sus desăvârșire. Cum va putea să înțeleagă cineva pe Tatăl suprem, dacă el însuși nu a fost tată și nu a iubit pe om?

Episcopul Inochentie începuse deci să mă iubească așa ca pe fiul său. Se vedea din toată atenția acordată preocupărilor mele, atunci când le considera nobile nu pregeta să le încurajeze. Sub impulsul sfaturilor sale am început să mă ocup de studiul artelor plastice, cu precădere a ceea ce îmi oferea orașul etern, Roma. Împărtășiindu-i din trăirile mele se grăbea să mi le retușeze acolo unde era cazul sau să mi le completeze cu multă tragere de inimă. După cum am văzut mi-a descris în amănunțime apartamentele din Vatican și Capela Sixtină, accesibile doar lui, de multe ori îmi dădea cărți din bogata bibliotecă ce îi sta la dispoziție. Îmi amintesc cu câtă pietate mi-a predat cartea de arhitectură a lui Palladio, cea a lui Vasari, cât și o istorie a orașului de pe Lagune, Veneția.

Deci pot să afirm că tot ce sunt se datorează lui, eul meu a fost un fel de statuie cioplită de mâinile lui. Îmi scria cu entuziasm că unul din rolul unirii noastre cu Roma va fi și cel al luminării poporului, după contactul cu învățătura superioară a Renașterii, știința însușită va fi revărsată cu mărinimie asupra celorlalți, în ultimă analiză o națiune trăiește și își trage forța vitală din cultura sa.

Și tot în acest context nu trebuie uitată originea noastră romană

Scanned with OKEN Scanner

de care este necesar să fim mândrii dar ne și impune să ne menținem la înălțimea ei. Columna lui Traian o considera ca pe adevăratul act de naștere al poporului român.

Toate acestea mi le repeta în scris dar cu o participație mult mai caldă, mai coborâtă spre mine, cum ziceam, unui suflet îi scria un alt suflet. Numai suflet.

Prin corespondența noastră duceam un adevărat dialog în lumea ideilor absolute ca într-un alt ospăț platonian.

Prin tutorele meu, lucrurile cerului îmi deveneau familiare, mă simțeam între ele ca la mine acasă.

August 17...

Mă obișnuisem atât de mult cu scrisorile lui încât începusem să le aștept cu nerăbdare, dacă întârziau simțeam un gol în inimă, ca mai pe urmă să mă îngrijoreze și tocmai când să întreprind ceva, după amiaza mă aștepta pe masă plicul preabunului episcop Inochentie, cu scrisul său mare, ușor tremurat.

Mă complăceam în această situație, nici azi nu am o explicație suficientă ca să știu de ce nu l-am căutat, să încerc cel puțin, să-l văd. Amânam de pe-o zi pe alta, complăcându-mă, după ce-mi terminam munca de slujbaș al părintelui Lorenzo, să cad într-o dulce reverie, poate cea mai molatecă și dulce a vieții mele. Îi scriam și stăpânului meu, stăpân în primul rând al sufletului din mine se înțelege, despre toate drumurile făcute și în imaginația mea repetam cu el itinerariile pe rând, voia mea fiind de a i le arăta și mai ales parcurge mintal încă o dată împreună, mai ales de când preasfinția sa numai putea să le execute nu numai din cauza paznicilor Vaticanului ci și a slăbiciunilor propriului său trup. Slăbise mult, picioarele și le mișca greu deși judecata îi rămase limpede de tot.

Poate că în lăuntrica mea conștiință nu vroia nicidecum să moară o amintire ce-o aveam cu vlădica Inochentie, chiar la începutul carierii mele pe lângă el, când abia ieșisem, nici la 16 ani de la preparandie și mă înscrisem la teologie iar el se mutase de câțiva ani de la Făgăraș la Blaj unde în schimbul domeniilor de la Gherla și Sâmbăta de Jos primise Blajul și satele Mamaradea,

Scanned with OKEN Scanner

Spătacul, Cergăul Mare, Veza, Ciufudu, Tiurul și părți din Sâncel, Petrofalău, Pânade, Sona și Spini. Episcopul Inochentie era și el tânăr și frumos, îmbrăcat în mantaua-i de catifea roșie, cu tricorn de aceiași culoare pe cap, cu lanț și cruce de aur la piept, chipul său prelung, cu ochii negrii și barba neagră, emanau o blândețe severă, caldă dar nu una de toate zilele, ca lumina sfântului duh pogorâtă asupra muritorului sortit să fie conducător de turme, păstor bisericesc. Nu l-am văzut odată mânios sau să scoată pe gură un cuvânt de ocară. M-a luat cu el într-o călătorie departe până la orașul Târgoviștei unde avea hotărâtă o întâlnire cu Ghenadie mitropolitul ortodox al Ungro-Vlahiei. În afara orelor oficiale își petrecuse tot timpul cu mine în preumblările pe străzile capitalei țării, printre ruinurile Chindiei și ale palatului tronului domnesc. Am urcat până la Mănăstirea Dealului, pe culmi, lăsându-ne privirile scăldate în zările albăstrii ce suiau pe râul sălbatec al Ialomiței înspre Carpații viorii către vârfurile de cristal muiate în lava soarelui de început de vară. Episcopul Inochentie îmi vorbi atunci de toată vraja acestor locuri, din vorbele sale curgea, ca dintr-o cupă prea plină, dragostea ce-o avea pentru Țara Românească, frații săi și trecutul lor vitejesc, prorocind o unire a tuturora într-o Românie mare întinsă de la Dunăre, Tisa și Nistru. În mine ca pe-o lespede s-au înscris gândurile lui și nu le-am uitat până astăzi. Ele mi-au inspirat dorul după frumos, bine, adevăr, după cunoașterea cea înaltă. De aceea va apărea întemeiată pornirea mea de a mă gândi la el și a-l socoti lângă mine chiar și atunci când el numai putea să fie prezent.

Pe prea bunul episcop Inochentie îl iubeam ca pe-un tată și îl socoteam cel mai bun prieten.

Prin tutorele meu duhovnicesc, încă o dată o scriu, lucrurile cerului îmi deveneau familiare, mă socoteam între ele ca la mine acasă.

În orele de comuniune citeam în inima lui ca-ntr-o Sfântă Carte a darurilor.

Septembre 1768

În dimineața asta l-am văzut pe pater Lorenzo apropiindu-se de mine cu figura întunecată. Presupuneam că avea să-mi transmită

Scanned with OKEN Scanner

ceva important dar nu ghiceam chiar ce va urma. Pe preabunul Inochentie îl consideram cu toate schimbările din ultimul timp ca fiind nemuritor, bolile de care se plângea nu le luam prea în serios. Undeva îl păstram invulnerabil și etern.

Și iată că astăzi pater Lorenzo îmi aduce la cunoștiință, laconic fără niciun tremur în glas, că la primul ceas al dimineții, în timpul rugăciunii de denie, episcopul Inochentie s-a stins din viață.

Întâi absurdul veștii mă lasă nedumirit ca mai apoi când încep să o desleg mă doare să constat că mi se spune acest lucru ca un fapt obișnuit, mie fiului său spiritual, plin către el de iubire și slavă. Am fost despărțiți până la cea mai solemnă oră, pedepsiți ca doi răufăcători. Fiindcă s-a prăpădit după cum aflasem ca lovit de fulger din senin, nu i s-a mai pus așa cum e obiceiul pe la noi, o lumânare în mână și nici nu a primit maslul cel de pe urmă. Aș fi dorit să-i dau cinstirea mortului din familia ardeleană, să-l spăl și să-i curăț trupul, să-l ung cu mir și untdelemn, să-i potrivesc părul și barba cum se cuvine pentru cea mai lungă și din urmă călătorie.

Toate acestea mi-au fost interzise fiindcă legi și oameni au stat între noi ca bariere de netrecut. Mă mulțumesc să mă retrag în capela Maicii Domnului și-acolo între flori proaspete, nevăzut de nimeni să jeluiesc pe acel ce mi-a fost stăpân, tată și prieten. Îmi răsunau în urechi vorbele-i rostite cu atâta durere încât păreau scoase din adâncurile ființei lui: "N-aș vrea să mi se îngroape oasele decât în pământul țării. Ori teamă mi-e, chiar groază, că îmi va fi scris să mor departe printre străini și să nu mai văd niciodată scumpa mea patrie."

Acuma i s-au împlinit presimțirile, eu cel mai apropiat de el, sunt împins la o parte, ascuns în fața lui. Cum nu aș vrea să-l aduc, chiar și pe brațe acasă și să-l îngrop după cum i-a fost voia, în țarina dragă a Blajului.

Mă pregătesc, stăpânindu-mi stoic suferința, să particip peste două zile cum este fixat, la înmormântare. Parcă trec printr-un coșmar când aflu că din cauza unei mari recepții la curtea papală, înmormântarea a avut loc mai devreme cu o zi, vlădica Inochentie fiind înmormântat în cimitirul dominicanilor de doi cardinali și doi

Scanned with OKEN Scanner

episcopi catolici.

Rămân tulburat, abia acum înțeleg că sunt despărțit pentru vecie de prea bunul Inochentie.

Decembrie 17...

Mă doare răutatea oamenilor și mai ales răceala lor de statui glaciale. Cu voie sau fără voie, mi-au călcat în picioare sentimentul și credința curată. Mă simt însă prea neînsemnat pentru a putea deschide ușile de aramă închise înaintea mea. Nu pot decât să mă supun valurilor cele ce lovesc cu furie în malurile portului numit Destinul meu. Să plâng în mine și să-i ridic un mormânt numai al lui, episcopului Inochentie, cel ce-ar fi meritat să fie îngropat la umbra unui gorun subt o piatră de marmoră, pe ea să fie cioplite steme și efigii cum am văzut odinioară la Târgoviște, la Mănăstirea Dealului, pe groapa unui Voevod român. Căci cu siguranță și episcopul Inochentie este un vodă al suflării românești, un domn al ei, ca Ștefan cel Mare sau Mihai Viteazul. Numai că lui i-a stat scris în cartea vieții ca exilul să-l împărțească și în moarte, pierzându-și urma în neantul cimitirului catolic al călugărilor baziliți polonezi, pentru vecie. Pe trupul său vor cădea anii tot mai grei, ca poamele de pe crengi, plumb și lut, doar spiritul lui dăinuie în nemoarte.

Pe masa mea, dimineața, am găsit un plic mare parafat cu ștampila cancelariei papale. Sunt încunoștiințat că începând cu ziua de azi ies de sub jurisdicția sfântului scaun, ceea ce înseamnă că sunt liber dacă vreau, să mă întorc acasă. În sfârșit după 24 de ani, era să pronunț de robie, și aș fi păcătuit dacă aș fi zis așa, căci în ce mă privește am trăit altfel ca episcopul Inochentie, el chiar cred că s-ar fi putut plânge deși nu știu să o fi făcut.

Pentru mine se pune întrebarea: și-acuma încotro?

Iunie 17...

Cât de întortochiată și greu de pătruns este firea omului, Doamne. De zeci de ani aștept clipa eliberării mele și-acuma când s-a revărsat asupra mea, mai că nu am nicio bucurie. Stau încă e drept sub impresia prăpădirii bunului meu părinte și frate

Scanned with OKEN Scanner

Inochentie, a zilelor ce s-au dus și ar fi putut fi altfel, îndeosebi nu înțeleg de ce-a trebuit să fim atât de izolați unul de altul, întâlnirea noastră rămâne pe veci neîmplinită și jalnic de dureroasă. Înaintea eternității faptele oricât de josnice ale omului se pierd ca pulberea în aer.

Sunt neliniștit ca o pasăre prinsă în laț și mă simt străin în primul rând față de mine însumi căci de cunoașterea de sine și avea nevoie, cel mai mult, în aceste clipe.

Este o zi de Iunie cu un soare arzător de început de vară când căutându-mă pe mine, mă văd rătăcind pe lângă termele lui Caracala, sub pomii înalți, ca sub arcadele unei gigante biserici romanice, printre stâlpii căreia văd departe văzduhul de sticlă, adevărat coperiș de cristal. Mă opresc la o fântână, obosit de căldură și de grijile ce mă apasă. Pe fața apei lucii îmi descopăr chipul, masca plină de riduri și țepi suri. Nici pe lângă mine nu au hălăduit anii fără urme ci m-au mușcat ca harpiile. Îmi răcoresc tălpile fierbinți și îmi astâmpăr setea ca și când tot trupul mi-ar fi o bubă vie. Apoi străbat poarta unde începe Via Appia antica, drum pietruit tăiat de sărutul prăfuit al pașilor și al roților de căruțe. Orizonturile deschise peste câmpiile fragede cu ruini romane, sunt limpezi și armonioase ca o melodie venită de departe, una împrăștiindu-se în toată ființa mea mă umple de o nesfârșită liniște și pace.

Sunt pe urmele Apostolului Petru în noaptea când a vrut să părăsească Roma. În dreptul bisericii Quo Vadis i-a ieșit în cale Învățătorul, așa precum i-au rămas urmele picioarelor în lutul tare ca piatra. Mă simt deodată mic și plin de sfințenie. Dar nu mi-e teamă odată ce-l am pe episcopul Inochentie lângă mine. Îi zăresc umbra căzută aproape de cea a Mântuitorului Iisus Christos, amândouă mângâiate de silueta prelungă a chiparoșilor scăldați în razele aurite ale lunii.

Toate sunt încărcate de mister și mersul îmi devine mai greu parcă răzbesc nu prin aer ci în lavă topită. Nu știu unde duce acest drum atât de bogat în reverbere, arbuștii de pe margini par sfeșnice pe brațele cărora s-au aprins ca lumânări, florile roze, cu luciri de sidef. Dintre ierburile înalte iese același cântec cunoscut parcă

Scanned with OKEN Scanner

dinainte de naşterea pământului.

Cobor în catacombele primilor creştini, coridoare întunecoase, cimitire alături de biserici subterane. În mână cu o făclie, dau la o parte perdelele tenebrelor. Ajung într-o încăpere rotundă, unde mai sunt şi alţi fraţi de-ai mei, adunaţi în jurul unui altar. Este o tăcere profundă fiindcă fiecare se roagă încercând să se deschidă, ca un pocal de crin, Domnului. Numai aşa prin tăcere, marea tăcere, poţi să întâmpini pe cel aşteptat în acea zi să le predice, sfântul apostol Petru.

Retrăiam deci în toată realitatea ei, în catacombele lui Priscus una din orele primului secol al imperiului roman.

Când sunt afară lumina mă loveşte în ochi, adiind aromele de cimitir ale chiparoşilor, tremur în aer din aripi de curcubee, imperii nevăzute.

Îmi era de-acum clar că în toţi anii petrecuţi la Roma prin dragostea mea spirituală faţă de bisericile întâlnite, miresele Domnului, s-a întâmplat în conştiinţa din mine o miraculoasă schimbare. Frumosul m-a ajutat să trec urcând pe treptele desăvârşirii, să mă curăţ de păcate ca şi cu isopul psalmului lui David, să mă dărui total, întreg Domnului. Deci chiar dacă după legile exterioare nu arătam legat, în lumea interioară eram demult un schivnic, sortit să jertfească, să se jertfească, pe masa de cer a Domnului.

Şi totul a avut loc pe neobservate, zi cu zi, ceas cu ceas, până s-a înălţat fapta măreaţă a comuniunii sufletului cu cel al sfântului.

Nu, nu doresc să susţin că aşi fi un sfânt, ar denota o prea mare trufie, asemenea cu cea a vameşului din Scriptură şi parabolă, dar m-am purificat pregătit pentru taina cuminecăturii din blidul raiului.

Prin experienţa mea am descifrat rostul cel mai nobil al artei cum s-a desfăşurat ea sub ochii mei. De la Frumos la Adevăr şi Suprema cunoaştere nu sunt decât scări de sfinţenie şi lumină.

Urmând chemarea călugăriei nu fac decât să intru în grădina Măslinilor crescută pe urcuşul idealului meu. Deci nu voi putea să mai părăsesc niciodată aceste minunate locuri, paradis al împăcării şi al liniştii.

Scanned with OKEN Scanner

Pe Via Appia Antica am reușit să mă întâlnesc cu mine însumi, să mă descopăr, să mă înțeleg.

Pentru acest început de viață, ceas nou, mulțumescu-ți ție Doamne!

Primăvara 17...

Atunci când căruța o apucă pe drumul ce ducea de la Perugia la Assisi se făcea încet dimineață. De undeva de peste coclaul colinelor de la Răsărit creștea un ocean roșu aruncând peste hotare aburi trandafirii. Formele ieșeau tot mai puternic din întunerec, prindeau contururile și culoarea zilei, albă. Soarele își deschidea larg porțile de aur, când în fața noastră apăru, pe culmea dealului, Assisi, săpat în granitul cenușiu al muntelui de Subasio. Cu cetatea în vârf și biserica Sf. Francisc mai jos, avea ceva ireal în el, ca o așezare suprapământească și nu una la câteva leghe mai la nord de Roma, deci aproape de inima țării.

Am stat și am admirat peisajul la care duceau potecile desenate printre arbuștii scunzi, adăpostind păsări cu un ciripit cristalin, și cu trupul mic doar cât un mugure de laur...

De la Sta Maria degli Angeli cu Portiuncula sfântului, până la mănăstirea din chiparoasă înegrită San Damiano, la Eremo dei Carceri ascunsă între ziduri sălbatece de codru, te petrece umbra omului prieten cu păsările, florile și ramurile de pom.

De când sunt frate al ordinului franciscan mi-am regăsit pacea, mă simt ca renăscut. Reînviat mai bine zis. Înnoit.

Sunt îmbrăcat ca El, în aceiași rasă brună încinsă la mijloc, desculț, calc pe același pământ, sărut aceleași icoane. Când am luat-o prima oară îmi îmbrățișa corpul parcă aș fi avut pe umeri o hlamidă regească.

Niciunde aiurea nu poți să-l întâlnești și mai ales să-l tălmăcești cu adevăratelea pe sfântul Francisc Il Poverello, ca aici la Assisi. El trăește în fiecare piatră a cenușiului Subasio, în fiecare fir de iarbă cât și în creanga pomilor de cipreși, podoaba aleelor ce duc la altarele sale de meditație.

Doar în aerul îmbibat cu foșnirile unei pașnice liturghii a

Scanned with OKEN Scanner

luminii, ai fericirea că ai ajuns pe cărările unde muritorul poate vorbi cu zburătoarele și acestea i se așează blând pe umeri.

Sfântul Francisc este patronul săracilor și în primul rând al artiștilor. Nu cred să se găsească un alt sfânt mai venerat de pictori și poeți decât el. Reprezentat în portretul călugărului plin de penitență cu apele umbrelor lui Dumnezeu în priviri, la scena primirii semnelor pe palmă și picioare a marei răstigniri, numită a stigmatelor, revine mereu ca un nobil leitmotiv al inspirației.

El întrupează mai bine ca oricare altul, transpus pe portative majore aceea legătură indisolubilă între artă și religie. Actul creator autentic îmbracă simțirea cea mai aleasă, emoția și sentimentul devin instrumente de dreaptă cunoaștere a lui Dumnezeu. De altfel întreaga învățătură franciscană se bazează pe această apropiere a marelui adevăr, nu pe calea rațiunii ci pe cea a căldurii din inimă, iubirea față de semen, față de natură, cât și tot ce trăiește în ea, pasăre, floare, fruct, creații ale lui Dumnezeu.

Când mă gândesc la răceala aristotelică, stăpână la Vatican consider că franciscanismul aparține învățăturii lui Platon, deci este mai apropiată de școala ateniană din Florența, prezidată de Marsilio Ficino, la curtea lui Lorenzo Magnificul sau de jansenești, deci ar avea un caracter străin catolicismului cu precădere tomismului ei dogmatic.

Recapitulându-mi anii trăiți la Roma, cred, nu este o întâmplare că am ajuns să mă apropii de Dumnezeu, luând-o pe cărările sfântului Francisc, la Assisi.

În biserica de jos s-au adunat într-un adevărat Tedeum al picturii toți marii artiști ai secolului XIV-lea pentru a i se închina, pe graiul lor, în rugăciunea culorii și a desenului. Cimabue, Giotto, maestrul vălurilor, Lorenzetti, Simone Martini și toți elevii lor au împodobit biserica și-au schimbat coliba săracă în cel mai bogat și somptuos palat al frumuseții și al gândirii, unul ce intră de-acuma în eternitate, la fel ca dragostea lor pentru Sf. Francisc "il Poverello".

Mă opresc întotdeauna sub acel *Noli me tangere* de Giotto, verdele străveziu, ca ceața lichidă a dimineții reușește să aducă în fața mea din Biblie în real, scena întâlnirii grădinarului cu trup din

Scanned with OKEN Scanner

lemn sfințit și pământeasca Magdalena, percep lângă mine ca un tremur de aloe, picurând boabe de rouă, lacrimile humei și cuvintele "Nu mă atinge" sună ca lovituri de clopot în fundul înnegurat al lumii.

Noli me tangere a lui Correggio nu mai narează, nu se mai referă decât în trecere la evenimentul divin, de-acum culoarea albastră din stofa ce-l înfășoară pe Christ și movul robei lui Magdalena alcătuiesc o parabolă coloristică, expresia unei alte întâlniri dintre amorul profan cu cel divin, cântecul simplu gregorian este transpus în polifonia unei misse la orgă de Bach, vioriul zărilor argintii pierdute în infinituri. De la Giotto la Correggio religia face spațiu tot mai mult artei ca proces de sine stătător, cu un limbaj numai al ei.

De la *Noli me tangere* după ce mă închin la mormântul de sub altar al sfântului îmi place să-mi petrec ore în șir în cimitirul fraților franciscani din mănăstire. Este atâta liniște în ea încât pare că te auzi în tine stând de vorbă cu gândurile tale, fiecare cu trupul Melancoliei de Dürer: Pomii svelți și stâlpii ce închid grădina cu miroase de cetini tăiate din rai, par adunați ca într-un cor din Schola Cantorum, murmurând un cântec topit în cenușa aceleași nemișcate mări ale liniștilor. Doar din când în când foșnetul vreunui ram în vânt sau așezarea hulubilor albi și albăstrui pe streșini, mai tulbură în cercuri apa curată a profundelor tăceri.

Aici, stăpânul meu Inochentie se așează lângă mine și începe să-mi vorbească în așa fel că-i deslușesc vorbele fără greutate. În cimitirul fraților din Assisi am pătruns misterul vieții și mai ales a marei taine a ei, Moartea. Nici o clipă de fericire a omului nu egalează pe aceea a reîntoarcerii sale împăcat cu sine la Domnul. La urma urmelor tot destinul nostru, fiecare zi, nu ne este dată decât pentru pregătirea ultimului act solemn. Tare aș dori să-mi găsesc locul de odihnă veșnică în această grădină franciscană pierdut în armoniile Eternității, îmbrățișând în același timp cu toată inima pe Dumnezeu.

Am ajuns să-mi schimb părerea despre sfârșitul sfântului episcop Inochentie: Cred că pentru un prelat nu există moarte mai frumoasă, mai plină de cinstire decât cum a avut-o și el, întors în lutul-

Scanned with OKEN Scanner

mamă, în sânul unei grădini, fără nume și chiar fără groapă, așa pământul e redat pământului pe când sufletul veciei vecilor.

Câte un porumbel se-apropie de mine, de umărul meu, apoi zboară speriat când vede că nu este sfântul despre care îi vorbește glasul sângelui ci un necunoscut, cu figura smeadă. Zburătoarele îl cunosc pe stăpânul lor după strălucirea ochilor, una asemănătoare nu mai are nimeni.

Sunt fericit, foarte fericit, gust adevărata fericire a spiritului în vechea cetate a Assisi-ului.

A trebuit să parcurg căi lungi, unele strâmte, altele mai largi, unele pe margini de prăpastie altele mai line, ca să pot să poposesc însfârșit, la altarul cel de pe urmă.

Am ajuns sărac, despovărat de orice avuție pământească, desculț și cerșetor dar comorile din suflet nimeni nu mi le va putea lua.

Ființa mea este cântec, numai floare și parfum al bucuriei.

Nu voi părăsi niciodată Assisi-ul, aici am împlinit capătul vieții mele, încununat apoteotic, pe treptele absolutului.

Am scris aceste rânduri nu pentru prea mărirea mea, nici cel puțin în cinstea trăirilor mele ci fiindcă mi-am adus aminte de toți frații mei de-acasă. Nu i-am uitat nicio clipă, așa ca bunului episcop Inochentie, gândul și inima mi-a fost mereu lângă și pentru ei.

De aceea aș vrea să știe că nu i-am părăsit și o vor percepe când vor cunoaște alesele mele căutări și legătura mea mistică întru Domnul. N-am putut să fac altfel și în rugăciunile mele și după moarte voi pomeni poporul meu transilvănean, neamul meu dintre cele două Târnave, pentru ca Dumnezeu să nu-l lase în neagra robie în care se zbate astăzi.

Am credința că jertfele episcopului unit Inochentie Micu înobilat Klein și a tuturor fraților săi, cei foști și cei ce vor urma încă, nu va fi una lipsită de roade.

Însemnările de față le voi trimite părintelui Lorenzo de la Sta Sabina pentru a le da primului român ce mă va căuta, pentru a le duce în țară! Este ultima legătură a mea cu viața, cu cea rămasă jos, pe pământ, atunci când aici la Assisi mă aflu în sfânta mea călugărie, într-un fel de tindă a cerului.

Scanned with OKEN Scanner

Mă gândesc din când în când la Mama, la Tata, la frații mei, cât și la toți nepoții și nepoții nepoților mei. Câți dintre ei vor mai fi pe-acasă și câți își vor mai aduce aminte de mine, fiul, părintele și unchiul lor?

Mă văd copil pe ulița mare, jucându-mă lângă fântâna arteziană. Mai trăiesc oare?

***

Aici se termină caetul lui Gheorghe Tolan, diacon unit, secretar al lui Inochentie Micu Klein și deci și lectura lui Radu Avram.

Ridicând ochii dintre hârtii cel din urmă observă că în sala întunecată mai ardea o lampă la masa unui cititor la celălalt capăt al pupitrelor. Începând să măsoare obiectele din jur acestea îi deveneau din ce în ce mai deslușite, ieșeau de undeva din fumuri cernite, înspre el. Îi era cunoscut fiecare colț, fiecare raft astfel curând își dă seama că este în biblioteca teologiei din Blaj, aceeași unde și Eminescu poposise odinioară.

Nici urmă de sala de lectură a Vaticanului iar în fața lui în loc de vreun manuscris stătea deschisă o scrisoare oficială din partea Consistorului, cu următoarele rânduri, bătute la mașină: "Vi se aduce la cunoștiință că cererea dvoastră pentru a obține o bursă de studii la școala română din Roma nu a putut primi o rezolvare favorabilă."

Deci, de-aici, de la acest fragment de hârtie parafată cu zeci de ștampile, pornise totul. Dorința lui era de-a cerceta la Roma eventualele mărturii asupra exilului lui Inochentie Micu Klein și-a secretarului său, coloană dealungul căreia se adunaseră, ca șerpii, producțiile inconștientului, în forma unui imaginar jurnal intim.

Așadar nu a fost nimica adevărat, un joc al imaginației, fugărit după umbrele unei dorințe înăbușite. Totuși visul său s-a prezentat atât de logic, de coerent, cineva i-a vorbit atât de clar, parcă i s-ar fi cuibărit în spirit asemenea unui experiment din *Sic Cogito* al lui Hașdeu.

Radu Avram scutură din umeri ca și când ar fi căutat să alunge

Scanned with OKEN Scanner

de lângă el toate ideile false, nelalocul lor în gândirea-i de cercetător al manuscriselor, deci ştiinţifică până la un brutal pozitivism. Când va avea timp va scrie ca sub un dictat automat tot ce văzuse şi auzise în visul său de astăzi. Deocamdată trebuia să se grăbească să nu întârzie la seminarul de istorie îl avea în fiecare Marţi seara, şi, prin inocentă coincidenţă, tema lui privea şcoala ardeleană...

Pe străzi bătea un vânt de toamnă târzie şi nu se vedea nimeni, doar paşii lui se auzeau pe caldarâm, ca secundarul unui ceasornic învârtit dealungul unui cap de meduză cu pupilele de aramă ruginită.

Din cerul întunecat, nori grei ca nişte ugere pline se lăsară peste zidul vechi al cetăţii. Într-un turn de biserică bătea rar un clopot, jalnic, asemenea plânsului inimii bolnave de dor.

Radu Avram se opri căutând să-l lase să vină mai deslușit înspre el, când descoperi uimit că de fapt, glasul creşte undeva din lăuntrul lui. Bătăile clopotului, şopteau oamenii nevăzuţi din jur, glăsuiesc litanii pentru înmormântarea unui călugăr franciscan venit de la Assisi, pe jos până la porţile de fag ale Blajului. Şi călugărul este bătrân de tot, să fi avut mai mult de 200 de ani.

Şi când l-au pus în groapă s-a făcut deodată lumină mare peste întreaga ţară. Evenimentul a minunat pe toţi, încât cei mai curaţi la duh au crezut că pe aceea cale s-a întors bunul episcop Inochentie Micu înobilat Klein, după fierbintea lui dorinţă, în pământul său strămoşesc.

Scanned with OKEN Scanner

Nunta din Cana Galileii

I

Răsărit de soare pe lagune

Când Tonio pornise de-acasă cu barca, pe canalul mic, zorile începeau să mijească, împrăștiindu-se ca o baie de argint sub valurile brumelor reci de dimineață, ridicate de pe Lagune, ca trupurile unor păsări gigante și negre, ale tenebrelor.

Veneția cu palatele sale părea că învie de undeva de jos, din craterele tainelor învăluite în ceturi. Pe chei, departe, se auzeau râsetele unor tineri, veseli, întorcându-se întârziați acasă.

Tonio trase la mal, fixându-și barca de-un par. Se făcuse de-abinelea ziuă, așa încât cetatea și marea ajunseră să prindă contururi reale în fața lui. În jur era o liniște calmă, întreruptă din când în când de țipătul speriat și sborul jos al unui pescăruș, alb și albastru. La dreapta se întindea Giudecca, rândul de case adunate parcă toate în jurul fațadei reci de templu grec, al lui Il Redentore.

În față pe lângă Dogana și insulă începea strada cea mare spre largul fără de capăt al Adriaticei, Biserica San Giorgio Maggiore, părea o biblie deschisă pe amvonul de piatră al unui răsărit de soare ce creștea în sus asemenea unor munți încărcați cu grădini roșii, stropite cu sânge și rouă de trandafiri. Apele mării păreau niște oglinzi enorme, răsfrângând lavele fluide, de cleștar, al zorilor de ziuă.

Tonio nu se putea deslipi de acest joc al culorilor. Îl țineau rob ca într-o plasă. Îi plăcea încă de copil să stea la pândă dis-de-dimineață, să vadă cum roșul aurorei se amestecă cu azurul valurilor sfârșind să curgă apoi pe canale, cu irizări de galben fumuriu,

Scanned with OKEN Scanner

metamorfoză a luminii, ce părea că urmează legile unui ritual magic.

Din turnurile Veneției începuseră să se împrăștie în văzduh glasul clopotelor, împreună cu zborul hulubilor căzuți ca o ploae de flori pe pieți, lângă fântâni, pe trepți și statui de piatră. Il Redentore s-a întors în lumină, arătându-și bolțile ca pe niște coroane de piatră.

Lumina zilei s-a lăsat deodată, ca porți deschise de vânt.

Tonio se grăbea spre biserică, nevrând să ajungă după monseniorul Zaccharia, duhovnicul parohiei San Sebastiano, mai ales că azi era sărbătoarea florilor de Mai în Veneția. De doi ani, un fel de cantor și paracliser, îl ajuta pe bătrânul preot în cele ale slujbei și câte se mai cuveneau pe lângă o biserică.

Deschise poarta templului și intră în întunerecul lui, umplut cu miros de busuioc și roze albe. Era una din îndeletnicirile sale predilecte să împodobească lăcașul sfânt cu flori, mai ales altarul trebuia să arate întotdeauna îmbrăcat de sărbătoare, potrivit pentru un loc unde omul sta de vorbă cu Bunul Dumnezeu. Chiar ieri, în cinstea Sărbătorii florilor, a fost la Don Lorenzo, stăpânul unei grădini imense pe drumul cel plin cu vile, al Paduei, de unde se întoarse încărcat cu aceste flori.

Deschise porțile și aprinse câteva lumânări în fața altarului.

Monseniorul Zacharia, venit ceva mai târziu, se grăbi să-și pună odăjdiile sacre pe el și să înceapă slujba în prezența enoriașilor, care începuseră să umple biserica, în această zi de sărbătoare. Între ei Tonio o zărise și pe dona Clara, lucru ce îi tulbură gândurile, deși între ei de mult se lămurise totul. Putea el să fie supărat pe dona Clara că l-a părăsit, căsătorindu-se cu fiul lui Orsini, cel ce avea jumătate din corăbiile Veneției în proprietate? Ce-i oferise el, un neisprăvit, nu a reușit să ducă niciun lucru până la bunul său capăt. E drept că se trage dintr-o familie cu blazon, așa avându-și cel puțin asigurat traiul de fiecare zi, dar până acum nu realizase nimic prin el însuși. Înainte cu vreo 10 ani, până nu împlinise 18 ani, mai avea încă ambiții, plecase la Universitatea din Bologna, cu gândul să se facă medic. Dar n-a avut răbdarea studiului susținut, pe el, fiul

Scanned with OKEN Scanner

soarelui și al mării, chemările lor l-au dus înapoi curând, la Veneția.

Aici s-a pus să studieze trecutul cetății înfundându-se în biblioteca veche, încă de pe vremea lui Aldus Manutius și Pietro Bembo. Dar firea lui nu era să stea închis între cărți și deci n-a avut putere nici aici să continue. A scris chiar o lucrare apreciată, fiind cunoscut la biblioteca unde avea intrarea deschisă oricând, dar pe el îl atrăgea cetatea, afară și deci a rămas și în acest domeniu doar un trecător sau cum se zice în limba învățaților, un diletant. Atunci a cunoscut-o pe Clara, fecioara cu plete blonde și ochii viorii. Se întâlneau în biserica Santa Maria Formosa, de unde apoi o ducea până aproape de casă lângă San Giorgio degli Schiavoni. Era îndrăgostit, și din tremurul mâinii ei la despărțire, ca de pui de pasăre prins în cuib, simțea că îi câștigase dragostea. Pe-o seară cu lună o sărutase. Curat. Ca și cum ai pune buzele pe corola unei crizanteme. Numai mireasmă și prospețime. Îi bănuia respirația, speriată, ca al unei ciute fugind peste poieni cu iarbă crudă. Așa s-au scurs cele mai frumoase zile ale vieții lui. Apoi tot el a evadat, sub pretextul, de a-și găsi un rost, de astă dată la Padua, vroind să urmeze filozofia la un urmaș al lui Pomponazzi. De fapt s-a lăsat curând și a luat lecții de muzică, de-atunci rămase cu măestria compoziției și a instrumentației de orgă și pianină.

Când s-a întors după doi ani în Veneția, Clara era măritată, nu mai vroia să știe de el. Nu răspunse la niciuna din scrisorile ei, jignise astfel crinul alb din sufletul acestei fete, iubita lui.

În câțiva ani dona Clara, cea aflată în biserica San Sebastian se maturizase, fiind de două ori mamă, fără să-și ofilească frumusețea, a pierdut mult din adolescenta firavă și gingașă de odinioară cum o păstra încă vie sufletul persecutat de furiile Sorții, Tonio.

În acea zi în fragmentul de cantată ce-l executase la orgă, Tonio pusese ceva din sufletul său, în arpegiile solemne și înalte, cântec al pădurilor de paradis: toate durerile sub care ființa lui de-atâția ani se încovoiase, erau înmormântate în acel imn de orgă dedicat sărbătorii florilor venețiene. Când termină de cântat o căutase pe dona Clara cu privirile dar locul ei era gol. Plecase fără să-l asculte, exista doar dona Clara pe care o purta, închisă, așa ca altădată în

Scanned with OKEN Scanner

inima sa.

După terminarea slujbei, monseniorul Zacharia bătut rău de ani, se lăsă petrecut de Tonio până în ușa bisericii, la despărțire cu promisiunea acestuia de a-l vizita Duminecă după amiaza ca să-i arate o serie de manuscrise interesante, primite de la Verona, prin nepotul său Amadeo.

Tonio se întoarse în biserica goală amintindu-și că de fapt prietenia lui cu monseniorul Zacharia se bazează pe pasiunea comună de a cerceta trecutul Veneției. Dar pe lângă toate, el este legat de biserica San Sebastiano și printr-un interes personal, în absida bisericii erau înmormântați strămoșii lui, străbunicul Pietro și soția lui, despre ei auzise multe, de la tatăl său. Don Pietro a fost sprijinitorul și apropiatul artistului Paolo Caliari, veronezul îi pictase vila de lângă biserica Santa Lucia, ieșită de mult din averea familiei sale de nobili sărăciți. Don Pietro a avut darul scrisului de aceea nu s-a lăsat până nu și-a așternut pe hârtie amintirile trăite în acea strălucită epocă artistică ai cărei principi au fost Veronese, Tintoretto și atâția alții. Din păcate manuscrisul s-a pierdut, ars după o înspăimântătoare epidemie de ciumă, amintirile sale însă transmise din generație în generație au ajuns de la tatăl său până la el.

Privind locul unde-și dorise somnul de veci don Pietro, abia mai putea să-i citească numele pe lespedea de marmoră, ceea ce însemna că în curând se va șterge cu totul, don Pietro va intra cu adevărat în veșnicie. De altfel, urmașii lui, sunt înmormântați în cimitirul plebeilor și nu în biserici. Câtă viață avea în schimb monumentul lui Veronese făcut să vorbească despre nemurirea pământească a preafericiților artiști! Și pentru prima oară îl cuprinse un fel de invidie față de pictorul ce înfrunta secolele cu atâta pertinență și măreție.

Biserica San Sebastiano era plină cu picturile lui Veronese, unele executate de el anume cu scopul de a-i împodobi maosoleul. Pictura lui Veronese decanta mirajul strălucit al culorilor venețiene, reverberațiile lor le urmărea el de ani de zile, dimineața pe margine de lagune. Și-apoi toate mătăsurile și robele veronesiene își aveau locul în luxul de-aur și marmoră al unui palat și nu într-o biserică,

Scanned with OKEN Scanner

mireasa prezențelor mistice.

Gândindu-se la muzică socoti că pentru pictura lui Veronese nu este potrivit melosul solemn și sfânt al lui Bach.

Așa se trezi cântând la orgă, un madrigal profan, compus de unul din elevii lui Claudio Monteverdi.

II
Amiază la dei Frari

Tonio putea să fie mulțumit cu ziua care începuse printr-o vizită, ce i-a adus o veste îmbucurătoare. Carlo Rizzi directorul Fenice-lui a fost la el să-i propună un angajament de dirijor la concertele de toamnă, cu ele vroia să deschidă stagiunea, înaintea reprezentațiilor obișnuite de operă. Tonio se arătase încântat, măgulit, numai de ofertă nu însă și de satisfacerea ei, munca angajată și disciplinată, nu era pe placul lui. De aceea îl îmbătase pe Rizzi cu vorbe, vagi promisiuni, nimic sigur și concret, urma să mai stea de vorbă atunci când va fi cazul, mai aproape de deschiderea stagiunii. Totuși Rizzi plecase oarecum convins că primise un răspuns pozitiv întocmai cum Tonio credea că nu s-a angajat cu nimic, în toamnă avea de gând să călătorească pentru a evita orice fel de complicații la un prieten în Germania.

Tonio se arăta încă o dată neputincios în a săvârși o faptă pe măsura spiritului său de parcă o fatalitate îl împingea spre eșuare, fiecare îi lăsa în inimă un sentiment amar, îi întregea silueta răsfrântă tot mai clar din oglinda realității a unui ratat, incapabil de a se realiza vreodată. Undeva considera că acest Fatuum poate să fie ascuns în misterele Veneției, parcă ea nu-i dădea pace să-și găsească astâmpărul și deci un rost în viață.

Grija lui în acest miez de vară era să-și repare casa și grădina, apele sărate ale mării începuseră să le mănânce la temelii ca niște șobolani subterani. Aici era casa lui părintească unde văzuse lumina zilei și crescuse, pe străzile din jur luase contact cu cea dintâi lume ce nu-i mai aparținea.

Scanned with OKEN Scanner

Chiar dacă de umezeală putea să se retragă sus, sub acoperiș, la mansardă, era tare trist să vezi în ce hal s-a degradat strălucitoarea casă de odinioară, cu portalul coloanelor dorice la intrare, în colțuri cu statui de satiri, din care abia se mai păstra câte-un picior și acela strâmb, din piatră înegrită. Ca arsă. Pereții fațadei spre Canal Grande, păstra urme de frescă reprezentând o luptă de titani, după un motiv, zice-se, de Giorgione. Căci aici pe canalul cel mare, casele nu puteau fi pictate decât de Giorgione și Tițian, odată înfrățiți lucraseră împreună la fațada de la Fondaco dei Tedeschi. De fapt exista o breaslă de zugravi care la comandă îți executa ca și tonsura la frizer, fațadă a la Giorgione sau a la Tițian.

Și totuși așa cum se prezenta încă bulevardul de apă al Canalului Grande, era ca un covor plin de culori, sub albastrul mării și al cerului, palatele sale o înșirare de pietre prețioase dealungul unui parchet de cristal. A doua casă ca a lui Tonio, nu se va găsi pe Canal Grande, din această cauză grija lui de a o renova era pe deplin justificată, ar fi putut primi și-o eventuală admonestare din partea dogiei, puțin bucuroasă să-și vadă știrbită fața ei de doamnă bătrână.

Dar lui Tonio nu-i păsa atât de casă, cât de grădina ei, ridicată deasupra canalului, părea una suspendată din cele multe ale Semiramidei. Un colț de pământ închis între ziduri joase peste care el vedea afară fiind însă apărat de cei de dincolo de perdeaua de vegetație abundentă de mirți, oleandrii și cipreși crescută lângă o fântână arteziană ce-și revărsa apele cristaline într-un mic havuz de marmoră, sălășluind pești roșii cu reflexe aurii, până la masa din lemn de alun, unde își petrecea el cele mai plăcute și liniștite ore ale zilei. Sub umbra deasă și umedă plină de arome crude, în ciripitul păsărilor cu gușa de catifea, se găsea el pe sine însuși, asemenea unui preot brahman în meditațiile sale.

Mai era în fundul grădinii și un altar de majolică albastră cu trandafiri galbeni, având o nișă, jertfă de seară a lui Dionisos sau Isis. La acest altar urcau câteva trepte, în față fiind o platformă pavată cu mozaicuri romane, și un șir de naiade goale, dansând. Iedere agățătoare și lichenii bogați în fire ca barba lui Pan, acoperiră

Scanned with OKEN Scanner

totul sub un covor vegetal, gros ca și cenușa Pompeiului mort.

Toată grădina părea acum pustie și devastată, năpădită de ierburi sălbatece, pereții acoperiți de mușchi, ciuperci și bureți de mare. Fântâna secată demult, străjuia un havuz ascuns sub iarba deasă din care ieșea câte-un fir de mătreață câinească, lung cât o stalactită, pe lângă lujerele scunde ale urzicilor moarte. În acest cimitir cu mormintele arse, Tonio nu se mai simțea la locul lui, nici chiar la masă, singura păstrată cu demnitate în decorul atât de răvășit.

Silvio, arhitectul, l-a căutat înainte cu-o săptămână, i-a examinat casa și grădina și i-a dat întâlnire pentru azi ca să-i spună cam cât l-ar costa refacerea lor corespunzătoare. De aceea o să-l descoperim pe Tonio luând-o pe străzile înguste ce duc spre cartierul dei Frari, unde locuia don Silvio. Cunoștea foarte bine fiecare colț al acestor străzi, chiar și cărămizile lor, de pe când era încă copil, și se jucau călătorind până în țările depărtate ale Indiei, pe urmele lui Alexandru Machedon.

Ajunse în fața lui dei Frari, biserică impunătoare, un fel de catedrală a cartierului îmbrăcată în roșul porfirului venețian, turnul ei arăta ca una din tiarele cetății. Copii fiind se jucau în șanțurile din jurul ei, în imaginația lor mai degrabă un fel de burg roșu decât biserică, sub umbra zidurilor ei își petreceau marile aventuri de cavaleri ai visurilor. Don Flavio, stăpânul lăcașului era un călugăr ale cărui priviri și voce de bas îi băga în sperieți, cheile ce le purta întotdeauna la el, încuind și descuind porțile bisericii, se profilau mari așa cum numai cheile raiului ar fi putut să arate. Și-apoi dece se purta atât de grijuliu don Flavio și nu lăsa nici un picior de copil să intre în templu? Ținând sfat la rădăcina unor înalte flori de nalbă, copiii au ajuns la concluzia că don Flavio ascunde ceva secrete după porțile sale, poate vreo comoară adusă din fundul depărtat al Asiei. Astfel într-o zi de sărbătoare, când lumea s-a îmbulzit în biserică, pe lângă picioarele lor s-au furișat și copiii, pitindu-se sub scaunele de lemn din cor, desenate în intarsie atât de frumos. La amiază, când credincioșii au plecat, ei au rămas ascunși și-au ieșit de sub scaune, abia după ce-au fost siguri că nu mai este nimeni în biserică, în afară de ei. Interiorul sfânt al Santei Maria Gloriosa dei Frari, era

Scanned with OKEN Scanner

înalt, cu ziduri parcă infinite, pierdute în sus, cu multe statui, cele mai interesante reprezentau cavaleri călare. Aceștia din urmă trebuie să fi fost dintre aceia veniți de la mormântul lui Iisus Christos, din Ierusalim, deaceea numiți cavaleri cruciați. Dar privirile lor au fost atrase de-un tablou, aflat pe altarul principal, în absida luminată pe deoparte și alta de razele de soare ce cădeau, strecurate prin niște ferestre svelte, cu vârful ascuțit, ca o boare albastră, roză și de aur.

Tabloul reprezenta pe Fecioara Maria înălțându-se la cer. Jos pe pământ, în plină mișcare, Apostolii înfășurați în mantii roșii întindeau mâinile spre ea parcă ar fi vrut s-o țină lângă ei. Sus de tot, Bunul Dumnezeu, o aștepta pentru a primi-o la sânul Lui, într-o aureolă a luminii de paradis, cântec galben imn în culoare. Iar Fecioara, la mijloc, era purtată spre înălțimi de-un covor de îngeri, flori din grădinile stelelor.

Strălucirea tabloului în care dimina roșul, galbenul și azurul, se arăta aevea, mișcat de reculul norilor, pânze suflate de vânt, în așa fel, încât copiii nu știau dacă au în față un tablou, sau chiar pe Fecioara Maria, pe Apostoli și pe Bunul Dumnezeu, în viață.

După masă, don Flavio îi găsi pe cei patru copii strânși unul în altul, priveau înmărmuriți la tabloul de pe altarul cel mare. Era o scenă unică să vezi cum Înălțarea la cer a Mariei de pictorul Tițian a vorbit direct inimilor de copil, stăpânindu-le. De-atunci don Flavio devenise cel mai bun prieten al lor iar dei Frari locul lor de închinăciune unde îl puteau vedea pe bunul Dumnezeu, pe Fecioara Maria, pe Apostoli, și îngeri, cu chip de copii ca și ei.

Mai târziu descoperise Tonio în aceeași biserică, în capelele celelalte, pe lângă tabloul Mariei cu Iisus copil și alți sfinți de Giambellini, un Ion Botezătorul sculptat în lemn de Donatello cât și mormântul sub lespede de piatră al maestrului său, Claudio Monteverdi.

Cu aceste gânduri luminoase intră eroul nostru în casa lui don Silvio arhitectul, găsindu-l cufundat în hârtii și socoteli, pe el l-a întâmpinat cu priviri grăbite, adică nu avea prea mult timp de pierdut. Îi puse în față două acte, unul privea costul întregii reparații,

Scanned with OKEN Scanner

celălalt prețul de vânzare al proprietății, de luat în seamă, având în vedere așezarea casei pe marele bulevard al Veneției, deci cu o deosebită căutare se oferise de-altfel să o cumpere chiar el.

Întorcându-se spre casă, sub umbrele de pomi ce nu puteau înăbuși decât cu totul ușor soarele fierbinte de August, Tonio avuse timp să gândească profund la ce avea de făcut.

Ajuns în fața casei sale, trase de mânerul clopoțelului de la intrare, doar după îndelungă așteptare își dădu seama că nu are cine să-i deschidă. Intră în antreul strâmt ca un coridor, călcând cu grijă pe podelele de lemn cu multe goluri, care scârțâiau sub pașii săi.

Fără să mai arunce o privire spre grădina devastată trecuse în camera mamei Giulia, mobilată cu-o canapea-dormeză stil Madame Pompadour și scaune, verzi cu stofă înflorată și un birou de mahon, rămas de la tatăl său mort de-aproape 10 ani și un dulap cu o vitrină de sticlă, plină de bibelouri din porțelan colorat, venețian. Un ceas cu pendulă, bătând la fiecare oră, se găsea lângă fereastră, ridicat pe o statuetă sveltă de lemn, ce putea să reprezinte o pasăre-om, deci un fel de sfinx egiptean. Pe pereți atârnau câteva tablouri cu peisagii venețiene, un portret a mamei tânără, în pastel, azur de cer, de-o elevă a Rosalbei Carriera. Sub un crucifix de email, o Fecioară Maria cu copilul, în maniera lui Mantegna.

Deoarece aerul era stătut cu miresme mucegăite amestecate cu parfumul de mosc preferat al mamei Giulia, Tonio deschise fereastra să intre lumina în acest colț de muzeu, martor al unei lumi de mult moarte. Mai deschise și dulapul plin cu rochii, dantele și crinoline, cărora anii cei mulți și vechi le-a împrumutat o paloare de aramă, pudra frunzelor de toamnă zdrobite în pumni. Dulapul îl fermecase întotdeauna prin labele de leu ce-i slujeau drept picioare.

Tonio, vindecându-se de boala celui ce se lasă năpădit de aduceri aminte într-o astfel de cameră a trecutului, de mult se întărise să numai trăiască decât în prezent, în senzația plină a acestuia.

Urcă în camera lui unde într-un colț se găsea o pianină încărcată cu o grămadă de caiete, lângă ea un pat, sub un perete plin cu cărți. Pe celălalt perete se afla un tablou, moștenit de la tatăl său, copie fidelă, dar bineînțeles redusă ca dimensiuni, a *Nunții din Cana*

Scanned with OKEN Scanner

Galileii de Veronese. Părintele lui ţinea mult la acest tablou fiindcă între oaspeţii de la nunta pictată de Veronese, îi recunoştea pe don Pedro cu soţia sa, iluştrii săi strămoşi, prieteni şi mecenaţi ai lui Veronese.

Asta era cam tot ce mai rămăsese din averea lor, scoasă obiect cu obiect la vânzare.

Tonio se trânti pe pat, închise ochii, deci încerca să doarmă. Atunci când se simţea năpădit de gânduri negre, căuta să scape de ele, se apăra cu evantaiele multicolore ale viselor.

Auzi deodată jos în grădină, pe Polo păunul foindu-se, aşa ca în copilărie, îşi deschidea hlamida de-aur, de verde, de galben, de roşu, de-albastru şi violet, oprindu-se lângă fântâna arteziană în apele căreia, se privea mândru, oglinzile havuzului îl răsfrângeau uriaş, printre flori şi tiparoase, ca pe-o pasăre a Paradisului. Sub tufe de orchidee, se desfoliau, ore tainice mângâiate de foşnirile de mătase şi sare, ale mării. Părea dus de o navă, alunecând pe oceanul de safir îngheţat, al cerului.

Tonio sări în picioare, alergă spre grădina, plină de miresme crude şi lumini. Găsise una goală, a umbrelor. Miroasele erau uscate de cimitire. În locul lui Polo, păunul, câteva vrăbii cenuşii, ciuguleau din ierburile câineşti crescute lângă fântânile secate, ochi morţi cu privirile mâncate de albeaţă.

Visase deci pe Polo, păunul.

Întorcându-se în camera lui, Tonio îşi mai spuse odată că altă soluţie nu are decât să-şi vândă casa părintească.

Aşa ca oamenii şi lucrurile îşi au moartea lor.

III

După amiaza cu mama Giulia. Toamnă veneţiană

Pe străzile de apă ale Cetăţii, luminile irizate ale unei după amiezi de sfârşit de Octombrie, înfăşura casele cu un fel de boare de cristal, proiectând pe faţa canalelor peisajii ireale.

Tonio comandase o gondolă, pe al cărui scaun de catifea roşie,

Scanned with OKEN Scanner

ca de fotoliu ducal, se instalase regeşte. Dase perdelele la o parte lăsându-se uşor pe spate ca şi când ar fi voit să soarbă cu nesaţ în ochii lui prezenţele ce se desfăşurau în jur. Lângă ciocul din faţă al bărcii gondolierul vâslea monoton, măsura ritmul unui ceasornic de clepsidră pe cale de a se goli.

Trecură din mare în cetate pe canalul ce despărţea palatul dogilor de închisoarea sa. O punte suspendată parcă sub cer, lega două lumi, la stânga cea râvnită de toţi, a unor trepte ce urcau până la scaunul cel mai de sus al tronului dogesc, la dreapta, cumplita cădere, urmată de dezonoare, oprobiu public şi nu rar de moarte. Coridoare lungi, scări de aur săli dintre care unele poartă pe tavane capodopere de Veronese, alături de celule pierdute în întunerec, lângă culcuşurile ude ale şobolanilor.

Contrastul acesta impresionant corespundea unei Veneţii care pusă înaintea unei oglinzi, refuza să-şi recunoască unul din chipurile ei, ţinut ascuns, departe de văzul oamenilor, sub o mască. Ceea ce se întâmpla după pereţii palatului luminos, ca de cristal, şi în silueta lui răsfrântă în închisoarea tenebrelor reci, nu prea se ştia, pentru popor erau rezervate figurile solemne ale păpuşilor îmbrăcate în atlazuri colorate, ieşite în zile de sărbătoare pe balcoane, răspundeau cu chipuri de ceară, saluturilor de jos.

Tonio îşi aminti de bunul şi blândul Alfio, student la Padua, pe care un cunoscut, şi ceva neam cu el, îl rugase să-i ducă o scrisoare, profesorului de retorică de la Universitatea paduană. Ca din întâmplare la tânărul căutat sub porţile Cetăţii, se descoperise scrisoarea conţinând planul amănunţit al unei conjuraţii îndreptată împotriva statului veneţian şi al dogelui. Cu toată nevinovăţia lui, evidentă de altfel, dar fiindcă Alfio nu vroise să desvăluie pe cel ce îi dăduse scrisoarea, fusese condamnat la zece ani închisoare, fiind aruncat într-una din celulele acelei temniţi negre, vara încălzită ca un cuptor, iarna rece ca de ghiaţă, de unde se spunea că avea acoperişurile şi zidurile de plumb.

Fiindu-i milă de Alfio îşi puse în mişcare toate cunoştiinţele pentru a-l salva de la aşa o mizerie fizică, precum era viaţa în închisoarea veneţiană. Dar în încercările lui disperate nu reuşise să

Scanned with OKEN Scanner

aducă problema nici până în anticamera dogelui, condamnații politici de comitetul celor 100, nu puteau fi grațiați decât de conducătorul Veneției, Dogele, și aceasta după o sentință ce trebuia să fie consfințită până la urmă și de câțiva din cei 100.

Atunci văzuse Tonio ce ușor e în Veneția să ajungi în închisoare și cât de greu, mai apoi, este să fi scos din ea. De fapt cetatea lui îmbătrânise, faptele erau stăpânite mai mult de scriptele completate de funcționarii curții de Judecată, înmulțiți ca lăcustele. Și cum se întâmplă de-obiceiu, fiecare funcționar, pentru a-și arăta favorurile, trebuia uns cu câte-o pungă de aur. Tonio avusese ocazia să simtă pe propria-i piele, ce va să zică dictonul că "până la Dumnezeu te mănâncă Sfinții."

Cetatea Veneției suferea nu numai de bătrânețe dar și de corupție, nu cunoștea lege mai puternică, decât cea a banului. Lucrurile aveau și o parte tragică, dacă se ținea seama, că cetatea dogilor sărăcise mult, deci își pierduse strălucirea bogățiilor de altădată, cetățenii ei însă, și nu numai cei nobili, nu vroiau să se acomodeze noii realități, punându-și o limită luxului și huzurului moștenit din trecut. Fiecare nu își vedea decât de interesele sale personale, asupra cetății putea să vină și potopul.

Trecuseră așa dar câțiva ani, fără să poată face ceva pentru cauza prietenului Alfio, când o întâmplare ajunse să schimbe complet cursul evenimentelor. Se întorcea acasă, noaptea târziu, pe cheiul grecilor, când într-o piațetă, aproape de locuința lui, desluși în întunerec câteva siluete, năpustite asupra unei umbre căzută în genunchi, o loveau furios cu pumnalele. Era prea slab să intervie, dar când făptașii au dispărut n-a putut să treacă nepăsător pe lângă cel lăsat muribund pe străzile pustii ale nopții. Îl duse la el acasă și îi dădu toate îngrijirile, chemându-l în ajutor și pe doctorul Zampeti, vecinul său. Ca prin minune, ajutat și de tinerețea sa, rănitul, un cavaler de-o frumusețe de Adonis, prinse puteri și după câteva zile, după părerea doctorului, se afla în afara oricărui pericol. Atunci auzise Tonio că tânărul era unul din nepoții dogelui, o mare familie venețiană ce și-a cinstit numele în luptele cu flota genoveză, ajunsă la porțile Veneției. În noaptea respectivă junele a fost sur-

Scanned with OKEN Scanner

prins în patul unei doamne, soția unuia dintre primii consilieri ai Curții. Aceasta era o altă față a orașului de pe lagune, în plină zi purta solia luminii, Noaptea, roaba crimelor și a adulterelor își petrecea drama fără cuvinte, doar în gemetele nearticulate ale Morții. Tainele mute ale nopților fără lună.

Tânărul, fiind în pragul căsătoriei, dorea să se păstreze totala discreție asupra aventurii, oficial figura ca plecat într-o misiune la Ancona. Îi promisese o recompensă grasă lui Tonio pentrucă îi salvase viața dar el i-a cerut eliberarea din temniță a prietenului său Alfio, și în câteva zile o primise.

Reîntâlnirea cu Alfio a fost o surpriză, cei câțiva ani de închisoare au transformat pe tânărul suav, sensibil ca o mimoză, într-un bărbat violent, având sticliri de bestie în priviri. Ura Veneția și nu se gândea decât la răzbunare.

În cele din urmă părăsise cetatea, după ce însă câteva cunoscute personalități ale orașului, întâmplător făceau parte dintre judecătorii lui Alfio, au fost găsite, dimineața, în pragul casei lor, înjunghiate.

De mult nu mai auzise nimica de el, când un prieten din Cipru, cavaler de Malta, într-o scrisoare îi amintea de greutățile pe care le aveau trupele și corăbiile dogelui cu răsculații de pe insulă, al căror șef, lucru curios, era tot un venețian, un oarecare don Alfio, fost student la Padua pare-se întemnițat pe nedrept în închisorile de plumb.

Atunci înțelese Tonio că n-o să-și mai vadă niciodată prietenul, ca patriot simțea pe undeva o strângere de inimă, gândindu-se că prin el acest dușman al Veneției a luat drumul libertății. În orice caz de-atunci prietenul său Alfio era trecut de el printre cei morți.

Gondola părăsise demult palatul dogilor, înainta acum prin niște canale întortochiate, adevărate labirinte acvatice. Îi apăru deodată casa uitată a lui don Alvaro, cu ferestrele zăvorâte părea nelocuită.

Pe don Alvaro îl cunoscuse la o elevă de-a lui căreia îi dădea lecții de muzică, el venea acolo ca medic. Așa s-au împrietenit, Tonio vorbindu-i de muzică, și de teoria ei, Alvaro fiind curios să-i pătrundă secretele, tainele compoziției și ale structurii intime a contrapunctului. Susținea că o partitură ar fi în ultimă analiză o

Scanned with OKEN Scanner

problemă de matematică, de algebră mai bine zis, notele corespund de fapt cifrelor.

Don Alvaro era prin excelență om de știință, observația lui se îndrepta numai spre faptul concret, căzut sub simțuri. Deși îl găsea obișnuit cufundat în cărți, nu împărtășise decât târziu de tot, unele din tainele sale, cu care se arăta avar ca un alt negutător din Veneția.

Îi povesti că ucenicia și-a făcut-o la Paris, unde s-a simțit atras de studiul misticilor și al maeștrilor în magie și cabală. Dintre cei mai apropiați l-a impresionat suedezul Ulfala; acesta prin experiența lui arătase că omul poate să-și stăpânească sufletul încât să-l conducă până în lumea de dincolo, a spiritelor și îngerilor lui Dumnezeu, înțelegându-se cu ele. Ulfala era un fel de descoperitor al unui limbaj nou, al metafizicului.

Pentru don Alvaro acest fluid al spiritului, se prezenta ca o cantitate materială posibil a fi stăpânită și chiar dirijată de unii, printre ei numărându-se și el, pe care, ca medic, se hotărâse s-o pună în slujba vindecării bolilor. Așa după nenumărate exerciții și ritualuri, apropiate de cele ale vechilor indieni citite de el într-o carte cu scoarțe groase din piele de Buchara persană, izbutise să poată transmite fluidul misterios ce-l poseda și bolnavilor, alungându-le cu forța cea nouă duhurile rele încuibărite în trupul doborât de boală. Și pentru a-i demonstra că nu e șarlatan, don Alvaro i-a permis să participe la câteva ședințe în care magnetismul lui spiritual îl transmitea bolnavilor, vindecându-i.

Desigur practicile neobișnuite ale lui don Alvaro, i-au creat un renume de doctor minune, casa lui era plină de pacienți, aceștia așteptau până și în stradă, aglomerând-o. Succesele lui don Alvaro umpluse de invidie și grijă breasla medicilor, fără să poată deocamdată interveni. Invidia medicorum pessima, îi plăcea lui don Alvaro să repete.

Ocazia atacului hienelor s-a ivit când cu moartea unei copile, chiar în cabinetul lui don Alvaro, dusă la acesta într-un somn profund, deci pe jumătate moartă. Medicul încercase în van s-o readucă la viață, copila murise chiar în brațele sale. De-aici a pornit tot scandalul, colegii l-au denunțat ca vampir, unul ce suge sângele

Scanned with OKEN Scanner

nevinovat al fecioarelor și l-au dus în fața Înaltului Scaun judecătoresc, ca pe unul ce-și merita moartea pe rug.

Un prieten al lui don Alvaro, tot medic, a avut fericita inspirație să deschidă craniul moartei și să-i scoată creerul, prezentându-l în fața marelui Judecător și a demonstrat că fata n-a murit din cauza unei practici nepermise din partea lui don Alvaro ci fiindcă în foițele ce acopereau creerul s-a rupt o vână, una dintre acele descrise încă de anatomul roman Herophilus.

Așa a scăpat don Alvaro de la moarte fiind însă expulzat din Veneția, pe care a trebuit s-o părăsească pe furiș, atunci având prilejul să mediteze asupra zădărniciei celor lumești, admiratorii lui de până mai ieri, au vrut să-l omoare cu pietrele.

Nici de don Alvaro nu mai auzise, probabil că plecase peste Alpi, acolo unde mai existau mulți confrați, slujitori ai lui Hippocrate, specializați în misterele magnetismului uman. În Italia, era de părere Alvaro, biserica forma o stavilă în calea desvoltării științei.

Gondola ajunse însfârșit în piața spitalului San Marco, pustie în aceea după amiază, câțiva copii se jucau sub impunătoarea statuie a lui Colleoni. De câte ori poposea aici, nu putea să nu-și amintească de hramurile de odinioară din piață, a sfinților San Giovanni și Paolo, când o lume pestriță și sgomotoasă o umplea cu jocurile și bazarele lor orientale.

Dintre venețienii tare mândrii de statuia călare din piața lor, puțini știau că este opera a doi străini de cetate: a sculptorului florentin Verrocchio și a cavalerului Condotier din Bergamo. Dar uitând toate acestea, se putea vedea că acest Colleoni este cel mai măreț căpitan, coborât împreună cu calul său, în pas cambrat de defilare, din țara basmului, ridică în piatră, un vis care nu va mai fi nici când întrecut.

Intrase în spitalul San Marco, pe sub arcadele de marmoră policromă, fațada lombardă ieșea și mai în relief pe lângă cea neterminată cenușie a bisericii. În fund pe coridor, într-a treia cameră la dreapta o găsise, în pat, pe mama lui Giulia, alături mai erau câteva paturi, goale însă.

Scanned with OKEN Scanner

Întâlnirea cu mama sa, pe care o vizita mai în fiecare săptămână, îl impresiona întotdeauna. Era legat de această femeie, mama Giulia, ca de nicio altă ființă, cu ea trăise cea mai bună parte a vieții sale. Tatăl său murise pe când era încă copil așa că ea îi ținuse loc și de tată. Nefiind o femeie urâtă a avut mulți pețitori, dar pe niciunul nu l-a putut socoti tatăl copilului ei. Ca Penelope, îi refuzase pe toți, fără a mai avea speranța întoarcerii lui Ulise. A trăit în continuare numai pentru copilul ei.

Din multele întâmplări, lui Tonio îi venea des în minte, fuga lor împreună din Veneția, pe timp de ciumă, la Padua. Au plecat noaptea, convoiul cenușiu, în tăcerea lui părea compus din soboli scurmând pământul. În Veneția luase foc portul așa că în urma lor cetatea părea mistuită de focurile iadului, de unde ei încercaseră tocmai să scape. Astfel au ajuns dimineața, pe ceață în Padua. Făcuseră drumul pe jos, desculți, tălpile picioarelor le era numai bășici, dar fericirea îi stăpânea știindu-se scăpați de primejdie.

Acum stătea în fața lui o mamă Giulia peste care anii trecuseră, grei, lăsând bineînțeles urme. Și boala la fel. Femeia se făcuse mai mică, mai slabă. Câțiva dinți îi căzuseră din față. Așa știrbă arăta mult mai bătrână. Și totuși undeva în această ruină a trupului, sufletul, sufletul ei a rămas același, fiindcă înaintea fiului, ochii ei începuseră să prindă viață și să devie ceea ce a fost întotdeauna: mama Giulia. Ochii, aceste oglinzi ale sufletului.

Îl întrebă ce e mai nou pe-acasă, dacă avea grijă de toate, știindu-l neîndemânatec îi dădea instrucțiunile respective, repetându-le de fiecare dată, aceleași.

Tonio pentru a nu o necăji nu i-a pomenit nimica de intenția lui de-a vinde casa. Apoi ea începuse cu vechea ei durere. Vorbea îngrijorată de singurătatea lui Tonio, aceasta o neliniștea de-a-dreptul. Vroia să-și știe copilul la casa lui, acuma că împlinise 35 de ani, sosise chiar timpul să aibe și el o familie a lui. Mai ales că ea, mama Giulia, așa precum o presimte, nu mai are prea mult timp de trăit.

Auzind-o cum vorbește Tonio își zise că din cuvintele mamei Giulia se poate vedea că și Moartea ca și orice act al Vieții este o Taină, din care omul trebuie să se împărtășească, acceptând-o, senin

Scanned with OKEN Scanner

și împăcat cu sine însuși. Așa precum o face și mama Giulia, având privirile îndreptate spre cei ce rămân, ca alte taine ale pământului.

Subiectul îl jena, dar Tonio promitea mamei Giulia că o să se gândească serios la viitorul său, deși în sinea sa, în tainița inimii sale, era convins că destinul lui e de-acum pecetluit. Cu el, familia lor va trebui să se stingă, deaceea va rămâne singur, nimeni nu are nevoie de dânsul, pentru că poartă în el un blestem, sortit din sângele lui lăsat moștenire de către străbuni.

Se despărțise de mama lui, îmbrățișând-o, iar ea l-a sărutat pe frunte. Îl urmărise apoi cu ochii, plini de dragoste și tristeți, ai mamei Giulia, în urma lui tot mai mică și mai depărtată.

O jale adâncă pătrunse în inima lui Tonio, neputându-și opri lacrimile care-i curgeau pe obraji. Se trezi în biserica San Giovanni și Paolo, pentru prima oară uitând de cimitirul de piatră al dogilor, căuta doar stiharele albe și brațele ridicate spre cer ale preoților care slujeau la altar. Începu să se roage, profund, cu disperarea unui înecat când așteaptă ultima salvare. De fapt numai știa decât Tatăl nostru dar îl repeta aproape ca pe-o litanie lipsită de cuvinte, înșirată pe boabe de mătănii.

Aceste rugi n-o mai putură însă ajuta pe mama Giulia decât poate pe drumul ei spre țărmii de dincolo ai limbului. Murise chiar a doua zi.

Părăsind toate cele pământești îl lăsase pe iubitul ei copil, Tonio, cu totul singur.

IV
Balul de iarnă de la Palat

Și viața lui n-a mers în sus ci numai în jos.

După moartea mamei vânduse casa și-și luase o cameră pe chirie, ceva mai la marginea Veneției, în parohia Santa Maria degli Scalzi.

Nici la Fenice cu orchestra nu mai ajunse să cânte fiindcă până la urmă l-a refuzat pe Antonio Rizzi, punându-se cu el, rău, pentru

Scanned with OKEN Scanner

totdeauna.

Nici de însurat nu s-a însurat. S-a încurcat cu dona Elvira, spălătoreasa care pe lângă meseria de bază, mai avea și diferiți mușterii ce-i aduceau ceva câștiguri, deși nu prea multe, deoarece femeia la cei 30 de ani împliniți începuse să se ofilească. O făcea nu numai pentru bani dar și în amintirea anilor ei din tinerețe, când se puteau lăuda mai toți venețienii că în schimbul unui pumn de gologani, au trecut prin patul frumoasei Elvira. Acuma cu Tonio trăia o lună, pe când două era plecată, întotdeauna jurând că nu se mai întoarce dar până la urmă își călca promisiunea. Avea o slăbiciune pentru Tonio și el pentru ea. În fond amândoi erau două ființe pe care viața îi aruncase dincolo de hotarele drumului ei, cel obișnuit și căutat. Bălării între oameni, Tonio și țiitoarea lui dona Elvira.

Nici pe la bibliotecă nu mai mergea. Se schimbaseră cei știuți de el, iar cu cei noi veniți nu prea se înțelegea. Nu mai avea nimic comun cu acești tineri, deși încă nici el nu se putea considera bătrân la cei aproape 40 de ani ce încă nu-i împlinise. Mama Giulia avusese dreptate: după moartea ei a rămas singur. Ca un câine. Nici pe la San Sebastiano, de la moartea monseniorului Zacharia, n-a mai dat.

Ca să nu piară de foame tot muzica îl ajutase, dar nu cea de la care plecase, a lui Bach și Monteverdi, ci una mai de toate zilele, cerută de petrecerile ținute, în ultimii ani lanț, în Veneția. De parcă lumea înebunise cu totul.

Așa își înjghebase o mică orchestră, lăutar al balurilor, muzicantul carnavalurilor venețiene. Devenise pe această cale cunoscut și chiar ridicat la un fel de rang de șef de ceremonii, lui îi revenea sarcina să asigure fiecare petrecere cu orchestra ei.

Purtat de Veneția, care se distra, Tonio aproape nu lua act conștient de decadența lui morală. Îi plăcea să fie întotdeauna prins în vârtejul vieții, aceasta avea singură importanță pentru a se simți mulțumit și fericit. Trăia mai departe conform filosofiei iubite privind prețul momentului dat lui, trebuia să-i storci toate esențele și pe urmă să-l arunci și să nu te mai uiți la el, la fel cu tot trecutul tău, căruia nu mai merită să-i dai nicio atenție. Viața n-are nici tre-

Scanned with OKEN Scanner

cut, nici viitor ci numai prezent, acestuia cârmaci și stăpân să-i fi.

Tonio nu pricepea că filozofia lui este cea a unui disperat, condamnat iremediabil.

În acea seară, una din ultimele lui Decembre, Tonio se pregătea pentru marele carnaval de iarnă, invitat cu orchestra sa, în sala palatului Orsini. În respectiva zi îi venise în minte din nou făgăduința ce-o făcuse mamei Giulia, convins că încă nu e prea târziu să-și poată salva viața, dona Elvira, de data aceasta, credea că l-a părăsit definitiv. O vecină îl informase foarte discret că s-a înhăitat cu grecul Mihailitis, măcelarul. Astfel pe Tonio îl apucase dorul nostalgic după o altă viață.

Luând parte la un bal mascat, era nevoit și el și orchestranții să se costumeze. De mult dorea asta și acum putea să-și împlinească un vis luând masca lui Pierrot sau Gilles. Avusese întotdeauna admirație, urmărind cu interes reprezentațiile cu Dulcineea și Polichinelle, date de artiștii ambulanți ai Comediei dell'arte pe străzile Veneției, îi rămânea obișnuit sufletul la acel nefericit Pierrot sau Gilles, mințit, înșelat, unul de care nimeni n-are nevoie. Oare nu era el un Pierrot sau un Gilles prin toată viața lui, dar nu din carton și hârtie ci om cu adevărat, suferind și plângând, în carne și oase? Vroise întotdeauna să intre în rolul acestui magnific personaj, să-l joace sincer, și fără ajutorul sufleurului, el însuși în persoană. Pe față nu-și va pune mască ci-și va vopsi chipul cu pudră albă și alifii moi; îl va transforma într-o mască a lui Pierrot sau Gilles, vie, neretușată.

Gata îmbrăcat, în oglindă descoperea deodată înaintea lui un ins străin: avea pantaloni și cămașă, albe cu reflexe argintii, haină cu un guler dantelat alb, două buzunare și un rând de nasturi mari din păr de cămilă, vopsiți mov. Pantalonii îi lăsau gleznele neacoperite, îmbrăcate în ciorapi gri, în picioare cu pantofi de satin albi, legați cu panglice roze. În cap purta o beretă cu margini rotunde prinsă pe tâmple cu un șnur galben, în rest de-o culoare cărămizie-albăstruie a cerului venețian, iarna. Chipul vopsit părea nemișcat cu luciuri ca al unei păpuși de porțelan. Nu-și recunoscu după întreg acest machiaj, decât ochii, aceștia erau ai lui, împrumutau lui Pierrot și

Scanned with OKEN Scanner

Gilles, o tristețe fără margini. Pierrot sau Gilles pus să împartă bucurie tuturora, era el însuși un nenorocit: o floare strivită de turmele nebune ale destinului.

Dar mai apoi Pierrot sau Gilles coborî din oglindă și începu cu o tiță sub braț să alerge zglobiu printre oameni, amestecându-se printre ceilalți și celelalte măști de pe stradă.

Programul balului de la palat avea un tipic peste care nu se putea trece. Începea cu un scurt concert de muzică de operă, producându-se vocile tinere ale orașului. Pe urmă balul, pe sub miile de policandre aprinse, ca un cer înstelat, cu dansul doamnelor și domnilor de rang princiar.

Pentru aceștia se cântau menuete și cadrile, cu tacturi solemne, ca ieșite din orchestre dirijate de heruvi. Ei, bărbații, cavaleri, aveau pantofi de lac, negrii, cu ciorapi albi, costume albastre, încinse cu cordoane late prelungite cu eșarfe diagonale roșii pe pieptul plin cu medalii, acestea din urmă strălucind, ca niște bulgări de diamante, cu reflexele unor curcubee împrăștiate în cioburi. Ele, prințesele, contesele și tinerele marchize, erau mai diferit îmbrăcate, fiecare avea culoarea ei proprie. Se distingeau pe parchetele lustruite ca oglinzile, rotiri de robe largi, unele albe, altele negre, cu tivuri pe margini dantelate, strânse apoi pe trup, ridicate pe piept ca foile de roze, în aceeași beție de alb, albastru deschis, verde marin, galben și violet. La umeri erau decoltate, ca o poiană de crini, la gât cu-o panglică trandafirie prinsă în față cu-o broșă de safir sineliu, iar părul strâns într-o plasă înfășurată în jurul cununelor bătute în pietre de-ametist. Pietre prețioase și perle purtau la gât și piept, iar pe degete un norod de inele, uneori ascuns după un evantai vioriu din pene de struț. Sclipirile nestematelor păreau a fi ale unor policandre mobile răsfrânte în jos pe foșnirile marmorei cu vine albastre. Văzute de sus, pentru Tonio, dansurile păreau un cor de lumini înaintând pe verande de sticlă.

În acest bal princiar se ducea un cult trecutului și prezentului, fiecare doamnă avea libertatea să se îmbrace în costumul secolului ce-l simțea mai apropiat de inima ei. Pentru reușita formelor policrome și luxul de eleganță, meritul vestitelor croitorii venețiene, nu

Scanned with OKEN Scanner

poate fi deloc neglijat.

Puțin înainte de miezul nopții cortegiul nobiliar se retrăgea cu tot fastul cuvenit, făcea loc cu ușile deschise, tuturor celorlalți, acum apărea mulțimea măștilor dornice să petreacă.

De fapt așa începea adevăratul carnaval de Decembre al Veneției, muzica deodată lua galopuri de carusel cu piruetele nestăvilite ale rochiilor albe, galbene, verzi, albastre, lumea pestriță a măștilor de mătase și dominourilor, totul contopindu-se într-o mare colorată, învârtită nebun, dădea celui ce-o privea senzația de cădere în gol.

Pierrot sau Gilles se amestecă în iureșul mulțimii intrată în delir. Era ora când măștile puse pe obraji făceau să se risipească cele de pe simțuri, sluga și doamna ajungeau la îmbrățișarea atât de mult visată.

Dar mai sunt alții, cuprinși de febra căutării, în acea noapte se socoteau trădați, cu rosturile pierdute și prădate. De aceea aceste măști vor da pe celelalte la o parte, uimiți când văd că n-au descoperit ființa căutată, chipurile desgolite apăreau schimonosite și batjocoritoare, îi făceau cu tifla, ori îi arătau alte gesturi mai indecente.

Cei mai mulți renunțau, recunoscându-se în acea noapte trădați și învinși, își plângeau retrași amarul. Rar se întâmpla câte unul să nu mai poată trece peste pragul acelei clipe, al cărei rob înlănțuit se simțea. La carnavalul de anul trecut, s-a găsit o astfel de mască chinuită, spânzurată de-un cuier, în loja dogelui, cea plină de oglinzi pe pereți. Proiectată până departe, în mii de forme, de oglinzile puse față în față, în loc de-o mască părea atunci spânzurat de un cui, cu silueta prelungă, vânătă, întreg carnavalul Veneției. Ca o haină de mult aruncată. O umbră a scrinurilor ruginite.

Dar această imagine a durat puțin, nici un moment, până l-au dat jos pe nenorocitul ce nu mai vroise să trăiască, și-au repus în strălucirea lor pereții cu stofe galbene, și numai oglinzi.

Scanned with OKEN Scanner

V
Noaptea. Cu don Pedro

În toiul acestei petreceri disperate, Tonio percepu deodată o senzație stranie în urechi, începând să-i țiuie, să-i bată ca niște ciocane pe nicovală, tot capul îi era învăluit de zgomotele ce-i provocau dureri în întreg corpul, de parcă ar fi fost străpuns de săgețile sfântului Sebastian. Spre groaza lui se vedea tot mai izolat de cei din jur, nu le mai auzea vorbele și mișcările. Reveni la orchestră, pe care n-o mai auzea, decât o vedea, cu gesturile neverosimile ale unor păpuși de cârlț. În acel moment înțelese că-și pierduse auzul, viața i-a luat și ultima iubire, Muzica.

Cu greu își făcu loc prin mulțimea care-l agasa, nu-i dădea pace, încerca să-l atragă în mijlocul ei, lângă perechea aleasă de el, cu chip de paiață. Nemaiauzindu-i, figurile lor păreau deformate enorm cu gurile căscate, nasuri întoarse, frunți strânse în riduri adânci, ca de plastilină.

Ajunse însfârșit pe străzi unde era așa o nemișcare încât nu știa dacă e chiar o atât de mare liniște sau asta se datora urechilor lui surde. Pâlcurile de petrecăreți trecând pe lângă el, nu le deslușea decât prin gesturile lor monstruoase, ceea ce îi dădea de-acum certitudinea că își pierduse definitiv auzul.

Tonio intrase într-o liniște profundă, interioară.

Rătăcind pe străzile luminate ale Cetății, sub un felinar ce ardea cu o flacără slabă, verzuie, se întâlni cu un bătrân. Acesta începu să-i vorbească dar curând îi desluși surzenia. Și pentru a se face priceput dădu să se slujească de diferite imagini, adresându-se numai ochilor. Așa îi aduse înainte un tablou, nu greu de recunoscut, corespundea copiei mici din camera lui, a Nunții din Cana Galileii de Veronese. Numai că acest tablou era tot așa de mare ca cel pictat de Veronese, iar personajiile se mișcau fiind vii. Bătrânul trecuse pe lângă muzicanții reprezentați de Tițian, Tintoreto, Palladio și Veronese însuși, oprindu-se la un domn așezat în aripa stângă. Arătă spre acel personaj, apoi spre el, astfel îl făcu să înțeleagă, este don Pedro, străbunicul său, la înfățișare nu așa cum îl

Scanned with OKEN Scanner

ştia din pictura lui Veronese, ci bătrân cum a arătat când a murit.

Tonio ar fi vrut să mai zăbovească asupra acestei Nunţi din Cana Galileii a lui Veronese, atât de dragă şi de cunoscută, numai că acuma o vedea mai vie şi strălucitoare decât oricând. Dar se părea că don Pedro n-avea timp, fiindcă ridicând mâna, tabloul dispăruse, şi răsări în locul lui faţada cea barocă a lui San Mosé.

Merseră mai departe şi după câţiva paşi ajunseră în piaţa San Marco, luminată ca ziua, deşi încă nu se făcuse ziuă. Şi dacă privea bine, vedea că tot un fel de lumină puternică era, dar nu cea a zilei.

Niciodată nu-i apăruse biserica San Marco aşa de majestuoasă, mozaicurile de la porţile sale fiind noi şi de aur. Cupolele mai înălţate ca de obiceiu, iar cei 4 cai aduşi de la Bizanţ, erau întregi, în aur nou. Acolo se afla şi ceasul bătut de doi mauri pe rând, la fiecare oră şi campanila sveltă, ca trepte spre înălţimi.

Piaţa era plină de oameni, aranjaţi însă într-o anumită ordine ca şi când ar fi fost o procesiune. Recunoscuse pe toţi dogii Veneţiei, aliniaţi cronologic, aşa cum au domnit pe scena Cetăţii de pe lagune, unii mai în faţă alţii mai ascunşi, după cum le-a fost rolul în istorie. Toţi defilau îmbrăcaţi în mantii de purpură, la gât cu blănuri negre cu dungi albe, în cap având tricornul, potcapului dogesc. În calea lor Bucentaure formau un pod, al navelor de aur, legau San Marco cu San Giorgio Maggiore, sărbătorind prin aruncarea inelului cu agată în ape, logodna veşnică a Veneţiei cu Marea, sub paza steagurilor leilor Adriaticei.

Dar Tonio fusese repede răpit de lângă această panoramă veneţiană, ochii lui erau atraşi de un om înalt, un cavaler în fruntea unei expediţii, purta daruri exotice aduse din depărtata ţară a Chinei. Semăna cu Marco Polo aşa cum şi-l închipuise în copilăria sa.

Dar don Pedro nu-i dădea răgaz de meditaţie, îl târî în mijlocul unei mulţimi în care printre tinerii lui Soliman cu turbane mari şi albe, se distingeau femeile veneţiene, unele mai împodobite, cu cercei, brăţări şi mărgele de perle, avându-le înşirate şi în părul pieptănat înalt, aşa cum stătea bine unor curtezane, altele îmbrăcate mai simplu în rochii galbene, cu cămăşi albe ţesute cu fir roşu la gât, pe umeri pelerine brune, părul lung purtând podoaba unui văl roz, de

Scanned with OKEN Scanner

atlaz. Printre ele se plimba un tânăr pictor, cu ochii pierduți în zări, numit Vittore Carpaccio.

Mai departe în piață treceau principii artei venețiene: Giovanni Bellini, Tițian și Sansovino. Ultimii doi stăteau de vorbă cum o făceau de nenumărate ori aici în piață, pe vremea când stăpâneau cetatea ca doi împărați. Amândoi, dar mai ales Tițian Vecellio, și-au păstrat tinerețea de odinioară. Lângă ei, mai la o parte, cu mutra de maimuță, mâncat de bube și în zdrențe, vraciul calomniei, Pietro Aretino.

Urmează, din spate, ceva mai ascunși, Tintoretto, Veronese și un pictor grec Theotokopoulos, din Creta, care, nemulțumit de tirania pictorilor venețieni a luat drumul Spaniei, unde mai pe urmă și-a împlinit promisiunea și-a realizat o artă pe măsura maestrului Tițian.

Piața era plină de culori, venite nu în cele din urmă de la portul venețienilor cu pelerine negre și berete roșii, peste cămăși albe cu cravate albastre iar în picioare sandale cu ciorapi albi. Într-un colț se adunau hulubii, purtători ai răvașelor ce soseau de la împăratul Germaniei din Augsburg sau de la curtea regelui din Franța.

Tonio nu pătrundea chiar bine intenția străbunicului său, don Pedro, prin această excursie în trecutul Veneției, extraordinară nu-i vorba, dar de-acum prea bine cunoscută. Și tocmai când vroi să-i pună o întrebare, simți sub picioare pământul mișcându-se, ca într-un cutremur, aruncat cu fața în jos, vederile i s-au întunecat. Așa ceva trebuie să fi trăit și soldații puși la paza mormântului lui Christos, când acesta a înviat.

Probabil fusese lovit la cap în cădere și leșinase, fiindcă atunci când își deschise ochii avu impresia că se trezește dintr-un vis.

În fața lui apăruse o piață San Marco ce-și pierduse toată culoarea și cu ea la fel și cealaltă Veneție, Canal Grande fiind o înșiruire de palate mohorâte, cenușii. Și mai rău arăta mulțumea de canale mai ascunse, cam în cartierul unde își avea ultima locuință, apele emanau mirosuri de morți și gunoaie. În locul venețienilor cu veșminte colorate, treceau grăbiți oameni îmbrăcați uniform, cu obrazuri palide și surtucuri gri. Vechii locuitori, băștinașii Veneției

Scanned with OKEN Scanner

erau rari: unul așezat la o tejghea își vindea vinurile, altul cânta cocoțat pe-o tribună un madrigal, servit ca desert îndrăgostiților adormiți la masă cu nasul în punciul, preparat cu mai multă apă decât rom. Nu puțini aveau prăvălii, vindeau sticlă colorată de proveniență din Murano.

În sfârșit, mai văzuse unii în fruntea unor grupuri de cetățeni speriați, necunoscând limba italiană, vorbeau un fel de dialect păsăresc, prin aceștia li se prezentau monumentele Veneției. În pauza dintre două relatări, străinii puteau să se pozeze în mijlocul hulubilor sau chiar având unul în palmă, pentru asta cumpărau pe nimica boabe de porumb, nada hulubilor.

Abia atunci Tonio intuise că don Pedro îl transpuse în viitorul Veneției, într-un secol în care cetatea va deveni muzeu, preocuparea cea mai nobilă a venețianului fiind una de cicerone, orașul de pe Lagune va ajunge un fel de curiozitate a Europei așa cum sunt și au fost odată templele grecești sau piramidele Egiptului.

Vroise să se întoarcă la carnavalul său de sfârșit de Decembre, dar în sălile de odinioară, în loc de oameni numai jucau decât schelete fără măști și costume.

Schelete ce-și arătau impudic goliciunea, atât mai rămăsese din tot carnavalul și sărbătoarea lui cântată și dansată.

Și dacă întoarcerea numai era posibilă, s-ar fi putut, își zicea Tonio, ca de fapt tot ce-a trăit el, până acuma, să fi fost doar un vis, toată viața sa cu renunțările și neputințele ei, aparțineau în fond unui ins trăind ratările destinului istoric nu ale lui, ci ale prea iubitei sale Veneția.

Mai deschise odată ochii și îi apăru iar acea Veneție, pe care până azi n-o cunoscuse, fără culoare, fără rost, transformată în muzeu. Până și hulubii și-au uitat sborurile superbe de purtători de scrisori, poștași ai văzduhurilor legați de un pumn de boabe sterpe.

Dar ce găsea el trist, foarte trist, era faptul că locuitorii acestei cetăți nu purtau decât grija câștigului, pentru ei cetatea era un fel de vițel de aur de unde se mai puteau încă înfrupta. Față de rest se arătau insensibili.

Și tot privind la intrarea bisericii San Marco, Tonio observă că

Scanned with OKEN Scanner

apa mării începuse să crească în piață așa cum nu rar era aqua alta pe aceste locuri. Dar acum nu mai era vorba de un simplu flux mai agresiv al mării, când apa ajunsese aproape să înghită în valurile ei murdare întreaga catedrală San Marco, până sus, aproape de bolți.

Spre mirarea lui Tonio nimeni nu dădea atenție acestui cataclism, oamenii fiind preocupați numai cu afacerile lor, stăteau cu spatele la biserică.

Atunci încercă el singur s-o oprească din scufundare dar era prea slab să reușească. Nimeni nu vroia să-l ajute deși Veneția, Veneția lui dragă, se scufunda pentru totdeauna în mare.

Încercă să vorbească cu don Pedro, dar deodată, San Marco și întreaga Veneție dispăruseră, prăbușindu-se în întunerec.

În turn ceasul bătuse ora 4 după miezul nopții.

VI
Sfârșit

Tonio rătăcea pe străzile întunecate ale Veneției, înmormântată în neclintirile surzeniei sale, din când în când tulburat, de trecători ce păreau gălăgioși, fiindcă el nu îi auzea, ci îi numai vedea.

Pe don Pedro nu-l avea de mult lângă el. Rămase iar singur.

Simțind briza mării răcorindu-i fruntea, ghicise că se apropia de țărmul de unde veneau adierile unor zori de zi, pe care ar fi vrut să le vadă cu boarea lor argintie împrăștiind tenebrele din jurul său ca pe trupul unor păsări mari și negre.

Îi era deodată dor de răsăritul de soare al tinereții sale, când stătea la pândă să observe cum se amesteca roșul cerului cu azurul mării transformat în galbenul răspândit de aerul vaporos al lagunelor.

Pierdut în întunerec, fără auz, Tonio simțea că apa-i crește din nou sub picioare. Era aqua alta sau de fapt este Veneția care se scufunda?

O clipă pe canal în spre Santa Maria Salute se făcu lumină, și-o văzu pe mama Giulia, călcând ca Iisus pe ape. Privirile lui Pierrot

Scanned with OKEN Scanner

și Gilles se încrucișară cu ale ei. Nuntă ale inimilor ce se întâlnesc dincolo de moarte.

Și-apoi primi o lovitură năpraznică în piept; spintecându-i trupul în două, îl aruncă în mare. Se lăsase peste el cea din urmă și necuprinsă întunecime.

Răsăritul acelei zile de sfârșit de Decembre a fost rece, cu coloane roșii de ghiață. Culorile cerului și-a mării nu s-au amestecat, fiecare rămase la locul ei, Veneția lipsită de lumina de totdeauna, părea o cetate moartă.

Primii trecători au găsit întâi o beretă de clown, cărămizie-albastruie, ca orizonturile de iarnă ale Veneției, mai încolo o pelerină albă având reflexe argintii cu un guler dantelat alb și un rând de nasturi mari din păr de cămilă, movi și mai departe o pereche de pantofi de satin albi legați cu panglice roze.

Și pe Tonio aruncat mort pe mal, zdrobit de una din corăbiile soțului donei Clara, pe când trăgea la mal.

Apele sărate ale Adriaticei șterseră fardurile lui Pierrot și Gilles fața lui Tonio apărea goală, fără mască, desfigurată de-o mare spaimă. Era a loviturei mortale primite? Sau a viziunii unei Veneții scufundându-se în ape? Cine știe.

Pe Tonio l-au înmormântat a doua zi într-un colț al cimitirului San-Michele curând surpat în valurile mării.

De la săvârșirea din viață a lui Tonio s-au împlinit 200 de ani. Și dacă noi îl amintim azi, înseamnă că se înșelase când se credea atât de singur.

Scanned with OKEN Scanner

Ana Meșterului Manole

I
Prolog

Motto: "Toți vor să aibe faima lui Manole meșterul, nimeni nu are gust pentru sacrificată."
Tiberiu Vuia

Catul stătea la masa lui de scris aplecat de-asupra paginii goale și a stiloului aflat lângă ea, ca sabia de partea armurii cavalerului.

Se făcuse de mult întunerec doar câteva raze de la felinarul străzii intrau în cameră învăluindu-l în alb negrul graficei nocturne. Gândurile îl năpădeau, șerpi ai Eriniilor tăiați de pe capul meduzelor cu ochii încremeniți de groază. Sufletul îi clocotea ca un vulcan gata să erupă. Singurătatea mult cântată de poeți și filozofi nu-i aducea liniștea visată, din contră îi împrumuta panica alertă a personajului kafkian prins în cursa unei groape adânci fără ieșiri, fântâna întunecatei disperări.

De totdeauna considera că asceza adevărată o săvârșești ca Sfântul Antoniu mai degrabă în mijlocul tuturor ispitelor decât izolat în Grădina deliciilor din Tebaida, prag de rai cu flori, viori ce cântă.

Dar teama de-acuma era de altă natură. Angoasa nu avea nimic livresc în ea, nu ținea de postura cine știe cărui fiu al secolului kirkergardian sau tracklian ci era una sinceră și puternică aproape îi paraliza ființa. Părea că undeva din colțul camerei îl urmăreau pupilele de uliu ale Destinului, gata să se arunce asupra lui să-l sfâșie. Iar el nu putea să facă niciun gest de apărare, doar să se

Scanned with OKEN Scanner

supuie loviturii fatale, să se remarce prin seninătatea cu care o primește asemenea Sfântului Sebastian săgețile soldaților săi.

În fond pentru fiecare om viața este o ascensiune pe Golgota: ca Isus fiecare poartă o cruce dar mulți când cad nu se bucură de ajutorul lui Simon din Cirene. Numai gustul acru al oțetului și loviturile de bici ale călăilor și-apoi răstignirea lui Varvara lipsită de orice glorie sau urmă de lumină.

Catul în singurătatea sa avea o frică metafizică, pentru el cerul se arăta gol, Dumnezeu, cum l-a declarat Nietzsche, mort. Trecuse de mult peste culmea drumului său pământesc se afla pe celălalt povârniș al lui Dante înainta cu pași repezi către sfârșit.

Recapitulându-și zilele nu avea ce să-și reproșeze. Nu ajunsese un scriitor de mare succes dar sacrificase totul pentru a-și realiza opera aflată în cea mai bună parte în manuscrise. Exact așa cum învățase de la marii lui dascăli, robii legendei Meșterului Manole. În mit artistul ca să-și înalțe creația pe soclul nemuririi ajunge să-și zidească soția și pruncul în altarul Mănăstirii, doar astfel s-a oprit să se surpe noaptea ce el zidea ziua. Printre alții Octavian Goga și Lucian Blaga au elogiat pe meșter iar Adrian Maniu îl ridică, Assunta profană, la ceruri. Interesant, dar niciunul nu s-a gândit la Ana. Filozoful Hegel comentând versiunea sârbă în care femeii îi sunt lăsați liberi sânii ca să poată să-și alăpteze copilul, o găsește monstruoasă.

Oare nu din cale afară de monstruos este să omori o femee ce poartă la sânul ei o fragă a Domnului?

Dar să zicem că totul nu a avut loc decât cum e cazul lui Catul pe plan spiritual, în Nousul lui Anaxagoras: Artistul, ca să se împlinească, și-a sacrificat iubita, a renunțat la ea părăsind-o. Nici el nu a murit deoarece nu i s-a cerut să se arunce de pe acoperișul bisericii, ba chiar din contră. Pe frunte i s-a pus cunună de lauri, i s-au adus numai laude astfel s-a tot bucurat și preafericit până am poposit la noaptea în care l-am surprins noi, stând la masa lui de scris aplecat asupra coalei albe cu stiloul lângă ea, sabie de partea armurii cavalerului.

În teroarea singurătății, ocean al tenebrelor, neant al abiselor

Scanned with OKEN Scanner

frământate de uraganele obsesiilor interioare, s-a arătat un licăr de lumină. Depărtat întâi ca cea mai depărtată stea din Calea Lactee apoi tot mai apropiată până să ia forma Luceafărului, descins din poemul lui Eminescu asemenea unui Făt-Frumos "în gând și în casă".

Pe Catul începu să-l stăpânească deodată dorul după Ana lui înmormântată la temelia faptei sale artistice. Nu mai era acuma să caute motivele despărțirii, realitatea era că ducea lipsa Anei lui Manole, nu ca pe o ființă anume ci ca pe un Ideal făcător de minuni.

Oare nu vorbește Platon în sublimul său Symposion despre Diotima, preoteasa din Mantineea? Nu ea l-a învățat pe Socrate iubirea Afroditei Urania cerească și dragostea Afroditei Pandemos pământească? Femeia apare ca un Daimon, intermediară între om și Dumnezeu, călăuză pe drumul desăvârșirii.

O astfel de viziune avea și Dante, când Beatrice realizează legătura dintre el și paradisul creștin, ea îi va aduce mântuirea binecuvântată de fecioara Fecioarelor, Maria.

Pe aceeași cărare a ideilor platonice Eminescu consideră că femeia este pentru bărbat un înger de pază coborât între oameni din armonia muzicii sferelor, îl poartă pe muritor către steaua lui originară.

Deci, recunoștea Catul, este o mare greșală să-ți sacrifici îngerul de pază, nu o greșală ci o nenorocire fiindcă îți pierzi prin ea steaua călăuzitoare, liniștea și pacea sufletească.

Acest adevăr îl cutremură pe Catul deoarece trebuia să recunoască cel puțin înaintea conștiinței lui că atunci viața sa a fost pusă pe un fundament fals, eretic.

Prezența amintirii Anei lui Manole avu darul să-i risipească umbrele tulburi stafiile înfricoșătoare ale spiritului.

Se însenină într-atâta încât îi veni idea să încerce o retrăire a legendei pe planul visului magic, să se întoarcă la întâmplările mitului așa cum a realizat-o Eminescu până în epoca lui Mircea cel bătrân.

Nu ar fi posibil să definească iubirea de pe insula lui Euthanasius între Cezara și Ieronim ca o asceză albă în doi?

Scanned with OKEN Scanner

Sub impulsul marelui său înaintaș, Catul încercă mirabila revenire pe roata timpului și spațiului. Dar nu i-a reușit până n-a luat cu el pasărea măiastră de pe umărul Dochiei reînviată ca o sculptură de Fidias în versurile din Memento Mori ale aceluiași nemuritor Eminescu.

Și ce-a văzut condus de Cumințenia pământului în împărăția tainelor o s-o aflăm mai departe scris chiar de mâna lui.

II
Retrăirea legendei

Cei doisprezece zidari ai lui Manole erau adunați în jurul focului ca lângă vatra unui altar. Flăcările jucau pe fețele lor bărboase, osoase, astfel că le făceau mai prelungi ca ale sfinților din strană, cât și pe mâinile aspre tăiate de vine îngroșate cum au cei ce lucră greu cu ele. Nu altfel vor fi arătat și cele ale pescarilor din Betsaida.

Un cer spuzit cu stele, înalt ca o cupolă de catedrală și zumzetul depărtat al munților de parcă ar fi fost chemarea urieșilor din adâncuri.

Câte-un astru în cădere împrăștia scântei în sus spre iezăr și izvoare.

(Comentariul lui Catul în deplină luciditate a eului său contemporan cu noi: Zidarii lui Manole cu mițura pe umeri aveau înfățișarea unor preoți daci așezați în rotonda sanctuarului de pe muntele Pionului, umbrele de la Masa tăcerii a lui Brâncuși. Sunt țăranii primitivi ai pictorului Șt. Dimitrescu).

Când Manole se așeză alături de ei nu clinti niciunul. Păreau preocupați cu oficierea unei liturghii, ritual citit ca dintr-o Carte a Cărților în flăcările din fața lor. Cină de taină păgână, grea de mistere, ca ugerele nopții atârnate de sfeșnicile Ursei mari.

Într-un târziu cel mai bătrân tuși apoi începu să-și spună păsul. Era de fapt al tuturora. Privea zidurile bisericii ridicate de ei ziua, se surpau noaptea în miez, astfel că munca lor părea zadarnică.

Au stat de strajă dar n-au văzut pe nimeni să vină să le distrugă

Scanned with OKEN Scanner

lucrul împlinit. Și cu toate acestea în zori, când roua picura, ca lacrimile îngerilor, de pe crengi nu se mai afla o cărămidă una peste alta.

Din necaz au coborât în sat și l-au rugat pe popă să le zică din cele 12 sfeștanii dar n-a ajutat la nimic. Atunci l-au căutat pe pustnicul ascuns într-o scorbură a coclaului Sihăstriei și după ce-au dat de el greu au avut până l-au făcut să vorbească. După mare trudă s-a învoit să iasă din nemernicia lui să li se arate dar numai după ce meșterii i-au promis să verse peste morminții din cimitirul satului, grâu copt îndulcit cu miere și vin de anțărț că tare erau flămânde și însetate sufletele strămoșilor după pomana fiilor cei vii. Din trupul lor sfințit, sub pământ, vor înflori livezile de pruni și cireși și se vor aprinde macii ca lumânările în policandre. Bătrânul orb a vrut să pipăie cum cresc coarnele mieilor noateni și să mai miroase trifoiul proaspăt cosit. Zicea că acesta și florile sălbatece poartă în mireasma lor urmele trecerii arhanghelilor cu săbiile de foc din Apocalipsă.

După ce i-au îndeplinit toate voile, sihastrul le-a spus că zidurile mănăstirii ca tot ce se află pe această lume stau sub puterea diavolului, făcătorul văzutelor și pământului însuși.

(Comentariul lui Catul: Așadar sihastrul era sectar bogomil: cum remarca Lucian Blaga influența lor în cultura populară s-a păstrat până astăzi în structura basmului ca și în multe datini și credințe săteşti. Interesant că bogomilismul a prins rădăcini în Franța de sud unde este cunoscut ca erezia catară cu evidente influențe în poezia provensală și prin ea până la dolce stil nuovo al lui Dante. De-aici dolce stil nuovismul lui Eminescu mult mai structural moștenit prin ce numea el plastic drept cumințenie a istoriei, adică rămasă trecutului în poveștile moșilor săi??? Vedem că aici Catul a pus trei semne de întrebare).

Le-a mai spus în cele din urmă înțeleptul orb că nu vor reuși să ridice mănăstirea până unul nu-și va zidi în peretele altarului pe ființa cea mai scumpă vieții lui. Și fiindcă toți au căzut la învoială că asta nu poate fi decât nevasta, au hotărât să treacă repede la fapte.

În zadar a căutat să-i convingă Manole că nu-i vorba de nici o

Scanned with OKEN Scanner

intervenție a Satanei, de vină este doar materialul slab primit și că în curând, după ultima comandă, lucrurile se vor remedia, cei 12 meșteri n-au vrut să asculte vorbele sale.

Astfel că Manole a trebuit să se supuie, rămânea să se hotărască cum vor aplica mai bine rânduiala.

În cele din urmă au stabilit și cei mai bătrâni au avut cuvânt mai greu, ca a doua zi chiar, să se urce pe creștetul dâmbului de unde se vede bine până în vale pe unde vin femeile să le aducă de mâncare și soția celui ce va fi prima văzută va trebui sacrificată după tocmeală.

A doua zi Manole și meșterii lui ca un sobor de judecată o așteptau pe cea dintâi.

Manole închis față de ceilalți își deschise pentru el sufletul amintirilor cele mai dragi.

Își iubea nevasta ca pe nimic în lume. Era cea mai frumoasă din sat și mândră nevoie mare. În ochii și părul ei negru ascuns în bună parte sub năframă, pare să se fi cuibărit întunerecul nopții, za cu bănuții de aur ai stelelor tremurată în apele lacurilor unde veneau să se spele ciutele sălbatece și puii lor, atâtea lumini jucau în marea privirilor ei. Albă îi era pielea ca neaua și crinii primăverii, mirositoare ca trandafirii paradisului. Roșie gura ca rodia și dulce ca mărul de Sfântul Ilie. În obraji îi ardea o poiană de bujori, din același fir îi era înflorată și ia albă, iar din unul mai gros erau țesute opregul și zadia. Chipul îi era mai gingaș ca al heruvilor și mersul mai majestuos ca al unei împărătese, zâna zânelor, Ileana Cosânzeana din basme.

(Comentariul lui Catul: Se pare că Ana descrisă de Manole este sora bună a Fetei cu zestre de Nicolae Grigorescu).

Dar de îndrăgit nu a îndrăgit pe fata cu mohorul codrului în ea ci pe femeea cum i-a fost după ce-au făcut nunta de s-au legat ca soț și soție. Atunci a putut să-i mângâie trupul gol și fraged, de la șold în sus cântător și fin ca lemnul viorii, umerii rotunzi, crizanteme involte și sânii, doi hulubi al căror svâcnet îl poți acoperi cu palmele.

Gura-i era mai parfumată decât grădinile caișilor înfloriți și

Scanned with OKEN Scanner

carnea mai coaptă ca a strugurilor în vie, toamna.

Ana era mai curată ca isopul, mai fierbinte ca soarele la amiazi, mai răcoritoare ca apa fântânilor și mai plină de vrajă ca luna de pe cer.

Manole o iubea ca-n Cântarea Cântărilor din Vechiul Testament fericitul Solomon pe frumoasa regină Saba.

Ci dragostea ei dăruită cu toate bogățiile pământului îl umplea de cucernicie, săvârșea cu ea un fel de ceremonial biblic, ritual de biserică, nunta ca pe o taină.

(Comentariul lui Catul: Manole ca mai târziu Vasile Voiculescu sau în Renaștere maestrul Tițian, consideră Amorul profan și divin drept fețe ale aceleași iubiri).

Pe zi ce trecea femeea lui îl umplea de venerație, ca o sfântă. Dacă ar fi fost să picteze pe Fecioara Maria ar fi luat-o de model pe Ana lui. Numai ea ar fi putut exprima sincera uimire a Femeii în fața îngerului din Buna Vestire sau a mamei aplecată asupra pruncului în iesle.

(Comentariul lui Catul: După cum se vede Manole ar fi procedat ca pictorii italieni din Florența, Fillippo Lippi, Botticelli, Andrea del Sarto cât și poeții români Ion Pillat și Nichifor Crainic când au mutat vechea Galileea pe meleagurile Floricăi sau Miorcanilor).

Prin influența ei Manole și-a înobilat meșteșugul, dintr-un țăran meșter a devenit artist în cel mai înalt înțeles al cuvântului. Ana se arăta înțeleaptă în simplitatea ei țărănească, pentru ea minunile se făceau cu mâini și picioare ca ale fiecărui om.

(Comentariu: de la aceeași simplitate țărănească și-au însușit meseria sculptorul Brâncuși și compozitorul Enescu, pe când Blaga întărind credința Anei, zice că "Isus cu picioare ca ale noastre a călcat pe ape").

Prin ea Manole s-a ridicat în lumea spiritului acolo de unde sunt numai câțiva pași până la Dumnezeu.

(Vasile Voiculescu vorbește aici de Horebul interior unde aleșii au fericirea de-a păși cu picioarele pe spiritul pur).

Prin ea Manole a trecut în asceza pură a sufletului născătoare de

Scanned with OKEN Scanner

orice operă autentică.

(Comentariul lui Catul: am descoperit-o și la Eminescu când i-am definit iubirea ca pe o asceză trăită în doi. Deci din dragostea trupească a Afroditei Pandemos la înălțarea Afroditei Urania, prin intermediul ei: Daimonul divin, Ana).

Prin ea s-a ridicat la cele mai neatinse înălțimi aproape de privirile clare și albastre ale bunului Dumnezeu. Astfel a găsit și Casa lui, Biserica. Pe o poiană urcând la El pe trepte către un luminiș între păduri, dealuri și văi, lăcașul de lemn lăsat din moși-strămoși, mireasa din codru a Domnului.

(Comentatorul: Lucian Blaga descrie aici spațiul mioritic leagănul creativității românești).

În ograda bisericii se află cimitirul cu busuioc la cruci și izvorul de la Lancrăm, firul tors al Parcei. Peste lucruri se cerne o lumină curată cum nu afli în altă parte, ea înconjură cu aur capul și corpul trecătorilor ca ale profeților din Sfintele Scripturi. Verdele aparține grădinii translucidelor învieri ale unui *Noli me tangere* învălurat în giulgiuri de trandafiri albi.

Poate acolo să fi fost ținutul cântat în Miorița, "Pe un picior de plai pe o gură de rai."

(Comentariu: Poate acolo să fi fost și morminții lui Blaga pe care cresc luminile morților, dediteii vineți? Undeva nu departe viază și mărul înflorit în copilăria diafană a lui Vasile Posteucă).

Biserica din lemn avea un pridvor cioplit în trunchiul fagului ca mai la toate casele românești, către el duceau alte scări, doar ea trebuia să iasă și să crească din timpul și spațiul exterior să intre în coordonatele ei proprii.

Pe toate le întâlneai în naosul îngust abia luminat, cu miros de smirnă și tămâie, despărțit de altar prin iconostasul încărcat de icoane realizate în modul cel mai naiv cum era și credința artiștilor vechi. Ei, când pictau pe Fiul lui Dumnezeu, erau convinși că sub penelul lor inspirat de serafii edenului, prind una din firile Lui revelate, din această cauză urmăreau să respecte canonul bisericesc, cel al frumuseții le rămânea complet străin.

Așa cum se arăta această bisericuță nu mai putea să fie nici una

Scanned with OKEN Scanner

alta, cămin și vatră pentru odihna de seară a Domnului. Se cerea să fi asistat odată la o slujbă religioasă ca să-ți dai seama că la masa preotului între pâine și vin coboară porumbelul alb tăvălit în diamantul raiului, Duhul Sfânt.

În această modestă biserică de lemn și-a descoperit propriul plan arhitectural, meșterul constructor al celor mai frumoase biserici, Manole. Cu ajutorul Anei și-a noii sale curățenii interioare în duhovnicie.

Afară pe tava spațiului mioritic biserica de lemn înălța svelt un turn ce părea că-și caută printre cele de sus un loc între obiectele cerului, pământul părăsindu-l de mult...

Și totuși în vale din zări departe se apropia soția sa, iubita lui Ana.

Așa cum descântă legenda, Manole a implorat forțele naturii s-o împiedice pe Ana în drumul ei dar dragostea femeii învinse orice obstacol. Când ajunse destul de aproape la picioarele dâmbului, o recunoscură toți, era singură și cea dintâi așa că se retraseră ca să-l lase pe Manole să-și facă judecata singur, să plinească rânduiala.

Meșterul cel mare își îmbrățișă nevasta îi luă coșul cu mâncare și trecu împreună cu ea în atelierul așezat lângă biserică.

(Comentariul lui Catul: În coș mâncarea era așezată cu dragoste și gust, după cum Aietas regina-mamă i-a pus merinde Nausicăi când aceasta s-a dus să spele rufele la gura râului mânată de Atena zeița, către Ulise.

Și fiindcă suntem la antici ar mai fi de amintit că și Phidias marele, divinul sculptor, la Olimpia, își avea atelierul în vecinătatea templului lui Zeus).

Ana se așeză liniștită în fața lui fără să bănuiască nimic din amenințarea ce plutea asupra ei.

Manole constată că sarcina deși o făcuse mai greoaie, nu-i atinse cu nimic frumusețea. Aceasta devenise mai matură, chipul său primi trăsături mai nobile, se îmbogățea cu stropi dintr-o gravă lumină cerească. Femeia cea de toate zilele pregătindu-se de-a fi mamă primea înfățișarea Madonei.

(Comentariul lui Catul: O astfel de lumină cerească învăluie

Scanned with OKEN Scanner

mozaicurile absidei la San Vitale din Ravenna, hulubii albi de sub capiteluri ciugulesc din sămânța ei. Isus a fost sămănătorul luminii cerești înflorită și pe chipul Madonei-Mamă).

Gesturile Anei erau acoperite cu patrafire țesute în ața auritului damasc, iar iia ca spuma de imaculată se desvelea bătută cu nestemate asemenea antemiselor preoților pregătiți pentru proscomidie: oare nu oficia și ea actul întrupării duhului în Om? Acel început neprihănit: "Și s-au făcut Om".

Ochii îi erau plini de străluciri ca o livadă de pomi în floare iar din zâmbetul ei își deschideau potirele nalbele orientate heliotrop, dantul nimfelor pe covoare de irișii cusute pe pânzele și caerele aurorelor blonde.

Ana toată purta cu ea un soare, arginturi și ape străvezii, strecurate prin vitraliile primăverii.

În cămașă sânii îi svâcneau grei de lapte ca mugurii de polen și nectar. Jocul albinelor cu acele antenelor grele de mir și al fluturilor colorați pestriț. Muzica sublimă a vieții în jurul roadelor părguite.

(Comentariu: Blaga rostește

S-apleacă peste iesle
Și peste lumină, Maria.
De dragoste-i țâșnește laptele
În sâni, și-i umezește iia.

Oaspeți nepoftiți).

Putea el ca artist să ucidă o astfel de minune, s-o-ngroape vie?

Răspunsul era numai unul și Manole nu era în stare să facă așa ceva, doar nu o să-și ridice lăcașul zidindu-l pe o crimă, pereții săi împodobiți cu nestemate în loc să cânte Osana bucuriei, să geamă înăbușit, înfiorați de fapta săvârșită?

Ca să n-o sperie pe Ana ocoli adevărul deci asta îi era înșelăciunea și nu aceea din baladă, s-o ducă la pieire ci din contră, s-o salveze.

Îi povesti că regele e tare mânios pe el, nu știa de unde a auzit că ar fi gata în țara vecină unde stăpânea un dușman de al lui, să facă o altă biserică mai frumoasă. Ar fi pus pândă după el dintre oamenii săi, astfel că viața lor a amândurora se afla în mare primejdie. Ana îl

Scanned with OKEN Scanner

rugă să-și întrerupă lucrul, să fugă împreună dar Manole îi răspunse că așa ceva nu ar fi bine, el trebue să rămână în speranța că până la urmă îi va împăca pe toți.

Deoarece Ana stăruia, Manole îi explică încăodată că se cere ca ea să plece în munți la părinții ei, să se ascundă, să nu se mai arate pe la mănăstire nici din întâmplare, să-l aștepte pe el, până o să vie să-i ia. Mai scoase Manole dintr-un scrin vopsit ca un chivot cu Patimile Domnului, un hrisov de pergament și-l încredință Anei, spunându-i că în el stăteau planurile lui, le încredințează ei spre păstrare în caz că i s-ar întâmpla ceva, altminteri le are pe toate în cap, le cunoaște pe din afară.

Ana îi va salva pe această cale copilul trupesc ce-l poartă în pântec, dar și pe cel al inimii, planurile lui de zidire ale bisericii domnești.

(Comentariul lui Catul: Manole, un adevărat Vitruviu al Românilor, încredința Anei prin câteva foi un întreg tratat de arhitectură).

Cu mare greutate acceptă Ana, la început tulburată ca o pasăre prinsă în laț, dar cuvintele lui aveau însușirile balsamului vindecător, o convinseră că nu-i altă cale decât să-i urmeze sfaturile.

La despărțire îi cuprinse gâtul cu brațele ei mai albe ca marmora și-și sărută soțul pe buze, cu toată dulceața piersicei coapte. Manole simți cum toată ființa lui deschide ferestre spre cer învăluindu-l, mirodenii și arome, arse în cădelnițele raiului. O mai mare fericire pământească nu putea exista!

Ana împături hrisovul cu evlavia arătată unor moaște sfinte, apoi îl puse în sân, lipit de ființa ei, de parcă nu mai avea intenția să-l ieie de-acolo.

Plecând, mai aruncă o ultimă privire caldă bărbatului, în picioare, drept ca o statuie de piatră.

Manole rămas singur încercă să guste din bucatele Anei dar nu avea poftă de ele. Se duse la râu și așeză pâinea proaspătă cu friptura pe fața lui limpede și rece ca pentru a fi purtate departe la insula moșilor Blajini, fiindcă venise momentul când avea mare trebuință de ajutorul lor. Ora daniilor cum se făcea la nuntă sau la

Scanned with OKEN Scanner

moarte totuna, în lada zestrei miresei sau în palma celui dus pe veci. Din vinul păstrat după ce băuse din el, turnase într-un blid de lut descântând și rugându-se pentru liniștea morților. Numai astfel curățit se putea apuca de jertfă și solemnitatea ei.

Trecuse podețul în pădure și se oprise într-o dumbravă de fagi. Trunchiurile albe și fragile parcă erau stâlpii unui pridvor ridicat în jurul unui naos iluminat de sus. Pe razele materializate, drept lespezi de bazalt, se distingeau în basorelief grupul unor îngeri cântăreți.

(Comentariul lui Catul: Suntem în pădurea de fagi din tabloul lui Andreescu, dumbrava minunată a povestitorului Mihail Sadoveanu).

Așezat pe un trunchi de copac, retezat ca o coloană de templu elen doric, Manole aștepta. Buzele lui rosteau mai departe cântecul, descântecul, rostul și chemarea magică.

(Comentariu: Manole devenise frate bun cu ultimul dintre Berevoi sau pescarul Armin din povestirile lui Vasile Voiculescu, solomonarul).

Meșterul așteptă până ce deodată, exact în locul unde pe pajiștea frunzelor cădeau razele opaline ale soarelui, zdrobindu-se-n bulgări, ca-ntr-un mojar, apăru, crăiasa pădurilor, Căprioara. Era prietena cea mai apropiată a singurătăților sale, a visurilor lui cele mai albe.

Cu picioarele ei gracile călca peste hotarele realității, îl purta în basm și legendă. Pe tave însorite îi oferea pocalele pline ale inspirației, ambrozia zeilor, din ele să aleagă după pofta inimii.

Tălpile lui umblau desculțe pe cărările de catifea, fine ca botul animalului și umezite de promoroacă precum ochii ei umpluți de mirări metafizice. Căprioara îl ducea la izvorul Centaurilor, acolo se adunau toate turmele însemnate cu fierul roșu al misterelor și se adăpau din mâinile profeților păgâni, discipolii lui Tiresias bătrânul orb. Unii purtau cruci de sidef între coarne alții steme și peceți heraldici.

Căprioara i se apropiase atât de mult încât o îndrăgise ca pe orice lucru rar. Făcea parte din însăși duhul său interior, de multe

Scanned with OKEN Scanner

ori mai în ființa lui, culcuș de irișii ai nopții, chiar decât Ana. Ea îi servea ca un fel de muză, îi cioplea și forma, piedestalul pe care să-și ridice mai pe urmă monumentul spiritului.

(Comentariul lui Catul: Și Vasile Voiculescu vorbește de această Căprioară din vis).

Iată de ce cugetase că nu-i va înșela deloc pe sihastrul bogomil și meșterii săi dacă va zidi în peretele bisericii, ca pe o ființă tare dragă, această căprioară din visul singurătății sale.

Ca de-obiceiu venise lângă el și îi cerea palmele să o mângâie, ofrandă din partea celui ce vroia să se dăruiască. Apoi îi spuse că astăzi el o va conduce fiindcă dorește să-i arate biserica, fapt ce zâna îl găsi cât se poate de natural și-l urmă într-o scenă cum numai poeții pot să și-o imagineze: În dumbrava fagilor un om trece podețul râului urmat de-o căprioară.

(Poate să fie ceasul cântat de Blaga:

În pădure toate păsările dorm,
Numai una n-are somn, cată să se facă Om).

Cuprins de remușcări Manole se socotea un trădător, Cain ucigându-l pe Abel, dar era obligat să o facă pentru supraviețuirea sa, a familiei sale și a operei lui, Biserica.

(Comentariul lui Catul: Deci

În pădurea unde toate păsările dorm
Nici cea lipsită de-al ei somn
nu se poate face Om .
Fiindcă o ucide un alt om).

Așadar pe căprioara din vis o va amăgi Manole și-o va atrage în zidul ridicat cu încetul peste trupul ei, iar când cărămida îi va ajunge până la piept, Căprioara din vis va primi glas omenesc și i se va plânge altoind cuvintele cu ramul jelei și suferinței:

Manole, Manole
Meștere Manole
Zidul rău mă strânge
Copilașu-mi plânge...

Deși simte că înmormântează cu ea, ceva din propriul său suflet, meșterul Manole, cuprins parcă de iele, fascinat că zidul nu se mai

Scanned with OKEN Scanner

surpă zidește și zidește.

(Comentariul lui Catul: Era de așteptat ca și Fecioara Maria să ierte Femeea așezată pe rug și după exemplul Artemisei în cazul Ifigeniei la Aulis să-și trimită pentru jertfă, Căprioara din vis).

Și când a fost gata cu lucrul s-a bucurat tare ca de-o realizare extraordinară și-a mulțumit celui de Sus pentru ajutorul său neprecupețit.

Meșterii cei 12, s-au arătat din nou, legenda amintește doar 9 fiindcă 3 nu au vrut să fie părtași la făgăduiala luată, în loc să vină pe dâmb au plecat să-și întâmpine nevestele și nu s-au mai întors.

Oricum meșterii s-au minunat la rândul lor că zidul numai cade și când au auzit glasul Fecioarei plângând înlăuntrul altarului, nu au mai avut nicio îndoială că Manole nu și-ar fi zidit soția ca să-și poată termina lucrul început, al Bisericii. Ei au dus zvonul mai departe și astfel s-a transmis vaerul legendei despre meșterul Manole care a ucis-o pe Ana, a sacrificat cu ea ce-a avut mai drag pe lume numai ca să-și ducă la bun sfârșit opera.

Cum am văzut însă, Manole a scăpat-o pe când în zidul mănăstirii a înmormântat, ca orice artist, o parte din omul său, una dintre cele mai alese și nobile.

Cât privește pe Căprioara visului, Meșterul Manole a uitat de ea chiar a doua zi, n-a mai știut nici de râul fermecat al Blajinilor, nici de dumbrava minunată din pădurea fagilor albi.

Totul se risipise ca sub bagheta vrăjitorului.

Ce-a urmat apoi nu-i ca-n legendă. Ea zice că domnitorul pentru a-l împiedica pe Manole să facă o Biserică pe măsura celei realizate și în altă parte, l-ar fi lăsat prizonier pe acoperiș trăgându-i schelele. Manole și-ar fi făcut aripi și ar fi sărit din turnul bisericii clădite de el. Dar aripile nu i-au adus niciun folos și el a murit din căzătură.

(Comentariul lui Catul: Legătura între mitul lui Icar, fiul lui Dedalus, arhitectul lui Minos regele Cretei și legenda meșterului Manole este bătătoare la ochi!!!)

Pe locul unde și-a dat duhul Manole a ieșit un izvor, fântâna lui Manole făcută să aline setea celor ce-o au, după imaginea Căprioarei visului.

Scanned with OKEN Scanner

(Comentariul lui Catul: Și Brâncuși după modelul povestei povestelor a dorit să-l reprezinte pe Spiru Haret printr-un monument al fântânii).

În realitate lucrurile s-au întâmplat altfel și cum anume o scrie bătrânul cronicar, retras într-una din chiliile mănăstirii. În fiecare zi după ce-a băut din apa lui Manole se jura să scrie despre el adevărul; acesta era mult mai dureros și până la urmă înălțător ca cel din legendă. Mai uman, mai de fiecare zi.

Astfel terminându-și biserica, Manole și meșterii lui au fost ridicați la mare cinste de Domnul țării, încărcați cu daruri și titluri de noblețe, sfetnici pe lângă scaunul lui regesc.

Manole tocmai se pregătea să ia drumul Moldovei de sus la nevasta sa Ana și copilul născut întretimp, când vremuri grele s-au abătut peste ei cum nu a mai cunoscut istoria nici până atunci nici de atunci înainte.

Țara a căzut pradă năvălirilor barbare, domnul și doamna uciși, aceasta din urmă cu domnițele ei, înainte necinstite și crunt batjocorite iar supușii câți au scăpat, printre ei și meșterul nostru au fost închiși robi în temniți.

După ani de chinuri și suferință, Manole reușește să fugă de sub paza celor ce-i transporta de la o închisoare la alta și astfel să vadă pe soția lui Ana și copilul Călin ascunși, cum aflase, pe undeva în codrii și obcinele țării de sus a Moldovei.

Dar mult nu i-a mai fost scris lui Manole să trăiască lângă draga lui soție și copil. Într-o dimineață l-au găsitără mort în pat, se sfârșise în somn fără a boli așa îi cheamă la el, Dumnezeu, pe cei buni și fără păcate.

L-au înmormântat în codrul Cosminului sub cetini unde veneau să se sfătuiască bourii moldavi, zimbrii din eresuri.

Manole nu mai ajunse să vadă cu ochii eliberarea Țării sale de sub barbari.

Și a mai durat încă multă vreme până vitejii lui Călin, copilul lui Manole, devenit mare comandant de oști, au reușit să-i pună pe fugă, Românul să fie iar stăpân la el în casă.

Numai că atunci au avut să se confrunte cu o întâmplare de

Scanned with OKEN Scanner

necrezut, odată ce cotropitorii, păgâni, Antichriștii fiii Leviatanului, au distrus toate Bisericile, nu au mai lăsat după ele nici urmă din temelia de altădată.

Datu-s-a zvon în țară dar nu s-a mai găsit nimeni să cunoască meșteșugul construcției lor, meșterii muriseră toți în robie sau ca mai marele lor Manole, scurt după eliberarea lui din sclavie.

Noroc a fost că Ana și-a amintit de hrisovul lăsat ei de Manole tocmai pentru a-l fi moștenit urmașii din gândurile lui cele mai bune, testament încropit din mlada sufletului care nu moare.

Ana așadar a scos filele de pergament ținute de ea la mare secret și le-a dat copiilor ei spre bucuria tuturora.

Și iată că pe dată în țara întreagă s-au fost clădit Biserici după planurile întocmite cu linia și cercul în hârtiile binecuvântate ale lui Manole.

Pe acele vremuri sfințite s-au ridicat mănăstirile Moldovei pictate pe din afară, nestemate ale poenilor cu brazi, cântece din fluer ale pădurilor și dumbrăvii minunate, casa Căprioarei din visuri, cele mai frumoase daruri pe tăvi de pajiști și lumini, lui Dumnezeu în ceruri. Albastrul de Voroneț exprimă toată curățenia interioară a unui popor de țărani și păstori, seninătatea trecerii sale în veșnicie, glasul lui Zamolxe reînnoit în Doina ciobanului din Miorița. Liturghii, vecernii, slujite pe clar-obscurul muiat în cețurile argintii împrăștiate la izvoarele de sus ale stânii cu îngeri. Prag de lumini și învieri.

Mai pe văi jos s-a construit mănăstirea Curtea de Argeș, împărăteasa Carpaților, de la Vârful cu Dor și Caraiman până la uriașul Ceahlău și bătutul de viscole, Rarău.

Țara îmbrăcată în odăjdii arhierești, creștea în ochii lui Dumnezeu ca o floare în glastră.

Și tare mulțumită a fost Ana că l-a înviat din morți pe soțul ei Manole, prin aducerea la lumină a bisericilor lui l-a trecut în nemurirea spiritului spre marea cinstire și blagoslovire a neamului său.

Meșterul Manole nu a putut s-o omoare pe Ana, deoarece știa că misiunea ei și a copilului lor era aceea de a-i supraviețui, de a nu-i

Scanned with OKEN Scanner

lăsa lucrarea dăruită lui ca talantul din pilda Mântuitorului, să se prăpădească împreună cu sfârşitul său pământesc.

Deci rolul Anei meşterului Manole se arată mult superior celui de a fi sacrificată în zidul bisericii după obiceiul jertfei animale în holocaustul păgân. Ea, Ana, va străjui asupra moştenirii lui Manole asemenea unei Sibile, preoteasă a Logosului etern, nu o va lăsa să moară.

Din această cauză ei rămân împreună o pereche de nedespărţit, meşterul Manole creatorul şi sfânta lui ocrotitoare la bine cât la rău până la capăt, Ana.

Cât priveşte pe Căprioara visului ea a revenit de mult în dumbrava pădurii de fagi, aşteaptă chemarea magică a celui ce-o va şti s-o rostească tot aşa sau mai bine ca Manole. Acestuia i se va dărui aducându-i veşti de pe insula depărtată a moşilor Blajini.

Şi îi va mai povesti despre felul cum a fost sacrificată, ea, o nemuritoare în locul Anei meşterului Manole.

Ecou al sufletului: Ana meşterului Manole.

Epilog

Numai avem nimic de adăogat la cele scrise de Catul despre retrăirea legendei meşterului Manole; luând călăuză Pasărea măiastră de pe umărul Dochei eminesciene a întrebuinţat formulele astrologice ale lui Dionis sărmanul şi astfel a putut cânta pe coada păunului mitic, liră a paradisului, cunoaştere prin intermediul poeziei.

Multe avem de spus despre Catul poetul.

Exegeţilor ortodocşi ai legendei meşterului Manole le-aşi aminti că eroul nostru când scrisese Retrăirea legendei trecea printr-o dureroasă criză, aceasta l-a determinat să-şi revadă anumite convingeri sancrosante pentru el până atunci, inclusiv mitul meşterului Manole, al artistului pornit să jertfească totul în vederea împlinirii sale prin operă.

Trăind conform respectivului postulat se trezise singur, în cel

Scanned with OKEN Scanner

mai absolut exil, părăsit de familie, de prieteni, viețuitor pe o adevărată locuință lacustră bacoviană. Cele ce-ar fi putut juca rolul Anei au fost simple trecătoare într-o societate de consum al cărei zeu suprem este banul, vițelul de aur al chiverniselii și luxului.

Iată-l în pragul bătrâneților izolat ca un paria răufăcător, Ovidiu la Tomis în iarna getă, trăise în eden, pe lângă el.

Dar panica lui privea în cele dintâi activitatea sa literară. Publicase puțin, îl copleșeau manuscrisele și hârtiile aranjate prin rafturi. Cui vor rămâne? Cine se va îngriji de ele? În țara asta străină nimeni nu are cum să le prețuiască.

De aici izbucnea senzația kafkiană a capcanei din groapa fără nici o ieșire. Din întunerecul ei adânc i-a plecat gândul, l-a mânat dorul să retrăiască pe pânza imaginației iarăși și iarăși legenda meșterului Manole.

După cântul propriei sale inimi.

Era poate o simplă realizare pe calea viorie a visului imaculat întâlnirea în dumbrava minunilor cu regina reginelor, Căprioara. De ce să nu i-o îngăduim mai ales că toate previziunile lui s-au împlinit.

A doua zi după ce noaptea compuse Retrăirea legendei, fusese găsit mort cu capul pe masa lui de scris.

Străinii au intrat în locuință și primul lucru ce l-au făcut a fost să-i ardă toate manuscrisele și hârtiile. Pentru ei nu aveau nicio valoare, constituiau un factor de poluare a atmosferei ca orice monument de cultură autentic în orânduirea lor de consum.

De pe urma lui Catul poetul n-a rămas mai nimic, cu toate sacrificiile sale nu i-a fost să joace rolul unui al doilea meșter Manole.

Am învinuit societatea decăzută din jurul său, dar putem să facem reproșuri și destinului hain. Nu i-a fost dat și pace. Nu-i suficient talentul, trebuie să știi cum să ți-l administrezi, în americană există un termen potrivit: să fi managerul propriei tale personalități.

Și totuși dacă cineva ar fi avut timp să se uite la chipul împietrit al lui Catul ar fi descoperit pe el înseninarea unui zâmbet. Catul a murit mulțumit deoarece a întâlnit în ultimul său drum pe-aceea care l-a evitat o viață întreagă: pe Ana meșterului Manole.

Scanned with OKEN Scanner

Nota scoliastului

De unde încă o dată se adevereşte că pentru înălţarea sa la ceruri în apoteoza luminii, Meşterul Manole are nevoie de iubirea mistică paradisiacă a madonei Beatrice, din acelaşi aluat ca atracţia stelelor în cosmos, filtrată prin donjuanismul său terestru de Goethe în finalul lui Faust II: "Etern-femeninul ne trage în sus."

E drept că eroul lui Goethe nu păşeşte cu evlavia lui Dante spre mântuire şi desăvârşire cerească, după ce şi-a bătut joc mai de toate valorile priveşte în sus face o tumbă şi nu uită giumbuşlucar să tragă cu ochiul cititorului său.

Dar la urma urmelor indiferent cum este spus, adevărul rămâne adevăr: meşterul Manole n-a putut s-o omoare pe Ana fiindcă dacă ar fi făcut-o s-ar fi ucis pe sine însuşi după pilda lui Dorian Gray în faţa portretului lui sau a dacului Brighelu din Gemenii lui Eminescu.

Poezia gest de contemplare a raiului interior este desigur în esenţă un act de narcisism pur, bine susţine Ion Barbu, dar pentru a ajunge la templul supremelor libaţii, orgiile virginalelor incantaţii, artistul se cere să fie îndrumat, îmbăiat şi uns cu mirul purtat în amfora Nausicăi pentru Ulise, curăţire purificatoare înainte de a intra în sanctuar.

Ca şi filozofului Socrate fiecărui dintre creatori pe drumul nemuririi i se arată Diotima, călăuză spirituală, preoteasa înţeleaptă din Mantineia, Ana meşterului Manole.

Dacă cercetăm mai adânc lucrurile vedem că şi muritorul de rând simte continuu dorul ei şi o cheamă, drept are Eminescu, ca pe îngerul său de pază.

M-aş gândi la scena dostoievskiană când pe criminalul chinuit de remuşcări caută să-l liniştească o prostituată citindu-i din Biblie.

Oare aceşti doi îndrăgostiţi în zdrenţe şi noroi nu sunt cel puţin tot atât de sublimi ca nobilii Tristan şi Isolda?

Revenim de unde am plecat, pe circumferinţa cercului niciodată sfârşit asemănător destinului omenesc, la iubirea Cezarei cu Ieronim pe insula lui Euthanasius definită de noi drept o asceză albă

Scanned with OKEN Scanner

trăită în doi.

Din ea ca orice minune a minunilor se naşte şi renaşte lira lui Orfeu, opera de artă. Şi totuşi dacă până la urmă ca să se formeze şi să dăinuie se cere ca Ana să fie sacrificată aceasta este doar o variantă mult mai rară decât cea prezentată aici.

Procedând la o comparaţie între Retrăirea lui Catul şi legenda meşterului Manole vom găsi între ele fundamentale deosebiri pe lângă rezolvarea diferită a jertfei şi deznodământului ei.

În balada Meşterul Manole, Ana numită Caplea cea dalbă, avea un copil în leagăn de-o lună pe când în versiunea de faţă femeia poartă încă copilul la sânul ei fraged.

Tradiţia populară situiază acţiunea pe Argeş în sus şi este vorba precis de ctitoria lui Negru-Vodă, Neagoe-Basarab, mănăstirea Curtea de Argeş.

În Retrăirea lui Catul timpul îşi pierde din valoarea lui istorică este mult mai apropiat de originile neamului. Spaţiul este al Mioriţei deci aflat sus spre munte, pe firul apelor în vecinătatea urieşilor din basmele lui Ion Creangă, cei ce prindeau păsări din cuiburile ascunse pe streaşinile de sub constelaţia Rariştei. Creştinismul lor încă nu a primit distanţarea cuvenită faţă de preoţii daci, se arată împregnat cu superstiţii şi erezia celtă bogomilică, Biserica poate să fie prima construcţie în piatră de dinaintea descălecării, în zidurile ei Manole a întrebuinţat posibil - ca la Densuş - lespezi din cetatea Sarmisegetuzii. Manole şi meşterii lui sunt ei înşişi giganţi adunaţi în jurul focului ca la o masă a tăcerii. Sau ţăranii lui Şt. Dimitrescu din morţii de la Caşin.

Din aceste cauze socotim că Ana lui Manole din Retrăirea lui Catul este un fel de Dochia cu pasărea măiastră pe umăr cântată de Eminescu, descinsă din cuminţia trecutului carpato-dunărean.

Nu din întâmplare aceeaşi pasăre măiastră va reînvia peste secole printre visurile cele mai dragi ale sculptorului Brâncuşi.

Cât despre năvălirile Leviatanului, poporul român a suferit aşa de multe, încât ne este greu să ne referim la una, anume.

Între netimpul Retrăirii lui Catul şi timpul legendei meşterului Manole se aruncă o punte când aflăm că Domnul şi ai lui cercetează

Scanned with OKEN Scanner

după "zidul învechit/ Și neisprăvit/ De mult părăsit".

Acest zid vechi și ruginit din baladă constituie o mărturie că retrăirea lui Catul nu a fost o simplă plăsmuire ci a trăit în carne și oase cândva.

Este locul să ne oprim și asupra versiunii sârbești considerată de Hegel a fi barbară. O avem tradusă în cartea lui G. Dem. Teodorescu întitulată Zidirea cetății Scadaru deci o cetate și nu o Biserică. Eroii sunt trei crai și 300 de meșteri, Vila zâna pădurii, muma mumelor le aduce la cunoștiință că nu vor avea temelie și zid în picioare până unul nu-și va zidi soția în ele.

Subliniem că în legenda meșterului Manole zidul îl surpă Domnul și Manole mânat de un vis al său va propune oamenilor sacrificarea cunoscută. Deci cum vedem în ultima variantă nu găsim nicio abatere de la viziunea creștină.

În continuare Vucașin, Ugleșa - la fel ca meșterii lui Manole - îl înșeală pe al treilea Goico, spunându-le nevestelor să stea acasă.

Soția lui Goico va fi zidită în peretele cetății la fel ca în legenda lui Manole de toți ceilalți meșteri, în schimb în Retrăirea lui Catul rânduiala impune ca sacrificiul să fie executat în singurătate, de unul singur asemenea unui ritual sau rugăciune.

Urmează celebrul episod criticat de Hegel. Soția dalbă a lui Goico îi cere meșterului Radu, el și nu craiul o zidește, să-i lase o mică fereastră în peretele ridicat peste ea, pe-acolo să-și scoată sânul ca să-și alăpteze mai departe pruncul de țâță.

"Așa fu clădită cetatea Scădarul".

După opt zile glasul mamei se stinge, dar încă un an copilașul a putut să sugă la sânul ei.

Și ca un miracol de atunci când altor mame le piere laptele din sân se duc acolo să se vindece și să-și alăpteze copiii.

Desigur nu împărtășim deloc părerea defavorabilă a lui Hegel asupra poeziei populare în general și a poemului Zidirea cetății Scadar în special, tradus în germană de contemporanii săi.

Lipsit de recepție poetică marele filozof a pretractat direct faptul, nud de orice miez metaforic, reprezentarea femeii zidite doar cu sânii lăsați liberi ca să-și alăpteze copilul. Dacă prin simțul comun

Scanned with OKEN Scanner

neapărat i se dă dreptate, Hegel a ratat în fond esența legendei inteligibilă nu prin rațiune ci prin ideatica sentimentelor. Poporul vrea să explice cum s-a născut zidul făcător de minune al cetății Scadar, sursă tămăduitoare pentru sânii secați ai mamelor.

Hegel a greșit când ridicat contra înaintașului său Herder nu a înțeles că poezia populară e primitivă dar deloc barbară.

Aș mai da ca exemplu sfârșitul icaric din legenda meșterului Manole: aripile nu sunt lipite cu ceara lui Dedalus, rafinatul arhitect al palatului lui Minos ci bătute cu ținte de oțel și cuie de fier "de unde-o bătea/ Sânge țâșnea".

Făuritorii acestor versuri aveau mâinile aspre, ale lucrătorilor de pământ, cântecul lor poartă în el cizelarea brută cum o taie plugul în ogorul reavăn păstrat ca în ziua primei faceri. Țăranul dă glas fluerului și doinei cu evlavia cu care împarte pâine la masă sau se închină la bătaia clopotelor de amiază.

Din aceste trăiri contemporane cu desăvârșirile genezei biblice se nasc uneori zboruri cum omul numai rar le-a reușit.

Astfel la sfârșitul legendei pe locul unde a căzut Manole a ieșit o cruce și alături "O cișmea izvora/ Cu apă curată/ Trecută prin piatră/ Cu lacrimi sărate/ De Caplea vărsate".

Apa născută din lacrimi ne duce la Cântul al XIV-lea din Infernul lui Dante, acolo aflăm că fluviile Infernului își au originea în lacrimile păcătoșilor. Am putea crede că apele izvoarelor castalice de la Delfi sunt lacrimile nimfelor lui Apolo? În poezia sa cu mirosuri de cazanii și Sfinte Scripturi, Octavian Goga zice că Oltul s-a născut din lacrimile fraților săi robiți.

Așadar prin Retrăirea legendei, Catul n-a vrut în niciun caz să pună la îndoială frumusețea realizărilor populare ci doar să dea o altă soartă personagiilor mitului.

Și nu i se poate de aici plămădi nicio vină doar când Giraudoux a scris Războiul Troiei nu va avea loc, nu a urmărit să-l clatine de pe tronul său din Parnas pe marele rapsod Homer ci să desvolte o altă variantă posibilă, verosimilă vieții cea de toate zilele.

Manole și Ana lui sunt o pereche din lumea ideilor veșnice, arhetipuri din care se refac mereu umbrele de pe pereții peșterii

Scanned with OKEN Scanner

imaginate de Platon.

Sau cum descrie Eminescu chipul Veronicăi răsfrânt pe fața lacului:

"Heraclit zice că niciodată același om nu s-a coborât de două ori în același râu. Ca toate ideile cari cuprind un joc cu infinitul timpului și spațiului și aceasta culminează într-o antinomie încât contrariul e adevărat. Adecă din contra, același râu oglindește în liniștea-i adâncime aceleași umbritoare păduri, același cer. Materia numai - acest Ashaver neobosit al formelor - e pururi alta, formele însă aceleași, încât în ape vecinic călătoare îți vezi chipul rămânând pe loc. Râul timpului pare a curge suma de viață și de forme posibile coexistă într-un vecinic, prezent."

Deci unirea lui Manole cu Ana constituie eleatul neschimbat al iubirii, veșnică, în curgerea marei treceri.

Dintr-una din însemnările răzlețe ale lui Catul:

Să nu se uite că numai puține femei lângă bărbatul lor reprezintă pe Ana meșterului Manole.

Eu mi-am închipuit c-am avut una și m-am mințit c-am sacrificat-o pentru ființarea operei mele. În fond care operă? S-ar putea, tocmai fiindcă nu am avut parte de ea să fi pornit s-o caut, retrăind actul narcisismului pur, legenda și mitul ei.

Scanned with OKEN Scanner

Cât de mult te-am iubit

Alb

Tavi înainta pe un drum scăldat în aburii de argint ai unui soare de April, acesta desfăşurându-şi razele ca pe covoarele străvezii ale unui bazar de cristal. De-asupra gardurilor ieşeau ramuri cu roze albe şi galbene, cădelniţe florale îi atingeau fruntea cu buze de rouă. Liliecii înfloriţi păreau o adunare de zâne albe, îmbrăţişate. Din grădini veneau miresme de flori: margarete, begonii, bujori roşii ca sângele.

Lumina plină, vărsată din zările depărtate, purtând irizările unui rai ascuns, era de-o strălucire fără margini; în aer jucau îngeri albi. De vroiai să îi atingi îţi fugeau de sub trup, chemându-te cu ele tot mai sus: curse ale Chimerei.

O astfel de zi albă de primăvară îl întorcea la una din zilele copilăriei. Ca să poposească la ea trebuia să deie la o parte perdelele de funigei, lăsate, fire de stalactite în peştera vieţii sale. Cobora trepte, ca o ciută valea stâncoasă a pădurii, spre izvoare.

Într-o curte ardeau sfeşnice: margarete, begonii bujori roşii ca sângele. Chipul celor două surori îi apărea şters, ca acoperit de fumuri. Îşi amintea însă de rochia lor albă de crepe-de-chine cu tivuri dantelate, horbote de velur, broderii de borangic. Sub un nuc bătrân era scrânciobul: evantai deschis, gheizăr de horbote, de dantele, de văluri, braţe gracile împletite ca lugerele unor crini încă nedeschişi. Fluturi colorati se aşezau pe umerii fragezi, punând pe ei o hlamidă de polen purpurie. De undeva venea un cântec de vioară.

Tot tabloul se pierdea într-o mare întunecată cu ceţuri groase numită Uitare. Nu-şi mai amintea, azi, decât de danţul dantelelor şi horbotelor de velur. Păpuşi ale trecutului transformate în forme

Scanned with OKEN Scanner

ireale. Pentru a și le apropia, sufletul are alți ochi și alte simțuri: senzațiile lui țin de foșnete și umbre.

În acea zi, cunoscând-o pe Hortensia, a intrat el întreg în viață.

În jur în primăvară, grădinile au înălțimi și liniști de catedrale.

Tavi intrase în cimitir pe sub portalul rece ca de ghiață și o luă pe poteca îngustă, pe lângă drumul pietruit cu bolovani mari și colțuroși ca acele. Îi ieșise în cale o fântână și un havuz umplut cu apă curată ca oglinda. Pe fața ei tremurau ca mantii de smarald, mătăsurile broaștei. De pe zenitul sticlos, aluneca într-o caleașcă de azur, întâi sub forma unei lebede, apoi a unei ființe umane, Hortensia adolescentă. Când a ajuns aproape de tot, apa a început să miște, scuturată de un fulg de păpădie, așa încât silueta și-a pierdut contururile, nedistingându-se decât ca o învăluire de negură albă. Se vedea în ape mai asemănătoare unui crâng de nenufari.

În nări simțea mirosul de tei înfloriți, ai acelei seri când s-au despărțit în poartă: ea stătea sus pe trepți, într-o cadră împletită cu ruji sălbateci, regină. Era îmbrăcată tot în alb, fecioară mirosind ca un arbust de iasomie. I-a dat un caiet cu versuri dedicat Hortensiei, între primele file, punând un trandafir, ceea ce ar fi trebuit să reprezinte soarele din inima lui, din dragostea lui de copil. La plecare a sărutat-o pe obrazul rece ca de statuie. Sufletul însă i se sbătea ca o pasăre rănită de moarte.

În jur, pomii tămâiau mirosurile tari de tei înfloriți și de undeva venea același glas de vioară, ca altădată. De data aceasta însă tânguitor, presimțind o despărțire pentru totdeauna.

Apa lovită s-a întunecat deodată în cercuri tulburi: a dispărut oglinda, cu cerul senin și arătarea albă ca o lebădă și apoi ca un crâng de nenufari albi.

Întinzând mâinile după ele, nu-i rămase decât mătasea broaștei lipită de palme, strângându-l ca-ntr-o plasă cu spini.

Măști

Într-un colț umbros al țintirimului, făcându-și loc între ierburile dese, îi găsise monumentul cu o cruce de lemn pe care abia i se mai

Scanned with OKEN Scanner

putea citi numele. Pe movila groapei crescură ca un rând de lumânări stinse, plante cu fructe țepoase, pui de arici.

Își spuse că de-acum înainte va avea grijă el de mormânt și îi va pune o altă cruce.

Mai târziu se trânti în iarbă, privirile alunecându-i pe bolta de sus; era ca un ocean neclintit, de un albastru întunecat, plutind pe el insule mișcătoare de corali:

Trecut-au ani ca nouri lungi pe șesuri
Și niciodată n-or să vie iară.

Se căsătorise cu sora ei mai mică, așa că după multă vreme ajunseră să trăiască în aceeași casă. Hortensia, era fata bătrână, ținea rolul de mamă. Nu-și mai amintea decât vag de chipul ei șters, prezența ei redusă doar la rochiile în negru, cernite.

De altfel el uitase de mult de Hortensia cea în alb, de caietul cu poeme și de tot; un vis pierdut al tinereții.

Nu îi apărea azi înainte probabil fiindcă n-a privit-o aproape niciodată în față, socotindu-o doar ca pe un obiect necesar al casei, un Duh bun al ei, în rest absentă fizic.

Nu i-a trecut prin minte vreodată că are și ea un suflet și deci problemele ei personale. O ținea doar ca pe-un oracol a cărui datorie era să-i dea sfatul și ajutorul ori de câte ori avea nevoie de el. Așa ajunse să se sfătuiască cu ea mai la fiecare greutate ce i se ivea în calea vieții. Copiii, cei doi băeți, îi lăsase în grija ei să-i educe iar el îi citea fiecare lucrare ținând seama, în mod deosebit, de cea mai măruntă remarcă a ei.

S-ar putea susține că Hortensia devenise cu adevăratelea conducătoarea căminului lor, Tavi și cu nevastă-sa împlinind o legătură fizică, mărginită, fără alte pretenții. Nu avuseră niciun fel de conflict niciodată, ea având grijă să treacă prin casă, neobservată, mai mult ca o stafie, se neglija pentru ceilalți, total. Impersonală, fără chip și sentiment al ei.

Așa s-au scurs anii peste amiaza vieții, iar copiii s-au făcut mari și și-au găsit rosturile lor.

Aproape nebăgată în seamă s-a desvoltat boala ei, nimenea din casă n-a observat paloarea verzuie ce-i creștea ca o ciupercă pe

Scanned with OKEN Scanner

obraji, așa că atunci când au dus-o la spital, nu a mai avut de trăit decât câteva săptămâni.

Într-o zi, înainte de-a muri, i-a încredințat lui Tavi, în secret mare, cheia sipetului cu amintiri, având dorința de a nu-l deschide decât după moarte.

S-a stins așa cum a trăit, anonim, într-o zi de Novembre, trist, cu copacii desfrunziți și goi. Au petrecut-o familia și câțiva prieteni pe drumul cel de pe urmă, într-un ceremonial necesar a fi împlinit, fiecare cu grija să scape neatins de umezeala brumată a acelei zile de toamnă târzie iar pentru defunctă n-a plâns niciunul. Și preotul a ținut o predică scurtă, să nu-i apuce noaptea între morminte.

Intrase în camera sa, a doua zi, nu atât cu gândul la Hortensia ci împins mai mult de ceilalți, doritori să-i aibe locul. Îl izbise mirosul de mobilă veche și întunerecul mov, așa cum erau, foșnirile robelor negre ale Hortensiei.

Și deodată devenise cucernic, simțindu-se stăpânit de-o taină, parcă o simțea undeva într-un colț al camerei, privindu-l.

Pentru întâia oară era vorba de-un lucru vorbind numai de ea, de viața ei, de destinul ei cenușiu. Îl cuprinse o emoție caldă, și o amețeală dată parcă de un hidromel vrăjit.

La reverbele a două lumânări, deschise sipetul aurit cu amintirile Hortensiei. Lângă o carte de rugăciuni, Vis al Maicii Domnului, un teanc de scrisori, două inele, o agrafă și câteva poze, găsise caietul său cu poezii, de odinioară. Din primele pagini căzuseră, ca arse de vreme, foile cenușii ale trandafirului uscat. Porți de aramă trântite peste curți pustii, înăbușeau strigătele de jale ale unor Niobe nebune. Atâta mai rămăsese din inima lui. Din dragostea lui de copil.

Simți în nări parfumul teilor și salcâmilor înfloriți, în priviri îi jucau dantele, horbote și roba Hortensiei de altădată, în alb.

Într-un colț al caietului citise scris de o mână străină, sub numele său: "Că te-am iubit atâta, putea-vei tu să ierți?"

În cameră lângă el, era înviată fecioara cu trupul mirosind a iasomie.

Scanned with OKEN Scanner

Ci moartea și iubirea sunt surori

Tavi se mutase în apartamentul Hortensiei unde nu schimbase nimica, servindu-i și de cameră de lucru și de dormit. Respectase întunerecul și orânduirea mobilelor vechi, cât și candelabrul încărcat cu lumânări. Pe zi ce trecea se izola tot mai mult de-ai săi încercând o evadare în spre trecut, vroia să reîntâlnească o iubire pierdută de mult. Un vis ratat.

Căuta să-și rememoreze toate ceasurile petrecute împreună cu Hortensia și îl chinuia în mod îngrozitor faptul că nu putea s-o revadă așa cum a fost în fața lui. O putea ghici sub forma unei robe de muselin, a unui scrin sau altă mobilă veche, dar chipul său niciodată, îi scăpa, îi aluneca în tenebre.

O singură amintire îi revenea cu persistența unui leitmotiv. Într-o vară la Veneția, Tavi dornic de-o hoinăreală prin cetatea dogilor, n-a avut-o cu el decât pe Hortensia, ceilalți preferând să se prăjească pe plajă, la Lido. Așa au rătăcit împreună, într-o după amiază de August, în orașul lagunelor, locul iubit al lui Tavi, el simțea nevoia să-i fie călăuză, destăinuindu-i-se.

Au fugit de lume deci au lăsat în grabă Piața San Marco, oprindu-se mai mult la San Zaccharia, cea cu fațada de marmoră lombardă. După ce au admirat, fără cuvinte, pe Giovanni Bellini, au ajuns în subteranele bisericii, la Andrea del Castagno, cu sfinții săi parcă sculptați în piatră, Tavi i-a povestit de eroarea lui Vasari, încărcându-l pe pictor cu o crimă săvârșită asupra lui Domenico Veneziano, mort la 4 ani după el.

Au rătăcit de-a-lungul străzilor de apă cu palatele roșii în rubin și trepți de eben, răsfrângându-se la porțile cerului infinit, în unde. S-au oprit și la Sta Maria Formosa, Hortensia meditând prelung lângă Sta Barbara a lui Palma il Vecchio. În ochii ei înlăcrămați trăia profunzimea durerii unei Mater Dolorosa.

Sufletele lor erau atâta de apropiate încât pe acel drum de lumină au ajuns să se și atingă.

Pe Tavi l-a apucat un dor de moarte, mărturisind că dacă ar fi să-și termine zilele ar dori să i se întâmple în culcușul de apă, de

Scanned with OKEN Scanner

soare și cer al Veneției.

Deși au reușit să se privească atunci adânc unul în ființa celuilalt, chipul Hortensiei îi scăpa și în acea plimbare a lor în Veneția.

Amintirea a persistat în el ca focul unei senzații puternice, lovituri ale talazurilor de sare pe malurile însorite de calcar, iubirea pătrunsă de dorul de moarte, baie a eternității, în culcușul de apă, de aer, de soare, al Veneției.

Un amurg însângerat, scăldat în galbenul fumuriu al lagunelor, se lăsa asemenea unor aripe mari de hulub peste creștetele lor; și chipul ei continua să fugă de el pe mai departe.

Revenea atunci la alte scene ale vieții lor de fiecare zi. O vedea turnându-le dimineața cafea în ceștile cu motive chinezești sau seara citind lângă cămin, sub lampa cu abajurul larg ca un cap de ciupercă.

Regăsea cele mai mici amănunte din jurul ei, dar chipul nu i-l putea readuce lângă el. Încercase și noaptea pe calea nervaliană a visului, dar totul a fost în zadar. Hortensia dispărea fizic, ea nu dorea să se arate decât simțurilor sufletului și deci să nu fie mai mult decât o culoare, un ton, un foșnet sau o umbră.

El însă nu înțelegea să renunțe așa de ușor la dragostea lui pierdută. La visul său ratat.

Apollo rănit

Tavi stătea în picioare în fața mormântului Hortensiei încercând să-i mărturisească gândurile, la fel ca altădată, în orele lor de sfat și reculegere.

De fapt în acel ceas își vorbea lui însuși.

Dece venise aici, ce vroia dela acest mormânt părăsit, năpădit de ierburi și bălării? Dorea să-și spovedească o mare și neuitată iubire ca un demn erou romantic pe groapa celei dispărute? Își va sfârși zilele pe monumentul funerar, împlinind soarta unei perechi de îndrăgostiți, uniți prin moarte?

Scanned with OKEN Scanner

Deodată această întrebare îl aruncase în fața realității pălmuindu-i obrazul, biciuindu-i trupul. Ce rost avea să caute chipul fizic al Hortensiei moarte, lucru pentru care s-a retras într-o singurătate perfectă, izolat de ceilalți ca într-o temniță a trupului?

Tavi deschise scrinul cu amintiri al Hortensiei, dând o prea mare importanță caetului cu poezii. Trecuse peste adevărata legătură de dragoste povestită de un teanc de scrisori, de două inele și de câteva poze. Din ea putea afla că Hortensia a fost logodită, mirele ei sfârșindu-se în război, femeia n-a mai înțeles să-și trădeze vreodată singura iubire, sortită a rămâne neîmplinită. Deci Hortensia cea îmbrăcată în negru, a purtat cu motiv doliu, nu a ascuns după el, o iubire neîmpărtășită ci una răpită ei de către destinul cel crud. Așadar Tavi furase legătura altuia, mistificându-o în amintirile și senzațiile sale onirice. În viață nici el nu a însemnat mai mult pentru Hortensia decât ea lui, doi oameni sortiți să-și ducă destinul unul lângă altul și nimic mai mult. Reluarea unor suveniri din copilărie, strecurate prin focul svăpăiat al adolescenței n-a fost altceva decât un joc al închipuirii lui Tavi, ținând cu orice preț să-și pună pe obraji un fard ce nu-i aparținea.

Iată de ce Hortensia a refuzat să-i arate chipul, acesta fiindu-i dăruit pe veci altuia, nu putea să-l oprească însă pe el să nu-și mintă soarta cea de fum. Dacă ar fi trăit l-ar fi înțeles și poate ar fi încercat să-l salveze cu înțelepciunea ei. Dar iubirea în inima lui a stat ascunsă, numai după moartea femeii înflorind, azalei și mirți ai simțirii, scoică ce scoate fructul cel prețios al perlei numai târziu, în culcușul nopții.

Aruncat pe malul tomnatec al vieții, îi era greu lui Tavi, om cu familie și doi copii, să accepte adevărul că trecuse prin toți anii cei lungi, fără să cunoască iubirea, adică ce înseamnă contopirea platonică a două ființe într-una singură, spirit din spirit, lumină din lumină, iubirea, unire mistică întru Domnul. S-a nutrit cu metaforele cărților, lucru ce l-a împiedicat să vadă în jurul său oamenii așa cum sunt ei.

Acuma nu i-a mai rămas decât să cadă în țărână, pe pietrișul tare, implorând îngenunchiat o ființă nevăzută, alungită pe fuiorul

Scanned with OKEN Scanner

visului, să-l asculte: "Hortensia vin azi la tine rugându-te în genunchi să mă auzi. O viață întreagă te-am dorit și nu mi-am dat seama cine ești. Pentru tine am fost născut, pentru tine am crescut și m-am făcut bărbat; ție ți-am jurat statornicia iubirii mele încă de copil, înger alb al unui leagăn celest. Am avut ochi dar n-am știut să văd uitând jurământul și rătăcindu-mi drumul. Când l-am regăsit era prea târziu fiindcă tu nu mai existai, te-ai risipit sub apele amurgului rece și înghețat.

Azi te caut cerându-ți un dram de milă. Rogu-te stinge-mi chinul și arată-mi-te așa cum ai fost în întâlnirile noastre cele mai pure. Redă forme umbrelor și chip foșnirilor din tul ale ființei tale. Revino lângă mine pe aripele nevăzute ale firii.

"Hortensia, apleacă-te asupra vorbelor mele, mărturisind toată iubirea mea, ție unica mireasă a sufletului meu".

Vorbele lui Tavi răsunau metalic ca bătăile unui clopot de bronz, jeluind melopeic în miresmele unui psalm de David. Lângă el se lăsară câțiva lăstuni cenușii dornici să-i ciugulească din lacrimi.

Și se trezi rugându-se cu disperare în fața unui mormânt părăsit, ca-n fața unui altar jefuit, sterp.

Și-atunci se rușină deodată parcă ar fi stat gol înaintea unei mulțimi ce-l iscodea cu ochii holbați, ai unor personajii de Hieronimus Bosch. Din pământul uscat în zadar aștepta vreun răspuns.

În țintirim în ochiuri de fântâni, apunea un crepuscul întârziat ca-n cratere roșii, pietrele de morminți apăreau ca ruinurile arămii ale unei cetăți antice. Pe arborii rămuroși, lire de argint, se așeza o brumă violetă; în aer pluteau irizări de seară, mov.

Tavi privind dealungul aleilor părăsite se simți tare singur, rob al unor deșertăciuni vane.

Căutând ieșirea cimitirului aproape că nu o mai găsi. Îl amețeau aromele ude de iarbă tăiată și de flori: margarete, begonii, bujori roșii ca sângele. Rujii sălbateci întindeau după el degete viorii.

Rătăcind pe străzi Tavi se considera ca ieșit din altă lume.

Își spuse că va trebui să desființeze camera Hortensiei, cu scrinul și mobilele vechi. Cât și candelabrul antic cu lumânări. Va

Scanned with OKEN Scanner

împrăștia întunerecul încăperii aruncând în flăcări caetul său vechi cu poezii de adolescent. Și împreună cu el și toate dantelele, horbotele și robele albe.

Fantezii. Minciuni fără rost. Să ardă.

După un colț îi apăru orașul în noapte ca un ocean stropit cu sori; părea un lac enorm răsfrângând cerul înalt încărcat cu stele.

Îl chema viața de-acolo, cu tot freamătul și mirajul ei. Viața. Se grăbea să ajungă la ea, să înceapă să trăiască, pe Hortensia dorind cu orice preț s-o uite. S-o uite.

De undeva din întunerec, se apropia, melancolic un murmur suav de vioară. Și de peste grădinile înflorite îl cuceri mirosul Fecioarei, de iasomie.

Și-atunci înțelese că acesta este cântecul sufletului său, de el nu se va putea despărți niciodată:

"Că te-am iubit atâta, putea-vei tu să ierți?"

Scanned with OKEN Scanner

Prietenul de altădată

În restaurantul gării era întotdeauna un dute-vino, colorat, zgomotos. Filip se obișnuise să mănânce seara acolo la autoservire, putând astfel să ia ce dorea, deoarece de scurt timp în metropola străină încă vorbea destul de slab limba locului și mai ales nu avea nicio înțelegere pentru felurile înscrise pe lista de meniuri, nu rar exprimate într-o dificilă formă dialectală.

Și-apoi mai avea un motiv, poate cel principal. Așezat, retras într-un colț la o masă, între atâția oameni, nu se mai simțea chiar așa de singur. Îi observa schițându-i ca și cu cărbune pe hârtia de azur a inimii sale. Erau din toate națiile, turci, sârbi, italieni, spanioli între aceștia se amestecau puțini nemți și aproape niciodată români de-ai lui. Când se mai iveau dintre aceștia din urmă, câte-o pereche, se prezentau șterși și aceiași: oameni simplii, îmbrăcați prost, vorbeau un jargon de la periferia Bucureștiului. Neavând niciun rost să lege cu respectivii un cheag de vorbă, trecea în tăcere pe lângă ei, mai departe.

Pitorescul îl ofereau pensionarii localului, un fel de cloșari, îmbrăcați însă domnește, în veston verde cu fireturi-găetane negre, guler îmblănit și o pălărie tricorn purtând în creștet o pană de găinușă de munte, ieruncă precum o botează Sadoveanu. Deveneau uneori gălăgioși și umblau printre mese clătinându-se; în zadar încercau o conversație cu figurile nemișcate ale "gastarbeiterilor", nu erau înțeleși și nici că aveau aceștia să-și piardă timpul pentru așa ceva.

Tabloul apărea deodată fantast, ca răsfrânt prelung în oglinzi concave, cu măștile și costumele unei picturi expresioniste, și ochii deformați de plantele hasișului, din una din halucinațiile lui Ensor

sau Munch.

La o altă masă, singură, nu lipsea nici păpușa cu chipul de porțelan, alb, prezentând sprâncenele și buzele vopsite cu sulimanuri negre și roșii, floare de sânge căzută pe un pat de gips aurit, femeia lui Degas în fața unui pahar cu absint. La piept purta un buchet de violete false și o agrafă cu un șarpe de sticlă imitând ametistul verde.

Sufletul lui Filip era el însuși pierdut la fel ca privirile femeii lui Degas, din fața paharului cu absint.

Lângă toate aceste ființe de fum, reușea până la urmă să-și omoare pervers, singurătatea.

Într-o anumită noapte de sărbătoare, Filip, venise cu alte scopuri, nu avea timp pentru cei din jurul său. Luase o bere, ca aproape de miezul nopții să iasă pe peron, unde pe linia a doua, aștepta intrarea simplonului, Orient-Express.

Și fiindcă i se anunțase întârziere aproape o oră, era mulțumit că mai avea răgazul să stea de vorbă cu sine însuși, așezându-se pe o bancă sub un felinar ce împrăștia o lumină palid-gălbuie.

Își amintea de despărțirea lor înainte cu zece ani, tot într-o gară și tot într-o astfel de noapte. Bătrânul lui prieten îl îmbrățișase șoptindu-i la ureche: "Fiule, ai dat lovitura." Era o binecuvântare privind călătoria lui în Apus, la studii, pe drumul omului stăpânit de patima cercetării științifice. Cuvintele lui îi sunau și astăzi în urechi, simțindu-l ca odinioară obraz lângă obraz; îl pătrundeau până în adâncuri ca o ploaie nevăzută, caldă, plină de miresme. Se mărturisea un om trecut prin viață ca rob al cărților, visător, în credință și ideal. De multe ori îi spusese că el n-a avut șansa să depășească granița țării dela Curtici mai încolo.

În seara despărțirii l-a lăsat în urmă, nins de ani, adus din spate, parcă mai mic ca de-obiceiu, însoțindu-l mult timp privirile lui blânde, pline de iubire, încețoșate de bruma lacrimilor.

L-a cunoscut din cea mai fragedă copilărie. În prima scenă de care își amintea îl vedea în pat, bolnav, frumos și melancolic, semăna poetului Eminescu în tinerețe. Mai târziu s-a rotunjit punând ochelari pe nas, își ascundea bunătatea după perdeaua unei răceli

Scanned with OKEN Scanner

impusă de o disciplină și ordine a spiritului, clasică. Râdea rar, fiind mai mult trist, iar masa lui un fel de altar unde numai el avea dreptul preotului de împlinire a liturghiei. Poseda simțul profund al tragediei condiției umane, călăuzele lui mai apropiate numindu-se Epictet și Biblia și Seneca și Marc Aureliu.

Acest om a fost sculptorul caracterului său, Pygmalion-ul din mit, iar ființa sa de copil și adolescent, Galateea din legendă.

Filip se rușina la gândul că după zece ani trecuți va veni înaintea bătrânului prieten cu atâta de puțin, din ce au crezut ei mai cu nimic. Semenii lui l-au doborât, l-au devastat, harpii lacome întocmai ca-n versurile lui Baudelaire: "Ne cherchez plus mon coeur; les betes l'ont mangé."

Un învins, idealul său navă eșuată, aruncată ca o epavă, numai ruină pe țărmi pustii și reci, nordici.

Ce să-i spună să nu-l desamăgească? Adevărul?

Filip fu în sfârșit trezit din meditațiile sale de trenul intrat furios ca un balaur de oțel în gară.

Își văzu prietenul coborând, însă mult mai întinerit de cum îl lăsase. Avea fruntea înaltă, ochii senini, chipul iluminat ca la un sfânt dintr-o icoană. Arăta așa cum îl văzuse de atâtea ori venind pe partea cealaltă a corsoului dela Prefectură, acasă. Călca rar, îngândurat sub lumina străvezie a teilor înfloriți, în mână avea de obiceiu un ziar, sau o carte. Îi simțea palma grea pe umăr, alunecându-i pe spate ca atunci demult în copilărie. Sau îl auzea odată, pe când se afla Filip în convalescență după o amigdalită, citindu-i cu voce de bariton, grav, Țiganiada lui Budai-Deleanu. Și tăceri înviau, grele, ca și acelea din Noul Testament de pe biroul său, îmbrăcat în marochin roșu, cu fire de busuioc uscat între filele sale. Aceste fire de busuioc erau așchii de lumină risipite din aripi de îngeri, hulubi albi, păzitori ai palisadelor eterice.

Sub apăsarea atâtor trăiri, Filip ajunse să se bucure nespus de această întâlnire.

În față i se deschiseră câteva drumuri de-a-lungul cărora ar fi vroit să-l preumble pe bătrânul său prieten. Deși ele îi apăreau destul de clar, în traectoria lor, se intricau, treceau unele peste

Scanned with OKEN Scanner

altele, parcă ar fi fost văzute dintr-un obiectiv fotografic încă nepus la punct. (Era oare acest obiectiv fotografic, simțirea lui?)

Primul ducea în sus, pe lângă o apă, a Izei, tăind grădini și dealuri aburite, oprindu-se la un muzeu, într-o sală a lui, la picioarele celor patru Apostoli ai lui Albrecht Dürer, apoi într-o alta, la un Memling pictând o legendă biblică.

Al doilea drum poposea în cimitirul Montparnasse la mormântul lui Ch. Baudelaire pus în aceiași groapă cu tatăl său vitreg, generalul ambasador al Franței la Constantinopole și cu mama lui săvârșită din viață la Honfleur, Calvados. Cine a văzut acest port normand, ascuns într-un golf irizând pastelurile unei pânze-impresii de Monet, va pricepe că numai din respectivele locuri au putut porni cei doi unici șlefuitori-artiști ai cuvântului, Baudelaire și Flaubert:

Je suis comme un peintre qu'un Dieu moqueur,
Condamne a peindre, helas! sur les ténebres;

Pe poetul Baudelaire îl cunoștea dintr-o poză, pustiit de patimi, sfârșit la o vârstă când omul atinge abia amiaza destinului său pământesc:

J'ai plus de souvenir que si j'avais mille ans.

Și curios al treilea drum înaintează pe un râu, cu fața curată ca de sticlă, oglindind în el malurile umbroase și miresele verzi ale sălciilor:

"Veșnică desfășurată întindere. Poveste din totdeauna spre zarea toată. Depărtări livide, orizonturi însulițate de turnuri, drumuri punctate cu duzi.

Cărări, ogoare, ape...

Învălurarea brazdelor e un suiș albastru apos al fărăsfârșitului. El însuși învălurare.

Dor de singurătate, izvor de nostalgii,

Tăcere, mister, odihnă."

Pe șesuri de margine de țară, un pelerin tăia orizontul, alături de sborul lăsat jos cu lăstuni:

"Din linii se înfiripă viața: că atâta trăiește acum. Și din albastru: ca atâta-i suiș aci.

Scanned with OKEN Scanner

Sufletul cu vântul îi frate și soră-i cu moartea lumina. Că nu știi unde se întâlnește veșnicia cu tine, nici moartea. Dar pe amândouă le simți pe aproape.

Și-n hurducăiala unui vehicol tremură mișcare, viață,

Un drum e undeva pe-aproape."

Sub umbre și salcâmi în floare și cer infinit, în adâncul din el, o voce îi rostea poemul pe de rost, leitmotiv magic, crepuscular:

"Ca-n fărăsfârșitul ăsta, toate lucrurile vieții și moartea chiar, sunt aci, aproape, aproape..."

... Și mai apoi fiindcă ar avea atâtea să-i spună și să-i destăinuiască îl va urca în carul viselor cu telegarii cei de argint. Îi va vorbi de călătoriile lui italiene, Mantegna, Bellini, Rafael, Tizian, Leonardo, Michelangelo și acel triunghi de nestemate, Veneția-Roma-Florența.

Deoarece senzațiile deveneau tot mai multe, invadându-i conștiința, Filip se credea subit cuprins de vedenii fără forme și fără tâlc. Își simțea inima ca pe un crater de vulcan pe gura căruia izbucneau mări de foc, lave fierbinți, visele sale.

Cu ce să înceapă, cu ce să înceapă...

În restaurantul gării numai era nimeni în afară de două femei ce începuseră curățenia punând scaunele pe mese și dând cu mătura pe dușumea.

Filip văzându-se singur, se ridică, își îmbrăcă paltonul și ieși în stradă, unde începea să se facă ziuă; aburi vineți curgeau peste lucruri iar trecătorii grăbiți ce-i ieșeau în cale păreau cianotici ca bolnavi de cord.

Trecuse oare din vise în lumea inutilă de fiecare zi?

Ascunzându-și capul între umeri, ridicând gulerul hainei, Filip se pierdea pe lângă zidurile cenușii ale blocurilor înalte.

Prietenul așteptat în acea noapte de Decembre, era mort de aproape cinci ani.

Scanned with OKEN Scanner

Acolo, unde sălciile plâng

Era locul meu de plimbare, acel câmp întins, ca un fund de farfurie de email, de-a-lungul aleilor drepte trase parcă cu echerul în jurul unui lac, umplut artificial cu apă, prin pompe subterane, pe fața căruia alunecau ca de hârtie câteva lebăde albe și un șir de rațe sălbatece. Pe malul pustiu străjuiau din loc în loc pomi de sălcii, cu silueta unor fecioare înalte și blonde spălându-și părul bogat în ape. Iarba se arăta proaspăt tăiată iar florile adunate în rondouri geometrice ca-n temniți joase lipsite de aerul cerului.

Am intrat de-a-lungul pârâului, în liniștea pădurii, unde aleia era străjuită ca o navă de biserică, de platanii albi și înalți închizând sus o boltă fără de sfârșit prin ochiurile căreia, ca prin vitralii de sticlă, se zărea azurul îndepărtat, acoperiș al lumii: "Grands bois, vous m'effrayez comme des cathedrales".

Desigur mă găseam într-una din cea mai sfântă catedrală albă și pură, Vezelay al visului. Arborii păreau sacerdoți îmbrăcați în stihare de arginți asistând la o slujbă în care prin ierburi se târau ripidele fumurii de rouă pentru altarele împlinite ale luminii. Era un miez de taină, ce se deschidea dând la o parte foile prelungi, de liane străvezii, ale liniștilor. Livezi unde se închinau căpriori la izvoare ca în oglinzi "ciuta călcând prin moarte".

Dar cercetat mai de aproape tot acest imperiu de crengi și frunziș, se descoperea a fi format din tuburi goale, țevi învelite în carton. Un decor lipsit de culori și arome se învârtea pe o scenă spălată cu leșie proaspătă. Nu era aici spațiu nici măcar de un mormânt, în care să poți crede că zace îngropat Zeul cel mort.

Am urcat spre un deal în vârful căruia se zărea un castel cu ziduri crenelate și nenumărate turnuri, coborât părea din filele unui

Scanned with OKEN Scanner

basm de frații Grimm. Am trecut un pod peste o vale adâncă și sălbatecă, având matca secată, drept bolovani creșteau ca ciupercile cu pălăriile roșii, satele îndepărtate ale oamenilor. Castelul avea ferestrele luminate, fiindcă după câte am înțeles se pregătea de sărbătoare. De nuntă. Străjerii de la porțile grele de aramă, cu platoșele și chivărele nou curățite, păreau niște statui de ceară.

Într-o anticameră, albastră ca de safir, pe un părete, am văzut o Bună Vestire, în care Maria, cu gestul hulubului speriat, primește marea taină, scăldată în curățenia crinilor înfloriți, între ea și îngerul-pasăre.

Era parcă Buna Vestire a lui Simone Martini.

Apoi a urmat procesiunea de prinți și prințese îmbrăcați în caftane, robe și brocarte țesute în fire rare de Șiraz, dantele ce creșteau ca spuma mării, bătută de Sirocoul de miazăzi. Dansul lor de ospăț acompaniat de un cor de țitere, era un menuet al nestematelor, învăluire de culori și străluciri, aliniate pe trepți de marmoră, cu foșniri înăbușite de mătase. Pe tronul cu brațe de aur și catifea roșie, stătea mireasă, o copilă, îmbrăcată în văluri albe și flori de lămâiță iar lângă ea un adolescent, cu figura de Adonis, având paloarea unei nopți cu lună, mirele.

Am înțeles că aici se celebra nunta lui Romeo și Julieta, la curtea îmbrăcată în galbenul veronez a Montague și Capuleților. Ceremonialul se desfășura distins, după un tipic dinainte prevăzut, împărțit în scene și acte ca într-o piesă a lui Shakespeare, a cărui replică era de fapt. Fiecare personaj părea mișcat din afară, avea gesturi mecanice, automate, cu preocuparea vie de a împlini o misiune, a duce la capăt un rol.

Mă impresiona faptul că între mine și toți acești eroi, se ridica parcă o barieră nevăzută, adică ei nu luau act de prezența mea, pe care o ignorau așadar cu totul. Am început să strig, pentru a le atrage atenția că mai exista lângă ei, un prieten, sau un spectator, coborât aici dintr-o istorie ce-a urmat la câteva sute de ani după moartea lor. Se pare însă că n-aveau urechi să audă toate chemările mele, fiindcă își urmau imperturbabil reprezentația înainte. Așa cum le era scris. Am întins mâna spre un pocal, pe care vedeam

Scanned with OKEN Scanner

sculptat în bronz una din aventurile lui Hercule, vroind să închin în sănătatea lor. Dar pocalul îmi aluneca din palme, nu-l puteam cuprinde. Am vrut să iau atunci un fruct de pe talerul de onix aflat pe masa cu picioare de metal de lângă mine, dar am constatat cu surprindere că mâna mea trecea prin el, dincolo: deci simțurile mele nu puteau intra în viața lor precum nu puteau ei intra într-a mea.

Eram despărțiți prin închisoarea trupului nostru pentru totdeauna, deși acesta-i singurul drum pe care am putut să ne întâlnim până acuma.

N-am vrut să cedez însă, fiindcă răceala și depărtarea lor mă chinuiau: doream să pot măcar pe unul să-l privesc și să mă privească în ochi, să-l răpesc deci acelui cadru infinit, unde se arătau atât de scufundați. Și atunci am început să alerg printre ei, să le cer, să le implor o privire, măcar una, o singură dată, una.

Se arăta că voi ajunge la un rezultat, deoarece începeam să-i ghicesc cu adevărat în fața mea, puteam să-i pipăi și să-i scutur de umeri. Dar când am văzut ochii ce-i căutam, înțelesesem că îi doream în zadar fiindcă ei se prezentau reci, lipsiți de viață, priveau nemișcați înainte.

Toate acele personaje aveau trupul de piatră iar ochii le erau desenați, ochi ai unor morți.

Singura viață permanentă în acest castel, cu răceli de cavou, era Buna Vestire a lui Simone Martini.

Printr-o ușă întredeschisă de lemn, cu desene în intarsie, am văzut într-o cameră împrăștiate în neorânduială, pe jos, toate costumele și măștile ospățului ce tocmai îl părăsisem. Erau acoperite cu praf și miresme vechi de lăcașuri închise, purtau ceva din melancolia unui parc gol și pustiu, brumat ca de o toamnă târzie.

Sub balcoanele tot de lemn și un portal în piatră serenă, se trecea în biblioteca, a cărei chei grele le păstra un scriitor bătrân, un E.T.A. Hoffmann, cel ce știe să pună în funcție toate păpușile acestea, ca pe niște orologii ale spiritelor.

M-a învitat să particip la un carnaval venețian de pe vremea lui Canaletto, dar de data aceasta l-am refuzat, fiindcă vroiam să cobor din vis în realitate, chemarea, ce n-am putut să mi-o satisfac în voia-

Scanned with OKEN Scanner

jurile mele onirice, înflorea în sufletu-mi ca un măr în mijlocul primăverii.

Am început de aceea să alerg pe străzile de asfalt ale orașului și să cercetez de-aproape oamenii vii, trecători pe lângă mine. Ei, numai erau stafii ale trecutului ci ființe în carne și oase ca mine, frați de-ai mei.

Vedeam femei frumoase, cu mersul asemeni lui Venus al lui Botticelli grăbite însă, nu aveau timp să-ți dăruiască o privire și mai apoi nici nu puteau, fiindcă un văl negru le acoperea fața, ca un scut de ghiață. Oricât aș fi încercat să le iau acest văl negru de pe ochi n-aș fi reușit; el părea crescut acolo ca o boală sau un defect din naștere.

Am trecut la ceilalți, căutam privirea unui prieten, dar nici pe aceasta n-am găsit-o, oamenii erau fixați cu ochii numai asupra drumului lor, cu atenție doar la măsura pașilor de sub ei. Și nici nu-i interesează altăceva. Povestea samariteanului biblic este discreditată, primind cinste în actual fariseul grăbit spre oraș pentru împlinirea unor pofte ale trupului.

Cetățeanul anonim, cu moneda de argint în palmă, este convins că își va putea cumpăra cu ea, ca pe o haină sau un pantof și iubirea de prieten sau femeia de care are nevoie.

Nu m-am lăsat pradă fluxului barbar al apelor, pornite din oceanul întunecat al disperării, și de data asta, mult mai mult și mai insistent ca în fața statuilor de piatră moarte, am încercat să cuceresc acea privire, unica privire. Pentru liniștirea sufletului meu atât de însetat după cerul altei priviri.

M-am trezit alergând de unul singur, râs de toți, hulit chiar, pentru păcatul de a fi vrut ceea ce nimeni nu putea să-mi dea: o privire, o singură privire.

Am rămas suspendat, ca un arlechin ros de vreme într-un vârf de cuer, între viața mea de azi și cea de ieri. Plângând în hohotele unui Don Quichote, lovit de pietrele răufăcătorilor scăpați de el de la ocnă. Tragedia unui Don Quichote lipsit de Sancho Panca.

Printre perdelele de lacrimi îmi răsărea în față, lumea ce-am lăsat-o, atât de altfel, de simplă, de partiarhală. Undeva lângă vatra

Scanned with OKEN Scanner

de lemn sfinţit al acestei lumi, adunaţi sub poarta Sărutului, arhanghelii iubirii n-au pierit cu totul. Orizonturi îmbăiate în crepusculul dorului, m-am depărtat de ele din ce în ce, ca de-un port rămas în golful uitat al timpului.

De aceea îmi pare tot mai evident că în zadar voi căuta azi în jurul meu, acea privire, n-o voi găsi niciodată, exact ca la statuile de piatră, cu ochii morţi.

Căci lumea aceasta nemaiştiind să iubească, numai cunoaşte taina privirilor calde, îşi are ochii la fel ca sufletul - înghețați și morţi. Ca şi ale statuilor de piatră.

Hoffmann a întâlnit oameni ce nu-şi găsesc imaginea în oglindă iar Chamiso dintre acei furaţi de propria lor umbră. Pe lângă mine trec zilnic semeni de-ai mei, cu ochii opaci şi secaţi, ai fiinţelor care şi-au pierdut privirile.

Pocăit de a nu mai pretinde omului ce nu poate da, fiindcă numai posedă, m-am întors la vechiul meu loc de plimbare, pe acel câmp lângă lacul pe faţa căruia stau nemişcate, ca de hârtie, câteva lebăde şi un şir de raţe sălbatece.

Singur. învăţat de-a trăi de-acum înainte lipsit de iubire.

Acolo, unde sălciile plâng.

Scanned with OKEN Scanner

Pomul de Crăciun al lui Vlad

Mamei...

Se făcea dimineață. Peste câmpul întins acoperit de zăpadă, se ridicau tenebrele la început prelungi ca niște turnuri înalte ale umbrelor ca apoi să ia forme de aripi și trupuri de lebăde negre, între ele își făceau loc, ca ape venite din străfunduri, negurile argintate ale zorilor.

Vlad tocmai intra în postul de observație așezat la marginea cea mai de sus a tranșeelor. Vântul aspru îl lovi cu tăișul lamelor de ghiață dar trăgându-și fularul peste bărbie și căciula până deasupra ochilor, se simți îndată pus la adăpost de gerul rămas undeva afară de el.

În juru-i domina o liniște adâncă și infinită, ca ogoarele desfășurate orizontal în fața sa și pe care încă nu le zărea deslușit asemenea unor siluete pierdute în mantiile de ceți.

În singurătatea atât de neclintită unde părea a fi singura vietate pe întinsul unui ocean înghețat, alb, îl năpădiră gândurile. Ajunse să se întâlnească însfârșit cu sine însuși.

Așteptase așa cum i se cuvinea, permisiunea de câteva zile, dar aceasta întârziase să vină așa că-l apucase seara de Crăciun tot în șanțuri, undeva pe prima linie a frontului, într-un bordei sub pământ, cu încă vreo câțiva camarazi de arme, care la pâlpâirile unor opaițe slab luminate, arătau ca stafii din țara de dincolo.

Începutul, fiecare cu gândul la soarta lui, a fost greu, apăsător, apoi însă și sub influența vinului cald aromat cu scorțișoară, sufletele au pornit să se mai deslege. S-a colindat, s-a povestit, în colibă făcându-se deodată cald ca în ieslea unde s-a născut Iisus-

copilul, încălzit de suflarea animalelor. S-a găsit unul din ei, cantor de biserică, cu voce de tenor binecuvântat, să le cânte din Mineul prescris la Naşterea Domnului aşa încât masa de lemn a devenit altarul sfintei Proscomidii, iar ei au îngenunchiat ca veniţi cu daruri în peştera sfântă. Şi s-a întâmplat atunci că peste chipuri şi lucruri s-a împlinit să curgă o lumină aurie ca-ntr-un tablou de Rembrandt.

Fumul scos din mahorca răsucită în hârtia de jurnal împrăştia mirosul de tămâie şi smirnă arsă în cădelniţi la slujba de vecernie şi camera de lut înfăţişa ceva din catacombele primilor creştini, absida unei catedrale subterane.

Au mulţumit Domnului că au putut petrece noaptea Naşterii Mântuitorului în tihnă, nefiind, cum le era obiceiul în zilele de sărbătoare religioasă, căutaţi de duşmanul, leviatan-ateu. Dimineaţa când mai fiecare se duse la culcare, lui Vlad îi venise rândul să schimbe garda de-afară ceea ce era chiar bine, deoarece nu avea chef deloc să doarmă.

I se obişnuiseră repede ochii cu întunerecul scăldat în boarea aurorei, aşa că putea desluşi curat acuma pământul alb şi bolta de sus, lac albastru pe faţa căruia sticlea ca un bumb de diamant, luceafărul de dimineaţă.

La câţiva paşi de el, nu departe, văzu ieşit din întunerec un brad. Şi fiindcă era sigur că nu avea ce să caute pe aceste locuri, un astfel de pom, îl socoti drept nălucă a conştiinţei sale prea încercată în acea noapte.

Şi totuşi cu cât îl privea mai atent îl distingea mai bine, luminat de mii de sori ca şi când ar fi fost cerul înstelat. Asemănarea îi aminti de pomul ce îl purta în el din cei mai fragezi ani când în seara din ajun aştepta cu nerăbdare să vină Moş Crăciun. Un sunet de clopoţel, ca şi clinchetul unui ghiocel al primăverii, îl anunţa că uşile îi sunt deschise şi deci a sosit ora mult aşteptată. În cameră îl întâmpină pomul încărcat şi înalt, sub luminile căruia în genunchi, plin de evlavie şi teamă, rostea un Tatăl Nostru. În ochii lui de copil mirat, pomul de Crăciun părea un colos al Luminii. Când mai târziu a întâlnit cerul cu stele şi-a reamintit de pomul ascuns în inima sa şi şi-a zis că firmamentul cu astre, este tot un fel de pom

Scanned with OKEN Scanner

de Crăciun atât de mare încât cu crengile sale pline de bulgări de lumină, alcătuiește acoperișul lumii.

Pleiadele ar fi o coroană din scântei de rubine, calea lactee horbota și dantele de safir brumat iar steaua polară, astrul pus în creștetul pomului, zenit al Universului.

Orionul și Siriusul ar reprezenta toiagul cu nestemate al Arhiereului, îmbrăcat în stihare țesute cu fire de olmaz pe războaie de cristal, la origini lemnul din toiagul păstorului, cel din Misterul creștin al lui Gaspar, Melchior și Melchisedec. Dintr-un astfel de trunchi svelt de măslin înfloresc mugurii din care se vor stoarce untdelemnul și mirul, miresme ale trupului curățit cu isopul din psalmii lui David.

Pegasul trage quadriga cu amintiri rătăcitoare pe cărările de sidef ale visării, lângă copiii ce poartă steaua din carton, cu jinoare de staniol și ațe muiate în farbe de aloe, sub vraja cantatelor de Vifleem, colinde, recitate de corul serafilor blonzi cu ochii, oglinzi sinelii ale raiului.

Casiopeea, tron deasupra celor două Urse, diadema. Scaunul lui Dumnezeu, înmormântat în omătul proaspăt de alabastru și fildeș lunar, cu treptele toate de email lucrat în arabescuri și majolică florală, pentru Zeița basmului, numită Copilăria.

Gemenii-dioscuri, două perle stelare, picături de rouă cristalizate în hidromelul aflat în potirele cu miresme ale lavandelor nocturne. Lira păunilor sculptați în nestemate, evantaie multicolore de roșu, violet și galben. Văluri, zaimfe, balanțe, trupuri de efebi marmoreeni, jocuri de artificii ale pomului de Crăciun cum este cerul înstelat al bolții fără capăt.

Și totuși pomul fărâmă din culmile înstelate, umbra visului său cel mai fraged, era pe aproape la câțiva pași de el. Și Vlad îl vedea cu toată claritatea ca pe luceafărul, bumb de diamant, sticlind pe bolta azură.

Brusc tăcerea de antică mănăstire este întreruptă de un țăcănit de mitralieră și un tun ale cărui bătăi parcă veneau din fundul pământului.

Vlad își puse arma în funcțiune căutând să răspundă monstrului

Scanned with OKEN Scanner

aflat după perdelele depărtate ale necunoscutului. Visele toate sburară alungate de lângă el, ca hulubii de pe streșini și guri de fântâni.

Trebue să fi trecut vreo câteva ore până când larma încetă să mai bată din toaca ei amară. Vlad se trezi aruncat cu fața la pământ, invadat de-o căldură leșioasă, ieșindu-i ca un gust sărat, cu sânge pe gură. Căuta pomul de Crăciun, leitmotiv al simțirii sale, dar în locul lui numai era decât o groapă, crater negru, provocat de explozia unui obuz. Deci nu a fost decât o vedenie de vis, pomul nici nu existase.

Cercetând mai bine, zări la marginea gropii câteva ramuri de brad, ceea ce rămase după aruncarea în aer a pomului: o ramură de brad ca un braț de înger încărcat cu lumini și stele. Și Casiopeea, și Orionul și Pleiadele.

Vlad încercă să se târască până la el, să pipăe ca Toma, pentru a se convinge că obiectul este cu adevărat și nu numai în mirajul Fetei Morgane din închipuirea sa. Se găsea tare aproape de țintă când simți că apucă să cadă încet, fără oprire, în jos, într-un gol profund.

Descifra prin pupilele sale ca prin niște acvarii, figuri fără ochi ca de ceară, încercând să-l suie pe-o targă. El se zbătea nu vroia să se lase dus de lângă ramul de care se știa legat. Prin văzduh foșneau bocetele fecioarelor îndoliate ale Morții. Atrași de aburii sângelui, lăstuni negrii se înmulțeau ca născuți din cenușa stepei fumegânde, cu morminții aliniați într-un cimitir nenumit.

Din omul său se ridica un glas jalnic:

"Dece au doborât pomul meu de Crăciun?"

Apoi se înfiripă un drum invers: din ziua ajunsă la amiază, urcau tenebrele, ca aripi și trupuri de lebăde negre, apoi turnuri înalte ale umbrelor ca la urmă să se întindă întunerecul cel mare, înghițând totul.

De ce-a fost doborât pomul, cerul cu stele al omului?

Așa a murit Vlad în prima zi de Crăciun, cu ramul de brad în mână, rupt din pomul sfârtecat al unui cer înstelat.

Scanned with OKEN Scanner

Preoteasa

Herz Jesu, Du glühst von Liebe zu uns,
entzünde auch unsre Herzen in Liebe zu Dir!
Rusalii. 1979. Bonifaziuskirsche

Ne despart ani mulți de aceea de câte ori vreau să ajung la ea, trebuie să dau la o parte perdelele grele ale vremii, căzute între noi, ca cețuri joase, fumuri de ghiață. Dintre ele îmi apar mâinile ei mici, cu degete groase pătate de negi, desfăcând batista albă, pe margini cu un tiv negru, cernit, ne împărțea nouă celorlalți, ca pe o taină, anafura, prescura Domnului. Și-atunci deodată săvârșind acest rit, mâinile împrăștiau aburul argintiu al unei lumini diafane (asemenea celei din jurul capetelor sfinte) iar batista de mătase se transforma într-un patrafir cu jinoare aurite, fărâmele de pâine fiind nu unele obișnuite ci mărturii celeste prin care se pogora trupul lui Iisus Christos, la noi.

Apoi îmi vine înainte și chipul femeii de patriarh, culmi ninse și senine, purtând în ochi limpezimi albastre parcă totdeauna înlăcrămate. Mersul ei însemna foșnirile sacre, ale unui Agnus Dei vesperal.

Duminecă se îmbrăca în cele mai frumoase haine, de tafta neagră și punea pe cap o pălărie tare de catifea, tot neagră. Se ducea la biserică așa cum apucase de copilă, apoi soție de preot ortodox într-un cătun pierdut sub un codru cu păduri crescute până în tinda cămărilor, încât se împrietenise cu jivinele dumbrăvilor, cele cu miroazne de lucernă, căprioarele mai ales îi mâncau din palme. Rămasă văduvă s-a mutat într-un sat mai bogat, deschis spre zările udate de apele lucioase ca oglinda, ale unui râu, cu tăceri de șes. La

biserică unde era preot un fiu de-al ei, se ducea pe un drum al duzilor și castanilor sălbateci.

Spre sfârșitul vieții s-a trezit aruncată într-un oraș, cu zidurile reci și podele de macadam. Dar în catedrala albă a citadelei, în strana femeilor își avea scaunul ei, unde o vedeai în fiecare sărbătoare și liturghie duminecală. Cu ea intra în casa noastră mirosul alduit de busuioc sfințit cât și de Rusalii, ramurile de sălcii cu zulufi ai mugurilor sinelii.

Înainte de a pleca din viață a fost lovită de vânt și fiindcă i-a fost prinsă partea dreaptă n-a mai putut vorbi deloc. Era căzută în somnul profund al premorții când a început să se roage tare și cu toată înțelegerea rostind Tatăl nostru, așa cum îl citise de atâtea ori în viață din cartea de rugăciuni, roasă pe margini, cu parfum de lavandă uscată.

Medicii au susținut că a fost vorba de o eliberare a centrilor subcorticali cei automați, dar s-ar putea ca în acele momente să se fi coborât în ea, Sfântul Duh.

După o oră sufletul roabei era plecat dintre cei vii. Murise cum trăise, întru Domnul, una din miresele anonime ale prea Bunului Dumnezeu.

Undeva la o intrare de cimitir o cruce și un mormânt de piatră amintesc de trecerea dânsei printre cele ale pământului.

Din spiritul ei s-a aprins în alt spirit, durând ca o Înviere, pe Icoana timpului, mâinile mici, cu degete groase pătate de negi, desfăcând batista albă pe margini cu un tiv negru, cernit, împărțindu-ne nouă celorlalți, ca pe-o taină, anafura, prescura Domnului. Săvârșind acest rit, mâinile împrăștiau aburul argintiu al unei lumini diafane (asemenea celei din jurul capetelor sfinte) iar batista de mătase se transforma într-un patrafir cu jinoare aurite, fărâmele de pâine fiind nu unele obișnuite ci mărturii celeste prin care se pogora trupul lui Iisus Christos, la noi.

Prin gesturi simple, preoteasa, celebra sub candelabre încărcate cu norod de lumini, un act al veșniciei.

Scanned with OKEN Scanner

Crugul sfărâmat
- Meditații oarbe -

De cât timp alerg, oare, fără să înaintez niciun pas?

Era dimineață proaspătă, cu rouă pe creștetul florilor când am pornit și-acum se lasă seara, ca un șal mov, peste grădini.

Și totuși stau pe loc, nu eu ci lucrurile se mișcă în jurul meu, ca împinse de mecanismul interior al unui perpetuum mobile, căutat și lăsat să se învârtă, defect.

Aș vrea să strig, dar ecoul vocii mele se stinge înăbușit în pereții care mă înconjoară, îi îmbibă ca alcoolul, vata.

Și-apoi mă trezesc vorbind tot cu mine, mie însumi îmi pun întrebări, răspunzându-mi tot eu.

Ce rost are în fond întreg chinul acesta, împrăștiat în cămările sufletului tău, ca violetul unui apus de soare pe tăvile de nisip al unor plăji pustii? Plăji pustii sunt azi cămările sufletului tău.

Acesta ți-a fost drumul pe el vei merge mai departe, fără să mai privești înapoi, căci ai putea să îngheți cu suflul morții toate faptele trecutului, așa cum a pățit Orfeu cu iubita lui, Euridice. Orfeu cu iubita lui Euridice, tu și faptele moarte ale trecutului.

Un instinct ți-a fost înflorit în piept, pe el trebuie să-l urmezi și nu lăsa aguridele amare ale rațiunii să-ți otrăvească gândurile. Aceste gânduri, târându-se spre tine, ca o turmă de șerpi, cu trupul rece și alunecos. Lipitorile coșmarului au umplut toate visele de miez de noapte ca pe mlaștini joase și murdare, ferite de pădurile ferigilor înalte, de luminile cerului.

Am crezut în frumusețile veșnice ale naturii, vroind să le pipăi și să le adun, la o horă a culorilor, livezi așezate sus, pe crestele de munți albi, imaculați.

M-am trezit într-un oraș mort, cu străzi înfundate și case fără ferestre, fără porți. La colțuri în câte-o cârciumă scundă se-auzeau litaniile fără vocale din plânsul unui artist orb, ca și Homer. Un câine sur îi ținea pălăria în gură și în ea cădeau în loc de arginți, frunzele toamnei.

Clopotele bisericilor fără turnuri, veneau de undeva de departe, împrăștiind hulubii adunați la geamul meu ca niște mirese coborâte din văzduhurile senine. Nu s-au mai întors nici când la locul unde eu n-am încetat să îi aștept: hulubi albi, ca niște mirese.

Bună Vestire ce nu se va mai repeta, cu toate chemările disperate ale clopotelor, bisericilor fără turnuri.

Am mers pe urmele nunților mistice ale idealului și am fost mereu oaspetele cetăților sfărâmate de dușmănii satanice, în van ocolite.

Am simțit pe obraz lovituri pe care nu le-am meritat și am auzit șuerând lângă mine săgețile, duhnitoare a gangrenă, a impostorilor. Orice ași fi făcut, n-ași fi putut să le evit.

A fost una din vinele vieții mele.

Am vrut armonii celeste și mi s-au dat disonanțele unei larme, făcute de arme ucigătoare. M-am apropiat de paradisuri ale căror arome n-au fost până la urmă decât parfumuri sintetice stoarse din hoituri de animale.

Și când omul mi-a fost înălțat de magia întâlnirii cu alt om, la capăt toată speranța mea n-a rămas mai mult decât o ciută sfâșiată de o haită de lupi, flămânzită.

În lanurile coapte, am avut o vară, cu ogoarele năpădite de ciuma lăcustelor, intrate numai în ograda mea.

În fântâni, cu fața pudrată, am căutat calea pelerinajelor însemnate în scoică, a sfântului Iacob, făcute sub crucifixele goale, lipsite de trupul lui Iisus Christos, cel ce cum se spune s-a înălțat la cer. Noi am rămas doar cu mormintele goale și cu plăcerea de a-i fi jucat în zaruri cămașa, ca-ntr-o predelă de Mantegna.

La izvoarele reci, pe covoare de mușchi, ne-am spălat picioarele, așteptând vindecarea divină, nevenită însă.

Ne-am bucurat la ospețe, fără să putem intra la Chermese, unde

Scanned with OKEN Scanner

trupul ne era prea slab.

Am căutat adăpost în mănăstiri, îmi amintesc de cea de la Văratec, lângă mormântul Veronicăi Micle sau dela Agapia, sub frescele lui Grigorescu. Am fost găsit prea laic, prea îmbăiat cu mirul celor de jos, prea miroseam a pământ.

O clipă mi-am găsit liniștea în Humuleștii lui Ion Creangă, pe apa luminată a Ozanei, în care se răsfrângeau ca-n oglinzi fluide ruinele Cetății Neamțului.

Poate ar fi trebuit să rămân acolo, să-mi fac altare din ierburile crescute în ogrăzi și să fiu preotul lor, pe drumul de țară colbuit, ducând spre Mănăstirea Neamțului.

Am iubit! Am visat!

Și-am hălăduit, în urmă, furat de toate comorile vieții. Am întins brațe, cu care am vrut să cuprind un alt suflet dar ele mi-au fost opărite cu leșiile ce curgeau ca ploile, umplându-mi potirele inimii, în loc de lacrimi.

M-a ars dorul sărutului fierbinte și buzele mele au fost muiate de alte buze amare ca fierea și acre ca oțetul.

Am intrat în curți, unde veneam ca la o mare sărbătoare a spiritului, de fapt un bal mascat de păpuși, sub mantii ascunzându-și fiecare firele cu care erau puși în dans de maestrul Copellius, ascuns după perdele.

Când eu le-am spus că sunt o ființă vie, nu păpușă, că vreau să joc după cum mi-e felul și nu după sforile altora, am fost dat afară și declarat drept un invalid periculos. De la masă și din mâini mi-au fost luate sculele lucrului, ajungând întemnițat în propriile mele neputințe. Aș fi vrut să-l văd pe Meșterul Manole, ce ar fi făcut în locul meu.

Așa am poposit singur, să-mi rostesc rugăciuni mie însumi, când se pare că toți m-au părăsit și chiar în primul rând bunul Dumnezeu.

Urmăresc în toamna târzie cu arome de vecernii arse, pe cerul albastru, cocorii, vâslind ca niște nave pe apele oceanului, îndepărtându-se din ce în ce, până pier înecați în valurile nadirului.

Sub ramurile de plumb, pe alei pustii, ascultând vântul, care ridică praporii uscați ai lui Novembre, pe lângă havuzurile goale cu

Scanned with OKEN Scanner

statuile cenușii ce par bocitoarele acestor ore triste, nostalgia mă cuprinde ușor, ca un leșin, mă învinge.

Melancolica tânguire a inimii îmi dă glas.

Aș vrea bucuros să știu unde am greșit pe drumul ce l-am urmat curat, după îndemnul umbrelor adunate și azi, ca un sobor de profeți, în jurul meu.

Unde am greșit?

Nu vreau mila nimănui, în fața realității descrise așa cum ea a fost. Vreau o lămurire. O înseninare. "Ferestre deschise spre cer" cum scria tata într-un poem din tinerețe.

Și dacă ar fi vorba numai de soarta mea n-ar fi atât de necesar un răspuns. Dar cei învinși și zdrobiți ca și mine sunt mulți. Neiertat de mulți și scot în soare păcatul ascuns al altora.

S-ar putea, să se fi împlinit cu noi o lege acerbă a societății și mai apoi visul nostru îndreptat spre un alt viitor să se arate de prisos. Poate. Cine știe.

Până atunci îmi rămâne să mă întreb, de cât timp alerg, fără să înaintez un pas? Era dimineață proaspătă, cu roua pe creștetul florilor când am pornit și-acum se lasă seara, ca un șal mov peste grădini.

Scanned with OKEN Scanner

Crinii albaștri ai Florenței

De câte ori am fost în Florența am căutat să descopăr spiritul ei de Atenă a Renașterii. Îl întâlneam oare sus pe tribuna cu cipreși, în fața lui San Miniato al Monte, de unde vedeam la picioare întreaga cetate desfășurându-și turnurile dealungul Arnoului liniștit, ca pe o trenă cu nestemate? Pe drumul șerpuind printre dealuri spre Fiesole sau în viile cu arome de Chianti rubiniu cântat de-un Horațiu modern: "Neatins de buze amare, De brume, de toamne, de ploae,/ Priviți-l: e numai lumină./ Tot cerul l-am tras în butoae." Ori în lumina fumurie, argint topit lăsat peste lucruri ca o boare de praf lunar, și peste creștetul pinilor visători?

Veșnicia Florenței... Era bineînțeles legată de toate acestea ca telegarii, în hamuri de bronz, ai lui Helios, dar nici unde întreagă, îmi scăpa deci, deși mă îmbia cu al ei cântec de sirenă venit de undeva din valurile timpului trecut.

Într-o zi de toamnă purpurie sub un cer senin, ca un plafon de diamant șlefuit, albastru, orașul tot părea atârnat de el cu sfeșnicele și policandrele sale turnurile, mă găseam în Agora urbei, chiar în inima ei lângă cercul unde odinioară a fost ars de viu Savonarola și doi frați ai săi, sub hlamida de lumini și umbre a înaltului palat al Signoriei. Cu statuile înșirate de la fântâna lui Neptun până la loggie, piața se arăta majestuoasă, demnă regină, ca Acropole, a unei epoci.

M-am așezat într-un colț al ei de unde îmi răsăreau în față două turnuri svelte, pline de-o poezie tainică, așa cum sunt lucrurile ce închid în piatra lor, ca-n scrinuri, legende și mituri, palimpseste desvăluind secrete, dacă ne vom șterge urmele de pe ele. Pe acest drum trebuia să o iau, el fiind cel al adevăratei înțelegeri și

cunoaşteri. La dreapta se ridica Palazzo del Podesta, deci al conducătorilor Florenţei secolului doisprezece, mărturie a luptelor dintre Guelfi şi Ghibelini, apoi dintre neri şi bianchi. Clădirea mândră şi mai ales vroia să fie aşa, se asemăna unui cavaler îmbrăcat în armură şi chivără, gata pregătit pentru marele turnir.

Peste drum de el, Badia fiorentină, biserică, mireasă şi fecioară, cor de îngeri. Ea reprezintă catolicismul, dar nu pe acel ajuns la victoria pământească a lui Toma d'Aquino ci în curăţenia şi simplitatea ei ne duce la tânărul din Assisi, Sfântul Francisc. Acesta din urmă lepădându-şi toate hainele şi onorurile lumeşti, îl detronează pe Aristoteles, înlocuieşte raţiunea cu iubirea, poartă religia la izvoarele ei primare, ale lui Plotin şi sfântul Augustin, împacă pe Platon cu Iisus Christos, pe căile perene ale Sufletului, reaprinde razele revărsate de Dumnezeu asupra fariseului Pavel din Tarsul Ciliciei pe drumul Damascului. Pentru Sf. Francisc hulubii erau păsările Domnului, de aceea s-a şi putut înţelege cu ei pe-un limbaj ce ducea înapoi la vremea când Dumnezeu mai călca în grădinile creştinului.

Nimeni nu ar ghici că în silueta unui palat şi a unei biserici, se află întrupate două lumi dacă nu adverse cel puţin fără contact între ele. La dreapta omul din istorie, al cruciadelor şi al crimei, trecătorul, la stânga imaginea lui din Biblie aparţinând Absolutului, Iubirea şi Pacea divină, împăcarea dintre neamuri, Fărăsfârşitul, Eternitatea.

De-aici mi se deschide poarta spre străzile strâmte şi întunecate de odinioară ducându-ne la una din casele unde a văzut lumina zilei Dante Alighieri. Ca cel mai autentic florentin viaţa lui se va desfăşura aproape de Palatul del Podesta, Bargello, al cărui slujitor va fi, întâlnindu-l ambasador în cetatea San Gimignano cât şi mai târziu într-un exil la început în Lucca, trecut la Verona Scaligherilor, sfârşit în Ravenna lui Teodoric şi Justinian. Pe de altă parte a aparţinut tot atâta Badiei fiorentine, crinului scos din timp şi spaţiu deci ţinând de Veşnicie, pe altarul acesteia zideşte acel unic monument numit Divina Comedie.

Dante Alighieri aparţine bineînţeles trecutului său: trubadurii,

Scanned with OKEN Scanner

menestrelii, minesängerii, autorii morții lui Rolando, ai Tristan și Isoldăi sau ai legendei Sfântului Graal au contribuit fiecare prin ce au avut mai de preț la nașterea din sublim, ca Lohengrin din trupul lebădei, al acestui titan.

Dante Alighieri omul cu trup firav și chip palid, este al prezentului împreună cu prietenul său Giotto. Cum acesta a știut să dea eroilor săi forță homeriană, o va face și Dante. La amândoi viziunea vieții de-apoi este medievală stăpânită de Triumful morții și al spectrului Judecății de pe urmă cu împărțirea dogmatică în buni și răi, în Paradis și iad, cu pragul dintre ele, Purgatoriul.

Dar spre deosebire de Giotto, mort cu urmașii săi odată cu epoca sa, Dante aparține tot atât și viitorului, el se arată a fi unul din părinții spiritului de Renaștere florentină. Cel mai apropiat dintre frații săi ar fi Simone Martini cu a lui miraculoasă Bună Vestire, împrăștiind arome biblice.

Dante o va întâlni în fragedă adolescență, pe cea îmbrăcată în rochie roșie ca purpura, Beatrice, și îi rămâne credincios până în ultimele lui zile. Beatrice, femeia cu trup omenesc, moare la 24 de ani, fiind măritată cu altul la fel ca poetul, tată a nenumărați copii. Dar Dante a iubit sufletul Beatricei, reprezentarea ei în Idee, a frumuseții și purității, călăuza din Paradis unde Vergil numai putea să intre.

Filozofic Dante reprezintă curentul realist, aceasta referitor la desvoltarea gândirii scolastice a Evului Mediu, se opune nominalismului pentru care nu exista decât individualitățile concrete, pe când la realiști ideile aveau o independență și existență obiectivă prin ele însele, așa cum o susținea părintele acestui sistem, Platon.

Beatrice este Frumusețea ideală, armonie și perfecțiune, înzestrată cu prerogative celeste, deci trecută prin apele botezului creștin.

Pentru a vedea cât de fidel exprimă Dante esența gândirii florentine este de nevoe a ne deplasa cu secole mai târziu, în epoca de stabilizare politică a Florenței sub familia Medicilor. În jurul lui Cosimo și al nepotului său Lorenzo zis Magnificul se consolidează Academia platonică a Florenței, sub influența lui Georgios Gemistos Plethon, întemeiată propriuzis de Marsilio Ficino, lângă

Scanned with OKEN Scanner

el cu Angelo Poliziano, Pico della Mirandola și alții, nu-l omitem dintre aceștia și pe adolescentul Michelangelo sau pe strălucitul Leon Battista Alberti.

De la Frumusețe către Iubirea divină, Iubirea ca factor cosmic de cunoaștere iată pe scurt ideile dantești formulate în clare percepte filozofice, Platon transfigurat prin învățătura Sfintelor Scripturi: "l'amor che move il sole e l'altre stelle."

Beatrice, idealul de frumusețe platonică și celestă va constitui de-acum prototipul Femeii-Simbol al pictorilor florentini. Astfel în Madonele lui Fra Angelico, ale lui Filippo Lippi, ale mai puțin cunoscutului Lorenzo Credi, până și mai ales la Sandro Botticelli. Acesta din urmă în portretul Simonettei Vespucci, al Grațiilor din Primăvara sau al lui Venus născând din scoica mării, reface minunea drumului metafizic al Beatricei, atingând limitele de sus ale Artei, locul din zenit unde pictura e culoare cât dant și mai cu seamă muzică de flaut cântată de ucenicii lui Apollo. Botticelli, ca Dante, rămâne unul din cei mai caracteristici artiști ai Florenței, apogeul îl atinge în ultima parte a vieții când sub influența lui Savonarola merge pe urmele lui Dante și ale Beatricei, după spiritul din el, unirea nu o poate trăi decât prin graiul inimii sale, desenul.

Și dacă până acuma ne-am oprit la artiștii Quatrocentoului, nu înseamnă că idealul dantesc al frumuseții nu a trecut și la ceilalți de mai târziu fie că este vorba de Andrea del Sarto, idealizând pe Lucrezia del Fede soția sa în Madonna del Sacco, nu altfel ca Lippi pe Lucrezia Buti, și tot atât de pronunțat în Fecioarele divine ale lui Rafael sau Leonardo da Vinci. În Școala din Atena din sălile Vaticanului, în toate personagiile sale, acel Francesco Maria della Rovere în alb sau în autoportretul său, armoniile desenului și ale culorii ating o îmbinare mistică de la marginea căreia materia se transformă în spirit, adică Frumusețea se obiectivizează în perfecțiune și atinge proporții celeste.

Divina Comedie trăește ca un leitmotiv în creația artiștilor florentini, trepte spre cunoașterea ultimă, cea paradisiacă. Prin Mona Lisa, florentinul Da Vinci desăvârșește canonul poetic al Beatricei pe-o culme de unde numai poate urma decât raiul așa cum l-a

Scanned with OKEN Scanner

retrăit, sub îndrumarea solului pur și Dante Aligheri, percepția peisajelor supraterestre ale lui Leonardo descoperă pentru fiecare cheia-visului etern.

Năzuința spre o tot mai lucidă sinteză, euritmii dumnezeești coborâte în lucrul omului, deci ce se află în împărăția Logosului-Tatăl de unde au purces toate, în simplu către prototipul Absolutului din grădina edenului pierdut, iată ce caracterizează de la Dante la Leonardo da Vinci, spiritul de Renaștere al Florenței.

Desigur că de la normele respective nu impuse ci existente ca o experiență proprie, abisală, se desfac și alte cărări, numai aparent cu altă direcție când țelul final este același. Așa bunăoară la Petrarca iubirea pentru Laura, asemănătoare cu cea a lui Dante față de Beatrice, numai spirit și idee, se transformă în sonet deci exclusiv în formă și fapt, el ajută la salvarea omului, înlocuiește pe nedrept mesajul lui Dante, Petrarca devine Omul-artist dacă Alighieri este și sfânt și profet nu numai poet, lira lui Homer aparține și evanghelistului, masa este și amvon iar pana obiect de liturghie. Iubirea lui Petrarca este cea a Mirelui dintr-o Cântare a Cântărilor a Noului Testament, iubita lui întrupează în ultimă analiză aceeași Frumusețe ideală și perfectă.

Petrarca, înfăptuind în cuvinte țelul suprem, numit Sonet, prin măreția Galateei redate din neant Clipei, se apropie de Bramante, arhitectul pietrei serene, a basilicelor clasice și al cupolei circumscriind rotonda cerului pe pământ, cât și de Donatello, cioplitorul în piatră al unor mărturii regăsite în fântâna și în oglinzile din interiorul său, statuia este sentiment, Omul urcă scările propriului său firmament înstelat, cu pași de luceafăr.

Boccaccio intrat printre semenii lui descrie în Decameronul său, tablouri de genre, nu altfel de cum o face, în albastru de velur și roșu de catifea, Ghirlandaio pe zidurile bisericii Sta Maria Novella lângă chiostro verde al lui Paolo Uccello.

Oricât de diverși după cum le dicta chemarea demiurgului din ei, au creat până la urmă un monument înălțat pe piedestalul aceluiași canon estetic, comun Renașterii florentine. Se poate spune că pentru ei Arta însemna fără îndoială mântuirea eucharistică a sufletului

omenesc deci un dialog direct cu Domnul.

Amintindu-l între ei pe Petrarca, originar din Arezzo, îngropat ca un împărat sub un arc de triumf de unde numele de Arqua Petrarca, recunoaștem că spiritul florentin depășește donjoanele cetății, se întinde până la Assisi, Perugia și Urbino de aceea l-am și pomenit pe Rafael artistul urbinat prin excelență. Siena cu toată vecinătatea geografică este legată de alte meridiane spirituale.

Intenționat l-am lăsat la urmă pe cel mai mare dintre ei, titanul Michelangelo, de bună seamă elev al Academiei platonice din Florența rămas ei credincios prin întreaga-i viață închinată muncii sale de fericit ales al Parnasului. Pentru a-i interpreta corect gesturile, atât lui cât și altor contemporani cu el, trebuie să nu uităm că erau slujitori ai amorului-idee, se iubeau între ei ca frații, considerând ca și cavalerii mesei rotunde ai Regelui Arthur că pentru a găsi sfințitul Graal - aici împlinirea operei de artă - este necesar să se păstreze neîntinați trupește, virginali. Cu aceleași unități de măsură vom cântări și legătura lui Michelangelo cu Savonarola cât și cu Vittoria Colonna, mesagera epistolelor pauliene. Pico della Mirandola înainte de-a muri îmbracă rasa de călugări iar Lorenzo Magnificul îl cheamă pe patul de moarte pentru a-i da ultima abuliție pe același Savonarola dușmanul lui de moarte.

Prin Pieta-ul din San Pietro din Roma și Geneza de pe plafonul Sixtinei, cu profeții, sibilele și ignuzii săi, Michelangelo atinge unul din vârfurile cele de mai sus nu numai al artei florentine dar și al celei a întregii omeniri. Ea va rămâne ca un fel de Ararat pe care muritorului de rând nu îi este dat să se urce decât odată în istoria sa. De-acolo pogoară lumina lui Elohim scăpată după deschiderea largă a porților împărătești, plină de mistere, făcută să încălzească pe cei dornici de soarele unicei Zămisliri. Dar îi va fi sortit eroului dramei universale să se răsvrătească contra lui însuși, să joace rolul iconoclast al lui Prometeu înlănțuit, eliberat apoi doar pentru a-și sărbători victoria. În Judecata de pe urmă și în mormintele din Sacristia nouă a Medicilor din Florența, Michelangelo numai are nimica în comun cu spiritul florentin, acesta după ce și-a atins zenitul, coboară brusc ca Helios în mările crepusculului. Arta lui

Scanned with OKEN Scanner

Michelangelo cuprinde în miracolul din ea un tragic apus al Zeilor, de la el înainte, ca după un deluviu, cetatea se retrage înlăuntrul ei, artiști mari ca Benvenuto Cellini o vor părăsi fiind mai acasă la curtea dela Fontainebleau a lui Francisc I.

În limitele respective ale timpului, asemenea epocii lui Pericle sau Augustus și cea a lui Lorenzo Magnificul va trece pragul Veșniciei.

Acum după ce-am definit spiritul florentin în ce are mai esențial constatăm că până mai ieri ne-a fost redat nu după cum a fost el în realitate ci după cum au vrut unii să fie. Mai ales urmașii revoluției franceze, ai ateismului și materialismului, ne-au învățat că Renașterea a însemnat în primul rând o emancipare de sub tutela Bisericii deci o laicizare a artei.

Lucru cu totul inexact. Renașterea până la un punct a marcat o revoltă îndreptată împotriva raționalismului promovat de aristotelismul lui Toma d'Aquino, cu tendință de-a explica toate dogmele creștine prin logică și intelect. În locul tomismului se preconiza o reîntoarcere la creștinismul primitiv și platonic al Sfântului Augustin, când cunoașterea și credința se baza nu pe rațiune ci pe simțirea omului, pe iubirea din el. Nu singur Platon îl înlocuia pe Aristotel ci împreună cu Sfinții Augustin și Francisc de Assisi așa cum am mai arătat mai sus când am caracterizat neoplatonismul plotinian și creștin, influențat și de învățătura arabă. Fără nicio exagerare se poate susține, precum o face și E. Faure printre alții, adevăratul întemeietor al Renașterii a fost Sfântul Francisc și numai după el florentinul Dante.

E drept că individualismul a devenit tot mai pertinent opus colectivismului medieval, dar aceasta nu împotriva ci chiar ca o formă a noului creștinism. Rațiunea artistotelică a dus la canonizarea colectivității, la nașterea catedralelor și comunelor, pe când iubirea augustiniană și franciscană se referă la om ca persoană, Sfântul Augustin în Confesiunile sale se definește ca individualist, profund mistic și existențialist.

Așa trebue considerată și reînvierea cultului antichității, studiul ei fiind tot atât de abordat și în Evul mediu, chiar dacă poate mai

Scanned with OKEN Scanner

mult cel roman în pofida celui elen. În epoca Renașterii precum se vede din schițele lui Michelangelo după vestitul torso din Vatican, se urmărea mai mult însușirea unui stil al unor legi expresia minunatului secol, în care sigur omul a atins perfecta plinire a meșteșugului artistic. Deosebirea dintre Renașterea florentină și cea a Atenei clasice este una dintre Madonele florentine și Venus din Milo: primele reprezintă imnuri ridicate Iubirii divine, Ideii de Frumos platonic trecută prin creștinism, drum al trandafirilor spre Domnul. Cea de a doua este ideea absolută, platonică pur și simplu, legată de cadrul mediteraneu unde omul și-a găsit împărăția sa, ca pe-o Itacă a homericului Ulise. Deosebirea dintre ele o arată Tițian în pânza Amorul divin și cel profan.

Astăzi când omenirea trăiește calvarul robiei individului și a necredinței în Dumnezeu, în numele celui mai sec materialism raționalist, este necesar să ne revizuim toate valorile de până mai ieri după cum ne sfătuiește Nietzsche și să ne străduim, ca orbul pe gurile de flaut, să ne adunăm ființa din noi, a nevăzutului, la izvoarele cele adevărate. Să căutăm spiritul artistic și creștin al Florenței așa cum ni l-a sortit moștenire din trăirea lui exemplară G. Pappini.

Iată cum am reușit să citesc în cartea sufletului florentin stând pe-o piatră într-un colț al loggiei Signoriei, călăuzit de cele două turnuri ale Palatului del Podesta și al Badiei fiorentine.

Când m-am ridicat să plec au început să bată clopotele de la Santa Maria del Fiore, la Santa Croce, până dincolo peste Ponte Vecchio la santa Maria del Carmine. Cântau toate orgile pământului și se legănau în vânt ca perdelele de damasc cipreșii bătrâni ai Florenței, amintind pe locuitorii vechi Etrurii, părinți ai tainelor de astăzi.

Pe-un vitraliu de alabastru am văzut desenat semnul heraldic al cetății, crini albi, cu foi transparente, pe care cu cât îi priveam mai bine luau culoarea azurie a bolții senine de Septembre, pogorâtă cu bruma argintie, ca un colb al soarelui, printre poenele cu lauri și zidurile cărămizii ale cetății.

Cu adevărat florile erau desenate pe vitraliul de alabastru al cerului: Crinii albaștri ai Florenței.

Scanned with OKEN Scanner

VI.

PERIPLU ELEN

Scanned with OKEN Scanner

Drumul clasic al poeților, Ion Pillat și Vasile Voiculescu

Prietenia dintre cei doi poeți ar putea servi drept pledoarie privind discutata atracție a contrastelor, fiindcă pe lângă tematica generală, gândiristă, autohtonismul și religiozitatea, structural se deosebesc total.

Ion Pillat descinde din familia boerească a Brătienilor, cum îl arată o poză în Istoria literaturii române de la origini de G. Călinescu, copil cu părul buclat sub o pălărie florentină cu boruri late în costum marinăresc, emanând gingășia pruncului angelic al lui Correggio, destinat din leagăm ca urmaș strălucit al dinastiei, chiar dacă va substitui armele politicii prin condeiul artistului.

Așadar Ion Pillat va fi un privelegiat al sorții, muritor hrănit de muze cu ambrozia și nectarul celest; nu numai că-și va face studiile la Paris dar va reuși să cunoască personal pe mai toți marii scriitori și oameni de cultură din epoca sa, printre care Paul Valery, Paul Claudel, Rilke, J. Romaines, Duhamel iar la noi Maiorescu, Macedonski și alții, pe toți avându-i în vasta lui bibliotecă ceea ce dă dreptate celui ce îl socotește printre cei mai buni cunoscători ai poeziei moderne interbelice. Asta nu susține părerea lui Crohmălniceanu că fiecare ar fi avut o influență hotărâtoare asupra poeziei lui, nici cel puțin cei traduși și comentați cu multă participație de Ion Pillat.

Deducem caracterul universal, citadin, deschis larg inovațiilor moderniste, al poetului nostru, chiar și atunci când descrie locurile de la Florica sau Miorcani sau tocmai atunci. Am putea postula că autohtonismul lui Pillat este al boerului retras în vila sa de la țară, de-aici posibila comparație cu Alecsandri la Mircești, cât și ecourile horațiene ale stihurilor sale.

Scanned with OKEN Scanner

Vasile Voiculescu, născut într-un sat din văile munților Buzăului, Pârscov, va purta cu el o viață întreagă amintirile petrecute în eres, mit și religie. Omul său, ca toate viețuitoarele pământului, miroase a lut proaspăt și a urs, ca ultimul dintre Berevoi. De unde primitivitatea celui ce caută cu toiagul înflorit al vrajei și al rugăciunii, stâna tainei și altarul originilor. Ca medic, și ținea mult la această profesie, va fi un vraci, crede ferm în puterea tămăduitoare a buruienilor puse pe răni de strămoșii lui deci în ce se cheamă medicină populară. Chipul oval încadrat de o barbă îngrijită, în ochi avea adâncimile coclaurilor cu vulturi, "falși luceferi", oglinzi ale sufletului, V. Voiculescu ni se profilează astăzi ca un sfânt coborât din cine știe ce icoană bizantină: "Mi-am făurit o bătrânețe bravă,/ Cu părul alb ca faldul unui steag,/ Cu crângul bărbii țărcuind șirag,/ Un chip uscat de pajiște firavă./ În pieptul liber, bântuită navă,/ De al talazurilor vălmășag,/ Port încă sus, ci tot mai lângă prag,/ O inimă răcită, dar de lavă".

Așa ni-l descriu și cei ce l-au cunoscut, fie că mă refer la mărturia tatălui meu Tiberiu, fie la portretul ce i-l face mai recent Șt. Baciu: poetul V. Voiculescu, un sfânt.

Iată de unde atracția dioscurică dintre cei doi, atât de diferiți, că altfel gemenii, căzuți din mitologie, se resping.

În creația lui, Ion Pillat trăiește cu precădere în exterior, supus stării concrete, corespunde tipului senzorial, senzual în sens filozofic după Feuerbach, adică nu poate să se inspire decât din impresiile percepute de organele lui de simțuri. Tablourile poetice vor fi recepționate vizual, s-a și declarat un fel de Monet al poeziei, mai rar auditiv, alteori prin gustul gutuiului sau merelor înlocuiește madeleina lui Proust sau prin mirosul sălbatec al florilor. Senzațiile brute îi trec prin suflet, ca să-i iasă, precum elixirul divin din alambicul edenului, prelucrate sub forma elegiilor cântate pe țitere aurite. Determinat prin aceste însușiri, va înregistra pulsațiile din lucruri, timpul, tot ca pe un corelat al universului extern, pentru măsurarea căruia inima-i devine clepsidră sau anemonă sensitivă; dar marea trecere nu va fi pătrunsă de fiorii metafizici ai poeziei lui L. Blaga, ci de tristețea melancoliei din lirismul eminescian stăpânit

Scanned with OKEN Scanner

de un echilibru olimpic ce-l apropie iar de autorul Odelor, latinul Horațiu. Din aceste izvoare se vor înfiripa atâtea poeme de mare frumusețe dintre care cel puțin "Aci sosi pe vremuri" constituie una din capodoperele literaturii române: "Și cum ședeam... departe un clopot a sunat/ - Același clopot poate-în turnul vechi din sat./ De nuntă sau de moarte în turnul vechi din sat".

Așezat la celălalt pol, V. Voiculescu e o fire meditativă - nu însă ca Pillat autor de meditații -, aparține lumii interioare, unde calcă pe spiritul pur când pentru o clipă "inima mi se făcuse cer". Cultivă ideile, conceptul, gândul pur, însușindu-și chinul demiurgului care scoate înfăptuirile din întunerec la lumină, cuvântul în această muncă nu servește un scop ci doar un mijloc, ca-n biblica întrupare a logosului. Pe această cale descoperim explicațiile de rigoare la suferințele primelor sale volume de versuri, incluzând umbrele infernului de unde pornesc. În respectiva cunoaștere destinul poetului este un fel de ascensiune dantescă spre un tot mai realizat rai al luminii. Poate nici un alt poet în literatura noastră, înafară de Eminescu, nu reușește să coboare spiritul absolut hegelian în materia poeziei, de cum o face V. Voiculescu prin aceasta înțelegând că la el forma și fondul alcătuiesc o unitate asemenea numărului unu la Pytagora sau apeironului eleat al lui Parmenide.

Numai așa analizat se pot defini dimensiunile acestui gigant al poeziei Vasile Voiculescu.

Totuși le va fi scris celor doi să se întâlnească odată în grădina cu laurii veșnici ai artei. Clasicismul lui Ion Pillat, cultul său pentru lumină și soare este atât de evident încât Vl. Streinu îl compară cu cel al lui P. Valery și Mallarmé, deși eu cred că mai dreptate are Bazil Munteanu când îl definește drept mediteranean, și-l pune alături de același Vasile Alecsandri și Duiliu Zamfirescu.

Pe la începutul anilor '30 Ion Pillat se călătorește în Grecia, eveniment hotărâtor pentru spiritul său vizual și concret. Desigur despre Grecia se poate scrie fără ca cineva să fi pus piciorul pe pământul ei, de ar fi de dat cel mai strălucit exemplu cu Goethe - întemeietorul alături de Winckelmann al neoclasicismului german - nefiind în Grecia îi vom ierta postum că a confundat orașul bizan-

Scanned with OKEN Scanner

tin Mistra cu vechea Sparta, în partea a doua din Faust.

Vizitarea Greciei îi dă posibilitatea lui Ion Pillat să retrăiască asemenea unei noi existențe experiența vechei Hellade, rămasă încă în munții scăldați de cețuri, în insule, în mare, meleaguri pe care, fără îndoială, și-au găsit rostirea mitul și legenda. Felul propriu cum tratează noul subiect, cunoscut prin pipăitul concret al ochilor, nu constă atât în subiectele privind Epidaurul, Olimpia, litoralul ionic și Cicladele, cât în viziunea ce nu o poate avea decât cel ce-și revede pământul pierdut al visului. Astfel pe coasta insulei Corfu-Kerkira se află un mic golf, a cărui nuntă de azur din ape, soare, cer, și pietre, te ajută să pătrunzi întreg în misterul povestei, văzându-le, nu ai nici un dubiu că doar pe acest colț de rai s-au putut întâlni Ulise și Nausicaa, aici a fost cetatea lui Alcinoous regele Feacilor, cei ce-au transportat pe Ulise la Itaca acoperindu-i ochii să numai găsească drumul înapoi către Țara fericirii. Iată cum exprimă poetul prezența miraculoasă, fascinația de dincolo a peisajului, semnele orei oprite în nemurire, pe ostrovul unde nu s-a schimbat nimic de pe vremea Odiseii: "Sonor fântâni în amfore mai curg/ Tot spală pânza fetele la mal,/ Și-n ape limpezi prinsă în cristal/ Nausicaa se scaldă în amurg/ Ulise, unde e corabia ta/Să ancoreze-n golful ăsta mic?/ Sub cerul clasic n-a murit nimic/ Și ce-a cântat Homer, va mai cânta".

În 1933 Ion Pillat publică volumul de sonete Scutul Minervei, prin el marchează etapa neoclasică a creației sale. Cu siguranță Tudor Vianu remarcă just că Ion Pillat l-a influențat pe V. Voiculescu dar aceasta nu rezolvă decât unele începuturi. Astfel vroind parcă să anuleze părerile negative ale lui G. Călinescu despre sonetele lui Ion Pillat, V. Voiculescu le elogiază ca pe fapta unui demiurg tot într-un sonet intitulat *Scutul Minervei*. Mai departe prin anii 1938-1939 scrie o serie de poezii ca *Hellada*, *Androginul*, *Țărm clasic* în care transpare aceeași spiritualitate a magului robit de suflet, motivele sunt elene deși bardul recunoaște că "Nu te-am văzut aievea", cântă Hellada cum o visează.

Ciclul clasic voiculescian continuă și în anii următori, ai lui 1940-1941-1943. Prin nenumăratele poezii ca cele ale Oracolelor,

Scanned with OKEN Scanner

Dodona, Delfi, la care se adaogă Symposion, Eleusis și altele, ar trebui să tragem concluzia că a repetat și el aventura pillatiană călătorind în Grecia helenă. Totodată cărările lor în cadrul neoclasicismului se despart, fiecare-și găsește eonul propriu, nu se mai poate vorbi de-o influență directă.

Ion Pillat, artist în tot ce face își împlinește vocația prin armonia și perfecțiunea formei, sonetul său poartă ordinea și euritmia templului lui Poseidon de pe capul Sunion. O și declară cu toată solemnitatea unui vers pindaric: "Când vremile și omul, Minerva mea, te lasă,/ Când slava ta n-o ține granitul cel mai dur,/ Din paisprezece versuri ți-oi făuri o casă./ Dar dă-i, Zeiță, harul și legile-nțelepte,/ Sonetul meu să suie în veșnicul azur/ O vrajă de pilaștri și de proporții drepte".

Devenind un realizator de forme perfecte, un fel de sculptor în marmora cuvântului, înrudirea de astă dată merge spre P. Valery deși hermetismul îi rămâne străin iar parnasianismul depășit prin legea strictă a canonului, cu stanțele sale sau poemele într-un vers devine un Moreas român, acesta însă curățat de ornamentele simboliste. Influența lui Fr. Jammes semnalată de Călinescu și alții, prin înlocuirea Ortezului cu Florica ne pare prea simplistă, poetul francez este mai mult un V. Voiculescu dominat de sacralitatea geologicului din poezia lui N. Crainic.

Vasile Voiculescu, hegelian în arta sa - poezia lui ar merita să fie numită o altă Fenomenologie a spiritului, după titlul celei mai importante lucrări a filozofului idealist german - urmează cântecul inimii cum o declară într-un poem alb - cu totul aparte în poetica sa pornită de la Al. Vlahuță - de o mare profunzime și frumusețe. Poemul ca o inscripție de bazalt este numit Acolo unde norii.

Ajuns pe solul Helladei poetul încearcă aceași revenire, Nostos, la sursele primare ale firii: "Eu caut valea Thempe/ Sacra potecă umbrită de dafini/ Ce duce la Delphi".

Și ce caută el acolo vom vedea că sunt conceptele de totdeauna ale Sfântului, slujitor, și după Nae Ionescu în Metafizica sa, al catedralei marilor mistere: "Eu nu râvnesc decât Eternul,/ Desăvârșirea pură,/ Icoană săpată în pietrele noastre,/ Logodnice

Scanned with OKEN Scanner

ale nemuririi..."

Suntem în țara lui Platon deci în plin platonism, căci dacă Pillat se oprește la forma lucrurilor aparente, celălalt cercetează ce se află după ele, imperiul Ideilor, lucrul în sine kantian, realitatea rațională hegeliană: "Vreau tiparul în care au sălășluit de-a pururi/ Radioasele idei,/ Nestrămutatele mame ale lumii/ Aidoma cu veșnicia".

Conform parcă sfaturilor Diotimei biruește moartea, ajungând să cunoască Frumusețea, Ideea în sine, Dumnezeul lui Platon. Până la Ideea Absolută a lui Hegel, cel amintit, nu mai e decât un pas: "Dați-mi cheia măsurii biruitoare de moarte,/ Zei, călăuziți-mă în Hellada/ Și deschideți-mi largi/ Porțile frumuseții".

Desigur iar, trebuie să o subliniem și din alte condiții obiective, neoclasicismul va avea o evoluție diferită la fiecare dintre ei. La Pillat el formează un capăt de drum, prin sfârșitul hărăzit de Atropos, parcă cea haină.

Lui Vasile Voiculescu îi va fi sortit să treacă prin apoteoza lui Homer și astfel tendințele lui clasicizante să fie interpretate ca o etapă în "urcușul" său spre vârful "muntelui pur". Am greși grav dacă ne-am limita la o atare judecată, n-am reuși să înțelegem cu adevărat sublimul sonetelor sale. Tălmăcirea imaginară din Shakespeare a preocupat prea mult pe cercetători, eu cred că referința este făcută numai pentru a se ascunde el, Ariel, în umbra marelui nemuritor, chiar și sub numele de Will.

Iubirea, subiectul tratat în sonete, într-un triunghi mult dezbătut, și prin ce ne învață opera de până la ele a poetului, că doar de ea nu putem face abstracție, are mai multe puncte comune cu idealul renascentist neoclasic al filozofiei neoplatonice propovăduite de Marsilio Ficino la curtea lui Lorenzo Magnificul, iubirea ca factor cosmic, încă nu tocmai trădată ca în epoca elisabetană a lui Shakespeare.

Sinteza dintre platonism și religia creștină, iar ca la neoplatonicienii florentini, îl va determina pe V. Voiculescu, poetul sfânt, să considere că între iubirea pământească și iubirea cerească nu sunt deosebirile preconizate de Platon în Ospățul său, dintre Venera

Scanned with OKEN Scanner

astrală și cea lumească, ci există doar una și aceiași Iubire cum o vede Tițian în celebrul său tablou Amorul profan și amorul sacru. Între cele două femei identice la chip, erosul din androginul antic este transformat într-un copil, de fapt îngeri care se joacă pe marginea unui havuz, ca-n poemele de odinioară ale poetului.

Spre deosebire de Ion Pillat forma nici acuma nu capătă o importanță marcantă, sonetele sunt scrise în metrica celor din Scutul Minervei, aproape ca-ntr-un dialog platonic între două spirite alese. Consecvent principiilor sale, probabil, inconștient hegeliene, V. Voiculescu dă viață obștească ideii absolute în sonetele sale, îmbrăcându-o bine înțeles, materializându-o în haina de nestemate a metaforei fără de care încă Aristotel în Poetica sa, zicea că nu poate exista poezie.

Iată deci cât de important a fost drumul clasic în creația celor doi mari poeți, Ion Pillat și Vasile Voiculescu, primul posedă sigur un rol catalizator după cum am văzut.

Durând sus pe zenitul vieții, V. Voiculescu primește însușirile unui bătrân înțelept descins din cercul vestiților atenieni, stăpân al unor înălțimi de o unică puritate, cum numai sfinților prin extazul mistic le este permis când se contopesc cu Dumnezeul-Frumusețe și Bunătate, Spiritul absolut.

Parcă-l vedem pe Rembrandt făcându-și autoportretul în oglindă: "Nu mai întreb ce vremuri bat afară;/ Privesc, în mine, pulberea de seară,/ Și coborând lăuntrica mea scară,/ Mă sprijin în condei ca în toiag".

Doar cu această câștigată pace interioară, pe plaiurile seninătății și ale imaculatului pur asemenea năframei sfintei Veronica, a putut Vasile Voiculescu să se mai întoarcă din nou la copilăria miturilor și să creeze extraordinarele Povestiri.

Și nu putem încheia fără să nu concludem că drumul clasic al lui Ion Pillat și Vasile Voiculescu îmbogățește cu prețuri noi curentul gândirist, realitate de care va trebui să țină seama cel atins de dorul de a cunoaște cu adevăratelea respectiva mișcare culturală, autentică Renaștere românească.

Scanned with OKEN Scanner

Patmos

L-am scris cum mi l-a dictat inima fără să mai aduc cizelarea cerută de actul conștient, deci rândurile mele stau ca și statuile neterminate ale sclavilor lui Michelangelo pe jumătate în taină. La fel ca marmora de Carrara și limbajul visului când nu-i purtat până la capătul expresiei lucide a meșteșugului, poartă mai mult din fierbințeala inimii și a bătăilor ei.

Pe insula Patmos cerul intră printre stânci de-a lungul golfului și se topește ca o boare străvezie în ape, lângă altarele joase ale pământului. Contopirea este atât de intimă încât nu știi unde începe sau sfârșește, nici cerul, nici marea, nici țărmul ei, contururi de-a lungul cărora se desfășoară labirinturi și cărări spre infinit. Alunecări dintr-o curte în cealaltă, totală desmărginire. Visări aquatice cu înfățișarea păsărilor albăstrii.

Hoerderlin le-a cântat ființa veșnică atunci când a pătruns în universul spațiului ca să-l întâlnească pe Dumnezeu. Liniștile-i naturale, pacea grădinii paradisului unde la izvoare își spală aripile sidefii și stiharele îngerii-copii, ramuri înflorite de-oleandru, atrage de totdeauna pe anahoreți, ostrov al reculegerii și meditației mistice.

În vremurile antice, Oreste urmărit de Erinii, după ce a ucis pe Clitemnestra și Egist, și-a căutat adăpost pentru liniștirea sufletului, la Patmos. Insula este picturală, joc de lumini și culori, imagini mirifice. Trebue să vezi un răsărit sau apus de soare, cum rubinul topit își scurge din orizontul jos pulberea roză; împrăștiată apoi pe mare inundă casele de lângă maluri, pe când cețuri sclipitoare asemenea unor văluri cristaline, lovite, se sfarmă în fumuri translucide, adevărate tablouri de Claude Lorraine, pictate însă pe pânza Egeei cu farbele luate din spectrul crepusculului.

Scanned with OKEN Scanner

Sau nopțile cu lună la poarta deschisă spre larguri. Din înalturi razele cad ca printr-un vitraliu al cerului pe fața mării și întinde până la tine covorul din damascuri astrale. Cu picioarele sufletului umbli pe aurul din care s-au cioplit cercurile puse în jurul frunții sfinților. Departe în mijlocul pavimentului de-argint un urcuș pe scări spre masa luminată de sus. În jurul ei stau personagiile scăldate în clar-obscurul rembrandtian al biblicei Cine din Emaus. Pe fața nemișcată a undelor cresc munții de nestemată din materialul cărora se prelucrează potire cu mirul purificator.

Ora este mistică, a Sfintelor Scripturi.

Legenda povestește că Patmosul se afla cândva pe fundul mării. Selene văzând înaintea templului Artemisei pe Endimion dormind, se îndrăgostește de el și o roagă pe zeiță să i-l aducă la suprafață, ceea ce cu ajutorul lui Apolo, fratele ei, o și face.

Așadar iubirea lui Selene-Luna pentru insula Patmosului durează din cele mai vechi timpuri. Nici unde, mai plină de vrajă și mistere, luna iese ca dintr-o fereastră întredeschisă a cerului, fărâmă din marea și eterna lumină.

Omul e chemat s-o contemple ca de pe marginea unei fântâni, gândul să nu-i tulbure nehotărniciile, contemplația să ducă la scufundarea în divinitate. Dăruire. Extaz.

Nopțile cu lună pe insula Patmosului!

Dar și ziua cu soarele ridicat la zenit își are rostul ei sacru. Îl găsești în strălucirea pură, rotundă, împlinită, fără de umbră și în albul de var, lumină închegată a caselor, ca al vechiului Ierusalim, de la portul Scala, pe deal lin până la Chora, orașul de pe creștetul Acropolei de ieri.

Albul zilelor e tot atât de caracteristic la Patmos ca aurul nopților.

Lepezi de la fața ta tot ce te leagă de secolul contemporan ca să te întorci la ceasul dintâi, al primilor creștini.

În grădini e o sărbătoare de flori: oleandrii, zambile, bughenvilii. Ca și în casa Luz de la Benalmadena a poetului Gregorian. Miresme tari, mirodenii arse în cădelnițele liturghiilor servite pe tăvile lămâilor și laurilor înfloriți în strana măslinilor bătrâni ca cei din

Scanned with OKEN Scanner

Grădina Ghetsimani.

Acum pricepi că mai toate cântecele lui Al. Gregorian sunt Psalmi compuşi de un David ce şi-a satisfăcut nostalgia paradisului pierdut, descoperit în inima muritorului de N. Crainic.

Imn de bucurie, al credinciosului, înălţat când simte aproape de el în flori, în pomi, în păsări, ochii şi mâinile bunului Dumnezeu, amintirile rătăcitorului Rainer Maria Rilke.

Lumina ca un praf fin îţi intră în ochi şi-ţi umble creştetul cu cenuşă diamantină, mici sori stelari. Sub arcada livezii crescută la capătul drumului escaladezi pietrele orânduite ca trepte, să cobori la peştera sfântului.

Clădirile albe s-au îngrămădit în jurul ei ca nişte trandafiri şi crini ai raiului. Pe o platformă ţi se deschide o perspectivă largă parcă te-ai afla pe o tribună înaltă lângă un clopot atârnat de funiile firmamentului, cupolă curăţită proaspăt cu spongia aurorei heruvilor.

Acelaşi amestec fără început, fără sfârşit, de mare, de cer, de pământ, peisaj plecat într-o procesiune a depărtărilor azure. Neclintirea decorului, liniştea lui profundă îţi dă impresia că te afli într-un templu uriaş, catedrală a soarelui.

Albul de la Patmos, corespondentul spiritului pur hoelderlian.

Când clopotele încep să bată de amiazi formează împreună un cor, insula din toate părţile se roagă pe limba vechilor mucenici. Urma lor învie în aceste ceasuri de taină, proscomidia cu anafura şi vinul, trupul şi sângele lui Christos.

Peştera unde i s-a revelat sfântului Ioan adevărul Apocalipsei, în simplitatea ei reconstituie masa pustnicului şi momentul inspiraţiei pogorâte prin sfânt Duh, înger alb, porumbelul heruv, glasul Domnului din tării.

Prin pana lui Ioan a luat formă pentru oameni Vestirea lui Dumnezeu, nemărginitul, neînceputul, nesfârşitul din neant resăvârşeşte o nouă geneză, carte a cărţilor. Evanghelistul este un poet aşezat pe cea mai înaltă treaptă a Parnasului celest. El a ridicat din mijlocul oceanului, muntele, pe al cărui vârf s-a ivit cu florile primăverilor veşnice, Paradisul terestru.

Scanned with OKEN Scanner

Privind în jur în ordinea comună a lucrurilor iar recunoşti că minunile cele mai mari cu mâni ca ale noastre se fac sau cum atât de plastic se exprimă Blaga, Isus cu picioare ca ale noastre a umblat pe ape.

Şi cu trup ca al nostru a fost biciuit, batjocorit şi-apoi răstignit.

Biserica având iconostasul sfinţilor bizantini, ridicată în faţa peşterii păstrează ceva din hieraticul de-odinioară căci toate s-au oprit la zilele Sfântului Ion Teologul.

Privind pe geamul scund până departe spre nemărginirile albastre, te simţi pe nava lui Deucalion sau pe Arca lui Noe vâslind spre Araratul cerurilor.

Ca altădată în Casa santa a Mariei din Loretto genunchii ţi se îndoaie spre închinare, buzele-ţi rostesc umila rugăciune, degetele-ţi numără mătăniile din suflet, fine ca mugurii sălciilor de Rusalii, fragede asemenea fugilor pe iarbă a noatenilor de Paşte.

Ruga ta la fel ca fumul sfeştaniilor va ajunge până la picioarele lui Dumnezeu, îi va săruta umbrele mai curate ca isopul, mai albe ca neaua.

Eşti în odaia ucenicului lui Cristos, tânăr şi cast ca o fecioară şi ca ea plin de dragoste pentru stăpânul lui spiritual. Leonardo da Vinci îl reprezintă leşinând luger frânt, când la ultima cină, numită de Taină, Isus le spune învăţăceilor săi că unul din ei încă înainte de cântatul cocoşilor îl va vinde. Între el şi Iuda, artistul pune o distanţă nemăsurabilă în unităţile geometriei omeneşti.

Ioan îşi va urma Învăţătorul până la cruce, mai credincios ca un câine, mai pur ca virginitatea şi el o va sprijini pe Mater Dolorosa zdrobită de suferinţă şi durere, Lui îi va încredinţa Fiul Domnului pe mama lui pământească şi îl va cinsti cu misiunea celei de a patra Evanghelii lângă Luca, Marcu şi Matei.

Pe insula Patmos a venit în surghiun în anii lui 95 după Christos şi a stat doi ani exact cât i-a trebuit să scrie prorocirea Domnului, Apocalipsa.

Prin şederea lui, Patmosul se încarcă cu darul sfinţeniei, devine insula sihaştrilor şi a eremiţilor. Prin binecuvântarea lui ce-i lut sterp rodeşte, ce-i sămânţă moartă încolţeşte, poiana va fi oglinda

Scanned with OKEN Scanner

paradisului.

Așa reprezintă pustiul Tebaidei, din vechiul Egipt, un pictor necunoscut de altfel, Gherardo Starina într-un tablou al galeriilor Uffizzi din Florența. Ostrov de mare închis ca un golf sau râu, pe el oamenii și florile împreună cântă sub coviltirul azurului desfășurat ca o liră pe care se execută melodia armonioasă a sferelor.

Pe celebrul său altar din Isenheim, Gruenwald îi înfățișează pe amahoreții Antoniu cel Mare și Vasile emeritul, tot într-o Tebaidă, crâmpee de livadă divină plină de roduri și pâine biblică.

Eminescu are o altfel de viziune, copie a primului paradis, pe insula lui Euthanasius, sihastrul dar nu călugărul, din povestirea Cezara.

Astfel s-a umplut de lumină cerească și Patmosul îndată ce-a pus piciorul pe el, ucenicul lui Iisus, Ioan. El a fost plin de bunătate și iubire de aceea prin contrast Apocalipsa carte cu șapte peceți și șapte lacăte a cutremurat atât de tare pe cititorii ei, de-au deslușit în ea cu precădere marele sfârșit, scrâșnirea dinților și pedeapsa celor răi, Lacrimosa și Dies Irae întunecă perspectiva senină a drepților. O descrie Dante în Divina Comedie, puternic, încât firul apocaliptic trece peste frescele lui Giotto și a nordicilor, la Judecata de pe urmă a lui Michelangelo, teribilă cădere în gol pe tactul reqviemelor lui Berlioz și Verdi. Să nu trecem nepăsători pe lângă frescele de pe zidurile exterioare ale mănăstirilor moldave unde răii și păcătoșii sunt fierți în smoala și cazanele încinse de flăcările Iadului, împărăția lui Scaraoțchi.

Așa se formează ca un ritual de slujbă seculară, jertfele generațiilor puse daruri pe masa unde s-a scris Apocalipsa, în peștera lui Ioan de pe insula Patmos.

Ca-ntr-un șir solemn de cântece împlinind o unică epopee, întâmpinare a veciilor, omul aflat singur în cămașa penitenței înaintea marelui Tribunal. Apocalipsa lui Ioan își semnează eternitatea.

Mult mai târziu urmașii teologului vor ridica mănăstire pe vârful muntelui, acolo fecioara Artemis păgâna și Apolo zeul soarelui și al poeziei vor ajunge sub stăpânirea noii credințe, religie deloc despărțită de cuminecările poeziei.

Scanned with OKEN Scanner

De fapt cetatea cu ziduri puternice înseamnă granițe cu exteriorul ca un simbol al vitregiei vremurilor. Oricum în lăuntru s-a născut școala de înțelepți de la Patmos, exegeți ai scrierilor lui Ioan.

După doi ani fericitul Apostol trece peste ape la Efes ca să-și continue misiunea și predicile. Efes era pe atunci o metropolă a antichității, Sodomă și Gomoră păgână în același timp, dânsei și surorilor ei se adresa Apocalipsa în cele dintâi. Dacă ținem seama că în Ionia pe această coastă a Asiei mici s-a născut cultura greacă transmisă ulterior prin helenism celorlalte popoare este impresionant să constați că bazinul Mării Mediterane nu chiar întâmplător a format și leagănul creștinismului. Din vechea Palestină pe drumul Damascului a plecat Saul, născut în Tarsul fenicienei Cilicii, creștinul Paul, apoi prin Efes, la Filippi, Corint, până la Roma itinerarul marchează evoluția de atunci a răspândirii noii învățături.

Ioan, bătrân, nu a mai putut părăsi Efesul dar și aici urmărea propovăduirea pauliană a credinței. Mormântul lui Ioan se află sus pe colina Ayasoluk nu departe de ruinele templului lui Artemis, legătură de-acum aproape cu tâlc.

Peste secole în jurul groapei sale Justinian, împăratul Bizanțului, a ridicat o nobilă și măreață catedrală deci mormântul lui a devenit altar, unul din cele sfinte ale omenirii.

Astăzi biserica are ca plafon cerul sudic al Egeei și-și înalță coloanele albe ca pe un rând de fecioare albe purtând pe tăvi mirodeniile liturghiilor primare, denii și vecernii biblice.

Mormântul robului lui Dumnezeu Ioan, este înconjurat de patru stâlpi cu capitelul rombat însemnat de urma mielului pascal, crucea. Nu au monumentalitatea coloanelor dorice, nici muzicalitatea și poezia celor ionice nici atâta meșteșugul și barocul capitelelor corintice dar duc în ele căldura iubirii, simplă ca azima Paștelui, mărturie în granit a celui ale cărui ultime vorbe au fost: "Iubiți-vă între voi."

De la Efes de lângă mormântul evanghelistului Ioan duce drumul îndărăt peste ape la insula unde marea, cerul, pământul stau contopite ca-ntr-un Panteon construit pentru pregătirea marei întâl-

Scanned with OKEN Scanner

niri și logodne sacre. Tăcerile profunde par făcute ca în nemișcarea lor să se perceapă, printre ceruri, foșnirile Sfintei Treimi, aur revărsat în razele de ziuă ale soarelui și în cele de noapte ale lunii.

Insula Apocalipsei, a lui Ioan, Patmos, sfânt pământ al Făgăduinței, nouă Galilee christică, undeva cu trupul păsării albăstrii lăsate pe stânca goală, sufletul tău se roagă. Până din piatra seacă se va ivi lumina izvorului cu ape curate în el oglindind odăile bunului Dumnezeu.

Și miroase ca odinioară în poiana grădinarului din Noli me tangere.

La unele ceasuri, în pulberea viorie a crepuscului de seară, Patmosul pare că se înalță spre tăriile unde-l așteaptă de veacuri sfântul Ioan ucenicul lui Iisus Nazarineanul.

Jos nu rămâne decât o imagine înșelătoare a lui.

Mai târziu în miezul adânc al nopții luna cu mirurile ei argintii reface din nou chivotele, mesele de altare și patrafirele fine ca aripele îngerilor.

Precum potirul florilor se deschid minunile toate.

Astfel că, poți citi în lucruri ca-ntr-o Biblie. La Patmos.

Scanned with OKEN Scanner

Palatul din Knossos pe Creta. Frescele din Santorin și arta cicladică

Cine vrea să se apropie de începuturile culturii elene neapărat va fi nevoit să viziteze palatul din Knossos pe Creta. Și în mod paradoxal va constata că aceste începuturi nu înseamnă de loc ce se înțelege prin ele, mai ales în concepția modernă, adică timpurile nu exemplifică activitatea omului pe când a descoperit culoarea și desenul puse pe zidurile peșterii ca la Altamira de pildă. Ci chiar din contră, se va confrunta cu o cultură și civilizație zisă minoică ajunsă la un apogeu rar întrecut în bătrâna istorie a omenirii, înrudirea ei cu celelalte culturi majore din bazinul mediteranian, a Egiptului antic în primul rând, apare mai mult decât evidentă.

Creta așezată la răspântie de drumuri între Africa, Asia și Europa, va sluji drept punte de trecere, cel dintâi în spre continentul prehelen, în cele dintâi a influențat direct cultura miceniană numită și minoic-miceniană.

Greșesc cei ce, comparându-le pe acestea două din urmă, semnalează inferioritatea culturii miceniene, când nu s-a executat o copiere propriu zisă ci influențe mult mai adânci cu efecte până în matricea creatoare, în acest sens Creta nu mai poate fi despărțită de lumea pornită din ea, în spirit, dacă material aheii și-apoi dorienii au contribuit, ca și cutremurele, la dispariția respectivei culturi minoice.

Homer amintește Creta și pe cretani în Cântul al doilea din Iliada, în cursul prezentării armatelor beligerante:

Idomeneus vestitul în suliți mâna pe cretanii
Cei din Gortina cea bine încinsă cu ziduri, din Cnosos

Scanned with OKEN Scanner

Și din Miletos, din Lictos, din albul Licastos,
Din Rition și din Festos, tihnite și largi amândouă;
Și-alții din Creta, din insula mare cu o sută de orașe.
Idomeneus, vestit la război, li-era căpitanul
Și Merione leit ucigașul bărbaților, Ares.
Ei au venit aducând optzeci de smolite corăbii.

La Knossos, unul din cele o sută de orașe homerice, în palatul regal descoperim în fond suma desvoltării unei civilizații milenare din acest punct de vedere ca și Iliada și Odiseea lui Homer, se impune a fi analizată ca atare deși despre treptele urcate până la desăvârșirea de față, știm prea puțin.

Desigur nu-i hazardată legătura ce se face între cultura minoică și opera lui Homer, una a pregătit de bună seamă pe cealaltă, despre acest lucru este conștient și aedul genial din Chios când îi amintește pe cretani ca venind de pe insula celor o sută de orașe, palatele acestora nu pot fi deloc inferioare celor ale lui Ulise pe Itaca sau ale lui Alkinoos și Arete din Șeria, țara feacilor prezentați în Odiseea. Palatul lui Nestor din Pylos este un palat cretan în miniatură, iar Demodocos de la curtea Nausicăi, cântărețul minunat, cântărețul ce-i stoarce lacrimi lui Ulise, aparține lumii minoic-miceniene, unul din maeștrii, predecesori ai lui Homer.

Ca în totdeauna mitologia greacă explică fenomenul cretan, de unde iar se vede că mitul constituie firul de legătură cu strămoșii, unul întors pe calea sângelui înapoi, ca la izvoarele himerei, nimfele cu trup de căprioară, cuminția trecutului după Eminescu.

Minos este fiul Europei și al lui Zeus. Cel din urmă se transformă în taur ca să-și seducă partenera, o poartă pe spinarea lui, scenă imortalizată de renascentiștii venețieni printre ei Veronese. Pasiphae, soția lui Minos, se îndrăgostește și ea, rău de tot, de un taur iar pe o frescă a palatului din Knossos se află pictată o luptă de tauri: corpul superbului animal este afișat și în altă parte, ceea ce ne determină să considerăm taurul ca pe un animal sfânt, în orice caz venerat ca în era cavernelor când silueta lui desenată pe zidurile jilave se presupunea că o cheamă, pe limbaj și descântec magic, la

Scanned with OKEN Scanner

vânat pe cea reală.

Nu întâmplător helenii vor situa locul de naștere al lui Zeus pe muntele Cretei, Ida. Se știe că Rhea mama lui pentru a-l scăpa să nu fie devorat de Cronos îl ascunde într-o peșteră a muntelui unde pe ascuns va și crește până îl va ucide pe tatăl său și îi va salva pe frații săi. Fapta crudă a lui Cronos este reprezentată într-un tablou halucinant de Orestele picturii chinuit de Erinii, spaniolul Goya. El ne dă impresia că încă astăzi Cronos își continuă mizerabila acțiune, victimele lui, a timpului cu marea lui trecere, sunt chiar oamenii ceilalți și nu zeii.

Se știe că primii zei, Uranus și Gea, au dat naștere, după Biblia helenă alcătuită în *Cosmogonia* lui Hesiod, cerului și pământului, urmașul său Cronos cu frații lui titanii celorlalte lucruri și ființe inclusiv, omul opera lui Prometeu, dar a fost necesar să apară Zeus pentru a instaura dreptatea și ordinea universală, imperativul moral va zice Kant, armonia cosmică de la cea mai depărtată stea la societate, istorie și condiție umană, după Pârvan.

Faptul că Zeus se naște și crește pe insula Creta o arată pe aceasta a fi leagănul marei descălecări, originea tuturor descălecărilor.

Palatul din Knossos nu are ziduri, în schimb este format din curți interioare, coridoare, trepte, camere întortochiate și complicate încât te puteai cu ușurință pierde în ele. De aici legenda labirintului minoic: autorul clădirii ar fi fost miticul Dedalus, el a înălțat la cererea regelui Minos și a soției sale Pasiphae, palatul, după un plan care să permită ascunderea în el a Minotaurului, ființa monstruoasă. jumătate om jumătate taur, născută de Pasiphae. Aceasta din urmă primind patimă trupească pentru un taur i-a poruncit aceluiaș Dedalus să-i facă statuia unei taurine în care să se poată ascunde și astfel să se împreuneze cu animalul dorit. Dacă vom reține că taurul era considerat sacru îi vom găsi oarecare circumstanțe atenuante Pasiphei și tot odată înțelegem de ce soțul ei, regele Minos, a socotit că pasiunea ei are rădăcini divine. Pe de altă parte însă sângele ei fierbinte a fost transmis și fetelor ei Ariadna și Phedra, ultima, ca viitoare soție a lui Teseu, îndrăgostită de fiul acestuia Hipolit, îi va duce tânărului nevinovat, nenorocire și

Scanned with OKEN Scanner

moarte.

În legătură cu cea dintâi se povestește că atenienii, ca să nu mai plătească tributul anual Cretei, în tineri, pentru alimentarea Minotaurului, îl trimit pe eroul ei, Teseu să omoare monstrul astfel să-i elibereze de inumana datorie. Teseu intră în palat, ajunge în camera Minotaurului, dar după ce-l omoară nu ar fi găsit drumul înapoi spre ieșire dacă nu ar fi avut desfășurat firul ce i l-a dat îndrăgostita de el, Ariadna, fiica lui Minos și a Pasiphei. Ca răsplată Teseu o va lua cu el pe Ariadna, dar se vede că obosit de focul ei pătimaș o părăsește pe insula Naxos, unde escaladase ca din întâmplare. Departe de a avea soarta părăsitei disperate pe Naxos, Ariadna va deveni cât de curând perechea lui Dyonisos, fapt ce vorbește de la sine despre senzualitatea demnei fiice a Pasiphaei. Petrecerile patronate de Bacchus și Ariadna vor reînvia în unele din pânzele bogate în culori și forme, autentice bacanale artistice, semnate de seniorul Veneției lui Sansovino și Pietro Aretino, Tizian Veccellio născut în Pieve di Cadore.

Dedalus și fiul său Icar vor fugi și ei din palatul lui Minos și fiindcă nu pot altfel vor lua calea aerului încercând să zboare cu aripile ce și le-au lipit cu ceară de trup. Imprudentul Icar apropiindu-se prea mult de Helios, zeul soarelui i se vor topi și deslipi aripile fabricate de iscusitul său tată și va cădea în mare pe o insulă ce-i poartă numele, în apropierea Samosului, Icaria.

Dedalus va ateriza în Sicilia unde Minos îl va urmări și nu va scăpa de el decât prin moartea acestuia.

Așadar în mitul elen nu numai că este descris labirintul palatului din Cnosos al Cretei dar se și evidențiază legăturile locuitorilor ei cu Atena și Sicilia. Din Homer aflăm despre o colonizare preelenică, Sarpedon fratele lui Minos alungat din Creta se așează în Licia ionică și o colonizează, astfel că la războiul troian descris în Iliada participă ca unul din eroii cei mai importanți după comandantul Ilionului, Hector.

S-o luăm de-a lungul firului Ariadnei, refăcut de parca Lachesis, din curtea de vest pe sub portal, la coridorul procesiunilor cu propileele susținute de coloane minoice îngustate de sus în spre

Scanned with OKEN Scanner

baza lor, contrar coloanelor elene de obiceiu ușor mai svelte către capitelurile lor.

Pe pereții coridorului și ai propileelor există o frescă a purtătorilor de daruri cu un riton (amforă mare) în mână, pe un fond galben, ei creoli, ar fi întruchipat un cortegiu de ritual alcătuit de un șir de persoane trecute din coridorul procesiunilor la altarele aflate în curtea de vest.

La capătul sălii se aflau trepte monumentale străjuite de aceiași stâlpi minoici subțiați spre baza lor, învăluiți în culoarea specifică a palatului din Knossos, roșie, ca ciopliți în munți de rubin, în cea mai mare parte restaurați după indicațiile descoperitorului lor Sir Arthur Evans.

Alt coridor furișat pe lângă nenumărate camere de aprovizionare deschide perspectiva spre un teatru - poate cel mai vechi al Heladei - unde încă nu se țineau reprezentații ci se primeau oaspeți și se organizau dansurile cu caracter religios sau mult mai populare cum Homer descrie ca o scenă cioplită de Hefaistos pe scutul lui Ahile în Iliada Cântul XVIII-lea:

Meșterul faur vestit mai face pe-o vale frumoasă
Pajiște mare pe unde-s pășunile oilor albe,
Și-acoperite colibe și staule și saivane.
Mai făurește pe scut el meșterul încă și-o horă
Tocmai ca hora ce-n marea cetate la Cnosos odată
Pentru pletoas-Ariadna vestitul Dedal a făcut-o.
Tineri acolo și fete bogate în boi o mulțime
Joacă-mpreună în cerc și cu mâinile prinse de-o laltă
Fetele toate au gingașe rochii de in și flăcăii
Bine țesute veșminte ce scânteie blând ca oleiul
Ele au conciuri pe cap, frumoasă podoabă de aur,
Dânșii au săbii de aur la chingă de argint atârnate.
Joacă ei toți. Și aci-ndemnatici și iute s-avântă
Hora învârtind ca o roată ce-o mișcă de-o-ncearcă
cu mâna-i
Meșter olarul, aci în șiraguri se saltă-mpotrivă.

Scanned with OKEN Scanner

Lumea-ndesită înconjură hora cea plină de farmec
Și se desfată privind. De zei luminat cântărețul
Zice din liră-ntre ei. Și-n vreme ce cântecul sună,
Se învârtesc doi ghiduși, se dau tumba în mijlocul gloatei.
(V. 575-593. trad. G. Murnu).

Trecem în curtea mare a palatului apoi spre sala tronului unde se găsește un scaun de piatră, vechi de milenii în față cu trei coloane minoice, negre cu capiteluri roșii, pe pereți jur împrejur o frescă, desigur copie după original, cuprinde grifoni și plante stilizate albastru expresionist pe un fond roșu și pământ galben. Simplitatea restaurării de astăzi credem că este departe de fastul sălii tronului de pe vremea lui Minos, fiul lui Zeus și al Europei, fenicianca.

De-a lungul zidului, în jurul tronului băncile de calcar pe care se așezau sfătuitorii regelui, senatorii minoici.

În gangul Principelui descoperim în frescă imortalizat un tânăr cu trupul tras ca prin inel, alb ca floarea crinului, se și chiamă cavalerul crinilor, pe cap cu un gugiuman împănat conține parcă toate comorile îndepărtatului orient. Poartă păr lung și bine îngrijit ca toate figurile din palatul lui Minos. Chipul tăiat ca în marmoră precede clasicul profil grec.

Sala cu securea dublă este botezată după semnul găsit aici ca un simbol, noțiunea labirint vine probabil de la acest topor antic pe grecește denumit labrys.

Tot atât de frecvent este reprezentat motivul taurului, transmis și prin legenda Minotaurului, una din umbrele eterne ale palatului din Knossos. Îl întâlnim configurat pe vasele de lut purtând pe creștet acrobați, sau figurat în steatit capul superb și coarnele de aur.

Cu totul interesantă este fresca Jocului cu taurul dominată de silueta mândrului animal evident prelungită ca sfinții lui El Greco. Un tânăr îl ține de coarne, altul îi sare pe spinare, al treilea se pregătește să-l atace pe la spate după ce poate a fost respins nu tocmai fin de înverșunatul adversar.

Scena amintește jocurile iberice de la Pamplona, pasiunea lui E. Hemingway. Adolescenții, doi albi al treilea creol - ar pleda pentru

Scanned with OKEN Scanner

o populație mixtă pe Creta lui Minos - au aceeași frizură bine îngrijită, feminină, aproape goi nu le lipsesc brățările de pe brațe iar în picioare poartă un fel de sandale pantofi trei sferturi.

Fundalul albstru-pastel și decorațiile muzicale de pe margini îndulcesc ansamblul într-atâta încât ne conving că suntem în fața unui joc aproape inofensiv.

Deoarece am ajuns la capitolul luptelor și fiindcă nu avem pictat niciunul, din cele păstrate, aș cita cu această ocazie fragmentul din Iliada privindu-l pe Idomeneu comandantul cretanilor, scăpat de vizitiul său de la moarte:

Hector ochi după asta pe Idomeneu, pe al Cretei
Crai, care sta în cotigă, dar arma-i trecu pe de lături
Și pe tovarășul lui Meridone-l brodi, pe Chiranos,
Care ca soț-mânător din Creta-l urma, de la Lictos,
Bine ziditul oraș. De la vase, venise pedestru
Craiul și-o mare izbând-ar fi dat la troieni cu a lui moarte
Dacă Chiranos zorindu-și mai repede caii spre dânsul
Nu-i aducea mântuirea și nu-i depărta nenorocul.
Âns-a pierit vizitiul atunci, că pe el îl împunse
Hector cu boldul în falcă-n ureche și-i sparse cu lancea
Dinții din gură și limba-i tăie de la mijloc, și bietul
Fu prăvălit de pe car și frânele i-alunecară.
Dar Merione plecându-se-ndată de jos le culese
Și începu să îndemne pe Idomeneu după aceea:
"Biciuie caii și fugi la corăbii acuma de-a dreptul
Vezi și tu singur că nu se mai poate să biruie-aheii."
Zise, și Idomeneu cu biciul gonea spre corăbii
Caii cei mândri comoși, că în sufletu-i spaima intrase.
Și înțelese Menelau și Aias acuma că Zeus
Dase învingerea cea schimbătoare troienilor.
(Cântul XVII-lea v. 574-593 trad. G. Murnu).

Uciderea vizitiului lui Idomeneus ne amintește nenumărate descrieri din Țiganiada lui Budai Deleanu, de unde putem deduce

Scanned with OKEN Scanner

că parodierea din opera autorului român nu rar ia material din epopeea lui Homer, ca în totdeauna de la tragic la ridicol nu e decât o mică distanță.

Participarea cretanilor la războiul troian este așadar esențială în ambele tabere, la acheeni conduși de Idomeneu, pe când în armata adversă comandanți de Sarpedon, șeful licienilor, ca de atâtea ori interesele coloniei și a cetății-mume sunt contradictorii.

Continuăm itinerarul nostru în labirintul lui Minos trecând în megaronul reginei înconjurat de o stoă colonată și un tron baldachinat, alături camere de toaletă și baie, minunează prin nivelul de civilizație atins. În mod rafinat sunt reproducerile de pe fresce privind delfini sburători, pești sau grădini cu păsări multicolore atmosferă arcadică cum o va reînvia mai târziu Domennichino, autorul Dianei la vânătoare.

Dintre toate însă se relevă celebra frescă a Pariziencii, botezată astfel după șicul ei elegant, părul fin prelucrat, buzele rujate, ochii și sprâncenele rimelate și evident mărite ca sub efect de beladonă iar bluza încheiată la gât poartă podoaba horbotei de irişi, albaștrii ca ochii Afroditei, zeița cărei i se închină și îi aduce jertfă pe tăvi de sâni pierduți între flori.

Nu altfel arată zisa dansatoare din Knossos mai simplu redată dar prin aceleași linii apăsate prin farbele puternice, de parcă ar fi vorba de o făptură picassiană refăcută din prismele ei, în unitatea armonică a canonului clasic, minoico-elen, nici când muritor.

Sau grupul femeilor minoice, Cele trei grații având frumusețea ideală a Diotimăi platonice, cu părul strâns la spate printr-o panglică trecută peste frunte, printre bucle curg colane de perle de parc-ar fi râurile de lumină ale stelelor. Fondul albastru și gingășia culorilor cu a mărgelelor de la gât le împrumută imaginea fecioarelor visate din dansul alb al Primăverii lui Botticelli. Niciodată esența purității nu a fost exprimată mai curat, mai arhetipizat, prin ele se naște veșnicul eleat, complementar expus în linii, cântecul pitagoreic al sferelor.

Două mâini se înalță alb, culoarea crinului proaspăt de Mai: Dacă pentru Rodin împreunarea lor se asemăna cu turnul ridicat

Scanned with OKEN Scanner

spre înălțimile zenitului al unei catedrale gotice, mâinile Doamnelor în albastru de la Knossos reprezintă coloanele templului elen, silueta-i imaculată, proectată pe nesfârșitul azur al cerului.

Și din alte picturi poți să-ți dai seama că supușii lui Minos au stăpânit arta culorii și desenului, măiestrie pe care în vremurile noastre artiștii o vor ajunge abia după o experiență de 18 secole. Deci încă o dată se adevereşte că la baza desvoltării palatului și culturii minoice, exact ca la nașterea epopeelor homerice, stau cel puțin alte 18 secole de formare, necunoscute nouă, ne-a rămas numai sinteza cea de pe urmă.

Ca în orice palat prehomeric și la Knossos predomină aurul, prelucrat în filigran de orfervrieri destoinici, el constituia materialul cel mai obișnuit. Să nu uităm că pe acele vremuri ca în basme, fluviile aduceau în vale cu apa lor, aurul zeilor, aceștia nu erau încă morți, trăiau ascunși prin peșterile piscurilor sălbatece vizitate doar de piciorul de capră al lui Pan.

Amfore împodobite cu geniul caracteristic tuturor epocilor eladei antice și zeița șerpilor chtonici ne mai ațin din drum. Aceasta din urmă idol în faianță, într-o rochie din stofă grea cu falduri, își etalează sânii de parcă ar fi o florentină de pe vremea lui Savonarola ori Flora lui Tițian, ține în mâinile amândouă, câte un șarpe, predecesori ai celor coborâți mai pe urmă pe soclul zeului tămăduirii, Esculap. Gustul artistului minoic se arată a fi cu totul modern.

Pe din afară palatul cu fațadele și aripile ușor înălțate pe trepte largi se desfășoară destul de simplu ca un complex de vile contemporane cu balcoane și uneori peristiluri în față, din exterior nu s-ar bănui luxul încăperilor labirintice din lăuntru.

Leitmotivurile minoice le constituie coloanele, unele roșii altele negre cu porticele și coridoarele delimitate obișnuit de stoe arhaice. Această paradă de coloane subțiate în jos alternând cu simbolul dublei securi, labrisul-labirint, prin ele va trece și săgeata lui Ulise când îi va învinge pe pețitorii hulpavi ai Penelopei, se pierd în arhitectura complicată a camerelor, coridoarelor, propileelor, petrecute de lumina fascinantă a frescelor, paradisuri colorate, alcătuiesc planul major, palatul lui Minos. Lipsit de ziduri întăritoare copiate

Scanned with OKEN Scanner

parcă după profilul pădurilor de pini din jur, credem că din el nici eroul Tezeu nu ar fi găsit drumul către ieșire dacă nu ar fi avut firul desfăcut al Ariadnei.

Probabil că Dedalus arhitectul a învățat de la vechii egipteni, arta de a crea legături și deslegături secrete, labirintul egiptean se putea încă vizita pe vremea lui Herodot.

Este interesantă tendința spre orizontalitate a cretanului spre deosebire de verticalismul babilonienilor cu patratele lor suprapuse după modelul titanilor când au căutat să cucerească cerul.

Titanii nu au putut să ajungă, nici până la streșinile zenitului la fel și în Biblie giganții, la zidirea turnului Babel au fost pedepsiți pentru nemaipomenita lor îndrăzneală, li s-au încurcat limbile de nu s-au mai putut înțelege între ei.

De subliniat că orizontalismul strict rămâne una din cele mai proprii caracteristici ale spiritului elen, entelehia exprimată în arhitectura templului grec, în aparență peste tot același, în fond mereu altul. Această proprietate a stilului o va sublinia Blaga la popoarele romanice, urmașele culturii greco-romane, pe când la români definește sofianismul creator, transcendența care coboară.

Privite dintr-o anumită perspectivă coloanele roșii minoice ar îmbogăți cu sângele anemonelor lui Adonis imaculatul cer al Mediteranei. Ele povestesc, repovestesc legenda minotaurului și a înfierbântatei Pasiphae.

Pe locul teatrului sub umbre către asfințit tainele se adună ca la o masă a tăcerii.

Părăsești palatul de la Knossos în credința că el își păstrează misterele după tot ce este de văzut, în dosul ruinelor, acolo se află veșnicia, spiritul formelor lui. Entelechia aristotelică cea dătătoare de tipar, duhul modelator al materiei. Marele izvor nevăzut al vechii insule Creta...

Lângă Creta se situiază arhipelagul Santorin, erupția craterului vulcanic de pe el nu numai că a îngropat sub lava devenită zid dur de bazalt negru jumătate din insulă, dar a contribuit la devastarea palatelor cretane după cum arată urmele lor până astăzi.

Scanned with OKEN Scanner

Locuitorii de pe respectiva insulă, după Herodot, ar fi întemeiat orașul de pe coastele Africei, Cirene, unul din cele mai înfloritoare ale Greciei antice. În el s-a născut filozoful Aristip, cu școala lui hedonistă considera că fericirea omului se găsește în plăcerile de toate felurile, îl precede pe Epicur și pe senzualiștii secolului al XIX-lea.

Cetățenii Cirenei erau vestiți prin vasele lor și produsele pământului roditor, doar se bucurau de ploi atât de dese încât Herodot zice că după mulți de-a supra lor cerul ar fi găurit, din această cauză se bucură de prețul apei altfel atât de scumpă pe meleagurile africane.

Perșii după ce au ocupat Egiptul nu au îndrăznit să atace Cirene deși se aflau la apogeul puterii lor, fapt ce vorbește de la sine că vestea de care se bucura cetatea nu era tocmai gratuită.

O erupție vulcanică a acoperit sub lavă orașul antic Akrotiri, cataclism pus de unii în legătură cu scufundarea Atlantidei, fenomen amintit și de Platon în dialogurile sale Timaios și Kritias.

În ultimii ani a fost readus la lumină mai tot orașul Akrotiri unde s-au descoperit o serie de fresce miraculoase datând din ultima perioadă a culturii minoice, înrudită de-aproape cu ea. Concomitent prin 1600 a. Chr. pe insulele Egeei are loc o înflorire culturală deosebită cunoscută sub denumirea de cultură cicladică.

Despre respectivele fresce din Santorin și statuietele cicladice amândouă aflate în muzeul național din Atena aș dori să scriu în cele următoare.

Prima pictură a pescarului se distinge prin înfățișarea trupului său creol extrem de stilizat, lipsit de proporțiile cerute, cu multe lacune și defecte ale alcătuirii corpului uman mai ales de la mijloc în sus forțat prelungit, gol dar încălțat cu sandale și părul strâns sub o plasă. Parcă artistul și urmărește acest lucru, simbolizând în reprezentarea lui pe omul adaptat apei ca un înotător înăscut, om amfibie, un fel de Armin pescarul de Vasile Voiculescu. Mai mult ființă acvatică, exprimă chemarea mării și-a ielelor magice din adâncuri. În ambele mâini îi atârnă, fixați de o legătură, belșugul de pești prinși, redați cu realismul și savoarea deplină a cine știe cărui olandez, pictor de mai târziu al scenelor casnice, preocupare stabilă

Scanned with OKEN Scanner

și la coloristul Chardin.

O altă frescă detaliază pe mai multe planuri scene diferite cum le va trata și van den Weiden într-o pânză a sa biblică. Jos e vorba de o luptă navală dominată de trupurile luptătorilor tineri, bine scoși în evidență pe fundalul galben, contrastant, inclusiv prin poziția hieratică, rigidă a conducătorului aflat pe o corabie plutitoare, vâslește ca și când ar îndeplini un ritual.

La mijloc se pare să aibe loc o ceremonie, bărbații au suliițe în mâini iar femeile sunt adunate în jurul unui altar, dintre ele una poate să fie preoteasa, toate pe o platformă sub care se deschide un peristil cu coloane păzit de sentinele deci ar putea să fie intrarea la un tezaur sau la palatul regelui. Războinicii poartă scuturi de diferite culori, posibil că din piele de taur cum scrie Homer c-ar fi avut Idomeneu căpetenia cretanilor, pe când femeile au haina strânsă la mijloc, mâneci scurte, nu cu peplos ci în rochii mai apropiate zilelor noastre, bluza albă, fusta albastră. Capul cu amfora pe creștet aparține unei surori mai mici a Pariziencei din Knossos.

Iar predomină tipul creol dar între ele se găsesc și domnițe cu pielea albă străvezie ca foile crinului. Poate că bărbații, înzestrați și cu o chivără rotundă, țesută din stofă și piele, să fi fost arși de soare în timp ce femeile - obiceiu păstrat și mai târziu - se păstrau la adăpost de influența lui Helios, astfel să nu-și piardă din frumusețea lor naturală. Sau să fi fost realizată împerecherea dintre fetele lui Danaos și fiii lui Egiptos mult mai pașnică decât cum ne învață mitul și tragedia lui Eschile că la nuntă fecioarele și-ar fi ucis viitorii soți, exceptând pe una.

De tot în partea superioară a picturii apare un șir de vite conduse de un tânăr, nu-i o turmă căci sunt adunate tot felul de specii mai mult ca reprezentante ale averii localnicilor. Așa cum în Renaștere prinții își făceau un portret arătându-și inelul scump, în mod ostentativ, pentru a li se vedea buna stare. Vom mai avea ocazia să constatăm talentul de pictor animalier al artistului din preistoria elenă.

Pe altă frescă vedem un port cu navele ieșite în larg, autentică invincibila armada, în frunte cu așa zisa corabie amiral, intră într-un alt port păzit de turnuri și oameni, desfășurați pe înălțimile munților

sălbateci, sau mai înalți de cum sunt toți de pe insulele albastrei mări Egee. Nu este vorba de o bătălie navală ci mai degrabă de o vizită protocolară pe o altă insulă sau pe coasta africană, ca de la rege la rege? Cine știe? Cu un astfel de convoi au pornit aheii lui Agamemnon după ce-au primit vânt favorabil la Aulis unde Artemis i-a ținut închiși până ce i-au jertfit-o pe fecioara Ifigenia, întâmplare poetic povestită de dramaturgul Euripide.

Într-un cadru anume, să prindem în obiectivul măritor, nava regelui acoperită, călătorii îmbrăcați în robe scumpe de purpură stau pe fotolii comode sub ghirlande înflorite adunate în jurul stemei heraldice, însemn de mare noblețe. Delfini sburători dau ocol corabiei de lux imperial, florile prea mari ce împodobesc botul prea lung al ambarcației par că sunt desenate de mâna naivului, copil intenționat, Paul Klee.

Pe alt zid este zugrăvit miniatural, un râu, în mijloc prin conturul lui șerpuitor albastru, palmierii de pe mal nu sunt mai mari ca pantera pregătită să atace o pasăre. Lipsa perspectivei și depășirea completă a proporțiilor pe lângă rafinamentul deosebit al desenului și al culorilor ne face să considerăm artificiul ca și căutat, exact ca în picturile modernului, anticanonic, Chagall.

Mai departe, tânăra preoteasă este surprinsă în plin ritual, are în mână un vas în care ard mirodenii. Îmbrăcată într-o robă grea, cu brățări pe brațe, gât și cercel, hieroglif de literă magică la ureche, înrudirea ei cu Medeea sau Circe ne-arată părul ieșit de sub plasă, de fapt șerpii Gorgonei ucise de Perseu când a salvat-o pe Andromeda.

Am crede că fiecare obiect are aici înțelesuri sacerdotale, țin de tipicul ceremonial. Figura este stângaci desenată, cu un nas în prelungirea frunții, grobian, ochiul plasat mai îndărăt decât îi este locul, gâtul rămâne înapoia capului prea tare întors într-o parte. Formele oarecum geometrice, aproape cubiste ne duc cu gândul la multele figuri chinuite ale lui Pablo Picasso. De altfel cred că nu tocmai întâmplător apare comparația cu pictorul spaniol, acesta a căutat să fie primitiv exact cum Klee sau Chagall au imitat desenul neîndemânatec al copilăriei needucate, străine de orice academism.

Scanned with OKEN Scanner

O culme picturală o atinge fresca ireală a crinilor purpurii crescuți ca niște păduri pe niște munți din vârful cărora erup. Culorile vii, liniile de ametist ni l-ar reînvia pe Gauguin, pe urmele totemului tahitian, crini înfloriți purpurii proectați pe fondul argilos, gălbui.

Mișcați ne amintim că acești crini sunt florile preferate ale marelui poet Homer, așa arată degetele trandafirii ale aurorilor în diminețile proaspete, cu oglinzi de rouă. Ei constituiesc metafora lui preferată, cum e albul la Degas sau roșul lui Tițian.

Și între crinii purpurii, plante paradisiace se văd rândunele în zbor, două ajung să se apropie ca într-un sărut lipsit de îmbrățișare. Constatăm cu admirație că păsările în plin avânt, sugerează mișcarea cerută, spre deosebire de cele tăiate parcă din carton apoi încremenite pe peretele frescei Cina de taină semnată de D. Ghirlandaio, în oratoriul mănăstirii San Marco din Florența. Și exemplele s-ar putea înmulți.

Lângă aceste flori respirăm aerul îmbălsămat din grădina lui Alkinous, unde s-au întâlnit Ulise și fecioara Nausicaa, pământul tinereței fără bătrânețe, ostrovul fericirii veșnice.

Fresca întreagă respiră prin fiecare nuanță a ei, poezia cânturilor Odiseei lui Homer, din imperiul nimfei cerești Calipso sau pe litoralele vrăjitoarei Circe, stăpâna elixirului iubirii vrăjite.

În ce privește pe cei doi tineri pugiliști, ne readuce înainte pe prinții din Knossos sau pe tinerii luptători cu taurul. Remarcăm mâna înfășurată în mănușă cât și din nou părul lung îngrijit ca al femeilor. Formele prea lordotice, adică încurbate în față nu sunt mușchiuloase ca viitoarele torsuri herculiene elene, aparțin mai mult tipului adolescent, ambiguu hermafrodit, născut din împreunarea lui Hermes și a Afroditei, devenit apoi un prototip al sufletului exprimat în trup, după definiția lui Aristoteles că el constituie entehelia corpului, nousul-spiriti preconizat de Anaxagoras, un fel de lucru în sine kantian, voința schopenhauriană sau intuiția bergsoniană, structură depășind hotarele conștiinței.

La aspectul femenin al tinerilor mai contribuie ochii gros încondeiați cât și brățările de pe mâini și de la gât.

Scanned with OKEN Scanner

Următoarele două picturi de pe zid îl așază definitiv pe artistul din Santorin printre marii pictori ai artei mondiale.

În prima, două antilope sunt zugrăvite în cel mai pur stil expresionist, sintetic, se neglijează amănuntul pentru a se da viață expresiei esențiale, mândria, eleganța și curățenia patrupedelor cu picioare gracile ca ale fecioarelor vestale. Este evitată culoarea, e vorba de un desen mai îngroșat, punte de unire între artistul peșterilor din sudul Franței și contemporanul nostru Rouault. Fondul galben servește prin contrastul său la amplificarea armoniei liniilor cum se întâmplă și la *Venus culcată* de Giorgione, de pildă.

Sunt arătările din jurul izvoarelor cu taine, anumite zgomote le neliniștesc tăcerile de altare, eresul și legenda ciutelor blagiene "călcând prin moarte".

Maimuțele albastre din camera vecină, încadrate în râuri de curcubee mirifice, ca drumurile ce le scriu pe bolta nopții constelațiile aurite către calea robilor ninse de cenușa argintie a promoroacei zenitului, prin culori și mișcarea exuberantă, sunt surprinse în plină acțiune cum sar de pe un pom pe altul, ne poartă în plin impresionism și postimpresionism, dar și parnasianism exotic de-al lui Lecomte de Lisle sau Gustave Flaubert, din țara depărtată a sprintenelor simiene.

Astfel este graiul și al florilor de papirus de pe celălalt perete, ieșite dintr-o apă în care culorile de brun-galben, portocaliu, roșu-cărămiziu se întrepătrund adeverind credința lui Cezanne că pictorul vede în jurul său lumea în alte culori ca muritorul de rând, retina lui are o structură diferită. La fel și artistul din Santorin: maimuțe albastre și ape portocalii.

Florile de papirus de pe peretele caselor din Acrotiri s-au înălțat la ceruri ca nuferii lui Lucian Blaga, din noroi, acel excelsior dantesc, florile soarelui și cipreșii învârtejați din Arles visați de chinuitul Vincent van Gogh.

Arta este o astfel de adunare a florilor de papirus, născute din pâraiele sufletului; întrupări melodioase, păsări măiastre pornite din obscurul neantului, oceane tulburi în care stropii luminii prind cheag în potirele cuminecărilor albe.

Scanned with OKEN Scanner

În sus, mereu în sus spre tot mai aleasă desăvârșire: florile purpurii și de papirus de pe zidurile caselor protoelene de la Santorin.

Potrivite pentru încheierea panoramei picturale, autentice Stanțe rafaeliene ale preistoriei sunt cele două femei, expuse din cap până-n picioare.

Apariției din dreapta cu părul pieptănat aproape lins pe spate, obrazul pomădat roșu în îmbrăcăminte nu-i găsim nicio deosebire de cea a femeii moderne: bluză cu mâneci scurte decoltată la gât cu o fustă largă, frumos țesută multicolor, ca razele desfăcute ale unui evantai, lungă de abia se pot distinge coturnii eleganți și nostimi. Tot moderne îi sunt și podoabele: un cercel și un colan la gât. Cadrul curcubeului albastru și stelele de sus ne arată că femeia era încărcată cu înțelesuri eminesciene deci arăta ca luna printre stele.

Ea este nobila hetairă, Aspasia, doamna Recamier, mme de Stael și George Sant într-o persoană, Lais, fata din Corint albă ca petalele de anemone ori Phrine Afrodita lui Praxiteles, clienta lui Hypereides, apărătorul cu obiceiul lui Cupidon din poezia lui Eminescu, dădea la o parte vălul de peste toate și încă în fața onorabililor judecători fascinați ca bătrânii și Suzana din Biblie.

La stânga este poate mama ei, în aceleași farbe aproape simetrice ca o altă față a vârstelor. Preoteasa, regina, idealul frumuseții mai corpolente, ca al grațiilor rubensiene sau al flamandului Jurdaens.

Culorile vii aparțin unui Delacroix sau altor romantici francezi, stăpânite de conturul liniilor clasice ale nudurilor lui Ingres, deci combinația dintre dionisiac și apolinic realizează unitatea vie caracteristică nu numai tragediei antice cum scria Nietzsche, filozof german, ci formează de-acum calitatea majoră predominantă a spiritului creator elen, forța entelehiei dătătoare de formă, una ce vine din adâncuri de la straturile mumelor originare ale lui Goethe.

La sfârșit simțim c-am trecut printr-un muzeu având înțelesul dat de Demetrios din Falernos când după ce-a domnit la Atena se stabilește în Alexandria unde face să se ridice un lăcaș de simposion al muzelor, de unde numele căpătat de Musaion, muzeu.

Scanned with OKEN Scanner

Aceste fresce servesc unei fel de stoă, hală de concert celor nouă muze ale lui Apolo după Platon a zecea fiind Sappho, poeta lirismului absolut precum și aceste picturi sunt.

Unii crini purpurii cercetați încă odată simbolizează floral muntele, ajuns până la porțile cerului, al Taborului, Horebul căutat pe scările interioare. Mai încolo este împărăția lui Dumnezeu.

Din cultura cicladică desvoltată pe insulele Egeei fascinează câteva statuete de marmoră.

Idolul cicladic din Amorgos cu un cap oval, un nas prelung, sânii prea sus prezintă mâinile împreunate linear ca cele din Sărutul lui Brâncuși.

Mai stilizat, mai sintetizat este totemul femenin din cimitirul Chalandriani de pe Syros, compus din bucăți lipite ca să definească sacrul misterios și nepotrivit cu ordinea de oameni stabilită în timp și spațiu. Acest idol femenin ne amintește de Cumințenia pământului de Brâncuși.

De-a dreptul fantastic este cântărețul din flaut găsit la Antiparos. Se vizualizează gestul căutătorului primitiv când omul a dus la gură lemnul și l-a făcut să cânte. De aici și până la Apolo în întrecere cu Marsyas se desvoltă o cale lungă, primitivă dar sublimă, pe măsura și a cântărețului din chitară descoperit la Keos.

Dacă fotoliul pe care stă este cioplit cu respectul modelului, omul se desvăluie tot ca o expresie: capul oval ca oul lui Brâncuși, trupul și picioarele încă în lutul și piatra din care s-a cioplit instrumentul numai ramă fără coarde.

Statuetele cicladice întrupează o sacralitate încremenită cu secolele pe materialul pământului, profunzime aplecată asupra tainelor lucrurilor ascunse în miezuri și esențe. Misterul respectiv planează de-asupra gestului ca al gigantului prefăcut meditație în jurul oracolului cântat spre miezuri de noapte la fel ca al Gânditorului din Hamangia dezgropat după cântatul cocoșilor apocaliptici la Cernavodă în Dobrogea.

De altfel se cuvine acum să arăt că legăturile locuitorilor din bazinul Mediteranei cu cei de pe țărmurile de vest ale Pontului Euxin sunt cu mult mai vechi decât cum apar cunoscute istoric prin

Scanned with OKEN Scanner

colonizarea din secolul al VIII a. Chr. de milesieni a Histriei și Tomisului.

Astfel după moartea lui Ahile sufletul acestuia este dus de mamă-sa Tetis pe insula Leuke zisă astăzi a Șerpilor, aflată aproape de gurile Dunării. Ostrovul depărtat așezat lângă țara cimerienilor, pe unde plecat de la Circe Ulise a coborât în infern, ar fi putut să-i ofere odihna senină de pe insula spiritelor sau a fericiților. Pe Leuke s-ar fi găsit și un templu consacrat zeului Apolo.

Grecii vechi considerau Hadesul ca pe o împărăție a morții mai mult decât iadul creștin, în el se găseau și cei ce-și ispășeau păcatele grele, de pildă Sisif sau Tantalos, dar și eroii războiului troian ca Agamemnon. Aceștia din urmă nu mai posedau simțire, vegetau ca simple umbre într-un Panteon subteran al veșniciilor, subminat de o penibilă plictiseală. Pe câmpiile Elisee sau insula spiritelor, un fel de paradis păgân ajungeau doar unii răsplătiți să mai aibe sentimentul omenesc al fericirii. Curios că profetul orb Tiresias se bucură de păstrarea simțurilor deși se afla în Infern pe el îl caută Ulise ca să-i prezică viitorul.

Cu o generație înaintea Iliadei, Iason și oamenii lui în aventura numită după corabia Argo, Argonautica, au ajuns la întoarcere pe Dunăre (Istru) după unii, dar sigur în ținutul Pontului Euxin, Dobrogea de astăzi. Epopeea Argonautica a fost scrisă în epoca helenistică de Apolonios din Rodos bibliotecar al vestitei biblioteci din Alexandria. Ca o mostră exemplificatoare a helenismului multilateral în creație, Apolonios din Rodos a îndrăznit să compună o epopee în hexametrii lui Homer, într-o vreme declarată de marele poet Calimachos, ca a genului poetic scurt, total neprielnică desvoltării unei epopei întinse.

Astfel s-au născut în șir Venus din Milo, Victoria de Samotrace și Laocoon opere ale aceluiași helemism. Deci dacă clasicul a sărit peste secole, în helenism are loc în cursul emulației inovatoare o persistentă revenire la drumurile vechi tradiționale, ale căror cercetători și experimentatori vajnici erau de altfel.

Pe baza legendelor și a miturilor se poate deduce legătura Pontului Euxin cu cicladele egeene din timpurile cele mai îndepăr-

Scanned with OKEN Scanner

tate așadar asemănarea Gânditorului din Hamangia cu statuetele cicladice ar fi posibil să însemne un foarte antic schimb de idei și experiență artistică între locuitorii acestor regiuni, dacă nu-i vorba de însușiri creatoare comune prin substanța sufletească identică peste așezările mediului geografic și contacte fizice, țin de legile cosmice ca muzica sferelor.

Scanned with OKEN Scanner

Troia

Călătoria la Troia o faci de dragul Iliadei.
R. Virchow

Vizitatorul mulţumit doar să treacă în revistă ruinele Troiei şi cum se obişnuieşte să arunce numai o privire fugară peste împrejurimi poate că va reţine ceva din extraordinara structură arheologică dar neîndoios nu va pătrunde numitul după Elie Faure, spirit al formelor.

Desigur că şi din pretractarea dintâi pomenită, Izarlâcul, însemnând după savantul vestitul patolog Virchow, cel mai apropiat colaborator al lui Schliemann, colina cu palat, reprezintă una din minunile descoperirilor preistorice când pe acelaşi spaţiu în profunzimea unei ridicături de pământ se află suprapuse una peste alta nouă cetăţi şi oraşe, clădite diacronic de-a-lungul veacurilor. Un fenomen asemănător produs din cu totul alte cauze s-ar mai găsi în colinele palatelor asiriene. Se vede că şi locuinţele şi casele ca oamenii îşi pregătesc până la urmă tumulii lor.

Pentru cel ce vrea să cunoască adevărata Troia va fi necesar să recitească Iliada lui Homer şi cartea lui Schliemann Pe urmele lui Homer, de fapt aventura descoperirii cetăţii lui Priam.

Şi fiindcă prin respectivele lucrări va trebui să trecem din istorie în mit şi prin el în ţinutul Ilionului homeric, nu vom porni prin Dardanele partea considerată mai pitorească ci chiar din cealaltă venind de la Lesbos, insula poeziei lui Sappho şi Alceu, prin capul Baba sau Lecton, pe drumul urmat şi de Hera când l-a căutat pe Zeus să-l îmblânzească prin farmecele împrumutate de Afrodita şi Hipnos, tutorele somnului.

Scanned with OKEN Scanner

De aici spre Nord-est vom pătrunde în regiunea vulcanului stins Assos cu multe acropole de orașe antice, poate cea mai interesantă este cea de la Alexandria-Troada aflată pe coastă față în față cu insula Tenedos cea vestită în vinuri. Întemeiată în epoca helenistică de un urmaș al lui Alexandru cel mare, Antigonos, a fost atât de iubită de romani încât Cezar a vrut s-o ridice la rangul de capitală a imperiului roman.

Astfel ajungem la muntele Ida amintit în Iliada unde pe vârful lui cel mai înalt Gargaros își are sediul, vis-avis cu Poseidon pe Samotrace, marele Zeus:

Zice și-nhamă la caru-i doi cai cu copite de-aramă
Repezi ca vântul în zbor și cu falnice coame aurite;
Haină de aur îmbracă pe trup și ia biciul de aur,
Care-i frumos răsucit, și în chelnă suindu-se Zeus
Șficuie zmeii de drum. Voios ei zburând apucară
Calea-ntre cer și pământ, și-ndată sosi pe Gargaros,
Creștetul muntelui Ida cel plin de izvoare, adăpostul
Fiarelor, unde-i e templul și-i fumegă altarul. Acolo
Caii din zbor și-i opri al lumii și al zeilor tată
Și de la car slobozindu-i, ticsi niște nori peste dânșii
Și bucuros de mărire șezând după asta pe-o culme,
Ochii-ncepu să și-i plimbe spre tabără și spre corăbii.
(Cântul VIII v. 45-52)

Dacă ținem seama că Dardanos este fiul lui Zeus și al Electrei, fata lui Atlas vom pricepe oscilațiile sale din timpul războiului troienilor cu aheenii, de aceea zeii ca să-i facă pe voie, fiindcă neamul dardan îi era cel mai drag dintre muritori, îl lasă scăpat pe Eneas.

Sus pe Ida rătăcea Paris când au venit zeițele să le împace prin judecata celebră a mărului aruncat între ele de Eris zeița discordiei înfuriată că nu a fost invitată la nunta lui Tetis cu regele Peleu, viitorii părinți ai lui Ahile. Apolo cel mai indicat să facă dreptate nu era disponibil fiind pedepsit pe timp de un an să păstorească în

Scanned with OKEN Scanner

munții Beoției.

Din Ida izvorăște mult cântatul Scamandru, bineînțeles de sub vârful Gargaros, râul este și el o zeitate, din cauza culorii se mai cheamă Xantos. În cinstea acestei divinități troiene Hector și-a botezat pe Astianax și Scamandru.

Al doilea râu Simois pornește din vârful Colicolone numit de G. Murnu Dealul frumos:

Urlă și Ares în față-i asemenea negrului vifor
Ba pe troieni îmboldind cu țipete de pe cetate,
Ba pe Dealul Frumos dă fuga spre râul Simois.
(Cântul XX, v. 50-52)

Între Simois și Scamandru se desfășoară câmpia troiană, aproape de confluența lor s-a oprit Hera să-și adape caii cu ambrozie într-unul din superbele tablouri homeriene:

Când după asta sosiră-n curând pe câmpie la Troia,
Unde Simois și-amestecă apa cu râul Scamandru,
Hera cu brațele albe din fugă opri telegarii
Și-i zlobozi de la car și în negură deasă-i ascunse;
Scoase-ambrozie Simois atunci și le dete să pască.

Imaginea este demnă de o pictură clasică semnată în alb și verde de Polignot.

Coborâm la cetatea de la Izarlâc ridicată prima, zice cronica legendei lui, Ilos pe locul colinei frigiene Ate, loc ales de vaca sacră, însemnat ei prin Paladiu, statuia căzută din cer. Astfel se naște cultul zeiței Ate, Atena ilionică pe cap cu o cușmă frigiană, lance, faclă și bufniță lângă ea.

Ne oprim în fața zidurilor, pentru a căror clădire nu ciclopii ca la Micene sau Tirint au colaborat ci chiar zeul Poseidon ajutat și de Apolo. Era pe vremea regelui Laomedon, acesta refuzase să le plătească pentru munca depusă. Ca pedeapsă Poseidon i-a trimis un monstru marin căruia ca să-și salveze cetatea regele o expune pe

Scanned with OKEN Scanner

fiica sa Hesione salvată ulterior de Heracle, când acesta asanează câmpia Troiei de mlaștini. Deoarece nici lui, Laomedon nu-i plătește, Heracles se răzbună, distruge cetatea și îi omoară copiii înafară de Podarces ales de Hesione ca bărbat. Îl cumpără cu un văl de unde copilul lor se va numi Priam, deci acesta este nepotul lui Laomedon și nu fiul său.

Refacem palatul vechiului Pergam al Troiei urmând atent descrierile lui Homer. Iată turnul de la poarta scheiană unde s-au adunat bătrânii în jurul lui Priam. Portretizarea lor ne introduce în marea taină a genezelor homeriene:

Stau împrejurul lui Priam acolo Timoites și Pantus,
Chitius și Lampos, apoi al lui Ares răsad Hichetaon
Și-Ucalegon și Antenor, cei doi înțelepți deopotrivă,
Sfetnicii lui adunați pe un turn de la Porțile Schee
Oameni bătrâni și de arme scutiți, dar în rostul vorbirii
Meșteri ca roiul de greeri ce stând pe copac în pădure
Glăsuie blând și deodată cu larma lor dulce pădurea.
(Cântul III v. 145-151)

Elena venită lângă ei îi va prezenta lui Priam de pe balcon pe conducătorii aheeni desfășurați înaintea lor, nu înainte de a-și plânge cumplita soartă:

Dragul meu socru, rușine și teamă mi-e față de tine
Doamne, mai bine muream de moarte năprasnică-n ziua
Când m-am luat după fiu-ți, lăsându-mi și casa și neamul
Și pe copila mea dulce și soațele mele iubite.
N-a fost aceasta să fie și-n plâns mă tot mistui de jale.
(Cântul III v. 171-175)

N-am spune că Elena este chiar un personaj hulit de Homer, mai mult am asemăna-o cu o eroină corneliană, oscilează între dragostea trupească pentru Paris - supunerea ei de a se culca cu el după ce-l mustră de lașitate - este ca de la sine înțeleasă și datoria de

Scanned with OKEN Scanner

mamă față de fiica ei Hermiona, dacă cea de soție nu prea o mișcă. Astfel se explică și gestul ei complicitar cu Ulise, nu-l trădează când acesta intră în Troia deghizat în cerșetor, să spioneze.

Dintre căpeteniile elene se vede Agamemnon cu oștire mai numeroasă ca a frigienilor, Ulise, Aias, Idomeneu cretanul. Antenor sfetnicul cuminte îl recunoaște pe Ulise, venit odinioară împreună cu Menelau Atridul în solie după Elena, au fost oaspeții lui, au stat în gazdă la el.

Mai departe între pereții de piatră se reconstituiesc apartamentele regelui Priam și a reginei, frigiană de origine, Hecuba, ale celor 50 de fii cu soțiile și odăile a 12 fiice. Au o oarecare prestanță dar nu ating nici pe departe întinderea și fastul labirintului roșu din palatul lui Minos din Creta. Acolo ca să găsească drumul înapoi, Tezeu după ce l-a ucis pe Minotaur a avut nevoie de firul Ariadnei, labirintul cretan rivaliza cu cel egiptean vizitat încă de Herodot la timpul său.

Nu departe de turn și poarta scheiană o întâlnim și pe Andromaca cu micul Astianax în brațe, privind cum dușmanii învinge pe troieni. Hector pregătit de luptă își caută soția și-o găsește în dreptul porții scheiene unde se va derula una din cele mai duioase scene ale Iliadei:

Asta grăi chelărița, iar Hector în pripă din casă
Pleacă pe unde venise, pe uliți frumos pietruite;
Trece prin marea cetate, și când apucase în dreptul
Porților Schee, pe unde avea drum înapoi spre câmpie,
Grabnică-i iese-nainte soția-i bogat înzestrată,
Alb-Andromaha, copila bărbatului Domn Aetion
Care ședea în cetate la Teba sub muntele Placos
Cel păduros și domnea peste cilicieni. A lui fiică
Fu însoțită cu Hector, viteazu-mbrăcat în aramă.

(Cântul VI v. 388-396)

Deci Andromaca este din Teba familia ei nimicită, ea a ajuns roabă pe meleaguri depărtate, așadar greacă de origine atestă pre-

Scanned with OKEN Scanner

zenţa acestui neam în Asia mică mult înainte de războiul troian. După ce va fi sclava lui Neoptolemos fiul lui Ahile, eliberată va ajunge cu Helen regina moloşilor din care se trag, Alexandru cel mare şi vestitul Pirus spaima romanilor.

Femeia doreşte să-şi salveze bărbatul din măcel, de aceea îi dă sfatul să rămână în turn şi oastea s-o oprească la măslinul sălbatec de unde uşor poate să se retragă în cetate, înainte să o auzim depănându-şi tragica viaţă:

Ştii că pe bietul meu tată-l ucise cumplitul Ahile
Când pustii a cilicilor largă bine zidită cetate,
Teba cu-naltele-i porţi. Pe tata-l ucise dar totuşi
Faţă de zei se feri să-l despoaie; cu toată-armătura
L-arse pe rug şi-i făcu un mormânt, iar în juru-i sădiră
Ulmi ale munţilor zâne, copilelor marelui Zeus.
Şapte-mi fuseseră fraţii acasă la noi şi tusşapte
Ei într-o zi mai de mult plecară pe lumea cealaltă
Fură ucişi de Ahile la turma de boi şi oi albe.
Numai pe mama-a cruţat-o pe biata crăiasă din Teba
Şi c-o mulţime de pleanuri încoace-o aduse robită.
(Cântul VI v. 412-422)

Apoi i se adresează direct lui:

Tu-mi eşti dar, Hector, şi tată şi mamă cinstită şi frate
Tu-mi eşti bărbatul în floare. Deci rogu-te acuma, te-ndură,
Stăi prin cetate pe-aicea la turn, ca să nu-ţi laşi în urmă
Fiul lipsit de părinte şi văduvă biata-ţi femeie.

Hector bineînţeles nu poate să se supună sentimentelor de soţ şi tată, va urma celebra despărţire de fiul său Astianax-Scamandru întraltă parte detailată. Acuma să ascultăm rugăciunea lui Hector cum numai dintr-o inimă iubitoare de tată poate să se înalţe:

"Zeilor, faceţi voi toţi ca iubitul meu fiu să ajungă
Cel mai de frunte bărbat la troieni şi ca mine, tot astfel

Scanned with OKEN Scanner

Vrednic și tare să fie și-n Troia domnească puternic.
Și oarecine la întorsu-i din luptă să zică vreodată:
Bate pe tata-i cu mult. S-aducă și prăzi sângerate
De la vrăjmașul ucis, să se bucure sufletul mamei."

Toată scena albă ca un crin și curată ca apa de izvor, își îngroașă caracterele până a deveni sublim de dureroasă, odată ce asupra celor trei planează umbra neagră a morții și a sclaviei.

După ce "falnicul Hector" își ia coiful cu coada lungă din păr de cal în urmă-i răsună grav cuvintele spuse de el iubitei Andromaca:

Sufletul nu-ți amărî fără cumpăt, sărmană femeie.
Nimenea, dacă nu-i scris, viața nu-mi poate răpune;
Doar e știut, de ursită nu poate să scape nici unul.
Fie voinic ori mișel, o dată ce-n lume se naște.

Parcă tirada ar aparține corului tragediei antice, pagini asemănătoare nu vor mai reuși decât, în părțile lor cele mai realizate Eschil și Sofocle. Homer însuși atinge una din limitele creației absolute.

Iliada se termină cu funerariile lui Hector după ce Ahile le-a încheiat pe cele dedicate prietenului său Patroclu.

Ruinele de astăzi ale Troiei ne amintesc cu precădere, ce s-a întâmplat ulterior cuceririi ei de către ahei și eroii săi.

Intervenția lui Laocoon ucis împreună cu copiii săi de șerpii Herei, moment prins în celebra statuie helenistică astăzi în Vatican, cât și prorocirile Casandrei nu i-a oprit pe troieni să nu-i dea crezare lui Simon astfel că dușmanii reușesc să intre în cetate și s-o distrugă.

Încăperile actuale ale palatului ne vorbesc mai puțin de comorile de aur ascunse în tainițele lor, descoperite după un car de ani de genialul fiu de pastor Schliemann cât de ultimele scene de sânge și moarte ale Troiei.

Aias intră în templul Atenei Ilionică și o violează pe Casandra după ce doboară statuia zeiței. Este vorba de Aias cel iute, Oilidul, stăpânul locrizilor "nu era așa de răsărit ca Aias Telemonianul"

Scanned with OKEN Scanner

acesta din urmă comandantul a douăsprezece corăbii, armatele lui stăteau alături de cele miceniene.

Pe Aias Telemonianul l-am văzut sinucigându-se pe când Aiax cel iute, Oilidul va avea un sfârșit groaznic la întoarcerea în Locrida. Locuitorii scăpați de pestă vor fi forțați să trimită anual Troei două fecioare pentru sanctuarul Atenei ilionice, obiceiu păstrat cu sfințenie încă pe vremea lui Plutarh. Din acest tribut locridan cei mai mulți cercetători inclusiv Schliemann deduc că Troia nu a fost total distrusă de aheeni ci doar trecută în stăpânirea lui Eneas sau al altor urmași de-ai lui, supuși bineînțeles grecilor.

Neoptolemos, fiul lui Ahile se distinge prin cruzimile sale lipsite de eroismul minim al tatălui său, bazat încă pe salvarea al lor lui și răzbunarea poporului său pe când Neoptolemos reprezintă pe învingător, face uz de puterea și forța sa, în modul cel mai brutal.

Apogeul îl atinge când îl omoară pe bătrânul Priam, altfel tratat de tatăl său Ahile, în fața soției și ficelor sale chiar în altarul lui Zeus. Dintre fiii lui Priam vor fi uciși toți afară de Helen viitorul soț al Andromacăi, regele moloșilor. Astianax iubitul fiu al lui Hector va fi aruncat de pe zidurile cetății.

Toate aceste crime și-au lăsat parcă urmele în zidurile dezgolite de astăzi, ochi mâncați de albeață, mâini aburite de sângele cald.

Se pare că Antenor și Eneas, avem toate indicațiile și despre Helen, ar fi trecut de partea aheilor ca semn al recunoașterii trădării pe casa lor, conform unei picturi de Polignot se afla agățată la poartă o piele de leopard.

Neoptolemos va plăti pentru faptele sale nedrepte, nu va avea parte de Hermiona, fiica lui Menealos și a frumoasei Elena, va fi ucis de Oreste - acesta pe parcurs a devenit un adevărat criminal de profesie - chiar în templul lui Apolo din Delfi. Am relatat întâmplările sfârșitului său când am comentat tragedia lui Euripide, Andromaca.

În ultimă analiză vechii Greci considerau că în mersul lucrurilor există o lege morală, "imperativ etic" numit mai târziu de Kant, tot atât de real prezent în interiorul omului ca cerul înstelat de deasupra lui.

Scanned with OKEN Scanner

Destinul nu este orb și nimicitor el are o rațiune intrinsecă a lui, poate uneori ca învierea lui Isus de mai târziu, depășește înțelegerea noastră, dar ea există până la capătul drumului, i se relevă și lui Sophocle în Oedip la Colona.

Înainte de a părăsi cetatea Troiei, cu cele nouă etaje ale ei, distingem și Buleiterionul și Odeonul helenistic, dar atenția ne este furată de calea pe care posibil să fi călcat eroii Iliadei, frumoasa și blânda Andromaca, falnicul Hector, bătrânul Priam, căţeaua roșie Hecuba, mai ales de-a lungul unui zid cu pietre mari și uliță largă îi simțim autentici înaintea noastră. Senzațional, incredibil dar am început să trăim pe viu cântecele hexametrului homeric. Pe măsurile lui apăsate ca tropotul calului lui Ahile, începe să ne bată fierbinte încărcată de multă emoție, inima, în piept. Soarele de vară târzie scaldă în razele sale de argint pe fata cu amforă pe umeri, părul și peplosul în falduri îl împrăștie vântul sălbatec al mării tracice.

Din scrum și cenușă ca pasărea Phoenix, reînvie vechea și noua Troia. Urcăm încăodată să o vedem pe frumoasa Elenă și bătrânii cetății adunați în jurul ei la turnul porții scheene păzită de-un stejar, gorunul Troiei homerice.

Mai departe în spre mare se întinde cea mai superbă parte a Troiei, câmpia, teatrul celebrelor bătălii din Iliada.

Șesul fertil, odinioară mlăștinos încă și în Iliada se mai găseau bălți mai ales lângă cetate unde ieșeau "la izvoarele Scamandrului" fetele să spele rufe. Scamandrul și Simois cuprind între ele cea mai bună parte din teren. După ce râurile confluiază iau o direcție nordică și se varsă în mare între capul Sigeion și Roiteionul, nu departe de tumulul numit al lui Aiax.

Așadar Aheii și-au așezat corăbiile între promontoriul Sigeion, malul stâng al Scamandrului și marea Egee, Schliemann dă o descriere amănunțită nu este în intenția mea nici cel puțin să o rezum. Recomand însă spre lectură cartea sa *Pe urmele lui Homer* celor ce vor să cunoască în detalii ținutul vechii Troia.

Pe acele locuri s-au găsit și tumulii lui Patroclu și Ahile, tot peste râu pe dreapta Scamandrului se găseau troienii, ambele tabere

Scanned with OKEN Scanner

ca să se confrunte era necesar să treacă vadul.

Câmpia se pierde în apele Egeei la stânga și a strâmtorii Dardanelelor în dreapta până la Canakkale în turcă, orașul Dardanele. Pe Egee insulele Imbros și Tenedosul cel vestit în vinuri, în dosul său s-au ascuns aheii când s-au prefăcut că se întorc acasă, lăsând în urmă-le pe plajă, calul troian. Mai încolo Samotrace cu tronul lui Poseidon iar în spre sud eolianul Lesbos, patria lirismului sapphian.

Strâmtoarea dardanelelor apare ca un colan de safir pe celălalt țărm închisă de Chersonesul tracic, mult alunecat în mare, pe locul anticului Elaius se ridică astăzi un far. Cărarea de arginturi și aur a Hellespontului spre Propontida împrăștie iar irizările legendei, blânde ca o ploaie de cristal scursă din pocalele servite zeilor de tânărul și frumosul, fiul regilor troieni, Ganimede. Frixos și sora lui Hele, persecutați de mama lor Ino, fug de-acasă zburând pe un berbec înaripat având lâna fermecată de aur. Ajunși în dreptul Propontidei, Hele cade în mare de unde numele Helespontului: marea lui Hele, pe când fratele ei Frixos ajunge în depărtata Colchida, berbecul este jertfit și lâna lui atârnată va provoca vestita expediție a Argonauților, conduși de celebrul Iason, cu o generație înainte, de războiul Troiei.

Revenim la turnul porții Scheene astfel să avem în fața noastră din nou câmpul războiului troian. Pe el au înaintat aheii apoi au fost respinși, după o învoială se bat Menelau și Paris, primul câștigă dar adversarul său este salvat de Afrodita. Pandaros îl rănește cu o săgeată pe Menelaos astfel că armistițiul și făgăduiala legată de el este călcat, războiul continuă crâncen pe mai departe. Dintre greci se remarcă în lipsa lui Ahile, Aias și Diomede, ultimul subscrie întreg cântul al cincilea.

Întâlnirea dintre Glaucos din Licia lui Sarpedon și Diomede Tididul se termină printr-un imn închinat prieteniei când se descoperă legați de trecutul părinților lor.

Homer devine antirăzboinic asemenea lui Tolstoi nu rar, în Război și Pace, opune dușmăniei, prietenia și violenței pacea și mărinimia sufletească:

Scanned with OKEN Scanner

Fi-vei tu dară de-acuma prin Argos iubitul meu oaspe
Eu ți-aoiu fi oaspe în Licia dacă veni-voi pe-acolo.
(Cântul V v. 224-225)

Troienii vor învinge pe ahei, îi vor aduce tot mai înspre corăbii, astfel că sunt gata să le dea foc de aceea intră în bătălie Patroclu, îmbrăcat în armura lui Ahile. Când va fi omorât de Hector acesta îi ia zalele lui Ahile hotărât să intre în luptă mama Tetis, zeița mării îi va face altele. Pentru asta recurge nici mai mult nici mai puțin la Hefaistos, meșterul zeilor și cum concepe el scutul ne-o descrie Homer în Cântul XVIII de la versul 467 la 595.

Prin mulțimea scenelor desfășurate pe un spațiu restrâns cum este un scut chiar și al celui mai mare dintre eroii ahei, Homer realizează un monument unic de artă, punte între telchinii Rodosului descoperitorii sculpturii antice prin Fidias și Praxiteles la Ghiberti autorul porții Baptiserului florentin considerată a fi de Michelangelo, a Paradisului și orfervierii de tipul lui Benvenuto Cellini, cioplitori în bronzul dur, transformat datorită harul mâinilor lor în dulceața, de ambrozie și nectar zeesc, a poeziei.

Se înțelege de ce Ahile ca și Făt-Frumos din basme era strălucitor că la soare te puteai uita dar la el ba.

Turbat ca un leu face prăpăd printre dușmani astfel că va provoca revolta Scamandrului, râul-zeu, prea umplut cu leșuri și sânge. Ieșit din maluri deci printr-o mare inundație este gata să-l înnece pe Ahile dar intervin ceilalți zei, Hefaistos cu focul încât liniștesc zeitatea măruntă, o reîntorc în vadul ei strâmt.

Tabloul se arată a fi de un realism tipic homerian:

Dar plin era câmpul de apa
Cea revărsată, de-asupra pluteau o grămadă de hoituri
Și-arme de tineri uciși.
(Cântul XXI v. 299-301)

În fața fiorosului viteaz Ahile, Hector se simte părăsit de Apolo și e cuprins de frică, fuge din calea lui. Celebrul înconjur de trei ori

Scanned with OKEN Scanner

al cetății lui Priam, comentat precis de Schliemann încât el demonstrează că nu a putut avea loc decât pe Izarlâc și nu în alte părți unde considerau savanții că ar fi putut să se ridice Pergamul Troiei.

Reacția lui Hector este cât se poate de umană, provocată de ceva supranatural astfel încât nici nu ne trece prin minte să-l declarăm laș sau un ins de nimic. Hector în condițiile date nu a putut reacționa într-un alt mod, eroul împrumută alese trăsături umane, Ahile rămâne pe lângă el depărtat în sfera eroică a supraumanului. Din această clipă orice comparație între cei doi apare ca inutilă, Hector ne câștigă simpatiile chiar dragostea de aproapele, pentru Ahile avem admirația dictată de rațiune dar nimic altăceva. Ahile este una din întrupările supraomului propagat de Zarathustra lui Nietzsche.

Deoarece nu găsește nici o posibilitate de scăpare, Hector acceptă lupta, amăgit și de Atena care i se desvăluie sub înfățișarea fratelui său Deifobus.

După ce Ahile îl omoară pe Hector, îi scoate armura de fapt a lui și-l târăște legat, gol, de carul său atârnându-i capul în țărână.

Referindu-ne la scena tatălui Hector îngenunchiat înaintea copilului Astianax, aceasta ne apare de-o cruzime greu de suportat. Prima atinge zenitul, a doua nadirul, ambele vârfuri ale aceluiași sublim artistic. Nici când omenirea nu a suferit o mai adâncă scufundare în noroi după ce ajunsese la porțile cerului.

Spre deosebire de tragici, unde totul este relatat, nimeni nu moare pe scenă, povestitorul epic Homer ne derulează evenimentele pe dinaintea ochilor, li se adresează lor, și nu percepției auditive. Din aceste motive vom găsi în epopeile homerice multe pasagii picturale, sculpturale, poetice așadar material concret spre deosebire de tragediile antice exersate predominant pe canavaua muzicii, ele se adresează în cele dintâi sentimentelor de unde participația catartică semnalată de Aristotel, în desfășurarea epică acțiunea este mult mai obiectivă ca orice lucru exterior, tragicul se desfășoară direct pe scena interioară a sufletului uman.

Ar fi o greșeală să se nege efectul catartic al epopeei homeriene doar că el nu constituie un scop în sine, depinde de starea și partici-

Scanned with OKEN Scanner

pația lectorului ca un accesoriu chiar dacă poate de multe ori să ocupe primul plan, cum ar fi Cântul al VI-lea, acesta provoacă aristotelicul catarzis întocmai ca cea mai bună tragedie eschiliană sau a lui Sophocle.

Iliada se termină cu funerariile lui Hector deci în pacea și liniștile meditației. Așa cum își încheie Bruckner unele simfonii, în adaggio, cu plânsul încet al viorilor nici un ecou al tactului de alămuri victorioase, întregul se stinge ca focul sub cenușă sau ziua în tenebrele nopții.

Rostul nostru final pare că zice Homer, la fel ca Sophocle în Antigona, este acela de a ne îngropa și jeli morții.

De unde finalul său din ce în ce mai stins al cornului eminescian cu dorul îndulcit de moarte.

Apoteoza Iliadei este printre cele mai solemne posibile fiindcă împrumută tainele tăcerilor.

Anii cu sutele au trecut peste Troia lui Homer, ea a dispărut cum presimțea Hector la despărțirea lui de Andromaca și Astianax cuvinte repetate de Scipio Aemilianus în fața ruinelor Cartaginei, fapt însemnat de învățatul helenist originar din Megalopolis, în Istoriile sale:

> Bine știu totuși, mi-o spune doar mintea și inim-adese:
> Are să vie o vreme când Troia pieri-va, și Priam
> Și-al lui Priam norod.

Peste ea s-au zidit orașe peste orașe până la al nouălea, Novum Ilion, helenistic întins mult la poalele munților. În noua localitate, colina vechii Troia era respectată ca anticul Pergam deși el nu se vedea acoperit de odeonul modern și templul Atenei frigiene.

Deci dacă forma materială a dispărut a persistat spiritul, lui au venit urmașii să se închine ca la un altar al nemuririi.

Prima mare personalitate a fost împăratul perșilor Xerses, în drum spre Elada s-a oprit la Troia și a dus jertfă zeiței Venus a Ilionului, o mie de vite cornute adică zece hecatombe. După ce s-a interesat de toate a mai vizitat orașul din jur, Ofrinionul, Reiteionul

Scanned with OKEN Scanner

și Dardanos. Herodot susține că Perșii motivau expediția contra grecilor ca o răzbunare a cuceririi Troiei, prima incursiune pe pământul Asiei considerat ca o țară exclusiv a lor. De unde se mai vede că cei vechi nu socoteau de loc războiul troian ca o ficțiune poetică și nu altfel a fost și intenția lui Homer, el a scris în cele dintâi o istorie adevărată. După el Alexandru cel Mare a venit să se închine la mormântul lui Ahile aflat lângă cetatea Sigeionului. Urmașul său generalul Lisimah a fost ctitorul Novum Ilionului. Împăratul Germaniei, Wilhelm I-ul, preluând vila de la Corfu după asasinarea reginei Elisabeta, soția lui Franz Iosef, celebra Sisi, a ridicat o statuie modelului său între eroi, Ahile, de aici își trage numele vila lui de Ahileion.

Deci Ahile este un fel de prototip venerat de regii și împărații războinici, trăsăturile lui totuși se înobilează titanic, fiecare consideră că războiul său este drept și nu cultivă proslăvirea măcelului, nu sunt chiar adepți ai violenței oarbe, din această cauză Neoptolemos nici nu este băgat în seamă, fiul lui Ahile a căzut de mult în disgrația uitării.

Ahile astfel văzut nu este departe de reprezentarea idealului heraclitian din Faust II al lui Goethe, omului faptei prin faptă, nu-i cere nici o justificare etică.

Comparația acestui om de acțiune - am văzut-o - cu ciobanul mioritic nu are nicio motivație reală. Opus lui, Hector fiul lui Priam întrupează eroismul cel mai înalt la care poate ajunge un om, de unde rolul principal jucat de el în piesa modernului Giraudoux.

Pentru Romani datorită lui Eneas întemeietorul Alba Longăi și prin descendenții săi a Romei, Troia devine o vatră a strămoșilor, de aceea se va bucura de o venerație deosebită.

Dintre toți cel mai strălucit vizitator al Pergamului lui Priam a fost Caius Iulius Cezar, acestuia i-a plăcut așa de mult ținutul că la Alexandria-Troada s-a gândit să-și așeze reședința. Mult mai târziu împăratul Constantin va începe ridicarea capitalei imperiului de răsărit pe locul orașului Sigeion deci lângă vechea Troia, numai ulterior ia hotărârea să o facă pe locul Bizantionului, viitorul Constantinopol bizantin.

Scanned with OKEN Scanner

Ce i-a adus pe toţi aceştia când Troia lui Homer stătea încă în întunerecul Izarlâcului, dacă nu spiritul cetăţii încă viu şi proaspăt în Iliada lui Homer, cu dreptate zice savantul R. Virchow, călătoria la Troia o faci de dragul Iliadei.

Pe la sfârşitul secolului al XIX-lea Heinrich Schliemann, fiu de pastor neamţ din Mecklenburg-Schwerin va duce Troia la lumina zilei, miracol al evului contemporan cu noi. Copilul învăţase pe de rost Iliada şi Odiseea şi-şi propusese încă de la 10 ani să meargă pe urmele lui Homer convins fiind ca orice lector antic al rapsodului din Chios că el descrie o lume şi evenimente reale. Nu-şi va împlini chemarea visurilor din copilărie decât după 40 de ani, până atunci muncise ca negustor să-şi poată realiza baza materială pentru expediţia extraordinară în imperiul povestirilor homerice. Pornise ca un exaltat, specialiştii îl disprețuiau cum se cuvine unui amator naiv, plin de bunăvoinţă dar nepregătit.

Şi iată că minunea are loc: ce nu au reuşit marii savanţi izbuteşte Schliemann, e drept îi lipsea pregătirea de la catedră universitară a arheologului dar poseda scânteia geniului şi focul sacru al învăţăturii lui Homer.

Pe urmele scenelor din Iliada şi Odiseea, ca un rapsod contemporan cu el, a plecat în căutarea Troiei vechi, recitându-i cânturile ca preoţii, psalmii biblici. A intrat atât de profund în atmosfera, peripeţiile şi credinţele eroilor homerici până a devenit el însuşi unul dintre ei.

Noi modernii explicăm războiul troian având baze pur economice fiindcă altăceva numai ştim, atâta slujim viţelului de aur. În calea spre Pontul Euxin, adică Marea Neagră, Troia închidea Dardanelele deci grecii trebuiau să pună mâna pe ele, cum plănuia dar nu i-a reuşit, ţarului mamei Rusia, Petru cel Mare.

Expediţia Argonauţilor plecată pentru lâna de aur în depărtata Colchidă, regiunea Caucazului de azi, şi mai apoi negoţul Milesienilor înfloritor ca nici unul pe coasta Euxinului, ar constitui puternice argumente în acest sens.

Totuşi să nu uităm că Troia era un oraş de uscat, nu reese din nicio relatare că ar fi avut corăbii şi mai ales că ar fi fost o stavilă

Scanned with OKEN Scanner

în calea expansiunii maritime a elenilor spre Marea Neagră.

Mai intră în discuție desigur și bogăția deosebită a Troiei privilegiu de care se va bucura regiunea respectivă mai tot timpul. Suntem în regiunea aurului, din comorile ei doar câteva au fost descoperite în cursul săpăturilor de Schliemann. Câte vor fi fost transportate de cuceritori apoi duse la mari depărtări între pocalele lui Priam și a regelui din misterioasa Thule, cântat într-o celebră baladă de Margareta lui Goethe în Faust I, se pot găsi punți trecute neapărat pe la Masilia de acolo au plecat navigatorii greci până la țara nordică a insulei pline de taine ca Atlantida lui Platon, Thule.

Dar pot fi aduse tot atâtea argumente din care să se deducă până la urmă că motivele economice de necontestat, nu formau mobilul principal în acțiunea popoarelor elene.

Astfel troienii și grecii aveau legături strânse și înainte de izbucnirea conflictului armat, Ulise a vizitat Troia, Andromaca și se pare chiar Troienii erau de origine elenă, astfel că pentru izbucnirea războiului a trebuit să intervină ceva decisiv și Paris a avut grija de a motiva taberele.

Alexandros, fiul lui Priam vizitează pe Menelau și Elena ca pe buni prieteni și este primit în cele mai excelente condiții. Buna credință a lui Menelaos merge până acolo că o lasă pe Elena singură cu Paris, el părăsește Sparta pentru niște treburi în Creta. Oare vroia să îi pună la încercare iubirea ca eroul din Zadig al lui Voltaire? Nu și prea crede. Ispita, o recunoaștem, este prea mare pentru amândoi tinerii, așa că fug purtând cu ei și multe din bogățiile lui Menelaos.

Fapta lui Paris prin sine este provocatoare și cere răzbunare într-o lume altfel construită, pe alte principii ca a noastră, în ea onoarea, călcarea cuvântului dat, adulterul însemnau fărădelegi cerute de zei să fie pedepsite.

Deci răpirea frumoasei Elena oferă prin ea însăși motiv cel puțin atât de puternic la cei vechi ca asasinarea prințului moștenitor la Saraievo în 1914.

Că lucrurile nu stau așa de simplu o arată proectarea mitologică a Elenei, ea cea mai frumoasă era fiica Ledei și a lui Zeus pentru a

Scanned with OKEN Scanner

o avea pe mama ei Zeul s-a transformat în lebădă, ca Danae în ploaie de aur.

Deci substanța zeească odată garantată, expediția troiană putea să fie explicată și prin caracterul ei sacru, readucerea zeiței furate forma neîndoios un motiv de război la vechii greci.

Ca oameni, troienii nu erau nici ei prea cinstiți, dovada ne-o dă tatăl lor Laomedon cel ce i-a înșelat pe Poseidon și Heracle.

Șiretenia lui Ulise pare a fi de altă natură, chiar dacă uneori nu poate fi purgată de impostură ca în furtul cailor lui Rhesos sau chiar în inventarea calului troian după deviza unui Machiavelli antic. Scopul scuză mijloacele.

Nici în Polictet, Sophocle nu îi acordă un rol prea demn dacă în ce privește fapta lui împotriva nauplianului Palamides, Homer nici nu o amintește deoarece episodul se consumase deja în anii precedenți, în Iliada acțiunea se petrece în al zecelea an de război.

Se știe că Ulise ne vroind să participe la aventura troiană făcuse pe nebunul a început să are cu plugul și să samene în loc de boabe, sare. Palamide trimisul lui Agamemnon îl pune la încercare și-l așează pe Telemach înaintea plugului. Fiindcă Ulise trece pe lângă el nu are intenția să-și omoare fiul, își demască simularea, lucru ce nu i-l iartă lui Palamide. Ajunși la Troia Ulise îi înscenează o acțiune de spionaj cu scrisori falsificate adresate regelui Priam, astfel că Grecii îl condamnă pe nauplian la moarte drept trădător.

Posteritatea îl va plânge, mai ales nauplienii, cinstind în Palamide pe cel mai mare fiu al lor. Savant astronom și matematician va descoperi nenumărate constelații, filolog a inventat câteva litere, la Troia lansează jocul de zaruri mult îndrăgit de ahei după cum o deducem din unele scene pictate pe amforele lor.

Să nu uităm că pe Ahile, mama lui, Tetis, l-a ascuns pe insula Sciros, deghizat în fată. Pe el l-au descoperit prin faptul că eroului i-au plăcut armele și nu bijuteriile cum celorlalte însoțitoare ale lui.

Întorcându-ne la Helena, prin reîntoarcerea la Sparta lângă Menelau se impune și reabilitarea figurii ei pământești. De-aici hotărârea preoților de la Delfi să o considere neîntinată, nu ar fi participat decât ca un chip înșelător la răpirea lui Paris, adevărata Elena

Scanned with OKEN Scanner

a rămas în Egipt la curtea lui Proteu de unde o ia Menelaos, episod povestit de Euripide în drama sa Helena.

Homer, am avut ocazia să o constatăm, nu-și bate joc de situația precară a Helenei ca soție și amantă, dar nu lasă niciun echivoc asupre relațiilor ei cu Paris, când o pune să se drăgostească cu el într-un pat la care asistă ca spectator întreaga omenire.

Iată de ce Homer va fi pedepsit de zei cu orbirea la fel și Stesichoros.

Cine nu caută să-și adapteze mentalitatea grecilor antici după modelul lui Schliemann nu va înțelege niciodată rostul celor mai multe acțiuni ale lor.

Zeci de ani, oamenii de știință au înaintat conform interpretărilor pozitiviste și sesamurile comorilor au refuzat să se deschidă. A fost suficient să apară Schliemann drept un nou homerid, alterego al celebrului Domodocos, aedul de la curtea lui Alkinoos, ca perspectiva să se schimbe brusc, lacătele să cedeze, pecetele să cadă de pe taine. După câțiva metri de săpături anevoioase reușește să scoată din miezul pământului ca un vrăjitor nemaipomenit, tezaure după tezaure.

Așa s-au eliberat din tenebre cele nouă Troie suprapuse, miracol de necrezut al lumii moderne. Cum se obișnuiește în astfel de cazuri unii l-au acuzat pe Schliemann de șarlatanism, dar argumentele nu au rezistat.

Obiectele găsite de Schliemann sunt expuse astăzi la muzeul arheologic din Atena iar el îngropat în capitala Eladei, acolo unde ar fi trebuit să fie mormântul lui Homer risipit de mult.

Schliemann este pentru veșnicie legat de țara visurilor sale, a tuturor idealurilor, Elada, de unde se mai vede că Euphorion din Faust II este omorât artificial de Goethe, în fond el nu cunoaște moartea, nemurește peste oameni.

La Troia, grecii vin în contact pentru prima oară în calitate de cuceritori cu pământul Asiei, indiferent de originea troienilor sau a celorlalte cetăți. Victoria o să-i coste scump, blestemul zeilor îi va urma pe mai fiecare dintre eroi. Dar oricum porțile Asiei, avea dreptate Xerses, le erau deschise. Și se vor simți bine aici fiindcă mediul

Scanned with OKEN Scanner

geografic fizic e foarte asemănător cu cel de pe insule, acestea par ca rupte din coasta Asiei Mici, unde există aceeași întâlnire eternă între munte și mare, numai că între ei se mai întinde ca la Troia câte o câmpie întinsă, roditoare, astfel că le face viața mai ușoară, mai atrăgătoare, vor pelerina de-atunci înainte ca spre un pământ cu adevărat al făgăduinței, chiar dacă litoralul, câmpurile Scamandrului și coastele rotunde ale munților se arată a fi vântoase ca marea tracică din jurul Samotracelui, a Lemnosului și Tassosului de pe vremea lui Homer.

Poate că războiul Troiei într-adevăr să nu fi existat niciodată.

Dar există sigur legenda și spiritul ei.

Ca atâția alții am mers în căutarea lui, ajutat de *Iliada* și *Pe urmele lui Homer* de H. Schliemann.

Ei m-au ajutat să citesc în dosul tablelor și îngrădirilor arheologice, să descriu unicul Spirit al formelor vechii Troie.

El viază și astăzi ca altarul de pe Gargaros al lui Zeus din timpurile lui Priam și Hecuba frigiană.

Spiritul formelor restaurate din litera veșnică a Iliadei lui Homer, aventură fantastică pe un Argo al sufletului, de o nobleță înaltă cum greu mai poate fi alta, cântecul chitareidului orfic pe culmi, Troia.

Scanned with OKEN Scanner

Itaca

Vaporul plecat pe la amiază din portul Patrasului începe deodată să-şi schimbe forma: îi deslușesc prora largă pe vârful căreia străjuie un sfinx înaripat şi catargele cum trebue să fi fost pe vremea lui Homer, rapsodul. Din marea liniştită se aud, încet, ca o muzică a sferelor, venind de departe din străfunduri, cântecele sirenelor vrăjite. În aer se simt foşniri misterioase, glasuri ce ne atrag în spre larg. Ne lipseşte ceara sacră să ne astupăm cu ea urechile. Un călător ne-arată către insula pierdută încă-n neguri: "- Aceasta este Itaca, Itaca lui Ulise."

Înțelegem acuma cântecul sirenelor din Odiseia lui Homer şi tot dorul de nemărginire ce ne pătrunde în suflet. Apa intrând, sapă în granitul dur, fiorduri şi golfuri, arhitectonia înaltă a unui templu doric. Alb şi de porfir.

Trecem întâi spre Cefalonia, de unde ne apare țărmul estic al insulei. Undeva departe ca sub acoperişul cerului albastru se înalță asemenea unei cupole de catedrală, Aitosul, munte pe care se află cetatea străbună a lui Ulise. În mijlocul mării va fi fost cândva ostrovul cu două porturi de unde pețitorii Penelopei l-ar fi aşteptat pe Telemach, reîntors din Pilos, să-l omoare. Schlieman susține ca Dulichionul de astăzi ar fi prea mic, pe cel adevărat din epopeea lui Homer l-ar fi înghițit talazurile furioase pornite de Poseidon, zeul cutremurelor, deci taina a pierit pentru totdeauna.

Cefalonia reşedința de unde au plecat cei mai mulți logodnici ai Penelopei, formează o vatră deschisă la picioarele unui şir de munți, negrii ca spinările centaurilor nopții. În inima lor mai în spre nord s-a fost ridicat ca din genuni portul homerian, Same.

Drumul înapoi către Itaca este unul de ape şi cer, boare sinelie

peste un arhipelag unde se pare că numai există de mult viață. Rătăcești într-o lume ireală, căminul anticului erou al Odiseei. Un coridor lung cioplit printre înălțimile de piatră, închis la un capăt de un zid drept îl formează golful principal, așezat între cele două părți ale Itacăi, Molosul. În el domnește o liniște adâncă, parcă nu ai fi departe de una din intrările Hadesului, atât sunt toate de neclintite, acoperite cu o pulbere argintie scuturată de pe aripile păsărilor paznice, lire ale tăcerii.

Plutesc lângă obrajii noștri miroasele florilor în potirul cărora naște din spuma valurilor, Afrodita, zeița frumuseții.

Intrarea în portul Forcis e luminoasă și plină de cântece. Cântă divin cerul azur răsfrânt în apa curată ca de cristal, viori și țitere albastre limpezime pe care o poți percepe numai cu ochii sufletului tău; baie în mirul cel mai proaspăt, iruri pure scurse din aurul stelelor: am pășit într-un fel de colț al paradisului, tărâm de vis unde armoniile își vizualizează existența în pomi, în cărări, în lucruri.

Amurgul serii se lasă ca o erupție de rubin din strălucirile căreia se ivesc umbrele tot mai întinse ca niște uriașe acvile. Pe deal șirul chiparoșilor ar fi un rând de sfeșnice arzând încet în biserica tenebrelor tot mai stăpânitoare.

Feacii îți pun trupul adormit sub coroana măslinului sfânt, arborele Atenei, zeița cu ochii albaștri. Și ca să nu-ți fure nimeni darurile ți le ascund cu ajutorul tot al zeiței cu ochii albaștri, puțin mai sus în grota Nimfelor.

Ai lăsat pe Nausicaa, pe Alkinous și regina lui Arete, țara fericirii și a tinereții veșnice, numai să-ți mai poți revedea odată cetatea, copilul, nevasta și tatăl. Mama ți-ai pierdut-o în anii pribegiei, când ai văzut-o în Infern, și ți-a spus că a murit de dorul tău, din durere de a te ști pe tine mort.

Toți acești feaci credincioși nu vor mai reveni la ai lor fiindcă Poseidon răzbunătorul, supărat că l-au ajutat pe Ulise să ajungă la Itaca, îi va transforma într-o stâncă ce va aminti de corabia lor, chiar la intrarea în portul Scheriei, insula mulțumirii veșnice. Poseidon era supărat pe Ulise de când l-a orbit pe fiul său, ciclopul Polifem.

Urc pe urmele divinului Ulise până la peștera în care nimfele

Scanned with OKEN Scanner

țeseau pe războaie de piatră, purpura fină și albinele depuneau mierea cea duce în amfore.

De când Ulise a fost prima oară aici, au trecut multe secole. Izvorul de sub pașii fecioarelor a secat, siluetele toate s-au estompat ca și cuprinse în ceața vremurilor, doar cele două intrări s-au păstrat: cea de jos pentru muritori, cea de sus făcută zeilor ce știu să zboare.

După douăzeci de ani de absență te simți înstrăinat pe aceste meleaguri parcă nici nu ar fi ale tale. Îndoielile te frământă și te gândești la întâmplarea ortacului tău, conducătorul de oști învingătorul Troiei, atridul Agamemnon. La îndemnul Circei ai coborât la sufletele moarte de dincolo de Stix ca să-l consulți pe bătrânul proroc Tiresias în legătură cu viitorul tău. Atunci l-ai întâlnit lângă sângele animalului sacrificat întru fericirea spiritelor și arătarea lor, pe fiul lui Atreu, regele Micenei cea cu străzi largi, bogată în aur și bietul tare ți s-a plâns. Soția lui Clitemnestra l-a trădat, de l-a dat pe el, pe însoțitorii lui împreună cu Casandra, fiica lui Priam și Hecuba, profetesa de nimeni crezută, pe mâna lui Egist care chemându-i la ospăț i-a omorât pe toți. Și atât de înrăită a devenit Clitemnestra țiitoarea crudului fiu al lui Tieste, că nici nu i-a închis ochii, cum se cuvine să se facă oricărui mort.

Penelopa ta era o icoană a fidelității și purității nici vorbă, dar mai erau și ceilalți principi din Itaca, Cefalonia și înfloritul Ziacint, aceștia îți vor fi hărăzit soarta Atridului până la urmă.

Iată de ce Ulise de lângă tine se va hotărî să-l caute întâi pe servitorul Eumaios, păzitorul de porci, retras după plecarea sa în partea de miazăzi a insulei. Ca să nu-l cunoască nici el, eroul vestit printre toate neamurile, o rugă pe Atena, zeița cu ochi albaștri să-l preschimbe într-un cerșetor bătrân. Ca la un semn după ce-l atinse cu mâinile ei, începu să-i cadă părul, pielea i se zbârcea, hainele i se făcură zdrențe, se preschimbă după cum s-a transformat Daphne, urmărită de Apolo, în laur.

Ce nu pot să împlinească zeii cu voința lor? Numai soarta este mai tare ca ei. Moira.

Cărarea pe care o urmez peste dealurile golașe este pietroasă,

Scanned with OKEN Scanner

grea la urcat. Numai recunosc nimic din mândra lui insulă. Totul e pustiit și ars de soare, pământul sec, neroditor. Unde sunt izvoarele Itacăi cea bogată și a împăduritului Neion? Soarele te frige, setea te chinuie și nu-ți iese nimeni în cale să-ți întindă o mână de ajutor, un pocal cu apă sau vin amestecat cu apă. Te înăbuși parc-ai ajuns într-o căldare încinsă în soare, drumul duce pe o coastă săracă fără un pom, fără un fir de umbră.

Simți că nu mai poți. Te așezi și ești gata să renunți să mergi mai departe. Aproape te târăști pe brânci dar nu poți să renunți chiar acum. Cei 20 de ani îți atârnă grei ca de plumb în oase.

Înaintea casei lui Eumaios te întâmpină cu lătrături, câinii cei răi. Vine și el mai pe urmă de la unul din grajdurile sale, frumos clădite de mâinile lui harnice, adăpost al porcilor ce-i are în grijă.

Eumaios nu-l recunoaște dar îl primește ca pe un prieten. Îl plânge pe Ulise doar îl crede mort. Bietul Eumaios, nu și-a pierdut noblețea fostului fiu de rege nici chiar în funcția de porcar, umilit zilnic, de șicanele și cererile pețitorilor Penelopei.

Cu el a coborât pe lângă gardurile de piatră cu nuiele deasupra până la fântâna Aretusei sub falnica stâncă a Coraxului, adică a Corbului. Cine ar fi gândit că astăzi sacra fântână a copilăriei și tinereților sale să fie aproape lipsită de apă. Nu i se mai vede decât vadul gol ca un iris acoperit de albeață. Jos la gura de vărsare în mare, plaja Grațiilor, numai ea a rămas aceeași. Și marea: albastră, infinită, adulmecând cu talazurile ei ca și harpiile adâncurilor, malurile abrupte.

Ochiul azur intrat pe albia râului secată este curat ca o oglindă cioplită pentru trupul Afroditei și al fecioarelor sale. Joc în alb și aur pe nisipul fin ca zdrobit în mojaruri stelare. Pe acest colț de paradis poți să te întâlnești cu muzele lui Apolo, să guști din hrana zeilor, ambrozia și nectarul mai dulce ca mierea.

De departe vin cântece de țitere, telegarii visului trag carul soarelui spre depărtări tainice. La picioarele Coraxului și a Fântânii Aretuzei...

De câte ori nu și-a astâmpărat setea și nu și-a spălat obrajii în izvorul rece și limpede. Sub Corax se simțea însuflețit de parcă în

Scanned with OKEN Scanner

imaculatul lui deslușea o Nike înaripată gata să-și ia zborul. În umbrele de jos, tăcerile își deschideau tainele ca niște agave, caliciul.

Dintr-o clipă într-alta aștepta pe Atena, zeița cu ochii albaștrii, să-i iasă înainte. Ochii ei albaștri nemuritori ca asfodelele veșniciei!!!

Fântâna Aretuzei cu stânca și valea ei i se defineau ca un Sanctuar în ale cărui mistere se iniția în fiecare zi. Adonis, purificat pentru ritualul cel mai divin, ieșea din undele râului, dimineața. Acolo a învățat el să se apropie de fața nevăzută a lucrurilor, de lumea Zeilor.

Din acea fântână a Aretuzei nu mai există nimic astăzi. S-a retras odată cu peisajul, legendele și zeitățile lui, în adâncimile împărăției Sfinxului și numai revine decât la jertfa sângelui descântat de Sibile sau prin glasul magic al Poetului.

Sus persistă doar stânca sălbatecă a Coraxului, zid drept ca o statuie din care nu s-a mai păstrat decât pieptul cu platoșa lui, el a înfruntat cu semeție furtunile. O Nike ce nu și-a uitat avântul spre înălțimi, duce pe umerii săi tot acest ținut tern, pornit de mult către alte tărâmuri.

Mormântul lui Homer trebue să fie undeva în această vale a Fântânii Aretuzei. Coraxul, stânca vitează, întruchipare a dorianului Hercule, ar putea reprezenta piatra lui funerară pe când izvorul Fântânii Aretuzei, spiritul său nemuritor.

A doua zi urc împreună cu Ulise și Eumaios la cetatea, cuib de vulturi, casa regelui de pe Aitos.

Pe Ulise îl recunoaște Argos, câinele lui bătrân. L-a dorit cu credință parcă pentru a putea să moară în pace. Euricleia, bătrâna lui doică îl va recunoaște după cicatricea dela picior, în timp ce-l scălda cu balsam cum se cuvine unui oaspete să i se dea cinstea. Pe tânărul Ulise l-a atacat un mistreț pe când se afla în munții Parnasului la vânătoare cu fiii lui Autolykos. Și pe atunci pădurile din jurul Delfiului, reședința lui Apolo, erau întunecate și pline de sălbăticiuni.

Într-un colț al camerei lui Penelopa, una din cele multe ale celebrului palat, stă arcul eroului cu cele 12 securi prin axul căruia doar el a putut să țintească împlinind rămășagul propus.

Scanned with OKEN Scanner

De masacrul pețitorilor și a slugilor răufăcătoare nu-și amintește cu plăcere. De altfel vărsarea de sânge a fost atât de cruntă încât pentru a aduce pacea a trebuit să intervină însăși Atena, cea cu ochii albaștrii de bufniță dacă Hera, nevasta vicleană a lui Zeus, era cunoscută ca divinitatea cu brațele albe de crin.

Sărmana Penelope a fost atât de tulburată, pentru a fi sigură de Ulise i-a cerut un semn de taină, numai al lor. Femeia a rezistat prin șiretlicul pânzei țesute ziua, desfăcute noaptea, astfel că acuma nu-i venea să creadă în desnodământul fericit al sbuciumului ei.

Încercând să o înțeleagă, Ulise i-a desvăluit secretul patului lor nupțial - cunoscut doar de ei - clădit pe trunchiul unui măslin, aurit și cioplit chiar de mâna bărbatului.

Astfel a găsit-o pe nevastă-sa Penelope, pentru care a renunțat la iubirea frumoasei nimfe Calipso și la darul nemuririi promis de ea.

Nimic nu are valoare mai mare ca iubirea de patrie și de ai tăi. Nici aurul, nici tinerețea veșnică.

Revederea cu Telemach a fost ca între bărbați, mai mult interioară, eroică.

A mai rămas să se arate tatălui său Laerte, pe locul unde l-a găsit Palamide arând țarina înghețată.

Au coborât Ulise și Telemach, iubitul său fiu, spre hotarul pe care își avea casa și grădina, numit de atunci câmpul lui Laerte. Îi îmbătrânise mult tatăl, mistuit de dor și necazuri.

Reîntâlnirea lui Ulise cu tatăl său Laerte formează una din scenele cele mai mișcătoare și tot atât de umane ale epopeilor lui Homer. Dealtfel acest caracter apropiat inimii muritorului le și asigură perenitatea, contemporaneitatea cu sufletul omenesc, cât timp el va exista.

Pentru a pătrunde cu adevărat în frumusețea de granit aurit al versului homerian, aflat în câmpul lui Laerte va fi necesar să te urci pe prima colină de unde să cuprinzi cu privirea la stânga insula Leucadiei cu malurile înalte și albe unde s-ar fi sinucis îndrăgostita Sappho venită să-și vindece aleanul din depărtatul Lesbos - țara lirismului elin născut din lira lui Orfeu spânzurată în nava templului lui Apolo, zeul soarelui mediteranian - la dreapta să te oprești la

Scanned with OKEN Scanner

vârful mohorâtului Aitos iar peste tot marea ca un element al nesfârşitului desmărginit, albastru, peste tot albastru, marea nu poate lipsi din legendă niciodată.

Şi pe această tribună a naturii să începi să declami fragmentul întâlnirii lui Ulise cu Laerte din cântul XXIV-lea, în ritmul solemn al hexametrului grec cum a făcut-o în satul Lefki, Schliemman sau în endecasilabul Odiseei lui Murnu, totuna. Important este ca prin voce tare să redai caracterul recitant al melopeii acompaniate cu instrument muzical cioplit în măslinul sfânt; astfel era el rostit din cetate în cetate pe vremea rapsodului orb din Chios, Homer. Prin rapsodie se rostește o istorie a neamului însoțită de melosul buciumelor, în acest sens, am arătat-o în altă parte, Aron Cotruş poate fi considerat un aed homeric modern, întrebuințează drept ritm şi melodie un hexametru frânt ca lanțurile rupte ale lui Prometeu, urmând ecourile ce le produc aceste lanțuri aruncate în abise şi genuni.

Trebuie să treci prin locurile descrise de mine călăuză avându-l pe Homer, ca să-ți dai seama câtă dreptate are Schliemman să orânduie peripețiile Odiseei de-a lungul existenței lor concrete în spațiul geografic cunoscut: de la Forcis la Grota Nimfelor apoi la staulele lui Eumaios lângă Fântâna Aretuzei, Stânca Corbului Corax, dincolo pe Aitos la palatul cu zeci de încăperi şi împodobit cu aur nu mai prejos de reşedința lui Agamemnon de la Micene, ca totul să se spulbere, unde de altfel se sfârşeşte şi cartea lui Homer, pe câmpul lui Laerte.

Este necesar să cunoşti meleagurile sălbatece şi înalte ocolind golfurile mării, ca să fi sigur că numai aici a putut să aibe loc aventura întoarcerii lui Ulise acasă, tablourile Itacăi sunt tot atât de grăitoare ca povestirile lui Homer. Aşadar la Itaca natura din jur îți relatează ca prin farmec de toți eroii lui Homer: Ulise, Penelope, Telemach, Eumaios, Laerte şi ceilalți.

Acesta este de altfel misterul pământului elen: nici unde nu există o mai strânsă legătură, o anumită legătură între mit şi loc aşa ca pe sfântul pământ al Eladei. Italia este pitorească cum zice Goethe "Ştii tu țara unde-nfloresc lămâii?", dar oferă un cadru ce

Scanned with OKEN Scanner

poate fi înlocuit unul cu altul fără ca obiectul să sufere.

Grecia este cum a trăit-o G. Murnu, învățatul român, homeridul, pe Colona lui Oedip, unde în loc de arbuștii și florile paradisiace descrise de Sophocle nu a găsit decât o colină pleșuvă. Chiar și la Delfi, pe valea Axiosului s-au risipit de mult livezile înflorite. Itaca insula izvoarelor și a pădurilor dese, țara visată de Ulise este astăzi deșartă, săracă, stejarul cu ghinda lui nutrind porcii lui Eumaios la Fântâna Aretuzei dispărut-a de mult.

Se poate susține că în Grecia odată cu templul lui Poseidon de pe Sunion s-a ruinat treptat și natura din jur, au persistat ca zidurile unui gigant mausoleu munții, litoralele insulelor, apele mării Egee și soarele împrăștiind cețurile cu "degetele trandafirii ale aurorei."

Pământul anticei Elade s-a scufundat apropiindu-se mai mult de originile primare ale mitului. De aceea despre acest binecuvântat leagăn al luminii și eresurile sale se poate spune:

"Știi tu țara unde s-a născut legenda?"

A. France consideră spiritul elen ar reprezenta o nemurire în continuă schimbare deoarece oferă material posibil de prelucrat pentru fiecare generație conform tiparului propriu, ca lutul ce urmează formele date de mâinile meșterului.

Eu aș zice că acest dar poate fi transmis și individului, cum ar fi această întâlnire în Itaca pe urmele lui Homer și Schliemman în căutarea lui Ulise.

E nevoie să treci prin respectiva trăire ca să te socoți cu adevărat purificat ca-n apele Castaliei, în aristotelicul catarzis, kalokagatia, idealul de frumusețe urmărit de vechii greci împreună cu perfecțiunea desăvârșirii morale.

Acest crez exprimă cel mai fidel comunitatea dintre Odiseea lui Homer, sculptura lui Zeus de Fidias, Templul Atenei Partenon de pe Acropolele cetății și filozofia lui Platon, fior cosmic al omenirii, eonul realizat în dimensiunile Absolutului.

La Itaca și astăzi ca pe vremea lui Ulise mai cântă vrăjitele sirene, ființe ale nepătrunsului mister, umbre ale tainelor.

Atracția lor este dulce precum și a visului e, pe drumul Itacăi lui Ulise...

Scanned with OKEN Scanner

Ionia

Populații vechi în Asia anterioară (Asia mică la vest de râul Halis după Herodot).
- O altă scolie homeriană -

Ne întoarcem iar la Homer și-anume la Cântul al II-lea din Iliada, unde enumeră pe aliații troienilor, mult mai târziu discutați în Istoriile lui Herodot, deci istoricizați de-a binelea. Studiind această paralelă dintre epopee și istorie vom putea extrage câteva date interesante și asupra Tracilor așezați în regiunea respectivă.

În fruntea troienilor se află conducătorul lor, "oșteanul măreț", Hector. După armiile lui vin imediat dardanii:

Iar pe dardani îi ducea căpitanul războinic Eneas
Al lui Anhise fecior și al dalbei zeițe Afrodita,
Ziua unindu-se-n văile Idei cu el muritorul.
Nu era singur Eneas ci cu Arheloh și Acamas.

Dardanos era un oraș pe Hellespont, el va da numele strâmtorii, Dardanele și troienilor de dardani. (Herodot I, 189 și 443, V 117, VII 43). Dardanos fiul lui Zeus și al Electrei a întemeiat cetatea din valea Idei înaintea Troiei. Xerses când plecă din Troia oștile lui au lăsat la stânga orașele Rhoiton, Ophryneion și Dardanos care se afla în apropierea Abydosului iar la dreapta teucrii din Gergis.

Herodot nu face nici o referință la originea tracă a dardanilor, din contră reiese că ar fi un neam originar din Asia mică total diferit de ilyrotraci.

Despre luptătorii din Zeleia oraș de la poalele "Capului Idei" nu aflăm nimica precis, în orice caz Homer scrie că sunt troieni:

Scanned with OKEN Scanner

Oameni cuprinşi care beau din apa cernită Esepos
Fură conduşi ca troieni de Pandaros, al lui Licaon
Fiu arătos, dăruit cu arcul de însuşi Apolon.

La fel şi cei din oraşul Adrastia, din Apesos, Pitea şi răsărita Terea, conduşi de Amfios şi Adras, fiii craiului Merop prorocul neîntrecut:

Care oprea pe feciori de-a porni la războiul
Mistuitor de vieţi; dar n-au vrut s-audă voinicii,
Ademeniţi ei fiind de zânele negre-ale morţii.
În al cincilea rând sunt amintiţi
Cei din Percote pe urmă, din jurul lui Practiu, din Sestos
Şi din Abidos precum şi din falnic-Arisba stătură
Sub ascultarea lui Asios, Hirtacianul, alesul
Cap de războinici purtat de roibii cei mari şi sălbatici;
El din oraşul Arisba veni, de la râul Seleis.

Percote (V, 117) oraş pe Hellespont, pe când Sestos în Chersonesul tracic (IV, 143) era înconjurat de un zid atât de puternic încât elenii nu pot să-l cucerească decât după ce locuitorii conduşi de un tiran pus peste ei de Xerses, nu mai au de mâncare (IX 115-116-117).

Abydos se află în faţa Sestosului chersonez pe coasta asiatică (V, 117). Între Abydos şi locul de pământ ieşit în dreptul Sestosului, perşii ridică un pod distrus de furtună. Xerses furios pune să se bată apa mării cu 320 de lovituri de bici şi aruncă în ea cătuşe, înfierându-o cu fier roşu. Pe urmă au durat un alt pod apărat de furtuni, adaptat la curentul Hellespontului care curge ca un râu de la Nord spre Sud (VII, 35).

La Abydos locuitorii numiţi păzitorii podului au dăruit lui Xerses un tron de marmoră de pe el regele îşi putea admira armatele trecând Hellespontul (VII, 44). În faţa oraşului Abydos chiar la intrarea în Hellespont pe ţărmul Hellespontului tracic se află Eleuntul cu mormântul lui Protesilaos, fiul lui Iphiclos. Este primul elen omorât de săgeata unui dardan, Homer îl aminteşte astfel, ca al douăzecelea printre oştiile ahee:

Scanned with OKEN Scanner

Cei din Pirasos, cetatea cu pajiști în floare, cu sfântă
Prejmuitur-a Demetrei, și cei din Filache, din Iton,
Maică de turme și cei din Antron de la marginea mării
Și din Pteleos, bogatu-n pășuni, ascultau de vultanul
Protesilau, dar el mort zăcea pe sub neagra țărână
Și cu obrajii sfâșiați, îi rămase nevasta-n Filache,
Casa lui neisprăvită, căci fuse ucis de săgeata
Unui Dardan pe când el sări din corabie-ntâiul
Între aheii sosiți pe malul troian.

Mormântul lui Protesilaos era înconjurat de un sanctuar, locul venerat cu putere de oracol. Când guvernatorul pers din Sestos devastează sanctuarul necinstindu-l cu femei și îi fură comorile, transformându-l într-o pășune pentru vite, atenienii îl pedepsesc prin răstignire (IX, 120).

Arisba (I, 115) era un oraș pe insula Lesbos. Tot Herodot mai amintește pe Hellespont mai sus Lampsacos și Cardia chersonesă iar pe Bosfor, Byzantionul.

Revenind la Homer după pelasgii de tot felul, conduși de Hopotoos și tracii lui Pirus și Acamas, deci net deosebiți unii de alții, sunt pomeniți ciconii:

Pe sulițașii ciconi sub poruncă-i avea Eufemos,
Al lui Trezenos fecior, nepotul măritului Cheas

Pe vremea lui Herodot ținutul ciconilor vechi era reprezentat de câmpia tăiată de năvalnicul Hebru (Marița) unde se înalță cetatea Doriscos și ctitoriile celor din Samotrace.

Urmărind expediția lui Xerses, vom putea descrie pe tracii din secolul al V-lea a. Chr., ea trece pe lângă cetățile de coastă Maroneia, Abdera și altele, toate întemeiate de eleni (VII, 109, 110, 111). Populația băștinașă dintre Hebru, Nestos și Strymon aparține neamurilor trace ca și paiții, ciconii, bistonii, sapeii, derseii, edonii, satri. Dintre ei, satrii zice Herodot, erau liberi, locuiau pe munții împăduriți cu pășuni înzăpezite exact ca pe vremea lui Homer și se-nchinau zeului Dyonisos cu preoții lui besii.

Scanned with OKEN Scanner

Peste, de-a lungul și la vărsarea în mare a Strymonului se găseau Edonii (VII, 141) distinși în lupta pentru minele de aur de la Daton, viitoarea Neapoli și-apoi Cavala din fața insulei Tassos.

În continuare Homer îi prezintă pe Peoni:

Iar pe arcașii Peoni îi duse Troia Pirehmes
Din Amidon de departe venind, de la Axios, râul
Lat-curgător și cu apele cele mai mândre din lume.

După Herodot ca și pentru Homer, Peonia, țara Peonilor se afla, între Strymon și Axios, ar fi fost duși din Asia mică, coloni de Teucrii Troiei. După legendă, Laomedon, bunicul lui Priam (nu tatăl său cum susțin unii) ar fi făcut o expediție în Tracia și atunci i-ar fi stabilit pe peoni din Asia mică în regiunile respective. Același lucru îl aflăm și de la sora lui Pigres și Mantyes, aceștia ca să alunge tiranii peonilor, o pun pe fată să-i amintească lui Darius originea lor asiatică. Darius va da ordin lui Magabazos să-i transporte pe Peoni în Asia mică dar nu va reuși să-i supună decât în parte. Xerses va avea și el de furcă cu acest popor trac, peonii din jurul muntelui Pangaion nu se vor preda decât după ce vor afla că și celelalte cetăți au fost cucerite. De altfel regele persan va știi să înconjoare cu multă tactică munții Traciei.

Homer amintește în Cântul XXI despre lupta dintre Ahile și Asteropeos:

Fiul lui moș Pelegon, pe care-l născu Peribea,
Cea mai în vârstă copil-a lui Achesamenos și Axiu,
Râul cu albia lată, de care ea fuse-ndrăgită.

Ahile este uimit de îndrăzneala adversarului și-l întreabă cine este că așa fără de teamă îi înfruntă mânia, fiul lui Pelegon îi răspunde:

Ce mă întrebi despre neam, tu prea inimosule-Ahile?
Sunt de departe, din țara Peonia cea roditoare
Și-am după mine peoni, oștire cu suliți. Vreo zece
Zile sânt azi de când eu am venit să iau parte la Troia.

Scanned with OKEN Scanner

Cât despre neamul meu, află că eu sunt nepotul lui Axiu
Râul în albie lat și cu apele cele mai mândre.
El a născut pe vestitul lăncer Pelegon, și acesta-i
Tata-mi, se zice. Dar hai să ne batem, o falnice-Ahile.

După o ciocnire înverșunată Ahile reușește să-l însăbieze într-un tablou de-acum tipic homerian:

Cum el îl spintecă, toate ale lui măruntaie se varsă
Și întuneric i-acoperă ochii, și-n vreme ce dânsul,
Horcăie, Ahile pe piept piciorul în pripă-i apasă,
Armele ia de pe el și fălindu-se așa-i cuvintează:

Spusele lui Ahile îl întunecă pe Asteropeos, prin originea lui din Tatăl Olimpului, Zeus. Cuvântarea sa întrece pe al oricărui orator genial, mai precis le deschide calea:

"Astfel acolea să-mi zaci. E greu doar cu fiii lui Zeus
Cel neînvins să te lupți, măcar că un râu ți-e bunicul.
Spusu-mi-ai tu că te tragi de la râul cu albia lată,
Dar eu mă laud cu neamul că sunt de la marele Zeus,
Tatăl meu este Peleu, care ține sub schiptru poporul
Cel mirmidon, și bunicul Eacos răsadul lui Zeus.
Și cum e Zeus mai tare, și mult mai presus de oricare
Râu care-n mare se scurge, tot astfel și neamul lui Zeus
Față de cine se trage râu. Că doar iată c-alături
Curge nămornicul val; să te ajute, de poate. Dar nu-i chip
Luptă cu Zeus să duci, că nu-i stă-mpotrivă nici râul
Domn Aheloos, nici râul cel mare, puternic Oceanul,
Vajnic noian fără fund, din care vin apele toate,
Marea tot felul de râuri și puțuri adânci și izvoare;
Tremură doar și el de fulgerul și de cumplitul
Tunet al marelui Zeus, când bubuie-n slavă și tună".

Asteropeos mort, peonii lui sunt salvați de la măcel prin intervenția Scamandrului, Xantosul divin, "râul cel cu vârtejuri adânci,

Scanned with OKEN Scanner

cuprins cum era de mânie."

Herodot mai amintește în Cartea V, 1, despre războiul Peonilor cu Perinthienii, locuitorii orașul Perinth așezat pe coasta tracă a Prepontidei. Cu această ocazie aflăm că Peonii au închinat lui Apolo un imn cunoscut de la ei ca pean și că asta se întâmpla înainte de colonizarea samică deci ar fi fost vorba de băștinașii anteriori colonizării Perinthului. Mimnermos laudă caii peonilor, alții câinii lor de vânătoare.

Pe Paflagoni îi descrie astfel, Cântul II v. 843-847:

Armia de paflagoni o ducea Pilemene bărbatul,
Din a eneților țară ce crește catârii sălbatici;
Locuitori din Chitoros alături cu cei din Sesamos,
Care pe mal la parteniu zidiseră case vestite;
Din Egialos, din Cromna și din Eritinele-nalte.

Este un popor aflat la stânga Halysului care-l desparte de Cappadochia, împreună cu tracii din nordul Asiei făceau parte din al treilea district persan după ocupația acestora. La obiceiu, veșminte și arme susține Herodot se asemănau cu ligyenii și matienii puțin cunoscuți astăzi.

Tot necunoscuți, următorii pomeniți,
Pe alizoni îi mânau la război Epistrofos și Odiu;
Ei de departe veneau, din Aliba, de unde-i argintul.
Cu totul altfel se prezintă misii:
Hromis avea sub poruncă pe mizi, și Enom ghicitorul
Care cu toate ghicirile-i nu fu să scape de moarte
L-a toropit eacidul Ahile-n Scamandru, prin sorbul
Râului, unde viteazul pe-atâția troieni ucise.

Misia este țara așezată în fața Lesbosului vestită prin grâul ei, câmpia Caicos constituia un adevărat grânar al Lesbosului apoi al perșilor (VI, 28). Istoria lor se confundă cu cea a frigienilor citați de Homer imediat lângă ei de altfel:

Scanned with OKEN Scanner

Forchis şi-Ascaniu, un zeu în făptură, duceau de departe
Chiar din Ascania, pe frigienii cei gata de harţă.

Frigia se afla la sud de Troada în faţa insulei Tenedos deci la nord de Misia. Frigienii ca misienii şi armenii ar fi venit din regiunea dintre Strymon şi Axios (Vardar) de unde înrudirea acestor neamuri. Migrarea s-ar fi făcut în era pretracă, deja pentru troieni ei figurează drept băştinaşi, de unde cultul zeiţei Atena frigiană.

Aveau şi un oraş cunoscut, Kalossai, amintit şi de Xenofon în Anabasis prin strălucirea lui, pe când Strabon în secolul I d. Chr., nu-i mai găseşte nici o importanţă. Unul din regii lor este legendarul Midas vestit prin bogăţia lui, satirizat de Lucian de Samosata pentru cupiditatea după bani, pedepsit mai pe urmă că orice atinge, să se transforme în aur. Existenţa lui reală este atestată de urmaşii săi adunaţi la curtea lui Cresus, prin faptul că este primul rege al Asiei mici care a închinat daruri oracolului din Delfi.

Istoria frigienilor după căderea Troiei este legată de acea a Misiei şi mai ales a mai puternicei Lidia cu capitala ei, Sardesul. Herodot (VII, 74) scrie că mai de mult lidienii se chemau medoni, dar şi-au schimbat numele după Lydas fiul lui Athis. Sub acest nume îl pomeneşte şi Homer lângă troieni:

Mestles era, şi Antifos, în capul meonilor, fiii
Lui Talemenos voinicul şi-ai zânei din lacul Gigaia;
Ei porunceau la meoni, la cei de sub muntele Timolos.

Muntele Timolos e amintit şi de Herodot (I, 9) cu nisipul aurit cărat de puhoaiele de apă la vale.

Ţara Lidiei se afla între râurile Hermos la nord, Meandru la sud şi Halys la est, pe coasta mării s-au desvoltat vestitele colonii ioniene ca Focea, Smirna, Clazomenai, Teos, Colophon, chiar pe râul Efes, Efes. Capitala Sardesul era situată în interiorul ţării, perşii o vor transforma în capitala Asiei mici devenită satrapia lor. Fetele Lidiei sublinia Herodot aveau obiceiul să se vândă pe bani până la nuntă apoi deveneau cinstite. Obiceiul aminteşte de preote-

Scanned with OKEN Scanner

sele prostituate ale Babilonului citate tot în Herodot.

Primii regi lidieni au făcut parte din dinastia Heraclizilor. Aceştia nu aveau nicio legătură cu dorienii născuţi din Heracle ci cu zeul soarelui căruia i se închinau şi-l venerau, lui grecii i-au adăogat patronimul de Heracles. Ultimul rege, Candaules are o poveste cât se poate de interesantă, i-a inspirat lui Friedrich Hebbel, iniţiatorul alături de Ibsen al numitului teatru de idei, piesa *Gyges und sein Ring* (Gyges şi inelul său).

Deci să-l ascultăm pe Herodot: Candaules, regele Lidienilor la Serdes, coborâtor din Alcaios fiul lui Heracles, fiind tare îndrăgostit de frumoasa lui soţie, doreşte să i-o arate goală lui Gyges, fiul lui Daskylos, favoritul său, oştean din garda lui. Lucrurile au loc chiar în camera de culcare a reginei, dar aceasta îl vede pe Gyges chiar în momentul când bărbatul se pregătea să iasă neobservat. Ea îi cere lui Gyges să-l omoare pe Candaules pentru dezonoarea ce i-a provocat-o. Gyges o face şi astfel ajunge primul rege al Lidiei, coborâtor din neamul Mermnazilor. Confirmat de oracolul de la Delfi, Gyges va dărui ca al doilea rege al Asiei mici după Midas, sanctuarului şase cratere de aur. Ele puteau fi văzute alături de tronul aurit al lui Midas la Delfi încă pe vremea lui Herodot.

Gyges moare într-o bătălie contra cimerienilor împinşi de sciţii din nordul Pontului Euxin, aceştia vor ocupa Sardesul şi vor năvăli până la oraşele ionice de pe coasta mării, vor distruge templul Artemisei din Efes, Priene şi Miletul. Le vor urma sciţii astfel că Darius va avea motiv să organizeze o expediţie împotriva lor care să le aducă răzbunarea invaziei. Herodot o va relata în Cartea a IV-la, când Darius va trece prin Scitia minor, Dobrogea de astăzi şi-şi va construi un pod peste Istru-Dunărea. Se ştie că va păţi ca Napoleon mai târziu, prin retragerea lor pasivă, sciţii ca ruşii lui Kutozov pe împăratul francez, l-au forţat pe marele Darius să se retragă de pe pământul lor ca un învins. Fabius Maximus zis Cunctator (Zăbavnicul) a adoptat o tactică asemănătoare faţă de Hanibal intrat în Italia, încununată de succes bineînţeles, deşi nu cu un răsunet atât de mare ca victoria de la Zama a lui Scipio Africanul, ultima fără pregătirea lui Fabius Maximus, după umila mea părere, nu ar fi fost

Scanned with OKEN Scanner

posibilă. Mircea cel Bătrân când în Scrisoarea III-a a lui Eminescu îi zice lui Baiazid că pe el și armata lui îl apără "codrul, și ramul" tot la avantajul terenului cunoscut, s-a referit.

Cel mai strălucit rege al Lidiei a fost Cresus, figură devenită și ea legendară dar mult mai reală decât frigianul Midas. Își va întinde regatul astfel că va fi stăpânul întregii Asii mici până la Halys, Marea Neagră și Marea Egee, sub el cetățile ioniene cunosc prima lor înflorire. Potrivit scria Herodot: "Pe acea vreme nu era în toată Asia neam mai viteaz și mai puternic decât al lidienilor. Ei luptau călare, purtau suliți lungi și erau călăreți neîntrecuți" (I, 79).

Darurile lui Cresus oracolului din Delfi și celui din Didyma, au constituit comori râvnite de cei ce vroiau să înceapă război. La trecerea râului Halys Thales din Milet prezent în tabăra lui Cresus l-a ajutat schimbând cursul apelor astfel ne amintește de activitatea lui Leonardo da Vinci inginerul armatelor lui Cezar Borgia.

Memorabilă a rămas întâlnirea dintre Solon, unul din cei șapte înțelepți ai lumii antice, și bogatul rege Cresus, la Sardes. Poate că ea să nu fi avut loc niciodată dar îi permite lui Herodot să desvolte teoria vechilor greci despre fericirea omului, ființă aflată la voia întâmplării numită destin. Tragismul sofoclian precedat de cel al lui Homer nu-și desminte sursa din cele mai depărtate timpuri pe când muritorul a început să mediteze asupra sa și a rostului său în lume.

Cresus cel mai bogat om din lume se crede și cel mai fericit. Solon însă îi dă exemplul atenianului Tellos cu o stare materială mulțumitoare, o familie frumoasă la trup și suflet, își va da viața apărând Atena în lupta de la Eleusis unde pune pe fugă pe dușmani. Acoperit de glorie, este îngropat pe cheltuiala statului, nu fiindcă ar fi fost atât de sărac ci din cinstire, locul unde a căzut a fost la fel de venerat și el, cum se cuvine unui erou. Iată după Solon pe cel mai fericit om din lume.

Al doilea caz ar fi reprezentat nu de Cresus, ci de frații Cleobis și Biton întâlniți de noi în cele două statui aflate la Delfi, tinerii și-au dat viața pentru a o duce pe mama lor la templul Herei unde era ea preoteasă.

Asupra fericirii lui Cresus concluzia lui Solon este al lui

Scanned with OKEN Scanner

Euripide din Medeea, în fața atât de fericitei Creusa, care la sfârșit moare în flăcări ca o torță arzând: "Nu-i niciodată înțelept să te grăbești a numi pe cineva fericit cât mai este în viață ci poți doar să spui că are noroc."

Viața lui Cresus dă dreptate întru totul acestui gând profund. Fericitul și bogatul rege lidian, cu munții lui de aur, după ce-și va pierde pe cel mai iubit fiu, perșii îi vor ocupa Sardesul și-l vor duce în robie la curtea lui Cyrus, acolo va trăi mulți ani chiar și sub urmașul său nebun, Cambise.

De-acum Lidia dispare din istorie ca forță politică, era este a perșilor apoi vor veni alții până la Turcii de astăzi.

Se spune în Herodot că o parte dintre Lidieni sub fiul regelui numit Tarent au plecat pe mare până în Italia, unde se vor numi tarentini, mai cunoscuți ca etrusci. Cine-a vizitat mormintele etrusce din Tarquinia și Cerveteri își va aminti că pe frescele lor figurează tineri atleți cu pielea neagră cum trebue să fi avut desigur și lidienii.

Să nu uităm că Herodot îndeosebi pe danai îi consideră de origine egipteană odată ce sunt urmașii lui Danaos, fratele lui Aegyptos.

Mai departe pe carieni Homer îi caracterizează în versurile:

Nastes mâna la încaer pe carii de limbă străină.
Care-n Milet locuiau și pe muntele Ftiri pădurosul
Și pe râul Meandru și sus pe-nălțimi la Micale.
Nantes pe ei i-aducea la război și Anfimahos, feciorii
Lui Nomion, o mândrețe amândoi, și ales Amfimahos,
Care cu aur gătit ca o fată la luptă purcese,
Prostul; dar nu l-a ferit avuția de jalnică moarte.
El a căzut mai la urmă strivit de șoimanul Ahile,
Care-a prădat de pe el și toată podoaba-i de aur.

Carienii numiți și lelegi după unii ar fi venit de pe insule, ca supuși de pe Creta ai lui Minos, dar ei susțineau că sunt un neam băștinaș dovadă vechiul sanctuar al lui Zeus carianul la Mylasa unde se mai închină misienii și lidienii, doar Lydos și Mysos au fost frații lui Car (Herodot I, 171).

Scanned with OKEN Scanner

Limba străină ce-o vorbesc după Homer i-ar deosebi de ceilalți greci insulari. Mai târziu după venirea perșilor o parte dintre ei își vor căuta adăpost în depărtatul Egipt.

Menționez că în Cartea V, 178, comentatorii români sunt victima unei inexplicabile erori, neapărat de îndreptat. Pomenindu-se un Pixodaros fiul lui Mausolos la note se arată că este vorba de Maosolos regele Cariei, "care și-a construit renumitul monument funerar de la Halicarnas, unul dintre importantele produse ale artei elenice din secolul al VI-lea î.e.n. Mormântul său a primit numele lui, Mausoleu, denumire devenită apoi comună pentru toate construcțiile monumentale similare. Mausolos a domnit la Mylasa, apoi la Halicarnas, Asia mică, în secolul al VI-lea î.e.n.".

De fapt monumentul este operă de secol al IV-lea (350 a. Chr.) mai apropiată cu mult de epoca helenistică decât de a secolului al VI-lea. Eroarea este cu atât de neînțeles cu cât Herodot originar din Halicarnas nu ar fi scăpat din vedere descrierea acestui monument considerat a fi unul din cele șapte minuni ale lumii antice.

De altfel Mausolos, regele Cariei, moare în anul 353 a. Chr., soția și sora lui, Artemisia, urmașa la tron, înalță în memoria sa, cu ajutorul artiștilor greci, vestitul mausoleu de la Halicarnas, după unii început încă de pe timpul domniei regelui.

Licienii sunt cei din urmă aliați ai Troiei pe lista lui Homer:

Pe licieni îi mânară Sarpedon și Glaucos alesul,
Din depărtare, din Licia, unde se-nvolbură Xantos.

Licia se află așezată în partea muntoasă a Lidiei deci apropiată de izvoarele Xantosului, pomenite de Homer.

După Herodot licienii își trag originea din Creta, regele lor Sarpedon a fost fratele lui Minos și a lui Radamanthis, deci fiul Europei și al lui Zeus. Luându-se la ceartă pentru domnie a trebuit să părăsească Creta, împreună cu oamenii lui să se așeze în Asia mică în regiunea munților lidieni cei plini de aur. Poate că mai târziu coboară la mare și la sud de Caria, să întemeieze Licia însemnată pe hartă în vremea lui Herodot.

Scanned with OKEN Scanner

Homer acordă o mare atenție lui Glaucos și tot atât lui Sarpedon.

Să zăbovim puțin asupra Cântului al XVI-lea când Patroclu prietenul lui Ahile intră în luptă și îi îmbracă zalele, descrierea aparține pictorului, sculptorului și poetului în egală măsură:

Asta el zice. Patroclu se ferecă-n lucie aramă,
Pulpele-nfășură-n dalbe pulpare întâi și le prinde
Cu cheutori de argint. La pieptu-i pe urmă-și-ncinge
Platoșa cea înstelată-nflorată a nepotului sprinten
Al lui Eac și pe umăr și-aruncă un paloș de-aramă
Și bolduit în argint și o pavăză vajnică mare,
Pune și-n capu-i vânjos o chivără bine lucrată,
Sus cu o coadă de cal, cu creștă ce fâlfâie groaznic,
În două țapene lănci și bine le-mpumn-amândouă.
Sulița soțului său, care-i grea, oțelită și mare
N-o ia Patroclu, nu poate doar altul să umble cu dânsa,
Numai Ahile-ntre-ahei își putea învârti fioroasa
Lance de frasinul din Pelon dăruită de Hiron
Tatălui său oarecând spre a fi a vitejilor moarte
(v. 126-139).

Când Ahile se roagă lui Zeus, nu-i uită pe preoții de la Dodona, recrutați dintr-un anumit trib,.li se cerea să doarmă pe jos, să ia contact direct cu pământul și să nu-și înmoaie picioarele niciodată în apă:

Zeus, tu cel de departe, la Dodonei stăpâne pelasgic,
Domn al Dodonei iernatică țară pe unde se culcă
Preoții, Selii, pe jos cu picioarele-n veci lăute.

Cutremurător se arată a fi pentru Zeus, momentul confruntării dintre fiul său Sarpedon, regele licienilor și Patroclu, amicul lui Ahile:

Vai mie, fiul meu cel mai iubit de pe lume, Sarpedon,
Are să-mi fie răpus de Patroclu și stau îndoielnic;
Oare să-l iau pe ascuns, cât el este viu, din războiul

Scanned with OKEN Scanner

Cel lăcrimos și să-l mântui în Licia, țara cea grasă?
Ori la bătaie de acuma să-l las să-l omoare Patroclu?

Sentința Herei, cruda soție, este dreaptă, dar dură de tot, include în cuvintele ei ceva din măreția templului ei de la Samos, atât sunt de supuși chiar și zeii, legilor morții:

Hera răspunse: "Ce spui, tu vajnice fiu al lui Cronos?
Pe-unul născut muritor, de mult osândit de ursită,
Vrei tu cumva să-l desprinzi din brațele morții cumplite?

Așadar Sarpedon va cădea sub lovitura de suliță a lui Patroclu, nimeni nu-i mai poate opri sfârșitul, el este mai puternic decât Zeus însuși:

Ci-l nimeri pe la prapuri, pe unde stă inima tare.
Cade Sarpedon atunci cum cade stejarul ori plopul
Sau răsăritul molid care meșterii-l taie la munte
Cu ascuțite topoare gătind de corăbii;
Tocmai așa se prăvălea-naintea telegii Sarpedon
Spumegă, crișcă și-mpumnă țărâna cea udă de sânge.
Cum în cireadă de-a buzna un leu răbufnește un taur,
Tânărul rage când moare sub fălcile leului, astfel
Și-al licienilor crai, când e prăbușit de Patroclu,
Geme, se zbate nebun și strigă pe bunul tovarăș;

Comparațiile homerice sunt săvârșite de parcă aparțin unui Zeus care-și modelează în lut propria-i imagine sacră.

Doborât la pământ acoperit de sânge și praf, Sarpedon moare, "moartea-i acoperă ochii", în fața lui Glaucos neputincios din cauza rănii de la braț să-i sară într-ajutor. Intervine tot Zeus și-l roagă pe Apolo cu grija tatălui pentru fiul iubit, relevând nevoia ritualului înmormântării, la fel ca Antigona lui Sofocle, dar acuma cuvintele ies din pieptul unui oracol mare cât universul; dimensiunile sunt de-a dreptul homerice:

Scanned with OKEN Scanner

"Du-te iubitul meu fiu, și curăț-acum lui Sarpedon
Trupul de sângele negru țâșnit de la răni. După asta
Ia-l tu și du-l mai departe, în undele râului spală-l
Unge-l cu balsam zeiesc și în haine zeiești îl îmbracă
Și după-aceea trimite-l cu însoțitorii cei repezi,
Gemenii frați care-s Somnul și Moartea că ei o să-l care
Grabnic în Licia, țara cea lată și grasă, pe unde
Frații și rudele lor îndată-n mormânt pe sub piatră
Au să-l astruce pe el, că asta-i a morților parte."

Aici am urcat pe un alt munte al sublimului din Iliada lui Homer, al cătelea oare în imperiul absolutelor înălțimi homerice?

Licienii supărați pe troieni că l-au lăsat pe Sarpedon să cadă răpus de Patroclu părăsesc conduși de Glaucos scena războiului unde au jucat rolul marilor eroi, Sarpedon ucis iar Glaucos ca un sol al păcii alături de Diomede, cum am avut ocazia să o constatăm.

Dintre popoarele cunoscute pe vremea lui Herodot, Homer nu amintește pe tracii din nord-vestul Asiei mici, bithinii, tenii întâlniți de Xenofon în Anabasisul său miraculos. La fel lipsesc două popoare sudice din motive bine întemeiate.

Cilicienii cu Tarsul unde s-a născut sfântul Pavel, sunt crede Herodot de origine feniciană, ei deci nu au avut de ce să lupte alături de troieni, cei mai mari inamici ai lor. Pe de altă parte a doua populație, pamfilienii constituiesc o colonie ahee întemeiată după sfârșitul războiului troian de Amphilochos, fiul prorocului argian Amphiaraos. După ce acesta pune bazele orașului Poseidon, aflat la granița dintre Siria și Cilicia, împreună cu prorocul Calchas colonizează Pamfilia la sud de Licia la nord de Cilicia. Astfel Amphilochos trăiește un nostos (întoarcere) prin care nu va mai ajunge nicicând în Argosul său depărtat.

Înainte de a încheia scurta scolie homeriană, va fi necesar s-aruncăm o privire asupra soartei tracilor între aceste popoare, mult mai în istorie în epoca lui Herodot deci a războaielor dintre perși și greci, numite medice.

Printre tracii sudici de bună seamă tracii din Asia mică au un

Scanned with OKEN Scanner

destin aparte. Dacă troienii și dardanii nu pot fi considerați traci tot atât de contestabilă este originea tracă a frigienilor, misilor și armenilor aceștia dacă au fost cândva în Balcani apoi sigur înaintea tracilor, ele formează popoare total distincte de restul tracilor.

În schimb am văzut că în nord-vestul Asiei mici se găseau triburi de traci, retrase în munți, viețuiau amestecați cu alți localnici așa-i descrie Xenofon cel puțin. Probabil să fi fost asimilați, dacă o parte din ei nu au emigrat în Tracia europeană. În orice caz când apare provincia romană Pontus și Bitinia cu vestitul lor rege Mitridate Eupator, marele revoltat contra Romei, cinstit cu un sanctuar și la Delos, în regiune se putea vorbi de o populație amestecată traco-iraniano-armeană, bitiniană, Pilat judecătorul lui Isus trebue să fi fost din această regiune.

Este greu să se mai găsească vreo urmă tracă în conglomeratul de neamuri prezent în Asia mică pe vremea lui Herodot, la stânga Halysului fiindcă la dreapta începe de acum Asia.

Altfel era situația pe Chersonesul tracic prelungit pe coasta Prepontidei până la Bosfor unde scria Herodot orașele se găseau unele lângă altele de la Sestos, nenumăratele cetăți trace Perinthos, până la Selymbria și Byzantionul. Marea Neagră la un nivel mai înalt, apa curgea înspre Egeea ca un râu, drept au avut perșii când au construit podul după direcția curentului de la nord la sud.

Să mai notăm că bria în limba tracă sudică însemna oraș spre deosebire de dacul dava deci se pare că limba lor era deosebită.

După mulțimea localităților aglomerate pe Hellespont - strâmtoarea Dardanelelor de astăzi - se poate vedea interesul ce-l aveau popoarele antice ca să aibe în stăpânire trecerea către Pontul Euxin, calea Cimerienilor nordici.

Cu toate acestea nici Herodot nu renunță la rolul avut de răpirile femeilor în declanșarea războaielor cu descrierea lor începe Cartea I-a. Deși se pare că le-am mai pomenit, le voi repeta și în cele de față. Astfel zice Herodot, tatăl istoriei, că Ino fiica lui Inachos, după mitul elen, intrând în dragoste cu Zeus, este transformată în junincă și urmărită de gelozia lui Hera până în Egipt unde naște pe Epaphos înaintașul lui Danaos și Egiptos. La Fenicieni circula o altă versi-

Scanned with OKEN Scanner

une și anume Ino ar fi fost răpită de fenicieni, în răzbunare grecii le-o va răpi pe Europa. Cum cea din urmă altă iubită a lui Zeus, va naște pe viitorul rege al Cretei, Minos, deducem originea feniciană a dinastiei minoice și de ce nu și a populației cretane suprapusă provenienței egiptene susținută vehement de Spengler.

În continuare grecii nu se astâmpără și se mai fac vinovați de răpirea Medeei de către Iason conducătorul expediției Argonauților și-apoi al Elenei prin Paris, Alexandros.

Deci cum se vede după Herodot răpirile respective deschid scena războaielor dintre perși și greci, mai precis dintre Asia și Grecia antică.

Xerses zicea cu toată puterea că el prin războaiele contra grecilor - socotite de noi astăzi războaie nedrepte, imperialiste, de cucerire - urmărește să răzbune prima încălcare a teritoriului asiatic la Troia. Din aceste motive Xerses se va și opri la Pergamul regelui Priam, unde aduce o jertfă pe măsura acțiunii sale de răzbunare a distrugerii Troiei, de către ahei.

Iar se vede că pentru a înțelege epoca este necesar să ne transpunem în modul de gândire a antichității și nu viceversa s-o adaptăm concepției noastre mai strâmtă ca patul lui Procrust.

Cetățile trace din Chersonesul tracic ridicate pe lângă cetățile grecești ocupate apoi de perși, Sestos am văzut că era unul, se dușmăneau între ele și chiar duceau războaie. Se notează că doloncii un trib trac obosiți de războiul cu apsinții alt trib trac mai nordic, după ce consultă oracolul delfic, îl aleg pe Miltiades ca și guvernator al lor. Miltiade primul ieșit pe calea sacră dintre oracol și Atena, este unchiul lui Miltiade eroul de la Marathon și el de altfel un timp tiranul cetăților de pe Chersonesul tracic (VI, 33).

Deci iată un exemplu de slăbiciune tracă, neuniți se exterminau între ei și-și puneau conducători pe grecii străini.

Perspectiva nu era de loc mai ușoară pentru tracii din interiorul Greciei așezați între Hebru, Strymon și Axios. Se pomenește de un rege Sitalbes care i-ar fi adunat în regatul Odrys de aceea Aristargos tiranul Miletului, inițiatorul celebrei răscoale a cetăților ionice contra perșilor își va găsi moartea pe coasta tracică, în timpul

Scanned with OKEN Scanner

împresurării unui oraş, tocmai când tracii din năuntru vroiau să iasă şi să depună armele (Herodot V, 126).

Odată cu venirea perşilor fărămiţarea tracilor este şi mai decisivă, unii se predau, alţii îi înfruntă, sau luptă alături de ei contra grecilor, ca mulţi să se retragă în coclaurile munţilor.

Situaţia lor nu se îmbunătăţeşte deoarece cetăţile şi oraşele importante erau greceşti, odată coborâţi în ele, prin felul lucrurilor, ajungeau să se grecizeze. Cei ce s-au menţinut au fost nevoiţi să emigreze mai spre nord pe urmele strămoşilor veniţi din Asia Mică în inima Macedoniei. Stabiliţi în Grecia nordică şi în Balcani împreună cu Romanii vor da naştere poporului aromân. Prezenţa lui mai persistă şi în vechea Tracia de pe malul din faţa insulei Samotrace, a marilor zei, cabirii, cu capitala lor Kavala.

Nu există nicio îndoială că aromânii exact ca şi Grecii sunt băştinaşi în ţara lor, trăiesc pe pământul strămoşilor săi.

Iată de ce vom împărtăşi întru totul emoţia tânărului aromân G. Murnu născut la Veria, pornit odată să viziteze Tracia străbunilor săi şi mândrul oraş, inima ţării lui, Kavala.

Dreptul la recunoaşterea naţională a acestui popor, îl conferă vechea şi strălucita lui istorie, cât şi existenţa lui pe pământul Greciei de astăzi, până în interiorul Balcanilor, popor de păstori ca pe vremea bătrânului Homer, şi-a păstrat cu sfinţenie obiceiurile şi graiul moştenit ca pe o comoară de-a lungul secolelor.

Dedic rândurile ce le-am scris despre traci, demnităţii poporului aromân cu un destin atât de vitreg, dar căruia îi doresc într-o zi să-i răsară şi lui soarele libertăţii, aşa după cum, sigur, o merită.

Scanned with OKEN Scanner

Samotrace

Trebue să petreci o noapte de Septembre la Alexandropolis pe pământul Traciei antice ca să realizezi miracolul prin care mi-a fost dat mie să trec.

Se făcea că tot cerul cu stele era coborât aproape de mine la ceasul trecut de crugul miezului nopții, cu toate cărările deschise, pocale de aur orânduite înaintea mea. Nu prin intermediul visului alb sau al poeziei ci aevea îți este permis să urci pe cumpăna Ursei Mari până la fântâna solitară a Stelei Polare în apele de nestemate ale căreia să vezi jucând în salbe de scântei, diadema reginei, cu diamante și opaluri, a Casiopeei. Să treci ca pe lângă un palat al Luminii prin curtea Orionului de unde să iei toiagul înflorit cu rubine și smaralde, al Siriusului și Lira cioplită în lemnul pomului crescut pe munții înalți ai astrelor la izvoarele Dianelor și căprioarelor paradisiace.

Parcă întregul cer cu stele se desfășura ca o grădină a Hesperidelor cu mere, așteptând să întind doar mâna să le culeg.

Cer înstelat, grădina Hesperidelor aurite.

Și-apoi să iei drumul celor mulți, miriadele sufletelor aprinse fiecare ca o lumânare pe un sfeșnic de argint, Via sacră a cerului, Calea lactee a Robilor, din neant în forma templului Veșniciei.

Revenit din acest decor mirific, de sus, spiritul meu călca după urmele însemnate pe ghiața talazurilor neclintite prin eșarfa galbenă a lunii înspre miazăzi către locul unde cerul se topește cu toate minunățiile sale, tiară enormă asemenea celei pictate de flamandul van Eick, în craterul întunecimilor de safir, erupții celeste, ecouri depărtate ale armoniilor nocturne.

Întreg cerul cu stele cobora spre miazăzi către Samotrace în

Scanned with OKEN Scanner

valea misterelor și a tainelor, ostrovul marilor zei și al Cabirilor, cei din urmă un fel de Dioscuri traci ocrotitori ai călătorilor pe mare.

Doar astfel pregătit după o noapte senină egeană a horelor și fecioarelor supranaturale zburând în vârtejuri de polen astral în jurul tău puteai cu adevărat să intri în ritualul liturghiei samotraciene.

De departe îți apărea un munte izbucnit din străfundurile apelor, vrednic tron al lui Poseidon. De pe vârful piscului Phengai privea zeul cutremurului la războiul Troiei, avându-l în față pe Zeus așezat pe Ida în spatele Ilionului, de unde izvora Scamandrul, râul zeificat:

Într-asta nu doarme-mpăratul
Mărilor, Zeul Cutremur ci neadormit priveghează.
El la război și la crâncena valmă mirat se tot uită
Din Samotrace de sus din cea mai înaltă silhuie
Culme-n ostrov, de pe unde se vede tot muntele Ida,
Marea cetate-a lui Priam și vasele-ahee.
(Iliada. Cântul XIII v. 9-14 trad. G. Murnu)

De aici a avut Stăpânul cutremurelor o viziune largă până la Helespont, țara Dardanilor și a insulelor Imbros cu Tenedos, mai la sud Lemnosul unde aheii l-au părăsit pe Filoctet deoarece proprietarul arcului lui Hercule suferea cumplit de pe urma unei mușcături de șarpe. Cum Neoptolemos fiul lui Ahile împreună cu vicleanul Ulise l-au readus la Troia care nu putea fi cucerită fără arma lui Hercule, ne este relatat într-o mișcătoare tragedie de Sofocle.

De pe vârful de munte, zid drept de stânci ca un rând de armuri pentru pieptul uriașilor titani, a intervenit Poseidon de nenumărate ori când i-a văzut pe iubiții lui ahei împinși la corăbii, aproape de dezastru.

Dealtfel Samotrace formată dintr-un lanț de munți adunați în jurul unui platou ca patriarhii bătrâni la masa altarului tot mai netedă înspre mare, pare pustie nu altfel cum trebue să arate un templu al nemuritorilor ocrotiți de un văl ce ascunde oamenilor de rând adevărata sa înfățișare.

Scanned with OKEN Scanner

Sanctuarul marilor zei se găseşte într-o vale a insulei acoperită de pădure de măslini deasupra căreia se ridică peretele muntelui ca o broderie lucrată de nimfele harnice ale Atenei cea cu ochii albaştri. Se descriu turnuri şi cetăţi săpate în granitul dur pentru odihna zeilor, mic Olimp, staţiune pe itinerariul ce-l fac între pământ şi cer. Oricum aceşti munţi cu forme ireale, fantastice sunt mai degrabă lăcaşuri de zei decât coclaul oamenilor.

Şiragul de creste alcătuiesc o ţiteră enormă pe care cântă cu degetele vânturilor, Eol, peane la prânzul lui Zeus şi al Herei, bogat în amborzia şi nectarul servit de frumosul Ganimede.

Pentru vizitatorul de astăzi înălţimile poartă urme lăsate de zei pentru el, în piatră, să se cunoască pe unde au trecut odată, ca prin vis.

Ca să pătrunzi mai departe semnificaţia locurilor, este de nevoe să-ţi asumi funcţia de pelerin pornit spre iniţiere sacră deci stăpânit de dorinţa de-a învăţa, purificându-te.

Eşti cu atât mai convins de importanţa ceremonialului cu cât aici se înalţă un complex trac, Homer a numit Samotrace drept Samosul tracilor. Samos simplu îl numeşte când Zeus o trimite pe crainica lui, Iris, la Tetis cea cu picioarele argintii, mama lui Ahile, ca aceasta să-l convingă pe eroul grec să înapoieze bătrânului Priam trupul mort al lui Hercule în schimbul darurilor primite. Despre zâna Iris aflăm:

... vinteşa Iris dă fuga din cer ca s-o cheme
Şi între Samos şi Imbros, ostrovul cu stânci prăvălate
Zâna s-afundă-n noian şi clocote marea negrie.
(Iliada. Cântul XXIV. V. 71-73. trad. G. Murnu)

Homer descrie deosebit de plastic sălbăticia mării din jurul Samotracelui şi astfel înaintează frământată de vânturi până la malurile stâncoase şi neprimitoare. Dacă Ulise ar fi naufragiat pe această insulă numai zeii cu puterea lor l-ar fi putut salva, lipseşte plaja cu nisipul fin şi livezile verzi a Paleocastriţei, golf plin de poezie a Kerkirei-Corfu cât şi pârâul unde să vină să-şi spele rufele, Nausicaa şi celelalte fete.

Scanned with OKEN Scanner

Deosebirea dintre ostrovul feacilor, a fericirii veşnice şi Samotrace ocolul marilor mistere este ca cea dintre luminoasa fecioară, blonda Nausicaa şi preotul trac retras în peşterile de sub vârfurile semeţe, în inima pădurii.

De unde iar se vede cât de legat se arată a fi peisajul fizic zis geografic de legenda ce naşte din el, priveşte unitatea eonului concretizat în spaţiul lui mitologic.

Cu totul înfloritor şi căutat a devenit Sanctuarul mult mai târziu în epoca helenistică, de-atunci datează cele mai multe din instituţiile actuale. Alexandru cel mare şi mai ales urmaşii săi au dorit să aibe în Samotrace un centru sfânt al lor, doar cele de la Delfi şi Eleusis aparţineau grecilor.

La Samotrace se puteau iniţia în misterele marilor zei şi a Cabirilor şi negrecii, străinii deci chiar şi sclavii, se cereau în primul rând calităţi spirituale deşi partea materială n-a fost nicicând complet neglijată.

Călătorul venit de departe va poposi în departamentele de jos unde se va odihni, va lua ceva de mâncare şi-şi va astâmpăra setea cu vin amestecat cu apă, după procedeul eroilor lui Homer.

Apoi va sui trepte spre măreaţa stoă, astăzi o tribună prelungită ca o scenă de teatru enormă păzită de stâlpi imaginari pare făcută anume ca vizitatorul să cuprindă cu ochii lui întreg peisajul. Departe marea, albastră şi legendară cum o ştim din Odiseia aedului orb, Marea Egee este soră cu mitul vechii Elade.

De la golful alb primind râul venit de sus, se naşte valea misterelor a Samotracelui.

Cât este de diferită de sanctuarul din Delfi unde de la izvorul Castaliei, apele Pitiei şi ale curăţeniei interioare, asistăm până la templul lui Apolo la o adevărată înălţare pe trepte către zenitul Parnasului, casa lui Phoebus, a muzelor şi a poeţilor reprezentată într-o pictură frescă de fericitul Rafael, în stanţele Vaticanului foste apartamente ale lui Iuliu al doilea.

La Delfi totul se deschide şi creşte înspre marea lumină, omul priveşte şi în el ca-ntr-o oglindă după celebrul "Cunoaşte-te pe tine însuţi" săpat pe poarta intrării, preluat şi de înţeleptul înţelepţilor

Scanned with OKEN Scanner

Socrate.

La Samotrace ansamblul se desfăşoară întreg pe vale de parcă lucrurile rămase în forma concretă a materiei ar urmări să ţină ascunsă taina în sânul ei pentru totdeauna, nu altfel de cum s-a întâmplat cu destinul hain al tracilor popor cunoscut după ce scrie Homer în Iliada că au fost bogaţi şi iubitori de cai frumoşi. Aici lumina se estompează, domină răspunsul dat urcuşului delfian, retragere din claritatea ideii în vagul sentimentului, asemenea destinului tracului Orfeu, poetul rătăcit după ce-a văzut-o pe Euridice transformată-n piatră. S-ar putea ca lira lui aruncată în mare de furioasele Bacante refuzate în dragostea lor orgiastică, să fi poposit în calea ei pe ape înspre Lesbos şi pe insula marilor Zei, Samotrace, de unde poezia amestecată ca un mied divin în expresiile ei esoterice, deaceea religia nu se poate despărţi de minunea eresului, ca floarea de mireasma ei sau cerul de azurul lui curat.

Ca s-ajungi de la Stoă pe pragul începutului de ritual se cere să cobori pe alte scări, înconjurate de nimbul clar-obscurului fumuriu al iraţionalului. În trecerea ta către adâncurile Samotracelui pe o alee, descoperi ca şi când ai da iederile câmpiilor elizee la o parte, fântâna lui Nike, mai caldă mai apropiată ca cea de la Olimpia pusă între statuile lui Zeus de Fidias şi Hermes cu Dyionios copil al lui Praxiteles.

La această fântână Nike este reprezentată pe o proră de marmoră de Tassos ancorată într-un port, statuia exprimă tendinţa de totdeauna a omului de a se înălţa spre tot mai nedespărţite înălţimi. O duci pe soclul ei original cum o ştii astăzi că se află în muzeul Louvre din Paris, refaci astfel un alt eon, apeiron eleat. Unu al sufletului creator.

De la Nike din Samotrace la modernele păsări măiastre cizelate în material solar zis aerodinamic de sculptorul Brâncuşi se-ntinde istoria inimii omeneşti de parcă nu ar exista între cele două limite alt spaţiu iar timpul nu întrece durata clipei. De unde încăodată se vede că arta nu cunoaşte categoriile timpului şi spaţiului, însuşirile trecătorului, vremelnicului, ea aparţine eternităţii atemporale şi aspaţiale.

Scanned with OKEN Scanner

Râul azi albie secată împărțea amfiteatrul de clădiri, se află în parte acoperit, deci subteran. În stânga te întâmpină urmele în pământ, ale teatrului, construcție ce nu poate să lipsească în nicio așezare elenă. Le găsim în celebrele Asclepioane de la Epidaur, Koss și Pergamon ajutând pe medici elevii lui Hippokrate și Galen să vindece bolile trupului pe când la Samotrace ele contribue la curățenia sufletului catarzisul aristotelian al tragediei antice îl pregătesc pentru primirea jertfei supreme.

De jos intră, ca după un botez spiritual, cel ce urmărește să devină cavalerul misterelor samotraciene.

Prima instituție este a Anaktoronului, cea mai inferioară în planul așezării, în ea se derulează ritualul celor dintâi inițieri. Cu sacristia din fața ei precede ansamblul arhitectonic al bazilicelor creștine de mâine. În jur mai multe altare și o piatră sacră, martora celor mai vechi fundații. Culoarea ei de porfir albastră-verzuie include în ea safirul mării și-al cerului amestecat cu verdele pomilor de măslini, sinteza reverberațiilor legendare, din vechiul Samotrace prin glasul lutului înfruntă veșnicia; chemare a chemărilor, strigăt fără stingere: roca sfântă, altar de piatră.

Rotonda a fost ridicată de Arsinoe, nevasta lui Lisimah generalul lui Alexandru cel mare. Deși pe drept Samotrace se consideră a aparține de Eolida deci de Asia mică superioară unde se află și Lesbosul, deci nu de Ionia întinsă la sudul Pergamonului, prin epoca helenistică Samotrace este strâns legat de cultura Ioniei. Este de ajuns să amintesc că Efesul a fost reconstituit și Pergamonul în parte de același Lisimah, general de-al lui Alexandru cel mare ce-a purtat război cu Dromihete regele Dacilor carpato-dunăreni.

Din toate aceste motive poți să închei la Samotrace un itinerar spațial început la Efes, Milet, Priene deci ca un capăt al Ioniei helenistice.

Rotonda Arsinoei apare ca o nobilă proporționare preluată de romani, va servi de mormânt imperial lui Hadrian, la Roma sau de baptiseriu la creștini peste secole. Parcă forma ei exprimă puterea mesajului aruncând punți, inele de legătură peste veacuri, o altă încercare de suiș către zenit. O simți cum se ridică în suflet cu avân-

Scanned with OKEN Scanner

tul unei alte Nike, Victorie de Samotrace, pe spirale și cercuri ce merg după urma căderilor de stele, ale luceafărului de dimineață topit în tăurile aurorei. Transfigurare de-o unică puritate, imn pindaric trecut în olimpia unui plan arhitectural magnific. Astfel a prins gândul strat în imperiul ancestral al mumelor pentru totdeauna: Rotonda lui Arsinoe din Sanctuarul samotracian al marilor zei și al Cabirilor, un fel de Dioscuri traci, ocrotitori ai călătorilor pe mare.

Rotonda lui Arsinoe pe lângă rolul ei practic înfrumusețează ansamblul ceea ce era foarte important avându-se în vedere că printre pelerini se aflau și mulți străini, personalități dintre cele mai celebre.

Lângă Rotonda Arsinoei se află Temenosul cu un propileu ionic și celebra friză a fetelor dansatoare de unde se poate constata că ritualul avea în el și mult caracter sărbătoresc, festival îl numim astăzi.

Și în Rotondă ca în Temenos s-au executat marile sacrificii de animale așadar, corespundeau sângerosului holocaust. Prin sângele animalelor credeau cei vechi că pot intra în legătură cu lumea de dincolo a morților. Ulise coboară în Infern și intră în contact cu duhurile lipsite de simțire înafara celui al profetului Tiresias, pe toate le atrage cu mirosul fumegând al sângelui. Deci un fel de spiritism protoelen.

Tot așa s-a procedat și în Temenosul samotracian, pentru cinstirea celor acceptați în ordin cu numele înscris pe tăbliițele din anticamera Anaktoronului.

Transformarea vinului în sângele lui Christos în timpul actului eucharistic merge mult înapoi la obiceiul jertfelor păgâne. La vechii asirieni se ardeau pe rugul mortului tot ce i-a aparținut, lucru ce se mai poate citi că l-a făcut în Iliada și Achile când l-a ars pe bunul său prieten Patroclu. Prin acest ceremonial își pregătea și propriul mormânt unul ce va corespunde celebrului tumul al lui Ahile și Patroclu pe malul câmpului marin între râul-zeu Scamandru și Simos-nimfa, la capul Sigeion al Helespontului.

Într-un tablou intitulat Moartea lui Sardanapal pictorul Delacroix îl reprezintă pe tiran asistând la sacrificarea tuturor,

Scanned with OKEN Scanner

lucruri și ființe dragi lui, înainte de a fi el însuși ucis.

În Anaktoron totul este aranjat ca pentru o slujbă religioasă, ceremonial între preoți, unul dintre ei figurează ca novice. Prin jertfa animalelor se plătea primirea insului în tagma fericiților, adică numai prin moarte se putea obține învierea altuia astfel o arată și mitul renașterii lui Adonis iubit în același timp de Afrodita și Persepona. În mitul popular ca să-și realizeze opera Manole Meșterul o zidește în altar pe iubita lui Ana.

Prin Christos se aduce jertfa supremă, se atinge sublimul absolut: omul să fie curățit de păcatul strămoșesc - cuvântul mântuire este nou introdus - Iisus fiul lui Dumnezeu își dă sângele și viața.

Nu doresc prin alăturarea respectivă să pun neapărat în inferioritate pe cei vechi doar vreau să subliniez prezența și la ei a emulației după curățenia interioară făcută cu prețul sacrificiului, nu rar ca în cazul Ifigeniei jertfită de Agamemnon se cereau și vieți omenești: Ahile arde pe rugul mortului său prieten Patroclu doisprezece troieni, mai târziu Agamemnon și aheii vor ucide ca ofrandă pe mormântul lui Ahile pe Polixenia, fiica Hecubei, chiar dacă de pildă Ifigenia mai sus pomenită a fost salvată la fel ca Isac de sub cuțitul lui Abraham, cel din urmă motiv comun la concursul a trei mari artiști câștigat de Ghiberti autorul porții Baptiserului din Florența numită de Michelangelo, a paradisului.

După ce ne-am trudit să arătăm că fiecare construcție a Sanctuarului marilor zei din Samotrace își are rostul său bine definit, ritualul continuă ca abia început, întrecerea ia amploare, spre forma celei mai desăvârșite perfecțiuni.

După Temenos, în partea cea mai de sus a văii, așadar există și aici un fel de urcare pe trepte, dar pe alte planuri și armonii ca cea de la Delfi, ne întâmpină Hieronul, clădire de templu doric alături de care se află o sală votivă a darurilor și un altar mai mic.

Complexul formează cea mai deosebită parte, rezervată preoților și marilor inițiați, ajunși la gradul doi de comuniune și înțelepciune colectivă.

Cele câteva coloane dorice, ruine rămase din întreaga construcție împrăștie o măreață solemnitate, asemenea colțului templu-

Scanned with OKEN Scanner

lui Dioscurilor din Agrigentum, contribue la înălțarea Sanctuarului și asta după atâtea secole trecute.

Ca pe Sunion amintirile lăcașului doric în ansamblul peisajului alcătuiesc un cap de operă heladic, unitate eleată, apeironul neschimbat, Unul, Esența.

Hieronul nu a servit ca templu cum s-ar crede ci ca loc de împărtășire a misterelor, exact precum templul Didimeionul a fost de fapt o sală de oracol.

În jur mai pe deal spre picioarele munților sălbateci locuiți de zei s-au mai construit alte monumente dedicate de diferiți regi ca Propilonul lui Ptolomeu al II-lea, rotonda dorică sau rotonda regilor macedoneni Filip al III-lea și Alexandru al III-lea. Prin stilul lor au făurit un decor imperial, coroane puse pe creștetul clădirilor mai vechi, mult mai sobre.

Se zice că Filip al doilea ar fi făcut parte dintre inițiații Sanctuarului din Samotrace, numele lui ar fi figurat pe zidul Sacristiei, aici ar fi cunoscut-o pe Olimpia, mama lui Alexandru cel Mare, viitoarea lui soție. Dacă ne gândim la rolul nefast jucat de Olimpia în viața lui, ar fi justificat să credem că uniunile matrimoniale erau impuse de cu totul alte interese decât sentimentele mirilor. Un astfel de obicei străvechi s-a păstrat și în tradiția locuitorilor munților apuseni, Moții, la sărbătoarea lor anuală de pe muntele Găina, când la târgul zis de fete în toiul ritualului închinat soarelui, cântecele tulnicelor și buciumelor cele mai potrivite și pentru marii zei de la Samotrace, cum lira și flautul lui Orfeu se închină zeului muzicii Apolo prezent cel puțin trei luni pe an și printre Hiperboreenii de peste Dunăre, în toiul descântecelor păgâne au loc și încheieri de contracte între miri adhoc cunoscuți, cutume cu izvoare poate în depărtata tradiție tracică.

Ce fel de mistere se practicau la Samotrace închinate Cabirilor și marilor zei se știe astăzi prea puțin. Poate tracologii ar trebui să dea mai multă atenție inscripțiilor rămase nedeslușite fiind scrise într-o limbă necunoscută.

Să mai fie posibilă dezlegarea enigmei?

În orice caz poate să fie vorba de o societate secretă a antichității

Scanned with OKEN Scanner

înființată în primul rând, am văzut-o, contra grecilor, cu scopul de a se sprijini elementul macedonean și trac într-un teritoriu aflat odinioară complet sub tutelă elenă. Tendința omului, animalul politic al lui Aristotel, de a se organiza în societăți secrete pentru a ocroti clanuri și interese proprii nu rar meschine puse sub obrocul nimburilor sacre și a formulelor astrologice le descrie și Mozart în Flautul fermecat și persistă până în zilele noastre. Ele sunt de condamnat atunci când se pun în serviciul imposturii contra valorii și talentului după dictonul malefic al lui Lenin "Cine nu-i cu noi este împotriva noastră".

Nu incidental în epoca definită de Marin Preda drept Era ticăloșilor deci contemporană cu noi, până în profunzimi coruptă și nedreaptă, proliferează relațiile oculte între oameni cât și spiritul european magic, numit pe bună dreptate, faustic, de O. Spengler.

Poate că pe vremea Sanctuarului din Samotrace idealurile pelerinilor și preoților lor să fi fost mai înalte, mai aproape de demnitatea condiției umane.

Căci ce nu spun cărțile povestesc ruinele Samotracelui: Anakteronul, Rotonda lui Arsinoe, Temenosul și mai ales Hieronul cu cele câteva coloane dorice.

Toate aceste pietre sunt parcă stele funerare puse pe mormântul unei lumi de mult moarte, îngropată sub o pădure de măslini sacrii, păzită de umbrele prelungi ale unor munți drepți ca un perete scrijelit de dalta cerului într-o fină broderie suspendată-n văzduh, pânză toarsă pe caerele grațiilor, purpură pe masa unde se adună la sfat, dincolo de lume, misterele marilor Zei și ale Cabirilor.

Prin ele sufletul tău se trezește încărcat de taine, mai greu ca bolta nopții împânzită de aurul stelelor și ele pot fi răstălmăcite prin aceleași ecouri interioare, impresii ce nu-și găsesc echivalentul exterior deci nu vor fi exprimate, ca neîncăpătoare în matca lor, prin cuvintele rațiunii.

Dacă la Delfi asistăm la apoteoza Rațiunii socratice, zenitul luminos ca laurii primăverilor, la Samotrace domină misterul, nedeslușitul, subconștientul.

Vraja tainei nedezlegate, misterul blagian mai îmbogățit după

Scanned with OKEN Scanner

ce-l trăiești existențial aceasta este acțiunea mirifică a Sanctuarului din Samotrace, balsam al inimii, baie spirituală.

Prin armoniile ei, grăitoare ca muzica sferelor, te pui în legătură cu religia și credințele tracilor. La Samos, scrie Herodot, Zamolxis ar fi fost elevul lui Pitagoras, dar mai degrabă s-ar putea ca învățătura nemuririi sufletului și asceza prescrisă de preoții daci în locuințele lor de pe Kogaionon să fi avut aceeași influență orientală, una din Egipt cealaltă mai direct prin surse indo-europene.

Tracii nu au cunoscut scrisul deaceea nu au reușit să se desăvârșească istoric. Acest popor plin de enigme nu a simțit nevoia comunicării prin semnele comune rațiunii ci se slujea de solia sentimentului, al obscurului, al misterelor.

Nici unde nu-și găsește expresia mai adecvată acel "Eu nu strivesc corola de minuni a lumii" ca aici la Samotrace. Se face că prin versurile poetului din Lancrămul țării Sarmisegetuzei, încep să se rostească ruinele sublime ale Anakterionului, Rotondei lui Arsinoe și Hieronului, legătură realizată pe calea sângelui strămoșesc.

Așa prind cheag de poveste la capătul viei sacre mormintele de pe coaste ce urcă deasupra Propilonului lui Ptolemeu al doilea, leitmotive întăritoare arpegii wagneriene ale marilor mistere.

Pleci din Samotrace pătruns de convingerea că ai petrecut câteva ore trecătoare pe însuși solul misterelor veșnice, acolo ele viază sub forma unor ființe nevăzute asemenea sufletelor, ceață și umbre, din Infernul vizitat de Ulise.

De ce să deslegi misterele marilor zei și ale Cabirilor când ele își au rostul lor prin însăși existența tainelor:

Așa îmbogățesc și eu întunecata zare
cu largi fiori de sfânt mister
și tot ce-i ne-nțeles
se schimbă-n neînțelesuri și mai mari
sub ochii mei -
căci eu iubesc
și flori și ochi și buze și morminte...

Scanned with OKEN Scanner

Versurile lui Lucian Blaga parcă ar fi scrise pe unul din mormintele anonime ale vechiului Samotrace.

Părăseşti insula de-alungul aceluiaşi itinerar al Ursei mari, al Casiopeei, al Orionului şi Siriusului pe calea Lactee a Robilor, via Sacră a cerului.

Firmamentul înstelat licărind ca o za argintie ţi-e apropiat, de parcă ar fi Grădina Hesperidelor ce-ţi oferă merele aurite să le culegi.

Abia când zărim luminile Tassosului şi ale Cavalei ştim c-am ajuns în sfârşit pe pământ.

Scanned with OKEN Scanner

Notă finală

Personal, ca și mulți alții din exilul românesc, am scris și scriu în ortografia limbii române, stabilită de recunoscutul filolog Sextil Pușcariu. Adică, acolo unde cade o literă se pune apostrof, iar când se unesc două cuvinte, liniuța, care din această cauză se și numește de unire.

Deși ne-am înțeles de la început în acest sens, editorul cărții de față s-a văzut nevoit să-mi impună ortografia oficială, singura acceptată azi în țară.

În legătură cu această problemă, țin să aduc anumite clarificări.

În 1953, zile trăite de mine, Mihai Roller, trimisul direct al lui Stalin de la Moscova, ne-a constrâns să acceptăm două modificări principale privind ortografia limbii române, amândouă cu substrat pur politic. Astfel, a exclus litera **â** înlocuind-o peste tot cu **î**. S-a revenit ulterior asupra cuvântului România, fiindcă scris Romînia, înseamnă nici mai mult nici mai puțin decât țara romilor. În fond, scopul urmărit a fost acela de a scoate din limbă mărturii scrise ce dovedeau originea ei latină, acceptate în primul rând de Titu Maiorescu. Cuvinte ca *pâine* sau *mână* duceau la *pane* și *manus*, pe când *pîine* și *mînă* nu mai atrăgeau atenția asupra legăturii respective. Această campanie dusă de Roller și o serie de filologi români (profesorul Petrovici, din Cluj, de exemplu) urmărea să impună teza falsă a originii slave a limbii române.

Tot Roller a înlocuit două semne ortografice flagrant deosebite, apostroful și liniuța de unire prin unul singur, pentru a rupe orice legătură cu ortografia limbilor occidentale, după deviza "lumina vine de la răsărit".

Nu este nici un secret, apostroful e folosit în toate limbile apusene, de pildă, printre altele, în italiană se scrie *all'Italia* și nu *all-Italia*, în franceză *l'eau* și nu *l-eau*, în engleză *I'm* și nu *I-m*, la fel și în germană. Scrierea în respectivele limbi cu liniuță în loc de

Scanned with OKEN Scanner

apostrof înseamnă o barbarie, fenomen ce persistă la noi de aproape o jumătate de secol, fără nici o justificare științifică.

Ar fi cazul să ne reîmprospătăm memoria istorică, să ne reamintim că teza lui Roller asupra originii slave a limbii române, a fost combătută, nu de filologii noștri, ci de cei apuseni, specialiști în limbile romanice, atitudine care a contribuit decisiv la căderea trimisului Moscovei. La scurt timp după acest eveniment, profesorul meu de istoria medicinei, V. Bologa, a fost trimis la un congres mondial, ținut la Lisabona, unde și-a început cuvântarea în limba latină, apoi a continuat-o în limba română, având un remarcabil succes, semnalat de presa românească a vremii ("Tribuna" - Cluj etc.). Comuniștii de la putere, confruntați cu planul de rusificare al lui Valev, au reacționat politic, cultural însă după ce au ridicat în grabă o nouă intelectualitate, pentru că pe cea adevărată au exterminat-o, se înțelege că n'au mai simțit nevoia să revină la ortografia corectă a limbii române.

La începutul anilor '90, când Academia română a reintrodus pe **â**, o serie de filologi români, adunați la München, au protestat, cerând menținerea ortografiei rolleriene, argumentul lor suprem fiind simplificarea limbii, pus, evident, înaintea criteriului științific, singurul valabil.

Pe această cale profit de ocazie să le răspund și să le aduc în atenție ideile celui mai mare filozof al secolului nostru, M. Heidegger. După acest gânditor, există două feluri de limbă: una a comunicării zilnice (care poate duce la una "de lemn", adăugăm noi) și a doua, esențială, aparținând filozofiei și poeziei care rostesc și adăpostesc "Ființa". Prin cea de a doua, omul se poate întoarce la esențele originare, așadar simplificările de tipul celei privind ortografia limbii române nu fac decât să-i mutileze spiritul, adică firea sa autentică. Atât în numele gândirii lui Heidegger, cât și în cel al întregului curent modern al filozofiei lingvistice, în cadrul căreia C. Noica figurează cu a sa rostire românească, cer filologilor români să acorde atenție și limbii esențiale, nu numai celei de comunicare. Dacă în cea de a doua, se asimilează neologismele și termenii tehnici, în prima trebuiesc menținute cuvintele originare

Scanned with OKEN Scanner

pentru că ele aparţin spiritului şi sunt singurele care asigură dăinuirea în "Fiinţă" şi în deschiderea ei, după acelaşi M. Heidegger. Înainte de a încheia, menţionez faptul că în anii '90, când s'a revenit la ortografierea cu **â**, am trimis o scrisoare preşedintelui Academiei, profesorul Drăgănescu, în care pledam şi pentru introducerea apostrofului, cu argumentele mai sus citate. Dovada că am primit asentimentul său se află în publicarea integrală a scrisorii mele în revista Academiei, unde poate fi consultată de oricine este deschis către un adevăr.

Mai 1997,
Ovidiu Vuia

Scanned with OKEN Scanner

Corectura aparţine autorului

Procesare computerizată
GAMBIT s.r.l.
Tel.: 613.63.09

Tipărit la
Tipografia FĂT-FRUMOS
Str. Ion Câmpineanu nr. 4, Bucureşti
Tel.: 614.70.50

Scanned with OKEN Scanner